

Namo tassa bhagavato arahato sammāsambuddhassa

Khuddakanikāye

Mahāniddeśapāḷi

1. Aṭṭhakavaggo

1. Kāmasuttaniddeso

1. Kāmaṃ (..0001) kāmayamānassa, tassa ce taṃ samijjhati.

Addhā pītimano hoti, laddhā macco yadicchati.

Kāmaṃ kāmayamānassāti kāmāti uddānato dve kāmā- vatthukāmā ca kilesa- kāmā ca. Katame **vatthukāmā?** Manāpikā rūpā manāpikā saddā manāpikā gandhā manāpikā rasā manāpikā phoṭṭhabbā; attharaṇā pāvuraṇā § dāsīdāsā aje- ḷakā kukkuṭasūkarā hatthigavāssavaḷavā khettaṃ vatthu hiraññaṃ suvaṇṇaṃ gāmanigamarājadhāniyo raṭṭhañca janapado ca koso ca koṭṭhāgārañca, yaṃ kiñci rajanīyaṃ vatthu- vatthukāmā.

Api ca atītā kāmā anāgatā kāmā paccuppannā kāmā; ajjhataṃ kāmā bahiddhā kāmā ajjhatabhiddhā kāmā; hīnā kāmā majjhimā kāmā paṇītaṃ kāmā; āpāyikā kāmā mānusikā kāmā dibbā kāmā paccupaṭṭhitā kāmā; nimmitā kāmā animmitā kāmā paranimmitā kāmā; pariggahitā kāmā, apariggahitā kāmā, mamāyitā kāmā, amamāyitā kāmā; sabbepi kāmāvacarā dhammā, sabbepi rūpāvacarā dhammā, sabbepi arūpāvacarā (..0002) dhammā, taṇhāvattukā taṇhārammaṇā kāmanīya- ṭṭhena rajanīyaṭṭhena madanīyaṭṭhena kāmā- ime vuccanti vatthukāmā.

Katame **kilesakāmā?** Chando kāmo rāgo kāmo chandarāgo kāmo; saṅkappo kāmo rāgo kāmo saṅkapparāgo kāmo; yo kāmesu kāmacchando kāmarāgo kāma- nandī kāmataṇhā kāmasneho kāmapariḷāho kāmamucchā kāmajjhosānaṃ kāmogho kāmayogo kāmupādānaṃ kāmacchandanivaraṇaṃ.

“Addasaṃ kāma te mūlaṃ, saṅkappā kāma jāyasi;

na taṃ saṅkappayissāmi, evaṃ kāma na hohisī”ti §.-

Ime vuccanti kilesakāmā. **Kāmayamānassāti** kāmayamānassa icchamānassa sādīyamānassa patthayamānassa pihayamānassa abhijappamānassāti- kāmaṃ kāmayamānassa.

Tassa ce taṃ samijjhatīti. Tassa ceti tassa khattiyassa vā brāhmaṇassa vā vessassa vā suddassa vā gahaṭṭhassa vā pabbajitassa vā devassa vā manu-

ssassa vā. **Tanti** vatthukāmā vuccanti- manāpikā rūpā manāpikā saddā manāpikā gandhā manāpikā rasā manāpikā phoṭṭhabbā. **Samijjhatīti** ijjhati samijjhati labhati paṭilabhati adhigacchati vindatīti- tassa ce taṃ samijjhati.

Addhā pītimano hotīti. **Addhāti** ekamsavacanam nissamsayavacanam nikkaṅkhāvacanam advejjhavacanam adveḷhakavacanam niyogavacanam apaṇṇakavacanam avatthāpanavacanametam- addhāti. **Pīti**ti yā pañcakāmaguṇapaṭisaññuttā pīti pāmujjam āmodanā pamodanā hāso pahāso vitti tuṭṭhi odagyaṃ attamanatā abhipharaṇatā cittassa. **Manoti** yaṃ cittaṃ mano mānasam hadayaṃ paṇḍaram mano manāyatanaṃ manindriyaṃ viññāṇam viññāṇakkhandho tajjā manoviññāṇadhātu, ayaṃ vuccati mano. Ayaṃ mano imāya pītiyā sahaḡato hoti sahaḡato saṃsaṭṭho sampayutto ekuppādo ekanirodho ekavatthuko ekārammaṇo. **Pītimano hotīti** pītimano hoti tuṭṭhamano haṭṭhamano pahaṭṭhamano (..0003) attamano udaggamano muditamano pamoditamano hotīti- addhā pītimano hoti.

Laddhā macco yadicchatīti. **Laddhāti** labhitvā paṭilabhitvā adhigantvā vinditvā. **Maccoti** satto naro mānavo poso puggalo jīvo jāgu Ṣ jantu indagu Ṣ manujo. **Yadicchatīti** yaṃ icchati yaṃ sādiyati yaṃ pattheti yaṃ piheti yaṃ abhijappati, rūpaṃ vā saddaṃ vā gandhaṃ vā rasaṃ vā phoṭṭhabbaṃ vāti, laddhā macco yadicchati.

Tenāha bhagavā-

“Kāmaṃ kāmayamānassa, tassa ce taṃ samijjhati; addhā pītimano hoti, laddhā macco yadicchatī”ti.

2. Tassa ce kāmayānassa, chandajātassa jantuno;

Te kāmā parihāyanti, sallaviddhova ruppanti.

Tassa ce kāmayānassāti. **Tassa ceti** tassa khattiyassa vā brāhmaṇassa vā vessassa vā suddassa vā gahaṭṭhassa vā pabbajitassa vā devassa vā manussassa vā. **Kāmayānassāti** kāme icchamānassa sādiyamānassa patthayamānassa pihayamānassa abhijappamānassa. Atha vā kāmataṇhāya yāyati niyyati vuyhati saṃharīyati. Yathā hatthiyānena vā assayānena vā goyānena vā ajayānena vā meṇḍayānena vā oṭṭhayānena vā kharayānena vā yāyati niyyati vuyhati saṃharīyati; evamevaṃ kāmataṇhāya yāyati niyyati vuyhati saṃharīyatīti- tassa ce kāmayānassa.

Chandajātassa jantunoti. **Chandoti** yo kāmesu kāmacchando kāmarāgo kāmanandī kāmataṇhā kāmasneho kāmapariḷāho kāmamucchā kāmajjhosānaṃ kāmogho kāmayogo kāmupādānaṃ kāmacchandanivaraṇaṃ, tassa so kāmacchando jāto hoti sañjāto nibbato abhinibbato pātubhūto. **Jantunoti** sattassa narassa mānavassa posassa puggalassa jivassa jāgussa jantussa indagussa manujassāti- chandajātassa jantuno.

Te kāmā parihāyantīti- te vā kāmā parihāyanti, so vā kāmehi parihāyati. Kathaṃ te kāmā parihāyanti? Tassa tiṭṭhantasseva (..0004) te bhoge rājāno vā haranti, corā vā haranti, aggi vā dahati, udakaṃ vā vahati, appiyā vā dāyādā haranti, nihitaṃ vā nādhigacchati, duppayuttā vā kammantā bhijjanti, kule vā kulaṅgāro uppajjati, yo te bhoge vikirati vidhamati Ṣ viddhamseti aniccatāyeva aṭṭhamī. Evaṃ te kāmā hāyanti parihāyanti paridhamseti paripatanti antaradhāyanti vippalu-

jjanti. Kathaṃ so kāmehi parihāyati? Tiṭṭhanteva te bhoge so cavati marati vippalujjati. Evaṃ so kāmehi hāyati parihāyati paridhamseti paripatati antaradhāyati vippalujjati.

Corā haranti rājāno, aggi dahati nassati;
atha antena jahati §, sarīraṃ sapaṇṇaṃ.
etadaññāya medhāvī, bhuñjetha ca dadetha ca.

Datvā ca bhutvā ca yathānubhāvaṃ, anindito saggamupeti ṭhānanti, te kāmā parihāyanti.

Sallaviddhova ruppatīti. Yathā ayomayena vā sallena viddho, aṭṭhimayena vā sallena dantamayena vā sallena visāṇamayena vā sallena kaṭṭhamayena vā sallena viddho ruppati kuppati ghaṭṭiyati pīḷiyati, byādhito domanassito hoti, evameva vatthukāmānaṃ vipariṇāmaññathābhāvā uppajjanti sokaparidevadukkhadomanassupāyāsā. So kāmasallena ca sokasallena ca viddho, ruppati kuppati ghaṭṭiyati pīḷiyati byādhito domanassito hotīti- sallaviddhova ruppati.

Tenāha bhagavā-

“Tassa ce kāmāyānassa, chandajātassa jantuno;
te kāmā parihāyanti, sallaviddhova ruppatī”ti.

3. Yo kāme parivajjeti, sappasseva padā siro.

Somaṃ visattikaṃ loke, sato samativattati.

Yo kāme parivajjetīti. Yoti yo yādiso yathāyutto yathāvihito yathāpakāro yaṃṭhānappatto yaṃḍhammasamannāgato khattiyo vā brāhmaṇo vā vesso vā suddo vā gahaṭṭho vā pabbajito (..0005) vā devo vā manusso vā. **Kāme parivajjetīti.** **Kāmāti** uddānato dve kāmā- vatthukāmā ca kilesakāmā ca ...pe... ime vuccanti vatthukāmā ...pe... ime vuccanti kilesakāmā. **Kāme parivajjetīti** dvīhi kāraṇehi kāme parivajjeti- vikkhambhanato vā samucchato vā. Kathaṃ vikkhambhanato kāme parivajjeti? “Aṭṭhikaṅkalūpamā kāmā appassādaṭṭhenā”ti passanto vikkhambhanato kāme parivajjeti, “maṃsapesūpamā kāmā bahusādhāraṇaṭṭhenā”ti passanto vikkhambhanato kāme parivajjeti, “tiṇukkūpamā kāmā anudahanaṭṭhenā”ti passanto vikkhambhanato kāme parivajjeti, “aṅgārakāsūpamā kāmā mahāpariḷāhaṭṭhenā”ti passanto vikkhambhanato kāme parivajjeti, “supinakūpamā kāmā ittarapaccupaṭṭhānaṭṭhenā”ti passanto vikkhambhanato kāme parivajjeti, “yācitakūpamā kāmā tāvakālikaṭṭhenā”ti passanto vikkhambhanato kāme parivajjeti, “rukkhaphalūpamā kāmā sambhañjanaparibhañjanaṭṭhenā”ti passanto vikkhambhanato kāme parivajjeti, “asisūnūpamā kāmā adhikuṭṭhanaṭṭhenā”ti § passanto vikkhambhanato kāme parivajjeti, “sattisūlūpamā kāmā vinivijjanaṭṭhenā”ti passanto vikkhambhanato kāme parivajjeti, “sappasirūpamā kāmā sappatibhayaṭṭhenā”ti passanto vikkhambhanato kāme parivajjeti, “aggikkhandhūpamā kāmā mahābhīṭāpanaṭṭhenā”ti passanto vikkhambhanato kāme parivajjeti.

Buddhānussatiṃ bhāventopi vikkhambhanato kāme parivajjeti, dhammānussatiṃ bhāventopi ...pe... saṅghānussatiṃ bhāventopi... sīlānussatiṃ bhāventopi... cāgānussatiṃ bhāventopi... devatānussatiṃ bhāventopi... ānāpānassatiṃ § bhāventopi... maraṇassatiṃ bhāventopi... kāyagatāsatiṃ bhāventopi... upasamā-

nussatiṃ bhāventopi vikkhambhanato kāme parivajjeti.

Paṭhamam jhānam bhāventopi vikkhambhanato kāme parivajjeti, dutiyam jhānam bhāventopi ...pe... tatiyam jhānam bhāventopi... catuttham jhānam bhāventopi... ākāsānañcāyatanasamāpattiṃ bhāventopi... viññāṇañcāyatanasamāpattiṃ bhāventopi... ākiñcaññāyatanasamāpattiṃ bhāventopi (..0006) ... nevasaññānāsaññāyatanasamāpattiṃ bhāventopi vikkhambhanato kāme parivajjeti. Evaṃ vikkhambhanato kāme parivajjeti.

Katham samucchedato kāme parivajjeti? Sotāpattimaggaṃ bhāventopi apāyagamanīye kāme samucchedato parivajjeti, sakadāgāmimaggaṃ bhāventopi oḷārike kāme samucchedato parivajjeti, anāgāmimaggaṃ bhāventopi anusahagate kāme samucchedato parivajjeti, arahattamaggaṃ bhāventopi sabbena sabbam sabbathā sabbam asesam nissesam samucchedato kāme parivajjeti. Evaṃ samucchedato kāme parivajjetī- yo kāme parivajjeti.

Sappasseva padā siroti. Sappo vuccati ahi. Kenatṭhena sappo? Saṃsappanto gacchatīti sappo; bhujanto gacchatīti bhujago; urena gacchatīti urago; pannasiro gacchatīti pannago; sirena supatīti § sarīsapo

§; bile sayatīti bilāsayo; guhāyaṃ sayatīti guhāsayo; dāṭhā tassa āvudhoti dāṭhā-
vudho; viṣaṃ tassa ghoranti ghoraviṣo; jivhā tassa duvidhāti dvijivho; dvīhi jivhāhi
rasaṃ sāyatīti dvirasaññū. Yathā puriso jīvitukāmo amaritukāmo sukhakāmo
dukkhapaṭikkūlo pādena sappasiraṃ vajjeyya vivajjeyya parivajjeyya abhiniva-
jjeyya; evameva sukhakāmo dukkhapaṭikkūlo kāme vajjeyya vivajjeyya pariva-
jjeyya abhinivajjeyyāti- sappasseva padā siro.

Somaṃ visattikaṃ loke, sato samativattatīti. Soti yo kāme parivajjeti. Visattikā
vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo anunayo anurodho nandī nandirāgo, cittassa
sārāgo icchā mucchā ajjhosaṇaṃ gedho paligedho § saṅgo paṅko, eja māyā
janikā sañjananī sibbinī jālinī saritā visattikā, suttaṃ visatā āyūhinī § dutiyā
paṇidhi bhavanetti, vanaṃ vanatho sandhavo sneho apekkhā paṭibandhu, āsā
āsīsanā āsīsitattaṃ, rūpāsā saddāsā gandhāsā rasāsā phoṭṭhabbāsā, lābhāsā
janāsā puttāsā jīvitāsā, jappā pajappā abhijappā jappanā jappitattaṃ loluppaṃ lolu-
ppāyanā loluppāyitattaṃ pucchañjikatā sādhuṅkamyatā, adhammarāgo visama-
lobho nikanti (..0007) nikāmanā patthanā pihanā sampatthanā, kāmataṇhā bhava-
taṇhā vibhavataṇhā, rūpataṇhā arūpataṇhā nirodhataṇhā, rūpataṇhā saddataṇhā
gandhataṇhā rasataṇhā phoṭṭhabbataṇhā dhammataṇhā, ogho yogo gantho upā-
dānaṃ āvaraṇaṃ nīvaraṇaṃ chadanaṃ bandhanaṃ, upakkilesa anusayo pariya-
ṭṭhānaṃ latā vevicchaṃ, dukkhamūlaṃ dukkhanidānaṃ dukkhappabhavo māra-
pāso māraḷisaṃ māraḷisaṃ māraḷisaṃ, taṇhānadī taṇhājālaṃ taṇhāgaddulaṃ taṇhāsa-
muddo abhijjhā lobho akusalamūlaṃ.

Visattikāti. Kenaṭṭhena visattikā? Visatāti visattikā; visālāti visattikā; visaṭāti visa-
ttikā; visakkatīti visattikā; viṣaṃharatīti visattikā; viṣaṃvādikāti visattikā; viṣamū-
lāti visattikā; viṣaphalāti visattikā; viṣaparibhogoti visattikā; visālā vā pana sā
taṇhā rūpe sadde gandhe rase phoṭṭhabbe, kule gaṇe āvāse lābhe yase, paṣaṃ-
sāya sukhe cīvare piṇḍapāte senāsane gilānapaccayabhesajjaparikkhāre, kāma-
dhātuyā rūpadhātuyā arūpadhātuyā, kāmabhava rūpabhava arūpabhava, saññā-
bhava asaññābhava nevasaññānāsaññābhava, ekavokārabhave catuvokāra-
bhava pañcavokārabhave, atīte anāgate paccuppanne, diṭṭhasutamutaviññāta-
bbesu dhammesu viṣatā vitthatāti visattikā.

Loketi apāyaloke manussaloke devaloke, khandhaloke dhātuloke āyatanaloke.
Satoti catūhi kāraṇehi sato- kāye kāyānupassanāsatiṭṭhānaṃ bhāvento sato,
vedanāsu ...pe... citte... dhammesu dhammānupassanāsatiṭṭhānaṃ bhāvento
sato.

Aparehipi catūhi kāraṇehi sato- asatiṭṭhānaṃ sato, satikaraṇiyānaṃ
dhammānaṃ katattā sato, satiparibandhānaṃ dhammānaṃ hatattā sato, satinimi-
ttānaṃ dhammānaṃ asammūṭṭhattā sato.

Aparehipi catūhi kāraṇehi sato- satiyā samannāgatattā sato, satiyā vasiṭattā
sato, satiyā pāguññatāya sato, satiyā apaccorohaṇatāya § sato.

Aparehipi (..0008) catūhi kāraṇehi sato- sattattā sato, santattā sato, samitattā
sato, santadhammasamannāgatattā sato. Buddhānussatiyā sato, dhammānussa-
tiyā sato, saṅghānussatiyā sato, silānussatiyā sato, cāgānussatiyā sato, devatānu-

ssatiyā sato, ānāpānassatiyā sato, maraṇassatiyā sato, kāyagatāsatiyā sato, upa-
samānussatiyā sato. Yā sati anussati paṭissati sati saraṇatā dhāraṇatā apilāpa-
natā asammussanatā sati satindriyaṃ satibalaṃ sammāsati satisambojjhaṅgo
ekāyanamaggo, ayaṃ vuccati sati. Imāya satiyā upeto hoti samupeto upagato
samupagato upapanno samupapanno samannāgato, so vuccati sato.

Somaṃ visattikaṃ loke, sato samativattatīti. Loke vā sā visattikā, loke vā taṃ
visattikaṃ sato tarati uttarati patarati samatikkamati vītivattatīti- somaṃ visattikaṃ
loke, sato samativattati.

Tenāha bhagavā-

“Yo kāme parivajjeti, sappasseva padā siro;
somaṃ visattikaṃ loke, sato samativattatī” ti.

4. **Khettaṃ vatthuṃ hiraññaṃ vā, gavāssaṃ dāsaporisaṃ; Thiyo bandhū puthu kāme, yo naro anugijjhati.**

Khettaṃ vatthuṃ hiraññaṃ vāti. Khetanti sālikkhettaṃ vihikkhettaṃ mugga-
kkhettaṃ māsakkhettaṃ yavakkhettaṃ godhumakkhettaṃ tilakkhettaṃ. **Vatthuntī**
gharavatthuṃ koṭṭhakavatthuṃ purevatthuṃ pacchāvatthuṃ ārāmavatthuṃ vihā-
ravatthuṃ. **Hiraññanti** hiraññaṃ vuccati kahāpaṇoti- khettaṃ vatthuṃ hiraññaṃ
vā.

Gavāssaṃ dāsaporisanti. **Gavanti** gavā Ṣ vuccanti. **Assāti** pasukādayo
vuccanti. **Dāsāti** cattāro dāsā- antojātako dāso, dhanakkītako dāso, sāmaṃ vā
dāsabyaṃ upeti, akāmako vā dāsavisayaṃ upeti.

“Āmāya (..0009) dāsāpi bhavanti heke, dhanena kītāpi bhavanti dāsā;
sāmañca eke upayanti dāsyāṃ, bhayāpanuññāpi bhavanti dāsā” ti.

Purisāti tayo purisā- bhatakā, kammakarā, upajīvinoti- gavāssaṃ dāsaporisaṃ.

Thiyo bandhū puthu kāmeti. **Thiyoti** itthipariggaho vuccati. **Bandhūti** cattāro
bandhū- ñātibandhavāpi bandhu, gottabandhavāpi bandhu, mantabandhavāpi
bandhu, sippabandhavāpi bandhu. **Puthu kāmeti** bahū kāme. Ete puthu kāmā
manāpikā rūpā ...pe... manāpikā phoṭṭhabbātī- thiyo bandhū puthu kāme.

Yo naro anugijjhatīti. **Yoti** yo yādiso yathāyutto yathāvihito yathāpakāro yaṃṭhā-
nappatto yaṃḍhammasamannāgato khattiyo vā brāhmaṇo vā vesso vā suddo vā
gahaṭṭho vā pabbajito pvā devo vā manusso vā. **Naroti** satto naro mānavo poso
puggalo jīvo jāgu jantu indagu manujo. **Anugijjhatīti** kilesakāmena vatthukāmesu
gijjhati anugijjhati paligijjhati palibajjhatīti- yo naro anugijjhati.

Tenāha bhagavā-

“Khettaṃ vatthuṃ hiraññaṃ vā, gavāssaṃ dāsaporisaṃ;
thiyo bandhū puthu kāme, yo naro anugijjhatī” ti.

5. **Abalā naṃ balīyanti, maddante naṃ parissayā;**

Tato naṃ dukkhamanveti, nāvaṃ bhinnamivodakaṃ.

Abalā naṃ balīyantīti. **Abalāti** abalā kilesā dubbalā appabalā appathāmakā hīnā
nihīnā () Ṣ omakā lāmakā chatukkā parittā. Te kilesā taṃ puggalaṃ sahanti pari-
sahanti abhibhavanti ajjhottharanti pariyādiyanti maddantīti, evampi abalā naṃ
balīyanti. Atha vā, abalaṃ puggalaṃ dubbalaṃ appabalaṃ appathāmaṃ hīnaṃ

nihīnaṃ omakaṃ lāmakāṃ chatukkaṃ parittaṃ, yassa natthi saddhābalaṃ vīriya-
balaṃ satibalaṃ samādhibalaṃ paññābalaṃ hiribalaṃ ottappabalaṃ (..0010). Te
kilesā taṃ puggalaṃ saḥanti parisahanti abhibhavanti ajjhottharanti pariyādiyanti
maddantīti- evampi abalā naṃ balīyantīti.

Maddante naṃ parissayāti. Dve parissayā- pākaṭaparissayā ca paṭicchannapa-
rissayā ca. Katame **pākaṭaparissayā?** Sīhā byagghā dīpī acchā taracchā kokā
mahimsā § hatthī ahivicchikā satapadī, corā vā assu mānavā vā katakammā vā
akatakammā vā, cakkhurogo sotarogo ghānarogo jivhārogo kāyarogo sīsarogo
kaṇṇarogo mukharogo dantarogo, kāso sāso pināso ḍāho jaro, kucchirogo
mucchā pakkhandikā sūlā visūcīkā, kuṭṭhaṃ gaṇḍo kilāso soso apamāro, daddu
kaṇḍu kacchu rakhasā § vitacchikā lohītapittaṃ, madhumeho aṃsā piḷakā bhaga-
ndalā, pittasamuṭṭhānā ābādhā semhasamuṭṭhānā ābādhā vātasamuṭṭhānā
ābādhā sannipātīkā ābādhā utupariṇāmajā ābādhā visamaparihārajā ābādhā, opa-
kkamikā ābādhā kammavipākajā ābādhā, sītaṃ uṇhaṃ jighacchā pipāsā uccāro
passāvo ḍaṃsamakasavātātapasarīsapasamphassā iti vā- ime vuccanti pākaṭapa-
rissayā.

Katame **paṭicchannaparissayā?** Kāyaduccaritaṃ vacīduccaritaṃ manoducca-
ritaṃ, kāmacchandanivaraṇaṃ byāpādanīvaraṇaṃ thinamiddhanīvaraṇaṃ uddha-
ccakukkuccanīvaraṇaṃ vicīcchānīvaraṇaṃ, rāgo doso moho kodho upanāho
makkho paḷāso issā macchariyaṃ, māyā sāṭṭheyyaṃ thambho sārāmbho māno
atimāno mado pamādo, sabbe kilesā sabbe duccarītā sabbe darathā sabbe pari-
lāhā sabbe santāpā sabbākusalābhisaṅkhārā- ime vuccanti paṭicchannaparissayā.

Parissayāti kenatṭhena parissayā? Parisahantīti parissayā, parihānāya saṃva-
ttantīti parissayā, tatrāsayaṭi parissayā. Kathaṃ parisahantīti parissayā? Te pari-
ssayā taṃ puggalaṃ saḥanti parisahanti abhibhavanti ajjhottharanti pariyādiyanti
maddanti. Evaṃ parisahantīti parissayā. Kathaṃ parihānāya saṃvattantīti pari-
ssayā? Te parissayā kusalānaṃ dhammānaṃ antarāyāya parihānāya saṃva-
ttanti. Katamesaṃ (..0011) kusalānaṃ dhammānaṃ? Sammāpaṭipadāya anuloma-
paṭipadāya apaccanīkapaṭipadāya aviruddhapaṭipadāya anvatthapaṭipadāya
dhammānudhammapaṭipadāya, sīlesu paripūrikāritāya indriyesu guttadvāratāya
bhojane mattaññutāya, jāgariyānuyogassa satisampajaññassa, catunnaṃ satipa-
ṭṭhānānaṃ bhāvanānuyogassa catunnaṃ sammappadhānānaṃ bhāvanānuyo-
gassa catunnaṃ iddhipādānaṃ bhāvanānuyogassa, pañcannaṃ indriyānaṃ
bhāvanānuyogassa pañcannaṃ balānaṃ bhāvanānuyogassa, sattannaṃ bojjha-
ṅgānaṃ bhāvanānuyogassa ariyassa aṭṭhaṅgikassa maggassa bhāvanānuyo-
gassa- imesaṃ kusalānaṃ dhammānaṃ antarāyāya parihānāya saṃvattanti.
Evaṃ parihānāya saṃvattantīti- parissayā.

Kathaṃ tatrāsayaṭi parissayā? Tatthete pāpakā akusalā dhammā uppajjanti atta-
bhāvasannissayā. Yathā bile bilāsayaṭi pāṇā sayanti, dake dakāsayaṭi pāṇā sayanti,
vane vanāsayaṭi pāṇā sayanti, rukkhe rukkhāsayaṭi pāṇā sayanti, evameva tatthete
pāpakā akusalā dhammā uppajjanti attabhāvasannissayā. Evampi tatrāsayaṭi-
parissayā.

Vuttañhetam bhagavatā-

“Sāntevāsiko, bhikkhave, bhikkhu sācariyako dukkham na phāsu viharati. Kathañca, bhikkhave, bhikkhu sāntevāsiko sācariyako dukkham na phāsu viharati? Idha, bhikkhave, bhikkhuno cakkhunā rūpaṃ disvā uppajjanti ye pāpakā akusalā dhammā sarasaṅkappā saññojaniyā, tyassa anto vasanti anvāsavanti pāpakā akusalā dhammāti- tasmā sāntevāsikoti vuccati. Te naṃ samudācaranti. Samudācaranti naṃ pāpakā akusalā dhammāti- tasmā sācariyakoti vuccati.

“Puna caparaṃ, bhikkhave, bhikkhuno sotena saddaṃ sutvā, ghānena gandhaṃ ghāyitvā, jivhāya rasaṃ sāyitvā, kāyena phoṭṭhabbaṃ phusitvā, manasā dhammaṃ viññāya uppajjanti ye pāpakā

akusalā dhammā sarasaṅkappā saññojaniyā, tyassa anto vasanti anvāsavanti pāpakā akusalā dhammāti- tasmā sāntevāsikoti vuccati. Te naṃ samudācaranti. Samudācaranti naṃ pāpakā akusalā dhammāti- tasmā sācariyakoti vuccati. Evaṃ kho, bhikkhave, bhikkhu sāntevāsiko sācariyako dukkhaṃ na phāsu viharatī”ti. Evampi tatrāsayāti- parissayā.

Vuttañhetam (..0012) bhagavatā-

“Tayo me, bhikkhave, antarāmalā- antarā-amittā antarāsapattā antarāvadhakā antarāpaccatthikā. Katame tayo? Lobho, bhikkhave, antarāmalam § antarā-amitto antarāsapatto antarāvadhako antarāpaccatthiko. Doso ...pe... moho, bhikkhave, antarāmalam antarā-amitto antarāsapatto antarāvadhako antarāpaccatthiko. Ime kho, bhikkhave, tayo antarāmalā- antarā-amittā antarāsapattā antarāvadhakā antarāpaccatthikā.

“Anatthajanano lobho, lobho cittappakopano; bhayamantarato jātam, tam jano nāvabujjhati.

“Luddho attham na jānāti, luddho dhammam na passati; andhantamam § tadā hoti, yam lobho sahate naram.

“Anatthajanano doso, doso cittappakopano; bhayamantarato jātam, tam jano nāvabujjhati.

“Kuddho attham na jānāti, kuddho dhammam na passati; andhantamam tadā hoti, yam doso sahate naram.

“Anatthajanano moho, moho cittappakopano; bhayamantarato jātam, tam jano nāvabujjhati.

“Mūḷho attham na jānāti, mūḷho dhammam na passati; andhantamam tadā hoti, yam moho sahate naran”ti.

Evampi tatrāsayāti- parissayā.

Vuttampi hetam bhagavatā- “tayo kho, mahārāja, purisassa dhammā ajjhataṃ uppajjamānā uppajjanti, ahitāya dukkhāya aphāsuvihārāya. Katame tayo? Lobho kho, mahārāja, purisassa dhammo ajjhataṃ uppajjamāno uppajjati, ahitāya dukkhāya aphāsuvihārāya. Doso kho, mahārāja ...pe... moho kho, mahārāja, purisassa dhammo ajjhataṃ uppajjamāno uppajjati, ahitāya dukkhāya aphāsuvihārāya. Ime kho, mahārāja, tayo purisassa dhammā ajjhataṃ uppajjamānā uppajjanti, ahitāya dukkhāya aphāsuvihārāya.

“Lobho (..0013) doso ca moho ca, purisam pāpacetasam; hiṃsanti attasambhūtā, tacasāramva samphalan”ti.

Evampi tatrāsayāti- parissayā.

Vuttampi cetam bhagavatā-

“Rāgo ca doso ca itonidānā, arati rati lomahaṃso itojā;

ito samuṭṭhāya manovittakkā, kumārakā dhaṅkamivossajantī”ti §.

Evampi tatrāsayāti- parissayā. **Maddante naṃ parissayāti.** Te parissayā tam puggalam saṃhanti parisahanti abhibhavanti ajjhottharanti pariyādiyanti maddantīti- maddante naṃ parissayā.

Tato naṃ dukkhamanvetīti. Tatoti tato tato parissayato tam puggalam dukkham

anveti anugacchati anvāyikaṃ hoti, jātidukkhaṃ anveti anugacchati anvāyikaṃ hoti, jarādukkhaṃ anveti anugacchati anvāyikaṃ hoti, byādhidukkhaṃ anveti anugacchati anvāyikaṃ hoti, maraṇadukkhaṃ anveti anugacchati anvāyikaṃ hoti, sokaparidevadukkhadomanassupāyāsadukkhaṃ anveti anugacchati anvāyikaṃ hoti, nerayikaṃ dukkhaṃ, tiracchānayanonikaṃ dukkhaṃ, pettivisayikaṃ dukkhaṃ anveti anugacchati anvāyikaṃ hoti, mānusikaṃ dukkhaṃ... gabbhokkantimūlakaṃ dukkhaṃ... gabbhe t̥hitimūlakaṃ dukkhaṃ... gabbhā vuṭṭhānamūlakaṃ dukkhaṃ... jātassūpanibandhakaṃ dukkhaṃ... jātassa parādheyakaṃ dukkhaṃ... attūpakkamaṃ dukkhaṃ... parūpakkamaṃ dukkhaṃ anveti anugacchati anvāyikaṃ hoti, dukkhadukkhaṃ anveti anugacchati anvāyikaṃ hoti, saṅkhāradukkhaṃ... vipariṇāmadukkhaṃ ... cakkhurogo sotarogo ghānarogo jivhārogo kāyarogo sīsarogo kaṇṇarogo mukharogo dantarogo, kāso sāso pināso ḍāho jaro, kucchirogo mucchā pakkhandikā sūlā visūcikā, kuṭṭhaṃ gaṇḍo kilāso soso apamāro, daddu kaṇḍu kacchu rakhasā vitacchikā lohitaṭṭhaṃ, madhumeho aṃsā piḷakā bhagandalā pittasamuṭṭhānā ābādhā semhasamuṭṭhānā ābādhā vātasamuṭṭhānā ābādhā sannipātikā ābādhā (..0014) utupariṇāmajā ābādhā visamaparihārajā ābādhā, opakamika ābādhā kammavipākajā ābādhā, sītaṃ uṇhaṃ jighacchā pipāsā uccāro passāvo ḍaṃsamakasavātātapasarīsapasamphassadukkhaṃ... mātumaraṇaṃ dukkhaṃ... pitumaraṇaṃ dukkhaṃ... bhātumaraṇaṃ dukkhaṃ... bhaginimaraṇaṃ dukkhaṃ... puttamaraṇaṃ dukkhaṃ... dhītumaraṇaṃ dukkhaṃ ... ñātibyasaṇaṃ dukkhaṃ... bhogabyasaṇaṃ dukkhaṃ... roga-byasaṇaṃ dukkhaṃ... sīlabyasaṇaṃ dukkhaṃ... diṭṭhibyasaṇaṃ dukkhaṃ anveti anugacchati anvāyikaṃ hotīti- tato naṃ dukkhamanveti.

Nāvaṃ bhinnamivodakanti. Yathā bhinnaṃ nāvaṃ dakamesiṃ § tato tato udakaṃ anveti anugacchati anvāyikaṃ hoti, puratopi udakaṃ anveti anugacchati anvāyikaṃ hoti, pacchatopi... heṭṭhatopi... passatopi udakaṃ anveti anugacchati anvāyikaṃ hoti; evameva tato tato parissayato taṃ puggalaṃ dukkhaṃ anveti anugacchati anvāyikaṃ hoti, jātidukkhaṃ anveti anugacchati anvāyikaṃ hoti ...pe... diṭṭhibyasaṇaṃ dukkhaṃ anveti anugacchati anvāyikaṃ hotīti- nāvaṃ bhinnamivodakaṃ.

Tenāha bhagavā-

“Abalā naṃ baliyanti, maddante naṃ parissayā;
tato naṃ dukkhamanveti, nāvaṃ bhinnamivodakan” ti.

6. Tasmā jantu sadā sato, kāmāni parivajjaye;

Te pahāya tare oghaṃ, nāvaṃ sitvāva pāragū.

Tasmā jantu sadā satoti. Tasmāti tasmā taṃkāraṇā taṃhetu tappaccayā taṃni-dānā etaṃ ādīnavaṃ sampassamāno kāmesūti- tasmā. **Jantūti** satto naro mānavaṃ poso puggalo jīvo jāgu jantu indagu manujo. **Sadāti** sadā sabbadā sabbakālaṃ niccakālaṃ dhuvakālaṃ satataṃ samitaṃ abbokiṇṇaṃ poṅkhānupoṅkhaṃ udakūmikajātaṃ avīci santati sahitaṃ phassitaṃ §, purebhattaṃ pacchābhattaṃ purimayāmaṃ majjhimayāmaṃ pacchimayāmaṃ, kāḷe juṇhe vasse hemante gimhe, purime vayokhandhe majjhime vayokhandhe pacchime vayokhandhe. **Satoti**

catūhi kāraṇehi sato- kāye kāyānupassanāsatiṭṭhānaṃ bhāvento sato, vedanā-
su... citte... dhammesu dhammānupassanāsatiṭṭhānaṃ bhāvento sato. Apa-
rehi catūhi (..0015) kāraṇehi sato ...pe... so vuccati satoti- tasmā jantu sadā sato.

Kāmāni parivajjeyeti. **Kāmā**ti uddānato dve kāmā- vatthukāmā ca kilesakāmā
ca ...pe... ime vuccanti vatthukāmā ...pe... ime vuccanti kilesakāmā. **Kāmāni**
parivajjeyeti dvīhi kāraṇehi kāme parivajjeyya- vikkhambhanato vā samucchedato
vā. Kathaṃ vikkhambhanato kāme parivajjeyya? “Aṭṭhikaṅkalūpamā kāmā appa-
ssādaṭṭhenā”ti passanto vikkhambhanato kāme parivajjeyya, “maṃsapesūpamā
kāmā bahusādhāraṇaṭṭhenā”ti passanto vikkhambhanato kāme parivajjeyya, “tiṇu-
kkūpamā kāmā anudāhanaṭṭhenā”ti passanto vikkhambhanato kāme parivajjeyya
...pe... nevasaññānāsaññāyatanasamāpattiṃ bhāvento vikkhambhanato kāme
parivajjeyya. Evaṃ vikkhambhanato kāme parivajjeyya ...pe... evaṃ samucche-
dato kāme parivajjeyyāti- kāmāni parivajjaye.

Te pahāya tare oghanti. **Teti** vatthukāme parijānitvā kilesakāme pahāya paja-
hitvā vinodetvā byantiṃ karitvā anabhāvaṃ gamitvā; kāmacchandanivaraṇaṃ
pahāya pajahitvā vinodetvā byantiṃ karitvā anabhāvaṃ gamitvā; byāpādanīva-
raṇaṃ ...pe... thinamiddhanīvaraṇaṃ... uddhaccakukkuccanīvaraṇaṃ... viciki-
cchānīvaraṇaṃ pahāya pajahitvā vinodetvā byantiṃ karitvā anabhāvaṃ gamitvā
kāmoghaṃ bhavoghaṃ diṭṭhogaṃ avijjogaṃ tareyya uttareyya patareyya sama-
tikkameyya vīvatteyyāti- te pahāya tare oghaṃ.

Nāvaṃ sitvāva pāragūti. Yathā garukaṃ nāvaṃ bhārikaṃ udakaṃ sitvā § osi-
ñcitvā chaḍḍetvā lahukāya nāvāya khippaṃ lahuṃ appakasireneva pāraṃ
gaccheyya; evameva vatthukāme parijānitvā kilesakāme pahāya pajahitvā vīno-
detvā byantiṃ karitvā anabhāvaṃ gamitvā; kāmacchandanivaraṇaṃ... byāpāda-
nīvaraṇaṃ... thinamiddhanīvaraṇaṃ... uddhaccakukkuccanīvaraṇaṃ... vicikicchā-
nīvaraṇaṃ pahāya pajahitvā vinodetvā byantiṃ karitvā anabhāvaṃ gamitvā
khippaṃ lahuṃ appakasireneva pāraṃ gaccheyya. Pāraṃ vuccati amataṃ
nibbānaṃ. Yo so sabbasaṅkhārasamatho sabbūpadhipaṭṭinissaggo taṇhakkhayo
virāgo nirodho nibbānaṃ (..0016). **Pāraṃ gaccheyyāti**- pāraṃ adhigaccheyya,
pāraṃ phuseyya, pāraṃ sacchikareyya. **Pāragūti** yopi pāraṃ gantukāmo sopi
pāragū; yopi pāraṃ gacchati sopi pāragū; yopi pāraṃ gato, sopi pāragū.

Vuttampi hetam bhagavatā-

Tiṇṇo pāraṅgato thale tiṭṭhati brāhmaṇoti. Brāhmaṇoti kho, bhikkhave, arahato
etaṃ adhivacanaṃ. So abhiññāpāragū pariññāpāragū pahānapāragū bhāvanāpā-
ragū sacchikiriyāpāragū samāpattipāragū. Abhiññāpāragū sabbadhammaṃ,
pariññāpāragū sabbadukkhānaṃ, pahānapāragū sabbakilesānaṃ, bhāvanāpā-
ragū catunnaṃ ariyamaggānaṃ, sacchikiriyāpāragū nirodhassa, samāpattipāragū
sabbasamāpattīnaṃ. So vasippatto pāramippatto ariyasmiṃ silasmiṃ, vasippatto
pāramippatto ariyasmiṃ samādhismiṃ, vasippatto pāramippatto ariyāya paññāya,
vasippatto pāramippatto ariyāya vimuttiyā. So pāraṃ gato pārappatto antagato
antappatto koṭigato koṭippatto pariyantagato pariyantappatto vosānagato vosāna-
ppatto tāṇagato tāṇappatto leṇagato leṇappatto saraṇagato saraṇappatto abhaya-

gato abhayappatto accutagato accutappatto amatagato amatappatto nibbānagato nibbānappatto. So vuṭṭhavāso ciṇṇacaraṇo gataddho gatadiso gatakoṭiko pālita-brahmacariyo uttamadiṭṭhippatto bhāvitamaggo pahīnakilesa paṭividdhākuppo sacchikatanirodho, dukkhaṃ tassa pariññātaṃ, samudayo pahīno, maggo bhāvito, nirodho sacchikato, abhiññeyyaṃ abhiññātaṃ, pariññeyyaṃ pariññātaṃ, pahātabbaṃ pahīnaṃ, bhāvetabbaṃ bhāvitaṃ, sacchikātabbaṃ sacchikataṃ.

So ukkhittapaligho saṃkiṇṇaparikkho abbuḷhesiko niraggaḷo ariyo pannaddhajo pannabhāro visaññutto pañcaṅgavippahīno chaḷaṅgasamannāgato ekārakkho caturāpasseno panuṇṇapaccekasacco samavayasaṭṭhesano anāvilasaṅkappo passaddhakāyasaṅkhāro suvimuttacitto suvimuttapañño kevalī vusitavā uttamapuriso paramapuriso

paramapattipatto. So nevācinati § nāpacinati, apacinitvā ʘhito. Neva pajahati na upādiyati, pajahitvā ʘhito. Neva saṃsibbati § na ussineti, visinitvā (..0017) ʘhito. Neva vidhūpeti na sandhūpeti, vidhūpetvā ʘhito. Asekkhena sīlakkhandhena samannāgatattā ʘhito. Asekkhena samādhikkhandhena... asekkhena paññākkhandhena... asekkhena vimuttikkhandhena... asekkhena vimuttiñāṇadassanakkhandhena samannāgatattā ʘhito. Saccam sampaṭipādiyitvā ʘhito. Ejaṃ samatikka-mitvā ʘhito. Kilesaggiṃ pariyādiyitvā ʘhito, aparigamanatāya ʘhito, kaṭam samādāya ʘhito, muttipaṭisevanatāya ʘhito, mettāya pārisuddhiyā ʘhito, karuṇāya... muditāya... upekkhāya pārisuddhiyā ʘhito, accantapārisuddhiyā ʘhito, akammaya-tāya § pārisuddhiyā ʘhito, vimuttattā ʘhito, santussitattā ʘhito, khandhapiyante ʘhito, dhātupariyante ʘhito, āyatanapiyante ʘhito, gatipariyante ʘhito, upapattipariyante ʘhito, paṭisandhipariyante ʘhito, (bhavapariyante ʘhito, saṃsārapariyante ʘhito vaṭṭapariyante ʘhito, antime bhava ʘhito,) § antime samussaye ʘhito, antimadehadharo arahā.

“Tassāyaṃ pacchimako bhavo, carimoyaṃ samussayo;
jātimaraṇasaṃsāro, natthi tassa punabbhavo” ti.

Nāvaṃ sitvāva pāragūti. Tenāha bhagavā-

“Tasmā jantu sadā sato, kāmāni parivajjaye;
te pahāya tare oghaṃ, nāvaṃ sitvāva pāragū” ti.

Kāmasuttaniddeso paṭhamo.

2. Guhaṭṭhakasuttaniddeso

Atha guhaṭṭhakasuttaniddesaṃ vakkhati-

7. Satto guhāyaṃ bahunābhichanno, tiṭṭhaṃ naro mohanasmim pagāḷho.

Dūre vivekā hi tathāvidho so, kāmā hi loke na hi suppahāyā.

Satto guhāyaṃ bahunābhichannoti. Sattoti hi kho vuttaṃ, api ca guhā tāva vattabbā. **Guhā** vuccati kāyo. Kāyoti vā guhāti vā dehoti (..0018) vā sandehoti vā nāvāti vā rathoti vā dhajoti vā vammikoti vā nagaranti vā niḍḍanti vā kuṭṭi vā gaṇḍoti vā kumbhoti vā nāgoti vā kāyassetam adhivacanaṃ. **Satto guhāyanti** guhāyaṃ satto visatto āsatto laggo laggito palibuddho. Yathā bhittikhile vā nāga-dante vā gaṇḍam sattam visattam āsattam laggam laggitam palibuddham; evameva guhāyaṃ satto visatto āsatto laggo laggito palibuddho. Vuttañhetam bhagavatā-

“Rūpe kho, rādha, yo chando yo rāgo yā nandī yā taṇhā ye upayūpādānā cetaso adhiṭṭhānābhinivesānusayā, tatra satto tatra visatto; tasmā sattoti vuccati. Vedanāya kho, rādha ...pe... saññāya kho, rādha... saṅkhāresu kho, rādha... viññāṇe kho, rādha, yo chando yo rāgo yā nandī yā taṇhā ye upayūpādānā cetaso adhiṭṭhānābhinivesānusayā, tatra satto tatra visatto; tasmā sattoti vuccati. Sattoti lagganādhivacanan” ti- satto guhāyaṃ. **Bahunābhichannoti** bahukehi kilesehi

channo, rāgena channo dosena channo mohena channo kodhena channo upanā-
hena channo makkhena channo paḷāsena channo issāya channo macchariyena
channo māyāya channo sāṭheyena channo thambhena channo sārambhena
channo mānena channo atimānena channo madena channo pamādena channo.
Sabbakilesehi sabbaduccaritehi sabbadarathehi sabbapariḷāhehi sabbasantā-
pehi sabbākusalābhisaṅkhārehi channo vichanno ucchanno āvuto nivuto ovuto §
pihito paṭicchanno paṭikujjitoti- satto guhāyaṃ bahunābhichanno.

Titṭhaṃ naro mohanasmim pagāḷhoti titṭhanto naro ratto rāgavasena titṭhati,
duṭṭho dosavasena titṭhati, mūḷho mohavasena titṭhati, vinibaddho mānavasena
titṭhati, parāmatṭho diṭṭhivasena titṭhati, vikkhepagato uddhaccavasena titṭhati, ani-
tṭhaṅgato vicikicchāvasena titṭhati, thāmagato anusayavasena titṭhati. Evampi
titṭhaṃ naro.

Vuttañhetam bhagavatā- “santi, bhikkhave, cakkhaviññeyyā rūpā itṭhā kantā
manāpā piyarūpā kāmūpasamhitā rajanīyā, tañce bhikkhu abhinandati abhivadati
(..0019) ajjhosāya titṭhati. Santi, bhikkhave, sotaviññeyyā saddā ...pe... ghānavi-
ññeyyā gandhā... jivhāviññeyyā rasā... kāyaviññeyyā phoṭṭhabbā... manovi-
ññeyyā dhammā itṭhā kantā manāpā piyarūpā kāmūpasamhitā rajanīyā, tañce
bhikkhu abhinandati abhivadati ajjhosāya titṭhati” ti. Evampi titṭhaṃ naro.

Vuttañhetam bhagavatā- “rūpūpayam vā, bhikkhave, viññāṇam titṭhamānam
titṭhati, rūpārammaṇam rūpapatitṭham nandūpasecanam vuddhim virūḷhim
vepullam āpajjati. Vedanūpayam vā, bhikkhave ...pe... saññūpayam... saṅkhārū-
payam vā, bhikkhave, viññāṇam titṭhamānam titṭhati, saṅkhārārammaṇam saṅkhā-
rapatitṭham nandūpasecanam vuddhim virūḷhim vepullam āpajjati” ti. Evampi
titṭhaṃ naro.

Vuttampi hetam bhagavatā- “kabaḷikāre ce, bhikkhave, āhāre atthi rāgo atthi
nandī atthi taṇhā, patitṭhitam tattha viññāṇam virūḷham. Yattha patitṭhitam
viññāṇam virūḷham, atthi tattha nāmarūpassāvakkanti. Yattha atthi nāmarūpassā-
vakkanti, atthi tattha saṅkhārānam vuddhi. Yattha atthi saṅkhārānam vuddhi, atthi
tattha āyatim punabbhavābhiniḃbatti. Yattha atthi āyatim punabbhavābhiniḃbatti,
atthi tattha āyatim jātijarāmarāṇam. Yattha atthi āyatim jātijarāmarāṇam, sasokam
tam, bhikkhave, sarajam sa-upāyāsanti vadāmī” ti. Evampi titṭhaṃ naro.

“Phasse ce, bhikkhave, āhāre ...pe... manosañcetanāya ce, bhikkhave, āhāre ...
viññāṇe ce, bhikkhave, āhāre atthi rāgo atthi nandī atthi taṇhā, patitṭhitam tattha
viññāṇam virūḷham. Yattha patitṭhitam viññāṇam virūḷham, atthi tattha nāmarūpa-
ssāvakkanti. Yattha atthi nāmarūpassāvakkanti, atthi tattha saṅkhārānam vuddhi.
Yattha atthi saṅkhārānam vuddhi, atthi tattha āyatim punabbhavābhiniḃbatti.
Yattha atthi āyatim punabbhavābhiniḃbatti, atthi tattha āyatim jātijarāmarāṇam.
Yattha atthi āyatim jātijarāmarāṇam, sasokam tam, bhikkhave, sarajam sa-upāyā-
santi vadāmī” ti. Evampi titṭhaṃ naro.

Mohanasmim pagāḷhoti. Mohanā vuccanti pañca kāmagaṇā. Cakkhaviññeyyā
rūpā itṭhā kantā manāpā piyarūpā kāmūpasamhitā rajanīyā; sotaviññeyyā saddā...
ghānaviññeyyā gandhā... jivhāviññeyyā rasā... kāyaviññeyyā phoṭṭhabbā itṭhā

kantā manāpā piyarūpā kāmūpasamhitā rajaniyā. Kiṃ kāraṇā mohanā vuccanti pañca kāmagaṇā? Yebhuyyena devamanussā (..0020) pañcasu kāmagaṇesu muyhanti sammuyhanti sampamuyhanti, mūḷhā sammūḷhā sampamūḷhā avijjāya andhikatā āvutā nivutā ovutā pihitā paṭicchannā paṭikujjitā, taṃ kāraṇā mohanā vuccanti pañca kāmagaṇā. **Mohanasmim pagāḷhoti** mohanasmim pagāḷho ogāḷho ajjhogāḷho nimuggoti- tiṭṭhaṃ naro mohanasmim pagāḷho.

Dūre vivekā hi tathāvidho soti. Vivekāti tayo vivekā- kāyaviveko, cittaviveko, upadhiviveko. Katamo kāyaviveko? Idha bhikkhu vivittaṃ senāsanam bhajati araṇṇam rukkhamūlam pabbatam kandaram giriguham susanam vanapattham abbhokāsam palālapuñjam. Kāyena vivitto viharati. So eko gacchati, eko tiṭṭhati, eko nisīdati, eko seyyam kappeti, eko gāmaṃ piṇḍāya pavisati, eko paṭikkamati, eko raho nisīdati, eko caṅkamaṃ adhiṭṭhāti, eko carati viharati iriyati vattati pāleti yapeti yāpeti. Ayaṃ kāyaviveko.

Katamo cittaviveko? Paṭhamaṃ jhānam samāpannassa nīvaraṇehi cittaṃ vivittaṃ hoti. Dutiyam jhānam samāpannassa vitakkavicārehi cittaṃ vivittaṃ hoti. Tatiyam jhānam samāpannassa pītiyā cittaṃ vivittaṃ hoti. Catuttham jhānam samāpannassa sukhadukkhehi cittaṃ vivittaṃ hoti. Ākāsānañcāyatanaṃ samāpannassa rūpasaññāya paṭighasaññāya nānattasaññāya cittaṃ vivittaṃ hoti. Viññāṇaṇcāyatanaṃ samāpannassa ākāsānañcāyatanaññāya cittaṃ vivittaṃ hoti. Ākiñcaññāyatanaṃ samāpannassa viññāṇaṇcāyatanaññāya cittaṃ vivittaṃ hoti. Nevasaññānāsaññāyatanaṃ samāpannassa ākiñcaññāyatanaññāya cittaṃ vivittaṃ hoti. Sotāpannassa sakkāyadiṭṭhiyā vicikicchāya silabbataparā-māsā diṭṭhānusayā vicikicchānusayā, tadekaṭṭhehi ca kilesehi cittaṃ vivittaṃ hoti. Sakadāgāmissa oḷārikā kāmarāgasaññojanā paṭighasaññojanā oḷārikā kāmarāgānusayā paṭighānusayā, tadekaṭṭhehi ca kilesehi cittaṃ vivittaṃ hoti. Anāgāmissa anusahagatā kāmarāgasaññojanā paṭighasaññojanā anusahagatā kāmarāgānusayā paṭighānusayā, tadekaṭṭhehi ca kilesehi cittaṃ vivittaṃ hoti. Arahato rūpārūparāgā mānā uddhaccā avijjāya mānānusayā bhavarāgānusayā avijjānusayā (..0021) tadekaṭṭhehi ca kilesehi bahiddhā ca sabbanimittehi cittaṃ vivittaṃ hoti. Ayaṃ cittaviveko.

Katamo upadhiviveko? Upadhi vuccanti kilesā ca khandhā ca abhisāṅkhārā ca. Upadhiviveko vuccati amataṃ nibbānam. Yo sabbasaṅkhārasamatho sabbūpādhipaṭinissaggo taṇhakkhaya virāgo nirodho nibbānam. Ayaṃ upadhiviveko. Kāyaviveko ca vivekaṭṭhakāyānam § nekkhammābhiraṭānam, cittaviveko ca parisuddhacittānam paramavodānappattānam, upadhiviveko ca nirūpadhīnam puggalānam visaṅkhāragatānam.

Dūre vivekā hīti. Yo so evaṃ guhāyaṃ satto, evaṃ bahukehi kilesehi channo, evaṃ mohanasmim pagāḷho, so kāyavivekāpi dūre, cittavivekāpi dūre, upadhivivekāpi dūre vidūre suvidūre na santike na sāmantā anāsanne vivekaṭṭhe §. **Tathāvidhoti** tādiso tassaṅghito tappakāro tappaṭibhāgo yo so mohanasmim pagāḷhoti- dūre vivekā hi tathāvidho so.

Kāmā hi loke na hi suppahāyāti. Kāmāti uddānato dve kāmā- vatthukāmā ca

kilesakāmā ca. Katame vatthukāmā? Manāpikā rūpā manāpikā saddā manāpikā gandhā manāpikā rasā manāpikā phoṭṭhabbā, attharaṇā pāvuraṇā dāsīdāsā ajeḷakā kukkuṭasūkarā hatthigavāssavaḷavā, khettaṃ vatthu hiraññaṃ suvaṇṇaṃ, gāmanigamarājadhāniyo raṭṭhañca janapado ca koso ca koṭṭhāgārañca, yaṃ kiñci rajanīyaṃ vatthu- vatthukāmā. Api ca atītā kāmā anāgatā kāmā paccuppannā kāmā, ajjhataṃ kāmā bahiddhā kāmā ajjhatabhiddhā kāmā, hīnā kāmā majjhimā kāmā paṇītaṃ kāmā, āpāyikā kāmā mānusiḷkā kāmā dibbā kāmā paccupaṭṭhitā kāmā, nimmitā kāmā animmitā kāmā paranimmitā kāmā, pariggahitā kāmā apariggahitā kāmā, mamāyitā kāmā amamāyitā kāmā, sabbepi kāmāvacarā dhammā, sabbepi rūpāvacarā dhammā, sabbepi arūpāvacarā dhammā, taṇhāvatthukā taṇhārammaṇā kāmanīyaṭṭhena rajanīyaṭṭhena madanīyaṭṭhena kāmā. Ime vuccanti vatthukāmā.

Katame (..0022) kilesakāmā? Chando kāmo rāgo kāmo chandarāgo kāmo, saṅkappo kāmo rāgo kāmo saṅkapparāgo kāmo, yo kāmesu kāmacchando kāmarāgo kāmanandī kāmataṇhā kāmasneho kāmapariḷāho kāmamucchā kāmajjhosaṇaṃ kāmogho kāmayogo kāmupādānaṃ kāmacchandaniḷvaraṇaṃ.

“Addasaṃ kāma te mūlaṃ, saṅkappā kāma jāyasi;
na taṃ saṅkappayissāmi, evaṃ kāma na hohisi”ti.-

loke dhātuloke āyatanaloke. Kāmā hi loke na hi suppahāyāti. Kāmā hi loke duppa-
Ime vuccanti kilesakāmā. **Loketi** apāyaloke manussaloke devaloke, khandha-
loke dhātuloke āyatanaloke. **Kāmā hi loke na hi suppahāyāti.** Kāmā hi loke duppa-
hāyā duccajjā duppariccajjā dunnimmadayā dunniveṭṭhayā dubbiniveṭṭhayā duttarā
duppatarā dussamatikkamā dubbinivattāti- kāmā hi loke na hi suppahāyā.

Tenāha bhagavā-

“Satto guhāyaṃ bahunābhichanno, tiṭṭhaṃ naro mohanasmimṃ pagāḷho;
dūre vivekā hi tathāvidho so, kāmā hi loke na hi suppahāyā” ti.

8. Icchānidānā bhavasātabaddhā, te duppamuñcā na hi aññamokkhā.

pacchā pure vāpi apekkhamānā, ime va kāme purime va jappaṃ.

Icchānidānā bhavasātabaddhāti. Icchā vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo anunayo
anurodho nandī nandirāgo, cittassa sārāgo icchā mucchā ajjosānaṃ gedho pali-
gedho saṅgo paṅko, eja māyā janikā sañjananī sibbinī jālinī saritā visattikā, suttaṃ
visaṭṭā āyūhinī dutiyā paṇidhi bhavanetti, vanaṃ vanatho sandhavo sneho
apekkhā paṭibandhu, āsā āsīsanā āsīsittatṭaṃ, rūpāsā saddāsā gandhāsā rasāsā
phoṭṭhabbāsā, lābhāsā dhanāsā puttāsā jīvītāsā (..0023), jappā pajappā abhijappā
jappanā jappitattatṭaṃ loluppaṃ loluppāyanā loluppāyitattatṭaṃ pucchāñchikatā sādhu-
kamyatā, adhammarāgo visamalobho nikanti nikāmanā patthanā pihanā sampa-
tthanā, kāmataṇhā bhavataṇhā vibhavataṇhā, rūpataṇhā arūpataṇhā nirodha-
taṇhā, rūpataṇhā saddataṇhā gandhataṇhā rasataṇhā phoṭṭhabbataṇhā dhamma-
taṇhā, ogho yogo gantho upādānaṃ āvaraṇaṃ nīvaraṇaṃ chadanaṃ bandhanaṃ,
upakkilesa anusayo pariyuṭṭhānaṃ latā vevicchaṃ, dukkhamūlaṃ dukkhanidānaṃ
dukkhappabhavo mārapāso māraḷisaṃ māraḷisaṃ māraḷisaṃ, taṇhānadī taṇhājālaṃ
taṇhāgaddulaṃ taṇhāsamuddo abhijjhā lobho akusalamūlaṃ. **Icchānidānāti** icchā-
nidānakā icchāhetukā icchāpaccayā icchākāraṇā icchāpabhavāti- icchānidānā.

Bhavasātabaddhāti. Ekaṃ bhavasātaṃ- sukhā vedanā. Dve bhavasātāni-
sukhā ca vedanā iṭṭhañca vatthu. Tīṇi bhavasātāni- yobbaññaṃ, ārogyaṃ, jīvitaṃ.
Cattāri bhavasātāni- lābho, yaso, paṣāṃsā, sukhaṃ. Pañca bhavasātāni- manā-
pikā rūpā, manāpikā saddā, manāpikā gandhā, manāpikā rasā, manāpikā
phoṭṭhabbā. Cha bhavasātāni- cakkhusampadā, sotāsampadā, ghānasampadā,
jivhāsampadā, kāyasampadā, manosampadā. Bhavasātabaddhā, sukhāya veda-
nāya sātabaddhā, iṭṭhasmiṃ vatthusmiṃ baddhā, yobbaññe baddhā, ārogye
baddhā, jīvite baddhā, lābhe baddhā, yase baddhā, paṣāṃsāyaṃ baddhā, sukhe
baddhā, manāpikesu rūpesu baddhā, saddesu... gandhesu... rasesu... manāpi-
kesu phoṭṭhabbesu baddhā, cakkhusampadāya baddhā, sotaghānājivhākāyama-
nosampadāya baddhā, vibaddhā ābaddhā laggā laggitā palibaddhāti- icchānidānā
bhavasātabaddhā.

Te duppamuñcā na hi aññamokkhāti te vā bhavasātavatthū duppamuñcā, sattā
vā etto dummocayā. Kathaṃ te bhavasātavatthū duppamuñcā? Sukhā vedanā
duppamuñcā, iṭṭhaṃ vatthu duppamuñcaṃ, yobbaññaṃ duppamuñcaṃ, ārogyaṃ
duppamuñcaṃ, jīvitaṃ duppamuñcaṃ, lābho duppamuñco, yaso duppamuñco,

pasamsā duppamuñcā, sukhaṃ duppamuñcaṃ, manāpikā rūpā duppamuñcā, manāpikā saddā... gandhā... rasā... phoṭṭhabbā duppamuñcā, cakkhusampadā duppamuñcā, sotaghānajivhākāyamanosampadā duppamuñcā dummocayā duppamocayā dunniveṭhayā dubbiniveṭhayā (..0024), duttarā duppatarā dussamatikkamā dubbinivattā. Evaṃ te bhavasātavattū duppamuñcā.

Kathaṃ sattā etto dummocayā? Sukhāya vedanāya sattā dummocayā, iṭṭhasmā vatthusmā dummocayā, yobbaññā dummocayā, ārogyā dummocayā, jīvitā dummocayā, lābhā dummocayā, yasā dummocayā, pasamsāya dummocayā, sukhā dummocayā, manāpikēhi rūpehi dummocayā, manāpikēhi saddehi... gandhehi... rasehi... phoṭṭhabbehi dummocayā, cakkhusampadāya dummocayā, sotaghānajivhākāyamanosampadāya dummocayā duruddharā Ṣ, dussamuddharā dubbuṭṭhāpayā dussamuṭṭhāpayā dunniveṭhayā dubbiniveṭhayā duttarā duppatarā dussamatikkamā dubbinivattā. Evaṃ sattā etto dummocayāti- te duppamuñcā.

Na hi aññamokkhāti te attanā palipapalipannā na sakkonti paraṃ palipapalipannaṃ uddharitum. Vuttañhetam bhagavatā- “so vata, cunda, attanā palipapalipannaṃ paraṃ palipapalipannaṃ uddharissatīti netam ṭhānam vijjati. So vata, cunda, attanā adanto avinīto aparinibbuto paraṃ damessati vinessati parinibbāpessatīti netam ṭhānam vijjati”ti. Evampi na hi aññamokkhā.

Atha vā natthañño koci mocetā. Te yadi muñceyyum, sakena thāmena sakena balena sakena vīriyena sakena parakkamena sakena purisathāmena sakena purisabalena sakena purisavīriyena sakena purisaparakkamena attanā sammāpaṭipadam anulomapaṭipadam apaccanīkapaṭipadam anvatthapaṭipadam dhammānuddhammapaṭipadam paṭipajjamānā muñceyyunti. Evampi na hi aññamokkhā.

Vuttampi hetam bhagavatā-

“Nāhaṃ sahissāmi pamocanāya, kathaṃkathim dhotaka kiñci loke; dhammañca seṭṭham abhijānamāno, evaṃ tuvaṃ oghamimaṃ taresī”ti.

Evampi na hi aññamokkhā.

Vuttampi hetam bhagavatā-

“Attanāva (..0025) kataṃ pāpaṃ, attanā saṃkilissati; attanā akataṃ pāpaṃ, attanāva visujjhati; suddhī asuddhi paccattam, nāñño aññam visodhaye”ti.

Evampi na hi aññamokkhā.

Vuttampi hetam bhagavatā- “evameva kho, brāhmaṇa, tiṭṭhateva nibbānaṃ, tiṭṭhati nibbānagāmmimaggo, tiṭṭhāmahaṃ samādapetā. Atha ca pana mama sāvakā mayā evaṃ ovadiyamānā evaṃ anusāsiyamānā appekacce accanta- niṭṭhaṃ nibbānaṃ ārādhenti, ekacce nārādhenti. Ettha kyāhaṃ, brāhmaṇa, karomi? Maggakkhāyī, brāhmaṇa, tathāgato. Maggaṃ buddho ācikkhati. Attanā paṭipajjamānā muñceyyun”ti. Evampi na hi aññamokkhāti- te duppamuñcā na hi aññamokkhā.

Pacchā pure vāpi apekkhamānāti. Pacchā vuccati anāgataṃ, pure vuccati atītaṃ. Api ca atītaṃ upādāya anāgatañca paccuppannañca pacchā, anāgataṃ

upādāya atitañca paccuppannañca pure. Kathaṃ pure apekkhaṃ karoti? “Evaṃrūpo ahoṣiṃ atitamaddhānaṃ”ti tattha nandiṃ samannāneti. “Evaṃvedano ahoṣiṃ... evaṃsañño ahoṣiṃ... evaṃsañkhāro ahoṣiṃ... evaṃviññāṇo ahoṣiṃ atitamaddhānaṃ”ti tattha nandiṃ samannāneti. Evampi pure apekkhaṃ karoti.

Atha vā “iti me cakkhu ahoṣi atitamaddhānaṃ, iti rūpā”ti- tattha chandarāgapaṭibaddhaṃ hoti viññāṇaṃ. Chandarāgapaṭibaddhattā viññāṇassa tadabhinandati. Tadabhinandanto evampi pure apekkhaṃ karoti. “Iti me sotaṃ ahoṣi atitamaddhānaṃ, iti saddā”ti ...pe... “iti me ghānaṃ ahoṣi atitamaddhānaṃ, iti gandhā”ti... “iti me jivhā ahoṣi atitamaddhānaṃ, iti rasā”ti... “iti me kāyo ahoṣi atitamaddhānaṃ, iti phoṭṭhabbā”ti... “iti me mano ahoṣi atitamaddhānaṃ, iti dhammā”ti- tattha chandarāgapaṭibaddhaṃ hoti viññāṇaṃ. Chandarāgapaṭibaddhattā viññāṇassa tadabhinandati. Tadabhinandanto evampi pure apekkhaṃ karoti.

Atha (..0026) vā yānissa tāni pubbe mātugāmena saddhiṃ hasitalapitakīlitāni tadassādeti taṃ nikāmeti, tena ca vittim āpajjati. Evampi pure apekkhaṃ karoti.

Kathaṃ pacchā apekkhaṃ karoti? “Evaṃrūpo siyaṃ anāgatamaddhānaṃ”ti tattha nandiṃ samannāneti. “Evaṃvedano siyaṃ... evaṃsañño siyaṃ... evaṃsañkhāro siyaṃ... evaṃviññāṇo siyaṃ anāgatamaddhānaṃ”ti tattha nandiṃ samannāneti. Evampi pacchā apekkhaṃ karoti.

Atha vā “iti me cakkhu siyā anāgatamaddhānaṃ, iti rūpā”ti- appaṭiladdhassa paṭilābhāya cittaṃ paṇidahati. Cetaso paṇidhānapaccayā tadabhinandati. Tadabhinandanto evampi pacchā apekkhaṃ karoti. “Iti me sotaṃ siyā anāgatamaddhānaṃ, iti saddā”ti... “iti me ghānaṃ siyā anāgatamaddhānaṃ, iti gandhā”ti... “iti me jivhā siyā anāgatamaddhānaṃ, iti rasā”ti... “iti me kāyo siyā anāgatamaddhānaṃ, iti phoṭṭhabbā”ti... “iti me mano siyā anāgatamaddhānaṃ, iti dhammā”ti- appaṭiladdhassa paṭilābhāya cittaṃ paṇidahati. Cetaso paṇidhānapaccayā tadabhinandati. Tadabhinandanto evampi pacchā apekkhaṃ karoti.

Atha vā “imināhaṃ sīlena vā vatena vā tapena vā brahmacariyena vā devo vā bhavissāmi devaññataro vā”ti- appaṭiladdhassa paṭilābhāya cittaṃ paṇidahati. Cetaso paṇidhānapaccayā tadabhinandati. Tadabhinandanto evampi pacchā apekkhaṃ karotiti- pacchā pure vāpi apekkhamānā.

Ime va kāme purime va jappanti. Ime va kāmeti paccuppanne pañca kāmagaṇe icchantā sādiyantā patthayantā pihayantā abhijappantā. Purime va jappanti atīte pañca kāmagaṇe jappantā pajappantā abhijappantāti- ime va kāme purime va jappaṃ.

Tenāha bhagavā-

“Icchānidānā bhavasātabaddhā, te duppamuñcā na hi aññamokkhā; pacchā pure vāpi apekkhamānā, ime va kāme purime va jappan”ti.

9. Kāmesu (..0027) giddhā pasutā pamūḷhā, avadāniyā te visame nivīṭṭhā.

Dukkhūpanitā paridevayanti, kiṃsū bhavissāma ito cutāse.

Kāmesu giddhā pasutā pamūḷhāti. Kāmāti uddānato dve kāmā- vatthukāmā ca kilesakāmā ca ...pe... ime vuccanti vatthukāmā ...pe... ime vuccanti kilesakāmā. Gedho vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo ...pe... abhijjhā lobho akusalamūlaṃ. Kilesa-

kāmena vatthukāmesu rattā giddhā gadhitā mucchitā ajjhosannā § laggā laggitā
palibuddhāti- kāmesu giddhā.

Pasutāti yepi kāme esanti gavesanti pariyesanti, taccaritā tabbahulā taggarukā,
tanninnā tappoṇā tappabbhārā tadadhimuttā

tadadhipateyyā, tepi kāmapasutā. Yepi taṇhāvasena rūpe esanti gavesanti pariyesanti... sadde... gandhe... rase... phoṭṭhabbe ...pe... pariyesanti taccaṛitā tabbahulā taggarukā, tanninnā tappoṇā tappabbhārā tadadhimuttā tadadhipateyyā, tepi kāmapasutā. Yepi taṇhāvasena rūpe paṭilabhanti... sadde... gandhe ... rase... phoṭṭhabbe paṭilabhanti taccaṛitā tabbahulā taggarukā, tanninnā tappoṇā tappabbhārā tadadhimuttā tadadhipateyyā, tepi kāmapasutā. Yepi taṇhāvasena rūpe paribhuñjanti ... sadde... gandhe... rase... phoṭṭhabbe paribhuñjanti taccaṛitā tabbahulā taggarukā, tanninnā tappoṇā tappabbhārā tadadhimuttā tadadhipateyyā, tepi kāmapasutā. Yathā kalahakārako kalahapasuto, kammakārako kamma-pasuto, gocare caranto gocarapasuto, jhāyī jhānapasuto; evameva yepi kāme esanti gavesati pariyesanti, taccaṛitā tabbahulā taggarukā tanninnā tappoṇā tappabbhārā tadadhimuttā tadadhipateyyā, tepi kāmapasutā. Yepi taṇhāvasena rūpe esanti gavesanti pariyesanti... sadde... gandhe... rase... phoṭṭhabbe ...pe... pariyesanti taccaṛitā tabbahulā taggarukā tanninnā tappoṇā tappabbhārā tadadhimuttā tadadhipateyyā, tepi kāmapasutā. Yepi taṇhāvasena rūpe paṭilabhanti... sadde... gandhe... rase... phoṭṭhabbe paṭilabhanti taccaṛitā tabbahulā taggarukā, tanninnā (..0028) tappoṇā tappabbhārā tadadhimuttā tadadhipateyyā, tepi kāmapasutā. Yepi taṇhāvasena rūpe paribhuñjanti... sadde... gandhe... rase... phoṭṭhabbe paribhuñjanti taccaṛitā tabbahulā taggarukā, tanninnā tappoṇā tappabbhārā tadadhimuttā tadadhipateyyā, tepi kāmapasutā.

Pamūḷhāti yebhuyyena devamanussā pañcasu kāmaguṇesu muyhanti sammuyhanti sampamuyhanti mūḷhā sammūḷhā sampamūḷhā avijjāya andhikātā āvutā nivutā ovutā pihitā paṭicchannā paṭikujjitāti- kāmesu giddhā pasutā pamūḷhā.

Avadāniyā te visame nivīṭṭhāti. **Avadāniyāti** avagacchantītipi avadāniyā, maccharinopi vuccanti avadāniyā, buddhānaṃ sāvakānaṃ vacanaṃ byappathaṃ desanaṃ anusīṭṭhiṃ nādiyantīti- avadāniyā. Kathaṃ avagacchantīti avadāniyā? Nirayaṃ gacchanti, tiracchānayaṃ gacchanti, pettivisayaṃ gacchantīti, evaṃ āgacchantīti- avadāniyā. Kathaṃ maccharino vuccanti avadāniyā? Pañca macchariyāni- āvāsamacchariyaṃ, kulamacchariyaṃ, lābhamacchariyaṃ, vaṇṇamacchariyaṃ, dhammacchariyaṃ. Yaṃ evarūpaṃ macchariyaṃ maccharāyanā maccharāyitattaṃ vevicchaṃ kadariyaṃ kaṭukañcukatā aggahitattaṃ cittassa, idaṃ vuccati macchariyaṃ. Api ca, khandhamacchariyampi macchariyaṃ, dhātumacchariyampi macchariyaṃ, āyatanamacchariyampi macchariyaṃ gāho. Idaṃ vuccati macchariyaṃ. Iminā macchariyena avadaññutāya samannāgatā janā pamattā. Evaṃ maccharino vuccanti avadāniyā. Kathaṃ buddhānaṃ sāvakānaṃ vacanaṃ byappathaṃ desanaṃ anusīṭṭhiṃ nādiyantīti- avadāniyā? Buddhānaṃ sāvakānaṃ vacanaṃ byappathaṃ desanaṃ anusīṭṭhiṃ na ādiyanti na sussusanti, na sotaṃ odahanti, na aññā cittaṃ upaṭṭhapenti, anassavā avacanakarā paṭilomavuttino, aññeneva mukhaṃ karonti. Evaṃ buddhānaṃ sāvakānaṃ § vacanaṃ byappathaṃ desanaṃ anusīṭṭhiṃ nādiyantīti avadāniyāti- avadāniyā.

Te visame nivīṭṭhāti visame kāyakamme nivīṭṭhā, visame vacīkamme nivīṭṭhā, visame manokamme nivīṭṭhā, visame paṇātipāte nivīṭṭhā, visame adinnādāne

niviṭṭhā, visame kāmesumicchācāre niviṭṭhā, visame musāvāde niviṭṭhā, visamāya pisuṇāya vācāya niviṭṭhā, visamāya pharusāya vācāya... visame samphappalā-pe... visamāya abhijjhāya niviṭṭhā, visame byāpāde... visamāya micchādiṭṭhiyā niviṭṭhā, visamesu saṅkhāresu niviṭṭhā, visamesu pañcasu kāmaguṇesu niviṭṭhā, visamesu pañcasu nīvaraṇesu niviṭṭhā viniviṭṭhā (..0029) patiṭṭhitā allīnā upagatā ajjhositā adhimuttā laggā laggitā palibuddhāti- avadāniyā te visame niviṭṭhā.

Dukkhūpanitā paridevayantīti. **Dukkhūpanitāti** dukkhappattā dukkhasampattā dukkhūpagatā, mārappattā mārasampattā mārūpagatā, maraṇappattā maraṇasa-mpattā maraṇūpagatā. **Paridevayantīti** lapanti lālapanti §, socanti kilamanti paride-
vanti urattāḷiṃ kandanti sammohaṃ āpajantīti- dukkhūpanitā paridevayanti.

Kiṃsū bhavissāma ito cutāseti ito cutā kiṃ bhavissāma? Nerayikā bhavissāma, tiracchānayanikā bhavissāma, pettivisayikā bhavissāma, manussā bhavissāma, devā bhavissāma, rūpī bhavissāma, arūpī bhavissāma, saññī bhavissāma, asaññī bhavissāma, nevasaññīnāsaññī bhavissāma, “bhavissāma nu kho mayaṃ anāga-
tamaddhānaṃ, nanu kho bhavissāma anāgatamaddhānaṃ, kiṃ nu kho bhavi-
ssāma anāgatamaddhānaṃ, kathaṃ nu kho bhavissāma anāgatamaddhānaṃ, kiṃ
hutvā kiṃ bhavissāma nu kho mayaṃ anāgatamaddhānan”ti saṃsayapakkhandā
vimatipakkhandā dveḷhakajātā lapanti lālapanti, socanti kilamanti paridevanti ura-
ttāḷiṃ kandanti sammohaṃ āpajantīti- kiṃsū bhavissāma ito cutāse.

Tenāha bhagavā-

“Kāmesu giddhā pasutā pamūḷhā, avadāniyā te visame niviṭṭhā;
dukkhūpanitā paridevayanti, kiṃsū bhavissāma ito cutāse”ti.

10. Tasmā hi sikkhetha idheva jantu, yaṃ kiñci jaññā visamanti loke.

Na tassa hetū visamaṃ careyya, appañhidaṃ jīvitamāhu dhīrā.

Tasmā hi sikkhetha idheva jantūti. **Tasmāti** taṃkāraṇā taṃhetu tappaccayā
tannidānā, etamādīnavaṃ sampassamāno kāmesūti- tasmā. **Sikkhethāti** tisso
sikkhā- adhisīlasikkhā, adhicittasikkhā, adhipaññāsikkhā.

Katamā adhisīlasikkhā? Idha bhikkhu sīlavā hoti, pātimokkhasaṃvarasaṃvuto (..0
viharati ācāragocarasaṃpanno, aṇumattesu vajjesu bhayadassāvī, samādāya
sikkhati sikkhāpadesu. Khuddako sīlakkhandho, mahanto sīlakkhandho, sīlaṃ
patiṭṭhā ādi caraṇaṃ saṃyamo saṃvaro mokkhaṃ pāmokkhaṃ kusalānaṃ
dhammānaṃ samāpattiyā- ayaṃ adhisīlasikkhā.

Katamā adhicittasikkhā? Idha bhikkhu vivicceva kāmehi vivicca akusalehi
dhammehi savitakkaṃ savicāraṃ vivekajaṃ pītisukhaṃ paṭhamaṃ jhānaṃ upasa-
mpajja viharati. Vitakkavicārānaṃ vūpasamā ajjhattaṃ sampasādanaṃ cetaso
ekodibhāvaṃ avitakkaṃ avicāraṃ samādhijaṃ pītisukhaṃ dutiyaṃ jhānaṃ upasa-
mpajja viharati. Pītiyā ca virāgā upekkhako ca viharati sato ca sampajāno
sukhañca kāyena paṭisaṃvedeti, yaṃ taṃ ariyā ācikkhanti- ‘upekkhako satimā
sukhavihārī’ti tatiyaṃ jhānaṃ upasampajja viharati. Sukhassa ca pahānā
dukkhassa ca pahānā pubbeva somanassadomanassānaṃ atthaṅgamā adukkha-
masukhaṃ upekkhāsati pārisuddhiṃ catutthaṃ jhānaṃ upasampajja viharati-
ayaṃ adhicittasikkhā.

Katamā adhipaññāsikkhā? Idha bhikkhu paññavā hoti udayatthagāminiyā paññāya samannāgato, ariyāya nibbedhikāya sammādukkhakkhayagāminiyā. So “idaṃ dukkhan”ti yathābhūtaṃ pajānāti, “ayaṃ dukkhasamudayo”ti yathābhūtaṃ pajānāti, “ayaṃ dukkhanirodho”ti yathābhūtaṃ pajānāti, “ayaṃ dukkhanirodhagāminī paṭipadā”ti yathābhūtaṃ pajānāti. “Ime āsavā”ti yathābhūtaṃ pajānāti, “ayaṃ āsavasamudayo”ti yathābhūtaṃ pajānāti, “ayaṃ āsavanirodho”ti yathābhūtaṃ pajānāti, “ayaṃ āsavanirodhagāminī paṭipadā”ti yathābhūtaṃ pajānāti- ayaṃ adhipaññāsikkhā.

Imā tisso sikkhāyo āvajjanto sikkheyya, jānanto sikkheyya, passanto sikkheyya, paccavekkhanto sikkheyya, cittaṃ adhiṭṭhahanto sikkheyya, saddhāya adhimuccanto sikkheyya, vīriyaṃ paggaṇhanto sikkheyya, satiṃ upaṭṭhapento sikkheyya, cittaṃ samādahanto sikkheyya, paññāya pajānanto sikkheyya, abhiññeyyaṃ abhijānanto sikkheyya, pariññeyyaṃ parijānanto sikkheyya, pahātabbaṃ pajāhanto sikkheyya, bhāvetabbaṃ bhāvento sikkheyya (..0031), sacchikātabbaṃ sacchikaronto sikkheyya ācareyya samācareyya samādāya vatteyya.

Idhāti imissā diṭṭhiyā imissā khantiyā imissā ruciyā imasmiṃ ādāye imasmiṃ dhamme imasmiṃ vinaye imasmiṃ dhammavinaye imasmiṃ pāvacane imasmiṃ brahmacariye imasmiṃ satthusāsane imasmiṃ attabhāve imasmiṃ manussaloketena vuccati idhāti. **Jantūti** satto naro ...pe... manujoti- tasmā hi sikkhetha idheva jantu.

Yaṃ kiñci jaññā visamanti loketi. **Yaṃ kiñcīti** sabbena sabbaṃ sabbathā sabbaṃ asesam nissesaṃ pariyādiyanavacanametam §- yaṃ kiñcīti. **Visamanti jaññāti** visamaṃ kāyakammaṃ visamanti jāneyya, visamaṃ vacīkammaṃ visamanti jāneyya, visamaṃ manokammaṃ visamanti jāneyya, visamaṃ pāṇātipātamaṃ visamoti jāneyya, visamaṃ adinnādānaṃ visamanti jāneyya, visamaṃ kāmesumicchācāraṃ visamoti jāneyya, visamaṃ musāvādaṃ visamoti jāneyya, visamaṃ pisuṇaṃ vācaṃ visamāti jāneyya, visamaṃ pharusam vācaṃ visamāti jāneyya, visamaṃ samphappalāpaṃ visamoti jāneyya, visamaṃ abhijjhaṃ visamāti jāneyya, visamaṃ byāpādaṃ visamoti jāneyya, visamaṃ micchādiṭṭhiṃ visamāti jāneyya, visame saṅkhāre visamāti jāneyya, visame pañca kāmaguṇe visamāti jāneyya, visame pañca nīvaraṇe visamāti jāneyya ājāneyya vijāneyya paṭivijāneyya paṭivijjheyya. **Loketi** apāyaloke ...pe... āyatanaloketi- yaṃ kiñci jaññā visamanti loke.

Na tassa hetū visamaṃ careyyāti. Visamassa kāyakammaṃ hetu visamaṃ na careyya, visamassa vacīkammaṃ hetu visamaṃ na careyya, visamassa manokammaṃ hetu visamaṃ na careyya, visamassa pāṇātipātassa hetu visamaṃ na careyya, visamassa adinnādānassa hetu visamaṃ na careyya, visamassa kāmesumicchācārassa hetu visamaṃ na careyya, visamassa musāvādassa hetu visamaṃ na careyya, visamāya pisuṇāya vācāya hetu visamaṃ na careyya, visamāya pharusāya vācāya hetu visamaṃ na careyya, visamassa samphappalāpassa hetu visamaṃ na careyya, visamāya abhijjhāya (..0032) hetu visamaṃ na careyya, visamassa byāpādassa hetu visamaṃ na careyya, visamāya micchādi-

ṭṭhiyā hetu visamaṃ na careyya, visamānaṃ saṅkhārānaṃ hetu visamaṃ na careyya, visamānaṃ pañcannaṃ kāmagaṇānaṃ hetu visamaṃ na careyya, visamānaṃ pañcannaṃ nīvaraṇānaṃ hetu visamaṃ na careyya, visamāya cetanāya hetu visamaṃ na careyya, visamāya patthanāya hetu visamaṃ na careyya, visamāya paṇidhiyā hetu visamaṃ na careyya na ācareyya na samācareyya na samādāya vatteyyāti- na tassa hetū visamaṃ careyya.

Appaṇhidaṃ jīvitamāhu dhīrāti. Jīvanti āyu ṭṭhiti yapaṇā yāpaṇā iriyaṇā vattaṇā pālaṇā jīvitaṃ jīvitindriyaṃ. Api ca, dvīhi kāraṇehi appakaṃ jīvitaṃ- ṭṭhiparittatāya vā appakaṃ jīvitaṃ, sarasaparittatāya vā appakaṃ jīvitaṃ. Kathaṃ ṭṭhiparittatāya appakaṃ jīvitaṃ? Atīte citta-kkhaṇe jīvittha, na jīvati na jīvissati; anāgate citta-kkhaṇe jīvissati, na jīvati na jīvittha; paccuppanne citta-kkhaṇe jīvati, na jīvittha na jīvissati.

“Jīvitaṃ attabhāvo ca, sukhadukkhā ca kevalā;
ekacittasamāyuttā, lahuso vattate khaṇo.

“Cullāsītisahassāni, kappā tiṭṭhanti ye marū;
natveva tepi jīvanti, dvīhi cittehi saṃyutā.

“Ye niruddhā marantassa, tiṭṭhamānassa vā idha;

sabbepi sadisā khandhā, gatā appaṭisandhikā.

“Anantarā ca ye bhaggā §, ye ca bhaggā anāgatā;
tadantare niruddhānaṃ, vesamaṃ natthi lakkhaṇe.

“Anibbattena na jāto, paccuppanna jīvati;
cittabhaggā mato loko, paññatti paramatthiyā.

“Yathā ninnā pavattanti, chandena pariṇāmitā;
acchinnadhārā vattanti, saḷāyatanapaccayā.

“Anidhānagatā bhaggā, puñjo natthi anāgate;
nibbattā ye ca § tiṭṭhanti, āragge sāsapūpamā.

“Nibbattānañca (..0033) dhammānaṃ, bhaṅgo nesaṃ purakkhato;
palokadhammā tiṭṭhanti, purāṇehi amissitā.

“Adassanato āyanti, bhaṅgā gacchanti dassanaṃ;
vijjuppādova ākāse, uppajjanti vayanti cā” ti.

Evaṃ ṭhitiparittatāya appakaṃ jīvitam.

Kathaṃ sarasaparittatāya appakaṃ jīvitam? Assāsūpanibandham jīvitam, passāsūpanibandham jīvitam, assāsapassāsūpanibandham jīvitam, mahābhūtūpanibandham jīvitam, kabalīkārāhārūpanibandham jīvitam, usmūpanibandham jīvitam, viññāṇūpanibandham jīvitam. Mūlampi imesaṃ dubbalaṃ, pubbahetūpi imesaṃ dubbalā. Ye paccayā tepi dubbalā, yepi pabhāvikā tepi dubbalā. Sahabhūmi imesaṃ dubbalā, sampayogāpi imesaṃ dubbalā, sahaṃjāpi imesaṃ dubbalā, yāpi payojikā sāpi dubbalā, aññamaññaṃ ime niccadubbala, aññamaññaṃ anavaṭṭhitā ime. Aññamaññaṃ paripātayanti ime, aññamaññaṃ hi natthi tāyitā, na cāpi ṭhapenti aññamaññaṃ ime. Yopi nibbattako so na vijjati.

“Na ca kenaci koci hāyati, gandhabbā ca ime hi sabbaso;
purimehi pabhāvikā ime, yepi pabhāvikā te pure matā;

purimāpi ca pacchimāpi ca, aññamaññaṃ na kadāci maddasaṃsū” ti.

Evaṃ sarasaparittatāya appakaṃ jīvitam.

Api ca cātumahārājikānaṃ devānaṃ jīvitam upādāya manussānaṃ appakaṃ jīvitam parittakaṃ jīvitam thokaṃ § jīvitam khaṇikaṃ jīvitam lahukaṃ jīvitam ittaraṃ jīvitam anaddhanīyaṃ jīvitam naciraṭṭhitikaṃ jīvitam. Tāvatiṃsānaṃ devānaṃ ...pe... yāmānaṃ devānaṃ... tusitānaṃ devānaṃ... nimmānaratīnaṃ devānaṃ... paranimmitavasavattīnaṃ devānaṃ... brahmakāyikānaṃ devānaṃ jīvitam upādāya manussānaṃ appakaṃ jīvitam parittakaṃ jīvitam thokaṃ jīvitam khaṇikaṃ jīvitam lahukaṃ jīvitam ittaraṃ jīvitam anaddhanīyaṃ jīvitam naciraṭṭhitikaṃ jīvitam.

Vuttañhetam bhagavatā-

“Appamidaṃ (..0034), bhikkhave, manussānaṃ āyu. Gamaniyo samparāyo mantāya boddhabbaṃ, kattabbaṃ kusalaṃ, caritabbaṃ brahmacariyaṃ, natthi jātassa amaraṇaṃ. Yo, bhikkhave, ciraṃ jīvati so vassasataṃ appaṃ vā bhiyyo”.

“Appamāyu manussānaṃ, hiḷeyya naṃ suporiso;
careyyādittasīsova natthi maccussanāgamo.

“Accayanti ahorattā, jīvitam uparujjhati;

āyu khiyyati maccānaṃ, kunnadīnaṃva odakan”ti.

Appaṇhidaṃ jīvitamāhu dhīrāti. Dhīrāti dhīrā, dhitimāti dhīrā, dhisampannāti dhīrā, dhikatapāpāti dhīrā. Dhī vuccati paññā. Yā paññā pajānanā vicayo pavicayo dhammavicayo sallakkhaṇā upalakkhaṇā paccupalakkhaṇā paṇḍiccaṃ kosallaṃ nepuññaṃ vebhabyā cintā upaparikkhā bhūri medhā pariṇāyikā vipassanā sampa-jaññaṃ patodo paññā paññindriyaṃ paññābalaṃ paññāsattaṃ paññāpāsādo paññā-āloko paññā-obhāso paññāpajjoto paññāratanaṃ amoho dhammavicayo sammādiṭṭhi, tāya paññāya samannāgatattā dhīrā. Api ca khandhadhīrā dhātu-dhīrā āyatanadhīrā, paṭiccasamuppādadhīrā satipaṭṭhānadhīrā sammappadhāna-dhīrā iddhipādadhīrā, indriyadhīrā baladhīrā bojjaṅgadhīrā maggadhīrā phala-dhīrā nibbānadhīrā. Te dhīrā evamāhaṃsu- “manussaṇaṃ appakaṃ jīvitaṃ, pari-ttakaṃ jīvitaṃ, thokaṃ jīvitaṃ, khaṇikaṃ jīvitaṃ, lahukaṃ jīvitaṃ, ittaraṃ jīvitaṃ, anaddhaniyaṃ jīvitaṃ, naciraṭṭhitikaṃ jīvitaṃ”ti. Evamāhaṃsu evaṃ kathenti evaṃ bhaṇanti evaṃ dīpayanti evaṃ voharantīti- appaṇhidaṃ jīvitamāhu dhīrā.

Tenāha bhagavā-

“Tasmā hi sikkhetha idheva jantu, yaṃ kiñci jaññā visamanti loke;
na tassa hetū visamaṃ careyya, appaṇhidaṃ jīvitamāhu dhīrā”ti.

11. Passāmi loke pariphandaṃ mānaṃ, paṃjaṃ imaṃ taṇhagataṃ bhavesu.

Hīnā narā maccumukhe lapanti, avītataṇhāse bhavābhavesu.

Passāmi (..0035) **loke pariphandaṃ mānanti.** **Passāmi**ti maṃsacakkhunāpi passāmi, dibbacakkhunāpi passāmi, paññācakkhunāpi passāmi, buddhacakkhu-nāpi passāmi, samantacakkhunāpi passāmi dakkhāmi olokemi nijjhāyāmi upapari-kkhāmi. **Loketi** apāyaloke manussaloke devaloke khandhaloke dhātuloke āyatana-loke.

Pariphandaṃ mānanti taṇhāphandaṇāya phandaṃ mānaṃ, diṭṭhiphandaṇāya phandaṃ mānaṃ, kilesaphandaṇāya phandaṃ mānaṃ, payogaphandaṇāya phanda-mānaṃ, vipākaphandaṇāya phandaṃ mānaṃ, duccharitaphandaṇāya phandaṃ mānaṃ, rattaṃ rāgena phandaṃ mānaṃ, duṭṭhaṃ dosena phandaṃ mānaṃ, mūḷhaṃ mohena phandaṃ mānaṃ, vinibaddhaṃ mānena phandaṃ mānaṃ, parāmaṭṭhaṃ diṭṭhiyā phandaṃ mānaṃ, vikkhepagataṃ uddhaccena phandaṃ mānaṃ, anīṭṭhaṅgataṃ viciki-cchāya phandaṃ mānaṃ, thāmagataṃ anusayehi phandaṃ mānaṃ, lābhena phanda-mānaṃ, alābhena phandaṃ mānaṃ, yasena phandaṃ mānaṃ, ayasena phanda-mānaṃ, paṃsāya phandaṃ mānaṃ, nindāya phandaṃ mānaṃ, sukkena phanda-mānaṃ, dukkhena phandaṃ mānaṃ, jātiyā phandaṃ mānaṃ, jarāya phandaṃ mānaṃ, byādhinā phandaṃ mānaṃ, maraṇena phandaṃ mānaṃ, sokaparidevadukkhadoma-nassupāyāsehi phandaṃ mānaṃ, nerayikena dukkhena phandaṃ mānaṃ, tiracchāna-yonikena dukkhena phandaṃ mānaṃ, pettisayikena dukkhena phandaṃ mānaṃ, mānusikena dukkhena phandaṃ mānaṃ, gabbhokkantimūlakena dukkhena phanda-mānaṃ, gabbhe ṭhitimūlakena dukkhena phandaṃ mānaṃ, gabbhā vuṭṭhānamūla-kena dukkhena phandaṃ mānaṃ, jātassūpanibandhakena dukkhena phandaṃ mānaṃ, jātassa parādheyakena dukkhena phandaṃ mānaṃ, attūpakkamena dukkhena phandaṃ mānaṃ, parūpakkamena dukkhena phandaṃ mānaṃ, dukkhadukkhena

phandamānaṃ, saṅkhāradukkhena phandamānaṃ, vipariṇāmadukkhena phandamānaṃ, cakkhurogena dukkhena phandamānaṃ, sotarogena dukkhena phandamānaṃ, ghānarogena dukkhena ...pe... jivhārogena... kāyarogena... sīsarogena... kaṇṇarogena... mukharogena... dantarogena... kāsena... sāsena... pināsenā... dāhena... jarena... kucchirogena... mucchāya... pakkhandikāya... sūlāya ... visucikāya... kuṭṭhena... gaṇḍena... kilāsena... sosena... apamārena... dadduyā... kaṇḍuyā... kacchuyā... rakhasāya... vitacchikāya... lohitena... pittena... madhumeheṇa... aṃsāya... piḷakāya... bhagandalena § ... pittasamuṭṭhānena ābādhena... semhasamuṭṭhānena ābādhena... vātasamuṭṭhānena ābādhena... sannipātikena ābādhena... utupariṇāmajena ābādhena... visamaparihārajena ābādhena... opakamikena ābādhena (..0036) ... kammavipākajena ābādhena... sītena... uṇhena... jighacchāya... pipāsāya ... uccārena... passāvena... ḍaṃsamakasavātātapasarīsapasamphassena dukkhena... mātumaraṇena dukkhena... pitumaraṇena dukkhena... bhātumaraṇena dukkhena... bhaginimaraṇena dukkhena... puttumaraṇena dukkhena... dhītumaraṇena dukkhena... ñātibyasanena... bhogabyasanena... rogabyasanena... sīlabyyasanena... diṭṭhibyyasanena dukkhena phandamānaṃ samphandamānaṃ vipphandamānaṃ vedhamānaṃ pavedhamānaṃ sampavedhamānaṃ passāmi dakkhāmi olokemi nijjhāyāmi upapariikkhāmīti- passāmi loke pariphandamānaṃ.

Pajaṃ imaṃ taṇhagataṃ bhavesūti. Pajāti sattādhivacanaṃ. **Taṇhāti** rūpataṇhā, saddataṇhā, gandhataṇhā, rasataṇhā, phoṭṭhabbataṇhā, dhammataṇhā. **Taṇhagatanti** taṇhāgataṃ taṇhānugataṃ taṇhāyānusaṭaṃ taṇhāyāsannaṃ taṇhāya pātitaṃ abhibhūtaṃ pariyādinnaṃ. **Bhavesūti** kāmabhava rūpabhava arūpabhaveti-pajaṃ imaṃ taṇhagataṃ bhavesu.

Hīnā narā maccumukhe lapantīti. Hīnā narāti hīnā narā hīnena kāyakammaṇa samannāgatāti hīnā narā, hīnena vacīkammaṇa samannāgatāti hīnā narā, hīnena manokammaṇa samannāgatāti hīnā narā, hīnena paṇātipātena samannāgatāti hīnā narā, hīnena adinnādānena ...pe... hīnena kāmesumicchācārena... hīnena musāvādena... hīnāya pisuṇāya vācāya... hīnāya pharusāya vācāya... hīnena samphappalāpena... hīnāya abhijjhāya... hīnena byāpādena... hīnāya micchādiṭṭhiyā... hīnehi saṅkhārehi... hīnehi pañcahi kāmaguṇehi nīvaraṇehi... hīnāya cetanāya... hīnāya patthanāya... hīnāya paṇidhiyā samannāgatāti hīnā narā hīnā nihīnā ohīnā omakā lāmakā chatukkā parittāti- hīnā narā. **Maccumukhe lapantīti. Maccumukheti** māramukhe maraṇamukhe, maccuppattā maccusampattā maccūpāgatā, mārappattā mārāsampattā mārūpāgatā, maraṇappattā maraṇasampattā maraṇūpāgatā lapanti lālapanti socanti kilamanti paridevanti urattāḷiṃ kandanti sammohaṃ āpajantīti- hīnā narā maccumukhe lapanti.

Avītataṇhāse bhavābhavesūti. Taṇhāti rūpataṇhā ...pe... dhammataṇhā. **Bhavābhavesūti** bhavābhava kammabhava punabbhava kāmabhava, kammabhava kāmabhava punabbhava rūpabhava, kammabhava rūpabhava punabbhava arūpabhava, kammabhava (..0037) arūpabhava punabbhava punappunabbhava, punappunagatiyā punappuna-upapattiyā punappunapaṭisandhiyā punappuna-attabhā-

vābhinibbattiyā, avītaṇhā avigataṇhā acattaṇhā avantataṇhā. Amuttataṇhā appahīnataṇhā appaṭinissaṭṭhataṇhāti- avītaṇhāse bhavābhavesu.

Tenāha bhagavā-

“Passāmi loke pariphandamānaṃ, pajaṃ imaṃ taṇhagataṃ bhavesu;
hīnā narā maccumukhe lapanti, avītaṇhāse bhavābhavesū”ti.

**12. Mamāyite passatha phandamāne, maccheva § appodake khīnasote.
Etampi disvā amamo careyya, bhavesu āsattimakubbamāno.**

Mamāyite passatha phandamāneti. Mamattāti dve mamattā- taṇhāmamattañca diṭṭhimamattañca. Katamaṃ taṇhāmamattaṃ? Yāvatā taṇhāsaṅkhātena sīma-kataṃ mariyādikataṃ odhikataṃ pariyantakataṃ pariggahitaṃ mamāyitaṃ. Idaṃ mamaṃ, etaṃ mamaṃ, ettakaṃ mamaṃ, ettāvatā mamaṃ, mama rūpā saddā gandhā rasā phoṭṭhabbā, attharaṇā pāvuraṇā dāsīdāsā ajeḷakā kukkuṭasūkarā hatthigavāssavaḷavā khettaṃ vatthu hiraññaṃ suvaṇṇaṃ gāmanigamarājadhāniyo raṭṭhañca janapado ca koso ca koṭṭhāgārañca, kevalampi mahāpathaviṃ taṇhāvasena mamāyati. Yāvatā aṭṭhasataṃ taṇhāvicaṛitaṃ, idaṃ taṇhāmamattaṃ.

Katamaṃ diṭṭhimamattaṃ? Vīsativatthukā sakkāyadiṭṭhi, dasavatthukā micchādiṭṭhi, dasavatthukā antaggāhikā diṭṭhi; yā evarūpā diṭṭhi diṭṭhigataṃ diṭṭhigahanaṃ diṭṭhikantāro diṭṭhivisūkāyikaṃ diṭṭhivipphandikaṃ diṭṭhisaññojanaṃ gāho paṭiggāho abhiniveso parāmāso kummaggo micchāpatho micchattaṃ tithāyatanaṃ vipariyesaggāho vipariṭaggāho vipallāsaggāho micchāgāho “ayāthāvakaṃ miṃ yāthāvakaṃ”ti gāho. Yāvatā dvāsaṭṭhidiṭṭhigatāni, idaṃ diṭṭhimamattaṃ. **Mamāyite passatha phandamāneti** mamāyitaṃ vatthuṃ acchedasaṃkinopi phandanti, acchindantepi phandanti, acchinnepi phandanti, mamāyitaṃ vatthuṃ vipariṇāmasaṃkinopi phandanti, vipariṇāmantepi phandanti, vipariṇatepi phandanti paphandanti samphandanti vipphandanti vedhanti § pavedhanti sampavedhanti. Evaṃ phandamāne paphandamāne samphandamāne vipphandamāne vedhamāne pavedhamāne sampavedhamāne passatha (..0038) dakkhatha oloketha nijjhāyatha upaparikkhathāti- mamāyite passatha phandamāne.

Maccheva appodake khīṇasoteti. Yathā macchā appodake parittodake udakapariyādāne kākehi vā kulalehi vā balākāhi vā paripātiyamānā ukkhipiyamānā khajjamānā phandanti paphandanti samphandanti vipphandanti vedhanti pavedhanti sampavedhanti; evameva pajā mamāyitaṃ vatthuṃ acchedasaṃkinopi phandanti, acchindantepi phandanti, acchinnepi phandanti, mamāyitaṃ vatthuṃ vipariṇāmasaṃkinopi phandanti, vipariṇāmantepi phandanti, vipariṇatepi phandanti paphandanti samphandanti vipphandanti vedhanti pavedhanti sampavedhanti- maccheva appodake khīṇasote.

Etampi disvā amamo careyyāti. Etaṃ ādīnavaṃ disvā passitvā tulayitvā tīrayitvā § vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā mamattesūti- etampi disvā. **Amamo careyyāti mamattāti** dve mamattā- taṇhāmamattañca diṭṭhimamattañca ...pe... idaṃ taṇhāmamattaṃ ...pe... idaṃ diṭṭhimamattaṃ. Taṇhāmamattaṃ pahāya diṭṭhimamattaṃ paṭinissajjitvā cakkhuṃ amamāyanto sotaṃ amamāyanto ghānaṃ amamāyanto jivhaṃ amamāyanto kāyaṃ amamāyanto manaṃ amamāyanto rūpe... sadde... gandhe... rase... phoṭṭhabbe... dhamme... kulaṃ... gaṇaṃ... āvāsaṃ... lābhaṃ... yasaṃ... pasaṃsaṃ... sukhaṃ... cīvaraṃ... piṇḍapātaṃ... senāsaṃ... gilānapaccayabhesajjaparikkhāraṃ... kāmadhātuṃ... rūpadhātuṃ... arūpadhātuṃ... kāmabhavaṃ... rūpabhavaṃ... arūpabhavaṃ... saññābhavaṃ... asaññābhavaṃ... nevasaññānāsaññābhavaṃ... ekavokārabhavaṃ... catuvokārabhavaṃ... pañcavokārabhavaṃ... atītaṃ... anāgataṃ... paccuppannaṃ... diṭṭhasutamutaviññātabbe dhamme amamāyanto agaṇhanto aparāmasanto anabhinivi-

santo careyya vihareyya iriyeyya vatteyya pāleyya yapeyya yāpeyyāti- etampi disvā amamo careyya.

Bhavesu āsattimakubbamānoti. Bhavesūti kāmabhava rūpabhava arūpabhava. **Āsatti** vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo ...pe... abhijjhā lobho akusalamūlaṃ. **Bhavesu āsattimakubbamānoti.** Bhavesu āsattiṃ akubbamāno, chandaṃ pemaṃ rāgaṃ khantiṃ akubbamāno ajanayamāno asañjanayamāno anibbattayamāno anabhinibbattayamānoti- bhavesu āsattimakubbamāno.

Tenāha bhagavā-

“Mamāyite (..0039) passatha phandamāne, maccheva appodake khīṇasote; etampi disvā amamo careyya, bhavesu āsattimakubbamāno” ti.

13. Ubhosu antesu vineyya chandaṃ, phassaṃ pariññāya anānugiddho.

yadattagarahī tadakubbamāno, na limpatī § diṭṭhasutesu dhīro.

Ubhosu antesu vineyya chandanti. Antāti phasso eko anto phassasamudayo dutiyo anto, atīto eko anto anāgato dutiyo anto, sukhā vedanā eko anto dukkhā vedanā dutiyo anto, nāmaṃ eko anto rūpaṃ dutiyo anto, cha ajjhakkāni āyatanāni eko anto cha bāhirāni āyatanāni dutiyo anto, sakkāyo eko anto sakkāyasamudayo dutiyo anto. **Chandoti** yo kāmesu kāmacchando kāmarāgo kāmanandī kāmataṇhā kāmasneho kāmapariḷāho kāmamucchā kāmajjhosānaṃ kāmogho kāmāyogo kāmupādānaṃ kāmacchandanivaraṇaṃ. **Ubhosu antesu vineyya chandanti** ubhosu antesu chandaṃ vineyya paṭivineyya pajaheyya vinodeyya byantiṃ kareyya anabhāvaṃ gameyyāti- ubhosu antesu vineyya chandaṃ.

Phassaṃ pariññāya anānugiddhoti. Phassoti cakkhusamphasso sotasa-mphasso ghānasamphasso jivhāsamphasso kāyasamphasso manosamphasso, adhivacanasamphasso, paṭighasamphasso, sukhavedaniyo samphasso dukkhavedaniyo samphasso adukkhamasukhavedaniyo samphasso, kusalo phasso akusalo phasso abyākato phasso, kāmāvacaro phasso rūpāvacaro phasso arūpāvacaro phasso, suññato phasso animitto phasso appaṇihito phasso, lokiyo phasso lokuttaro phasso, atīto phasso anāgato phasso paccuppanno (..0040) phasso, yo evarūpo phasso phusanā samphusanā samphusitattaṃ- ayaṃ vuccati phasso.

Phassaṃ pariññāyāti phassaṃ tīhi pariññāhi pariḷānitvā- ñātapariññāya, tīraṇa-pariññāya §, pahānapariññāya. Katamā ñātapariññā? Phassaṃ jānāti- ayaṃ cakkhusamphasso, ayaṃ sotasa-mphasso, ayaṃ ghānasamphasso, ayaṃ jivhāsamphasso, ayaṃ kāyasamphasso, ayaṃ manosamphasso, ayaṃ adhivacanasamphasso, ayaṃ paṭighasamphasso, ayaṃ sukhavedaniyo phasso, ayaṃ dukkhavedaniyo phasso, ayaṃ adukkhamasukhavedaniyo phasso, ayaṃ kusalo phasso, ayaṃ akusalo phasso, ayaṃ abyākato phasso, ayaṃ kāmāvacaro phasso, ayaṃ rūpāvacaro phasso, ayaṃ arūpāvacaro phasso, ayaṃ suññato phasso, ayaṃ animitto phasso, ayaṃ appaṇihito phasso, ayaṃ lokiyo phasso, ayaṃ lokuttaro phasso, ayaṃ atīto phasso, ayaṃ anāgato phasso, ayaṃ paccuppanno phassoti jānāti passati- ayaṃ ñātapariññā.

Katamā tīraṇapariññā? Evaṃ ñātaṃ katvā phassaṃ tīreti. Aniccato dukkhato rogato gaṇḍato sallato aghato ābādhato parato palokato itito upaddavato bhayato

upasaggato calato pabhaṅguto adhuvato atāṇato aleṇato asaraṇato rittato
tucchato suñṇato anattato ādīnavato vipariṇāmadhammato asārakato aghamūlato
vadhakato vibhavato sāsavato saṅkhatato mārāmisato jātijarābyādhimaraṇadha-
mmato sokaparidevadukkhadomanassupāyāsadhammato saṃkilesadhammato
samudayato atthaṅgamato assādato ādīnavato nissaraṇato tīreti- ayaṃ tīraṇapa-
riñṇā.

Katamā pahānapariñṇā? Evaṃ tīrayitvā phasse chandarāgaṃ pajahati vinodeti
byantiṃ karoti anabhāvaṃ gameti. Vuttañhetam bhagavatā- “yo, bhikkhave,
phassesu chandarāgo tam pajahatha. Evaṃ so phasso pahīno bhavissati ucchi-
nnamūlo tālavatthukato anabhāvaṃ kato āyatiṃ (..0041) anuppādadhammo” ti-
ayaṃ pahānapariñṇā. **Phassaṃ pariñṇāyāti.** Phassaṃ imāhi tīhi pariñṇāhi parijā-
nitvā. **Anānugiddhoti.** **Gedhāe** vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo ...pe... abhijjhā
lobho akusalamūlaṃ. Yasseso gedho pahīno samucchinnō vūpasanto paṭipa-
ssaddho abhabbuppattiko ñāṇagginā daḍḍho, so vuccati agiddho. So rūpe
agiddho sadde agiddho gandhe agiddho rase agiddho phoṭṭhabbe agiddho kule...
gaṇe... āvāse... lābhe... yase... pasamsāya... sukhe... cīvare... piṇḍapāte...
senāsane... gilānapaccayabhesajjaparikkhāre agiddho kāmādhātuyā... rūpadhā-
tuyā... arūpadhātuyā... kāmābhavā... rūpābhavā... arūpābhavā... saññābhavā...
asaññābhavā... nevasaññānāsaññābhavā... ekavokārabhavā... catuvokārabha-
vā... pañcavokārabhavā... atīte... anāgate... paccuppanne... diṭṭhasutamutavi-
ñṇātabbesu dhammesu agiddho agadhito amucchito anajjhāpanno vītagedho viga-
tagedho cattagedho vantagedho muttagedho pahīnagedho paṭinissatṭhagedho
vītarāgo vīgatarāgo cattarāgo vantarāgo muttarāgo pahīnarāgo paṭinissatṭharāgo
nicchāto nibbuto sītibhūto sukhapaṭisaṃvedī brahmabhūtena attanā viharatīti-
phassaṃ pariñṇāya anānugiddho.

Yadattagarahī tadakubbamānoti. **Yadanti** yaṃ. **Attagarahīti** dvīhi kāraṇehi
attānaṃ garahati- katattā ca akatattā ca. Kathaṃ katattā ca akatattā ca attānaṃ
garahati? Kataṃ me kāyaduccaritaṃ, akataṃ me kāyasucaritanti- attānaṃ gara-
hati. Kataṃ me vacīduccaritaṃ, akataṃ me vacīsucaritanti- attānaṃ garahati.
Kataṃ me manoduccaritaṃ, akataṃ me manosucaritanti- attānaṃ garahati. Kato
me pāṇātipāto, akatā me pāṇātipātā veramaṇīti- attānaṃ garahati. Kataṃ me adi-
nnādānaṃ, akatā me adinnādānā veramaṇīti- attānaṃ garahati. Kato me kāmesu-
micchācāro, akatā me kāmesumicchācārā veramaṇīti- attānaṃ garahati. Kato me
musāvādo, akatā me musāvādā veramaṇīti- attānaṃ garahati. Katā me pisuṇā
vācā, akatā me pisuṇāya vācāya veramaṇīti- attānaṃ garahati. Katā me pharusā
vācā, akatā me pharusāya vācāya veramaṇīti- attānaṃ garahati. Kato me sampha-
ppalāpo, akatā me samphappalāpā veramaṇīti- attānaṃ (..0042) garahati. Katā
me abhijjhā, akatā me anabhijjhāti- attānaṃ garahati. Kato me byāpādo, akato me
abyāpādoti- attānaṃ garahati. Katā me micchādiṭṭhi, akatā me sammādiṭṭhīti-
attānaṃ garahati. Evaṃ katattā ca akatattā ca attānaṃ garahati. Atha vā, sīle-
sumhi na paripūrakārīti- attānaṃ garahati. Indriyesumhi aguttadvāroti- attānaṃ
garahati. Bhojanemhi § amattaññūti- attānaṃ garahati. Jāgariyaṃ ananuyuttoti-

attānaṃ garahati. Satisampajaññaena asamannāgatoti- attānaṃ garahati. Abhāvitā me cattāro satipaṭṭhānāti- attānaṃ garahati. Abhāvitā me cattāro sammappadhānāti- attānaṃ garahati. Abhāvitā me cattāro iddhipādāti- attānaṃ garahati. Abhāvitāni me pañcīndriyānīti- attānaṃ garahati. Abhāvitāni me pañca balānīti- attānaṃ garahati. Abhāvitā me satta bojjhaṅgāti- attānaṃ garahati. Abhāvito me ariyo aṭṭhaṅgiko maggoti- attānaṃ garahati. Dukkhaṃ me apariññātanti- attānaṃ garahati. Samudayo me appahīnoti- attānaṃ garahati. Maggo me abhāvitoti- attānaṃ garahati. Nirodho me asacchikatoti- attānaṃ garahati. Evaṃ katattā ca akatattā ca attānaṃ garahati. Evaṃ attagarahitaṃ kammaṃ akubbamāno ajana- yamāno asañjanayamāno anibbattayamāno anabhinibbattayamānoti- yadattaga- rahī tadakubbamāno. **Na limpatī diṭṭhasutesu dhīroti. Lepoti** dve lepā- taṇhālepo ca diṭṭhilepo ca ...pe... ayaṃ taṇhālepo ...pe... ayaṃ diṭṭhilepo. **Dhīroti** paṇḍito paññavā buddhimā ñāṇī vibhāvī medhāvī. Dhīro taṇhālepaṃ pahāya diṭṭhilepaṃ paṇinissajjitvā diṭṭhe na limpati, sute na limpati, mute na limpati, viññāte na limpati, na palimpati §, na upalimpati. Alitto apalitto § anupalitto nikkhanto nissaṭṭo vip- pammutto visaññutto vimariyādikatena cetasā viharatīti- na limpatī diṭṭhasutesu dhīroti.

Tenāha bhagavā-

“Ubhosu antesu vineyya chandaṃ, phassaṃ pariññāya anānugiddho;
yadattagarahī tadakubbamāno, na limpatī diṭṭhasutesu

Ve saccamanā vadanti.

Vādañca jātaṃ muni no upeti, tasmā munī natthi khilo kuhiñci.

Vadanti ve duṭṭhamanāpi eke te titthiyā duṭṭhamanā viruddhamanā paṭiviruddhamanā āhatamanā paccāhatamanā āghātītanā paccāghātītanā vadanti upavadanti bhagavantañca bhikkhusaṅghañca abhūtenāti- vadanti ve duṭṭhamanāpi eke.

Athopi ve saccamanā vadantīti ye tesam titthiyānaṃ saddahantā okappentā adhimuccantā saccamanā saccasaññino bhūtanā bhūtasāññino tathamanā tathasaññino yāthāvamanā yāthāvasaññino aviparītanā aviparītasāññino vadanti upavadanti bhagavantañca bhikkhusaṅghañca abhūtenāti- athopi ve saccamanā vadanti.

Vādañca jātaṃ muni no upetīti. So vādo jāto hoti sañjāto nibbatto abhinibbatto pātubhūto paratoghoso akkoso upavādo bhagavato ca bhikkhusaṅghassa ca abhūtenāti- vādañca jātaṃ. **Muni no upetīti. Munīti.** Monaṃ vuccati ñāṇaṃ. Yā paññā pajānanā amoho dhammavicayo sammādiṭṭhi, tena ñāṇena samannāgato muni monappatto ...pe... saṅgajālamaticca so muni. Yo vādaṃ upeti so dvīhi kāraṇehi vādaṃ upeti- kārako kārakatāya vādaṃ upeti, atha vā vuccamāno upavadiyamāno kuppati byāpajjati patitṭhiyati kopañca dosañca appaccayañca pātukaroti. Akāraṅkomaṇi yo vādaṃ upeti so imehi dvīhi kāraṇehi vādaṃ upeti. Muni dvīhi kāraṇehi vādaṃ na upeti- akārako muni akārakatāya vādaṃ na upeti, atha vā vuccamāno upavadiyamāno na kuppati na byāpajjati na patitṭhiyati na kopañca dosañca appaccayañca pātukaroti. Akāraṅkomaṇi muni imehi dvīhi kāraṇehi vādaṃ na upeti na upagacchati (..0048) na gaṇhāti na parāmasati na abhinivisatīti- vādañca jātaṃ muni no upeti.

Tasmā munī natthi khilo kuhiñcīti. Tasmāti tasmā taṃkāraṇā taṃhetu tappa-ccayā taṃnidānaṃ munino āhatacittatā

khilajātatāpi natthi. Pañcapi cetokhilā natthi, tayopi khilā natthi. Rāgakhilo dosa-
khilo mohakhilo natthi na santi na saṃvijjati nupalabbhati, pahīno samucchinno
vūpasanto paṭipassaddho abhappattiko ñāṇagginā daḍḍho. **Kuhiñcīti** kuhiñci
kimhici katthaci ajjhataṃ vā bahiddhā vā ajjhatabahiddhā vāti- tasmā muni
natthi khilo kuhiñcīti.

Tenāha bhagavā-

“Vadanti ve duṭṭhamanāpi eke, athopi ve saccamanā vadanti;
vādañca jātaṃ muni no upeti, tasmā muni natthi khilo kuhiñcī”ti.

16. Sakañhi diṭṭhiṃ kathamaccayeyya, chandānuniṭo ruciyā nivīṭṭho.

Sayaṃ samattāni pakubbamāno, yathā hi jāneyya tathā vadeyya.

Sakañhi diṭṭhiṃ kathamaccayeyyāti. Yaṃ te titthiyā sundariparibbājikaṃ hantvā
samaṇānaṃ sakyaputtīyānaṃ avaṇṇaṃ pakāsayitvā “evaṃ etaṃ lābhaṃ yasasa-
kkāraṃ sammānaṃ paccāharissāmā”ti te evaṃdiṭṭhikā evaṃkhantikā evaṃrucikā
evaṃladdhikā evaṃajjhāsayaṃ evaṃadhippāyā, te nāsakkhiṃsu sakaṃ diṭṭhiṃ
sakaṃ khantiṃ sakaṃ ruciṃ sakaṃ laddhiṃ sakaṃ ajjhāsayaṃ sakaṃ adhi-
ppāyaṃ atikkamitaṃ; atha kho sveva ayaso te paccāgatoti, evampi- sakañhi
diṭṭhiṃ kathamaccayeyya. Atha vā “sassato loko, idameva saccam moghamañña-
n”ti yo so evaṃvādo, so sakaṃ diṭṭhiṃ sakaṃ khantiṃ sakaṃ ruciṃ sakaṃ
laddhiṃ sakaṃ ajjhāsayaṃ sakaṃ adhippāyaṃ kathaṃ accayeyya atikkameyya
samattikkameyya vīvatteyya? Taṃ kissa hetu? Tassa sā diṭṭhi tathā samattā
samādinna gahitā parāmatṭhā abhinivīṭṭhā ajjhositā adhimuttāti. Evampi- sakañhi
diṭṭhiṃ kathamaccayeyya? “Asassato loko ...pe... antavā loko... anantavā loko...
taṃ jīvaṃ taṃ sarīraṃ... aññaṃ (..0049) jīvaṃ aññaṃ sarīraṃ... hoti tathāgato
paraṃ maraṇā... na hoti tathāgato paraṃ maraṇā... hoti ca na ca hoti tathāgato
paraṃ maraṇā... neva hoti na na hoti tathāgato paraṃ maraṇā, idameva saccam
moghamaññaṃ”ti yo so evaṃ vādo, so sakaṃ diṭṭhiṃ sakaṃ khantiṃ sakaṃ ruciṃ
sakaṃ laddhiṃ sakaṃ ajjhāsayaṃ sakaṃ adhippāyaṃ kathaṃ accayeyya atikka-
meyya samattikkameyya vīvatteyya? Taṃ kissa hetu? Tassa sā diṭṭhi tathā
samattā samādinna gahitā parāmatṭhā abhinivīṭṭhā ajjhositā adhimuttāti. Evampi-
sakañhi diṭṭhiṃ kathamaccayeyya.

Chandānuniṭo ruciyā nivīṭṭhoti. Chandānuniṭoti sakāya diṭṭhiyā sakāya khantiyā
sakāya ruciyā sakāya laddhiyā yāyati niyyati vuyhati saṃharīyati. Yathā hatthiyā-
nena vā assayānena vā rathayānena vā goyānena vā ajayānena vā meṇḍayā-
nena vā oṭṭhayānena vā kharayānena vā yāyati niyyati vuyhati saṃharīyati, eva-
meva sakāya diṭṭhiyā sakāya khantiyā sakāya ruciyā sakāya laddhiyā yāyati
niyyati vuyhati saṃharīyatīti- chandānuniṭo. **Ruciyā nivīṭṭhoti** sakāya diṭṭhiyā
sakāya ruciyā sakāya laddhiyā nivīṭṭho patiṭṭhito allīno upagato ajjhosito adhimu-
ttoti- chandānuniṭo ruciyā nivīṭṭho.

Sayaṃ samattāni pakubbamānoti. Sayaṃ samattaṃ karoti paripuṇṇaṃ karoti
anomaṃ karoti aggaṃ seṭṭhaṃ viṣiṭṭhaṃ pāmokkhaṃ uttamaṃ pavaraṃ karoti.
“Ayaṃ satthā sabbaññū”ti sayaṃ samattaṃ karoti paripuṇṇaṃ karoti anomaṃ
karoti aggaṃ seṭṭhaṃ viṣiṭṭhaṃ pāmokkhaṃ uttamaṃ pavaraṃ karoti. “Ayaṃ

dhammo svākkhāto ...pe... ayam gaṇo suppaṭipanno... ayam diṭṭhi bhaddikā... ayam paṭipadā supaññattā... ayam maggo niyyāniko”ti sayam samattam karoti paripuṇṇam karoti anomam karoti aggam seṭṭham viṣiṭṭham pāmokkham uttamam pavaram karoti janeti sañjaneti nibbatteti abhinibbattetī- sayam samattāni pakubbamāno.

Yathā hi jāneyya tathā vadeyyāti yathā jāneyya, tathā vadeyya katheyya bhaṇeyya dīpayeyya vohareyya. “Sassato loko, idameva saccam moghamaññan”- ti yathā jāneyya, tathā vadeyya katheyya bhaṇeyya dīpayeyya vohareyya. “Asassato loko ...pe... neva hoti (..0050) na na hoti tathāgato param maraṇā, idameva saccam moghamaññan”ti yathā jāneyya, tathā vadeyya katheyya bhaṇeyya dīpayeyya vohareyyāti- yathā hi jāneyya tathā vadeyya.

Tenāha bhagavā-

“Sakañhi diṭṭhim kathamaccayeyya, chandānuniṭo ruciyā nivīṭṭho; sayam samattāni pakubbamāno, yathā hi jāneyya tathā vadeyyā”ti.

17. Yo attano sīlavatāni jantu, anānupuṭṭhova Ṣ paresa pāva pāvā (sī. syā.).

Anariyadhammam kusalā tamāhu, yo ātumānam sayameva pāva Ṣ.

Yo attano sīlavatāni jantūti. Yoti yo yādiso yathāyutto yathāvihito yathāpakāro yaṃṭhānappatto yaṃdhammasamannāgato khattiyo vā brāhmaṇo vā vesso vā suddo vā gahaṭṭho vā pabbajito vā devo vā manusso vā. **Sīlavatānīti** atthi sīlañceva vatañca Ṣ, atthi vataṃ na sīlaṃ. Katamaṃ sīlañceva vatañca? Idha bhikkhu sīlavā hoti, pātimokkhasaṃvarasaṃvuto viharati ācāragocarasaṃpanno aṇumattesu vajjesu bhayadassāvī, samādāya sikkhati sikkhāpadesu. Yo tattha saṃyamo saṃvaro avītikamo, idaṃ sīlaṃ. Yaṃ samādānaṃ taṃ vataṃ. Saṃvaraṭṭhena sīlaṃ; samādānaṭṭhena vataṃ- idaṃ vuccati sīlañceva vatañca. Katamaṃ vataṃ, na sīlaṃ? Aṭṭha dhutaṅgāni- āraññikaṅgam, piṇḍapātikaṅgam, paṃsukūlikaṅgam, tecīvarikaṅgam, sapadānacārikaṅgam, khalupacchābhattikaṅgam, nesaṃjjikaṅgam, yathāsanthatikaṅgam- idaṃ vuccati vataṃ, na sīlaṃ. Vīriyasamādānampi vuccati vataṃ, na sīlaṃ. “Kāmaṃ taco ca nhāru Ṣ ca aṭṭhi ca avasissatu Ṣ, sarīre upassussatu maṃsalohitaṃ. Yaṃ taṃ purisathāmena purisabalena purisavīriyena purisaparakkamena pattabbaṃ, na taṃ apāpuṇitvā vīriyassa saṅghānaṃ bhavissati”ti- cittaṃ paggaṇhāti padahati. Evarūpaṃ vīriyasamādānaṃ- idaṃ vuccati vataṃ, na sīlaṃ.

“Nāsissaṃ (..0051) na pivissāmi, vihārato na nikkhame; napi passaṃ nipātesaṃ, taṇhāsalle anūhate”ti.

Cittaṃ paggaṇhāti padahati. Evarūpampi vīriyasamādānaṃ vuccati vataṃ, na sīlaṃ. “Na tāvāhaṃ imaṃ pallaṅkaṃ bhindissāmi yāva me na anupādāya āsavehi cittaṃ vimuccissati”ti- cittaṃ paggaṇhāti padahati. Evarūpampi vīriyasamādānaṃ vuccati vataṃ, na sīlaṃ. “Na tāvāhaṃ imahā āsanā vuṭṭhahissāmi, caṅkamā orohissāmi, vihārā nikkhamissāmi, aḍḍhayogā nikkhamissāmi, pāsādā nikkhamissāmi, hammiyā nikkhamissāmi, guhāya nikkhamissāmi, leṇā nikkhamissāmi, kuṭiyā nikkhamissāmi, kūṭāgārā nikkhamissāmi, aṭṭā nikkhamissāmi, māḷā nikkhamissāmi, uddaṇḍā Ṣ nikkhamissāmi upaṭṭhānasālāya nikkhamissāmi

maṇḍapā nikkhamissāmi, rukkhamūlā nikkhamissāmi yāva me na anupādāya āsa-
vehi cittaṃ vimuccissatī”ti- cittaṃ paggaṇhāti padahati. Evarūpampi vīriyasamā-
dānaṃ vuccati vataṃ, na sīlaṃ. “Imasmiññeva pubbaṇhasamayaṃ ariya-
dhammaṃ āharissāmi samāharissāmi adhigacchissāmi phassayissāmi sacchika-
rissāmi”ti- cittaṃ paggaṇhāti padahati. Evarūpampi vīriyasamādānaṃ vuccati
vataṃ, na sīlaṃ. “Imasmiññeva majjhanhikasamayaṃ, sāyanhasamayaṃ, pure-
bhattaṃ, pacchābhattaṃ, purimaṃ yāmaṃ, majjhimaṃ yāmaṃ, pacchimaṃ
yāmaṃ, kāḷe, juṇhe, vasse, hemante, gimhe, purime vayokhandhe, majjhime vayo-
khandhe, pacchime vayokhandhe ariyadhammaṃ āharissāmi samāharissāmi
adhigacchissāmi phassayissāmi sacchikarissāmi”ti- cittaṃ paggaṇhāti padahati.
Evarūpampi vīriyasamādānaṃ vuccati vataṃ, na sīlaṃ. **Jantūti** satto naro mānava
Ṣ poso puggalo jīvo jāgu jantu indagu manujoti- yo attano sīlavatāni jantu.

Anānupuṭṭhova paresa pāvāti. Paresanti paresaṃ khattiyānaṃ brāhmaṇānaṃ
vessānaṃ suddānaṃ gahaṭṭhānaṃ pabbajitānaṃ devānaṃ manussānaṃ. **Anānu-
puṭṭhoti** apuṭṭho apucchito ayācito anajjesito apasādito. **Pāvāti** attano sīlaṃ vā
vataṃ vā sīlabbataṃ vā pāvadati. Ahamasmi sīlasampannoti vā, vatasampannoti
vā, sīlabbatasampannoti vā jātiyā vā gottena vā kolaputtiyena vā vaṇṇapokkharatāya
vā dhanena vā ajjhenena vā kammāyatanena vā sippāyatanena (..0052) vā
vijjāṭṭhānena Ṣ vā sutena vā paṭibhānena Ṣ vā aññataraññatarena vā vatthunā,
uccā kulā pabbajitoti vā, mahākulā pabbajitoti vā, mahābhogakulā pabbajitoti vā,
uḷārabhogakulā pabbajitoti vā, ñāto yasassī sagahaṭṭhapabbajitānanti vā,
lābhimhi cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhārānaṃ”ti vā,
suttantikoti vā, vinayadharoti vā, dhammakathikoti vā, āraññikoti vā, piṇḍapātikoti
vā, paṃsukūlikoti vā, tecīvarikoti vā, sapadānacārikoti vā, khalupacchābhattikoti
vā, nesajjikoti vā, yathāsanthatikoti vā, paṭhamassa jhānassa lābhīti vā, dutiyassa
jhānassa lābhīti vā, tatiyassa jhānassa lābhīti vā, catutthassa jhānassa lābhīti vā,
ākāsānañcāyatanasamāpattiyā lābhīti vā, viññāṇañcāyatanasamāpattiyā lābhīti
vā, ākiñcaññāyatanasamāpattiyā lābhīti vā, nevasaññānāsaññāyatanasamāpa-
ttoyā lābhīti vā pāvadati katheti bhaṇati dīpayati voharatīti- anānupuṭṭhova paresaṃ
pāva.

Anariyadhammaṃ kusalā tamāhūti. Kusalāti ye te khandhakusalā dhātukusalā
āyatanakusalā paṭiccasamuppādakusalā satipaṭṭhānakusalā sammappadhānaku-
salā iddhipādakusalā indriyakusalā balakusalā bojjaṅgakusalā maggakusalā
phalakusalā nibbānakusalā, te kusalā evamāhaṃsu- “anariyānaṃ eso dhammo,
neso dhammo ariyānaṃ; bālānaṃ eso dhammo, neso dhammo paṇḍitānaṃ; asa-
ppurisānaṃ eso dhammo, neso dhammo sappurisānaṃ”ti. Evamāhaṃsu evaṃ
kathenti evaṃ bhaṇanti evaṃ dīpayanti evaṃ voharantīti- anariyadhammaṃ
kusalā tamāhu.

Yo ātumānaṃ sayameva pāvāti. Ātumā vuccati attā. **Sayameva pāvāti** saya-
meva attānaṃ pāvadati- “ahamasmi sīlasampannoti vā, vatasampannoti vā, sīla-
bbatasampannoti vā, jātiyā vā gottena vā kolaputtiyena vā vaṇṇapokkharatāya vā
dhanena vā ajjhenena vā kammāyatanena vā sippāyatanena vā vijjāṭṭhānena vā

sutena vā paṭibhānena vā aññataraññatarena vā vatthunā, uccā kulā pabbajitoti (..00
vā, mahākulā pabbajitoti vā, mahābhogakulā pabbajitoti vā, uḷārabhogakulā pabba-
jitoti vā, ñāto yasassī sagahaṭṭhapabbajitānanti vā, lābhimhi cīvarapiṇḍapātasenā-
sanagilānapaccayabhesajjaparikkhārānanti vā, suttantikoti vā, vinayadharoti vā,
dhammakathikoti vā, āraññikoti vā, piṇḍapātikoti vā, paṃsukūlikoti vā, tecīvarikoti
vā, sapadānacārikoti vā, khalupacchābhattikoti vā, nesajjikoti vā, yathāsanthati-
koti vā, paṭhamassa jhānassa lābhīti vā, dutiyassa jhānassa lābhīti vā, tatiyassa
jhānassa lābhīti vā, catutthassa jhānassa lābhīti vā, ākāsānañcāyatanasamāpa-
ttiyā lābhīti vā, viññāṇañcāyatanasamāpattiyā lābhīti vā,
vibhavañca bhavañca vippahāya, vusitavā khīṇapunabbhavo sa bhikkhū”ti.
Ākiñcaññāyatanasamāpattiyā lābhīti vā,

nevasaññānāsaññāyatanasamāpattiyā lābhīti vā” pāvadati katheti bhaṇati dīpa-
yati voharatīti- yo ātumānaṃ sayameva pāvāti.

Tenāha bhagavā-

“Yo attano silavatāni jantu, anānuputtṭhova paresa pāva;
anariyadhammaṃ kusalā tamāhu, yo ātumānaṃ sayameva pāvā”ti.

18. **Santo ca bhikkhu abhinibbutatto, itihanti sīlesu akatthamāno.**

Tamariyadhammaṃ kusalā vadanti, yassussadā natthi kuhiñci loke.

Santo ca bhikkhu abhinibbutattoti. Santoti rāgassa samitattā santo, dosassa samitattā santo, mohassa samitattā santo, kodhassa ...pe... upanāhassa... makkhassa... paḷāsassa § ... issāya... macchariyassa... māyāya... sāṭṭheyya-ssa... thambhassa... sārambhassa... mānassa... atimānassa... madassa... pamādassa... sabbakilesānaṃ... sabbaduccaritānaṃ... sabbadarathānaṃ... sabbapariḷāhānaṃ... sabbasantāpānaṃ... sabbākusalābhisañkhārānaṃ santattā samitattā vūpasamitattā vijjhātattā nibbutattā vigatattā paṭipassaddhattā santo upa-santo (..0054) vūpasanto nibbuto paṭipassaddhoti- santo. **Bhikkhūti** sattannaṃ dhammānaṃ bhinnattā bhikkhu- sakkāyaditṭhi bhinnā hoti, vicikicchā bhinnā hoti, sīlabbataparāmāso bhinno hoti, rāgo bhinno hoti, doso bhinno hoti, moho bhinno hoti, māno bhinno hoti. Bhinnāssa honti pāpakā akusalā dhammā saṃkilesikā ponobhavikā § sadarā dukkhavipākā āyatim jātijarāmarañiyā.

“Pajjena katena attanā, [sabhiyāti bhagavā]
parinibbānagato vitiṇṇakañkho;
vibhavañca § bhavañca vippahāya,
vusitavā khīṇapunabbhavo sa bhikkhū”ti.

Santo ca bhikkhu abhinibbutattoti rāgassa nibbāpitattā abhinibbutatto, dosassa nibbāpitattā abhinibbutatto, mohassa nibbāpitattā abhinibbutatto, kodhassa ...pe... upanāhassa... makkhassa... paḷāsassa... issāya... macchariyassa... māyāya... sāṭṭheyyassa... thambhassa... sārambhassa... mānassa... atimānassa... mada-ssa... pamādassa... sabbakilesānaṃ... sabbaduccaritānaṃ... sabbadarathānaṃ... sabbapariḷāhānaṃ... sabbasantāpānaṃ... sabbākusalābhisañkhārānaṃ nibbāpitattā abhinibbutattoti- santo ca bhikkhu abhinibbutatto.

Itihanti sīlesu akatthamānoti. Itihanti padasandhi padasaṃsaggo padapāripūrī akkharasamavāyo byañjanasiliṭṭhatā padānupubbatapeṭaṃ §- itihanti. **Sīlesu akatthamānoti.** Idhekacco katthī hoti vikatthī. So katthati vikatthati. Ahamasmi sīlasampannoti vā, vatasampannoti vā, sīlabbatasampannoti vā, jātiyā vā gottena vā kolaputtiyena vā vaṇṇapokkharatāya vā ...pe... nevasaññānāsaññāyatanasamāpattiyā lābhīti vā katthati vikatthati. Evaṃ na katthati na vikatthati. Katthanā ārato virato paṭivirato nikkhanto nissaṭṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā viharatīti- itihanti sīlesu akatthamāno.

Tamariyadhammaṃ (..0055) **kusalā vadantīti. Kusalāti** ye te khandhakusalā dhātukusalā āyatanakusalā paṭiccasamuppādakusalā satipaṭṭhānakusalā sammappadhānakusalā iddhipādakusalā indriyakusalā balakusalā bojjaṅgakusalā maggakusalā phalakusalā nibbānakusalā, te kusalā evaṃ vadanti- “ariyānaṃ eso

dhammo, neso dhammo anariyānaṃ; paṇḍitānaṃ eso dhammo, neso dhammo bālānaṃ; sappurisānaṃ eso dhammo, neso dhammo asappurisānaṃ”ti. Evaṃ vadanti, ariyānaṃ evaṃ kathenti evaṃ bhaṇanti evaṃ dīpayanti evaṃ voharantīti- tamariyadhammaṃ kusalā vadanti.

Yassussadā natthi kuhiñci loketi. Yassāti arahato khīṇāsavassa. **Ussadāti** sattussadā- rāgussado, dosussado, mohussado, mānussado, diṭṭhussado, kilesussado, kammussado. Yassime § ussadā natthi na santi na vijjanti nupalabbhanti, pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhabbuppattikā ñāṇagginā daḍḍhā. **Kuhiñcīti** kuhiñci kimhici katthaci ajjhattaṃ vā bahiddhā vā ajjhattabahiddhā vā. **Loketi** apāyaloke manussaloke devaloke khandhaloke dhātuloke āyatanaloketi- yassussadā natthi kuhiñci loke.

Tenāha bhagavā-

“Santo ca bhikkhu abhinibbutatto, itihanti sīlesu akatthamāno; tamariyadhammaṃ kusalā vadanti, yassussadā natthi kuhiñci loke”ti.

19. **Pakappitā saṅkhatā yassa dhammā, purakkhatā § santi avivadātā.**

Yadattani passati ānisaṃsaṃ, taṃ nissito kuppapaṭiccasantiṃ.

Pakappitā saṅkhatā yassa dhammāti. Pakappanāti dve pakappanā- taṇhāpakappanā ca diṭṭhipakappanā ca ...pe... ayaṃ taṇhāpakappanā ...pe... ayaṃ diṭṭhipakappanā. **Saṅkhatāti** saṅkhatā abhisāṅkhatā saṅghapitātipi- saṅkhatā. Atha vā aniccā saṅkhatā paṭiccasamuppannā khayadhammā vayadhammā virāga- dhammā nirodhadhammātipi- saṅkhatā (..0056). **Yassāti** diṭṭhigatikassa. **Dhammā** vuccanti dvāsaṭṭhi diṭṭhigatānīti- pakappitā saṅkhatā yassa dhammā.

Purakkhatā santi avivadātāti. Purakkhatāti dve purekkhārā- taṇhāpurekkhāro ca diṭṭhipurekkhāro ca ...pe... ayaṃ taṇhāpurekkhāro ...pe... ayaṃ diṭṭhipurekkhāro. Tassa taṇhāpurekkhāro appahīno, diṭṭhipurekkhāro appaṭinissaṭṭho. Tassa taṇhāpurekkhārassa appahīnattā, diṭṭhipurekkhārassa appaṭinissaṭṭhattā so taṇhaṃ vā diṭṭhiṃ vā purato katvā carati taṇhādhaḥajo taṇhāketu taṇhādhipateyyo, diṭṭhidhaḥajo diṭṭhiketū diṭṭhādhipateyyo, taṇhāya vā diṭṭhiyā vā parivārito caratīti- purakkhatā. **Santīti** santi saṃvijjanti atthi upalabbhanti. **Avivadātāti** avevadātā avodātā aparisuddhā saṃkiliṭṭhā saṃkilesikāti- purakkhatā santi avivadātā.

Yadattani passati ānisaṃsanti. Yadattanīti yaṃ attani. **Attā** vuccati diṭṭhigataṃ. Attano diṭṭhiyā dve ānisaṃse passati- diṭṭhadhammikañca ānisaṃsaṃ, samparāyikañca ānisaṃsaṃ. Katamo diṭṭhiyā diṭṭhadhammiko ānisaṃso? Yaṃdiṭṭhiko sathā hoti, taṃdiṭṭhikā sāvakā honti. Taṃdiṭṭhikaṃ sathāraṃ sāvakā sakkaronti garuṃ karonti § mānenti pūjenti apacitiṃ karonti. Labhati ca tatonidānaṃ cīvara- piṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhāraṃ- ayaṃ diṭṭhiyā diṭṭhadhammiko ānisaṃso. Katamo diṭṭhiyā samparāyiko ānisaṃso? Ayaṃ diṭṭhi alaṃ nāga- ttāya vā supaṇṇattāya vā yakkhattāya vā asurattāya vā gandhabbattāya vā mahā- rājattāya vā indattāya vā brahmattāya vā devattāya vā. Ayaṃ diṭṭhi suddhiyā visu- ddhiyā parisuddhiyā, muttiyā vimuttiyā parimuttiyā. Imāya diṭṭhiyā sujjhanti visu- jjhanti parisujjhanti muccanti vimuccanti parimuccanti. Imāya diṭṭhiyā sujjhissāmi visujjhissāmi parisujjhissāmi, muccissāmi vimuccissāmi parimuccissāmiti āyatīṃ

phalapāṭikañkhī hoti- ayam diṭṭhiyā samparāyiko ānisaṃso. Attano diṭṭhiyā ime dve ānisaṃse passati dakkhati oloketi nijjhāyati upaparikkhatīti- yadattani passati ānisaṃsaṃ.

Taṃ (..0057) **nissito kuppapaṭiccasantinti**. Tisso santiyo- accantasanti, tadaṅgasanti, sammutisanti. Katamā **accantasanti**? Accantasanti vuccati amataṃ nibbānaṃ. Yo so sabbasañkhārasamatho sabbūpadhipaṭinissaggo taṇhakkhayo virāgo nirodho nibbānaṃ. Ayaṃ accantasanti. Katamā **tadaṅgasanti**? Paṭhamaṃ jhānaṃ samāpannassa nīvaraṇā santā honti; dutiyaṃ jhānaṃ samāpannassa vitakkavicārā santā honti; tatiyaṃ jhānaṃ samāpannassa pīti santā hoti; catutthaṃ jhānaṃ samāpannassa sukhadukkhā santā honti; ākāsañācāyatanaṃ samāpannassa rūpasaññā paṭighasaññā nānattasaññā santā hoti; viññāṇaṃcāyatanaṃ samāpannassa ākāsañācāyatanaññā santā hoti; ākiñcaññāyatanaṃ samāpannassa viññāṇaṃcāyatanaññā santā hoti; nevasaññānāsaññāyatanaṃ samāpannassa ākiñcaññāyatanaññā santā hoti. Ayaṃ tadaṅgasanti. Katamā **sammutisanti**? Sammutisantiyo vuccanti dvāsaṭṭhi diṭṭhigatāni diṭṭhisantiyo. Api ca sammutisanti imasmiṃ atthe adhippetā santiti. **Taṃ nissito kuppapaṭiccasantinti**. Kuppasantiṃ pakuppasantiṃ eritasantiṃ sameritasantiṃ calitasantiṃ ghaṭṭitasantiṃ kappitasantiṃ pakappitasantiṃ aniccaṃ sañkhataṃ paṭiccasamuppannaṃ khaya-dhammaṃ vayadhammaṃ virāgadhammaṃ nirodhadhammaṃ, santiṃ nissito asito allīno upagato ajjhosito adhimuttoti- taṃ nissito kuppapaṭiccasantiṃ.

Tenāha bhagavā-

“Pakappitā sañkhataṃ yassa dhammā, purakkhatā santi avivadātā; yadattani passati ānisaṃsaṃ, taṃ nissito kuppapaṭiccasantiṃ”ti.

20. Diṭṭhīnivesā na hi svātivattā, dhammesu niccheyya samuggahītaṃ.

Tasmā naro tesu nivesanesu, nirassatī ādiyati ca dhammaṃ.

Diṭṭhīnivesā na hi svātivattāti. Diṭṭhīnivesāti “sassato loko, idameva saccaṃ moghamaññan”ti abhinivesaparāmāso diṭṭhīnivesanaṃ. “Asassato loko ...pe... antavā loko... anantavā loko (..0058) ... taṃ jīvaṃ taṃ sarīraṃ... aññaṃ jīvaṃ aññaṃ sarīraṃ... hoti tathāgato paraṃ maraṇā... na hoti tathāgato paraṃ maraṇā... hoti ca na ca hoti tathāgato paraṃ maraṇā... neva hoti na na hoti tathāgato paraṃ maraṇā, idameva saccaṃ moghamaññan”ti abhinivesaparāmāso diṭṭhīnivesananti. **Diṭṭhīnivesā na hi svātivattāti** diṭṭhīnivesā na hi svātivattā durativattā duttarā dupparā dussamatikkamā dubbinivattāti- § diṭṭhīnivesā na hi svātivattā.

Dhammesu niccheyya samuggahītanti. Dhammesūti dvāsaṭṭhi diṭṭhigatesu. **Niccheyyāti** nicchinitvā vinicchinitvā vicinitvā pavicinitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā. **Samuggahītanti** nivesanesu odhiggāho bilaggāho varaggāho koṭṭhāsaggāho uccayaggāho samuccayaggāho. Idaṃ saccaṃ tacchaṃ tathaṃ bhūtaṃ yāthāvaṃ aviparītaṃ gahitaṃ parāmaṭṭhaṃ abhinivīṭṭhaṃ ajjhositaṃ adhimuttanti- dhammesu niccheyya samuggahītaṃ.

Tasmā naro tesu nivesanesūti. Tasmāti tasmā

taṃkāraṇā taṃhetu tappaccayā taṃnidānaṃ. **Naroti** satto naro mānavo poso puggalo jīvo jāgu jantu indagu manujo. **Tesu nivesanesūti** tesu diṭṭhinivesanesūti-tasmā naro tesu nivesanesu.

Nirassatī ādiyati ca dhammanti. **Nirassatīti** dvīhi kāraṇehi nirassati- paravicchindanāya vā nirassati, anabhisambhuṇanto vā nirassati. Kathaṃ paravicchindanāya nirassati? Paro vicchindetī- so satthā na sabbaññū, dhammo na svākkhāto, gaṇo na suppaṭipanno, diṭṭhi na bhaddikā, paṭipadā na supaññattā, maggo na niyyāniko, natthettha suddhi vā visuddhi vā parisuddhi vā mutti vā vimutti vā parimutti vā, natthettha sujjhanti vā visujjhanti vā parisujjhanti vā muccanti vā vimuccanti vā parimuccanti vā, hīnā nihīnā omakā lāmakā chatukkā § parittāti- evaṃ paro vicchindetī. Evaṃ vicchindiyamāno satthāraṃ nirassati, dhammakkhānaṃ nirassati, gaṇaṃ nirassati, diṭṭhiṃ nirassati, paṭipadaṃ nirassati, maggaṃ nirassati. Evaṃ paravicchindanāya nirassati. Kathaṃ anabhisambhuṇanto nirassati? Sīlaṃ anabhisambhuṇanto sīlaṃ nirassati, vataṃ anabhisambhuṇanto vataṃ nirassati, sīlabbataṃ (..0059) anabhisambhuṇanto sīlabbataṃ nirassati. Evaṃ anabhisambhuṇanto nirassati. **Ādiyati ca dhammanti.** Satthāraṃ gaṇhāti, dhammakkhānaṃ gaṇhāti, gaṇaṃ gaṇhāti, diṭṭhiṃ gaṇhāti, paṭipadaṃ gaṇhāti, maggaṃ gaṇhāti parāmasati abhinivisatīti- nirassatī ādiyati ca dhammaṃ.

Tenāha bhagavā-

“Diṭṭhinivesā na hi svātivattā, dhammesu niccheyya samuggahītaṃ; tasmā naro tesu nivesanesu, nirassatī ādiyati ca dhammaṃ”ti.

21. Dhonassa hi natthi kuhiñci loke, pakappitā diṭṭhi bhavābhavesu.

Māyañca mānañca pahāya dhono, sa kena gaccheyya anūpayo so.

Dhonassa hi natthi kuhiñci loke pakappitā diṭṭhi bhavābhavesūti. Dhonoti. Dhonā vuccati paññā- yā paññā pajānanā vicayo pavicayo dhammavicayo salla-kkhaṇā upalakkhaṇā paccupalakkhaṇā paṇḍiccaṃ kosallaṃ nepuññaṃ vebhabyā cintā upaparikkhā bhūri medhā pariṇāyikā vipassanā sampajaññaṃ patodo paññā paññindriyaṃ paññābalaṃ paññāsatthaṃ paññāpāsādo paññā-āloko paññā-obhāso paññāpajjoto paññāratanaṃ amoho dhammavicayo sammādiṭṭhi. Kiṃkāraṇā dhonā vuccati paññā? Tāya paññāya kāyaduccaritaṃ dhutañca dhotañca sandhotañca niddhotañca; vacīduccaritaṃ... manoduccaritaṃ dhutañca dhotañca sandhotañca niddhotañca; rāgo dhuto ca dhoto ca sandhoto ca niddhoto ca; doso ...pe... moho... kodho... upanāho... makkho... paḷāso dhuto ca dhoto ca sandhoto ca niddhoto ca; issā dhutā ca dhotā ca sandhotā ca niddhotā ca; macchariyaṃ dhutañca dhotañca sandhotañca niddhotañca; māyā dhutā ca dhotā ca sandhotā ca niddhotā ca; sāṭheyyaṃ dhutañca dhotañca sandhotañca niddhotañca; thambho dhuto ca dhoto ca sandhoto ca niddhoto ca; sārambho... māno... atimāno... mado... pamādo dhuto ca dhoto ca sandhoto ca niddhoto ca; sabbe kilesā, sabbe duccaritā, sabbe darathā, sabbe pariḷāhā, sabbe santāpā, sabbākusalābhisañkhārā (..0060) dhutā ca dhotā ca sandhotā ca niddhotā ca. Taṃkāraṇā dhonā vuccati paññā.

Atha vā sammādiṭṭhiyā micchādiṭṭhi dhutā ca dhotā ca sandhotā ca niddhotā ca;

sammāsaṅkappa micchāsaṅkappo dhuto ca dhoto ca sandhoto ca niddhoto ca; sammāvācāya micchāvācā dhutā ca dhotā ca ...pe... sammākammantena micchākammanto dhuto ca... sammā-ājivena micchā-ājivo dhuto ca... sammāvāyāmena micchāvāyāmo dhuto ca... sammāsatīyā micchāsati dhutā ca... sammāsamādhinā micchāsamādhī dhuto ca dhoto ca sandhoto ca niddhoto ca; sammāñāṇena micchāñāṇaṃ dhutaṃ ca... sammāvimuttīyā micchāvimutti dhutā ca dhotā ca sandhotā ca niddhotā ca.

Atha vā ariyena aṭṭhaṅgikena maggena sabbe kilesā, sabbe duccharitā, sabbe darathā, sabbe pariḷhā, sabbe santāpā, sabbākusalābhisaṅkhārā dhutā ca dhotā ca sandhotā ca niddhotā ca. Arahā imehi dhoneyyehi dhammehi upeto samupeto upagato samupagato upapanno samupapanno samannāgato; tasmā arahā dhono. So dhutarāgo dhutapāpo dhutakilesa dhutapariḷhoti- dhono. **Kuhiñcīti** kuhiñci kimhici katthaci ajjhataṃ vā bahiddhā vā ajjhatabhiddhā vā. **Loketi** apāyaloke ...pe... āyatanaloke.

Pakappitāti dve pakappanā- taṇhāpakappanā ca diṭṭhipakappanā ca ...pe... ayaṃ taṇhāpakappanā ...pe... ayaṃ diṭṭhipakappanā. **Bhavābhavesūti** bhavābhava kammabhava punabbhava kāmabhava, kammabhava kāmabhava punabbhava rūpabhava, kammabhava rūpabhava punabbhava arūpabhava, kammabhava arūpabhava punabbhava punappunabhava punappunagatīyā punappuna-upapattīyā punappunapaṭisandhiyā punappuna-attabhāvābhiniḅbattīyā. **Dhonassa hi natthi kuhiñci loke pakappitā diṭṭhi bhavābhavesūti** dhonassa kuhiñci loke bhavābhavesu ca kappitā pakappitā abhisaṅkhatā saṅghapitā diṭṭhi natthi na santi na saṃvijjati nupalabbhati, pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhappattikā ñāṇagginā daḍḍhāti- dhonassa hi natthi kuhiñci loke pakappitā diṭṭhi bhavābhavesu.

Māyañca mānañca pahāya dhonoti. Māyā vuccati vañcanikā cariyā. Idhekacco kāyena duccharitaṃ caritvā, vācāya duccharitaṃ caritvā, manasā duccharitaṃ (..0061) caritvā tassa paṭicchādanahetu pāpikaṃ icchaṃ paṇidahati- “mā maṃ jaññā”ti icchati, “mā maṃ jaññā”ti saṅkappeti, “mā maṃ jaññā”ti vācaṃ bhāsati, “mā maṃ jaññā”ti kāyena parakkamati. Yā evarūpā māyā māyāvitā accasarā vañcanā nikati nikiraṇā pariharaṇā gūhanā parigūhanā chādanā paricchādanā anuttāni-kammaṃ anāvikammaṃ vocchādanā pāpakiriyā, ayaṃ vuccati māyā.

Mānoti ekavidhena māno- yā cittassa unnati §. Duvidhena māno- attukkaṃsa-namāno, paravambhanamāno. Tividhena māno- “seyyohamasmi”ti māno, “sadiśhamasmi”ti māno, “hīnohamasmi”ti māno. Catubbidhena māno- lābhena mānaṃ janeti, yasena mānaṃ janeti, pasamsāya mānaṃ janeti, sukkena mānaṃ janeti. Pañcavidhena māno- “lābhimhi manāpikānaṃ rūpānaṃ”ti mānaṃ janeti, “lābhimhi manāpikānaṃ saddānaṃ ...pe... gandhānaṃ... rasānaṃ... phoṭṭhabbānaṃ”ti mānaṃ janeti. Chabbidhena māno- cakkhusampadāya mānaṃ janeti, sota-sampadāya... ghānasampadāya... jivhāsampadāya... kāyasampadāya... mano-sampadāya mānaṃ janeti. Sattavidhena māno- māno, atimāno, mānātimāno, omāno, adhimāno, asmimāno, micchāmāno. Aṭṭhavidhena māno- lābhena mānaṃ

janeti, alābhena omānaṃ janeti, yasena mānaṃ janeti, ayasena omānaṃ janeti, pasamsāya mānaṃ janeti, nindāya omānaṃ janeti, sukkena mānaṃ janeti, dukkhena omānaṃ janeti. Navavidhena māno- seyyassa seyyohamasmīti māno, seyyassa sadisohamasmīti māno, seyyassa hīnohamasmīti māno, sadisassa seyyohamasmīti māno, sadisassa sadisohamasmīti māno, sadisassa hīnohamasmīti māno, hīnassa seyyohamasmīti māno, hīnassa sadisohamasmīti māno, hīnassa hīnohamasmīti māno. Dasavidhena māno- idhekacco mānaṃ janeti jātiyā vā gottena vā kolaputtiyena vā vaṇṇapokkharatāya vā dhanena vā ajjhenena vā kammāyatanena vā sippāyatanena vā vijjāṭṭhānena vā sutena vā paṭibhānena vā aññataraññatarena vā vatthunā. Yo evarūpo māno maññanā maññitattaṃ unnati unnāmo § dhajo sampaggāho (..0062) ketukamyatā cittassa- ayaṃ vuccati māno. **Māyañca mānañca pahāya dhonoti.** Dhono māyañca mānañca pahāya pajahitvā vinodetvā byantiṃ karitvā anabhāvaṃ gametvāti- māyañca mānañca pahāya dhono.

Sa kena gaccheyya anūpayo soti. Upayāti dve upayā- taṇhūpayo ca diṭṭhūpayo ca ...pe... ayaṃ taṇhūpayo ...pe... ayaṃ diṭṭhūpayo. Tassa taṇhūpayo pahīno, diṭṭhūpayo paṭinissaṭṭho. Taṇhūpayassa pahīnattā, diṭṭhūpayassa paṭinissaṭṭhattā anūpayo puggalo kena rāgena gaccheyya, kena dosena gaccheyya, kena mohena gaccheyya, kena mānena gaccheyya, kāya diṭṭhiyā gaccheyya, kena uddhaccena gaccheyya, kāya vicikicchāya gaccheyya, kehi anusayehi gaccheyya- rattoti vā duṭṭhoti vā mūḷhoti vā vinibaddhoti vā parāmaṭṭhoti vā vikkhepagatoti vā aniṭṭhaṅgatoti vā thāmagatoti vā. Te abhisāṅkhārā pahīnā. Abhisāṅkhārānaṃ pahīnattā gatiyo kena gaccheyya- nerayikoti vā tiracchānayanikoti vā pettivisayikoti vā manussoti vā devoti vā rūpīti vā arūpīti vā saññīti vā asaññīti vā nevasaññīnāsaññīti vā. So hetu natthi paccayo natthi kāraṇaṃ natthi, yena gaccheyyāti- sa kena gaccheyya anūpayo so.

Tenāha bhagavā-

“Dhonassa hi natthi kuhiñci loke, pakappitā diṭṭhi bhavābhavesu; māyañca mānañca pahāya dhono, sa kena gaccheyya anūpayo so” ti.

22. Upayo hi dhammesu upeti vādaṃ, anūpayam kena kathaṃ vadeyya.

Attā nirattā na hi tassa atthi, adhosi so diṭṭhimidheva sabbaṃ.

Upayo hi dhammesu upeti vādanti. Upayāti dve upayā- taṇhūpayo ca diṭṭhūpayo ca ...pe... ayaṃ taṇhūpayo ...pe... ayaṃ diṭṭhūpayo. Tassa taṇhūpayo appahīno, diṭṭhūpayo appaṭinissaṭṭho. Taṇhūpayassa appahīnattā (..0063), diṭṭhūpayassa appaṭinissaṭṭhattā dhammesu vādaṃ upeti- rattoti vā duṭṭhoti vā mūḷhoti vā vinibaddhoti vā parāmaṭṭhoti vā vikkhepagatoti vā aniṭṭhaṅgatoti vā thāmagatoti vā. Te abhisāṅkhārā appahīnā. Abhisāṅkhārānaṃ appahīnattā gatiyā vādaṃ upeti. Nerayikoti vā tiracchānayanikoti vā pettivisayikoti vā manussoti vā devoti vā rūpīti vā arūpīti vā saññīti vā asaññīti vā nevasaññīnāsaññīti vā vādaṃ upeti upagacchati gaṇhāti parāmasati abhinivisatīti- upayo hi dhammesu upeti vādaṃ.

Anūpayam kena kathaṃ vadeyyāti. Upayāti dve upayā- taṇhūpayo ca diṭṭhūpayo ca ...pe... ayaṃ taṇhūpayo ...pe... ayaṃ diṭṭhūpayo. Tassa taṇhūpayo

pahīno, diṭṭhūpayo paṭinissaṭṭho. Taṇhūpayassa pahīnattā, diṭṭhūpayassa paṭinissatṭhattā anūpayam puggalam kena rāgena vadeyya, kena dosena vadeyya, kena mohena vadeyya, kena mānena vadeyya, kāya diṭṭhiyā vadeyya, kena uddhaccena vadeyya, kāya vicikicchāya vadeyya, kehi anusayehi vadeyya-rattoti vā duṭṭhoti vā mūḷhoti vā vinibaddhoti vā parāmaṭṭhoti vā vikkhepagatoti vā aniṭṭhaṅgatoti vā thāmagatoti vā. Te abhisāṅkhārā pahīnā. Abhisāṅkhārānam pahīnattā gatiyo kena vadeyya- nerayikoti vā ...pe... nevasaññīnāsaññīti vā. So hetu natthi, paccayo natthi, kāraṇam natthi, yena vadeyya katheyya bhaṇeyya dīpayeyya vohareyyāti- anūpayam kena katham vadeyya.

Attā nirattā na hi tassa atthīti. Attāti attānudiṭṭhi natthi. **Nirattāti** ucchedadiṭṭhi natthi. **Attāti** gahitam natthi. **Nirattāti** muñcitabbaṃ natthi. Yassatthi gahitam, tassatthi muñcitabbaṃ; yassatthi muñcitabbaṃ, tassatthi gahitam. Gahaṇam muñcanā samatikkanto arahā buddhiparihānivītivatto. So vuṭṭhavāso ciṇṇacaraṇo gataddho gatadiso jātimaraṇasaṃsāro, natthi tassa punabbhavoti- attā nirattā na hi tassa atthi.

Adhosi so diṭṭhimidheva sabbanti tassa dvāsaṭṭhi diṭṭhigatāni pahīnāni samu-
cchinnāni vūpasantāni paṭipassaddhāni abhabbuppattikāni ñāṇagginā daḍḍhāni.
So sabbadiṭṭhigataṃ idheva adhosi dhuni sandhuni niddhuni pajahi vinodesi
byantiṃ (..0064) akāsi anabhāvaṃ gamesīti- adhosi so diṭṭhimidheva sabbam.

Tenāha bhagavā-

“Upayo hi dhammesu upeti vādaṃ, anūpayam kena katham vadeyya;
attā nirattā na hi tassa atthi, adhosi so diṭṭhimidheva sabban”ti.

Duṭṭhaṭṭhakasuttaniddeso tatiyo.

4. Suddhaṭṭhakasuttaniddeso

Atha suddhaṭṭhakasuttaniddesaṃ vakkhati-

23. Passāmi suddham paramam arogam, diṭṭhena saṃsuddhi narassa hoti.

Evābhijānam paramanti ñatvā, suddhānupassīti pacceṭi ñāṇam.

Passāmi suddham paramam aroganti. Passāmi suddhanti passāmi suddham,
dakkhāmi suddham, olokemi suddham, nijjhāyāmi suddham, upaparikkhāmi
suddham. **Paramam aroganti** paramam ārogyappattam tāṇappattam leṇappattam
saraṇappattam abhayappattam accutappattam amatappattam nibbānappattanti-
passāmi suddham paramam arogam.

Diṭṭhena saṃsuddhi narassa hotīti. Cakkhuvīññāṇam § rūpadassanena
narassa suddhi visuddhi parisuddhi, mutti vimutti parimutti hoti, naro sujhati visu-
jjhati parisujhati, muccati vimuccati parimuccatīti- diṭṭhena saṃsuddhi narassa
hoti.

Evābhijānam paramanti ñatvāti. Evaṃ abhijānanto ājānanto vijānanto paṭivijā-
nanto paṭivijjhanto. “Idam paramam aggam seṭṭham viṣiṭṭham pāmokkham
uttamam pavaran”ti ñatvā jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtam katvāti-
evābhijānam paramanti ñatvā.

Suddhānupassīti (..0065) **pacceṭi ñāṇanti.** Yo suddham passati, so suddhānu-
passī, **pacceṭi ñāṇanti** cakkhuvīññāṇam rūpadassanena ñāṇanti pacceṭi, maggoti
pacceṭi, pathoti pacceṭi, niyyānanti pacceṭīti- suddhānupassī pacceṭi ñāṇam.

Tenāha bhagavā-

“Passāmi suddham paramam arogam, diṭṭhena saṃsuddhi narassa hoti;
evābhijānam paramanti ñatvā, suddhānupassīti pacceṭi ñāṇan”ti.

24. Diṭṭhena ce suddhi narassa hoti, ñāṇena vā so pajahāti dukkham.

Aññena so sujhati sopadhiko, diṭṭhī hi nam pāva tathā vadānam.

Diṭṭhena ce suddhi narassa hotīti. Cakkhuvīññāṇam rūpadassanena ce narassa
suddhi visuddhi parisuddhi, mutti vimutti parimutti hoti, naro sujhati visu-
jjhati, muccati vimuccati parimuccatīti- diṭṭhena ce suddhi narassa hoti.

Ñāṇena vā so pajahāti dukkhanti cakkhuvīññāṇam rūpadassanena ce naro jāti-
dukkham pajahati, jarādukkham pajahati, byādhidukkhāṃ pajahati, maraṇa-

dukkhaṃ pajahati, sokaparidevadukkhadomanassupāyāsadukkhāṃ pajahatīti-
ñāṇena vā so pajahāti dukkhāṃ.

Aññaṇa so sujjhati sopadhīkoti. Aññaṇa asuddhimaggena micchāpaṭipadāya
aniyyānikapathena aññaṇa satipaṭṭhānehi aññaṇa sammappadhānehi aññaṇa
iddhipādehi aññaṇa indriyehi aññaṇa balehi aññaṇa bojjhaṅgehi aññaṇa ariyā
aṭṭhaṅgikā maggā nara sujjhati visujjhati parisujjhati, muccati vimuccati parimu-
ccati. **Sopadhīkoti** sarāgo sadoso samoho samāno sataṅho sadiṭṭhi sakilesa
sa-upādānoti- aññaṇa so sujjhati sopadhīko.

Diṭṭhī hi naṃ pāva tathā vadānanti. Sāva diṭṭhi taṃ puggalaṃ pāvadati- iti vāyaṃ
puggalo micchādiṭṭhiko viparītadassano. **Tathā vadānanti** tathā vadantaṃ
kathentaṃ bhaṇantaṃ dīpayantaṃ voharantaṃ. “Sassato loko (..0066), idameva
saccaṃ moghamaññaṇa”ti tathā vadantaṃ kathentaṃ bhaṇantaṃ dīpayantaṃ
voharantaṃ. “Asassato loko ...pe... antavā loko... anantavā loko... taṃ jīvaṃ taṃ
sarīraṃ... aññaṃ jīvaṃ aññaṃ sarīraṃ... hoti tathāgato paraṃ maraṇā... na hoti
tathāgato paraṃ maraṇā... hoti ca na ca hoti tathāgato paraṃ maraṇā... neva
hoti na na hoti tathāgato paraṃ maraṇā, idameva saccaṃ moghamaññaṇa”ti tathā
vadantaṃ kathentaṃ bhaṇantaṃ dīpayantaṃ voharantaṃ- diṭṭhī hi naṃ pāva
tathā vadānaṃ.

Tenāha bhagavā-

“Diṭṭhena ce suddhi narassa hoti, ñāṇena vā so pajahāti dukkhāṃ;
aññaṇa so sujjhati sopadhīko, diṭṭhī hi naṃ pāva tathā vadānaṃ”ti.

25. Na brāhmaṇo aññaṇato suddhimāha, diṭṭhe sute sīlavate mute vā.

Puñña ca pāpe ca anūpalitto, attañjaho nayidha pakubbamāno.

Na brāhmaṇo aññaṇato suddhimāha diṭṭhe sute sīlavate mute vāti. Nāti paṭi-
kkhepo. **Brāhmaṇoti** sattannaṃ dhammānaṃ bāhitattā brāhmaṇo- sakkāyadiṭṭhi
bāhitā hoti, vicikicchā bāhitā hoti, sīlabbataparāmāso bāhito hoti, rāgo bāhito hoti,
doso bāhito hoti, moho bāhito hoti, māno bāhito hoti. Bāhitāssa honti pāpakā aku-
salā dhammā saṃkilesikā ponobhavikā sadarā dukkhavipākā āyatimaṃ jātijarāmarā-
ṇiyā.

Bāhitvā sabbapāpakāni, [sabhiyāti bhagavā]

vimalo sādhusamāhito ṭhitatto;

saṃsāramaticca kevalī so, asito § tādi pavuccate sa brahmā.

Na (..0067) brāhmaṇo aññaṇato suddhimāhāti. Brāhmaṇo aññaṇa asuddhima-
ggena micchāpaṭipadāya aniyyānikapathena aññaṇa satipaṭṭhānehi aññaṇa
sammappadhānehi aññaṇa iddhipādehi aññaṇa indriyehi aññaṇa balehi aññaṇa
bojjhaṅgehi aññaṇa ariyena aṭṭhaṅgikena maggena suddhimaṃ visuddhimaṃ pari-
suddhimaṃ, muttimaṃ vimuttimaṃ parimuttimaṃ, nāha na katheti na bhaṇati na dīpayati na
voharati- na brāhmaṇo aññaṇato suddhimāha.

Diṭṭhe sute sīlavate mute vāti. Santeke samaṇabrāhmaṇā diṭṭhisuddhikā. Te
ekaccānaṃ rūpānaṃ dassanaṃ maṅgalaṃ paccenti, ekaccānaṃ rūpānaṃ
dassanaṃ amaṅgalaṃ paccenti. Katamesaṃ rūpānaṃ dassanaṃ maṅgalaṃ
paccenti? Te kālato vuṭṭhahitvā abhimaṅgalagatāni rūpāni passantī- cāṭakasa-

kuṇaṃ § passanti, phussaveḷuvalatṭhiṃ passanti, gabbhinitthiṃ passanti, kumā-
rakam khandhe āropetvā gacchantam passanti, puṇṇaghaṭam passanti, rohita-
maccham passanti, ājaññaṃ passanti, ājaññaṃ ratham passanti, usabham passanti,
gokapilam passanti. Evarūpānam rūpānam dassanam maṅgalam paccenti. Kata-
mesam rūpānam dassanam amaṅgalam paccenti? Palālapuñjam passanti, takka-
ghaṭam passanti, rittaghaṭam passanti, naṭam passanti, naggasamaṇakam
passanti, kharam passanti, kharayānam passanti, ekayuttayānam passanti, kāṇam
passanti, kuṇiṃ passanti, khañjam passanti, pakkhahatam § passanti, jiṇṇakam
passanti, byādhikam § passanti. Evarūpānam rūpānam dassanam amaṅgalam
paccenti. Ime te samaṇabrāhmaṇā diṭṭhisuddhikā. Te diṭṭhena suddhiṃ visuddhiṃ
parisuddhiṃ muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ paccenti.

Santeke samaṇabrāhmaṇā sutasuddhikā. Te ekaccānam saddānam savanam
maṅgalam paccenti, ekaccānam saddānam savanam amaṅgalam paccenti. Kata-
mesam saddānam savanam maṅgalam paccenti? Te kālato vuṭṭhahitvā abhima-
ṅgalagatāni saddāni suṇanti- vaḍḍhāti vā vaḍḍhamānāti vā puṇṇāti vā phussāti vā
asokāti vā sumanāti vā sunakkhattāti vā sumaṅgalāti vā sirīti vā sirīvaḍḍhāti vā.
Evarūpānam saddānam savanam maṅgalam paccenti. Katamesam saddānam
savanam amaṅgalam paccenti? Kāṇoti vā kuṇīti vā khañjoti vā pakkhahatoti vā
jiṇṇakoti vā byādhikoti vā matoti vā chindanti vā bhindanti vā daḍḍhanti vā
naṭṭhanti vā natthīti vā. Evarūpānam saddānam savanam (..0068) amaṅgalam
paccenti. Ime te samaṇabrāhmaṇā sutasuddhikā. Te sutena suddhiṃ visuddhiṃ
parisuddhiṃ muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ paccenti.

Santeke samaṇabrāhmaṇā silasuddhikā. Te silamattena saṃyamamattena
saṃvaramattena avītikkamamattena suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ muttiṃ
vimuttiṃ parimuttiṃ paccenti. Samaṇomuḍḍikāputto § evamāha- “catūhi kho
aham, gahapati §, dhammehi samannāgataṃ purisapuggalam paññāpemi sampā-
nnakusalam paramakusalam uttamapattippattam samaṇam ayojjam. Katamehi
catūhi? Idha, gahapati, na kāyena pāpakam kammaṃ karoti, na pāpakam vācam
bhāsati, na pāpakam saṅkappam saṅkappati, na pāpakam ājivam ājivati. Imehi
kho aham, gahapati, catūhi dhammehi samannāgataṃ purisapuggalam paññā-
pemi sampānnakusalam paramakusalam uttamapattippattam samaṇam ayojjam”.
Evameva santeke samaṇabrāhmaṇā silasuddhikā, te silamattena saṃyamama-
ttena saṃvaramattena avītikkamamattena suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ muttiṃ
vimuttiṃ parimuttiṃ paccenti.

Santeke samaṇabrāhmaṇā vatasuddhikā. Te hatthivatikā vā honti, assavatikā
vā honti, govatikā vā honti, kukkuravatikā vā honti, kākavatikā vā honti, vāsudeva-
vatikā vā honti, baladevavatikā vā honti, puṇṇabhaddavatikā vā honti, maṇibha-
ddavatikā vā honti, aggivatikā vā honti, nāgavatikā vā honti, supaṇṇavatikā vā
honti, yakkhavatikā vā honti, asuravatikā vā honti, gandhabbavatikā vā honti,
mahārājavatikā vā honti, candavatikā vā honti, sūriyavatikā vā honti, indavatikā vā
honti, brahmavatikā vā honti, devavatikā vā honti, disāvatikā vā honti. Ime te sama-
ṇabrāhmaṇā vatasuddhikā. Te vatena suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ muttiṃ

vimuttiṃ parimuttiṃ paccenti.

Santeke samaṇabrāhmaṇā mutasuddhikā. Te kālato uṭṭhahitvā pathaviṃ āmasanti, haritaṃ āmasanti, gomayaṃ āmasanti, kacchapaṃ āmasanti, phālaṃ akkamanti, tilavāhaṃ āmasanti, phussatilaṃ khādanti, phussatelaṃ (..0069) makkhenti, phussadantakaṭṭhaṃ khādanti, phussamattikāya nhāyanti, phussasāṭakaṃ nivāsentī, phussaveṭṭhanaṃ veṭṭhenti. Ime te samaṇabrāhmaṇā mutasuddhikā. Te mutena suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ paccenti.

Na brāhmaṇo aññato suddhimāha.

Diṭṭhe sute sīlavate mute vāti. Brāhmaṇo diṭṭhasuddhiyāpi suddhiṃ nāha, suta-suddhiyāpi suddhiṃ nāha, sīlasuddhiyāpi suddhiṃ nāha, vatasuddhiyāpi suddhiṃ nāha, mutasuddhiyāpi suddhiṃ nāha na katheti na bhaṇati na dīpayati na vohara-tīti- na brāhmaṇo aññato suddhimāha diṭṭhe sute sīlavate mute vā.

Puññe ca pāpe ca anūpalitto. **Puññaṃ** vuccati yaṃ kiñci tedhātukaṃ kusalā-bhisaṅkhāraṃ, **apuññaṃ** vuccati sabbaṃ akusalaṃ. Yato puññābhisaṅkhāro ca apuññābhisaṅkhāro ca āneñjābhisaṅkhāro ca pahīnā honti ucchinnaṃ tālāva-tthukatā anabhāvaṃ katā āyatīṃ anuppādadhammā; ettāvatā puññe ca pāpe ca na limpāti na palimpāti na upalimpāti alitto apalitto anūpalitto nikkhanto nissaṇṇo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā viharatīti- puññe ca pāpe ca anūpalitto.

Attañjaho nayidha pakubbamānoti. **Attañjahoti** attadiṭṭhijaho. **Attañjahoti** gāhaṃ jaho §. **Attañjahoti** taṇhāvasena diṭṭhivasena gahitaṃ parāmaṭṭhaṃ abhinivīṭṭhaṃ ajjhositāṃ adhimuttaṃ, sabbaṃ taṃ cattaṃ hoti vantaṃ muttaṃ pahīnaṃ paṭini-ssaṭṭhaṃ. **Nayidha pakubbamānoti** puññābhisaṅkhāraṃ vā apuññābhisaṅkhāraṃ vā āneñjābhisaṅkhāraṃ vā apakubbamāno ajanayamāno asañjanayamāno anibbattayamāno anabhinibbattayamānoti- attañjaho nayidha pakubbamāno.

Tenāha bhagavā-

“Na brāhmaṇo aññato suddhimāha, diṭṭhe sute sīlavate mute vā;
puññe ca pāpe ca anūpalitto, attañjaho nayidha pakubbamāno” ti.

26. Purimaṃ (..0070) pahāya aparaṃ sitāse, ejānugā te na taranti saṅgaṃ.

Te uggahāyanti nirassajanti, kapīva sākhaṃ pamuñcaṃ § gahāya.

Purimaṃ pahāya aparaṃ sitāseti. Purimaṃ sathāraṃ pahāya paraṃ sathāraṃ nissitā; purimaṃ dhammakkhānaṃ pahāya aparaṃ dhammakkhānaṃ nissitā; purimaṃ gaṇaṃ pahāya aparaṃ gaṇaṃ nissitā; purimaṃ diṭṭhiṃ pahāya aparaṃ diṭṭhiṃ nissitā; purimaṃ paṭipadaṃ pahāya aparaṃ paṭipadaṃ nissitā; purimaṃ maggaṃ pahāya aparaṃ maggaṃ nissitā sannissitā allīnā upagatā ajjhositā adhi-muttāti- purimaṃ pahāya aparaṃ sitāse.

Ejānugā te na taranti saṅganti. **Ejā** vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo ...pe... abhijjhā lobho akusalamūlaṃ. **Ejānugāti** ejānugā ejānugatā ejānusaṭṭā ejāya pannā patitā abhibhūtā pariyādinnacittā. **Te na taranti saṅganti** rāgasāṅgaṃ dosa-sāṅgaṃ mohasāṅgaṃ mānasāṅgaṃ diṭṭhisāṅgaṃ kilesasāṅgaṃ duccharitasāṅgaṃ na taranti na uttaranti na pataranti na samatikkamanti na vītivattantīti- ejānugā te na taranti saṅgaṃ.

Te uggahāyanti nirassajantīti sathāraṃ gaṇhanti, taṃ muñcitvā aññaṃ sathāraṃ gaṇhanti; dhammakkhānaṃ gaṇhanti, taṃ muñcitvā aññaṃ dhamma-kkhānaṃ gaṇhanti; gaṇaṃ gaṇhanti, taṃ muñcitvā aññaṃ gaṇaṃ gaṇhanti; diṭṭhiṃ gaṇhanti, taṃ muñcitvā aññaṃ diṭṭhiṃ gaṇhanti; paṭipadaṃ gaṇhanti, taṃ muñcitvā aññaṃ paṭipadaṃ gaṇhanti; maggaṃ gaṇhanti, taṃ muñcitvā aññaṃ maggaṃ gaṇhanti; gaṇhanti ca muñcanti ca ādiyanti ca nirassajanti cāti- te ugga-hāyanti nirassajanti.

Kapīva sākhaṃ pamuñcaṃ gahāyāti. Yathā makkaṭo araññe pavane caramāno sākhaṃ gaṇhāti, taṃ muñcitvā aññaṃ sākhaṃ gaṇhāti. Evameva puthusamaṇa-brāhmaṇā puthudiṭṭhigatāni gaṇhanti ca muñcanti ca ādiyanti ca nirassajanti cāti-kapīva sākhaṃ pamuñcaṃ gahāya.

Tenāha bhagavā-

“Purimaṃ pahāya aparaṃ sitāse, ejānugā te na taranti saṅgaṃ;
te uggahāyanti nirassajanti, kapīva sākhaṃ pamuñcaṃ gahāyā”ti.

27. Sayam (..0071) samādāya vatāni jantu, uccāvacaṃ gacchati saññasatto.

Vidvā ca vedehi samecca dhammaṃ, na uccāvacaṃ gacchati bhūripaṇño.

Sayam samādāya vatāni jantūti. Sayam samādāyāti sāmaṃ samādāya. **Vatā-**nīti hatthivatam vā assavatam vā govataṃ vā kukkūravataṃ vā kākavatam vā vāsudevavatam vā baladevatam vā puṇṇabhaddavatam vā maṇibhaddavatam vā aggivatam vā nāgavatam vā supaṇṇavatam vā yakkhavatam vā asuravatam vā ...pe... disāvatam vā ādāya samādāya ādiyitvā samādiyitvā gaṇhitvā parāmasitvā abhinivisitvā. **Jantūti** satto naro ...pe... manujoti- sayam samādāya vatāni jantu.

Uccāvacaṃ gacchati saññasattoti satthārato satthāraṃ gacchati; dhammakkhānato dhammakkhānaṃ gacchati; gaṇato gaṇaṃ gacchati; diṭṭhiyā diṭṭhiṃ gacchati; paṭipadāya paṭipadaṃ gacchati; maggato maggaṃ gacchati. **Saññasattoti** kāmasaññāya byāpādasaññāya vihiṃsāsaññāya diṭṭhisaññāya satto visatto āsatto laggo laggito palibuddho. Yathā bhittikhile vā nāgadante vā bhaṇḍaṃ sattaṃ visattaṃ āsattaṃ laggaṃ laggitaṃ palibuddhaṃ, evameva kāmasaññāya byāpādasaññāya vihiṃsāsaññāya diṭṭhisaññāya satto visatto āsatto laggo laggito palibuddhoti- uccāvacaṃ gacchati saññasatto.

Vidvā ca vedehi samecca dhammanti. Vidvāti vidvā vijjāgato ñāṇī vibhāvī medhāvī. **Vedehīti vedā** vuccanti catūsu maggesu ñāṇaṃ paññā paññindriyaṃ paññābalaṃ dhammavicayasambojjhaṅgo vīmaṃsā vipassanā sammādiṭṭhi. Tehi vedehi jātijarāmarāṇassa antagato antappatto, koṭigato koṭippatto, pariyanta-gato pariyantappatto, vosānagato vosānappatto, tāṇagato tāṇappatto, leṇagato leṇappatto, saraṇagato saraṇappatto, abhayagato abhayappatto, accutagato accu-tappatto, amatagato amatappatto, nibbānagato nibbānappatto. Vedānaṃ vā anta-gatotī **vedagū**, vedehi vā antagatotī vedagū, sattannaṃ vā dhammānaṃ viditattā vedagū. Sakkāyadiṭṭhi viditā hoti, vicikicchā viditā hoti, silabbataparāmāso vidito (..00 hoti, rāgo vidito hoti, doso vidito hoti, moho vidito hoti, māno vidito hoti, viditāssa honti pāpakā akusalā dhammā saṃkilesikā ponobhavikā sadarā dukkhavipākā āyatīṃ jātijarāmarāṇiyā.

Vedāni viceyya kevalāni, [sabhiyāti bhagavā]

samaṇānaṃ yānidhatthi § brāhmaṇānaṃ.

sabbavedanāsu vītarāgo, sabbaṃ vedamaticca vedagū soti.

Vidvā ca vedehi samecca dhammanti. Samecca abhisamecca dhammaṃ. Sabbe saṅkhārā aniccāti samecca abhisamecca dhammaṃ; sabbe saṅkhārā dukkhāti samecca abhisamecca dhammaṃ; sabbe dhammā anattāti samecca abhisamecca dhammaṃ; avijjāpaccayā saṅkhārāti samecca abhisamecca

dhammaṃ; saṅkhārapaccayā viññāṇanti samecca abhisamecca dhammaṃ; viññāṇapaccayā nāmarūpanti ...pe... nāmarūpapaccayā saḷāyatananti... saḷāyatanapaccayā phassoti... phassapaccayā vedanāti... vedanāpaccayā taṇhāti... taṇhāpaccayā upādānanti... upādānapaccayā bhavoti... bhavapaccayā jātīti... jātipaccayā jarāmaraṇanti samecca abhisamecca dhammaṃ; avijjānirodhā saṅkhāranirodhoti samecca abhisamecca dhammaṃ; saṅkhāranirodhā viññāṇanirodhoti samecca abhisamecca dhammaṃ; viññāṇanirodhā nāmarūpanirodhoti... nāmarūpanirodhā saḷāyatananirodhoti... saḷāyatananirodhā phassanirodhoti... phassanirodhā vedanānirodhoti... vedanānirodhā taṇhānirodhoti... taṇhānirodhā upādānanirodhoti... upādānanirodhā bhavanirodhoti... bhavanirodhā jātinirodhoti... jātinirodhā jarāmaraṇanirodhoti samecca abhisamecca dhammaṃ; idaṃ dukkhanti samecca abhisamecca dhammaṃ; ayaṃ dukkhasamudayoti... ayaṃ dukkhanirodhoti... ayaṃ dukkhanirodhagāminī paṭipadāti samecca abhisamecca dhammaṃ; ime āsavāti samecca abhisamecca dhammaṃ; ayaṃ āsavasamudayoti... ayaṃ āsavanirodhoti... ayaṃ āsavanirodhagāminī paṭipadāti samecca abhisamecca dhammaṃ; ime dhammā abhiññeyyāti samecca abhisamecca dhammaṃ; ime dhammā pariññeyyāti... ime dhammā pahātabbāti... ime dhammā bhāvetabbāti (..0073) ... ime dhammā sacchikātabbāti samecca abhisamecca dhammaṃ. Channaṃ phassāyatanānaṃ samudayaṅca atthaṅgamaṅca assādaṅca ādīnavaṅca nissaraṅca samecca abhisamecca dhammaṃ. Pañcannaṃ upādānakkhandhānaṃ samudayaṅca atthaṅgamaṅca assādaṅca ādīnavaṅca nissaraṅca samecca abhisamecca dhammaṃ. Catunnaṃ mahābhūtānaṃ samudayaṅca atthaṅgamaṅca assādaṅca ādīnavaṅca nissaraṅca samecca abhisamecca dhammaṃ. Yaṃ kiñci samudayadhammaṃ sabbaṃ taṃ nirodhadhammanti samecca abhisamecca dhammanti- vidvā ca vedehi samecca dhammaṃ.

Na uccāvacaṃ gacchati bhūripaññoti na satthārato satthāraṃ gacchati, na dhammakkhānato dhammakkhānaṃ gacchati, na gaṇato gaṇaṃ gacchati, na diṭṭhiyā diṭṭhiṃ gacchati, na paṭipadāya paṭipadaṃ gacchati, na maggato maggaṃ gacchati. **Bhūripañño**ti bhūripañño mahāpañño puthupañño hāsapañño javanapañño tikkhapañño nibbedhikapañño. **Bhūri** vuccati pathavī. Tāya pathavisamāya paññāya vipulāya vitthatāya samannāgatoti- na uccāvacaṃ gacchati bhūripañño.

Tenāha bhagavā-

“Sayaṃ samādāya vatāni jantu, uccāvacaṃ gacchati saññasatto; vidvā ca vedehi samecca dhammaṃ, na uccāvacaṃ gacchati bhūripañño”ti.

28. Sa sabbadhammesu visenibhūto, yaṃ kiñci diṭṭhaṃ va suttaṃ mutaṃ vā.

Tameva dassiṃ vivaṭaṃ carantaṃ, kenīdha lokasmi vikappayeyya.

Sa sabbadhammesu visenibhūto yaṃ kiñci diṭṭhaṃ va suttaṃ mutaṃ vāti. Senā vuccati mārasenā. Kāyaduccaritaṃ mārasenā, vacīduccaritaṃ mārasenā, manoduccaritaṃ mārasenā, rāgo mārasenā, doso mārasenā, moho mārasenā, kodho mārasenā, upanāho ...pe... sabbākusalābhisaṅkhārā mārasenā.

Vuttañhettaṃ bhagavatā-

“Kāmā te paṭhamā senā, dutiyā arati vuccati;

tatiyā khuppiāsā te, catutthī taṇhā vuccati.
“Pañcamī (..0074) thinamiddhaṃ te, chaṭṭhā bhīrū pavuccati;
sattamī vicikicchā te, makkho thambho te aṭṭhamo.

“Lābho siloko sakkāro, micchāladdho ca yo yaso;
yo cattānaṃ samukkaṃse, pare ca avajānati.
“Esā namuci te senā, kaṇhassābhippahārini;
na naṃ asuro jināti, jetvāva labhate sukhaṃ” ti.

Yato catūhi ariyamaggehi sabbā ca mārasenā sabbe ca paṭisenikarā kilesā jitā
ca parājitā ca bhaggā vippaluggā parammukhā, so vuccati visenibhūto. So diṭṭhe
visenibhūto, sute visenibhūto, mute visenibhūto, viññāte visenibhūtoti- sa sabba-
dhammesu visenibhūto yaṃ kiñci diṭṭhaṃ va suttaṃ mutaṃ vā.

Tameva dassiṃ vivaṭaṃ carantanti. Tameva suddhadassiṃ visuddhadassiṃ
parisuddhadassiṃ vodātadassiṃ pariyodātadassiṃ. Atha vā, suddhadassanaṃ
visuddhadassanaṃ parisuddhadassanaṃ vodātadassanaṃ pariyodātadassanaṃ.
Vivaṭanti taṇhāchadanaṃ diṭṭhichadanaṃ kilesachadanaṃ duccharitachadanaṃ
avijjāchadanaṃ. Tāni chadanāni vivaṭāni honti viddhaṃsitāni ugghāṭitāni samu-
gghāṭitāni pahīnāni samucchinnāni vūpasantāni paṭipassaddhāni abhabbuppatti-
kāni ñāṇagginā daḍḍhāni. **Carantanti** carantaṃ vicarantaṃ viharantaṃ iriyantaṃ
vattentaṃ pāleṇtaṃ yapentaṃ yāpentaṃ- tameva dassiṃ vivaṭaṃ carantaṃ.

Kenīdha lokasmi vikappayeyyāti. **Kappāti** dve kappā- taṇhākappo ca diṭṭhi-
kappo ca ...pe... ayaṃ taṇhākappo ...pe... ayaṃ diṭṭhikappo. Tassa taṇhākappo
pahīno, diṭṭhikappo paṭinissaṭṭho. Taṇhākappassa pahīnattā diṭṭhikappassa paṭini-
ssaṭṭhattā kena rāgena kappeyya, kena dosena kappeyya, kena mohena
kappeyya, kena mānena kappeyya, kāya diṭṭhiyā kappeyya, kena uddhaccena
kappeyya, kāya vicikicchāya kappeyya, kehi anusayehi kappeyya- rattoti vā
duṭṭhoti vā mūḷhoti vā vinibaddhoti vā parāmaṭṭhoti vā vikkhepagatoti vā anīṭṭha-
ṅgatoti vā thāmagatoti vā. Te abhisāṅkhārā pahīnā. Abhisāṅkhārānaṃ pahīnattā (..0
gatiyo kena kappeyya- nerayikoti vā tiracchānayanikoti vā pettivisayikoti vā manu-
ssoti vā devoti vā rūpīti vā arūpīti vā saññīti vā asaññīti vā nevasaññīnāsaññīti vā.
So hetu natthi, paccayo natthi, kāraṇaṃ natthi, yena kappeyya vikappeyya
vikappaṃ āpajjeyya. **Lokasmiṃ** apāyaloke manussaloke devaloke khandhaloke
dhātuloke āyatanaloketi- kenīdha lokasmiṃ vikappayeyya.

Tenāha bhagavā-

“Sa sabbadhammesu visenibhūto, yaṃ kiñci diṭṭhaṃ va suttaṃ mutaṃ vā;
tameva dassiṃ vivaṭaṃ carantaṃ, kenīdha lokasmi vikappayeyyā” ti.

29. Na kappayanti na purekkharonti, accantasuddhīti na te vadanti.

Ādānaganthaṃ gathitaṃ visajja, āsaṃ na kubbanti kuhiñci loke.

Na kappayanti na purekkharontīti. **Kappāti** dve kappā- taṇhākappo ca diṭṭhi-
kappo ca ...pe... ayaṃ taṇhākappo ...pe... ayaṃ diṭṭhikappo. Tesāṃ taṇhākappo
pahīno, diṭṭhikappo paṭinissaṭṭho. Taṇhākappassa pahīnattā, diṭṭhikappassa paṭini-
ssaṭṭhattā taṇhākappaṃ vā diṭṭhikappaṃ vā na kappenti na janenti na sañjanenti
na nibbattenti nābhinibbattenti- na kappayanti. **Na purekkharontīti.** **Purekkhārāti**
dve purekkhārā- taṇhāpurekkhāro ca diṭṭhipurekkhāro ca ...pe... ayaṃ taṇhāpure-
kkhāro ...pe... ayaṃ diṭṭhipurekkhāro. Tesāṃ taṇhāpurekkhāro pahīno, diṭṭhipure-
kkhāro paṭinissaṭṭho. Taṇhāpurekkhārassa pahīnattā, diṭṭhipurekkhārassa paṭini-

ssaṭṭhattā na taṇhaṃ vā na diṭṭhiṃ vā purato katvā caranti, na taṇhādhajā na taṇhāketū na taṇhādhipeyyā, na diṭṭhidhajā na diṭṭhiketū na diṭṭhādhipeyyā, na taṇhāya vā na diṭṭhiyā vā parivāritā carantī- na kappayanti na purekkharonti.

Accantasuddhī na te vadantī accantasuddhiṃ saṃsārasuddhiṃ akiriyadiṭṭhiṃ sassatavādaṃ na vadanti na kathenti na bhaṇanti na dīpayanti na voharantī- accantasuddhī na te vadanti.

Ādānaganthaṃ (..0076) **gathitaṃ visajjāti**. **Ganthāti** cattāro ganthā- abhijjhā kāyagantho, byāpādo kāyagantho, sīlabbataparāmāso kāyagantho, idaṃsaccābhiniveso kāyagantho. Attano diṭṭhiyā rāgo abhijjhā kāyagantho; paravādesu āghāto appaccayo byāpādo kāyagantho; attano sīlaṃ vā vataṃ vā sīlavataṃ vā parāmasantī sīlabbataparāmāso kāyagantho, attano diṭṭhi idaṃsaccābhiniveso kāyagantho. Kimkāraṇā vuccati ādānagantho? Tehi ganthehi rūpaṃ ādiyanti upādiyanti gaṇhanti parāmasanti abhinivisanti; vedanaṃ ...pe... saññaṃ... saṅkhāre... viññāṇaṃ... gatiṃ ... upapattiṃ... paṭisandhiṃ... bhavaṃ... saṃsāravaṭṭaṃ ādiyanti upādiyanti gaṇhanti parāmasanti abhinivisanti. Taṃkāraṇā vuccati ādānagantho. **Visajjāti** ganthe vosajjitvā vā- visajja. Atha vā ganthe gadhite ganthite bandhe vibandhe ābandhe lagge laggite palibuddhe bandhane poṭayitvā- § visajja. Yathā vayhaṃ vā rathaṃ vā sakaṭaṃ vā sandamānikaṃ vā sajjaṃ visajjaṃ karonti vikopenti; evameva ganthe vosajjitvā- visajja. Atha vā ganthe gadhite ganthite bandhe vibandhe ābandhe lagge laggite palibuddhe bandhane poṭayitvā visajjāti- ādānaganthaṃ gathitaṃ visajja.

Āsaṃ na kubbanti kuhiñci loketi. **Āsā** vuccati taṇhā yo rāgo sārāgo ...pe... abhijjhā lobho akusalamūlaṃ. **Āsaṃ na kubbantī** āsaṃ na kubbanti na janenti na sañjanenti na nibbattenti na abhinibbattenti. **Kuhiñcī** kuhiñci kimhici katthaci ajjhataṃ vā bahiddhā vā ajjhatabahiddhā vā. **Loketi** apāyaloke ...pe... āyatana-loketi- āsaṃ na kubbanti kuhiñci loke.

Tenāha bhagavā-

“Na kappayanti na purekkharonti, accantasuddhī na te vadanti;
ādānaganthaṃ gathitaṃ visajja, āsaṃ na kubbanti kuhiñci loke” ti.

30. Sīmātigo brāhmaṇo tassa natthi, ñatvā ca disvā ca samuggahītaṃ.

Na rāgarāgī na virāgaratto, tassidha natthi paramuggahītaṃ.

Sīmātigo (..0077) **brāhmaṇo tassa natthi, ñatvā ca disvā ca samuggahītanti**.

Sīmāti catasso sīmāyo- sakkāyadiṭṭhi, vicikicchā, sīlabbataparāmāso, diṭṭhānusayo, vicikicchānusayo, tadekaṭṭhā ca kilesā- ayaṃ paṭhamā sīmā. Oḷārikaṃ kāmarāgasaññojanaṃ, paṭighasaññojanaṃ, oḷāriko kāmarāgānusayo, paṭighānusayo, tadekaṭṭhā ca kilesā- ayaṃ dutiyā sīmā. Anusahagataṃ kāmarāgasaññojanaṃ, paṭighasaññojanaṃ, anusahagato kāmarāgānusayo, paṭighānusayo, tadekaṭṭhā ca kilesā- ayaṃ tatiyā sīmā. Rūparāgo arūparāgo māno uddhaccaṃ avijjā, mānānusayo bhavarāgānusayo avijjānusayo, tadekaṭṭhā ca kilesā- ayaṃ catutthā sīmā. Yato ca catūhi ariyamaggehi imā catasso sīmāyo atikkanto hoti samatikkanto vītivatto, so vuccati sīmātigo. **Brāhmaṇoti** sattannaṃ dhammānaṃ bāhitattā brāhmaṇo- sakkāyadiṭṭhi bāhitā hoti, vicikicchā bāhitā hoti, sīlabbataparā-

māso bāhito hoti ...pe... asito tādi pavuccate sa brahmā. **Tassāti** arahato khīṇāsavassa.

Ñatvāti paracittañāṇena vā ñatvā pubbenivāsānussatiñāṇena vā ñatvā. **Disvāti** maṃsacakkhunā vā disvā dibbacakkhunā vā disvā. **Sīmātigo brāhmaṇo tassa natthi, ñatvā ca disvā ca samuggahīanti.** Tassa idaṃ paramaṃ aggaṃ seṭṭhaṃ visiṭṭhaṃ § pāmokkhaṃ uttamaṃ pavaranti gahitaṃ parāmaṭṭhaṃ abhiniviṭṭhaṃ ajjhositaṃ adhimuttaṃ natthi na santi na saṃvijjati nupalabbhati, pahīnaṃ samucchinnaṃ vūpasantaṃ paṭipassaddhaṃ abhabbuppattikaṃ ñāṇagginā daḍḍhanti-sīmātigo brāhmaṇo tassa natthi ñatvā ca disvā ca samuggahītaṃ.

Na rāgarāgī na virāgarattoti. Rāgarattā vuccanti ye pañcasu kāmaguṇesu rattā giddhā gadhitā mucchitā ajjhosannā laggā laggitā palibuddhā. **Virāgarattā** vuccanti ye rūpāvacara-arūpāvacarasamāpattīsu rattā giddhā gadhitā mucchitā ajjhosannā laggā laggitā palibuddhā. **Na rāgarāgī na virāgarattoti** yato kāmārāgo ca rūparāgo ca arūparāgo ca pahīnā honti ucchinnamūlā tālāvatthukatā anabhāvaṃkatā § āyatiṃ anuppādadhammā. Ettāvataṃ na rāgarāgī na virāgaratto.

Tassīdha (..0078) **natthi paramuggahīanti. Tassāti** arahato khīṇāsavassa. Tassa idaṃ paramaṃ aggaṃ seṭṭhaṃ visiṭṭhaṃ pāmokkhaṃ uttamaṃ pavaranti gahitaṃ parāmaṭṭhaṃ abhiniviṭṭhaṃ ajjhositaṃ adhimuttaṃ natthi na santi na saṃvijjati nupalabbhati, pahīnaṃ samucchinnaṃ vūpasantaṃ paṭipassaddhaṃ abhabbuppattikaṃ ñāṇagginā daḍḍhanti- tassīdha natthi paramuggahītaṃ.

Tenāha bhagavā-

“Sīmātigo brāhmaṇo tassa natthi, ñatvā ca disvā ca samuggahītaṃ; na rāgarāgī na virāgaratto, tassīdha natthi paramuggahītaṃ” ti.

Suddhaṭṭhakasuttaniddeso catuttho.

5. Paramaṭṭhakasuttaniddeso

Atha paramaṭṭhakasuttaniddesaṃ vakkhati-

31. Paramanti diṭṭhīsu paribbasāno, yaduttariṃ kurute jantu loke.

Hīnāti aññe tato sabbamāha, tasmā vivādāni avītivatto.

Paramanti diṭṭhīsu paribbasānoti. Santeke samaṇabrāhmaṇā diṭṭhigatikā. Te dvāsaṭṭhiyā diṭṭhigatānaṃ aññataraññataraṃ diṭṭhigataṃ “idaṃ paramaṃ aggaṃ seṭṭhaṃ visiṭṭhaṃ pāmokkhaṃ uttamaṃ pavaran” ti gahetvā uggahetvā gaṇhitvā parāmasitvā abhinivisitvā sakāya sakāya diṭṭhiyā vasanti pavasanti āvasanti parivasanti. Yathā āgārikā vā ghāresu vasanti, sāpattikā vā āpattīsu vasanti, sakilesā vā kilesesu vasanti; evameva santeke samaṇabrāhmaṇā diṭṭhigatikā. Te dvāsaṭṭhiyā diṭṭhigatānaṃ aññataraññataraṃ diṭṭhigataṃ “idaṃ paramaṃ aggaṃ seṭṭhaṃ visiṭṭhaṃ pāmokkhaṃ uttamaṃ pavaran” ti gahetvā uggahetvā gaṇhitvā parāmasitvā abhinivisitvā sakāya sakāya diṭṭhiyā vasanti pavasanti § āvasanti parivasantīti- paramanti diṭṭhīsu paribbasāno.

Yaduttariṃ (..0079) **kurute jantu loke**ti. **Yadanti** yaṃ. **Uttariṃ** **kuruteti** uttariṃ karoti, **aggam** **seṭṭham** **visiṭṭham** **pā**mokkham **uttamaṃ** **pavaram** karoti “ayaṃ **sathā** **sabbaññū**”ti uttariṃ karoti, **aggam** **seṭṭham** **visiṭṭham** **pā**mokkham **uttamaṃ** **pavaram** karoti. “Ayaṃ **dhammo** **svā**kkhāto..., ayaṃ **gaṇo** **suppaṭipanno**..., ayaṃ **diṭṭhi** **bhaddikā**..., ayaṃ **paṭipadā** **supaññattā**..., ayaṃ **maggo** **niyyā**niko”ti uttariṃ karoti, **aggam** **seṭṭham** **visiṭṭham**

pāmokkhaṃ uttamaṃ pavaraṃ karoti nibbatteti abhinibbatteti. **Jantū**ti satto naro ...pe... manujo. **Loketi** apāyaloke ...pe... āyatanaloketi- yaduttariṃ kurute jantu loke.

Hīnāti aññe tato sabbamāhāti attano satthāraṃ dhammakkhānaṃ gaṇaṃ diṭṭhiṃ paṭipadaṃ maggaṃ ṭhapetvā sabbe parappavāde khipati ukkhipati parikkhipati. “So satthā na sabbaññū, dhammo na svākkhāto, gaṇo na suppaṭipanno, diṭṭhi na bhaddikā, paṭipadā na supaññattā, maggo na niyyāniko, natthettha suddhi vā visuddhi vā parisuddhi vā mutti vā vimutti vā parimutti vā, natthettha sujjhanti vā visujjhanti vā parisujjhanti vā muccanti vā vimuccanti vā parimuccanti vā, hīnā nihīnā omakā lāmakā chatukkā parittā”ti evamāha evaṃ katheti evaṃ bhaṇati evaṃ dīpayati evaṃ voharatīti- hīnāti aññe tato sabbamāha.

Tasmā vivādāni avītivattoti. **Tasmāti** taṃkāraṇā taṃhetu tappaccayā taṃnidānā. **Vivādānī**ti diṭṭhikalāhāni diṭṭhibhaṇḍanāni diṭṭhiviggahāni diṭṭhivivādāni diṭṭhime-dhagāni ca. **Avītivatto**ti anatikkanto asamatikkanto avītivatto- tasmā vivādāni avī-tivatto.

Tenāha bhagavā-

“Paramanti diṭṭhīsu paribbasāno, yaduttariṃ kurute jantu loke; hīnāti aññe tato sabbamāha, tasmā vivādāni avītivatto”ti.

32. Yadattanī passati ānisaṃsaṃ, diṭṭhe sute sīlavate mute vā.

Tadeva so tattha samuggahāya, nihīnato passati sabbamaññaṃ.

Yadattanī (..0080) **passati ānisaṃsaṃ, diṭṭhe sute sīlavate mute vāti. Yadatta-**nīti yaṃ attani. **Attā** vuccati diṭṭhigataṃ. Attano diṭṭhiyā dve ānisaṃse passati- diṭṭhadhammikañca ānisaṃsaṃ, samparāyikañca ānisaṃsaṃ. Katamo diṭṭhiyā diṭṭhadhammiko ānisaṃso? Yaṃdiṭṭhiko satthā hoti, taṃdiṭṭhikā sāvakā honti. Taṃdiṭṭhikaṃ satthāraṃ sāvakā sakkaronti garuṃ karonti mānenti pūjenti, labhati ca tatonidānaṃ cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhāraṃ. Ayaṃ diṭṭhiyā diṭṭhadhammiko ānisaṃso. Katamo diṭṭhiyā samparāyiko ānisaṃso? Ayaṃ diṭṭhi alaṃ nāgattāya vā supaññattāya vā yakkhattāya vā asurattāya vā gandhabbattāya vā mahārājattāya vā indattāya vā brahmattāya vā devattāya vā; ayaṃ diṭṭhi alaṃ suddhiyā visuddhiyā parisuddhiyā muttiyā vimuttiyā parimuttiyā; imāya diṭṭhiyā sujjhanti visujjhanti parisujjhanti muccanti vimuccanti parimuccanti; imāya diṭṭhiyā sujjhissāmi visujjhissāmi parisujjhissāmi muccissāmi vimuccissāmi parimuccissāmi āyatiṃ phalapāṭikañkhī hoti. Ayaṃ diṭṭhiyā samparāyiko āni-saṃso. Attano diṭṭhiyā ime dve ānisaṃse passati, diṭṭhasuddhiyāpi dve ānisaṃse passati, sutasuddhiyāpi dve ānisaṃse passati, sīlasuddhiyāpi dve ānisaṃse passati, vatasuddhiyāpi dve ānisaṃse passati, mutasuddhiyāpi dve ānisaṃse passati- diṭṭhadhammikañca ānisaṃsaṃ samparāyikañca ānisaṃsaṃ. Katamo mutasuddhiyā diṭṭhadhammiko ānisaṃso? Yaṃdiṭṭhiko satthā hoti taṃdiṭṭhikā sāvakā honti ...pe... ayaṃ mutasuddhiyā diṭṭhadhammiko ānisaṃso. Katamo mutasuddhiyā samparāyiko ānisaṃso? Ayaṃ diṭṭhi alaṃ nāgattāya vā ...pe... ayaṃ mutasuddhiyā samparāyiko ānisaṃso. Mutasuddhiyāpi ime dve ānisaṃse passati dakkhati oloketi nijjhāyati upaparikkhatīti- yadattanī passati ānisaṃsaṃ

diṭṭhe sute sīlavate mute vā.

Tadeva so tattha samuggahāyāti. Tadevāti taṃ diṭṭhigataṃ. **Tatthāti** sakāya diṭṭhiyā sakāya khantiyā sakāya ruciyā sakāya laddhiyā. **Samuggahāyāti** idaṃ paramaṃ aggaṃ seṭṭhaṃ visiṭṭhaṃ pāmokkhaṃ uttamaṃ pavaranti gahetvā ugga-hetvā gaṇhitvā parāmasitvā abhinivisitvāti- tadeva so tattha samuggahāya.

Nihīnato (..0081) **passati sabbamaññanti.** Aññaṃ satthāraṃ dhammakkhānaṃ gaṇaṃ diṭṭhiṃ paṭipadaṃ maggaṃ hīnato nihīnato omakato lāmakato chatukkato parittato dissati passati dakkhati oloketi nijjhāyati upaparikkhatīti- nihīnato passati sabbamaññaṃ.

Tenāha bhagavā-

“Yadattanī passati ānisaṃsaṃ, diṭṭhe sute sīlavate mute vā;
tadeva so tattha samuggahāya, nihīnato passati sabbamaññaṃ” ti.

33. Taṃ vāpi Ṣ ganthaṃ kusalā vadanti, yaṃ nissito passati hīnamaññaṃ.

Tasmā hi diṭṭhaṃ va sutam mutam vā, sīlabbatam bhikkhu na nissayeyya.

Taṃ vāpi ganthaṃ kusalā vadantīti. Kusalāti ye te khandhakusalā dhātukusalā āyatanakusalā paṭiccasamuppādakusalā satipaṭṭhānakusalā sammappadhānakusalā iddhipādakusalā indriyakusalā balakusalā bojjhaṅgakusalā maggakusalā phalakusalā nibbānakusalā, te kusalā evaṃ vadanti- “gantho eso, lagganaṃ etaṃ, bandhanaṃ etaṃ, palibodho eso” ti. Evaṃ vadanti evaṃ kathenti evaṃ bhaṇanti evaṃ dīpayanti evaṃ voharantīti- taṃ vāpi ganthaṃ kusalā vadanti.

Yaṃ nissito passati hīnamaññanti. **Yaṃ nissitoti** yaṃ satthāraṃ dhammakkhānaṃ gaṇaṃ diṭṭhiṃ paṭipadaṃ maggaṃ nissito sannissito allīno upagato ajjhositto adhimutto. **Passati hīnamaññanti** aññaṃ satthāraṃ dhammakkhānaṃ gaṇaṃ diṭṭhiṃ paṭipadaṃ maggaṃ hīnato nihīnato omakato lāmakato chatukkato parittato dissati passati dakkhati oloketi nijjhāyati upanijjhāyati upaparikkhatīti- yaṃ nissito passati hīnamaññaṃ.

Tasmā hi diṭṭhaṃ va sutam mutam vā, sīlabbatam bhikkhu na nissayeyyāti. **Tasmāti** tasmā taṃkāraṇā taṃhetu tappaccayā taṃnidānā diṭṭhaṃ vā diṭṭha-suddhiṃ vā sutam vā sutasuddhiṃ vā mutam vā mutasuddhiṃ vā sīlam vā (..0082) sīlasuddhiṃ vā vataṃ vā vatasuddhiṃ vā na nissayeyya na gaṇheyya na parāma-seyya nābhiniveseyyāti- tasmā hi diṭṭhaṃ va sutam mutam vā sīlabbatam bhikkhu na nissayeyya.

Tenāha bhagavā-

“Taṃ vāpi ganthaṃ kusalā vadanti, yaṃ nissito passati hīnamaññaṃ;
tasmā hi diṭṭhaṃ va sutam mutam vā, sīlabbatam bhikkhu na nissayeyyā” ti.

34. Diṭṭhimpī lokasmiṃ na kappayeyya, ñāṇena vā sīlavatena vāpi.

Samoti attānamanūpaneyya, hīno na maññetha visesi vāpi.

Diṭṭhimpī lokasmiṃ na kappayeyya, ñāṇena vā sīlavatena vāpīti. Aṭṭhasamāpa-ttiñāṇena vā pañcābhiññāñāṇena vā micchāñāṇena vā, sīlena vā vatena vā sīla-bbatena vā, diṭṭhiṃ na kappayeyya na janeyya na sañjaneyya na nibbatteyya na abhinibbatteyya. **Lokasminti** apāyaloke ...pe... āyatanaloketi- diṭṭhimpī lokasmiṃ na kappayeyya ñāṇena vā sīlavatena vāpi.

Samoti attānamanūpaneyyāti. Sadisohamasmīti attānaṃ na upaneyya jātiyā vā gottena vā kolaputtiyena vā vaṇṇapokkharatāya vā dhanena vā ajjhenena vā kammāyatanena vā sippāyatanena vā vijjāṭṭhānena vā sutena vā paṭibhānena vā aññataraññatarena vā vatthunāti- samoti attānamanūpaneyya.

Hīno na maññetha visesi vāpīti. Hīnohamasmīti attānaṃ na upaneyya jātiyā vā gottena vā ...pe... aññataraññatarena vā vatthunā. Seyyohamasmīti attānaṃ na upaneyya jātiyā vā gottena vā ...pe... aññataraññatarena vā vatthunāti- hīno na maññetha visesi vāpi.

Tenāha bhagavā-

“Diṭṭhimpī (..0083) lokasmīṃ na kappayeyya, ñāṇena vā sīlavatena vāpi; samoti attānamanūpaneyya, hīno na maññetha visesi vāpī”ti.

35. Attamaṃ pahāya anupādiyāno, ñāṇenapi so nissayaṃ no karoti.

Sa ve viyattesu na vaggasārī, diṭṭhimpī so na pacceṭi kiñci.

Attamaṃ pahāya anupādiyānoti. Attamaṃ pahāyāti attadiṭṭhiṃ pahāya. Attamaṃ pahāyāti gāhaṃ § pahāya. Attamaṃ pahāyāti taṇhāvasena diṭṭhivasena gahitaṃ parāmaṭṭhaṃ abhinivīṭṭhaṃ ajjhositaṃ adhimuttaṃ pahāya pajahitvā vinodetvā byantiṃ karitvā anabhāvaṃ gametvāti- attamaṃ pahāya. **Anupādiyānoti** catūhi upādānehi anupādiyamāno agaṇhamāno aparāmāsamāno anabhinivisaṃmānoti- attamaṃ pahāya anupādiyāno.

Ñāṇenapi so nissayaṃ no karotīti aṭṭhasamāpattiñāṇena vā pañcābhiññāṇāṇena vā micchāñāṇena vā taṇhānissayaṃ vā diṭṭhinissayaṃ vā na karoti na janeti na sañjaneti na nibbatteti na abhinibbattetīti- ñāṇenapi so nissayaṃ no karoti.

Sa ve viyattesu na vaggasārīti sa ve viyattesu bhinnesu dvejjhāpannesu dveḷhakkajātesu nānādiṭṭhikesu nānākhaṅkikesu nānārucikesu nānāladdhikesu nānādiṭṭhinissayaṃ nissitesu chandāgatiṃ gacchantesu dosāgatiṃ gacchantesu mohāgatiṃ gacchantesu bhayāgatiṃ gacchantesu na chandāgatiṃ gacchati na dosāgatiṃ gacchati na mohāgatiṃ gacchati na bhayāgatiṃ gacchati na rāgavasena gacchati na dosavasena gacchati na mohavasena gacchati na mānavasena gacchati na diṭṭhivasena gacchati na uddhaccavasena gacchati na vicikicchāvasena gacchati na anusayavasena gacchati na vaggehi dhammehi yāyati niyyati vuyhati saṃharīyatīti- sa ve viyattesu na vaggasārī.

Diṭṭhimpī (..0084) so na pacceṭi kiñcīti. Tassa dvāsaṭṭhi diṭṭhigatāni pahīnāni samucchinnāni vūpasantāni paṭipassaddhāni abhabbuppattikāni ñāṇagginā daḍḍhāni. So kiñci diṭṭhigataṃ na pacceṭi na paccāgacchatīti- diṭṭhimpī so na pacceṭi kiñci.

Tenāha bhagavā-

“Attamaṃ pahāya anupādiyāno, ñāṇenapi so nissayaṃ no karoti; sa ve viyattesu na vaggasārī, diṭṭhimpī so na pacceṭi

kiñcī”ti.

36. Yassūbhayante paṇidhīdha natthi, bhavābhavāya idha vā huram vā.

Nivesanā tassa na santi keci, dhammesu niccheyya samuggahītaṃ.

Yassūbhayante paṇidhīdha natthi, bhavābhavāya idha vā huram vāti yassāti arahato khīṇāsavassa. **Antoti** § phasso eko anto, phassasamudayo dutiyo anto; atīto eko anto, anāgato dutiyo anto; sukhā vedanā eko anto, dukkhā vedanā dutiyo anto; nāmaṃ eko anto, rūpaṃ dutiyo anto; cha ajjhakkāni āyatanāni eko anto, cha bāhirāni āyatanāni dutiyo anto; sakkāyo eko anto, sakkāyasamudayo dutiyo anto. **Paṇidhi** vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo ...pe... abhijjhā lobho akusalamūlaṃ.

Bhavābhavāyāti bhavābhavāya kammabhavāya punabbhavāya kāmabhavāya, kammabhavāya kāmabhavāya punabbhavāya rūpabhavāya, kammabhavāya rūpabhavāya punabbhavāya arūpabhavāya, kammabhavāya arūpabhavāya punabbhavāya punappunabhavāya punappunagatiyā punappuna-upapattiyā punappunapaṭisandhiyā punappuna-attabhāvābhiniḅattiyā. **Idhāti** sakattabhāvo, **hurāti** parattabhāvo; **idhāti** sakarūpavedanāsaññāsañkhāraviññāṇaṃ, **hurāti** pararūpavedanāsaññāsañkhāraviññāṇaṃ; **idhāti** cha ajjhakkāni āyatanāni, **hurāti** cha bāhirāni āyatanāni; **idhāti** manussaloko, **hurāti** devaloko (..0085); **idhāti** kāmadhātu, **hurāti** rūpadhātu arūpadhātu; **idhāti** kāmadhātu rūpadhātu. **Hurāti** arūpadhātu. **Yassūbhayante paṇidhīdha natthi bhavābhavāya idha vā huram vāti.** Yassa ubho ante ca bhavābhavāya ca idha hurañca paṇidhi taṇhā natthi na santi na saṃvijjanti nupalabbhanti, pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhabbuppattikā ñāṇagginā daḍḍhāti- yassūbhayante paṇidhīdha natthi bhavābhavāya idha vā huram vā.

Nivesanā tassa na santi kecīti. Nivesanāti dve nivesanā- taṇhānivesanā ca diṭṭhinivesanā ca ...pe... ayaṃ taṇhānivesanā ...pe... ayaṃ diṭṭhinivesanā. **Tassāti** arahato khīṇāsavassa. **Nivesanā tassa na santi kecīti** nivesanā tassa na santi keci natthi na santi na saṃvijjanti nupalabbhanti, pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhabbuppattikā ñāṇagginā daḍḍhāti- nivesanā tassa na santi keci.

Dhammesu niccheyya samuggahītanti. Dhammesūti dvāsaṭṭhiyā diṭṭhigatesu. **Niccheyyāti** nicchinitvā vinicchinitvā vicinitvā pavicinitvā tulayitvā tirayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā. **Samuggahītanti** odhiggāho bilaggāho varaggāho koṭṭhāsaḅgāho uccayaggāho samuccayaggāho, “idaṃ saccaṃ tacchaṃ tathaṃ bhūtaṃ yāthāvaṃ aviparītaṃ”ti gahitaṃ parāmaṭṭhaṃ abhiniviṭṭhaṃ ajjhositaṃ adhimuttaṃ natthi na santi na saṃvijjanti nupalabbhanti, pahīnaṃ samucchinnaṃ vūpasantaṃ paṭipassaddhaṃ abhabbuppattikaṃ ñāṇagginā daḍḍhanti- dhammesu niccheyya samuggahītaṃ.

Tenāha bhagavā-

“Yassūbhayante paṇidhīdha natthi, bhavābhavāya idha vā huram vā; nivesanā tassa na santi keci, dhammesu niccheyya samuggahītaṃ”ti.

37. Tassīdha diṭṭhe va sute mute vā, pakappitā natthi aṇūpi saññā.

Taṃ brāhmaṇaṃ diṭṭhimanādiyānaṃ, kenīdha lokasmiṃ vikappayeyya.

Tassīdha (..0086) **diṭṭhe va sute mute vā, pakappitā natthi aṇūpi saññāti.** **Tassāti** arahato khīṇāsavassa. Tassa diṭṭhe vā diṭṭhasuddhiyā vā sute vā sutasuddhiyā vā mute vā mutasuddhiyā vā saññāpubbaṅgamatā saññāvikappayeyyatā saññāviggahena saññāya utṭhapitā samuṭṭhapitā kappitā pakappitā saṅkhatā abhisāṅkhatā saṅṭhapitā, diṭṭhi natthi na santi na saṃvijjanti nupalabbhanti, pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhabbuppattikā ñāṇagginā daḍḍhāti- tassīdha diṭṭhe va sute mute vā pakappitā natthi aṇūpi saññā.

Taṃ brāhmaṇaṃ diṭṭhimanādiyānanti. Brāhmaṇoti sattannaṃ dhammānaṃ bāhitattā brāhmaṇo- sakkāyadiṭṭhi bāhitā hoti ...pe... asito tādī pavuccate sa brahmā. Taṃ brāhmaṇaṃ diṭṭhimanādiyānanti. Taṃ brāhmaṇaṃ diṭṭhimanādiyantaṃ agaṇhantaṃ aparāmasantaṃ anabhinivesantanti- taṃ brāhmaṇaṃ diṭṭhimanādiyānaṃ.

Kenīdha lokasmiṃ vikappayeyyāti. **Kappāti** dve kappā- taṇhākappo ca diṭṭhikappo ca ...pe... ayaṃ taṇhākappo ...pe... ayaṃ diṭṭhikappo. Tassa taṇhākappo pahīno, diṭṭhikappo paṭinissatṭho. Taṇhākappassa pahīnattā, diṭṭhikappassa paṭinissatṭhattā kena rāgena kappeyya kena dosena kappeyya kena mohena kappeyya kena mānena kappeyya kāya diṭṭhiyā kappeyya kena uddhaccena kappeyya kāya vicikicchāya kappeyya kehi anusayehi kappeyya- rattoti vā duṭṭhoti vā mūḷhoti vā vinibaddhoti vā parāmaṭṭhoti vā vikkhepagatoti vā aniṭṭhaṅgatoti vā thāmagatoti vā. Te abhisāṅkhārā pahīnā. Abhisāṅkhārānaṃ pahīnattā gatiyo kena kappeyya- nerayikoti vā tiracchānayanikoti vā pettivisayikoti vā manussoṭi vā devoti vā rūpīti vā arūpīti vā saññīti vā asaññīti vā nevasaññīnāsaññīti vā. So hetu natthi paccayo natthi kāraṇaṃ natthi, yena kappeyya vikappeyya vikappaṃ āpajjeyya. **Lokasminti** apāyaloke ...pe... āyatanaloketi- kenīdha lokasmiṃ vikappayeyya.

Tenāha bhagavā-

“Tassīdha diṭṭhe va sute mute vā, pakappitā natthi aṇūpi saññā;

taṃ brāhmaṇaṃ diṭṭhimanādiyānaṃ, kenīdha lokasmiṃ vikappayeyyā”ti.

38. Na (..0087) **kappayanti na purekkharonti, dhammāpi tesam na paṭicchitāse.**

Na brāhmaṇo sīlavatena neyyo, pārāṅgato na pacceṭi tādī.

Na kappayanti na purekkharontīti. **Kappāti** dve kappā- taṇhākappo ca diṭṭhikappo ca. Katamo taṇhākappo? Yāvatā taṇhāsaṅkhātena sīmakataṃ mariyādīkataṃ odhikataṃ pariyantakataṃ pariggahitaṃ mamāyitaṃ- “idaṃ mamaṃ, etaṃ mamaṃ, ettakaṃ mamaṃ, ettāvatā mamaṃ, mama rūpā saddā gandhā rasā phoṭṭhabbā, attharaṇā pāvuraṇā dāsīdāsā § ajeḷakā kukkuṭasūkarā hatthigavāssa- vaḷavā khettaṃ vatthu hiraññaṃ suvaṇṇaṃ gāmanigamarājadhāniyo raṭṭhañca janapado ca koso ca koṭṭhāgārañca, kevalampi mahāpathaviṃ taṇhāvasena mamāyati, yāvatā aṭṭhasatataṇhāvicaritaṃ- ayaṃ taṇhākappo. Katamo diṭṭhikappo? Vīsativatthukā sakkāyadiṭṭhi, dasavatthukā micchādiṭṭhi, dasavatthukā antaggāhikādiṭṭhi, yā evarūpā diṭṭhi diṭṭhigataṃ diṭṭhigahanaṃ diṭṭhikantāraṃ diṭṭhivisūkāyikaṃ diṭṭhivipphanditaṃ diṭṭhisaññojanaṃ gāho paṭiggāho abhiniveso parāmāso kummaggo micchāpatho micchattaṃ titthāyatanaṃ vipariyāsaggāho §

viparītaggāho vipallāsaggāho micchāgāho, ayāthāvakaṃsmiṃ yāthāvakanti gāho, yāvatā dvāsaṭṭhi diṭṭhigatāni- ayaṃ diṭṭhikappo. Tesam taṇhākappo pahīno, diṭṭhikappo paṭinissaṭṭho. Taṇhākappassa pahīnattā, diṭṭhikappassa paṭinissaṭṭhattā taṇhākappaṃ vā diṭṭhikappaṃ vā na kappenti na janenti na sañjanenti na nibbattenti na abhinibbattenti- na kappayanti.

Na purekkharontīti. Purekkhārāti dve purekkhārā- taṇhāpurekkhāro ca diṭṭhipurekkhāro ca ...pe... ayaṃ taṇhāpurekkhāro ...pe... ayaṃ diṭṭhipurekkhāro. Tesam taṇhāpurekkhāro pahīno, diṭṭhipurekkhāro paṭinissaṭṭho. Taṇhāpurekkhārassa pahīnattā, diṭṭhipurekkhārassa paṭinissaṭṭhattā na taṇhaṃ vā na diṭṭhiṃ vā purato katvā caranti na taṇhādahajā na taṇhāketū na taṇhādhipateyyā na diṭṭhidahajā na diṭṭhiketū na diṭṭhādhipateyyā. Na taṇhāya vā na diṭṭhiyā vā parivāretvā carantīti- na kappayanti na purekkharontīti.

Dhammāpi (..0088) **tesam na paṭicchitāseti. Dhammā** vuccanti dvāsaṭṭhi diṭṭhigatāni. **Tesanti** tesam arahantānaṃ khīṇāsavānaṃ. **Na paṭicchitāseti** “sassato loko, idameva saccaṃ moghamaññaṃ”ti na paṭicchitāse. “Asassato loko... antavā loko... anantavā loko... taṃ jīvaṃ taṃ sarīraṃ... aññaṃ jīvaṃ aññaṃ sarīraṃ... hoti tathāgato paraṃ maraṇā... na hoti tathāgato paraṃ maraṇā... hoti ca na ca hoti tathāgato paraṃ maraṇā... neva hoti na na hoti tathāgato paraṃ maraṇā, idameva saccaṃ moghamaññaṃ”ti na paṭicchitāseti- dhammāpi tesam na paṭicchitāse.

Na brāhmaṇo sīlavatena neyyoti. Nāti paṭikkhepo. **Brāhmaṇoti** sattannaṃ dhammānaṃ bāhitattā brāhmaṇo- sakkāyadiṭṭhi bāhitā hoti ...pe... asito tādī vuccate sa brahmā. **Na brāhmaṇo sīlavatena neyyoti.** Brāhmaṇo sīlena vā vatena vā sīlabbatena vā na yāyati na niyyati na vuyhati na saṃharīyatīti- na brāhmaṇo sīlavatena neyyo.

Pāraṅgato na pacceṭi tādīti. Pāraṃ vuccati amataṃ nibbānaṃ. Yo so sabbasaṅkhārasamatho sabbūpadhipaṭinissaggo taṇhakkhayo virāgo nirodho nibbānaṃ. So pāraṅgato pārapatto antagato antappatto koṭigato koṭippatto [vitthāro] jātimaṇasasāro, natthi tassa punabbhavoti- pāraṅgato. **Na pacceṭīti** sotāpattimaggena ye kilesā pahīnā, te kilese na puneti na pacceṭi na paccāgacchati. Sakadāgāmimaggena ye kilesā pahīnā, te kilese na puneti na pacceṭi na paccāgacchati. Anāgāmimaggena ye kilesā pahīnā, te kilese na puneti na pacceṭi na paccāgacchati. Arahattamaggena ye kilesā pahīnā, te kilese na puneti na pacceṭi na paccāgacchatīti- pāraṅgato na pacceṭi. **Tādīti** arahā pañcahākārehi tādī- iṭṭhāniṭṭhe tādī, cattāvīti tādī, tiṇṇāvīti tādī, muttāvīti tādī, taṃniddeṣā tādī.

Kathaṃ arahā iṭṭhāniṭṭhe tādī? Arahā lābhēpi tādī, alābhēpi tādī, yasepi tādī, aya-sepi tādī, pasasāyapi tādī, nindāyapi tādī, sukhepi tādī, dukkhepi tādī. Ekacce bāhaṃ § gandhena limpeyyuṃ, ekacce (..0089) bāhaṃ § vāsiyā taccheyyūṃ- amusmiṃ natthi rāgo, amusmiṃ natthi paṭighaṃ, anunayapaṭighavippahīno ugghātinighātivīvatto anurodhavirodhasamatikkanto. Evaṃ arahā iṭṭhāniṭṭhe tādī.

Kathaṃ arahā cattāvīti tādī? Arahato rāgo catto vanto mutto pahīno paṭinissaṭṭho. Doso ...pe... moho... kodho... upanāho... makkho... paḷāso... issā...

macchariyaṃ... māyā... sāṭṭheyyaṃ... thambho... sārāmbho... māno... atimāno...
mado... pamādo... sabbe kilesā... sabbe duccharitā... sabbe darathā... sabbe
pariḷāhā... sabbe santāpā... sabbākusalābhisaṅkhārā cattā vantā muttā pahīnā
paṭinissatṭhā. Evaṃ arahā cattāvīti tādī.

Kathaṃ arahā tiṇṇāvīti tādī? Arahā kāmoghaṃ tiṇṇo bhavoghaṃ tiṇṇo
diṭṭhogaṃ tiṇṇo avijjogaṃ tiṇṇo sabbāṃ saṃsārapathaṃ tiṇṇo uttiṇṇo nittiṇṇo
atikkanto samatikkanto vītivatto

. So vuṭṭhavāso ciṅṅacaraṇo jātimaraṇasaṃsāro, natthi tassa punabbhavoti. Evaṃ arahā tiṇṇāvīti tādī.

Kathaṃ arahā muttāvīti tādī? Arahato rāgā cittaṃ muttaṃ vimuttaṃ suvimuttaṃ, dosā cittaṃ muttaṃ vimuttaṃ suvimuttaṃ, mohā cittaṃ muttaṃ vimuttaṃ suvimuttaṃ, kodhā ...pe... upanāhā... makkhā... paḷāsā... issāya... macchariyā... māyāya... sāṭṭheyyā... thambhā... sārāmbhā... mānā... atimānā... madā... pamādā... sabbakilesehi... sabbaduccaritehi... sabbadarathehi... sabbapariḷāhehi... sabbasantāpehi... sabbākusalābhisaṅkhārehi cittaṃ muttaṃ vimuttaṃ suvimuttaṃ. Evaṃ arahā muttāvīti tādī.

Kathaṃ arahā taṇniddeṣā tādī? Arahā sīle sati sīlavāti taṇniddeṣā tādī; saddhāya sati saddhoti taṇniddeṣā tādī; vīriye sati vīriyavāti taṇniddeṣā tādī; satiyā sati satimāti taṇniddeṣā tādī; samādhimhi sati samāhitoti taṇniddeṣā tādī; paññāya sati paññavāti taṇniddeṣā tādī; vijjāya sati tevijjoti taṇniddeṣā tādī; abhiññāya sati chaḷabhiññoti taṇniddeṣā tādī. Evaṃ arahā taṇniddeṣā tādīti- pāraṅgato na pacceṭi tādī.

Tenāha bhagavā-

“Na (..0090) kappayanti na purekkharonti, dhammāpi tesāṃ na paṭicchitāse. na brāhmaṇo sīlavatena neyyo, pāraṅgato na pacceṭi tādī”ti.

Paramatṭhakasuttaniddeso pañcamaṃ.

6. Jarāsuttaniddeso

Atha jarāsuttaniddesaṃ vakkhati-

39. Appaṃ vata jīvitam idaṃ, oraṃ vassasatāpi miyyati §.

Yo cepi aticca jīvati, atha kho so jarasāpi miyyati.

Appaṃ vata jīvitam idanti. Jīvanti āyu ṭhiti yapanā yāpanā iriyanā vattanā pālanā jīvitam jīvitindriyaṃ. Api ca, dvīhi kāraṇehi appakaṃ jīvitam thokaṃ jīvitam-ṭhitiparittatāya vā appakaṃ jīvitam, sarasaparittatāya vā appakaṃ jīvitam. Kathaṃ ṭhitiparittatāya vā appakaṃ jīvitam? Atīte cittaṃ khaṇe jīvittha, na jīvati na jīvissati; anāgate cittaṃ khaṇe jīvissati, na jīvati na jīvittha; paccuppanne cittaṃ khaṇe jīvati, na jīvittha na jīvissati.

“Jīvitam attabhāvo ca, sukhadukkhā ca kevalā; ekacittasamāyuttā, lahuso vattate khaṇo.

“Cullāsītisahassāni, kappā tiṭṭhanti ye marū; na tveva tepi jīvanti, dvīhi cittehi saṃyutā §.

“Ye niruddhā marantassa, tiṭṭhamānassa vā idha; sabbepi sadisā khandhā, gatā appaṭisandhikā.

“Anantarā ca ye bhaggā, ye ca bhaggā anāgatā; tadantare niruddhānaṃ, vesamaṃ natthi lakkhaṇe.

“Anibbattena na jāto, paccuppannena jīvati;

cittabhaggā mato loko, paññatti paramatthiyā.

“Yathā (..0091) ninnā pavattanti, chandena pariṇāmitā;
acchinnadhārā vattanti, saḷāyatanapaccayā.

“Anidhānagatā bhaggā, puñjo natthi anāgate;
nibbattā ye ca tiṭṭhanti, āragge sāsapūpamā.

“Nibbattānañca dhammānaṃ, bhaṅgo nesam purakkhato;
palokadhammā tiṭṭhanti, purāṇehi amissitā.

“Adassanato āyanti, bhaṅgā gacchanti dassanaṃ;
vijjuppādova ākāse, uppajjanti vayanti cā” ti.

Evam ṭhitiparittatāya appakaṃ jīvitam.

Katham sarasaparittatāya appakaṃ jīvitam? Assāsūpanibaddham § jīvitam, passāsūpanibaddham jīvitam, assāsapassāsūpanibaddham jīvitam, mahābhūtūpanibaddham jīvitam, kabaḷikārāhārūpanibaddham jīvitam, usmūpanibaddham jīvitam, viññāṇūpanibaddham jīvitam. Mūlampi imesaṃ dubbalaṃ, pubbahetūpi imesaṃ dubbalā, ye paccayā tepi dubbalā, yepi pabhāvikā tepi dubbalā, sahabhūpi imesaṃ dubbalā, sampayogāpi imesaṃ dubbalā, sahaḷāpi imesaṃ dubbalā, yāpi payojikā sāpi dubbalā. Aññamaññaṃ ime niccadubbalaṃ, aññamaññaṃ anavaṭṭhitā ime. Aññamaññaṃ paripātayanti ime, aññamaññaṃ hi natthi tāyitā, na cāpi ṭhapenti aññamaññaṃ ime. Yopi nibbattako so na vijjati.

“Na ca kenaci koci hāyati, gandhabbā ca ime hi sabbaso;
purimehi pabhāvikā ime, yepi pabhāvikā te pure matā;

purimāpi ca pacchimāpi ca, aññamaññaṃ na kadāci maddasaṃsū” ti.

Evam sarasaparittatāya appakaṃ jīvitam.

Api ca, cātumahārājikānaṃ § devānaṃ jīvitam upādāya manussānaṃ appakaṃ jīvitam parittam jīvitam thokaṃ jīvitam khaṇikaṃ jīvitam lahukaṃ jīvitam ittaram jīvitam (..0092) anaddhanīyaṃ jīvitam naciraṭṭhitikaṃ jīvitam. Tāvatiṃsānaṃ devānaṃ ...pe... yāmānaṃ devānaṃ... tusitānaṃ devānaṃ... nimmānaratīnaṃ devānaṃ... paranimmitavasavattīnaṃ devānaṃ... brahmakāyikānaṃ devānaṃ jīvitam upādāya manussānaṃ appakaṃ jīvitam parittam jīvitam thokaṃ jīvitam khaṇikaṃ jīvitam lahukaṃ jīvitam ittaram jīvitam anaddhanīyaṃ jīvitam naciraṭṭhitikaṃ jīvitam. Vuttañhetam bhagavatā- “appamidaṃ, bhikkhave, manussānaṃ āyu, gamaniyo samparāyo, mantāya boddhabbam, kattabbam kusalam, caritabbam brahmacariyaṃ, natthi jātassa amaraṇam. Yo, bhikkhave, ciraṃ jīvati, so vassasatam appam vā bhīyo.

“Appamāyu manussānaṃ, hiḷeyya naṃ suporiso;
careyyādittasīsova natthi maccusanāgamo.

“Accayanti ahorattā, jīvitam uparujjhati;

āyu khiyyati maccānaṃ, kunnadīnaṃva odakan” ti.

Appam vata jīvitam idaṃ.

Oram vassasatāpi miyyatīti. Kalalakālepi cavati marati antaradhāyati vipvalu-
jjati, abbudakālepi cavati marati antaradhāyati vippalujjati, pesikālepi cavati
marati antaradhāyati vippalujjati, ghanakālepi cavati marati antaradhāyati vipvalu-

jjati, pasākhakālepi cavati marati antaradhāyati vippalujjati, jātamattopi cavati marati antaradhāyati vippalujjati, sūtigharepi § cavati marati antaradhāyati vippalujjati, addhamāsikopi cavati marati antaradhāyati vippalujjati, māsikopi cavati marati antaradhāyati vippalujjati, dvemāsikopi ...pe... temāsikopi... caturmāsikopi... pañcamāsikopi cavati marati antaradhāyati vippalujjati, chamāsikopi... sattamāsikopi... aṭṭhamāsikopi... navamāsikopi... dasamāsikopi... saṃvaccharikopi cavati marati antaradhāyati vippalujjati, dvevassikopi... tivassikopi... catuvassikopi... pañcavassikopi ... chavassikopi... sattavassikopi... aṭṭhavassikopi... navavassikopi... dasavassikopi... vīsativassikopi... tiṃsavassikopi... cattārīsavassikopi... paññāsavassikopi... saṭṭhivassikopi... sattativassikopi... asītivassikopi... navutivassikopi cavati marati antaradhāyati vippalujjatīti- oraṃ vassasatāpi miyyati.

Yo (..0093) **cepi aticca jīvatīti**. Yo vassasataṃ atikkamitvā jīvati so ekaṃ vā vassaṃ jīvati, dve vā vassāni jīvati, tīṇi vā vassāni jīvati, cattāri vā vassāni jīvati, pañca vā vassāni jīvati ...pe... dasa vā vassāni jīvati, vīsati vā vassāni jīvati, tiṃsaṃ vā vassāni jīvati, cattārīsamaṃ vā vassāni jīvatīti- yo cepi aticca jīvati. **Atha kho so jarasāpi miyyatīti**. Yadā jiṇṇo hoti vuddho mahallako addhagato vayo-anupatto khaṇḍadanto palitakeso vilūnaṃ khalitasiro § valinaṃ tilakāhatagatto vaṅko bhoggo daṇḍaparāyano, so jarāyapi cavati marati antaradhāyati vippalujjati, natthi maraṇamhā mokkho.

“Phalānamiva pakkānaṃ, pāto patanato § bhayaṃ;
evaṃ jātāna maccānaṃ, niccaṃ maraṇato bhayaṃ.

“Yathāpi kumbhakārassa, katā mattikabhājanā;
sabbe bhedanapariyantā, evaṃ maccāna jīvitamaṃ.

“Daharā ca mahantā ca, ye bālā ye ca paṇḍitā;
sabbe maccuvasamaṃ yanti, sabbe maccuparāyanā.

“Tesaṃ maccuparetānaṃ, gacchataṃ paralokato;
na pitā tāyate puttaṃ, ñātī vā pana ñātike.

“Pekkhataññeva ñātīnaṃ, passa lālappataṃ puthu;
Ekamekova maccānaṃ, govajjho viya niyyati;
evamabbhāhato loko, maccunā ca jarāya cā” ti.

Atha kho so jarasāpi miyyati.

Tenāha bhagavā-

“Appamaṃ vata jīvitamaṃ idaṃ, oraṃ vassasatāpi miyyati;
yo cepi aticca jīvati, atha kho so jarasāpi miyyati” ti.

40. Socanti (..0094) **janā mamāyite, na**

hi santi niccā pariggahā.

Vinābhāvaṃ santamevidaṃ, iti disvā nāgāramāvase.

Socanti janā mamāyiteti. Janāti khattiyā ca brāhmaṇā ca vessā ca suddā ca gahaṭṭhā ca pabbajitā ca devā ca manussā ca. **Mamattāti** dve mamattā- taṇhāma- mattañca diṭṭhimamattañca ...pe... idaṃ taṇhāmamattaṃ ...pe... idaṃ diṭṭhima- mattaṃ. Mamāyitaṃ vatthuṃ acchedasaṅkinopi socanti, acchijjantepi socanti, acchinnepi socanti. Mamāyitaṃ vatthuṃ vipariṇāmasaṅkinopi socanti, vipariṇāma- ntepi socanti, vipariṇatepi socanti kilamanti paridevanti urattāḷiṃ kandanti sammohaṃ āpajjantīti- socanti janā mamāyite.

Na hi santi niccā pariggahāti. Dve pariggahā- taṇhāpariggaho ca diṭṭhipari- ggaho ca ...pe... ayaṃ taṇhāpariggaho ...pe... ayaṃ diṭṭhipariggaho. Taṇhāpari- ggaho anicco saṅkhato paṭiccasamuppanno khayadhammo vayadhammo virāga- dhammo nirodhadhammo vipariṇāmadhammo. Diṭṭhipariggahopi anicco saṅkhato paṭiccasamuppanno khayadhammo vayadhammo virāgadhammo nirodha- dhammo vipariṇāmadhammo. Vuttañhetāṃ bhagavatā- “passatha no tumhe, bhikkhave, taṃ pariggahaṃ yvāyaṃ pariggaho nicco dhuvo sassato avipariṇāma- dhammo sassatisamaṃ tatheva ṭhassatī”ti? “No hetāṃ, bhante”. “Sādhu, bhikkhave! Ahampi kho etaṃ, bhikkhave, pariggahaṃ na samanupassāmi, yvāyaṃ pariggaho nicco dhuvo sassato avipariṇāmadhammo sassatisamaṃ tatheva ṭhassatī”ti. Pariggahā niccā dhuvā sassatā avipariṇāmadhammā natthi na santi na saṃvijjanti na labbhantīti- na hi santi niccā pariggahā.

Vinābhāvaṃ santamevidanti. Nānābhāve vinābhāve aññathābhāve sante saṃvijjamāne upalabbhiyamāne. Vuttañhetāṃ bhagavatā- “alaṃ, ānanda! Mā soci mā paridevi. Nanu etaṃ, ānanda, mayā paṭikacceva § akkhātaṃ- ‘sabbe- heva piyehi manāpehi nānābhāvo vinābhāvo aññathābhāvo. Taṃ kutettha, ānanda, labbhā- yaṃ taṃ jātaṃ (..0095) bhūtaṃ saṅkhataṃ palokadhammaṃ taṃ vata mā palujjī’ti! Netāṃ ṭhānaṃ vijjati. Purimānaṃ purimānaṃ khandhānaṃ dhātūnaṃ āyatanānaṃ vipariṇāmaññathābhāvā pacchimā pacchimā khandhā ca dhātuyo ca āyatanāni ca pavattantī”ti- vinābhāvaṃ santamevidaṃ.

Iti disvā nāgāramāvaseti. Itīti padasandhi padasaṃsaggo padapāripūrī akkhara- samavāyo byañjanasiliṭṭhatā padānupubbatāpetāṃ. Itīti iti disvā passitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā mamattesūti- iti disvā. **Nāgāramāvaseti** sabbaṃ gharāvāsapalibodhaṃ chinditvā puttadārapalibodhaṃ chinditvā ñātipali- bodhaṃ chinditvā mittāmaccapalibodhaṃ chinditvā sannidhipalibodhaṃ chinditvā kesamassuṃ ohāretvā kāsāyāni vatthāni acchādetvā agārasmā anagāriyaṃ pabbajitvā akiñcanabhāvaṃ upagantvā eko careyya vihareyya iriyeyya vatteyya pāleyya yapeyya yāpeyyāti- iti disvā nāgāramāvase.

Tenāha bhagavā-

“Socanti janā mamāyite, na hi santi niccā pariggahā;
vinābhāvaṃ santamevidaṃ, iti disvā nāgāramāvase”ti.

41. Maraṇenapi taṃ pahiyati § yaṃ puriso mamidanti maññati.

Etampi viditvāna § paṇḍito, na mamattāya nametha māmako.

Maraṇenapi taṃ pahīyatīti. Maraṇanti yā tesam tesam sattānaṃ tamhā tamhā sattanikāyā cuti cavanatā bhedo antaradhānaṃ maccumaraṇaṃ kālaṃkiriya khandhānaṃ bhedo kaḷavarassa nikkhepo jīvitindriyassupacchedo. **Tanti rūpa-** gataṃ vedanāgataṃ saññāgataṃ saṅkhāragataṃ viññāṇagataṃ. **Pahīyatīti** pahī- yati jahīyati vijahīyati antaradhāyati vippalujjati. Bhāsitaṃpi hetaṃ-

“Pubbeva (..0096) maccaṃ vijahanti bhogā, maccova ne pubbataraṃ jahāti; asassatā bhogino kāmakāmi, tasmā na socāmahaṃ sokakāle.

“Udeti āpūrati veti cando, attaṃ gametvāna paleti sūriyo;

viditā mayā sattuka lokadhammā, tasmā na socāmahaṃ sokakāle”ti.

Maraṇenapi taṃ pahīyati. **Yaṃ puriso mamidanti maññatīti. Yanti rūpagataṃ** vedanāgataṃ saññāgataṃ saṅkhāragataṃ viññāṇagataṃ. **Purisoti** saṅkhā samaññā paññatti vohāro § nāmaṃ nāmakammaṃ nāmadheyyaṃ nirutti byañjanaṃ abhilāpo. **Mamidanti maññatīti** taṇhāmaññanāya maññati, diṭṭhimaññā- nāya maññati, mānāmaññanāya maññati, kilesamaññanāya maññati, duccharitama- ññanāya maññati, payogamaññanāya maññati, vipākamaññanāya maññatīti- yaṃ puriso mamidanti maññati.

Etampi viditvāna paṇḍitoti. Etaṃ ādīnavaṃ ñatvā jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhā- vayitvā vibhūtaṃ katvā mamattesūti, etampi viditvā paṇḍito dhīro paṇḍito paññavā buddhimā ñāṇī vibhāvī medhāvīti- etampi viditvāna paṇḍito.

Na mamattāya nametha māmakoti. Mamattāti dve mamattā- taṇhāmamattañca diṭṭhimamattañca ...pe... idaṃ taṇhāmamattaṃ ...pe... idaṃ diṭṭhimamattaṃ. **Māmakoti** buddhamāmakō dhammamāmakō saṅghamāmakō. So bhagavantaṃ mamāyati, bhagavā taṃ puggalaṃ pariggaṇhāti. Vuttañhetaṃ bhagavatā- “ye te, bhikkhave, bhikkhū kuhā thaddhā § lapā siṅgī unnaḷā asamāhitā, na me te, bhikkhave, bhikkhū māmakā; apagatā ca te, bhikkhave, bhikkhū imasmā dhamma- vinayā. Na ca te imasmiṃ dhammavinaye vuddhiṃ virūḷhiṃ vepullaṃ āpajjanti. Ye ca kho te, bhikkhave, bhikkhū nikkuhā nillapā dhīrā atthaddhā susamāhitā, te kho me, bhikkhave, bhikkhū māmakā; anapagatā ca te, bhikkhave, bhikkhū imasmā dhammavinayā. Te ca imasmiṃ dhammavinaye vuddhiṃ virūḷhiṃ vepullaṃ āpa- jjanti”.

“Kuhā (..0097) thaddhā lapā siṅgī, unnaḷā asamāhitā;

na te dhamme virūhanti, sammāsambuddhadesite.

“Nikkuhā nillapā dhīrā, atthaddhā susamāhitā;

te ve dhamme virūhanti, sammāsambuddhadesite”.

Na mamattāya nametha māmakoti. Māmakō taṇhāmamattaṃ pahāya diṭṭhima- mattaṃ paṭinissajjitvā mamattāya na nameyya na onameyya, na taṃninno assa na tappoṇo na tappabbhāro na tadadhimutto na tadadhipateyyoti- na mamattāya nametha māmakō.

Tenāha bhagavā-

“Maraṇenapi taṃ pahīyati, yaṃ puriso mamidanti maññati;

etampi viditvāna paṇḍito, na mamattāya nametha māmakō”ti.

42. Supinena yathāpi saṅgataṃ, paṭibuddho puriso na passati.

Evampi piyāyitaṃ jaṇaṃ, petaṃ kālaṅkataṃ § na passaṭi.

Supinena yathāpi saṅgataṃ. Saṅgataṃ samāgataṃ samāhitaṃ sannipatitanti-supinena yathāpi saṅgataṃ. **Paṭibuddho puriso na passaṭīti** yathā puriso supinagato candaṃ passaṭi, sūriyaṃ passaṭi, mahāsamuddaṃ passaṭi, sineruṃ pabbatārājānaṃ passaṭi, hatthiṃ passaṭi, assaṃ passaṭi, rathaṃ passaṭi, pattiṃ passaṭi, senābyūhaṃ passaṭi, ārāmarāmaṇeyyakaṃ passaṭi, vanarāmaṇeyyakaṃ ...pe... bhūmirāmaṇeyyakaṃ... pokkharaṇīrāmaṇeyyakaṃ passaṭi; paṭibuddho na kiñci passaṭīti- paṭibuddho puriso na passaṭi.

Evampi piyāyitaṃ jananti. **Evanti** opammaṣamapaṭipādanaṃ. **Piyāyitaṃ jananti** mamāyitaṃ jaṇaṃ mātaraṃ vā pitaraṃ vā bhātaraṃ vā bhaginiṃ vā puttaṃ vā dhīraṃ vā mittaṃ vā amaccaṃ vā ñātiṃ vā sālohitaṃ vāti- evampi piyāyitaṃ jaṇaṃ.

Petaṃ (..0098) **kālaṅkataṃ na passaṭīti.** **Peto** vuccati mato. Kālaṅkataṃ na passaṭi na dakkhati nādhigacchati na vindati na paṭilabhatīti- petaṃ kālaṅkataṃ na passaṭi.

Tenāha bhagavā-

“Supinena yathāpi saṅgataṃ, paṭibuddho puriso na passaṭi; evampi piyāyitaṃ jaṇaṃ, petaṃ kālaṅkataṃ na passaṭīti”ti.

43. Diṭṭhāpi sutāpi te janā, yesaṃ nāmamidaṃ pavuccati.

Nāmaṃyevāvasissati, § akkheyyaṃ petassa jantuno.

Diṭṭhāpi sutāpi te janāti. **Diṭṭhāti** ye cakkhaviññāṇābhisaṃbhūtā. **Sutāti** ye sotaviññāṇābhisaṃbhūtā. **Te janāti** khattiyā ca brāhmaṇā ca vessā ca suddā ca gahaṭṭhā ca pabbajitā ca devā ca manussā cāti- diṭṭhāpi sutāpi te janā.

Yesaṃ nāmamidaṃ pavuccatīti. **Yesanti** yesaṃ khattiyānaṃ brāhmaṇānaṃ vessānaṃ suddānaṃ gahaṭṭhānaṃ pabbajitānaṃ devānaṃ manussānaṃ. **Nāmanti** saṅkhā samaññā paññatti vohāro nāmaṃ nāmakammaṃ nāmadheyyaṃ nirutti byañjanaṃ abhilāpo. **Pavuccatīti** vuccati pavuccati kathīyati bhaṇīyati dīpīyati voharīyatīti- yesaṃ nāmamidaṃ pavuccati.

Nāmaṃyevāvasissati akkheyyanti. Rūpagataṃ vedanāgataṃ saññāgataṃ saṅkhāragataṃ viññāṇagataṃ pahīyati jahīyati vijahīyati antaradhāyati vippalujjati, nāmaṃyevāvasissati. **Akkheyyanti.** Akkhātuṃ kathetuṃ bhaṇituṃ dīpayituṃ voharītunti- nāmaṃ evāvasissati akkheyyaṃ. **Petassa jantunoti.** **Petassāti** matassa kālaṅkatassa. **Jantunoti** sattassa narassa mānavassa posassa puggalassa jīvassa jāgussa jantussa indagussa manujassāti- petassa jantuno.

Tenāha bhagavā-

“Diṭṭhāpi (..0099) sutāpi te janā, yesaṃ nāmamidaṃ pavuccati; nāmaṃyevāvasissati, akkheyyaṃ petassa jantuno”ti.

44. Sokapparidevamaccharaṃ, na pajahanti giddhā mamāyite.

Tasmā munayo pariggahaṃ, hitvā acarīṃsu khemadassino.

Sokapparidevamaccharaṃ na pajahanti giddhā mamāyiteti. Sokoti ñātibyasa-
nena vā phuṭṭhassa bhogabyasanena vā phuṭṭhassa rogabyasanena vā
phuṭṭhassa sīlabyanena vā phuṭṭhassa diṭṭhibyanena vā phuṭṭhassa aññatara-
ññatarena byasanena samannāgatassa aññataraññatarena dukkhadhammena
phuṭṭhassa soko socanā socitattaṃ antosoko antoparisoko antodāho antopari-
dāho § cetaso pariṃhāyanā domanassaṃ sokasallaṃ. **Paridevoti** ñātibyasa-
nena vā phuṭṭhassa ...pe... diṭṭhibyanena vā phuṭṭhassa aññataraññatarena byasa-
nena samannāgatassa aññataraññatarena dukkhadhammena phuṭṭhassa ādevo
paridevo ādevanā paridevanā ādevitattaṃ paridevitattaṃ vācā palāpo vippalāpo
lālappo lālappāyanā lālappāyitattaṃ. **Macchariyanti** pañca macchariyāni- āvāsa-
macchariyaṃ, kulamacchariyaṃ, lābhamacchariyaṃ, vaṇṇamacchariyaṃ,
dhammacchariyaṃ. Yaṃ evarūpaṃ macchariyaṃ maccharāyanā maccharāyi-
tattaṃ vevicchaṃ kadariyaṃ kaṭukañcukatā aggahitattaṃ cittassa- idaṃ vuccati
macchariyaṃ. Api ca khandhamacchariyampi macchariyaṃ, dhātumacchari-
yampi macchariyaṃ, āyatanamacchariyampi macchariyaṃ gāho- idaṃ vuccati
macchariyaṃ. Gedho vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo ...pe... abhiṃhā lobho akusa-
lamūlaṃ. **Mamattāti** dve mamattā- taṇhāmamattañca diṭṭhimamattañca ...pe...
idaṃ taṇhāmamattaṃ ...pe... idaṃ diṭṭhimamattaṃ. Mamāyitaṃ vatthum accheda-
sañkinopi socanti, acchijjantepi socanti, acchinnepi socanti, mamāyitaṃ vatthum
vipariṇāmasañkinopi socanti, vipariṇāmantepi socanti, vipariṇatepi socanti, mamā-
yitaṃ vatthum acchedasañkinopi paridevanti, acchijjantepi (..0100) paridevanti,
acchinnepi paridevanti. Mamāyitaṃ vatthum vipariṇāmasañkinopi paridevanti,
vipariṇāmantepi paridevanti, vipariṇatepi paridevanti. Mamāyitaṃ vatthum
rakkhanti gopenti pariggaṇhanti mamāyanti maccharāyanti; mamāyitasmiṃ
vatthusmiṃ sokaṃ na jahanti, paridevaṃ na jahanti, macchariyaṃ na jahanti,
gedhaṃ na jahanti nappajahanti na vinodenti na byantiṃ karonti na anabhāvaṃ
gamentiti- sokapparidevamaccharaṃ nappajahanti giddhā mamāyite.

Tasmā munayo pariggahaṃ, hitvā acarīṃsu khemadassinoti. Tasmāti tasmā
taṃkāraṇā taṃhetu tappaccayā taṃnidānā etaṃ ādīnavaṃ sampassamānā
mamattesūti- tasmā. **Munayoti monaṃ** vuccati ñāṇaṃ. Yā paññā pajānanā ...pe...
amoho dhammavicayo sammādiṭṭhi. Tena ñāṇena samannāgatā munayo mona-
ppattā. Tīṇi moneyyāni- kāyamoneyyaṃ, vacīmoneyyaṃ, manomoneyyaṃ ...pe...
saṅgajālamaticca so muni. **Pariggahoti** dve pariggahā- taṇhāpariggaho ca diṭṭhipa-
riggaho ca ...pe... ayaṃ taṇhāpariggaho ...pe... ayaṃ diṭṭhipariggaho. Munayo
taṇhāpariggahaṃ pariccajivā diṭṭhipariggahaṃ paṭinissajjivā cajivā pajahitvā
vinodetvā byantiṃ karitvā anabhāvaṃ gametvā acarīṃsu vihariṃsu iriyiṃsu
vattiṃsu pāliṃsu yapiṃsu yāpiṃsu. **Khemadassinoti khemaṃ** vuccati amataṃ
nibbānaṃ. Yo so sabbasañkhārasamatho sabbūpadhipaṭinissaggo taṇhakkhayo
virāgo nirodho nibbānaṃ. **Khemadassinoti** khemadassino tāṇadassino leṇada-
ssino saraṇadassino abhayadassino accutadassino amatadassino nibbānadassi-
noti- tasmā munayo pariggahaṃ hitvā acarīṃsu khemadassino.

Tenāha bhagavā-

“Sokapparidevamaccharam, na jahanti giddhā mamāyite;
tasmā munayo pariggaham, hitvā acarimsu khemadassino” ti.

45. Patilīnacarassa bhikkhuno, bhajamānassa vivittamāsanam.

Sāmaggiyamāhu tassa taṃ, yo attānam bhavane na dassaye.

Patilīnacarassa (..0101) **bhikkhunoti**. Patilīnacarā vuccanti satta sekkhā §.

Arahā patilīno. Kiṃkāraṇā patilīnacarā vuccanti satta sekkhā? Te tato tato cittaṃ patilīnentā patikuṭentā pativaṭṭentā sanniruddhantā § sanniggaṇhantā sannivārentā rakkhantā gopentā caranti vicaranti viharanti iriyanti vattenti pārenti yapenti yāpenti, cakkhudvāre cittaṃ patilīnentā patikuṭentā pativaṭṭentā sanniruddhantā sanniggaṇhantā sannivārentā rakkhantā gopentā caranti vicaranti viharanti iriyanti vattenti pārenti yapenti yāpenti, sotadvāre cittaṃ ...pe... ghānavāre cittaṃ... jivhādvāre cittaṃ... kāyadvāre cittaṃ... manodvāre cittaṃ patilīnentā patikuṭentā pativaṭṭentā sanniruddhantā sanniggaṇhantā sannivārentā rakkhantā gopentā caranti vicaranti viharanti iriyanti vattenti pārenti yapenti yāpenti. Yathā kukkuṭa-pattaṃ vā nhārudaddulaṃ vā aggimhi pakkhittaṃ patilīyati patikuṭati pativaṭṭati na sampasāriyati; evameva tato tato cittaṃ patilīnentā patikuṭentā pativaṭṭentā sanniruddhantā sanniggaṇhantā sannivārentā rakkhantā gopentā caranti vicaranti viharanti iriyanti vattenti pārenti yapenti yāpenti, cakkhudvāre cittaṃ ...pe... sotadvāre cittaṃ... ghānavāre cittaṃ... jivhādvāre cittaṃ... kāyadvāre cittaṃ... manodvāre cittaṃ patilīnentā patikuṭentā pativaṭṭentā sanniruddhantā sanniggaṇhantā sannivārentā rakkhantā gopentā caranti vicaranti viharanti iriyanti vattenti pārenti yapenti yāpenti. Taṃkāraṇā patilīnacarā vuccanti satta sekkhā. **Bhikkhunoti** puthujjanakalyāṇakassa vā bhikkhuno sekkhassa vā bhikkhunoti- patilīnacarassa bhikkhuno.

Bhajamānassa vivittamāsananti āsanam vuccati yattha nisīdanti- mañco piṭhaṃ bhisi taṭṭikā cammakhaṇḍo tiṇasanthāro paṇṇasanthāro palālasanthāro. Taṃ āsanam asappāyarūpadassanena rittaṃ vivittam pavivittam, asappāyasaddassavanena rittaṃ vivittam pavivittam, asappāyagandhaghāyanena... asappāyarasasāyanena... asappāyaphoṭṭhabbaphusanena... asappāyehi pañcahi kāmagaṇehi rittaṃ vivittam pavivittam. Taṃ vivittam āsanam bhajato sambhajato sevato nisevato saṃsevato paṭisevatoti- bhajamānassa vivittamāsanam.

Sāmaggiyamāhu (..0102) **tassa taṃ, yo attānam bhavane na dassayeti**. **Sāmaggiyoti** tisso sāmaggiyo- gaṇasāmaggi, dhammasāmaggi, anabhinibbattisāmaggi. Katamā gaṇasāmaggi? Bahu cepi bhikkhū samaggā sammodamānā avivadamānā khīrodakībhūtā aññamaññaṃ piyacakkhūhi sampassantā viharanti- ayaṃ gaṇasāmaggi. Katamā dhammasāmaggi? Cattāro satipaṭṭhānā, cattāro sammappadhānā, cattāro iddhipādā, pañcīndriyāni, pañca balāni, satta bojjhaṅgā, ariyo aṭṭhaṅgiko maggo. Te ekato pakkhandanti pasīdanti sampatiṭṭhanti vimuccanti; na tesam dhammānam vivādo pavivādo atthi- ayaṃ dhammasāmaggi. Katamā anabhinibbattisāmaggi? Bahu cepi bhikkhū anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbāyanti; na tesam nibbānadhātuyā § ūnattam vā puṇṇattam vā paññāyati- ayaṃ ana-

bhinibbattisāmaggi. **Bhavaneti** nerayikānaṃ nirayo bhavanaṃ, tiracchānayani-
kānaṃ tiracchānayani bhavanaṃ, pettivisayikānaṃ pettivisayo bhavanaṃ, manu-
ssānaṃ manussaloko bhavanaṃ, devānaṃ devaloko bhavananti. **Sāmaggiyamāhu**
tassa taṃ, yo attānaṃ bhavane na dassayeti. Tassesā sāmaggi etaṃ channaṃ
etaṃ patirūpaṃ etaṃ anucchavikaṃ etaṃ anulomaṃ, yo evaṃ paṭicchanne
niraye attānaṃ na dasseyya, tiracchānayaniyaṃ attānaṃ na dasseyya, pettivi-
saye attānaṃ na dasseyya, manussaloke attānaṃ na dasseyya, devaloke attānaṃ
na dasseyyāti evamāhaṃsu evaṃ kathenti evaṃ bhaṇanti evaṃ dīpayanti evaṃ
voharantīti- sāmaggiyamāhu tassa taṃ, yo attānaṃ bhavane na dassaye.

Tenāha bhagavā-

“Patilīnacarassa bhikkhuno, bhajamānassa vivittamāsanam;
sāmaggiyamāhu tassa taṃ, yo attānaṃ bhavane na dassaye”ti.

46. Sabbattha munī anissito, na piyaṃ kubbati nopi appiyaṃ.

Tasmiṃ paridevamaccharam, paṇṇe vāri yathā na limpāti.

Sabbattha (..0103) **munī anissitoti.** Sabbaṃ vuccati dvādasāyatanāni- cakkhu-
ñceva rūpā ca, sotañca saddā ca, ghānañca gandhā ca, jivhā ca rasā ca, kāyo ca
phoṭṭhabbā ca, mano ca dhammā ca. **Munīti.** Monaṃ vuccati ñāṇaṃ ...pe... saṅga-
jālamaticca so muni. **Anissitoti.** Dve nissayā- taṇhānissayo ca diṭṭhinissayo ca
...pe... ayaṃ taṇhānissayo ...pe... ayaṃ diṭṭhinissayo. Muni taṇhānissayaṃ
pahāya diṭṭhinissayaṃ paṭinissajjitvā cakkhuṃ anissito sotaṃ anissito ghānaṃ
anissito jivhaṃ anissito kāyaṃ anissito manaṃ anissito rūpe... sadde... gandhe...
rase... phoṭṭhabbe... dhamme... kulaṃ... gaṇaṃ... āvāsaṃ... lābhaṃ... yasaṃ...
pasaṃsaṃ... sukhaṃ... cīvaraṃ... piṇḍapātaṃ... senāsaṃ... gilānapaccaya-
bhesajjaparikkhāraṃ... kāmādhātuṃ... rūpadhātuṃ... arūpadhātuṃ... kāmabha-
vaṃ... rūpabhavaṃ... arūpabhavaṃ... saññābhavaṃ... asaññābhavaṃ ... neva-
saññānāsaññābhavaṃ... ekavokārabhavaṃ... catuvokārabhavaṃ... pañcavokā-
rabhavaṃ... atītaṃ... anāgataṃ... paccuppannaṃ... diṭṭhaṃ... suttaṃ... mutaṃ...
viññātaṃ... sabbe dhamme anissito anallīno anupagato anajjhosito anadhimutto
nikkhanto nissaṭṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā viharatīti-
sabbattha muni anissito.

Na piyaṃ kubbati nopi appiyanti. Piyāti dve piyā- sattā vā saṅkhārā vā. Katame
sattā piyā? Idha yassa te honti atthakāmā hitakāmā phāsukāmā yogakkhema-
kāmā mātā vā pitā vā bhātā vā bhaginī vā puttā vā dhītārā vā mittā vā amaccā vā
ñātī vā sālohitā vā- ime sattā piyā. Katame saṅkhārā piyā? Manāpikā rūpā manā-
pikā saddā manāpikā gandhā manāpikā rasā manāpikā phoṭṭhabbā- ime
saṅkhārā piyā. **Appiyāti** dve appiyā- sattā vā saṅkhārā vā. Katame sattā appiyā?
Idha yassa te honti anathakāmā ahitakāmā aphāsukāmā ayogakkhemakāmā
jīvitā voropetukāmā- ime sattā appiyā. Katame saṅkhārā appiyā? Amanāpikā rūpā
amanāpikā saddā amanāpikā gandhā amanāpikā rasā amanāpikā phoṭṭhabbā-
ime saṅkhārā appiyā. **Na piyaṃ kubbati nopi appiyanti.** “Ayaṃ me satto piyo, ime
ca saṅkhārā manāpā”ti rāgavasena piyaṃ na karoti; “ayaṃ me satto appiyo, ime
ca saṅkhārā amanāpā”ti paṭighavasena (..0104) appiyaṃ na karoti na janeti na

sañjaneti na nibbatteti nābhinibbattetī- na piyaṃ kubbatī nopi appiyaṃ.

Tasmiṃ paridevamaccharaṃ paṇṇe vāri yathā na limpatīti. Tasmiṃ puggale arahante khīṇāsave. **Paridevoti** ñātibyasanena vā phuṭṭhassa bhogabyasanena vā phuṭṭhassa rogabyasanena vā phuṭṭhassa sīlabyanena vā phuṭṭhassa diṭṭhibyanena vā phuṭṭhassa aññataraññatarena byasanena samannāgatassa aññataraññatarena dukkhadhammena phuṭṭhassa ādevo paridevo ādevanā paridevanā ādevitattaṃ paridevitattaṃ vācā palāpo vippalāpo lālappo lālappāyanā lālappāyitattaṃ. **Macchariyanti** pañca macchariyāni- āvāsamacchariyaṃ, kulamacchariyaṃ, lābhamacchariyaṃ, vaṇṇamacchariyaṃ, dhammamacchariyaṃ. Yaṃ evarūpaṃ macchariyaṃ maccharāyanā maccharāyitattaṃ vevicchaṃ kadariyaṃ kaṭukañcukatā aggahitattaṃ cittassa- idaṃ vuccati macchariyaṃ. Api ca khandhamacchariyampi macchariyaṃ, dhātumacchariyampi macchariyaṃ, āyatanamacchariyampi macchariyaṃ gāho- idaṃ vuccati macchariyaṃ.

Paṇṇe vāri yathā na limpatīti. Paṇṇaṃ vuccati padumapattaṃ. **Vāri** vuccati udakaṃ. Yathā vāri padumapattaṃ na limpati na palimpati na upalimpati alittaṃ apalittaṃ anupalittaṃ, evameva tasmiṃ puggale arahante khīṇāsave paridevo macchariyañca na

limpati na palimpati na upalimpati alittā apalittā anupalittā. So ca puggalo arahanto tehi kilesehi na limpati na palimpati na upalimpati alitto apalitto anupalitto nikkhanto nissaṭṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā viharatīti-tasmim̐ paridevamaccharaṃ paṇṇe vāri yathā na limpati.

Tenāha bhagavā-

“Sabbattha munī anissito, na piyaṃ kubbatī nopi appiyaṃ; tasmim̐ paridevamaccharaṃ, paṇṇe vāri yathā na limpati”ti.

47. Udabindu yathāpi pokkhare, padume vāri yathā na limpati.

Evam̐ muni nopalimpati, yadidaṃ diṭṭhasutamutesu Ṣ vā.

Udabindu yathāpi pokkhareti. Udabindu vuccati udakathevo. Pokkharaṃ vuccati padumapattaṃ. Yathā udabindu padumapatte na limpati na palimpati na upalimpati (..0105) alittaṃ apalittaṃ anupalittanti- udabindu yathāpi pokkhare. **Padume vāri yathā na limpati.** Padumaṃ vuccati padumapupphaṃ. Vāri vuccati udakaṃ. Yathā vāri padumapupphaṃ na limpati na palimpati na upalimpati alittaṃ apalittaṃ anupalittanti- padume vāri yathā na limpati.

Evam̐ muni nopalimpati, yadidaṃ diṭṭhasutamutesu vāti. Evanti opammasampanṇipādanaṃ. **Munīti.** **Monam̐** vuccati ñāṇaṃ ...pe... saṅgajālamaticca so muni. **Lepāti** dve lepā- taṇhālepo ca diṭṭhilepo ca ...pe... ayaṃ taṇhālepo ...pe... ayaṃ diṭṭhilepo. Muni taṇhālepaṃ pahāya diṭṭhilepaṃ paṭinissajjitvā diṭṭhe na limpati, sute na limpati, mute na limpati, viññāte na limpati na palimpati na upalimpati alitto apalitto anupalitto nikkhanto nissaṭṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā viharatīti- evam̐ muni nopalimpati, yadidaṃ diṭṭhasutamutesu vā.

Tenāha bhagavā-

“Udabindu yathāpi pokkhare, padume vāri yathā na limpati; evam̐ muni nopalimpati, yadidaṃ diṭṭhasutamutesu vā”ti.

48. Dhono na hi tena maññati, yadidaṃ diṭṭhasutamutesu vā.

Nāññena visuddhimicchati, na hi so rajjati no virajjati.

Dhono na hi tena maññati, yadidaṃ diṭṭhasutamutesu vāti. Dhonoti dhonā vuccati paññā. Yā paññā pajānanā ...pe... amoho dhammavicayo sammādiṭṭhi. Kimkāraṇā dhonā vuccati paññā? Tāya paññāya kāyaduccaritaṃ dhutañca dhota ca sandhotañca niddhotañca, vacīduccaritaṃ ...pe... manoduccaritaṃ dhutañca dhotañca sandhotañca niddhotañca, rāgo dhuto ca dhoto ca sandhoto ca niddhoto ca, doso... moho... kodho... upanāho... makkho... paḷaso... issā... macchariyaṃ... māyā... sāṭheyyaṃ... thambho... sārāmbho... māno... atimāno... mado... pamādo... sabbe kilesā... sabbe duccharitā... sabbe darathā... sabbe pariḷāhā... sabbe santāpā... sabbākusalābhisaṅkhārā dhutā ca dhotā ca sandhotā ca niddhotā ca. Taṃkāraṇā dhonā vuccati paññā.

Atha (..0106) vā sammādiṭṭhiyā micchādiṭṭhi dhutā ca dhotā ca sandhotā ca niddhotā ca, sammāsaṅkappena micchāsaṅkappo dhuto ca dhoto ca sandhoto ca niddhoto ca, sammāvācāya micchāvācā dhutā ca... sammākammantena micchākammanto dhuto ca... sammā-ājīvena micchā-ājīvo dhuto ca... sammāvāyāmena micchāvāyāmo dhuto ca... sammāsatiyā micchāsati dhutā ca... sammāsamā-

dhinā micchāsamādhi dhuto ca... sammāñāṇena micchāñāṇaṃ dhutañca... sammāvimuttiyā micchāvimutti dhutā ca dhotā ca sandhotā ca niddhotā ca.

Atha vā ariyena aṭṭhaṅgikena maggena sabbe kilesā... sabbe duccharitā... sabbe darathā... sabbe pariḷāhā... sabbe santāpā... sabbākusalābhisaṅkhārā dhutā ca dhotā ca sandhotā ca niddhotā ca. Arahā imehi dhonehi dhammehi upeto samupeto upagato samupagato upapanno samupapanno samannāgato. Tasmā arahā dhono. So dhutarāgo dhutapāpo dhutakilesa dhutapariḷāhoti- dhono.

Dhono na hi tena maññati, yadidaṃ diṭṭhasutamutesu vāti. Dhono diṭṭhaṃ na maññati, diṭṭhasmiṃ na maññati, diṭṭhato na maññati, diṭṭhā meti na maññati; sutam na maññati, sutasmim na maññati, sutato na maññati, sutam meti na maññati; mutam na maññati, mutasmim na maññati, mutato na maññati, mutam meti na maññati; viññātam na maññati, viññātasmiṃ na maññati, viññātato na maññati, viññātam meti na maññati. Vuttampi hetam bhagavatā- “asmīti, bhikkhave, maññitametaṃ, ayamahasmīti maññitametaṃ, bhavissanti maññitametaṃ, na bhavissanti maññitametaṃ, rūpī bhavissanti maññitametaṃ, arūpī bhavissanti maññitametaṃ, saññī bhavissanti maññitametaṃ, asaññī bhavissanti maññitametaṃ, nevasaññināsaññī bhavissanti maññitametaṃ. Maññitam Ṣ, bhikkhave, rogo, maññitam gaṇḍo, maññitam sallam, maññitam upaddavo. Tasmā-tiha, bhikkhave, amaññamānena cetasā viharissāmāti, evaṃhi vo, bhikkhave, sikkhitabban”ti- dhono na hi tena maññati yadidaṃ diṭṭhasutamutesu vā.

Nāññena (..0107) **visuddhimicchatīti.** Dhono aññena asuddhimaggena micchā- paṭipadāya aniyyānikapathena aññatra satipaṭṭhānehi aññatra sammappadhā- nehi aññatra iddhipādehi aññatra indriyehi aññatra balehi aññatra bojjaṅgehi aññatra ariyā aṭṭhaṅgikā maggā suddhim visuddhim parisuddhim muttim vimuttim parimuttim na icchati na sādīyati na pattheti na piheti nābhijappatīti- nāññena visu- ddhimicchati.

Na hi so rajjati no virajjati. Sabbe bālaputhujjanā rajjanti, puthujjanakalyāṇakaṃ upādāya satta sekkhā virajjanti; arahā neva rajjati no virajjati. Viratto so khayā rāgassa vītarāgattā, khayā dosassa vītadosattā, khayā mohassa vītamohattā. So vuṭṭhavāso ciṇṇacaraṇo ...pe... jātijarāmarāṇasaṃsāro, natthi tassa punabbha- voti- na hi so rajjati no virajjati.

Tenāha bhagavā-

“Dhono na hi tena maññati, yadidaṃ diṭṭhasutamutesu vā;
nāññena visuddhimicchati, na hi so rajjati no virajjati”ti.

Jarāsuttaniddeso chaṭṭho.

7. Tissametteyyasuttaniddeso

Atha tissametteyyasuttaniddesaṃ vakkhati-

49. Methunamanuyuttassa, [iccāyasmā tisso metteyyo]

Vighātaṃ brūhi mārisa.

Sutvāna tava sāsanaṃ, viveke sikkhissāmasa.

Methunamanuyuttassāti. Methunadhammo nāma yo so asaddhammo gāma-
dhammo vasaladhammo duṭṭhullo odakantiko rahasso dvayaṃdvayasamāpatti.
Kiṃkāraṇā vuccati methunadhammo? Ubhinnaṃ rattānaṃ sārattānaṃ avassu-
tānaṃ pariyuṭṭhitānaṃ pariyādinnacittānaṃ ubhinnaṃ sadisānaṃ dhammoti-
taṃkāraṇā vuccati methunadhammo. Yathā ubho kalahakārakā methunakāti (..0108
vuccanti, ubho bhaṇḍanakārakā methunakāti vuccanti, ubho bhassakārakā methu-
nakāti vuccanti, ubho vivādakārakā methunakāti vuccanti, ubho adhikaraṇakārakā
methunakāti vuccanti, ubho vādino methunakāti vuccanti, ubho sallāpakā methu-
nakāti vuccanti; evamevaṃ ubhinnaṃ rattānaṃ sārattānaṃ avassutānaṃ pariyu-
ṭṭhitānaṃ pariyādinnacittānaṃ ubhinnaṃ sadisānaṃ dhammoti-
taṃkāraṇā vuccati methunadhammo.

Methunamanuyuttassāti. Methunadhamme yuttassa payuttassa āyuttassa
samāyuttassa taccharitassa tabbahulassa taggarukassa tanninnassa tappoṇassa
tappabbhārasa tadadhimmuttassa tadadhipateyyassāti- methunamanuyuttassa.

Iccāyasmā tisso metteyyoti. Iccāti padasandhi padasaṃsaggo padapāripūri
akkharasamavāyo byañjanasiliṭṭhatā padānupubbatapeṭaṃ- iccāti. **Āyasmāti** piya-
vacanaṃ garuvacanaṃ sagāravavacanaṃ sappatissavacanametam- āyasmāti.
Tissoti tassa therassa nāmaṃ saṅkhā samaññā paññatti vohāro nāmaṃ nāma-
kammaṃ nāmadheyyaṃ nirutti byañjanaṃ abhilāpo. **Metteyyoti** tassa therassa
gottaṃ saṅkhā samaññā paññatti vohāroti- iccāyasmā tisso metteyyo.

Vighātaṃ brūhi mārisāti. Vighātanti vighātaṃ upaghātaṃ piḷanaṃ ghaṭṭanaṃ
upaddavaṃ upasaggaṃ brūhi ācikkha desehi paññapehi paṭṭhapehi vivara
vibhaja uttānikarohi § pakāsehi. **Mārisāti** piyavacanaṃ garuvacanaṃ sagāravava-
canaṃ sappatissavacanametam mārisāti- vighātaṃ brūhi mārisa.

Sutvāna tava sāsanaṃ. Tuyhaṃ vacanaṃ byappathaṃ desanaṃ anusāsanaṃ
anusīṭṭhiṃ sutvā suṇitvā uggahetvā upadhārayitvā upalakkhayitvāti- sutvāna tava
sāsanaṃ.

Viveke sikkhissāmaseti. Vivekoti tayo vivekā- kāyaviveko, cittaviveko, upadhivi-
veko. Katamo kāyaviveko? Idha bhikkhu vivittaṃ senāsanaṃ bhajati araññaṃ
rukkhamūlaṃ pabbataṃ kandamaṃ giriguhaṃ susānaṃ vanapatthaṃ abbhokāsaṃ
palāsapuñjaṃ, kāyena vivitto viharati. So eko gacchati, eko tiṭṭhati, eko nisīdati,
eko seyyaṃ kappeti, eko gāmaṃ piṇḍāya pavisati, eko paṭikkamati, eko raho nisī-
dati (..0109), eko caṅkamaṃ adhiṭṭhāti, eko carati, eko viharati iriyati vattati pāleti
yapeti yāpeti- ayaṃ kāyaviveko.

Katamo cittaviveko? Paṭhamam jhānaṃ samāpannassa nīvaraṇehi cittaṃ
vivittaṃ hoti, dutiyam jhānaṃ samāpannassa vitakkavicārehi cittaṃ vivittaṃ hoti,
tatiyam jhānaṃ samāpannassa pītiyā cittaṃ vivittaṃ hoti, catuttham jhānaṃ samā-
pannassa sukhadukkhehi cittaṃ vivittaṃ hoti, ākāsānañcāyatanaṃ samāpa-
nnassa rūpasaññāya paṭighasaññāya nānattasaññāya cittaṃ vivittaṃ hoti, viññā-
ṇañcāyatanaṃ samāpannassa ākāsānañcāyatanaññāya cittaṃ vivittaṃ hoti,

ākiñcaññāyatanaṃ samāpannassa viññāṇaṅcāyatanasaññāya cittaṃ vivittaṃ hoti, nevasaññānāsaññāyatanaṃ samāpannassa ākiñcaññāyatanaññāya cittaṃ vivittaṃ hoti, sotāpannassa sakkāyadiṭṭhiyā vicikicchāya sīlabbataparāmāsā diṭṭhānusayā vicikicchānusayā tadekaṭṭhehi ca kilesehi cittaṃ vivittaṃ hoti, sakadāgāmissa oḷārikā kāmarāgasaññojanā paṭighasaññojanā oḷārikā kāmarāgānusayā paṭighānusayā tadekaṭṭhehi ca kilesehi cittaṃ vivittaṃ hoti, anāgāmissa anusahagatā kāmarāgasaññojanā paṭighasaññojanā anusahagatā kāmarāgānusayā paṭighānusayā tadekaṭṭhehi ca kilesehi cittaṃ vivittaṃ hoti, arahato rūparāgā arūparāgā mānā

uddhaccā avijjāya mānānusayā bhavarāgānusayā avijjānusayā tadekaṭṭhehi ca kilesehi bahiddhā ca sabbanimittehi cittaṃ vivittaṃ hoti- ayaṃ cittaviveko.

Katamo upadhiviveko? **Upadhi** vuccanti kilesā ca khandhā ca abhisāṅkhārā ca. Upadhiviveko vuccati amataṃ nibbānaṃ. Yo so sabbasaṅkhārasamatho sabbūpa-
dhipaṭinissaggo taṇhakkhayo virāgo nirodho nibbānaṃ- ayaṃ upadhiviveko. Kāya-
viveko ca vivekaṭṭhakāyānaṃ nekkhammābhiratānaṃ; cittaviveko ca parisuddha-
cittānaṃ paramavodānapattānaṃ; upadhiviveko ca nirūpadhīnaṃ puggalānaṃ
visaṅkhāragatānaṃ. **Viveke sikkhissāmaseti**. So thero pakatiyā sikkhitasikkho.
Api ca dhammadesanaṃ upādāya dhammadesanaṃ sāvento § evamāha- viveke
sikkhissāmaseti.

Tenāha thero tissametteyyo-

“Methunamanuyuttassa (..0110), [iccāyasmā tisso metteyyo]

vighātaṃ brūhi mārīsa;

sutvāna tava sāsanaṃ, viveke sikkhissāmase”ti.

50. Methunamanuyuttassa, [metteyyāti bhagavā]

Mussate vāpi sāsanaṃ.

Micchā ca paṭipajjati, etaṃ tasmim anāriyaṃ.

Methunamanuyuttassāti. Methunadhammo nāma yo so asaddhammo gāma-
dhammo vasaladhammo duṭṭhullo odakantiko rahasso dvayaṃdvayasamāpatti.
Kiṃkāraṇā vuccati methunadhammo? Ubhinnaṃ rattānaṃ sārattānaṃ avassu-
tānaṃ pariyaṭṭhitānaṃ pariyādinnacittānaṃ ubhinnaṃ sadisānaṃ dhammoti-
taṃkāraṇā vuccati methunadhammo. Yathā ubho kalahakārakā methunakāti
vuccanti, ubho bhaṇḍanakārakā methunakāti vuccanti, ubho bhassakārakā methu-
nakāti vuccanti, ubho vivādakārakā methunakāti vuccanti, ubho adhikaraṇakārakā
methunakāti vuccanti, ubho vādino methunakāti vuccanti, ubho sallāpakā methu-
nakāti vuccanti; evamevaṃ ubhinnaṃ rattānaṃ sārattānaṃ avassutānaṃ pariyu-
ṭṭhitānaṃ pariyādinnacittānaṃ ubhinnaṃ sadisānaṃ dhammoti- taṃkāraṇā
vuccati methunadhammo.

Methunamanuyuttassāti. Methunadhamme yuttassa payuttassa āyuttassa
samāyuttassa taccharitassa tabbahulassa taggarukassa tanninnassa tappoṇassa
tappabbhārassa tadadhimmuttassa tadadhipateyyassāti- methunamanuyuttassa.

Metteyyāti bhagavā taṃ theram gottena ālapati. **Bhagavāti** gāravādhivacanaṃ.
Api ca bhaggarāgoti bhagavā, bhaggadosoti bhagavā, bhaggamohoti bhagavā,
bhaggamānoti bhagavā, bhaggadiṭṭhīti bhagavā, bhaggakaṇḍakoti § bhagavā,
bhaggakilesoti bhagavā, bhaji vibhaji pavibhaji dhammaratananti bhagavā,
bhavānaṃ antakaroti bhagavā, bhāvitakāyo bhāvitasīlo bhāvitacitto bhāvitapa-
ññoti bhagavā, bhaji vā bhagavā araññavanapatthāni § pantāni senāsānāni appa-
saddāni appanigghosāni vijanavātāni (..0111) manussarāhasseyyakāni § paṭisa-
llānasāruppānīti bhagavā, bhāgī vā bhagavā cīvarapaṇḍapātasenāsānagilānapa-
ccayabhesajjaparikkhārānanti bhagavā, bhāgī vā bhagavā attharasassa dhamma-
rasassa vimuttirasassa adhisīlassa adhiccittassa adhipaññāyāti bhagavā, bhāgī vā
bhagavā catunnaṃ jhānānaṃ catunnaṃ appamaññānaṃ catunnaṃ arūpasamā-

pattinanti bhagavā, bhāgī vā bhagavā aṭṭhannaṃ vimokkhānaṃ aṭṭhannaṃ abhi-
bhāyatanānaṃ navannaṃ anupubbavīhārasamāpattinanti bhagavā, bhāgī vā
bhagavā dasannaṃ saññābhāvanānaṃ dasannaṃ kaṣiṇasamāpattinaṃ ānāpāna-
ssatisamādhissa asubhasamāpattiyāti bhagavā, bhāgī vā bhagavā catunnaṃ sati-
paṭṭhānānaṃ catunnaṃ sammappadhānānaṃ catunnaṃ iddhipādānaṃ
pañcannaṃ indriyānaṃ pañcannaṃ balānaṃ sattannaṃ bojjhaṅgānaṃ ariyassa
aṭṭhaṅgikassa maggassāti bhagavā, bhāgī vā bhagavā dasannaṃ tathāgataba-
lānaṃ catunnaṃ vesārajjanaṃ catunnaṃ paṭisambhidānaṃ channaṃ abhi-
ññānaṃ § channaṃ buddhadhammānanti bhagavā. Bhagavāti nettaṃ nāmaṃ
mātarā kataṃ, na pitarā kataṃ, na bhātarā kataṃ, na bhāginiyā kataṃ, na mittā-
maccehi kataṃ, na ñātisālohitehi kataṃ na samaṇabrāhmaṇehi kataṃ, na deva-
tāhi kataṃ. Vimokkhantikametaṃ buddhānaṃ bhagavantānaṃ bodhiyā mūle
saha sabbaññutaññāṇassa paṭilābhā sacchikā paññatti yadidaṃ bhagavāti- mette-
yyāti bhagavā.

Mussate vāpi sāsanaṃ. Dvīhi kāraṇehi sāsanaṃ mussati- pariyattisāsanaṃ pi
mussati, paṭipattisāsanaṃ pi mussati. Katamaṃ pariyattisāsanaṃ? Yaṃ tassa
pariyāpuṭaṃ- suttaṃ geyyaṃ veyyākaraṇaṃ gāthā udānaṃ itivuttakaṃ jātaṃ
abbhutadhammaṃ vedallaṃ- idaṃ pariyattisāsanaṃ. Tampi mussati sammussati
pamussati sampamussati paribāhiro hotīti- evampi mussate vāpi sāsanaṃ.

Katamaṃ paṭipattisāsanaṃ? Sammāpaṭipadā anulomapaṭipadā apaccanīka-
paṭipadā anvatthapaṭipadā dhammānuddhammapaṭipadā silesu paripūrakāritā indri-
yesu guttadvāratā bhojane mattaññutā jāgariyānuyogo satisampajaññaṃ cattāro
satipaṭṭhānā cattāro sammappadhānā cattāro iddhipādā pañcindriyāni pañca
balāni satta bojjhaṅgā ariyo aṭṭhaṅgiko maggo- idaṃ paṭipattisāsanaṃ. Tampi
mussati sammussati pamussati sampamussati paribāhiro hotīti. Evampi mussate
vāpi sāsanaṃ.

Micchā (..0112) **ca paṭipajjatīti.** Pāṇampi hanati, adinnampi ādiyati, sandhimpī
chindati, nillopampi harati, ekāgārikampi karoti, paripanthepi tiṭṭhati, paradāraṃ pi
gacchati, musāpi bhaṇatīti- micchā ca paṭipajjati.

Etaṃ tasmim anāriyanti. Etaṃ tasmim puggale anariyadhammo bāladhammo
mūḷhadhammo aññāṇadhammo amarāvikkhepadhammo, yadidaṃ micchāpaṭipa-
dāti- etaṃ tasmim anāriyaṃ.

Tenāha bhagavā-

“Methunamanuyuttassa, [metteyyāti bhagavā]

mussate vāpi sāsanaṃ;

micchā ca paṭipajjati, etaṃ tasmim anāriyan” ti.

51. Eko pubbe caritvāna, methunaṃ yo nisevati;

Yānaṃ bhantaṃva taṃ loke, hīnamāhu puthujjanaṃ.

Eko pubbe caritvānāti. Dvīhi kāraṇehi eko pubbe caritvāna- pabbajjāsāṅkhā-
tena vā gaṇāvavassaggaṭṭhena vā. Kathaṃ pabbajjāsāṅkhātena eko pubbe cari-
tvāna? Sabbaṃ gharāvāsapalibodhaṃ chinditvā puttadārapalibodhaṃ chinditvā
ñātipalibodhaṃ chinditvā mittāmaccapalibodhaṃ chinditvā sannidhipalibodhaṃ

chinditvā kesamassuṃ ohāretvā kāsāyāni vatthāni acchādetvā agārasmā anagā-
riyaṃ pabbajitvā akiñcanabhāvaṃ upagantvā eko carati viharati iriyati vattati
pāleti yapeti yāpeti. Evaṃ pabbajjāsāṅkhātena eko pubbe caritvāna.

Kathaṃ gaṇāvavassaggaṭṭhena eko pubbe caritvāna? So evaṃ pabbajito
samāno eko araññavanapatthāni pantāni senāsanāni paṭisevati appasaddāni
appanigghosāni vijanavātāni manussarāhasseyyakāni paṭisallānasāruppāni. So
eko gacchati, eko tiṭṭhati, eko nisīdati, eko seyyaṃ kappeti, eko gāmaṃ piṇḍāya
pavisati, eko paṭikkamati, eko raho nisīdati, eko caṅkamaṃ adhiṭṭhāti, eko carati
viharati iriyati vattati pāleti yapeti yāpeti. Evaṃ gaṇāvavassaggaṭṭhena eko pubbe
caritvāna.

Methunaṃ yo nisevatīti. Methunadhammo nāma yo so asaddhammo ...pe...
taṃkāraṇā vuccati methunadhammo. **Methunaṃ yo nisevatīti** (..0113). Yo apa-
rena samayena buddhaṃ dhammaṃ saṅghaṃ sikkhaṃ paccakkhāya hīnāyāva-
ttitvā methunaṃ dhammaṃ sevati nisevati saṃsevati paṭisevatīti- methunaṃ yo
nisevati.

Yānaṃ bhantaṃva taṃ loketi. Yānanti hatthiyānaṃ assayānaṃ goyānaṃ aja-
yānaṃ meṇḍayānaṃ oṭṭhayānaṃ kharayānaṃ bhantaṃ adantaṃ akāritaṃ avi-
nītaṃ uppathaṃ gaṇhāti, visamaṃ khāṇumpi pāsāṇampi abhiruhati, yānampi āro-
hanakampi bhañjati, papātepi papatati. Yathā taṃ bhantaṃ yānaṃ adantaṃ akā-
ritaṃ avinītaṃ uppathaṃ gaṇhāti; evamevaṃ so vibbhantako bhantayānapaṭi-
bhāgo uppathaṃ gaṇhāti, micchādiṭṭhiṃ gaṇhāti ...pe... micchāsamādhīṃ
gaṇhāti. Yathā taṃ bhantaṃ yānaṃ adantaṃ akāritaṃ avinītaṃ visamaṃ
khāṇumpi pāsāṇampi abhiruhati; evamevaṃ so vibbhantako bhantayānapaṭi-
bhāgo visamaṃ kāyakammaṃ abhiruhati, visamaṃ vacīkammaṃ abhiruhati,
visamaṃ manokammaṃ abhiruhati, visamaṃ pāṇātipātaṃ abhiruhati, visamaṃ
adinnādānaṃ abhiruhati, visamaṃ kāmesumicchācāraṃ abhiruhati, visamaṃ
musāvādaṃ abhiruhati, visamaṃ pisuṇavācaṃ abhiruhati, visamaṃ pharusa-
vācaṃ abhiruhati, visamaṃ samphappalāpaṃ abhiruhati, visamaṃ abhijjaṃ
abhiruhati, visamaṃ byāpādaṃ abhiruhati, visamaṃ micchādiṭṭhiṃ abhiruhati,
visame saṅkhāre abhiruhati, visame pañca kāmagaṇe abhiruhati, visame nīva-
raṇe abhiruhati. Yathā taṃ bhantaṃ yānaṃ adantaṃ akāritaṃ avinītaṃ yānampi
ārohanakampi bhañjati; evamevaṃ so vibbhantako bhantayānapaṭibhāgo niraye
attānaṃ bhañjati, tiracchānayoniyāṃ attānaṃ bhañjati, pettivisaye attānaṃ
bhañjati, manussaloke attānaṃ bhañjati, devaloke attānaṃ bhañjati. Yathā taṃ
bhantaṃ yānaṃ adantaṃ akāritaṃ avinītaṃ papāte papatati; evamevaṃ so
vibbhantako bhantayānapaṭibhāgo jātipapātampi papatati, jarāpapātampi papa-
tati, byādhipapātampi papatati, maraṇapapātampi papatati, sokaparidevadukka-
domanassupāyāsapapātampi papatati. **Loketi** apāyaloke manussaloketi- yānaṃ
bhantaṃva taṃ loke.

Hīnamāhu puthujjananti. Puthujjanāti kenaṭṭhena puthujjanā? Puthu kilese jane-
ntīti puthujjanā, puthu avihatasakkāyadiṭṭhikāti puthujjanā, puthu satthārānaṃ
mukhullokikāti puthujjanā, puthu sabbagatīhi avuṭṭhitāti puthujjanā (..0114), puthu

nānābhisaṅkhāre § abhisaṅkharontīti puthujjanā, puthu nānā-oghehi vuyhantīti puthujjanā, puthu nānāsantāpehi santapantīti puthujjanā, puthu nānāpariḷāhehi paridayhantīti puthujjanā, puthu pañcasu kāmaguṇesu rattā giddhā gadhitā mucchitā ajjhosannā § laggā laggitā palibuddhāti puthujjanā, puthu pañcahi nīvaraṇehi āvutā nivutā ovutā pihitā paṭicchannā paṭikujjitāti puthujjanā. **Hīnamāhu puthujjananti.** Puthujjanaṃ hīnaṃ nihīnaṃ omakaṃ lāmakāṃ chatukkaṃ parittanti evamāhaṃsu evaṃ kathenti evaṃ bhaṇanti evaṃ dīpayanti evaṃ voharantīti- hīnamāhu puthujjanaṃ.

Tenāha bhagavā-

“Eko pubbe caritvāna, methunaṃ yo nisevati;
yānaṃ bhantaṃva taṃ loke, hīnamāhu puthujjanan”ti.

**52. Yaso kitti ca yā pubbe, hāyate vāpi tassa sā;
Etampi disvā sikkhetha, methunaṃ vippahātave.**

Yaso kitti ca yā pubbe, hāyate vāpi tassa sāti. Katamo yaso? Idhekacco pubbe samaṇabhāve sakkato hoti garukato mānito pūjito apacito lābhī cīvarapiṇḍapātase- nāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhārānaṃ- ayaṃ yaso. Katamā kitti? Idhekacco pubbe samaṇabhāve kittivaṇṇagato hoti paṇḍito viyatto medhāvī bahussuto cittakathī kalyāṇapaṭibhāno- suttantikoti vā vinayadharoti vā dhammakathikoti vā āraññikoti vā piṇḍapātikoti vā paṃsukūlikoti vā tecīvarikoti vā sapadānacārikoti vā khalupacchābhattikoti vā nesajjikoti vā yathāsanthatikoti vā paṭhamassa jhānassa lābhīti vā dutiyassa

jhānassa lābhīti vā tatiyassa jhānassa lābhīti vā catutthassa jhānassa lābhīti vā ākāsānañcāyatanasamāpattiyā lābhīti vā viññāṇañcāyatanasamāpattiyā lābhīti vā ākiñcaññāyatanasamāpattiyā lābhīti vā nevasaññānāsaññāyatanasamāpattiyā lābhīti vā, ayaṃ kittīti- yaso kitti ca yā pubbe.

Hāyate (..0115) **vāpi tassa sāti**. Tassa aparena samayena buddhaṃ dhammaṃ saṅghaṃ sikkhaṃ paccakkhāya hīnāyāvattassa so ca yaso sā ca kitti hāyati parihāyati paridhaṃsati paripatati antaradhāyati vippalujjatīti- yaso kitti ca yā pubbe hāyate vāpi tassa sā.

Etampi disvā sikkhetha methunaṃ vippahātaveti. Etanti pubbe samaṇabhāve yaso kitti ca, aparabhāge buddhaṃ dhammaṃ saṅghaṃ sikkhaṃ paccakkhāya hīnāyāvattassa ayaso ca akitti ca; etaṃ sampattiṃ vipattiṃ. **Disvāti** passitvā tula- yitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvāti- etampi disvā. **Sikkhethāti** tisso sikkhā- adhisīlasikkhā, adhicitasikkhā, adhipaññāsikkhā. Katamā adhisīlasikkhā? Idha bhikkhu sīlavā hoti, pātimokkhasaṃvarasaṃvuto viharati ācāragocarasaṃpanno aṇumattesu vajjesu bhayadassāvī, samādāya sikkhati sikkhāpadesu. Khuddako sīlakkhandho, mahanto sīlakkhandho. Sīlaṃ paṭiṭṭhā ādi caraṇaṃ saṃyamo saṃvaro mukhaṃ pamukhaṃ kusalānaṃ dhammānaṃ samāpattiyā- ayaṃ adhi- sīlasikkhā.

Katamā adhicitasikkhā? Idha bhikkhu vivicceva kāmehi vivicca akusalehi dhammehi savitakkaṃ savicāraṃ vivekajaṃ pītisukhaṃ paṭhamam jhānaṃ upasa- mpajja viharati ...pe... dutiyaṃ jhānaṃ... tatiyaṃ jhānaṃ... catutthaṃ jhānaṃ upa- sampajja viharati- ayaṃ adhicitasikkhā.

Katamā adhipaññāsikkhā? Idha bhikkhu paññavā hoti udayatthagāminiyā paññāya samannāgato ariyāya nibbedhikāya sammā dukkhakkhayagāminiyā. So idaṃ dukkhanti yathābhūtaṃ pajānāti, ayaṃ dukkhasamudayoti yathābhūtaṃ pajānāti, ayaṃ dukkhanirodhoti yathābhūtaṃ pajānāti, ayaṃ dukkhanirodhagā- minī paṭipadāti yathābhūtaṃ pajānāti, ime āsavāti yathābhūtaṃ pajānāti, ayaṃ āsavasaṃmudayoti yathābhūtaṃ pajānāti, ayaṃ āsavanirodhoti yathābhūtaṃ pajā- nāti, ayaṃ āsavanirodhagāminī paṭipadāti yathābhūtaṃ pajānāti- ayaṃ adhipa- ññāsikkhā. **Methunadhammo** nāma yo so asaddhammo ...pe... taṃkāraṇā vuccati methunadhammo.

Etampi (..0116) **disvā sikkhetha, methunaṃ vippahātaveti**. Methunadha- mmasa pahānāya vūpasamāya paṭinissaggāya paṭipassaddhiyā adhisīlampi sikkheyya, adhicitampi sikkheyya, adhipaññampi sikkheyya. Imā tisso sikkhāyo āvajjanto sikkheyya, jānanto sikkheyya, passanto sikkheyya, paccavekkhanto sikkheyya, cittaṃ adhiṭṭhahanto sikkheyya, saddhāya adhimuccanto sikkheyya, vīriyaṃ paggaṇhanto sikkheyya, satīṃ upaṭṭhapento sikkheyya, cittaṃ samāda- hanto sikkheyya, paññāya pajānanto sikkheyya, abhiññeyyaṃ abhijānanto sikkheyya, pariññeyyaṃ parijānanto sikkheyya, pahātabbaṃ pajahanto sikkheyya, bhāvetabbaṃ bhāvento sikkheyya, sacchikātabbaṃ sacchikaronto sikkheyya āca- reyya samācareyya samādāya vatteyyāti- etampi disvā sikkhetha, methunaṃ vippahātave.

Tenāha bhagavā-

“Yaso kitti ca yā pubbe, hāyate vāpi tassa sā;
etampi disvā sikkhetha, methunaṃ vipphātave” ti.

53. Saṅkappehi pareto so, kapaṇo viya jhāyati;

Sutvā paresaṃ nigghosaṃ, maṅku hoti tathāvidho.

Saṅkappehi pareto so, kapaṇo viya jhāyatīti. Kāmasaṅkappena byāpādasaṅkappena vihiṃsāsaṅkappena diṭṭhisaṅkappena phuṭṭho pareto samohito samannāgato pihito kapaṇo viya mando viya momūho viya jhāyati pajjhāyati nijjhāyati apajjhāyati §. Yathā ulūko rukkhasākhāyaṃ mūsikaṃ magayamāno jhāyati pajjhāyati nijjhāyati apajjhāyati, yathā kotthu nadīre macche magayamāno jhāyati pajjhāyati nijjhāyati apajjhāyati, yathā biḷāro sandhisamalasaṅkaṭṭhāre mūsikaṃ magayamāno jhāyati pajjhāyati nijjhāyati apajjhāyati, yathā gadrabho vahacchinno sandhisamalasaṅkaṭṭhāre jhāyati pajjhāyati nijjhāyati apajjhāyati; evamevaṃ so vibbhantako kāmasaṅkappena byāpādasaṅkappena vihiṃsāsaṅkappena diṭṭhisaṅkappena phuṭṭho pareto samohito samannāgato pihito kapaṇo viya mando viya momūho viya jhāyati pajjhāyati nijjhāyati apajjhāyatīti- saṅkappehi pareto so kapaṇo viya jhāyati.

Sutvā (..0117) **paresaṃ nigghosaṃ, maṅku hoti tathāvidhoti.** Paresanti upajjhāyā vā ācariyā vā samānupajjhāyakā vā samānācariyakā vā mittā vā sandiṭṭhā vā sambhattā vā sahāyā vā codenti- “tassa te, āvuso, alābhā, tassa te dulladdhaṃ, yaṃ tvaṃ evarūpaṃ uḷāraṃ satthāraṃ labhitvā evaṃ svākkhāte dhammavinaye pabbajitvā evarūpaṃ ariyagaṇaṃ labhitvā hīnassa methunadhammassa kāraṇā buddhaṃ dhammaṃ saṅghaṃ sikkhaṃ paccakkhāya hīnāyāvattosi. Saddhāpi nāma te nāhosi kusalesu dhammesu, hirīpi nāma te nāhosi kusalesu dhammesu, ottappampi nāma te nāhosi kusalesu dhammesu, vīriyampi nāma te nāhosi kusalesu dhammesu, satīpi nāma te nāhosi kusalesu dhammesu, paññāpi nāma te nāhosi kusalesu dhammesu” ti. Tesāṃ vacanaṃ byappathaṃ desanaṃ anusāsanaṃ anusīṭṭhiṃ sutvā suṇitvā uggahetvā upadhārayitvā upalakkhayitvā maṅku hoti, pīḷito ghaṭṭito byādhitto domanassito hoti. **Tathāvidhoti** tathāvidho tādiso tassa ṇṭhito tappakāro tappaṭibhāgo. Yo so vibbhantakoti- sutvā paresaṃ nigghosaṃ maṅku hoti tathāvidho.

Tenāha bhagavā-

“Saṅkappehi pareto so, kapaṇo viya jhāyati;
sutvā paresaṃ nigghosaṃ, maṅku hoti tathāvidho” ti.

54. Atha satthāni kurute, paravādehi codito;

Esa khvassa mahāgedho, mosavajjaṃ pagāhati §.

Atha satthāni kurute, paravādehi coditoti. Athāti padasandhi padasaṃsaggo padapāripūrī akkharasamavāyo byañjanasiliṭṭhatā padānupubbatāpetā- athāti. **Satthānīti** tīṇi satthāni- kāyasatthaṃ, vacīsatthaṃ, manosatthaṃ. Tividhaṃ kāyaduccaritaṃ kāyasatthaṃ, catubbidhaṃ vacīduccaritaṃ vacīsatthaṃ, tividhaṃ manoduccaritaṃ manosatthaṃ. **Paravādehi coditoti.** Upajjhāyehi vā ācariyehi vā samānupajjhāyakehi vā samānācariyakehi vā mittehi vā sandiṭṭhehi vā sambha-

ttehi vā sahāyehi vā codito sampajānamusā bhāsati. “Abhirato ahaṃ, bhante, ahoṣiṃ pabbajjāya. Mātā me poṣetabbā, tenamhi vibbhanto”ti bhaṇati (..0118). “Pitā me poṣetabbo, tenamhi vibbhanto”ti bhaṇati. “Bhātā me poṣetabbo... bhaginī me poṣetabbā... putto me poṣetabbo... dhītā me poṣetabbā... mittā me poṣetabbā... amaccā me poṣetabbā... ñātakā me poṣetabbā... sālohitā me poṣetabbā, tenamhi vibbhanto”ti bhaṇati. Vacīsatthaṃ karoti saṅkaroti janeti sañjaneti nibbattetī abhinibbattetī- atha satthāni kurute, paravādehi codito.

Esa khvassa mahāgedhoti. Eso tassa mahāgedho mahāvanaṃ mahāgahanaṃ mahākantāro mahāvisamo mahākuṭilo mahāpaṅko mahāpalipo mahāpalibodho mahābandhanaṃ, yadidaṃ sampajānamusāvādoti- esa khvassa mahāgedho.

Mosavajjaṃ pagāhatīti. Mosavajjaṃ vuccati musāvādo. Idhekacco sabhaggato vā parisaggato vā ñātimajjhagato vā pūgamajjhagato vā rājakulamajjhagato vā abhinīto sakkhipuṭṭho- “ehambho purisa, yaṃ jānāsi taṃ vadehi”ti, so ajānaṃ vā āha- “jānāmī”ti, “jānaṃ” vā āha- “na jānāmī”ti, apassaṃ vā āha- “passāmī”ti, passaṃ vā āha- “na passāmī”ti. Iti attahetu vā parahetu vā āmisakiñcikkahetu vā sampajānamusā bhāsati- idaṃ vuccati mosavajjaṃ.

Api ca tīhākārehi musāvādo hoti. Pubbevassa hoti- “musā bhaṇissan”ti, bhaṇantassa hoti- “musā bhaṇāmī”ti, bhaṇitassa hoti- “musā mayā bhaṇitan”ti. Imehi tīhākārehi musāvādo hoti. Api ca catūhākārehi musāvādo hoti. Pubbevassa hoti- “musā bhaṇissan”ti, bhaṇantassa hoti- “musā bhaṇāmī”ti, bhaṇitassa hoti- “musā mayā bhaṇitan”ti, vinidhāya diṭṭhiṃ. Imehi catūhākārehi musāvādo hoti. Api ca pañcahākārehi... chahākārehi... sattahākārehi... aṭṭhahākārehi musāvādo hoti. Pubbevassa hoti- “musā bhaṇissan”ti, bhaṇantassa hoti- “musā bhaṇāmī”ti, bhaṇitassa hoti- “musā mayā bhaṇitan”ti, vinidhāya diṭṭhiṃ, vinidhāya khantiṃ, vinidhāya ruciṃ, vinidhāya saññaṃ, vinidhāya bhāvaṃ. Imehi aṭṭhahākārehi musāvādo hoti. **Mosavajjaṃ pagāhatīti.** Mosavajjaṃ (..0119) pagāhati ogāhati ajjhogāhati pavisaṭṭi- mosavajjaṃ pagāhati.

Tenāha bhagavā-

“Atha satthāni kurute, paravādehi codito;
esa khvassa mahāgedho, mosavajjaṃ pagāhati”ti.

55. Paṇḍitoti samaññāto, ekaccariyaṃ Ṣ adhiṭṭhito.

Sa cāpi methune yutto, mandova parikissati.

Paṇḍitoti samaññātoti. Idhekacco pubbe samaṇabhāve kitti vaṇṇagato hoti- “paṇḍito viyatto medhāvī bahussuto cittakathī kalyāṇapaṭibhāno suttantikoti vā vinayadharoti vā dhammakathikoti vā ...pe... nevasaññānāsaññāyatanaśamāpattiyā lābhī”ti vā. Evaṃ ñāto hoti paññāto samaññāto hotīti- paṇḍitoti samaññāto.

Ekaccariyaṃ adhiṭṭhitoti. Dvīhi kāraṇehi ekaccariyaṃ adhiṭṭhito- pabbajjāsaṅkhātena vā gaṇāvavassaggaṭṭhena vā. Kathaṃ pabbajjāsaṅkhātena ekaccariyaṃ adhiṭṭhito? Sabbhaṃ gharāvāsapalibodhaṃ chinditvā ...pe... evaṃ pabbajjāsaṅkhātena ekaccariyaṃ adhiṭṭhito. Kathaṃ gaṇāvavassaggaṭṭhena ekaccariyaṃ adhiṭṭhito? So evaṃ pabbajito samāno eko araṇṇavanapatthāni pantāni ...pe... evaṃ gaṇāvavassaggaṭṭhena ekaccariyaṃ adhiṭṭhitoti- ekaccariyaṃ adhiṭṭhito.

Sa cāpi methune yuttoti. Methunadhammo nāma yo so asaddhammo gāma-dhammo ...pe... taṃkāraṇā vuccati methunadhammo. **Sa cāpi methune yuttoti.** So aparena samayena buddhaṃ dhammaṃ saṅghaṃ sikkhaṃ paccakkhāya hīnā-yāvattivā methunadhamme yutto § payutto āyutto samāyuttoti- sa cāpi methune yutto.

Mandova parikissatīti. Kapaṇo viya mando viya momūho viya kissati parikissati parikilissati. Pāṇampi hanati, adinnampi ādiyati, sandhimpī chindati, nillopampi harati, ekāgārikampi karoti, paripanthepi tiṭṭhati, paradārampi gacchati, musāpi bhaṇati. Evampi kissati parikissati parikilissati. Tameṇaṃ rājāno gahetvā vividhā kammakāraṇā kārenti (..0120)- kasāhipi tāḷenti, vettehipi tāḷenti, addhadaṇḍakehipi tāḷenti, hatthampi chindanti,

pādampi chindanti, hatthapādampi chindanti, kaṇṇampi chindanti, nāsampi chindanti, kaṇṇanāsampi chindanti, bilaṅgathālikampi karonti, saṅkhamuṇḍīkampi karonti, rāhumukhampi karonti, jotimālikampi karonti, hatthapajjotikampi karonti, erakavattikampi karonti, cirakavāsikampi karonti, eṇeyyakampi karonti, baḷisamaṃsikampi karonti, kahāpaṇikampi karonti, khārāpatacchikampi § karonti, palighaparivattikampi karonti, palālapīṭhakampi karonti, tattenapi telena osiṅcanti, sunakhehipi khādāpenti, jīvantampi sūle uttāsenti, asināpi sīsaṃ chindanti. Evampi kissati parikissati parikilissati.

Atha vā kāmataṇhāya abhibhūto pariyādinnaṅcitto bhoge pariyesanto nāvāya mahāsamuddaṃ pakkhandati, sītassa purakkhato uṇhassa purakkhato ḍaṃsamasakavātātapasarīsapasamphassehi piḷiyamāno khuppiṇāyā miyyamāno tigumbaṃ gacchati, takkolaṃ gacchati, takkasīlaṃ gacchati, kālamukhaṃ gacchati, purapūraṃ gacchati, vesuṅgaṃ gacchati, verāpathaṃ gacchati, javaṃ gacchati, tāmaḷiṃ § gacchati, vaṅgaṃ gacchati, eḷabandhanaṃ gacchati, suvaṇṇakūṭaṃ gacchati, suvaṇṇabhūmiṃ gacchati, tambapāṇiṃ gacchati, suppadakaṃ gacchati, bhārukacchaṃ gacchati, suraṭṭhaṃ gacchati, bhaṅgalokaṃ gacchati, bhaṅgaṇaṃ gacchati, saramataṃ gaṇaṃ gacchati, yonaṃ gacchati, paramayonaṃ § gacchati, vinakaṃ § gacchati, mūlapadaṃ gacchati, marukantāraṃ gacchati, jaṇṇupathaṃ gacchati, ajapathaṃ gacchati, meṇḍapathaṃ gacchati, saṅkupathaṃ gacchati, chattapathaṃ gacchati, vaṃsapathaṃ gacchati, sakuṇapathaṃ gacchati, mūsikapathaṃ gacchati, daripathaṃ gacchati, vettācāraṃ gacchati. Evampi kissati parikissati parikilissati.

Gavesanto na vindati, alābhamūlakampi dukkhaṃ domanassaṃ paṭisaṃvedeti. Evampi kissati parikissati parikilissati.

Gavesanto vindati, laddhāpi ārakkhamūlakampi dukkhaṃ domanassaṃ paṭisaṃvedeti- “kinti me bhoge neva rājāno hareyyuṃ, na corā hareyyuṃ, na aggī daheyyuṃ, na udakaṃ vaheyya, na apiyā dāyādā hareyyun”ti. Tassa evaṃ ārakkhato gopayato te bhogā vipalujjanti. So vippayogamūlakampi (..0121) dukkhaṃ domanassaṃ paṭisaṃvedeti. Evampi kissati parikissati parikilissatīti- sa cāpi methune yutto, mandova parikissati.

Tenāha bhagavā-

“Paṇḍitoti samaññāto, ekaccariyaṃ adhiṭṭhito;
sa cāpi methune yutto, mandova parikissati”ti.

56. Etamādīnavaṃ ñatvā, muniṃ pubbāpare idha;

Ekaccariyaṃ daḷhaṃ kayirā, na nisevetha methunaṃ.

Etamādīnavaṃ ñatvā, muni pubbāpare idhāti. Etanti pubbe samaṇabhāve yaso ca kitti ca, aparabhāge buddhaṃ dhammaṃ saṅghaṃ sikkhaṃ paccakkhāya hīnāyāvattassa ayaso ca akitti ca; etaṃ sampattiṃ vipattiṃca. Ñatvāti jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā. Munīti. Monam vuccati ñāṇaṃ. Yā paññā pajānanā ...pe... saṅgajālamaticca so muni. Idhāti imissā diṭṭhiyā imissā khantiyā imissā ruciyā imasmiṃ ādāye imasmiṃ dhamme imasmiṃ vinaye imasmiṃ dhammavinaye imasmiṃ pāvacaṇe imasmiṃ brahmacariye imasmiṃ satthusā-

sane imasmim attabhāve imasmim manussaloketi- etamādīnavam ñatvā muni pubbāpare idha.

Ekaccariyam daḷham kayirāti. Dvīhi kāraṇehi ekaccariyam daḷham kareyya- pabbajjāsāṅkhātena vā gaṇāvavassaggaṭṭhena vā. Katham pabbajjāsāṅkhātena ekaccariyam daḷham kareyya? Sabbam gharāvāsapalibodham chinditvā puttadā- rapalibodham chinditvā ñātipalibodham chinditvā mittāmaccapalibodham chinditvā sannidhipalibodham chinditvā kesamassum ohāretvā kāsāyāni vatthāni acchādetvā agārasmā anagāriyam pabbajitvā akiñcanabhāvam upagantvā eko careyya vihareyya iriyeyya vatteyya pāleyya yapeyya yāpeyya. Evaṃ pabbajjāsā- Ņkhātena ekaccariyam daḷham kareyya.

Katham gaṇāvavassaggaṭṭhena ekaccariyam daḷham kareyya? So evaṃ pabba- jito samāno eko araṇṇavanapatthāni pantāni senāsanāni paṭiseveyya appasa- ddāni appanigghosāni vijanavātāni manussarāhasseyyakāni paṭisallānasāru- ppāni. So eko gaccheyya, eko tiṭṭheyya, eko nisīdeyya, eko seyyam kappeyya, eko gāmaṃ piṇḍāya paviseyya, eko (..0122) paṭikkameyya, eko raho nisīdeyya, eko caṅkamaṃ adhiṭṭheyya, eko careyya vihareyya iriyeyya vatteyya pāleyya yapeyya yāpeyya. Evaṃ gaṇāvavassaggaṭṭhena ekaccariyam daḷham kareyyāti- ekacca- riyam daḷham kareyya, thiram kareyya, daḷham samādāno assa, avatṭhitasamā- dāno assa kusalesu dhammesūti- ekaccariyam daḷham kayirā.

Na nisevetha methunanti. Methunadhammo nāma yo so asaddhammo gāma- dhammo ...pe... taṃkāraṇā vuccati methunadhammo. Methunadhammaṃ na seveyya na niseveyya na saṃseveyya na paṭiseveyya na careyya na samāca- reyya na samādāya vatteyyāti- na nisevetha methunaṃ.

Tenāha bhagavā-

“Etamādīnavam ñatvā, muni pubbāpare idha;
ekaccariyam daḷham kayirā, na nisevetha methunan” ti.

57. Vivekaññeva sikkhetha, etaṃ ariyānamuttamaṃ;

Na tena seṭṭho maññetha, sa ve nibbānasantike.

Vivekaññeva sikkhethāti. Vivekoti tayo vivekā- kāyaviveko, cittaviveko, upadhi- viveko. Katamo kāyaviveko ...pe... ayaṃ upadhiviveko. Kāyaviveko ca vivekaṭṭha- kāyānaṃ nekkhammābhīratānaṃ. Cittaviveko ca parisuddhacittānaṃ paramavo- dānappattānaṃ. Upadhiviveko ca nirūpadhīnaṃ puggalānaṃ visaṅkhāragatānaṃ.

Sikkhāti tisso sikkhā- adhisīlasikkhā, adhicitasikkhā, adhipaññāsikkhā ...pe... ayaṃ adhipaññāsikkhā. **Vivekaññeva sikkhethāti** vivekaññeva sikkheyya āca- reyya samācareyya samādāya vatteyyāti- vivekaññeva sikkhetha.

Etaṃ ariyānamuttamanti. Ariyā vuccanti buddhā ca buddhasāvākā ca pacceka- buddhā ca. Ariyānaṃ etaṃ aggamaṃ seṭṭhaṃ viṣiṭṭhaṃ pāmokkhaṃ uttamaṃ pavamaṃ yadidaṃ vivekacariyāti- etaṃ ariyānamuttamaṃ.

Na tena seṭṭho maññethāti. Kāyavivekacariyāya unnatiṃ na kareyya, unnamam na kareyya, mānaṃ na kareyya, thāmaṃ na kareyya, thambhaṃ na kareyya, na tena mānaṃ janeyya, na tena thaddho assa patthaddho paggaḥitasiroti- tena seṭṭho na maññetha.

Sa (..0123) **ve nibbānasantiketi**. So nibbānassa santike sāmantā āsanne avīdūre upakaṭṭheti- sa ve nibbānasantike.

Tenāha bhagavā-

“Vivekaññeva sikkhetha, etaṃ ariyānamuttamaṃ;
na tena seṭṭho maññetha, sa ve nibbānasantike” ti.

**58. Rittassa munino carato, kāmesu anapekkhino;
Oghatiṇṇassa pihayanti, kāmesu gadhitā pajā.**

Rittassa munino caratoti. Rittassa vivittassa pavivittassa, kāyaduccaritena rittassa vivittassa pavivittassa. Vacīduccaritena ...pe... manoduccaritena... rāgena... dosena... mohena... kodhena... upanāhena... makkhena... paḷāsena... issāya... macchariyena... māyāya... sāṭṭheyena... thambhena... sārambhena... mānena... atimānena... madena... pamādena... sabbakilesehi... sabbaduccaritehi... sabbadarathehi... sabbapariḷāhehi... sabbasantāpehi... sabbākusalābhisaṅkhārehi rittassa vivittassa pavivittassa. **Muninoti.** **Monaṃ** vuccati ñāṇaṃ ...pe... saṅgajālamaticca so muni. **Caratoti** carato viharato iriyato vattato pālayato yapa-yato yāpayatoti- rittassa munino carato.

Kāmesu anapekkhinoti. **Kāmāti** uddānato dve kāmā- vatthukāmā ca kilesakāmā ca ...pe... ime vuccanti vatthukāmā ...pe... ime vuccanti kilesakāmā. Vatthukāme parijānitvā kilesakāme pahāya pajahitvā vinodetvā byantiṃ karitvā anabhāvaṃ gametvā kāmesu anapekkhamāno cattakāmo vantakāmo muttakāmo pahīnakāmo paṭinissaṭṭhakāmo, vītarāgo cattarāgo vantarāgo muttarāgo pahīnarāgo paṭinissaṭṭharāgo nicchāto nibbuto sītibhūto § sukhappaṭisaṃvedī brahmabhūtena attanā viharatīti- kāmesu anapekkhino.

Oghatiṇṇassa pihayanti, kāmesu gadhitā pajāti. **Pajāti** sattādhivacanaṃ pajā kāmesu rattā gidhā gadhitā mucchitā ajjhosannā laggā laggitā palibuddhā. Te kāmoghaṃ tiṇṇassa bhavoghaṃ tiṇṇassa diṭṭhogaṃ tiṇṇassa avijjogaṃ tiṇṇassa sabbasaṅkhārapathaṃ tiṇṇassa uttiṇṇassa nittiṇṇassa atikkantassa samatikkantassa vītivattassa pāraṃ gatassa pāraṃ pattassa (..0124) antaṃ gatassa antaṃ pattassa koṭiṃ gatassa koṭiṃ pattassa pariyaṃtaṃ gatassa pariyaṃtaṃ pattassa vosānaṃ gatassa vosānaṃ pattassa tāṇaṃ gatassa tāṇaṃ pattassa leṇaṃ gatassa leṇaṃ pattassa saraṇaṃ gatassa saraṇaṃ pattassa abhayaṃ gatassa abhayaṃ pattassa accutaṃ gatassa accutaṃ pattassa amataṃ gatassa amataṃ pattassa nibbānaṃ gatassa nibbānaṃ pattassa icchanti sādīyanti patthayanti pihayanti abhijappanti. Yathā iṇāyikā ānaṇyaṃ § patthenti pihayanti, yathā ābādhikā ārogyaṃ patthenti pihayanti, yathā bandhanabaddhā bandhanamokkhaṃ patthenti pihayanti, yathā dāsā bhujissaṃ patthenti pihayanti, yathā kantāraddhānapakkhandā § khemantabhūmiṃ patthenti pihayanti; evamevaṃ pajā kāmesu rattā gidhā gadhitā mucchitā ajjhosannā laggā laggitā palibuddhā te kāmoghaṃ tiṇṇassa bhavoghaṃ tiṇṇassa ...pe... nibbānaṃ gatassa nibbānaṃ pattassa icchanti sādīyanti patthayanti pihayanti abhijappantīti- oghatiṇṇassa pihayanti, kāmesu gadhitā pajā.

Tenāha bhagavā-

“Rittassa munino carato, kāmesu anapekkhino;
oghatiṇṇassa pihayanti, kāmesu gadhitā pajā”ti.

Tissametteyyasuttaniddeso sattamo.

8. Pasūrasuttaniddeso

Atha pasūrasuttaniddesaṃ vakkhati-

59. Idheva suddhiṃ iti vādayanti, nāññesu dhammesu visuddhimāhu.

Yaṃ nissitā tattha subhaṃ vadānā, paccekasaccesu puthū niviṭṭhā.

Idheva suddhiṃ iti vādayantīti. Idheva suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharanti. “Sassato loko, idameva saccaṃ moghamaññan”ti suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharanti. “Asassato loko (..0125) ... antavā loko ... anantavā loko ... taṃ jīvaṃ taṃ sarīraṃ... aññaṃ

jīvaṃ aññaṃ sarīraṃ... hoti tathāgato paraṃ maraṇā... na hoti tathāgato paraṃ maraṇā... hoti ca na ca hoti tathāgato paraṃ maraṇā... neva hoti na na hoti tathāgato paraṃ maraṇā, idameva saccaṃ moghamaññaṃ”ti suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharantīti- idheva suddhiṃ iti vādayanti.

Nāññesu dhammesu visuddhimāhūti. Attano satthāraṃ dhammakkhānaṃ gaṇaṃ diṭṭhiṃ paṭipadaṃ maggaṃ ṭhapetvā sabbe paravāde khipanti ukkhipanti parikkhipanti. “So satthā na sabbaññū, dhammo na svākkhāto, gaṇo na suppaṭipanno, diṭṭhi na bhaddikā, paṭipadā na supaññattā, maggo na niyyāniko, natthettha suddhi vā visuddhi vā parisuddhi vā mutti vā vimutti vā parimutti vā, na tattha sujjhanti vā visujjhanti vā parisujjhanti vā muccanti vā vimuccanti vā parimuccanti vā, hīnā nihīnā omakā lāmakā chatukkā parittā”ti- evamāhaṃsu evaṃ vadanti evaṃ kathenti evaṃ bhaṇanti evaṃ dīpayanti evaṃ voharantīti- nāññesu dhammesu visuddhimāhu.

Yaṃ nissitā tattha subhaṃ vadānāti. Yaṃ nissitāti yaṃ satthāraṃ dhammakkhānaṃ gaṇaṃ diṭṭhiṃ paṭipadaṃ maggaṃ nissitā ānissitā § allīnā upagatā ajjhositā adhimuttā. Tatthāti sakāya diṭṭhiyā sakāya khantiyā sakāya ruciyā sakāya laddhiyā. Subhaṃ vadānāti subhavādā sobhanavādā paṇḍitavādā thiravādā § ṇāyavādā hetuvādā lakkhaṇavādā kāraṇavādā ṭhānavādā sakāya laddhiyāti- yaṃ nissitā tattha subhaṃ vadānā.

Paccekasaccesu puthū nivīṭṭhāti. Puthū samaṇabrāhmaṇā puthū paccekasaccesu nivīṭṭhā patīṭṭhitā allīnā upagatā ajjhositā adhimuttā. “Sassato loko, idameva saccaṃ moghamaññaṃ”ti nivīṭṭhā patīṭṭhitā allīnā upagatā ajjhositā adhimuttā. “Asassato loko ...pe... neva hoti na na hoti tathāgato paraṃ maraṇā, idameva saccaṃ moghamaññaṃ”ti nivīṭṭhā patīṭṭhitā allīnā upagatā ajjhositā adhimuttāti- paccekasaccesu puthū nivīṭṭhā.

Tenāha bhagavā-

“Idheva (..0126) suddhiṃ iti vādayanti, nāññesu dhammesu visuddhimāhu; yaṃ nissitā tattha subhaṃ vadānā, paccekasaccesu puthū nivīṭṭhā”ti.

60. Te vādakāmā parisam vigayha, bālaṃ dahantī mithu aññaṃaññaṃ.

Vadanti te aññasitā kahojjam, pasamsakāmā kusalāvadānā.

Te vādakāmā parisam vigayhāti. Te vādakāmāti te vādakāmā vādatthikā vādādhippāyā vādapurekkhārā vādapariyesanaṃ carantā. **Parisam vigayhāti** khattiya-parisam brāhmaṇaparisaṃ gahapatiparisam samaṇaparisaṃ vigayha ogayha ajjhogāhetvā pavisitvāti- te vādakāmā parisam vigayha.

Bālaṃ dahantī mithu aññaṃaññanti. Mithūti dve janā dve kalahakārakā dve bhaṇḍanakārakā dve bhassakārakā dve vivādakārakā dve adhikaraṇakārakā dve vādino dve sallāpakā; te aññaṃaññaṃ bālato hīnato nihīnato omakato lāmakato chatukkato parittato dahanti passanti dakkhanti olokonti nijjhāyanti upaparikkhantīti- bālaṃ dahantī mithu aññaṃaññaṃ.

Vadanti te aññasitā kahojjanti. Aññaṃ satthāraṃ dhammakkhānaṃ gaṇaṃ diṭṭhiṃ paṭipadaṃ maggaṃ nissitā ānissitā allīnā upagatā ajjhositā adhimuttā.

Kathojjam vuccati kalaho bhaṇḍanam viggaho vivādo medhagam. Atha vā **kathojjanti** anojavanti nisākathā kathojjam vadanti, kalaham vadanti, bhaṇḍanam vadanti, viggaham vadanti, vivādam vadanti, medhagam vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharantīti- vadanti te aññasitā kathojjam.

Pasaṃsakāmā kusalāvadānāti. Pasaṃsakāmāti pasaṃsakāmā pasaṃsatthikā pasaṃsādhippāyā pasaṃsapurekkhārā pasaṃsapariyesanam carantā. **Kusalāvādānāti** kusalavādā paṇḍitavādā thiravādā ñāyavādā hetuvādā lakkaṇavādā kāraṇavādā ṭhānavādā sakāya laddhiyāti- pasaṃsakāmā kusalāvadānā.

Tenāha bhagavā-

“Te (..0127) vādakāmā parisam vigayha, bālam dahanti mithu aññamaññam. vadanti te aññasitā kathojjam, pasaṃsakāmā kusalāvadānā”ti.

61. Yutto kathāyam parisāya majjhe, pasaṃsamiccham vinighāti hoti.

Apāhatasmim pana maṅku hoti, nindāya so kuppati randhamesī.

Yutto kathāyam parisāya majjheti. Khatiyaparisāya vā brāhmaṇaparisāya vā gahapatiparisāya vā samaṇaparisāya vā majjhe attano kathāyam yutto payutto āyutto samāyutto sampayutto kathetunti- yutto kathāyam parisāya majjhe.

Pasaṃsamiccham vinighāti hotīti. Pasaṃsamicchanti pasaṃsam thomanam kittim vaṇṇahāriyam icchanto sādiyanto patthayanto pihayanto abhijappanto. **Vinighāti hotīti** pubbeva sallāpā kathamkathī vinighāti hoti. “Jayo nu kho me bhavissati, parājayo nu kho me bhavissati, katham niggaham karissāmi, katham paṭikammaṃ karissāmi, katham visesam karissāmi, katham paṭivisesam karissāmi, katham āveṭhiyam § karissāmi, katham nibbeṭhiyam § karissāmi, katham chedam karissāmi, katham maṇḍalam karissāmi”ti, evam pubbeva sallāpā kathamkathī vinighāti hotīti- pasaṃsamiccham vinighāti hoti.

Apāhatasmim pana maṅku hotīti. Ye te pañhavīmaṃsakā parisā pārisajjā pāsārikā §, te apaharanti. “Atthāpagatam bhaṇitan”ti atthato apaharanti, “byañjanāpagatam bhaṇitan”ti byañjanato apaharanti, “atthabyañjanāpagatam bhaṇitan”ti atthabyañjanato apaharanti, “attho te dunnīto, byañjanam te duropitam, atthabyañjanam te dunnītam duropitam, niggaho te akato, paṭikammaṃ te dukkaṭam, viseso te akato, paṭiviseso te dukkaṭo, āveṭhiyā te akatā, nibbeṭhiyā te dukkaṭā, chedo te akato, maṇḍalam te dukkaṭam visamakatham dukkathitam dubbhaṇitam dullapitam duruttam dubbhāsitan”ti apaharanti. **Apāhatasmim pana maṅku hotīti** (..0 Apāhatasmim maṅku hoti piḷito ghaṭṭito byādhito domanassito hotīti- apāhatasmim pana maṅku hoti.

Nindāya so kuppati randhamesīti. Nindāya garahāya akittiyā avaṇṇahārikāya kuppati byāpajjati paṭiṭṭhiyati, kopañca dosañca appaccayañca pātukarotīti- nindāya so kuppati. **Randhamesīti** virandhamesī aparaddhamesī khalitamesī gaḷitamesī vivaramesīti- nindāya so kuppati randhamesī.

Tenāha bhagavā-

“Yutto kathāyam parisāya majjhe, pasaṃsamiccham vinighāti hoti; apāhatasmim pana maṅku hoti, nindāya so kuppati randhamesī”ti.

62. Yamassa vadam parihīnamāhu, apāhatam pañhavīmaṃsakāse §.

Paridevati socati hīnavādo, upaccagā manti anutthunāti.

Yamassa vādaṃ parihīnamāhūti yaṃ tassa vādaṃ hīnaṃ nihīnaṃ parihīnaṃ parihāpitaṃ na paripūritaṃ, evamāhaṃsu evaṃ kathenti evaṃ bhaṇanti evaṃ dīpayanti evaṃ voharantīti- yamassa vādaṃ parihīnamāhu.

Apāhataṃ pañhavimaṃsakāseti. Ye te pañhavimaṃsakā parisā pārisajjā pāsārikā, te apaharanti. “Atthāpagataṃ bhaṇitaṃ”ti atthato apaharanti, “byañjanāpagataṃ bhaṇitaṃ”ti byañjanato apaharanti, “atthabyañjanāpagataṃ bhaṇitaṃ”ti atthabyañjanato apaharanti, “attho te dunnīto, byañjanaṃ te duropitaṃ, atthabyañjanaṃ te dunnītaṃ duropitaṃ, niggaho te akato, paṭikammaṃ te dukkaṭaṃ, viseso te akato, paṭiviseso te dukkaṭo, āveṭhiyā te akatā, nibbeṭhiyā te dukkaṭā, chedo te akato, maṇḍalaṃ te dukkaṭaṃ visamakathaṃ dukkathitaṃ dubbhaṇitaṃ dullapitaṃ duruttaṃ dubbhāsitaṃ”ti, apaharantīti- apāhataṃ pañhavimaṃsakāse.

Paridevati (..0129) **socati hīnavādoti.** **Paridevatīti** “aññaṃ mayā āvajjitaṃ aññaṃ cintitaṃ aññaṃ upadhāritaṃ, aññaṃ upalakkhitaṃ so mahāpakkho mahāpariso mahāparivāro; parisā cāyaṃ vaggā, na samaggā; samaggāya parisāya hetu kathā-sallāpo puna bhañjissāmī”ti, yā evarūpā § vācā palāpo vippalāpo lālappo lālappāyanā lālappāyitattanti- paridevati. **Socatīti** “tassa jayo”ti socati “mayhaṃ parājayo”ti socati, “tassa lābho”ti socati, “mayhaṃ alābho”ti socati, “tassa yaso”ti socati, “mayhaṃ ayaso”ti socati, “tassa pasaṃsā”ti socati, “mayhaṃ nindā”ti socati, “tassa sukhan”ti socati, “mayhaṃ dukkhan”ti socati, “so sakkato garukato mānito pūjito apacito lābhī cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhārānaṃ, ahamasmi asakkato agarukato amānito apūjito anapacito na lābhī cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhārānaṃ”ti socati kilamati paridevati urattāliṃ kandati sammohaṃ āpajjatīti- paridevati socati. **Hīnavādoti** hīnavādo nihīnavādo parihīnavādo parihāpitavādo na paripūravādoti- paridevati socati hīnavādo.

Upaccagā manti anutthunātīti. So maṃ vādena vādaṃ accagā upaccagā atikkanto samatikkanto vītivattoti. Evampi upaccagā manti. Atha vā maṃ vādena vādaṃ abhibhavitvā ajjhottharivā pariyādiyivā maddayivā carati viharati iriyati vattati pāleti yapeti yāpetīti. Evampi upaccagā manti. Anutthunā vuccati vācā palāpo vippalāpo lālappo lālappāyanā lālappāyitattanti- upaccagā manti anutthunāti.

Tenāha bhagavā-

“Yamassa vādaṃ parihīnamāhu, apāhataṃ pañhavimaṃsakāse; paridevati socati hīnavādo, upaccagā manti anutthunātīti”ti.

63. Ete (..0130) **vivādā samaṇesu jātā, etesu ugghātinighāti hoti.**

Etampi disvā virame kathojjaṃ, na haññadatthatthi pasaṃsalābhā.

Ete vivādā samaṇesu jātātī. Samaṇātī ye

keci ito bahiddhā paribbajūpagatā paribbajasamāpannā. Ete diṭṭhikalāhā diṭṭhibhaṇḍanā diṭṭhiviggahā diṭṭhivivādā diṭṭhimedhagā samaṇesu jātā sañjātā nibbattā abhinibbattā pātubhūtāti- ete vivādā samaṇesu jātā.

Etesu ugghātinighāti hotīti. Jayaparājayo hoti, lābhālābho hoti, yasāyaso hoti, nindāpasamsā hoti, sukhadukkhaṃ hoti, somanassadomanassaṃ hoti, iṭṭhāniṭṭhaṃ hoti, anunayapaṭighaṃ hoti, ugghātitanigghātitaṃ hoti, anurodhavirodho hoti, jayena cittaṃ ugghātitaṃ hoti parājayena cittaṃ nigghātitaṃ hoti, lābhena cittaṃ ugghātitaṃ hoti alābhena cittaṃ nigghātitaṃ hoti, yasena cittaṃ ugghātitaṃ hoti ayasena cittaṃ nigghātitaṃ hoti, pasamsāya cittaṃ ugghātitaṃ hoti nindāya cittaṃ nigghātitaṃ hoti, sukkena cittaṃ ugghātitaṃ hoti dukkena cittaṃ nigghātitaṃ hoti, somanassena cittaṃ ugghātitaṃ hoti domanassena cittaṃ nigghātitaṃ hoti, unnatiyā § cittaṃ ugghātitaṃ hoti onatiyā § cittaṃ nigghātitaṃ hotīti- etesu ugghātinighāti hoti.

Etampi disvā virame kathojjanti. Etampi disvāti etaṃ ādīnavaṃ disvā passivā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā diṭṭhikalāhesu diṭṭhibhaṇḍanesu diṭṭhiviggahesu diṭṭhivivādesu diṭṭhimedhagesūti- **etampi disvā virame kathojjanti. Kathojjaṃ** vuccati kalāho bhaṇḍanaṃ viggaho vivādo medhagaṃ. Atha vā **kathojjanti** anojavantī nisākathā kathojjaṃ na kareyya, kalahaṃ na kareyya, bhaṇḍanaṃ na kareyya, viggahaṃ na kareyya, vivādaṃ na kareyya, medhagaṃ na kareyya, kalāhabhaṇḍanaviggahavivādamedhagaṃ pajaheyya vinodeyya byantiṃ kareyya anabhāvaṃ gameyya, kalāhabhaṇḍanaviggahavivādamedhagā ārato assa virato paṭivirato nikkhanto (..0131) nissaṭo vippayutto visaññutto vimariyādikatena cetasā vihareyyāti- etampi disvā virame kathojjaṃ.

Na haññadatthatti pasamsalābhāti. Pasamsalābhā añño attho natthi attattho vā parattho vā ubhayattho vā diṭṭhadhammiko vā attho, samparāyiko vā attho, uttāno vā attho, gambhīro vā attho, gūḷho vā attho, paṭicchanno vā attho, neyyo vā attho, nīto vā attho, anavajjo vā attho, nikkilesso vā attho, vodāno vā attho, paramattho vā attho natthi na santi na saṃvijjanti nupalabbhantīti- na haññadatthatti pasamsalābhā.

Tenāha bhagavā-

“Ete vivādā samaṇesu jātā, etesu ugghātinighāti hoti;

etampi disvā virame kathojjaṃ, na haññadatthatti pasamsalābhā”ti.

64. Pasamsito vā pana tattha hoti, akkhāya vādaṃ parisāya majjhe.

So § hassatī unnamatī § ca tena, pappuyya tamatthaṃ yathā mano ahu.

Pasamsito vā pana tattha hotīti. Tatthāti sakāya diṭṭhiyā sakāya khantiyā sakāya ruciyā sakāya laddhiyā pasamsito thomito kittito vaṇṇito hotīti- pasamsito vā pana tattha hoti.

Akkhāya vādaṃ parisāya majjheti. Khattiyaparisāya vā brāhmaṇaparisāya vā gahapatiparisāya vā samaṇaparisāya vā majjhe attano vādaṃ akkhāya ācikkhitvā anuvādaṃ akkhāya ācikkhitvā thambhayitvā brūhayitvā dīpayitvā jotayitvā voharitvā pariggaṇhitvāti- akkhāya vādaṃ parisāya majjhe.

So hassatī unnamatī ca tenāti. So tena jayathena tuṭṭho hoti haṭṭho pahaṭṭho

attamano paripuṇṇasaṅkappo. Atha vā dantavidamaṣakaṃ hasamāno. **So hassatī unnamatī ca tenāti** so tena jayatthena (..0132) unnato hoti unnamo dhajo sampaggāho ketukamyatā cittassāti- so hassatī unnamatī ca tena.

Pappuyya tamatthaṃ yathā mano ahūti. Taṃ jayatthaṃ pappuyya pāpuṇitvā adhigantvā vinditvā paṭilabhivā. **Yathā mano ahūti** yathā mano ahu, yathā citto ahu, yathā saṅkappo ahu, yathā viññāṇo ahūti- pappuyya tamatthaṃ yathā mano ahu.

Tenāha bhagavā-

“Pasamaṣito vā pana tattha hoti, akkhāya vādaṃ parisāya majjhe; so hassatī unnamatī ca tena, pappuyya tamatthaṃ yathā mano ahū”ti.

65. Yā unnatī sāssa vighātabhūmi, mānātimānaṃ vadate paneso.

Etampi disvā na vivādayetha, na hi tena suddhiṃ kusalā vadanti.

Yā unnatī sāssa vighātabhūmīti. Yā unnati unnamo dhajo sampaggāho ketukamyatā cittassāti- yā unnati. **Sāssa vighātabhūmīti** sā tassa vighātabhūmi upaghātabhūmi piḷanabhūmi ghaṭṭanabhūmi upaddavabhūmi upasaggabhūmīti- yā unnatī sāssa vighātabhūmi.

Mānātimānaṃ vadate panesoti. So puggalo mānañca vadati atimānañca vadatīti- mānātimānaṃ vadate paneso.

Etampi disvā na vivādayethāti. Etaṃ ādīnavaṃ disvā passitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā diṭṭhikalahesu diṭṭhibhaṇḍanesu diṭṭhiviggahesu diṭṭhivivādesu diṭṭhimedhagesūti- etampi disvā. **Na vivādayethāti** na kalahaṃ kareyya na bhaṇḍanaṃ kareyya na viggahaṃ kareyya na vivādaṃ kareyya, na medhagaṃ kareyya, kalahabhaṇḍanaviggahavivādamedhagaṃ pajaheyya vino-deyya byantiṃ kareyya anabhāvaṃ gameyya, kalahabhaṇḍanaviggahavivādamedhagā ārato assa virato paṭivirato nikkhanto nissaṭṭo vippayutto visaññutto vimariyādikatena cetasā vihareyyāti- etampi disvā na vivādayetha.

Na (..0133) hi tena suddhiṃ kusalā vadantīti. **Kusalāti** ye te khandhakusalā dhātukusalā āyatanakusalā paṭiccasamuppādakusalā satipaṭṭhānakusalā sammapadhānakusalā iddhipādakusalā indriyakusalā balakusalā bojjaṅgakusalā maggakusalā phalakusalā nibbānakusalā, te kusalā diṭṭhikalahena diṭṭhibhaṇḍanena diṭṭhiviggahena diṭṭhivivādena diṭṭhimedhagena suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ, muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ na vadanti na kathenti na bhaṇanti na dīpanti na voharantīti- na hi tena suddhiṃ kusalā vadanti.

Tenāha bhagavā-

“Yā unnatī sāssa vighātabhūmi, mānātimānaṃ vadate paneso; etampi disvā na vivādayetha, na hi tena suddhiṃ kusalā vadantī”ti.

66. Sūro yathā rājakhādāya puṭṭho, abhigajjameti paṭisūramicchaṃ.

Yeneva so tena palehi sūra, pubbeva natthi yadidaṃ yudhāya.

Sūro yathā rājakhādāya puṭṭhoti. **Sūro**ti sūro vīro vikkanto abhīrū achambhī anu-trāsī apalāyī. **Rājakhādāya puṭṭhoti** rājakhādāniyena rājabhojanīyena puṭṭho posito apādito vaḍḍhitoti- sūro yathā rājakhādāya puṭṭho.

Abhigajjameti paṭisūramicchanti. So gajjanto uggajjanto abhigajjanto eti upeti

upagacchati paṭisūraṃ paṭipurisaṃ paṭisattū paṭimallaṃ icchanto sādīyānto patthayānto pihayānto abhijappantoti- abhigajjameti paṭisūramicchaṃ.

Yeneva so tena palehi sūrāti. Yeneva so diṭṭhigatiko tena palehi, tena vaja, tena gaccha, tena atikkama, so tuyhaṃ paṭisūro paṭipuriso paṭisattu paṭimalloti- yeneva so tena palehi sūra.

Pubbeva natthi yadidaṃ yudhāyāti. Pubbeva bodhiyā mūle ye paṭisenikarā kilesā paṭilomakarā paṭikaṇḍakakarā paṭipakkhakarā te natthi na (..0134) santi na saṃvijjanti nupalabbhanti, pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhabbuppattikā ñāṇagginā daḍḍhā. **Yadidaṃ yudhāyāti** yadidaṃ yuddhatthāya kalahatthāya bhaṇḍanathāya viggahatthāya vivādatthāya medhagatthāyāti- pubbeva natthi yadidaṃ yudhāya.

Tenāha bhagavā-

“Sūro yathā rājakhādāya puṭṭho, abhigajjameti paṭisūramicchaṃ; yeneva so tena palehi sūra, pubbeva natthi yadidaṃ yudhāyā”ti.

67. Ye diṭṭhimuggayha vivādayanti, idameva saccanti ca vādayanti.

Te tvaṃ vadassū na hi tedha atthi, vādamhi jāte paṭisenikattā.

Ye diṭṭhimuggayha vivādayantīti ye dvāsaṭṭhidiṭṭhigatānaṃ aññataraññataraṃ diṭṭhigataṃ gahetvā gaṇhitvā uggaṇhitvā parāmasitvā abhinivisitvā vivādayanti kalahaṃ karonti bhaṇḍanaṃ karonti ‘viggahaṃ karonti vivādaṃ karonti, medhagaṃ karonti- “na tvaṃ imaṃ dhammavinayaṃ ājānāsi, ahaṃ imaṃ dhammavinayaṃ ājānāmi, kiṃ tvaṃ imaṃ dhammavinayaṃ ājānissasi, micchāpaṭipanno tvamasi, ahamasmi sammāpaṭipanno, sahitaṃ me, asahitaṃ te, pure vacanīyaṃ pacchā avaca, pacchā vacanīyaṃ pure avaca, adhiciṇṇaṃ te viparāvattaṃ, āropito te vādo, niggahito tvamasi, cara vādappamokkhāya, nibbeṭṭhehi vā sace pahosi”ti- ye diṭṭhimuggayha vivādayanti.

Idameva saccanti ca vādayantīti. “Sassato loko, idameva saccaṃ moghamañña- n”ti vādayanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharanti. “Asassato loko ...pe... neva hoti na na hoti tathāgato paraṃ maraṇā, idameva saccaṃ moghamañña- n”ti vādayanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharantīti- idameva saccanti ca vādayanti.

Te tvaṃ vadassū na hi tedha atthi, vādamhi jāte paṭisenikattāti. Te tvaṃ diṭṭhigatike vadassu vādēna vādaṃ, niggahena niggahaṃ, paṭikammaṃ paṭikammaṃ, visesena visesaṃ, paṭivisesena paṭivisesaṃ, āveṭṭhiyāya āveṭṭhiyaṃ, nibbeṭṭhiyāya nibbeṭṭhiyaṃ, chedena chedaṃ, maṇḍalena maṇḍalaṃ, te (..0135) tuyhaṃ paṭisūrā paṭipurisā paṭisattū paṭimallāti- te tvaṃ vadassū na hi tedha atthi. **Vādamhi jāte paṭisenikattāti.** Vāde jāte sañjāte nibbatte abhinibbatte pātubhūteyeva paṭisenikattā

§ paṭilomakattā paṭibhaṇḍakattā paṭipakkhakattā kalahaṃ kareyyuṃ bhaṇḍanaṃ kareyyuṃ viggahaṃ kareyyuṃ vivādaṃ kareyyuṃ medhagaṃ kareyyuṃ, te natthi na santi na saṃvijjanti nupalabbhanti, pahīnā ...pe... ñāṇagginā daḍḍhāti- te tvaṃ vadassū na hi tedha atthi vādamhi jāte paṭisenikattā.

Tenāha bhagavā-

“Ye diṭṭhimuggayha vivādayanti, idameva saccanti ca vādayanti; te tvaṃ vadassū na hi tedha atthi, vādamhi jāte paṭisenikattā” ti.

68. Visenikatvā pana ye caranti, diṭṭhīhi diṭṭhiṃ avirujjhamānā.

Tesu tvaṃ kiṃ labhetha pasūra, yesīdha natthi paramuggahītaṃ.

Visenikatvā pana ye carantīti. Senā vuccati mārasenā. Kāyaduccaritaṃ mārasenā, vacīduccaritaṃ mārasenā, manoduccaritaṃ mārasenā, lobho mārasenā, doso mārasenā, moho mārasenā, kodho... upanāho... makkho... paḷāso... issā... macchariyaṃ... māyā... sāṭheyyaṃ... thambho... sārāmbho... māno... atimāno... mado... pamādo... sabbe kilesā... sabbe duccharitā... sabbe darathā... sabbe pariḷāhā... sabbe santāpā... sabbākusalābhisaṅkhārā mārasenā.

Vuttañhetam bhagavatā-

“Kāmā te paṭhamā senā, dutiyā arati vuccati ...pe...; na naṃ asuro jināti, jetvāva labhate sukhan” ti.

Yato catūhi ariyamaggehi sabbā ca mārasenā sabbe ca paṭisenikarā kilesā jitā ca parājitā ca bhaggā vippaluggā parammukhā, tena vuccati visenikatvāti. **Yeti** arahanto khīṇāsavā. **Carantīti** caranti viharanti (..0136) iriyanti vattenti pārenti yapenti yāpentīti- visenikatvā pana ye caranti.

Diṭṭhīhi diṭṭhiṃ avirujjhamānāti. Yesam dvāsaṭṭhi diṭṭhigatāni pahīnāni samucchinnāni vūpasantāni paṭipassaddhāni abhabbuppattikāni ñāṇagginā daḍḍhāni, te diṭṭhīhi diṭṭhiṃ avirujjhamānā appaṭivirujjhamānā appahīyamānā appaṭihañña-mānā appaṭihatamānāti- diṭṭhīhi diṭṭhiṃ avirujjhamānā.

Tesu tvaṃ kiṃ labhetha pasūrāti. Tesu arahantesu khīṇāsavesu kiṃ labhetha paṭisūram paṭipurisam paṭisattum paṭimallanti- tesu tvaṃ kiṃ labhetha pasūra.

Yesīdha natthi paramuggahītanti. Yesam arahantānam khīṇāsavānam “idaṃ paramaṃ aggamaṃ seṭṭhaṃ visiṭṭhaṃ pāmokkhaṃ uttamaṃ pavaran” ti gahitaṃ parāmatṭhaṃ abhiniviṭṭhaṃ ajjhositam adhimuttam, natthi na santi na saṃvijjanti nupalabbhanti, pahīnam samucchinnaṃ vūpasantaṃ paṭipassaddham abhabbuppattikaṃ ñāṇagginā daḍḍhanti- yesīdha natthi paramuggahītam.

Tenāha bhagavā-

“Visenikatvā pana ye caranti, diṭṭhīhi diṭṭhiṃ avirujjhamānā; tesu tvaṃ kiṃ labhetha pasūra, yesīdha natthi paramuggahītan” ti.

69. Atha tvaṃ pavitakkamāgamā, § manasā diṭṭhigatāni cintayanto.

Dhonena yugaṃ samāgamā, na hi tvaṃ sakkhasi sampayātave.

Atha tvaṃ pavitakkamāgamāti. Athāti padasandhi padasaṃsaggo padapāripūrī akkharasamavāyo byañjanasiliṭṭhatā padānupubbatapeṭaṃ- athāti. **Pavitakkamāgamāti** takkento vitakkento saṅkappento “jayo nu kho me bhavissati, parājayo nu kho me bhavissati, kathaṃ niggahaṃ karissāmi, kathaṃ paṭikammaṃ karissāmi,

katham visesam karissāmi, katham paṭivisesam karissāmi, katham āveṭhiyam karissāmi, katham nibbeṭhiyam karissāmi (..0137), katham chedam karissāmi, katham maṇḍalam karissāmi” evam takkento vitakkento saṅkappento āgatosi upagatosi sampattosi mayā saddhim samāgatosi- atha tvam pavitakkamāgamā.

Manasā diṭṭhigatāni cintayantoti. Manoti yaṃ cittaṃ mano mānasam hadayaṃ paṇḍaram, mano manāyatanaṃ manindriyaṃ viññāṇaṃ viññāṇakkhandho tajjā manoviññāṇadhātu. Cittena diṭṭhim cintento vicintento “sassato loko”ti vā, “assato loko”ti vā ...pe... “neva hoti na na hoti tathāgato param maraṇā”ti vāti-manasā diṭṭhigatāni cintayanto.

Dhonena yugam samāgamā, na hi tvam sakkhasi sampayātaveti. Dhonā vuccati paññā. Yā paññā pajānanā ...pe... amoho dhammavicayo sammādiṭṭhi. Kimkāraṇā dhonā vuccati paññā? Tāya paññāya kāyaduccaritam dhutaṅca dhotaṅca sandhotaṅca niddhotaṅca, vacīduccaritam ...pe... sabbākusalābhisaṅkhārā dhutā ca dhotā ca sandhotā ca niddhotā ca. Atha vā sammādiṭṭhiyā micchādiṭṭhi... sammāsaṅkappena micchāsaṅkappo ...pe... sammāvimuttiyā micchāvimutti dhutā ca dhotā ca sandhotā ca niddhotā ca. Atha vā ariyena aṭṭhaṅgikena maggena sabbe kilesā... sabbe duccharitā... sabbe darathā... sabbe pari-lāhā... sabbe santāpā... sabbākusalābhisaṅkhārā dhutā ca dhotā ca sandhotā ca niddhotā ca. Bhagavā imehi dhoneyyehi dhammehi upeto samupeto upagato samupagato upapanno samupapanno samannāgato, tasmā bhagavā dhono. So dhutarāgo dhutapāpo dhutakilesa dhutapari-lāhoti- dhonoti.

Dhonena yugam samāgamā, na hi tvam sakkhasi sampayātaveti. Pasūro paribbājako na paṭibalo dhonena buddhena bhagavatā saddhim yugam samāgamam samāgantvā yugaggāham gaṇhitvā sākacchetum sallapitum sākaccham samāpajjitum. Tam kissa hetu? Pasūro paribbājako hīno nihīno omako lāmako chatukko paritto. So hi bhagavā aggo ca seṭṭho ca viṣiṭṭho ca pāmokkho ca uttamo ca pavaro ca. Yathā saso na paṭibalo mattena mātaṅgena saddhim yugam samāgamam samāgantvā yugaggāham gaṇhitum; yathā kotthuko na paṭibalo sīhena migaraññā saddhim yugam samāgamam samāgantvā yugaggāham gaṇhitum; yathā vacchako taruṇako dhenupako (..0138) na paṭibalo usabhena calakakunā § saddhim yugam samāgamam samāgantvā yugaggāham gaṇhitum; yathā dhaṅko na paṭibalo garuḷena venateyyena saddhim yugam samāgamam samāgantvā yugaggāham gaṇhitum; yathā caṇḍālo na paṭibalo raññā cakkavattinā saddhim yugam samāgamam samāgantvā yugaggāham gaṇhitum; yathā paṃsupisācako na paṭibalo indena devaraññā saddhim yugam samāgamam samāgantvā yugaggāham gaṇhitum; evameva pasūro paribbājako na paṭibalo dhonena buddhena bhagavatā saddhim yugam samāgamam samāgantvā yugaggāham gaṇhitvā sākacchetum sallapitum sākaccham samāpajjitum. Tam kissa hetu? Pasūro paribbājako hīnapañño nihīnapañño omakapañño lāmakapañño chatukkapañño parittapañño. So hi bhagavā mahāpañño puthupañño hāsapañño javanapañño tikkhapañño nibbedhikapañño, paññāpabhedakusalo pabhinnañño adhigatapaṭisambhido, catuvesārajjappatto dasabaladhārī, purisāsabho purisasīho purisanāgo

purisājañño purisadhorayho, anantañāṇo anantatejo anantayaso aḍḍho mahaddhano dhanavā, netā vinetā anunetā, paññāpetā nijjhāpetā pekkhetā pasādetā. So hi bhagavā anuppanassa maggassa uppādetā, asañjātassa maggassa sañjanetā, anakkhātassa maggassa akkhātā, maggaññū maggavidū maggakovido maggānugā ca panassa etarahi sāvakā viharanti pacchā samannāgatā.

So hi bhagavā jānaṃ jānāti passaṃ passati, cakkhubhūto ñāṇabhūto dhamma-
bhūto brahmabhūto, vattā pavattā atthassa ninnetā amatassa dātā dhamma-
ssāmī tathāgato; natthi tassa bhagavato aññātaṃ adiṭṭhaṃ aviditaṃ asacchikataṃ
aphassitaṃ § paññāya. Atītaṃ anāgataṃ paccuppannaṃ upādāya sabbe
dhammā sabbākārena buddhassa bhagavato ñāṇamukhe āpāthaṃ āgacchanti.
Yaṃ kiñci neyyaṃ nāma atthi dhammaṃ jānitabbaṃ. Attattho vā parattho vā ubha-
yattho vā diṭṭhadhammiko vā attho, samparāyiko vā attho, uttāno vā attho,
gambhīro vā attho, gūḷho vā attho, paṭicchanno vā attho, neyyo vā attho, nīto vā
attho, anavajjo vā attho, nikkilesso vā attho, vodāno vā attho, paramattho vā attho,
sabbaṃ taṃ antobuddhañāṇe parivattati.

Sabbaṃ (.0139) kāyakammaṃ buddhassa bhagavato ñāṇānuparivatti, sabbaṃ
vacīkammaṃ ñāṇānuparivatti, sabbaṃ manokammaṃ ñāṇānuparivatti. Atite
buddhassa bhagavato appaṭihataṃ ñāṇaṃ, anāgate appaṭihataṃ ñāṇaṃ, paccu-
ppanne appaṭihataṃ ñāṇaṃ, yāvatakaṃ neyyaṃ tāvatakaṃ ñāṇaṃ, yāvatakaṃ
ñāṇaṃ tāvatakaṃ neyyaṃ, neyyapariyantikaṃ ñāṇaṃ, ñāṇapariyantikaṃ neyyaṃ,
neyyaṃ atikkamitvā ñāṇaṃ nappavattati, ñāṇaṃ atikkamitvā neyyapatho natthi.
Aññamaññapariyantaṭṭhāyino te dhammā. Yathā dvinnaṃ samuggapaṭalānaṃ
sammā phusitānaṃ heṭṭhimaṃ samuggapaṭalaṃ uparimaṃ nātivattati, uparimaṃ
samuggapaṭalaṃ heṭṭhimaṃ nātivattati aññamaññapariyantaṭṭhāyino; evameva
buddhassa bhagavato neyyaṃca ñāṇaṃca aññamaññapariyantaṭṭhāyino; yāva-
takaṃ neyyaṃ tāvatakaṃ ñāṇaṃ, yāvatakaṃ ñāṇaṃ tāvatakaṃ neyyaṃ, neyyapa-
riyantikaṃ ñāṇaṃ, ñāṇapariyantikaṃ neyyaṃ, neyyaṃ atikkamitvā ñāṇaṃ nappa-
vattati, ñāṇaṃ atikkamitvā neyyapatho natthi. Aññamaññapariyantaṭṭhāyino te
dhammā sabbadhammesu buddhassa bhagavato ñāṇaṃ pavattati.

Sabbe dhammā buddhassa bhagavato āvajjanapaṭibaddhā ākaṅkhaṭibaddhā
manasikāraṭibaddhā cittuppādaṭibaddhā. Sabbasattesu buddhassa bhaga-
vato ñāṇaṃ pavattati, sabbesaṅca sattānaṃ bhagavā āsayāṃ jānāti anusayāṃ
jānāti caritaṃ jānāti adhimuttiṃ jānāti. Apparajakkhe mahārajakkhe tikkhindriye
mudindriye svākāre dvākāre suviññāpaye duviññāpaye bhābbābhabbe satte pajā-
nāti. Sadevako loko samārako sabrahmako sassamaṇabrāhmaṇī pajā sadevama-
nussā antobuddhañāṇe parivattati.

Yathā ye keci macchakacchapā antamaso timitimiṅgalaṃ upādāya antomahāsa-
mudde parivattanti; evameva sadevako loko samārako sabrahmako sassamaṇa-
brāhmaṇī pajā sadevamanussā antobuddhañāṇe parivattati. Yathā ye keci
pakkhī antamaso garuḷaṃ venateyyaṃ upādāya ākāssassa padese parivattanti;
evameva yepi te sārīputtasamā paññāya tepi buddhañāṇassa padese parivattanti
. Buddhañāṇaṃ devamanussānaṃ paññaṃ pharivā abhibhavivā tiṭṭhatiyeva.

Yepi te khattiyapaṇḍitā brāhmaṇapaṇḍitā gahapatipaṇḍitā samaṇapaṇḍitā nipuṇā kataparappavādā vālavedhirūpā. Vobhindantā § maññe caranti paññāgadena diṭṭhigatāni (..0140). Te pañhe abhisaṅkharitvā abhisaṅkharitvā tathāgate upasaṅkamtivā pucchanti gūḷhāni ca paṭicchannāni ca. Kathitā visajjitāva te pañhā bhagavatā honti niddiṭṭhakāraṇā upakkhittakā ca. Te bhagavato sampajjanti. Atha kho bhagavāva tattha atirocati yadidaṃ paññāyāti- dhonena yugaṃ samāgamā, na hi tvam sakkhasi sampayātave.

Tenāha bhagavā-

“Atha tvam pavitakkamāgamā, manasā diṭṭhigatāni cintayanto;

dhonena yugaṃ samāgamā, na hi tvaṃ sakkhasi sampayātave”ti.

Pasūrasuttaniddeso aṭṭhamo.

9. Māgaṇḍiyasuttaniddeso

Atha māgaṇḍiyasuttaniddesaṃ vakkhati-

70. Disvāna taṇhaṃ aratiṃ ragañca, nāhosi chando api methunasmiṃ.

Kimevidaṃ muttakarīsapuṇṇaṃ, pādāpi naṃ samphusituṃ na icche.

Disvāna taṇhaṃ aratiṃ ragañca, nāhosi chando api methunasminti. Taṇhañca aratiñca ragañca māradhītarō disvā passitvā methunadhamme chando vā rāgo vā pemaṃ vā nāhosīti- disvāna taṇhaṃ aratiṃ ragañca nāhosi chando api methunasmiṃ.

Kimevidaṃ muttakarīsapuṇṇaṃ, pādāpi naṃ samphusituṃ na iccheti. Kimevidaṃ sarīraṃ muttapuṇṇaṃ karīsapuṇṇaṃ semhapuṇṇaṃ ruhirapuṇṇaṃ aṭṭhisāṅghātanhārusambandhaṃ rudhiramaṃsāvālepanaṃ cammavinaddhaṃ chaviyā paṭicchannaṃ chiddāvachiddaṃ uggharantaṃ paggharantaṃ kimisaṅghanisevitaṃ nānākalimalaparipūraṃ pādena akkamituṃ na iccheyya, kuto pana saṃvāso vā samāgamo vāti- kimevidaṃ muttakarīsapuṇṇaṃ, pādāpi naṃ samphusituṃ na icche. Anacchariyañcetaṃ manusso dibbe kāme patthayanto mānusake kāme na iccheyya, mānusake vā kāme patthayanto (..0141) dibbe kāme na iccheyya. Yaṃ tvaṃ ubhopi na icchasi na sādīyasi na patthesi na pihesi nābhijappasi, kiṃ te dassanaṃ, katamāya tvaṃ diṭṭhiyā samannāgatoti pucchatīti.

Tenāha bhagavā-

“Disvāna taṇhaṃ aratiṃ ragañca, nāhosi chando api methunasmiṃ; kimevidaṃ muttakarīsapuṇṇaṃ, pādāpi naṃ samphusituṃ na icche”ti.

71. Etādisaṃ ce ratanaṃ na icchasi, nāriṃ narindehi bahūhi patthitaṃ.

Diṭṭhigataṃ sīlavataṃ nu jīvitaṃ, bhavūpapattiñca vadesi kīdisaṃ.

72. Idaṃ vadāmīti na tassa hoti, [māgaṇḍiyāti § bhagavā]

Dhammesu niccheyya samuggahītaṃ.

Passaṅca diṭṭhīsu anuggahāya, ajjhattasantiṃ pacinaṃ adassaṃ.

Idaṃ vadāmīti na tassa hotīti. Idaṃ vadāmīti idaṃ vadāmi, etaṃ vadāmi, ettakaṃ

vadāmi, ettāvataṃ vadāmi, idaṃ diṭṭhigataṃ vadāmi- “sassato loko”ti vā ...pe... “neva hoti na na hoti tathāgato paraṃ maraṇā”ti vā. **Na tassa hotīti** na mayhaṃ hoti, “ettāvataṃ vadāmī”ti na tassa hotīti- idaṃ vadāmīti na tassa hoti.

Māgaṇḍiyāti bhagavā taṃ brāhmaṇaṃ nāmena ālapati. **Bhagavāti** gāravādhivācanaṃ ...pe... sacchikā paññatti yadidaṃ bhagavāti- māgaṇḍiyāti bhagavā.

Dhammesu niccheyya samuggahītanti. Dhammesūti dvāsattṭhiyā diṭṭhigatesu. **Niccheyyāti** nicchinitvā vinicchinitvā vicinitvā pavicinitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā, odhiggāho bilaggāho varaggāho koṭṭhāsaggāho uccaya-ggāho samuccayaggāho, “idaṃ saccaṃ tacchaṃ tathaṃ bhūtaṃ yāthāvaṃ avipa-

rītan”ti gaḥitaṃ parāmaṭṭhaṃ abhiniviṭṭhaṃ ajjhositaṃ (..0142) adhimuttaṃ, natthi na santi na saṃvijjati nupalabbhati, paḥiṇaṃ samucchinnaṃ vūpasantaṃ paṭipassaddhaṃ abhabbuppattikaṃ ñāṇagginā daḍḍhanti- dhammesu niccheyya samuggaḥitaṃ.

Passañca diṭṭhīsu anuggahāyāti. Diṭṭhīsu ādīnavaṃ passanto diṭṭhiyo na gaṇhāmi na parāmasāmi nābhinivīsāmi. Atha vā na gaṇhitabbā na parāmasitabbā nābhinivisitabbāti. Evampi passañca diṭṭhīsu anuggahāya.

Atha vā “sassato loko, idameva saccaṃ moghamaññaṃ”ti diṭṭhigatametaṃ diṭṭhigahanaṃ diṭṭhikantāro diṭṭhivīsūkāyikaṃ diṭṭhivipphanditaṃ diṭṭhisaññojanaṃ, sadukkhāṃ savighātaṃ sa-upāyāsaṃ sapariḷāhaṃ, na nibbidāya na virāgāya na nirodhāya na upasamāya na abhiññāya na sambodhāya na nibbānāya saṃvattatīti. Diṭṭhīsu ādīnavaṃ passanto diṭṭhiyo na gaṇhāmi na parāmasāmi nābhinivīsāmi. Atha vā na gaṇhitabbā na parāmasitabbā nābhinivisitabbāti. Evampi passañca diṭṭhīsu anuggahāya.

Atha vā “asassato loko, antavā loko, anantavā loko, taṃ jīvaṃ taṃ sarīraṃ, aññaṃ jīvaṃ aññaṃ sarīraṃ, hoti tathāgato paraṃ maraṇā, na hoti tathāgato paraṃ maraṇā, hoti ca na ca hoti tathāgato paraṃ maraṇā, neva hoti na na hoti tathāgato paraṃ maraṇā, idameva saccaṃ moghamaññaṃ”ti diṭṭhigatametaṃ diṭṭhigahanaṃ diṭṭhikantāro diṭṭhivīsūkāyikaṃ diṭṭhivipphanditaṃ diṭṭhisaññojanaṃ, sadukkhāṃ savighātaṃ sa-upāyāsaṃ sapariḷāhaṃ na nibbidāya na virāgāya na nirodhāya na upasamāya na abhiññāya na sambodhāya na nibbānāya saṃvattatīti. Diṭṭhīsu ādīnavaṃ passanto diṭṭhiyo na gaṇhāmi na parāmasāmi nābhinivīsāmi. Atha vā na gaṇhitabbā na parāmasitabbā nābhinivisitabbāti. Evampi passañca diṭṭhīsu anuggahāya.

Atha vā imā diṭṭhiyo evaṃgaḥitā evaṃparāmaṭṭhā evaṃgatikā bhavissanti evaṃ-abhisamparāyāti. Diṭṭhīsu ādīnavaṃ passanto diṭṭhiyo na gaṇhāmi na parāmasāmi nābhinivīsāmi. Atha vā na gaṇhitabbā na parāmasitabbā nābhinivisitabbāti. Evampi passañca diṭṭhīsu anuggahāya.

Atha vā imā diṭṭhiyo nirayasamvattanikā tiracchānayaṇisaṃvattanikā pettivisaṃvattanikāti. Diṭṭhīsu ādīnavaṃ passanto diṭṭhiyo na gaṇhāmi (..0143) na parāmasāmi nābhinivīsāmi. Atha vā na gaṇhitabbā na parāmasitabbā nābhinivisitabbāti. Evampi passañca diṭṭhīsu anuggahāya.

Atha vā imā diṭṭhiyo aniccā saṅkhatā paṭiccasamuppannā khayadhammā vāyadhammā virāgadhammā nirodhadhammāti. Diṭṭhīsu ādīnavaṃ passanto diṭṭhiyo na gaṇhāmi na parāmasāmi nābhinivīsāmi. Atha vā na gaṇhitabbā na parāmasitabbā nābhinivisitabbāti. Evampi passañca diṭṭhīsu anuggahāya.

Ajjhattasantiṃ pacinaṃ adassanti. Ajjhataṃ rāgassa santiṃ, dosassa santiṃ, mohassa santiṃ, kodhassa... upanāhassa... makkhassa ... paḷāsassa... issāya... macchariyassa ... māyāya... sāṭṭheyyassa... thambhassa... sārāmbhassa... mānassa... atimānassa... madassa... pamādassa... sabbakilesānaṃ... sabbaduccaritānaṃ... sabbadarathānaṃ... sabbapariḷāhānaṃ... sabbasāntāpānaṃ... sabbākusalābhisaṅkhārānaṃ santiṃ upasantiṃ vūpasantiṃ nibbutiṃ

paṭipassaddhiṃ santiṃ. **Pacinanti** pacinanto vicinanto pavicinanto tulayanto tīrayanto vibhāvayanto vibhūtaṃ karonto, “sabbe saṅkhārā aniccā”ti pacinanto vicinanto pavicinanto tulayanto tīrayanto vibhāvayanto vibhūtaṃ karonto, “sabbe saṅkhārā dukkhā”ti... “sabbe dhammā anattā”ti pacinanto vicinanto pavicinanto... “yaṃ kiñci samudayadhammaṃ, sabbaṃ taṃ nirodhadhammaṃ”ti pacinanto vicinanto pavicinanto tulayanto tīrayanto vibhāvayanto vibhūtaṃ karonto. **Adassanti** adassaṃ adakkiṃ apassiṃ paṭivijjhinti- ajjhattasantiṃ pacinaṃ adassaṃ.

Tenāha bhagavā-

“Idaṃ vadāmīti na tassa hoti, [māgaṇḍiyāti bhagavā]
dhammesu niccheyya samuggahāya;
passaṅca diṭṭhīsu anuggahāya;
ajjhattasantiṃ pacinaṃ adassaṃ”ti.

73. Vinicchayā yāni pakappitāni, [iti māgaṇḍiyō]

Te ve munī brūsi anuggahāya.

Ajjhattasantīti yametamatthaṃ, kathaṃ nu dhīrehi paveditaṃ taṃ.

Vinicchayā yāni pakappitāni. Vinicchayā vuccanti dvāsaṭṭhi diṭṭhigatāni diṭṭhivinicchayā. **Pakappitāni** kappitā pakappitā abhisaṅkhatā saṅghapitātipi pakappitā (..0 Atha vā aniccā saṅkhatā paṭiccasamuppannā khayadhammā vayadhammā virāga-dhammā nirodhadhammā vipariṇāmadhammātipi pakappitāti- vinicchayā yāni pakappitāni.

Iti māgaṇḍiyoti. Itīti padasandhi padasaṃsaggo padapāripūrī akkharasamavāyo byañjanasiliṭṭhatā padānupubbatapeṭaṃ- itīti. **Māgaṇḍiyoti** tassa brāhmaṇassa nāmaṃ saṅkhā samaññā paññatti vohāro- iti māgaṇḍiyoti.

Te ve munī brūsi anuggahāya, ajjhattasantīti yametamatthanti. Te veti dvāsaṭṭhi diṭṭhigatāni. **Munīti.** **Monam** vuccati ñāṇam ...pe... saṅgajālamaticca so munīti. **Anuggahāyāti** diṭṭhīsu ādīnavaṃ passanto diṭṭhiyo na gaṇhāmi na parāmasāmi nābhinivisāmīti ca bhaṇasi, ajjhattasantīti ca bhaṇasi. **Yametamatthanti** yaṃ paramatthanti- te ve munī brūsi anuggahāya, ajjhattasantīti yametamatthaṃ.

Kathaṃ nu dhīrehi paveditaṃ tanti. **Kathaṃ nūti** padaṃ saṃsayapucchā vimatipucchā dveḥhakupucchā anekasaṃsapucchā, evaṃ nu kho nanu kho kiṃ nu kho kathaṃ nu khoti- kathaṃ nu. **Dhīrehīti** dhīrehi paṇḍitehi paññavantehi § buddhima- ntehi ñāṇīhi vibhāvīhi medhāvīhi. **Paveditanti** veditaṃ paveditaṃ ācikkhitaṃ desitaṃ paññāpitaṃ paṭṭhapitaṃ vivaṭaṃ vibhattaṃ uttānīkataṃ pakāsitanti- kathaṃ nu dhīrehi paveditaṃ taṃ.

Tenāha so brāhmaṇo-

“Vinicchayā yāni pakappitāni, [iti māgaṇḍiyō]
te ve munī brūsi anuggahāya;
ajjhattasantīti yametamatthaṃ, kathaṃ nu dhīrehi paveditaṃ taṃ”ti.

74. Na diṭṭhiyā na sutiyā na ñāṇena, [māgaṇḍiyāti bhagavā]

Sīlabbatenāpi na suddhimāha.

Adiṭṭhiyā assutiyā añāṇā, asīlatā abbatā nopi tena.

Ete ca nissajja anuggahāya, santo anissāya bhavaṃ na jappe.

Na (..0145) **diṭṭhiyā na sutiyā na ñāṇenāti.** Diṭṭhenāpi suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ, muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ nāha na kathesi na bhaṇasi na dīpayasi na voharasi; sutenāpi suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ, muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ nāha na kathesi na bhaṇasi na dīpayasi na voharasi; diṭṭhasutenāpi suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ, muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ nāha na kathesi na bhaṇasi na dīpayasi na voharasi; ñāṇenāpi suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ, muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ nāha na kathesi na bhaṇasi na dīpayasi na voharasīti- na diṭṭhiyā na sutiyā na ñāṇena.

Māgaṇḍiyāti bhagavā taṃ brāhmaṇaṃ nāmena ālapati. **Bhagavāti** gāravādhivacanaṃ ...pe... sacchikā paññatti yadidaṃ bhagavāti- māgaṇḍiyāti bhagavā.

Sīlabbatenāpi na suddhimāhāti. Sīlenāpi suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ, muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ nāha na kathesi na bhaṇasi na dīpayasi na voharasi; vatenāpi suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ, muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ nāha na kathesi na bhaṇasi na dīpayasi na voharasi; sīlabbatenāpi suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ, muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ nāha na kathesi na bhaṇasi na dīpayasi na voharasīti- sīlabbatenāpi na suddhimāha.

Adiṭṭhiyā assutiyā añāṇā, asīlatā abbatā nopi tenāti. Diṭṭhipi icchitabbā. Dasava-tthukā sammādiṭṭhi- atthi dinnaṃ, atthi yiṭṭhaṃ, atthi hutaṃ, atthi sukata dukka-ṭānaṃ § kammānaṃ phalaṃ vipāko, atthi ayaṃ loko, atthi paro loko, atthi mātā, atthi pitā, atthi sattā opapātikā, atthi loke samaṇabrāhmaṇā sammaggatā § sammāpaṭipannā ye imaṅca lokaṃ paraṅca lokaṃ sayaṃ abhiññā sacchikatvā pavedentīti; savanampi icchitabbaṃ- parato ghoso, suttaṃ, geyyaṃ, veyyākaraṇaṃ, gāthā, udānaṃ, itivuttakaṃ, jātakaṃ, abbhuta dhammaṃ, vedallaṃ; ñāṇampi icchitabbaṃ- kammassakatañāṇaṃ, saccānulomikañāṇaṃ §, abhiññā-ñāṇaṃ, samāpattiñāṇaṃ; sīlampi icchitabbaṃ- pātimokkhasaṃvaro; vatampi icchitabbaṃ- aṭṭha dhutaṅgāni- āraññikaṅgaṃ, piṇḍapātikaṅgaṃ, paṃsukūli-kaṅgaṃ, tecīvarikaṅga, sapadānacārikaṅgaṃ, khalupacchābhattikaṅgaṃ, nesajji-kaṅgaṃ, yathāsanthatikaṅganti.

Adiṭṭhiyā (..0146) **assutiyā añāṇā, asīlatā abbatā nopi tenāti.** Nāpi sammādiṭṭhi-mattena, nāpi savanamattena, nāpi ñāṇamattena, nāpi sīlamattena, nāpi vatama-ttena ajjhattasantīṃ patto hoti, nāpi vinā etehi dhammehi ajjhattasantīṃ pāpuṇāti. Api ca sambhārā ime dhammā honti ajjhattasantīṃ pāpuṇitūṃ adhigantūṃ phassitūṃ sacchikātunti- adiṭṭhiyā assutiyā añāṇā asīlatā abbatā nopi tena.

Ete ca nissajja anuggahāyāti. **Eteti** kaṇhapakkhikānaṃ dhammānaṃ samugghā-tato pahānaṃ icchitabbaṃ, tedhātukesu kusalesu dhammesu atammayatā § icchitabbā, yato kaṇhapakkhiyā dhammā samugghātapahānena pahīnā honti ucchinnamūlā tālavatthukatā anabhāvaṃkatā āyatīṃ anuppādadhamaṃ, tedhātu-kesu ca kusalesu dhammesu atammayatā hoti, ettāvatapi na gaṇhāti na parāma-sati nābhinivisati. Atha vā na gaṇhitabbā na parāmasitabbā nābhinivisitabbāti.

Evampi ete ca nissajja anuggahāya. Yato taṇhā ca diṭṭhi ca māno ca pahīnā honti ucchinnamūlā tālāvatthukatā anabhāvaṃkatā āyatim anuppādadhammāti, ettāvātāpi na gaṇhāti na parāmasati nābhinivisatīti. Evampi ete ca nissajja anuggahāya.

Yato puññābhisaṅkhāro ca apuññābhisaṅkhāro ca āneñjābhisaṅkhāro ca pahīnā honti ucchinnamūlā tālāvatthukatā anabhāvaṃkatā āyatim anuppādadhammāti, ettāvātāpi na gaṇhāti na parāmasati nābhinivisatīti. Evampi ete ca nissajja anuggahāya.

Santo anissāya bhavaṃ na jappeti. Santoti rāgassa samitattā santo, dosassa samitattā santo, mohassa samitattā santo, kodhassa... upanāhassa... makkhassa... paḷāsassa... issāya... macchariyassa... māyāya... sāṭṭheyassa... thambhassa... sārambhassa... mānassa... atimānassa... madassa... pamādassa... sabbakilesānaṃ... sabbaduccaritānaṃ... sabbadarathānaṃ... sabbapariḷāhānaṃ... sabbasantāpānaṃ... sabbākusalābhisaṅkhārānaṃ santattā samitattā vūpasamitattā vijjhātattā nibbutattā vigatattā paṭipassaddhattā santo upasanto vūpasanto nibbuto paṭipassaddhoti- santo.

Anissāyāti (..0147) dve nissayā- taṇhānissayo ca diṭṭhinissayo ca ...pe... ayaṃ taṇhānissayo ...pe... ayaṃ diṭṭhinissayo. Taṇhānissayaṃ pahāya diṭṭhinissayaṃ paṭinissajjitvā cakkhuṃ anissāya, sotaṃ anissāya, ghānaṃ anissāya, jivhaṃ anissāya, kāyaṃ anissāya, manaṃ anissāya, rūpe... sadde... gandhe... rase... phoṭṭhabbe... kulaṃ... gaṇaṃ... āvāsaṃ... lābhaṃ... yasaṃ... pasamsaṃ... sukhaṃ... cīvaraṃ... piṇḍapātaṃ... senāsanaṃ... gilānapaccayabhesajjaparikkhāraṃ... kāmadhātuṃ... rūpadhātuṃ... arūpadhātuṃ... kāmabhavaṃ... rūpabhavaṃ... arūpabhavaṃ... saññābhavaṃ... asaññābhavaṃ... nevasaññānāsaññābhavaṃ... ekavokārabhavaṃ... catuvokārabhavaṃ... pañcavokārabhavaṃ... atītaṃ... anāgataṃ... paccuppannaṃ... diṭṭhasutamutaviññātabbe dhamme anissāya aggaṇhitvā aparāmasitvā anabhinivisitvāti- santo anissāya. **Bhavaṃ na jappeti** kāmabhavaṃ na jappeyya, rūpabhavaṃ na jappeyya, arūpabhavaṃ na jappeyya nappajappeyya na abhijappeyyāti- santo anissāya bhavaṃ na jappe.

Tenāha bhagavā-

“Na diṭṭhiyā na sutiyā na ñāṇena, [māgaṇḍiyāti bhagavā]

sīlabbatenāpi na suddhimāha;

adiṭṭhiyā assutiyā añāṇā, asīlatā abbatā nopi tena;

ete ca nissajja anuggahāya, santo anissāya bhavaṃ na jappe”ti.

75. No ce kira diṭṭhiyā na sutiyā na ñāṇena, [iti māgaṇḍiyo]

Sīlabbatenāpi na suddhimāha.

Adiṭṭhiyā assutiyā añāṇā, asīlatā abbatā nopi tena.

Maññāmahaṃ momuhameva dhammaṃ, diṭṭhiyā eke paccenti suddhiṃ.

No ce kira diṭṭhiyā na sutiyā na ñāṇenāti. Diṭṭhiyāpi suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ, muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ nāha na kathesi na bhaṇasi na dīpayasi na voharasi; sutenāpi suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ, muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ... diṭṭhasutenāpi suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ, muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ... ñāṇenāpi suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ, muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ nāha na

kathesi na (..0148) bhaṇasi na dīpayasi na voharasīti- no ce kira diṭṭhiyā na sutiyā na ñāṇena.

Iti māgaṇḍiyoti itīti padasandhi ...pe.... Māgaṇḍiyoti tassa brāhmaṇassa nāmaṃ ...pe... iti māgaṇḍiyo.

Sīlabbatenāpi na suddhimāhāti. Sīlenāpi suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ ...pe... vatenāpi suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ ...pe... sīlabbatenāpi suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ, muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ nāha na kathesi na bhaṇasi na dīpayasi na voharasīti- sīlabbatenāpi na suddhimāha.

Adiṭṭhiyā assutiyā aññā, asīlatā abbatā nopi tenāti. Diṭṭhipi icchitabbāti evaṃ bhaṇasi, savanampi icchitabbanti evaṃ bhaṇasi, ñāṇampi icchitabbanti evaṃ bhaṇasi, na sakkosi ekaṃsena anujānituṃ, napi sakkosi ekaṃsena paṭikkhipi- tunti- adiṭṭhiyā assutiyā aññā, asīlatā abbatā nopi tena.

Maññāmahaṃ momuhameva dhammanti. Momūhadhammo ayaṃ tuyhaṃ bāla- dhammo mūḷhadhammo aññāḍadhammo amarāvikkhepadhammoti evaṃ maññāmi evaṃ jānāmi evaṃ ājānāmi evaṃ vijānāmi evaṃ paṭivijānāmi evaṃ paṭivijjhāmīti- maññāmahaṃ momuhameva dhammaṃ.

Diṭṭhiyā eke paccenti suddhinti. Suddhiditṭhiyā eke samaṇabrāhmaṇā suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ, muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ paccenti; “sassato loko, ida- meva saccaṃ moghamaññan”ti diṭṭhiyā eke samaṇabrāhmaṇā suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ, muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ paccenti; “asassato loko ...pe... neva hoti na na hoti tathāgato paraṃ maraṇā, idameva saccaṃ moghamaññan”ti diṭṭhiyā eke samaṇabrāhmaṇā suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ, muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ paccenti- diṭṭhiyā eke paccenti suddhiṃ.

Tenāha so brāhmaṇo-

“No ce kira diṭṭhiyā na sutiyā na ñāṇena, [iti māgaṇḍiyo]

sīlabbatenāpi na suddhimāha;

adiṭṭhiyā assutiyā aññā, asīlatā abbatā nopi tena;

maññāmahaṃ momuhameva dhammaṃ, diṭṭhiyā eke paccenti suddhin”ti.

76. Diṭṭhiṅca (..0149) § nissāyanupucchamāno, [māgaṇḍiyāti bhagavā]

Samuggahītesu pamohamāgā §.

Ito ca nāddakki aṇumpi saññaṃ, tasmā tuvaṃ momuhato dahāsi.

Diṭṭhiṅca nissāyanupucchamānoti. Māgaṇḍiyo brāhmaṇo diṭṭhiṃ nissāya diṭṭhiṃ pucchati, lagganaṃ nissāya lagganaṃ pucchati, bandhanaṃ nissāya bandhanaṃ pucchati, palibodhaṃ nissāya palibodhaṃ pucchati. **Anupucchamānoti** puna- ppunaṃ pucchati- diṭṭhiṅca nissāyanupucchamāno.

Māgaṇḍiyāti bhagavā taṃ brāhmaṇaṃ nāmena ālapati. Bhagavāti gāravādhiva- canaṃ ...pe... sacchikā paññatti yadidaṃ bhagavāti- māgaṇḍiyāti bhagavā.

Samuggahītesu pamohamāgāti. Yā sā diṭṭhi tayā gahitā parāmatṭhā abhiniviṭṭhā ajjhositā adhimuttā, tāyeva tvaṃ diṭṭhiyā mūḷhosi pamūḷhosi sammūḷhosi mohaṃ āgatosi pamohaṃ āgatosi sammohaṃ āgatosi andhakāraṃ pakkhandosīti- samu- ggahītesu

pamohamāgā.

Ito ca nāddakkhi aṇumpi saññanti. Ito ajjhattasantito vā paṭipadāto vā dhamma-desanāto vā, yuttasaññaṃ pattasaññaṃ lakkaṇasaññaṃ kāraṇasaññaṃ ṭhāna-saññaṃ na paṭilabhati, kuto ñāṇanti. Evampi ito ca nāddakkhi aṇumpi saññaṃ. Atha vā aniccaṃ vā aniccasaññānulomaṃ vā, dukkhaṃ vā dukkhasaññānulomaṃ vā, anattaṃ vā anattasaññānulomaṃ vā, saññuppādamattaṃ vā sañjānitamattaṃ vā na paṭilabhati, kuto ñāṇanti. Evampi ito ca nāddakkhi aṇumpi saññaṃ.

Tasmā tuvaṃ momuhato dahāsīti. Tasmāti tasmā taṃkāraṇā taṃhetu tappa-cayā taṃnidānā momūhadhammato bāladhammato mūḷhadhammato aññāṇadhammato amarāvikkhepadhammato dahāsi passasi dakkhasi olokesi nijjhāyasi upaparikkhasīti- tasmā tuvaṃ momuhato dahāsi.

Tenāha bhagavā-

“Diṭṭhiñca (..0150) nissāyanupucchamāno, [māgaṇḍiyāti bhagavā] samuggahītesu pamohamāgā;

ito ca nāddakkhi aṇumpi saññaṃ, tasmā tuvaṃ momuhato dahāsī”ti.

77. Samo vivesī uda vā nihīno, yo maññati so vivadetha tena.

Tīsu vidhāsu avikampamāno, samo vivesīti na tassa hoti.

Samo vivesī uda vā nihīno, yo maññati so vivadetha tenāti. Sadisohamasmīti vā seyyohamasmīti vā hīnohamasmīti vā yo maññati, so tena mānena tāya diṭṭhiyā tena vā puggalena kalahaṃ kareyya bhaṇḍanaṃ kareyya viggahaṃ kareyya vivādaṃ kareyya medhagaṃ kareyya- “na tvaṃ imaṃ dhammavinayaṃ ājānāsi, ahaṃ imaṃ dhammavinayaṃ ājānāmi, kiṃ tvaṃ imaṃ dhammavinayaṃ ājāni-ssasi, micchāpaṭipanno tvamasi, ahamasmi sammāpaṭipanno, sahitaṃ me, asa-hitaṃ te, pure vacanīyaṃ pacchā avaca, pacchā vacanīyaṃ pure avaca, adhi-ciṇṇaṃ te viparāvattaṃ, āropito te vādo, niggahito tvamasi, cara vādappamo-kkhāya, nibbeṭhehi vā sace pahosī”ti- samo vivesī uda vā nihīno yo maññati so vivadetha tena.

Tīsu vidhāsu avikampamāno, samo vivesīti na tassa hotīti. Yassetā tisso vidhā pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhabbuppattikā ñāṇagginā daḍḍhā, so tīsu vidhāsu na kampati na vikampati, avikampamānassa puggalassa sadisohamasmīti vā seyyohamasmīti vā hīnohamasmīti vā. **Na tassa hotīti.** Na mayhaṃ hotīti tīsu vidhāsu avikampamāno, samo vivesīti- na tassa hoti.

Tenāha bhagavā-

“Samo vivesī uda vā nihīno, yo maññati so vivadetha tena;

tīsu vidhāsu avikampamāno, samo vivesīti na tassa hotī”ti.

78. Saccanti (..0151) so brāhmaṇo kiṃ vadeyya, musāti vā so vivadetha kena.

Yasmiṃ samaṃ visamaṃ vāpi natthi, sa kena vādaṃ paṭisaṃyujeyya.

Saccanti so brāhmaṇo kiṃ vadeyyāti. Brāhmaṇoti sattannaṃ dhammānaṃ bāhitattā brāhmaṇo ...pe... asito tādi pavuccate sa brahmā. **Saccanti so brāhmaṇo kiṃ vadeyyāti.** “Sassato loko, idameva saccam moghamaññaṃ”ti brāhmaṇo kiṃ vadeyya kiṃ katheyya kiṃ bhaṇeyya kiṃ dīpayeyya kiṃ vohareyya; “asassato

loko ...pe... neva hoti na na hoti tathāgato paraṃ maraṇā, idameva saccaṃ moghamaññan”ti brāhmaṇo kiṃ vadeyya kiṃ katheyya kiṃ bhaṇeyya kiṃ dīpa-
yeyya kiṃ vohareyyāti- saccanti so brāhmaṇo kiṃ vadeyya.

Musāti vā so vivadetha kenāti. Brāhmaṇo mayhaṃva saccaṃ, tuyhaṃ musāti
kena mānena, kāya diṭṭhiyā, kena vā puggalena kalahaṃ kareyya bhaṇḍanaṃ
kareyya viggahaṃ kareyya vivādaṃ kareyya medhagaṃ kareyya- “na tvaṃ imaṃ
dhammavinayaṃ ājānāsi ...pe... nibbeṭhehi vā sace pahosi”ti- musāti vā so viva-
detha kena.

Yasmiṃ samaṃ visamaṃ vāpi natthīti. Yasmini yasmiṃ puggale arahante
khīṇāsava sadisohamasmīti māno natthi, seyyohamasmīti māno natthi, hīnohamas-
mīti omāno natthi na santi na saṃvijjati nupalabbhati, pahīnaṃ samucchinnaṃ
vūpasantaṃ paṭipassaddhaṃ abhabbuppattikaṃ ñāṇagginā daḍḍhanti- yasmiṃ
samaṃ visamaṃ vāpi natthi.

Sa kena vādaṃ paṭisaṃyujeyyāti. So kena mānena, kāya diṭṭhiyā, kena vā
puggalena vādaṃ paṭisaññojeyya paṭibaleyya kalahaṃ kareyya bhaṇḍanaṃ
kareyya viggahaṃ kareyya vivādaṃ kareyya medhagaṃ kareyya- “na tvaṃ imaṃ
dhammavinayaṃ ājānāsi ...pe... nibbeṭhehi vā sace pahosi”ti- sa kena vādaṃ
paṭisaṃyujeyya.

Tenāha bhagavā-

“Saccanti so brāhmaṇo kiṃ vadeyya, musāti vā so vivadetha kena;
yasmiṃ samaṃ visamaṃ vāpi natthi, sa kena vādaṃ paṭisaṃyujeyyā”ti.

79. Okaṃ (..0152) pahāya aniketasārī, gāme akubbaṃ muni santhavāni §.

Kāmehi ritto apurekkharāno, kathaṃ na viggayha janena kayirā.

Atha kho hāliddakāni § gahapati yenāyasmā mahākaccāno tenupasaṅkami;
upasaṅkamtivā āyasmantaṃ mahākaccānaṃ abhivādetvā ekamantaṃ nisīdi. Eka-
mantaṃ nisinno kho hāliddakāni gahapati āyasmantaṃ mahākaccānaṃ etada-
voca- “vuttamidaṃ bhante, kaccāna, bhagavatā aṭṭhakavaggike māgaṇḍiyapañhe-

“Okaṃ pahāya aniketasārī, gāme akubbaṃ muni santhavāni;

kāmehi ritto apurekkharāno, kathaṃ na viggayha janena kayirā”ti.

“Imassa nu kho bhante, kaccāna, bhagavatā saṅkhittena bhāsitassa kathaṃ
vitthārena attho daṭṭhabbo”ti?

“Rūpadhātu kho, gahapati, viññāṇassa oko rūpadhātu rāgavinibandhaṅca §
pana viññāṇaṃ okasārīti vuccati. Vedanādhātu kho, gahapati... saññādhātu kho,
gahapati... saṅkhāradhātu kho, gahapati, viññāṇassa oko saṅkhāradhātu rāgavi-
nibandhaṅca pana viññāṇaṃ okasārīti vuccati. Evaṃ kho, gahapati, okasārī hoti.

“Kathaṅca, gahapati, anokasārī hoti? Rūpadhātuyā kho, gahapati, yo chando yo
rāgo yā nandī yā taṇhā ye upāyupādānā § cetaso adhiṭṭhānābhinivesānusayā te
tathāgatassa pahīnā ucchinnaṃ tālāvatthukatā anabhāvaṃkatā āyatimaṃ anuppā-
dadhammā; tasmā tathāgato anokasārīti vuccati. Vedanādhātuyā kho, gahapati...
saññādhātuyā kho, gahapati... saṅkhāradhātuyā kho, gahapati... viññāḍadhātuyā
kho, gahapati, yo chando yo rāgo yā nandī yā taṇhā ye upāyupādānā cetaso adhi-
ṭṭhānābhinivesānusayā te (..0153) tathāgatassa pahīnā ucchinnaṃ tālāvatthu-

katā anabhāvaṃkatā āyatim anuppādadhammā; tasmā tathāgato anokasārīti vuccati. Evaṃ kho, gahapati, anokasārī hoti.

“Kathañca, gahapati, niketasārī hoti? Rūpanimittaniketavisāraṇibandhā kho, gahapati, niketasārīti vuccati. Saddanimitta... gandhanimitta... rasanimitta... phoṭṭhabbanimitta... dhammanimittaniketavisāraṇibandhā kho, gahapati, niketasārīti vuccati. Evaṃ kho, gahapati, niketasārī hoti.

“Kathañca, gahapati, aniketāsārī hoti? Rūpanimittaniketavisāraṇibandhā kho, gahapati, tathāgatassa pahīnā ucchinnamūlā tālāvatthukatā anabhāvaṃkatā āyatim anuppādadhammā; tasmā tathāgato aniketāsārīti vuccati. Saddanimitta... gandhanimitta... rasanimitta... phoṭṭhabbanimitta... dhammanimittaniketavisāraṇibandhā kho, gahapati, tathāgatassa pahīnā ucchinnamūlā tālāvatthukatā anabhāvaṃkatā āyatim anuppādadhammā; tasmā tathāgato aniketāsārīti vuccati. Evaṃ kho, gahapati, aniketāsārī hoti.

“Kathañca, gahapati, gāme santhavajāto hoti? Idha, gahapati, ekacco bhikkhu gihīhi saṃsaṅgā viharati sahanandī sahasokī, sukhitesu sukhito, dukkhitesu dukkhito, uppannesu kiccakaraṇīyesu attanā voyogaṃ āpajjati. Evaṃ kho, gahapati, gāme santhavajāto hoti.

“Kathañca, gahapati, gāme na santhavajāto hoti? Idha, gahapati, ekacco bhikkhu gihīhi asaṃsaṅgā viharati na sahanandī na sahasokī, na sukhitesu sukhito, na dukkhitesu dukkhito, uppannesu kiccakaraṇīyesu na attanā voyogaṃ āpajjati. Evaṃ kho, gahapati, gāme na santhavajāto hoti.

“Kathañca, gahapati, kāmehi aritto hoti? Idha, gahapati, ekacco bhikkhu kāmesu avītarāgo hoti avigatacchando avigatapemo avigatapipāso avigatapariḷāho avigatataṅho. Evaṃ kho, gahapati, kāmehi aritto hoti.

“Kathañca (..0154), gahapati, kāmehi ritto hoti? Idha, gahapati, ekacco bhikkhu kāmesu vītarāgo hoti vigatacchando vigatapemo vigatapipāso vigatapariḷāho viga-tataṅho. Evaṃ kho, gahapati, kāmehi ritto hoti.

“Kathañca, gahapati, purekkharāno hoti? Idha, gahapati, ekaccassa bhikkhuno evaṃ hoti- ‘evaṃrūpo siyaṃ anāgatamaddhānan’ti tattha nandim samannāneti, ‘evaṃvedano siyaṃ... evaṃsañño siyaṃ... evaṃsaṅkhāro siyaṃ... evaṃviññāṇo siyaṃ anāgatamaddhānan’ti tattha nandim samannāneti. Evaṃ kho, gahapati, purekkharāno hoti.

“Kathañca, gahapati, apurekkharāno hoti? Idha, gahapati, ekaccassa bhikkhuno evaṃ hoti- ‘evaṃrūpo siyaṃ anāgatamaddhānan’ti na tattha nandim samannāneti, ‘evaṃvedano siyaṃ... evaṃsañño siyaṃ... evaṃsaṅkhāro siyaṃ... evaṃviññāṇo siyaṃ anāgatamaddhānan’ti na tattha nandim samannāneti. Evaṃ kho, gahapati, apurekkharāno hoti.

“Kathañca, gahapati, kathaṃ viggayha janena kattā hoti? Idha, gahapati, ekacco evarūpim kathaṃ kattā hoti- ‘na tvaṃ imaṃ dhammavinayaṃ ājānāsi, ahaṃ imaṃ dhammavinayaṃ ājānāmi, kiṃ tvaṃ imaṃ dhammavinayaṃ ājānāssasi, micchāpaṭipanno tvamasī, ahamasmi

sammāpaṭipanno, sahitam me, asahitam te, pure vacaniyam pacchā avaca, pacchā vacaniyam pure avaca, adhiciṇṇam te viparāvattam, āropito te vādo, nigga-hito tvamasi, cara vādappamokkhāya, nibbeṭhehi vā sace pahosīti. Evaṃ kho, gahapati, katham viggayha janena kattā hoti.

“Kathañca, gahapati, katham viggayha janena na kattā hoti? Idha, gahapati, ekacco na evarūpiṃ katham kattā hoti- ‘na tvam imaṃ dhammavinayam ājānāsi ...pe... nibbeṭhehi vā sace pahosīti. Evaṃ kho, gahapati, viggayha janena na kattā hoti. Iti kho, gahapati, yaṃ taṃ vuttam bhagavatā aṭṭhakavaggike māgaṇḍiya-pañhe-

“Okam pahāya aniketasārī, gāme akubbam muni santhavāni;
kāmehi ritto apurekkharāno, katham na viggayha janena kayirā”ti.

“Imassa (..0155) kho, gahapati, bhagavatā saṅkhittena bhāsitassa evaṃ vitthā-rena attho daṭṭhabbo”ti.

Tenāha bhagavā-

“Okam pahāya aniketasārī, gāme akubbam muni santhavāni;
kāmehi ritto apurekkharāno, katham na viggayha janena kayirā”ti.

80. Yehi vitto vicareyya loke, na tāni uggayha vadeyya nāgo.

Elambujam kaṇḍakavārijam § yathā, jalena paṅkena canūpalittam.

Evaṃ munī santivādo agiddho, kāme ca loke ca anūpalitto.

Yehi vitto vicareyya loketi. Yehīti yehi diṭṭhigatehi. Vivittoti kāyaduccaritena ritto vitto pavivitto, vacīduccaritena... manoduccaritena... rāgena ...pe... sabbā-kusalābhisāṅkhārehi ritto vitto pavivitto. Vicareyyāti vicareyya vihareyya iriyeyya vatteyya pāleyya yapeyya yāpeyya. Loketi manussaloketi- yehi vitto vicareyya loke.

Na tāni uggayha vadeyya nāgoti. Nāgoti āguṃ na karotīti- nāgo, na gacchatīti- nāgo, nāgacchatīti- nāgo. Katham āguṃ na karotīti- nāgo? Āgū vuccanti pāpakā akusalā dhammā saṃkilesikā ponobhavikā sadarā dukkhavipākā āyatim jātijarā-maraṇiyā.

Āguṃ na karoti kiñci loke, [sabhiyāti bhagavā]

sabbasaññoge visajja bandhanāni;

sabbattha na sajjati vimutto, nāgo tādī pavuccate tathattā.

Evaṃ āguṃ na karotīti- nāgo.

Katham (..0156) na gacchatīti- nāgo? Na chandāgatim gacchati, na dosāgatim gacchati, na mohāgatim gacchati, na bhayāgatim gacchati, na rāgavasena gacchati, na dosavasena gacchati, na mohavasena gacchati, na mānavasena gacchati, na diṭṭhivasena gacchati, na uddhaccavasena gacchati, na vicikicchāvasena gacchati, nānusayavasena gacchati, na vaggehi dhammehi yāyati nīyati vuyhati saṃhariyati. Evaṃ na gacchatīti- nāgo.

Katham nāgacchatīti- nāgo? Sotāpattimaggena ye kilesā pahīnā te kilese na puneti na paccehi na paccāgacchati. Sakadāgāmimaggena... anāgāmimaggena... arahattamaggena ye kilesā pahīnā te kilese na puneti na paccehi na paccāga-cchati. Evaṃ nāgacchatīti- nāgo.

Na tāni uggayha vadeyya nāgoti. Nāgo na tāni diṭṭhigatāni gahetvā uggahetvā gaṇhitvā parāmasitvā abhinivisitvā vadeyya katheyya bhaṇeyya dīpayeyya voha-reyya; “sassato loko ...pe... neva hoti na na hoti tathāgato paraṃ maraṇā, ida-meva saccaṃ moghamaññan”ti vadeyya katheyya bhaṇeyya dīpayeyya vohare-yyāti- na tāni uggayha vadeyya nāgo.

Elambujaṃ kaṇḍakavārijaṃ yathā, jalena paṅkena canūpalittanti. Elaṃ vuccati udakaṃ, ambujaṃ vuccati padumaṃ, kaṇḍako vuccati kharadaṇḍo, vāri vuccati udakaṃ, vārijaṃ vuccati padumaṃ vārisambhavaṃ, jalaṃ vuccati udakaṃ, paṅko vuccati kaddamo. Yathā padumaṃ vārijaṃ vārisambhavaṃ jalena ca paṅkena ca na limpanti na palimpanti na upalimpanti, alittaṃ asaṃlittaṃ anupalittanti- elambujaṃ kaṇḍakavārijaṃ yathā jalena paṅkena canūpalittaṃ.

Evaṃ munī santivādo agiddho, kāme ca loke ca anūpalittoti. Evanti opamma-saṃpaṭipādanaṃ. **Munīti.** Monaṃ vuccati ñāṇaṃ ...pe... saṅgajālamaticca so muni. **Santivādoti** santivādo muni tāṇavādo leṇavādo saraṇavādo abhayavādo accutavādo amatavādo nibbānavādoti- evaṃ muni santivādo. **Agiddhoti.** Gedho vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo ...pe... abhijjhā lobho akusalamūlaṃ. Yasseso gedho pahīno samucchinnō vūpasanto paṭipassaddho abhappattiko ñāṇa-gginā daḍḍho so vuccati agiddho. So rūpe agiddho, sadde... gandhe... rase... phoṭṭhabbe... kule... gaṇe... āvāse... lābhe... yase... pasamsāya... sukhe... cīva-re... piṇḍapāte (..0157) ... senāsane... gilānapaccayabhesajjaparikkhāre... kāma-dhātuyā ... rūpadhātuyā... arūpadhātuyā... kāmabhava... rūpabhava... arūpabhava... saññābhava... asaññābhava... nevasaññānāsaññābhava... ekavokārabhave... catuvokārabhave... pañcavokārabhave... atīte... anāgate... paccuppanne... diṭṭha-suta-muta-viññātabbesu dhammesu agiddho agadhito amucchito anajjhosanno §, vītagedho vigatagedho cattagedho vantagedho muttagedho pahīna-gedho paṭinissaṭṭhagedho, vītarāgo vigatarāgo cattarāgo vantarāgo muttarāgo pahīnarāgo paṭinissaṭṭharāgo, nicchāto nibbuto sītibhūto sukhappaṭisaṃvedī brahmabhūtena attanā viharatīti- evaṃ munī santivādo agiddho.

Kāme ca loke ca anūpalittoti. **Kāmāti** udānato dve kāmā- vatthukāmā ca kilesa-kāmā ca ...pe... ime vuccanti vatthukāmā ...pe... ime vuccanti kilesakāmā. **Loketi** apāyaloke manussaloke devaloke khandhaloke dhātuloke āyatanaloke. **Lepāti** dve lepā- taṇhālepo ca diṭṭhilepo ca ...pe... ayaṃ taṇhālepo ...pe... ayaṃ diṭṭhilepo. Muni taṇhālepaṃ pahāya diṭṭhilepaṃ paṭinissajjitvā kāme ca loke ca na limpanti na palimpanti na upalimpanti, alitto apalitto anupalitto nikkhanto nissaṭṭo vippa-mutto visaññutto vimariyādikatena cetasā viharatīti- evaṃ munī santivādo agiddho, kāme ca loke ca anūpalitto.

Tenāha bhagavā-

“Yehi vivitto vicareyya loke, na tāni uggayha vadeyya nāgo;
elambujaṃ kaṇḍakavārijaṃ yathā, jalena paṅkena canūpalittaṃ;
evaṃ munī santivādo agiddho, kāme ca loke ca anūpalitto”ti.

81. Na vedagū diṭṭhiyā § na mutiyā, sa mānameti na hi tammayo so.
Na kammunā nopi sutena neyyo, anūpanīto sa nivesanesu.

Na (..0158) **vedagū diṭṭhiyā na mutiyā, sa mānametīti. Nāti** paṭikkhepo. **Veda-**
gūti. Vedo vuccati catūsu maggesu ñāṇaṃ, paññā paññindriyaṃ paññābalaṃ
dhammavicayasambojjhaṅgo vīmaṃsā vipassanā sammādiṭṭhi. Tehi vedehi jātija-
rāmarañassa antagato antappatto, koṭigato koṭippatto, pariyantagato pariyanta-
ppatto, vosānagato vosānappatto, tāṇagato tāṇappatto, leṇagato leṇappatto, sara-
ṇagato saraṇappatto, abhayagato abhayappatto, accutagato accutappatto, amata-
gato amatappatto, nibbānagato nibbānappatto, vedānaṃ vā antaṃ gatoti vedagū,
vedehi vā antaṃ gatoti vedagū, sattannaṃ vā dhammānaṃ viditattā vedagū,
sakkāyadiṭṭhi viditā hoti, vicikicchā viditā hoti, sīlabbataparāmāso vidito hoti, rāgo
vidito hoti, doso vidito hoti, moho vidito hoti, māno vidito hoti, viditāssa honti
pāpakā akusalā dhammā saṃkilesikā ponobhavikā sadarā dukkhavipākā āyatim
jātijarāmarāṇiyā.

Vedāni viceyya kevalāni, [sabhiyāti bhagavā]

samaṇānaṃ yānīdhatthi brāhmaṇānaṃ;

sabbavedanāsu vītarāgo, sabbaṃ vedamaticca vedagū soti.

Na diṭṭhiyāti tassa dvāsaṭṭhi diṭṭhigatāni pahīnāni samucchinnāni vūpasantāni
paṭipassaddhāni abhabbuppattikāni ñāṇagginā daḍḍhāni. So diṭṭhiyā na yāyati na
nīyati na vuyhati na saṃharīyati, napi taṃ diṭṭhigataṃ sārato pacceci na paccāga-
cchatīti- na vedagū diṭṭhiyā. **Na mutiyāti** mutarūpena vā parato ghosena vā mahā-
janasammutiya vā mānaṃ neti na upeti na upagacchati na gaṇhāti na parāmasati
nābhiniṇvisatīti- na vedagū diṭṭhiyā na mutiyā sa mānameti.

Na hi tammayo soti na taṇhāvasena diṭṭhivasena tammayo hoti tapparamo
tapparāyano. Yato taṇhā ca diṭṭhi ca māno cassa pahīnā honti ucchinnamūlā tālā-
vatthukatā anabhāvaṃkatā āyatim anuppādadhammā ettāvata na tammayo hoti
na tapparamo na tapparāyanoti- sa mānameti na hi tammayo so.

Na (..0159) **kammunā nopi sutena neyyoti. Na kammunāti** puññābhisaṅkhārena
vā apuññābhisaṅkhārena vā āneñjābhisaṅkhārena vā na yāyati na nīyati na
vuyhati na saṃharīyatīti- na kammunā. **Nopi sutena neyyoti** sutasuddhiyā vā
parato ghosena vā mahājanasammutiya vā na yāyati na nīyati na vuyhati na
saṃharīyatīti- na kammunā nopi sutena neyyo.

Anūpanīto sa nivesanesūti. Upayāti dve upayā- taṇhūpayo ca diṭṭhūpayo ca
...pe... ayaṃ taṇhūpayo ...pe... ayaṃ diṭṭhūpayo. Tassa taṇhūpayo pahīno, diṭṭhū-
payo paṭinissaṭṭho. Taṇhūpayassa pahīnattā, diṭṭhūpayassa paṭinissaṭṭhattā so
nivesanesu anūpanīto anupalitto anupagato anajjhosito anadhimutto nikkhanto
nissaṭṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā viharatīti- anūpanīto sa
nivesanesu.

Tenāha bhagavā-

“Na vedagū diṭṭhiyā na mutiyā, sa mānameti na hi tammayo so;

na kammunā nopi sutena neyyo, anūpanīto sa nivesanesū”ti.

82. Saññāvirattassa na santi ganthā, paññāvimuttassa na santi mohā.

Saññañca diṭṭhiñca ye aggahesum, te ghaṭṭamānā § vicaranti loke.

Saññāvirattassa na santi ganthāti. Yo samathapubbaṅgamaṃ ariyamaggaṃ bhāveti tassa ādito upādāya ganthā vikkhambhitā honti, arahatte patte arahato ganthā ca mohā ca nīvaraṇā ca kāmasaññā byāpādasaññā vihiṃsāsaññā diṭṭhisaññā ca pahīnā honti ucchinnamūlā tālavatthukatā anabhāvaṃkatā āyatim anuppādadhammāti- saññāvirattassa na santi ganthā.

Paññāvimuttassa na santi mohāti. Yo vipassanāpubbaṅgamaṃ ariyamaggaṃ bhāveti, tassa ādito upādāya mohā vikkhambhitā honti, arahatte (..0160) patte arahato mohā ca ganthā ca nīvaraṇā ca kāmasaññā byāpādasaññā vihiṃsāsaññā diṭṭhisaññā ca pahīnā honti ucchinnamūlā tālavatthukatā anabhāvaṃkatā āyatim anuppādadhammāti- paññāvimuttassa na santi mohā.

Saññañca diṭṭhiñca ye aggahesum, te ghaṭṭamānā vicaranti loketi. Ye saññaṃ gaṇhanti kāmasaññaṃ byāpādasaññaṃ vihiṃsāsaññaṃ te saññāvasena ghaṭṭenti saṅghaṭṭenti. Rājānopi rājūhi vivadanti, khattiyāpi khattiyehi vivadanti, brāhmaṇāpi brāhmaṇehi vivadanti, gahapatīpi gahapatīhi vivadanti, mātāpi puttena vivadati, puttapi mātārā vivadati, pitāpi puttena vivadati, puttapi pitarā vivadati, bhātāpi bhātarā vivadati, bhaginīpi bhaginiyā vivadati, bhātāpi bhaginiyā vivadati, bhaginīpi bhātarā vivadati, sahāyopi sahāyena vivadati. Te tatha kalahaviggahavivādamāpannā aññaṃaññaṃ paṇīhipi upakkamanti, leḍḍūhipi § upakkamanti, daṇḍehipi upakkamanti, satthehipi upakkamanti. Te tatha maraṇampi nigacchanti maraṇamattampi dukkhaṃ. Ye diṭṭhiṃ gaṇhanti “sassato loko”ti vā ...pe... “neva hoti na na hoti tathāgato paraṃ maraṇā”ti vā te diṭṭhivasena ghaṭṭenti saṅghaṭṭenti, satthārato satthāraṃ ghaṭṭenti, dhammakkhānato dhammakkhānaṃ ghaṭṭenti, gaṇato gaṇaṃ ghaṭṭenti, diṭṭhiyā diṭṭhiṃ ghaṭṭenti, paṭipadāya paṭipadaṃ ghaṭṭenti, maggato maggaṃ ghaṭṭenti.

Atha vā te vivadanti, kalahaṃ karonti, bhaṇḍanaṃ karonti, viggahaṃ karonti, vivādaṃ karonti, medhagaṃ karonti- “na tvaṃ imaṃ dhammavinayaṃ ājānāsi ...pe... nibbeṭhehi vā sace pahosi”ti. Tesam abhisañkhārā appahīnā; abhisañkhārānaṃ appahīnattā gatiyā ghaṭṭenti, niraye ghaṭṭenti, tiracchānayanīyā ghaṭṭenti, pettivisaye ghaṭṭenti, manussaloke ghaṭṭenti, devaloke ghaṭṭenti, gatiyā gatiṃ... upapattiyā upapattiṃ... paṭisandhiyā paṭisandhiṃ... bhavena bhavaṃ... saṃsārena saṃsāraṃ... vaṭṭena vaṭṭaṃ ghaṭṭenti saṅghaṭṭenti vadanti vicaranti viharanti iriyanti vattenti pārenti yapenti yāpenti. **Loketi** apāyaloke ...pe... āyatana-loketi- saññañca diṭṭhiñca ye aggahesum te ghaṭṭamānā vicaranti loke.

Tenāha bhagavā-

“Saññāvirattassa (..0161) na santi ganthā, paññāvimuttassa na santi mohā; saññañca diṭṭhiñca ye aggahesum, te ghaṭṭamānā vicaranti loke”ti.

Māgaṇḍiyasuttaniddeso navamo.

10. Purābhedasuttaniddeso

Atha purābhedasuttaniddesaṃ vakkhati-

83. Kathaṃdassī kathaṃsīlo, upasantoti vuccati.

Taṃ me gotama pabrūhi, pucchito uttamaṃ naraṃ.

Kathaṃdassī kathaṃsīlo, upasantoti vuccatīti. Kathaṃdassīti kīdisena dassa-

nena samannāgato, kiṃsaṅṅhitena, kiṃpakārena, kiṃpaṭibhāgenāti- kathaṃdassī. **Kathaṃsīlo**ti kīdisena sīlena samannāgato, kiṃsaṅṅhitena, kiṃpakārena, kiṃpaṭi-
bhāgenāti- kathaṃdassī kathaṃsīlo. **Upasantoti vuccatīti** santo upasanto vūpa-
santo nibbuto paṭipassaddhoti vuccati pavuccati kathīyati bhaṇīyati dīpīyati voharī-
yati. Kathaṃdassīti adhipaññaṃ pucchati, kathaṃsīloti adhisīlaṃ pucchati, upasa-
ntoti adhicittaṃ pucchati- kathaṃdassī kathaṃsīlo upasantoti vuccati.

Taṃ me gotama pabrūhīti. Tanti yaṃ pucchāmi, yaṃ yācāmi, yaṃ ajjhesāmi,
yaṃ pasādemī. **Gotamāti** so nimmito buddhaṃ bhagavantaṃ gottena ālapati. **Pabrūhīti**
brūhi ācikkha desehi paññapehi paṭṭhapehi vivara vibhaja uttānikarohi
pakāsehīti- taṃ me gotama pabrūhi.

Pucchito uttamaṃ naranti. Pucchitoti puṭṭho pucchito yācito ajjhesito pasādito.
Uttamaṃ naranti aggaṃ seṭṭhaṃ viṣiṭṭhaṃ pāmokkhaṃ uttamaṃ pavaraṃ
naranti- pucchito uttamaṃ naraṃ.

Tenāha so nimmito-

“Kathaṃdassī kathaṃsīlo, upasantoti vuccati;
taṃ me gotama pabrūhi, pucchito uttamaṃ naraṃ” ti.

84. Vītataṅho (.0162) purābhedā, [iti bhagavā]

Pubbamantamanissito.

Vemajjhe nupasaṅkheyyo,

Tassa natthi purakkhataṃ.

Vītataṅho purābhedāti. Purā kāyassa bheda, purā attabhāvassa bheda, purā
kaḷavarassa nikkhepā, purā jīvitindriyassa upacchedā vītataṅho vigatataṅho catta-
taṅho vantataṅho muttataṅho pahīnataṅho paṭinissaṭṭhataṅho, vītarāgo vigatarāgo
cattarāgo vantarāgo muttarāgo pahīnarāgo paṭinissaṭṭharāgo, nicchāto nibbuto
sītibhūto sukhattapaṭisaṃvedī brahmabhūtena attanā viharati.

Bhagavāti gāravādhivacanaṃ. Api ca bhaggarāgoti bhagavā, bhaggadosoti
bhagavā, bhaggamohoti bhagavā, bhaggamānoti bhagavā, bhaggadiṭṭhīti
bhagavā, bhaggataṅhoti bhagavā, bhaggakilesoti bhagavā, bhaji vibhaji pavibhaji
dhammaratananti bhagavā, bhavānaṃ antakaroti bhagavā, bhāvitakāyo bhāvita-
sīlo bhāvitacitto bhāvitapaññoti bhagavā, bhaji vā bhagavā araññavanapathāni
pantāni senāsanāni appasaddāni appanigghosāni vijanavātāni manussarāhasse-
yyakāni paṭisallānasāruppānīti bhagavā, bhāgī vā bhagavā cīvarapiṇḍapātasenā-
sanagilānapaccayabhesajjaparikkhārānanti bhagavā, bhāgī vā bhagavā atthara-
sassa dhammarasassa vimuttirasassa adhisīlassa adhicitassa adhipaññāyāti
bhagavā, bhāgī vā bhagavā catunnaṃ jhānānaṃ catunnaṃ appamaññānaṃ

catunnaṃ arūpasamāpattinanti bhagavā, bhāgī vā bhagavā aṭṭhannaṃ vimo-
kkhānaṃ aṭṭhannaṃ abhibhāyatanānaṃ navannaṃ anupubbavihārasamāpatti-
nanti bhagavā, bhāgī vā bhagavā dasannaṃ paññābhāvanānaṃ dasannaṃ kasi-
ṇasamāpattinaṃ ānāpānassatisamādhissa asubhasamāpattiyāti bhagavā, bhāgī
vā bhagavā catunnaṃ satipaṭṭhānānaṃ catunnaṃ sammappadhānānaṃ
catunnaṃ iddhipādānaṃ pañcannaṃ indriyānaṃ pañcannaṃ balānaṃ sattannaṃ
bojjhaṅgānaṃ ariyassa aṭṭhaṅgikassa maggassāti bhagavā, bhāgī vā bhagavā
dasannaṃ tathāgatabalānaṃ catunnaṃ vesārajjanaṃ catunnaṃ paṭisambhi-
dānaṃ channaṃ abhiññānaṃ channaṃ buddhadhammānanti bhagavā. Bhaga-
vāti nettaṃ nāmaṃ mātarā kataṃ, na pitarā kataṃ, na bhātarā kataṃ, na bhagi-
niyā kataṃ, na mittāmaccehi kataṃ, na ñātisālohitehi kataṃ (..0163), na samaṇa-
brāhmaṇehi kataṃ, na devatāhi kataṃ; vimokkhantikametaṃ buddhānaṃ bhaga-
vantānaṃ bodhiyā mūle saha sabbaññutaññāṇassa paṭilābhā sacchikā paññatti
yadidaṃ bhagavāti- vītataṅho purābhedaṭṭi bhagavā.

Pubbamantamanissitoti pubbanto vuccati atīto addhā. Atītaṃ addhānaṃ
ārabbha taṇhā pahīnā, diṭṭhi paṭinissaṭṭhā taṇhāya pahīnattā, diṭṭhiyā paṭinissa-
ṭṭhattā. Evampi pubbamantamanissito. Atha vā “evaṃrūpo ahoṣiṃ atītamaddhāna-
n”ti tattha nandiṃ na samannāneti, “evaṃvedano ahoṣiṃ... evaṃsañño ahoṣiṃ...
evaṃsaṅkhāro ahoṣiṃ... evaṃviññāṇo ahoṣiṃ atītamaddhānan”ti tattha nandiṃ
na samannāneti. Evampi pubbamantamanissito. Atha vā “iti me cakkhu § ahoṣi
atītamaddhānaṃ- iti rūpā”ti tattha na chandarāgapaṭibaddhaṃ hoti viññāṇaṃ, na
chandarāgapaṭibaddhattā viññāṇassa na tadabhinandati; na tadabhinandanto.
Evampi pubbamantamanissito. “Iti me sotaṃ ahoṣi atītamaddhānaṃ- iti saddā”ti,
“iti me ghānaṃ ahoṣi atītamaddhānaṃ- iti gandhā”ti, “iti me jivhā ahoṣi atītama-
ddhānaṃ- iti rasā”ti, “iti me kāyo ahoṣi atītamaddhānaṃ- iti phoṭṭhabbā”ti, “iti me
mano ahoṣi atītamaddhānaṃ- iti dhammā”ti tattha na chandarāgapaṭibaddhaṃ
hoti viññāṇaṃ, na chandarāgapaṭibaddhattā viññāṇassa na tadabhinandati; na
tadabhinandanto. Evampi pubbamantamanissito. Atha vā yāni tāni pubbe mātugā-
mena saddhiṃ hasitalapitakīlitāni na tadassādeti, na taṃ nikāmeti, na ca tena
vittiṃ āpajjati. Evampi pubbamantamanissito.

Vemajjhe nupasaṅkheyyoti. Vemajjhaṃ vuccati paccuppanno addhā. Paccu-
ppannaṃ addhānaṃ ārabba taṇhā pahīnā, diṭṭhi paṭinissaṭṭhā. Taṇhāya pahī-
nattā, diṭṭhiyā paṭinissaṭṭhattā rattoti nupasaṅkheyyo, duṭṭhoti nupasaṅkheyyo,
mūḷhoti nupasaṅkheyyo, vinibaddhoti nupasaṅkheyyo, parāmaṭṭhoti nupasa-
ṅkheyyo, vikkhepagatoti nupasaṅkheyyo, aniṭṭhaṅgatoti nupasaṅkheyyo, thāmagā-
toti nupasaṅkheyyo; te abhisāṅkhārā pahīnā; abhisāṅkhārānaṃ pahīnattā gatiyā
nupasaṅkheyyo, nerayikoti vā tiracchānayanikoti vā pettivisayikoti vā manussoṭi
vā (..0164) devoti vā rūpīti vā arūpīti vā saññīti vā asaññīti vā nevasaññīnāsaññīti
vā. So hetu natthi paccayo natthi kāraṇaṃ natthi yena saṅkhaṃ gaccheyyāti-
vemajjhe nupasaṅkheyyo.

Tassa natthi purakkhatanti. Tassāti arahato khīṇāsavassa. **Purekkhārāti** dve
purekkhārā- taṇhāpurekkhāro ca diṭṭhipurekkhāro ca ...pe... ayaṃ taṇhāpure-

kkhāro ...pe... ayam diṭṭhipurekkhāro. Tassa taṇhāpurekkhāro pahīno, diṭṭhipurekkhāro paṭinissaṭṭho. Taṇhāpurekkhārassa pahīnattā, diṭṭhipurekkhārassa paṭinissaṭṭhattā na taṇhaṃ vā diṭṭhiṃ vā purato katvā carati, na taṇhādhaḥjo na taṇhāketu na taṇhādhipateyyo, na diṭṭhidhaḥjo na diṭṭhiketū na diṭṭhādhipateyyo, na taṇhāya vā diṭṭhiyā vā parivārito carati. Evampi tassa natthi purakkhataṃ. Atha vā “evaṃrūpo siyaṃ anāgatamaddhānaṃ”ti tattha nandiṃ na samannāneti, “evaṃvedano siyaṃ... evaṃsañño siyaṃ... evaṃsaṅkhāro siyaṃ... evaṃviññāṇo siyaṃ anāgatamaddhānaṃ”ti tattha nandiṃ na samannāneti. Evampi tassa natthi purakkhataṃ. Atha vā “iti me cakkhu siyā anāgatamaddhānaṃ- iti rūpā”ti appaṭiladdhassa paṭilābhāya cittaṃ na paṇidahati, cetaso appaṇidhānappaccayā na tadabhinandati; na tadabhinandanto. Evampi tassa natthi purakkhataṃ. “Iti me sotaṃ siyā anāgatamaddhānaṃ- iti saddā”ti, “iti me ghānaṃ siyā anāgatamaddhānaṃ- iti gandhā”ti, “iti me jivhā siyā anāgatamaddhānaṃ- iti rasā”ti, “iti me kāyo siyā anāgatamaddhānaṃ- iti phoṭṭhabbā”ti, “iti me mano siyā anāgatamaddhānaṃ- iti dhammā”ti appaṭiladdhassa paṭilābhāya cittaṃ na paṇidahati, cetaso

appaṇidhānappaccayā na tadabhinandati; na tadabhinandanto. Evampi tassa natthi purakkhataṃ. Atha vā “imināhaṃ sīlena vā vatena vā tapena vā brahmaccariyena vā devo vā bhavissāmi devaññataro”ti vā appaṭiladdhassa paṭilābhāya cittam na paṇidahati, cetaso appaṇidhānappaccayā na tadabhinandati; na tadabhinandanto. Evampi tassa natthi purakkhataṃ.

Tenāha bhagavā-

“Vītataṅho purābheda, [iti bhagavā]
pubbamantamanissito;
vemajjhe nupasaṅkheyyo,
tassa natthi purakkhataṃ”ti.

85. Akkodhano (..0165) asantāsī, avikatthī akukkuco.

Mantabhāṇī anuddhato, sa ve vācāyato muni.

Akkodhano asantāsīti. Akkodhanoti yañhi kho vuttaṃ. Api ca kodho tāva vattabbo. Dasahākārehi kodho jāyati- “anattaṃ me acari”ti kodho jāyati, “anattaṃ me carati”ti kodho jāyati, “anattaṃ me carissati”ti kodho jāyati, “piyassa me manāpassa anattaṃ acari... anattaṃ carati... anattaṃ carissati”ti kodho jāyati, “appiyassa me amanāpassa atthaṃ acari... atthaṃ carati... atthaṃ carissati”ti kodho jāyati, atthāne vā pana kodho jāyati. Yo evarūpo cittassa āghāto paṭighāto, paṭighaṃ paṭivirodho, kopo pakopo sampakopo, doso padoso sampadoso, cittassa byāpatti manopadoso, kodho kujjhanā kujjhitattaṃ, doso dussanā dussitattaṃ, byāpatti byāpajjanā byāpajjitattaṃ, virodho paṭivirodho caṇḍikkaṃ, asuropo § anattamanatā cittassa- ayaṃ vuccati kodho.

Api ca kodhassa adhimattaparittatā veditabbā. Atthi kañci § kālaṃ kodho cittāvilakaraṇamatto hoti, na ca tāva mukhakulānavikulāno hoti; atthi kañci kālaṃ kodho mukhakulānavikulānamatto hoti, na ca tāva hanusañcopano hoti; atthi kañci kālaṃ kodho hanusañcopanamatto hoti, na ca tāva pharusavācaṃ nicchāraṇo § hoti; atthi kañci kālaṃ kodho pharusavācaṃ nicchāraṇamatto hoti, na ca tāva disāvidisānuvilokano hoti; atthi kañci kālaṃ kodho disāvidisānuvilokanamatto hoti, na ca tāva daṇḍasatthaparāmasano hoti; atthi kañci kālaṃ kodho daṇḍasatthaparāmasanamatto hoti, na ca tāva daṇḍasattha-abbhukkiraṇo hoti; atthi kañci kālaṃ kodho daṇḍasattha-abbhukkiraṇamatto hoti, na ca tāva daṇḍasattha-abhinipātano hoti; atthi kañci kālaṃ kodho (..0166) daṇḍasattha-abhinipātanamatto hoti, na ca tāva chinnavicchinna-karaṇamatto hoti; atthi kañci kālaṃ kodho chinnavicchinna-karaṇamatto hoti, na ca tāva sambhañjanapalibhañjano hoti; atthi kañci kālaṃ kodho sambhañjanapalibhañjanamatto hoti, na ca tāva aṅgamaṅga-apakaḍḍhano hoti; atthi kañci kālaṃ kodho aṅgamaṅga-apakaḍḍhanamatto hoti, na ca tāva jīvitāvoropano § hoti; atthi kañci kālaṃ kodho jīvitāvoropanamatto hoti, na ca tāva sabbacāgapariccāgāya saṅghito hoti. Yato kodho parapuggalaṃ ghāṭetvā attānaṃ ghāṭeti, ettāvataṃ kodho paramussadagato paramavepullappatto hoti. Yassa so kodho pahīno samucchinnō vūpasanto paṭipassaddho abhabbuppattiko ñāṇagginā daḍḍho, so vuccati akkodhano. Kodhassa pahīnattā akkodhano, kodhava-tthussa pariññātattā akkodhano, kodhahetussa upacchinnattā akkodhanoti- akko-

dhano.

Asantāsīti idhekacco tāsī hoti uttāsī parittāsī, so tasati na uttasati parittasati bhāyati santāsaṃ āpajjati. Kulaṃ vā na labhāmi, gaṇaṃ vā na labhāmi, āvāsaṃ vā na labhāmi, lābhaṃ vā na labhāmi, yasaṃ vā na labhāmi, pasaṃsaṃ vā na labhāmi, sukhaṃ vā na labhāmi, cīvaraṃ vā na labhāmi, piṇḍapātaṃ vā na labhāmi, senāsaṃ vā na labhāmi, gilānapaccayabhesajjaparikkhāraṃ vā na labhāmi, gilānupaṭṭhākaṃ vā na labhāmi, appaññātomhīti tasati uttasati parittasati bhāyati santāsaṃ āpajjati.

Idha bhikkhu asantāsī hoti anuttāsī aparittāsī; so na tasati na uttasati na parittasati na bhāyati na santāsaṃ āpajjati. Kulaṃ vā na labhāmi, gaṇaṃ vā na labhāmi, āvāsaṃ vā na labhāmi, lābhaṃ vā na labhāmi, yasaṃ vā na labhāmi, pasaṃsaṃ vā na labhāmi, sukhaṃ vā na labhāmi, cīvaraṃ vā na labhāmi, piṇḍapātaṃ vā na labhāmi, senāsaṃ vā na labhāmi, gilānapaccayabhesajjaparikkhāraṃ vā na labhāmi, gilānupaṭṭhākaṃ vā na labhāmi, appaññātomhīti na tasati na uttasati na parittasati na bhāyati na santāsaṃ āpajjati- akkodhano asantāsī.

Avikatthī akukkucoti. Idhekacco katthī hoti vikatthī, so katthati vikatthati- ahamasmi sīlasampannoti vā vatasampannoti vā sīlabbatasampannoti vā jātiyā vā gottena vā kolaputtiyena vā vaṇṇapokkharatāya (..0167) vā dhanena vā ajjhenena vā kammāyatanena vā sippāyatanena vā vijjāṭṭhānena vā sutena vā paṭibhānena vā aññataraññatarena vā vatthunā. Uccā kulā pabbajitoti vā mahākulā pabbajitoti vā, mahābhogakulā pabbajitoti vā uḷārabhogakulā pabbajitoti vā, ñāto yasassī gahaṭṭhapabbajitānanti vā, lābhimhi cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhārānanti vā, suttantikoti vā vinayadharoti vā dhammakathikoti vā, āraññikoti vā piṇḍapātikoti vā paṃsukūlikoti vā tecīvarikoti vā, sapadānacārikoti vā khalupacchābhattikoti vā nesajjikoti vā yathāsanthatikoti vā, paṭhamassa jhānassa lābhīti vā dutiyassa jhānassa lābhīti vā tatiyassa jhānassa lābhīti vā catuttassa jhānassa lābhīti vā, ākāsaññāyatanasamāpattiyā... viññāṇaṇcāyatana-samāpattiyā... ākiñcaññāyatanasamāpattiyā... nevasaññānāsaññāyatanasamāpattiyā lābhīti vā katthati vikatthati. Evaṃ na katthati na vikatthati, katthanā vikatthanā ārato virato paṭivirato nikkhanto nissaṭṭo vippamutto visaññutto vimariyādika-tena cetasā viharatīti- avikatthī.

Akukkucoti. **Kukkuccanti** hatthakukkuccampi kukkuccaṃ, pādakukkuccampi kukkuccaṃ, hatthapādakukkuccampi kukkuccaṃ, akappiye kappiyasaññitā kappiye akappiyasaññitā, vikāle kālasaññitā kāle vikālasaññitā, avajje vajjasaññitā vajje avajjasaññitā; yaṃ evarūpaṃ kukkuccaṃ kukkuccāyanā kukkuccāyitattaṃ cetaso vipphaṇṇasāro manovilekho- idaṃ vuccati kukkuccaṃ.

Api ca dvīhi kāraṇehi uppajjati kukkuccaṃ cetaso vipphaṇṇasāro manovilekho katattā ca akatattā ca. Kathaṃ katattā ca akatattā ca uppajjati kukkuccaṃ cetaso vipphaṇṇasāro manovilekho? “Kataṃ me kāyaduccaritaṃ, akataṃ me kāyasucaritaṃ”-ti-uppajjati kukkuccaṃ cetaso vipphaṇṇasāro manovilekho; “kataṃ me vacīduccaritaṃ, akataṃ me vacīsucaritaṃ... kataṃ me manoduccaritaṃ, akataṃ me manosucaritaṃ”-ti- uppajjati kukkuccaṃ cetaso vipphaṇṇasāro manovilekho; “kato me pāṇātipāto,

akatā me pāṇātipātā veramaṇī”ti- uppajjati kukkucçaṃ (..0168) cetaso vippaṭṭisāro manovilekko; “kataṃ me adinnādānaṃ, akatā me adinnādānā veramaṇī”ti- uppajjati kukkucçaṃ cetaso vippaṭṭisāro manovilekko; “kato me kāmesumicchācāro, akatā me kāmesumicchācārā veramaṇī”ti- uppajjati kukkucçaṃ cetaso vippaṭṭisāro manovilekko; “kato me musāvādo, akatā me musāvādā veramaṇī”ti... “katā me pisuṇā vācā, akatā me pisuṇāya vācāya veramaṇī”ti... “katā me pharusā vācā, akatā me pharusāya vācāya veramaṇī”ti... “kato me samphappalāpo, akatā me samphappalāpā veramaṇī”ti... “katā me abhijjhā, akatā me anabhijjhā”ti... “kato me byāpādo, akato me abyāpādo”ti... “katā me micchādittḥi, akatā me sammāditḥi”ti- uppajjati kukkucçaṃ cetaso vippaṭṭisāro manovilekko. Evaṃ katattā ca akattā ca uppajjati kukkucçaṃ cetaso vippaṭṭisāro manovilekko.

Atha vā “sīlesumhi na paripūrakārī”ti- uppajjati kukkucçaṃ cetaso vippaṭṭisāro manovilekko; “indriyesumhi aguttadvāro”ti... “bhojane amattaññumhī”ti... “jāgarīyaṃ ananuyuttomhī”ti... “na satisampajañña samannāgatomhī”ti... “abhāvitā me cattāro satipaṭṭhānā”ti... “abhāvitā me cattāro sammappadhānā”ti... “abhāvitā me cattāro iddhipādā”ti... “abhāvitāni me pañcīndriyāni”ti... “abhāvitāni me pañca balāni”ti... “abhāvitā me satta bojjhaṅgā”ti... “abhāvito me ariyo aṭṭhaṅgiko maggo”ti... “dukkhaṃ me apariññātan”ti... “samudayo me appahīno”ti... “maggo me abhāvito”ti... “nirodho me asacchikato”ti- uppajjati kukkucçaṃ cetaso vippaṭṭisāro manovilekko. Yassettaṃ kukkucçaṃ pahīnaṃ samucchīnaṃ vūpasantaṃ paṭipassaddhaṃ abhābuppattikaṃ ñāṇagginā daḍḍhaṃ, so vuccati akukkucçoti- avikatthī akukkucço.

Mantabhāṇī anuddhatoti. Mantā vuccati paññā. Yā paññā pajānanā ...pe... amoho dhammavicayo sammāditḥi. Mantāya pariggahetvā pariggahetvā vācaṃ bhāsati bahumpi kathento bahumpi bhaṇanto bahumpi dīpayanto bahumpi voharanto. Dukkathitaṃ dubbhaṇitaṃ dullapitaṃ duruttaṃ dubbhāsitaṃ vācaṃ na bhāsati- mantabhāṇī. **Anuddhatoti.** Tattha katamaṃ uddhaccaṃ? Yaṃ cittassa uddhaccaṃ (..0169) avūpasamo cetaso vikkhepo bhantattaṃ cittassa- idaṃ vuccati uddhaccaṃ. Yassettaṃ uddhaccaṃ pahīnaṃ samucchīnaṃ vūpasantaṃ paṭipassaddhaṃ abhābuppattikaṃ ñāṇagginā daḍḍhaṃ, so vuccati anuddhatoti- mantabhāṇī anuddhato.

Sa ve vācāyato munīti. Idha bhikkhu musāvādaṃ pahāya musāvādā paṭivirato hoti saccavādī saccasandho theto paccayiko avisaṃvādako lokassa. Pisunaṃ vācaṃ pahāya pisuṇāya vācāya paṭivirato hoti- ito sutvā na amutra akkhātā imesaṃ bhedāya, amutra vā sutvā na imesaṃ akkhātā amūsaṃ bhedāya. Iti bhinnānaṃ vā sandhātā, sahitānaṃ vā anuppadātā, samaggārāmo samaggarato samagganandī samaggakaraṇiṃ vācaṃ bhāsitaṃ hoti. Pharusāṃ vācaṃ pahāya pharusāya vācāya paṭivirato hoti- yā sā vācā nelā kaṇṇasukhā pemaṇiyā hadayaṅgamā porī bahujanakantā bahujanamanāpā tathārūpiṃ vācaṃ bhāsitaṃ hoti. Samphappalāpaṃ pahāya samphappalāpā paṭivirato hoti- kālavādī bhūtavādī atthavādī dhammavādī vinayavādī nidhānavatiṃ vācaṃ bhāsitaṃ hoti kālena sāpadaṃ pariyantavatiṃ atthasaṃhitaṃ. Catūhi vacīsucaritehi samannāgato catu-

ddosāpagataṃ vācaṃ bhāsatī, bāttiṃsāya tiracchānakathāya ārato assa virato paṭivirato nikkhanto nissaṭṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā viharati.

Dasa kathāvatthūni kathesi, seyyathidaṃ- appicchakathaṃ katheti, santuṭṭhī-kathaṃ katheti, pavivekakathaṃ... asaṃsaggakathaṃ... vīriyārambhakathaṃ... sīlakathaṃ... samādhikathaṃ... paññākathaṃ... vimuttikathaṃ ... vimuttiñāṇada-ssanakathaṃ... satipaṭṭhānakathaṃ... sammappadhānakathaṃ... iddhipādaka-
thaṃ... indriyakathaṃ... balakathaṃ... bojjhaṅgakathaṃ... maggakathaṃ... phalakathaṃ... nibbānakathaṃ katheti. **Vācāyatoti** yatto pariyatto gutto gopito rakkhito vūpasanto. **Munīti**. **Monaṃ** vuccati ñāṇaṃ. Yā paññā pajānanā ...pe... amoho dhammavicayo sammādiṭṭhi ...pe... saṅgajālamaticca so munīti- sa ve vācāyato muni.

Tenāha bhagavā-

“Akkodhano asantāsī, avikatthī akukkuco;
mantabhāṇī anuddhato, sa ve vācāyato munī”ti.

86. Nirāsatti (..0170) anāgate, atītaṃ nānusocati.
Vivekadassī phassesu, diṭṭhīsu ca na nīyati.

akusalamūlaṃ. Yassesā āsatti taṇhā pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭipa-
Nirāsatti anāgateti. **Āsatti** vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo ...pe... abhijjhā lobho
akusalamūlaṃ. Yassesā āsatti taṇhā pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭipa-
ssaddhā abhabbuppattikā ñāṇagginā daḍḍhāti. Evampi nirāsatti anāgate. Atha vā
“evaṃrūpo siyaṃ anāgatamaddhānaṃ”ti tattha nandiṃ na samannāneti, “evaṃvedano
siyaṃ... evaṃsañño siyaṃ... evaṃsaṅkhāro siyaṃ... evaṃviññāṇo siyaṃ
anāgatamaddhānaṃ”ti tattha nandiṃ na samannāneti. Evampi nirāsatti anāgate.
Atha vā “iti me cakkhu siyā anāgatamaddhānaṃ- iti rūpā”ti appaṭiladdhassa paṭilā-
bhāya cittaṃ na paṇidahati, cetaso appaṇidhānappaccayā na tadabhinandati; na
tadabhinandanto. Evampi nirāsatti anāgate. “Iti me sotaṃ siyā anāgatama-
ddhānaṃ- iti saddā”ti ...pe... “iti me mano siyā anāgatamaddhānaṃ- iti dhammā”-
ti appaṭiladdhassa paṭilābhāya cittaṃ na paṇidahati, cetaso appaṇidhānappa-
ccayā na tadabhinandati; na tadabhinandanto. Evampi nirāsatti anāgate. Atha vā
“imināhaṃ sīlena vā vatena vā tapena vā brahmacariyena vā devo vā bhavi-
ssāmi devaññataro vā”ti appaṭiladdhassa paṭilābhāya cittaṃ na paṇidahati, cetaso
appaṇidhānappaccayā na tadabhinandati; na tadabhinandanto. Evampi nirāsatti
anāgate.

Atītaṃ nānusocatīti. Vipariṇataṃ vā vatthuṃ na socati, vipariṇatasmiṃ vā
vatthusmiṃ na socati, “cakkhu me vipariṇatan”ti na socati, “sotaṃ me... ghānaṃ
me... jivhā me... kāyo me... rūpā me... saddā me... gandhā me... rasā me...
phoṭṭhabbā me... kulaṃ me... gaṇo me... āvāso me... lābho me... yaso me...
pasaṃsā me... sukhaṃ me... cīvaraṃ me... piṇḍapāto me... senāsanaṃ me...
gilānapaccayabhesajjaparikkhāro me... mātā me... pitā me... bhātā me...
bhaginī me... putto me... dhītā me... mittā me... amaccā me... ñātakā me... sālo-
hitā me vipariṇatā”ti na socati na kilamati na paridevati na urattāḷiṃ kandati na
sammohaṃ āpajjatīti- atītaṃ nānusocati.

Vivekadassī (..0171) **phassesūti.** Cakkhusamphasso sotasamphasso ghānasa-
mphasso jivhāsamphasso kāyasamphasso manosamphasso, adhivacanasa-
mphasso paṭighasamphasso, sukhavedaniyo phasso dukkhavedaniyo phasso
adukkhamasukhavedaniyo phasso, kusalo phasso akusalo phasso abyākato
phasso, kāmāvacaro phasso rūpāvacaro phasso arūpāvacaro phasso, suññato
phasso animitto phasso appaṇihito phasso, lokiyo phasso lokuttaro phasso, atīto
phasso anāgato phasso paccuppanno phasso; yo evarūpo phasso phusanā
samphusanā samphusitattaṃ- ayaṃ vuccati phasso.

Vivekadassī phassesūti. Cakkhusamphassaṃ vivittaṃ passati attena vā attani-
yena vā niccena vā dhuvena vā sassatena vā avipariṇāmadhammena vā, sotasa-
mphassaṃ vivittaṃ passati... ghānasamphassaṃ vivittaṃ passati... jivhāsa-
mphassaṃ vivittaṃ passati... kāyasamphassaṃ vivittaṃ passati... manosa-
mphassaṃ vivittaṃ passati... adhivacanasamphassaṃ vivittaṃ passati... paṭigha-
samphassaṃ vivittaṃ passati... sukhavedaniyaṃ phassaṃ... dukkhavedaniyaṃ
phassaṃ... adukkhamasukhavedaniyaṃ phassaṃ... kusalaṃ phassaṃ... aku-

salaṃ phassaṃ... abyākataṃ phassaṃ... kāmāvacaraṃ phassaṃ... rūpāvacaraṃ phassaṃ... arūpāvacaraṃ phassaṃ... lokiyaṃ phassaṃ vivittaṃ passati attena vā attaniyena vā niccena vā dhuvena vā sassatena vā avipariṇāmadhammena vā.

Atha vā atītaṃ phassaṃ anāgatehi ca paccuppannehi ca phassehi vivittaṃ passati, anāgataṃ phassaṃ atītehi ca paccuppannehi ca phassehi vivittaṃ passati, paccuppannaṃ phassaṃ atītehi ca anāgatehi ca phassehi vivittaṃ passati. Atha vā ye te phassā ariyā anāsavā lokuttarā suññatapaṭisaññuttā, te phasse vivitte passati rāgena dosena mohena kodhena upanāhena makkhena paḷāsena issāya macchariyena māyāya sāṭṭheyena thambhena sārambhena mānena atimānena madena pamādena sabbakilesehi sabbaduccaritehi sabbadarathehi sabbapariḷāhehi sabbasantāpehi sabbākusalābhisañkhārehi vivitte passatīti- vivekadassī phassesu.

Diṭṭhīsu ca na nīyatīti. Tassa dvāsaṭṭhi diṭṭhigatāni pahīnāni samucchinnāni vūpasantāni paṭipassaddhāni abhabbuppattikāni ñāṇagginā daḍḍhāni. So diṭṭhiyā na (..01) yāyati na nīyati na vuyhati na saṃhariyati; napi taṃ diṭṭhigataṃ sārato paccehi na paccāgacchatīti- diṭṭhīsu ca na nīyati.

Tenāha bhagavā-

“Nirāsatti anāgate, atītaṃ nānusocati;
vivekadassī phassesu, diṭṭhīsu ca na nīyatīti” ti.

87. Patilīno akuhako, apihālu amaccharī;

Appagabbho ajeguccho, pesuṇeyye ca no yuto.

Patilīno akuhakoti. Patilīnoti rāgassa pahīnattā patilīno, dosassa pahīnattā patilīno, mohassa pahīnattā patilīno, kodhassa... upanāhassa ... makkhassa... paḷāssa... issāya... macchariyassa ...pe... sabbākusalābhisañkhārānaṃ pahīnattā patilīno. Vuttañhetam bhagavatā- “kathañca, bhikkhave, bhikkhu patilīno hoti? Imassa, bhikkhave, bhikkhuno asmimāno pahīno hoti ucchinnamūlo tālavatthukato anabhāvaṃkato āyatim anuppādadhammo. Evaṃ kho, bhikkhave, bhikkhu patilīno hoti” ti- patilīno.

Akuhakoti tīṇi kuhanavatthūni- paccayapaṭisevanasañkhātāṃ kuhanavatthu, iriyāpathasañkhātāṃ kuhanavatthu, sāmantaṭṭhapaṭisevanasañkhātāṃ kuhanavatthu.

Katamaṃ paccayapaṭisevanasañkhātāṃ kuhanavatthu? Idha gahapatikā bhikkhum nimantenti cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhārehi. So pāpiccho icchāpakato atthiko cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhārānaṃ bhīyokamyataṃ upādāya cīvaraṃ paccakkhāti, piṇḍapātaṃ paccakkhāti, senāsaṇaṃ paccakkhāti, gilānapaccayabhesajjaparikkhāraṃ paccakkhāti. So evamāha- “kiṃ samaṇassa mahagghena cīvarena! Etaṃ sāruppaṃ yaṃ samaṇo susānā vā sañkārakūṭā vā pāpaṇikā vā nantakāni uccinivā saṅghāṭim katvā dhāreyya. Kiṃ samaṇassa mahagghena piṇḍapātena! Etaṃ sāruppaṃ yaṃ samaṇo uñchācariyāya piṇḍiyālopena jīvikaṃ kappeyya. Kiṃ samaṇassa mahagghena senāsanena! Etaṃ sāruppaṃ yaṃ samaṇo rukkhamūliko vā assa sosāniko vā abbhokāsiko vā. Kiṃ samaṇassa mahagghena gilānapaccayabhesajjaparikkhārena! Etaṃ sāruppaṃ yaṃ samaṇo pūtimuttana vā harita-

kīkhaṇḍena vā osadhaṃ kareyyā”ti. Tadupādāya lūkhaṃ cīvaraṃ dhāreti, lūkhaṃ piṇḍapātaṃ paribhuñjati, lūkhaṃ senāsaṇaṃ paṭisevati (..0173), lūkhaṃ gilānapaccayabhesajjaparikkhāraṃ paṭisevati. Tameṇaṃ gahapatikā evaṃ jānanti- “ayaṃ samaṇo appiccho santuṭṭho pavivitto asaṃsaṭṭho āradhaviṇṇiyo dhutavādo”ti bhiyyo bhiyyo nimantenti cīvarapiṇḍapātaseṇāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhārehi. So evamāha- “tiṇṇaṃ sammukhībhāvā saddho kulaputto bahuṃ puññaṃ pasavati. Saddhāya sammukhībhāvā saddho kulaputto bahuṃ puññaṃ pasavati, deyyadhammaṃ sammukhībhāvā saddho kulaputto bahuṃ puññaṃ pasavati, dakkhiṇeyyānaṃ sammukhībhāvā saddho kulaputto bahuṃ puññaṃ pasavati. ‘Tumhākañcevāyaṃ saddhā atthi, deyyadhammo ca saṃvijjati, ahañca paṭiggāhako. Sacehaṃ na paṭiggahessāmi, evaṃ tumhe puññaṃ paribāhirā bhavissanti. Na mayhaṃ iminā attho. Api ca tumhākaṃyeva anukampāya paṭiggāṇhāmī”ti. Tadupādāya bahumpi cīvaraṃ paṭiggāṇhāti, bahumpi piṇḍapātaṃ paṭiggāṇhāti, bahumpi gilānapaccayabhesajjaparikkhāraṃ paṭiggāṇhāti. Yā evarūpā bhākuṭikā bhākuṭiyaṃ kuhanā kuhāyanā kuhitattaṃ- idaṃ paccayapaṭisevanasañkhātāṃ kuhanavatthu.

Katamaṃ iriyāpathasañkhātāṃ kuhanavatthu? Idhekacco pāpiccho icchāpakato sambhāvanādhippāyo, “evaṃ maṃ jano sambhāvevessati”ti, gamanaṃ saṅghapeti ṭhānaṃ saṅghapeti nisajjaṃ saṅghapeti sayanaṃ saṅghapeti, paṇidhāya gacchati paṇidhāya tiṭṭhati paṇidhāya nisīdati paṇidhāya seyyaṃ kappeti, samāhito viya gacchati samāhito viya tiṭṭhati samāhito viya nisīdati samāhito viya seyyaṃ kappeti, āpāthakajjhāyīva hoti. Yā evarūpā iriyāpathassa ṭhapanā āṭhapanā § saṅghapanā bhākuṭikā bhākuṭiyaṃ kuhanā kuhāyanā kuhitattaṃ- idaṃ iriyāpathasañkhātāṃ kuhanavatthu.

Katamaṃ sāmantaṃjappanasāñkhātāṃ kuhanavatthu? Idhekacco pāpiccho icchāpakato sambhāvanādhippāyo, “evaṃ maṃ jano sambhāvevessati”ti, ariyadhammasannissitaṃ vācaṃ bhāsati. “Yo evarūpaṃ cīvaraṃ dhāreti so samaṇo mahesakkho”ti bhaṇati; “yo evarūpaṃ pattaṃ dhāreti... lohathālakaṃ dhāreti... dhammakaraṇaṃ dhāreti... parisāvanaṃ dhāreti... kuñcikaṃ dhāreti... upāhanaṃ dhāreti... kāyabandhanaṃ dhāreti... āyogaṃ dhāreti so samaṇo (..0174) mahesakkho”ti bhaṇati; “yassa evarūpo upajjhāyo so samaṇo mahesakkho”ti bhaṇati; “yassa evarūpo ācariyo... evarūpā samānupajjhāyakā... samānācariyakā... mittā... sandiṭṭhā... sambhattā... sahāyā so samaṇo mahesakkho”ti bhaṇati; “yo evarūpe vihāre vasati so samaṇo mahesakkho”ti bhaṇati; “yo evarūpe aḍḍhayoge vasati... pāsāde vasati... hammiye vasati... guhāyaṃ vasati... leṇe vasati... kuṭiyā vasati... kūṭāgāre vasati... aṭṭe vasati ... māḷe vasati... uddaṇḍe vasati... upaṭṭhānasālāyaṃ vasati... maṇḍape vasati... rukkhamūle vasati, so samaṇo mahesakkho”ti bhaṇati.

Atha vā korajikakorajiko § bhākuṭikabhākuṭiko kuhakakuhako lapakalapako mukhasambhāviko, “ayaṃ samaṇo imāsaṃ evarūpānaṃ santānaṃ vihārasamāpattīnaṃ lābhī”ti tādisaṃ gambhīraṃ gūḷhaṃ nipuṇaṃ paṭicchannaṃ lokuttaraṃ suññatāpaṭisaṃyuttaṃ kathaṃ kathesi. Yā evarūpā bhākuṭikā bhākuṭiyaṃ kuhanā

kuhāyanā kuhitattaṃ- idaṃ sāmantaḥjappanasaṅkhātāṃ kuhanavatthu. Yassimāni tīṇi kuhanavatthūni pahīnāni samucchinnāni vūpasantāni paṭipassaddhāni abhubbupattikāni ṅāṇagginā daḍḍhāni, so vuccati akuhakoti- patilīno akuhako.

Apihālu amaccharīti. Pihā vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo ...pe... abhijjhā lobho akusalamūlaṃ. Yassesā pihā taṇhā pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhubbupattikā ṅāṇagginā daḍḍhā, so vuccati apihālu. So rūpe na piheti, sadde... gandhe... rase... phoṭṭhabbe... kulaṃ... gaṇaṃ... āvāsaṃ... lābhaṃ... yasaṃ... pasamsaṃ... sukhaṃ... cīvaraṃ... piṇḍapātaṃ... senāsanaṃ... gilānapaccayabhesajjaparikkhāraṃ... kāmadhātuṃ... rūpadhātuṃ... arūpadhātuṃ... kāmabhavaṃ... rūpabhavaṃ... arūpabhavaṃ... saññābhavaṃ... asaññābhavaṃ ... nevasaññānāsaññābhavaṃ... ekavokārabhavaṃ... catuvokārabhavaṃ... pañcavokārabhavaṃ... atītaṃ... anāgataṃ... paccuppannaṃ... diṭṭhasutamutaviññātabbe dhamme na piheti na icchati na sādīyati na pattheti nābhijjappatīti- apihālu. **Amaccharīti** pañca macchariyāni- āvāsamacchariyaṃ, kulamacchariyaṃ, lābhamacchariyaṃ, vaṇṇamacchariyaṃ, dhammacchariyaṃ. Yaṃ evarūpaṃ maccharaṃ maccharāyanā maccharāyitattaṃ vevicchaṃ kadariyaṃ kaṭukañcukatā (..0175) aggahitattaṃ cittassa- idaṃ vuccati macchariyaṃ. Api ca khandhamacchariyampi macchariyaṃ, dhātumacchariyampi macchariyaṃ, āyatanamacchariyampi macchariyaṃ gāho- idaṃ vuccati macchariyaṃ. Yassettaṃ macchariyaṃ pahīnaṃ samucchinnaṃ vūpasantaṃ paṭipassaddhaṃ abhubbupattikaṃ ṅāṇagginā daḍḍhaṃ, so vuccati amaccharīti- apihālu amaccharī.

Appagabbho ajegucchoti. Pāgabbhiyanti tīṇi pāgabbhiyāni- kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ, vācasikaṃ pāgabbhiyaṃ, cetasikaṃ pāgabbhiyaṃ. Katamaṃ kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ? Idhekacco saṅghagatopi kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti, gaṇagatopi kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti, bhojanasālāyampi kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti, jantāgharepi kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti, udakatitthepepi kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti, antaragharaṃ pavisantopi kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti, antaragharaṃ pavitṭhopi kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti.

acittikāarakato § there bhikkhū ghaṭṭayantopi tiṭṭhati, ghaṭṭayantopi nisīdati, puratopi tiṭṭhati, puratopi nisīdati, uccepi āsane nisīdati, sasīsaṃ pārupitvāpi nisīdati, ṭhitakopi bhaṇati, bāhāvikkhepakopi bhaṇati. Evaṃ saṅghagato kāyikaṃ pāgabbbhiyaṃ dasseti.

Kathaṃ gaṇagato kāyikaṃ pāgabbbhiyaṃ dasseti? Idhekacco gaṇagato acittikāarakato therānaṃ bhikkhūnaṃ anupāhanānaṃ caṅkamantānaṃ sa-upāhano caṅkamati, nice caṅkame caṅkamantānaṃ ucce caṅkame caṅkamati, chamāya caṅkamantānaṃ caṅkame caṅkamati, ghaṭṭayantopi tiṭṭhati, ghaṭṭayantopi nisīdati, puratopi tiṭṭhati, puratopi nisīdati, uccepi āsane nisīdati, sasīsaṃ pārupitvā nisīdati, ṭhitakopi bhaṇati, bāhāvikkhepakopi bhaṇati. Evaṃ gaṇagato kāyikaṃ pāgabbbhiyaṃ dasseti.

Kathaṃ bhojanasālāyaṃ kāyikaṃ pāgabbbhiyaṃ dasseti? Idhekacco bhojanasālāyaṃ acittikāarakato there bhikkhū anupakhajja nisīdati, navepi bhikkhū āsanena paṭibāhati, ghaṭṭayantopi tiṭṭhati, ghaṭṭayantopi nisīdati, puratopi tiṭṭhati, puratopi nisīdati, uccepi āsane nisīdati, sasīsaṃ pārupitvāpi nisīdati, ṭhitakopi bhaṇati, bāhāvikkhepakopi (..0176) bhaṇati. Evaṃ bhojanasālāyaṃ kāyikaṃ pāgabbbhiyaṃ dasseti.

Kathaṃ jantāghare kāyikaṃ pāgabbbhiyaṃ dasseti? Idhekacco jantāghare acittikāarakato there bhikkhū ghaṭṭayantopi tiṭṭhati, ghaṭṭayantopi nisīdati, puratopi tiṭṭhati, puratopi nisīdati, uccepi āsane nisīdati, anāpucchampi anajjhittṭhopi kaṭṭhaṃ pakkhipati, dvārampi pidahati, bāhāvikkhepakopi bhaṇati. Evaṃ jantāghare kāyikaṃ pāgabbbhiyaṃ dasseti.

Kathaṃ udakatitthe kāyikaṃ pāgabbbhiyaṃ dasseti? Idhekacco udakatitthe acittikāarakato there bhikkhū ghaṭṭayantopi otarati, puratopi otarati, ghaṭṭayantopi nhāyati §, puratopi nhāyati, uparitopi nhāyati, ghaṭṭayantopi uttarati, puratopi uttarati, uparitopi uttarati. Evaṃ udakatitthe kāyikaṃ pāgabbbhiyaṃ dasseti.

Kathaṃ antaragharaṃ pavisanto kāyikaṃ pāgabbbhiyaṃ dasseti? Idhekacco antaragharaṃ pavisanto acittikāarakato there bhikkhū ghaṭṭayantopi gacchati, puratopi gacchati, vokkammāpi therānaṃ bhikkhūnaṃ purato purato gacchati. Evaṃ antaragharaṃ pavisanto kāyikaṃ pāgabbbhiyaṃ dasseti.

Kathaṃ antaragharaṃ pavittṭho kāyikaṃ pāgabbbhiyaṃ dasseti? Idhekacco antaragharaṃ pavittṭho, “na pavisa §, bhante”ti vuccamāno pavisati, “na tiṭṭha, bhante”ti vuccamāno tiṭṭhati, “na nisīda, bhante”ti vuccamāno nisīdati, anokāsampi pavisati, anokāsepi tiṭṭhati, anokāsepi nisīdati, yānipi tāni honti kulānaṃ ovarakāni gūḷhāni ca paṭicchannāni ca. Yattha kullitthiyo kuladhītarō kulasuṇhāyo kulakumārīyo nisīdanti, tatthapi sahasā pavisati kumārakassapi sirāṃ parāmasati. Evaṃ antaragharaṃ pavittṭho kāyikaṃ pāgabbbhiyaṃ dasseti- idaṃ kāyikaṃ pāgabbbhiyaṃ dasseti.

Katamaṃ vācasikaṃ pāgabbbhiyaṃ dasseti? Idhekacco saṅghagatopi vācasikaṃ pāgabbbhiyaṃ dasseti, gaṇagatopi vācasikaṃ pāgabbbhiyaṃ dasseti, antaragharaṃ pavittṭhopi vācasikaṃ pāgabbbhiyaṃ dasseti.

Kathaṃ (..0177) saṅghagato vācasikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti? Idhekacco saṅghagato acittikārakato there bhikkhū anāpucchāṃ vā anajjhittṭho vā ārāmagatānaṃ bhikkhūnaṃ dhammaṃ bhaṇati, pañhaṃ visajjeti, pātimokkhaṃ uddisati, ṭhitakopi bhaṇati, bāhāvikkhepakopi bhaṇati. Evaṃ saṅghagato vācasikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti.

Kathaṃ gaṇagato vācasikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti? Idhekacco gaṇagato acittikārakato there bhikkhū anāpucchāṃ vā anajjhittṭho vā ārāmagatānaṃ bhikkhūnaṃ dhammaṃ bhaṇati, pañhaṃ visajjeti, ṭhitakopi bhaṇati, bāhāvikkhepakopi bhaṇati. Ārāmagatānaṃ bhikkhunīnaṃ upāsakānaṃ upāsikānaṃ dhammaṃ bhaṇati, pañhaṃ visajjeti, ṭhitakopi bhaṇati, bāhāvikkhepakopi bhaṇati. Evaṃ gaṇagato vācasikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti.

Kathaṃ antaragharaṃ pavittṭho vācasikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti? Idhekacco antaragharaṃ pavittṭho itthiṃ vā kumāriṃ vā evamāha- “itthaṃnāme itthaṃgotte kiṃ atthi? Yāgu atthi, bhattaṃ atthi, khādaniyaṃ atthi. Kiṃ pivissāma, kiṃ bhunṅjissāma, kiṃ khādissāma? Kiṃ vā atthi, kiṃ vā me dassathā” ti vippalapati, yā eva rūpā vācā palāpo vippalāpo lālappo lālappanā lālappitattaṃ. Evaṃ antaragharaṃ pavittṭho vācasikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti- idaṃ vācasikaṃ pāgabbhiyaṃ.

Katamaṃ cetasikaṃ pāgabbhiyaṃ? Idhekacco na uccā kulā pabbajito samāno uccā kulā pabbajitena saddhiṃ sadisaṃ attānaṃ dahati cittena, na mahākulā pabbajito samāno mahākulā pabbajitena saddhiṃ sadisaṃ attānaṃ dahati cittena, na mahābhogakulā pabbajito samāno mahābhogakulā pabbajitena saddhiṃ sadisaṃ attānaṃ dahati cittena, na uḷārabhogakulā pabbajito samāno... na suttantiko samāno suttantikenā saddhiṃ sadisaṃ attānaṃ dahati cittena, na vinayadhāro samāno... na dhammakathiko samāno... na ārañṅiko samāno... na piṇḍapātiko samāno... na paṃsukūliko samāno... na tecivariko samāno... na sapadānacāriko samāno... na khalupacchābhattiko samāno... na nesajjiko samāno... na yathāsanthatiko samāno... na paṭhamassa jhānassa lābhī samāno paṭhamassa jhānassa lābhinā saddhiṃ sadisaṃ attānaṃ dahati cittena ...pe... na nevasaññānāsaññāyatana samāpattiyā lābhī (..0178) samāno nevasaññānāsaññāyatana samāpattiyā lābhinā saddhiṃ sadisaṃ attānaṃ dahati cittena- idaṃ cetasikaṃ pāgabbhiyaṃ. Yassimāni tīṇi pāgabbhiyāni pahīnāni samucchinnāni vūpasantāni paṭipassaddhāni abhabbuppattikāni ñāṇagginā daḍḍhāni, so vuccati appagabbhoti- appagabbho.

Ajeguccho. Atthi puggalo jeguccho, atthi ajeguccho. Katamo ca puggalo jeguccho? Idhekacco puggalo dussīlo hoti pāpadhammo asucisaṅkassarasamācāro paṭicchannakammanto assamaṇo samaṇapaṭiṅṅo abrahmacārī brahmacārīpaṭiṅṅo antopūti avassuto kasambujāto- ayaṃ vuccati puggalo jeguccho. Atha vā kodhano hoti upāyāsabahulo, appampi vutto samāno abhisajjati kuppāti byāpajjati patittṭhiyati, kopañca dosañca appaccayañca pātukaroti- ayaṃ vuccati puggalo jeguccho. Atha vā kodhano hoti upanāhī, makkhī hoti paḷāsī, issukī hoti maccharī, saṭho hoti māyāvī, thaddho hoti atimānī, pāpiccho hoti micchādiṭṭhi §, sandiṭṭhiparāmāsī hoti ādānaggāhī duppaṭinissaggi- ayaṃ vuccati puggalo

jeguccho.

Katamo ca puggalo ajeguccho? Idha bhikkhu sīlavā hoti pātimokkhasaṃvara-
saṃvuto viharati ācāragocarasaṃpanno aṇumattesu vajjesu bhayadassāvī, samā-
dāya sikkhati sikkhāpadesu- ayaṃ vuccati puggalo ajeguccho. Atha vā akko-
dhano hoti anupāyāsabahulo, bahumpi vutto samāno na abhisajjati na kuppati na
byāpajjati na patiṭṭhiyati, na kopañca dosañca appaccayañca pātukaroti- ayaṃ
vuccati puggalo ajeguccho. Atha vā akkodhano hoti anupanāhī, amakkhī hoti apa-
lāsī, anissukī hoti amaccharī, asaṭho hoti amāyāvī, athaddho hoti anatimānī, na
pāpiccho hoti na micchādiṭṭhi, asandiṭṭhiparāmāsī hoti anādānaggāhī suppaṭini-
ssaggī- ayaṃ vuccati puggalo ajeguccho. Sabbe bālaputhujanā jegucchā, puthu-
jjanakalyāṇakaṃ upādāya aṭṭha ariyapuggalā ajegucchāti- appagabbho aje-
guccho.

Pesuṇeyye ca no yutoti. Pesuññanti idhekacco pisuṇavāco hoti, ito sutvā
amutra akkhātā imesaṃ bhedāya, amutra vā sutvā (..0179) imesaṃ akkhātā
amūsaṃ bhedāya. Iti samaggānaṃ vā bhettā §, bhinnānaṃ vā anuppadātā,
vaggārāmo, vaggarato, vagganandī, vaggakaraṇiṃ vācaṃ bhāsītā hoti- idaṃ
vuccati pesuññaṃ.

Api ca dvīhi kāraṇehi pesuññaṃ upasaṃharati- piyakamyatāya vā, bhedādhi-
ppāyena § vā. Kathaṃ piyakamyatāya pesuññaṃ upasaṃharati? Imassa piyo
bhavissāmi, manāpo bhavissāmi, vissāsiko bhavissāmi, abbhantariko bhavissāmi,
suhadayo bhavissāmīti. Evaṃ piyakamyatāya pesuññaṃ upasaṃharati. Kathaṃ
bhedādhippāyena pesuññaṃ upasaṃharati? “Kathaṃ ime nānā assu vinā assu
vaggā assu dvedhā assu dvejjhā assu dve pakkhā assu bhijjeyyumaṃ na samāga-
ccheyyumaṃ dukkhaṃ na phāsu § vihareyyun”ti. Evaṃ bhedādhippāyena pesuññaṃ
upasaṃharati. Yassetamaṃ pesuññaṃ pahīnaṃ samucchinnaṃ vūpasantaṃ paṭipa-
ssaddhaṃ abhabbuppattikaṃ ñāṇagginā daḍḍhaṃ, so pesuññaṃ no yuto na yutto
na payutto na sammāyuttoti- pesuṇeyye ca no yuto.

Tenāha bhagavā-

“Patilīno akuhako, apihālu amaccharī;
appagabbho ajeguccho, pesuṇeyye ca no yuto”ti.

88. Sātiyesu anassāvī, atimāne ca no yuto;

Saṅho ca paṭibhānavā, na saddho na virajjati.

Sātiyesu anassāvīti. Sātiyā vuccanti pañca kāmagaṇā. Kimkāraṇā sātiyā
vuccanti pañca kāmagaṇā? Yebhuyyena devamanussā pañca kāmagaṇe
icchanti sātiyanti patthayanti pihayanti abhijappanti, taṃkāraṇā sātiyā vuccanti
pañca kāmagaṇā. Yesamaṃ esā sātiyā taṇhā appahīnā tesamaṃ cakkhuto rūpataṇhā
savati āsavati § sandati pavattati, sotato saddataṇhā... ghānato gandhataṇhā...
jivhāto rasataṇhā... kāyato phoṭṭhabbataṇhā... manato dhammataṇhā savati āsa-
vati sandati pavattati. Yesamaṃ esā sātiyā taṇhā pahīnā samucchinnā vūpasantā
paṭipassaddhā abhabbuppattikā ñāṇagginā daḍḍhā tesamaṃ cakkhuto rūpataṇhā na
savati nāsavati § na sandati na pavattati (..0180), sotato saddataṇhā ...pe...
manato dhammataṇhā na savati nāsavati na sandati na pavattatīti- sātiyesu ana-

ssāvī.

Atimāne ca no yutoti. Katamo atimāno? Idhekacco paraṃ atimaññati jātiyā vā gottena vā ...pe... aññataraññatarena vā vatthunā. Yo evarūpo māno maññanā maññitattaṃ unnati unnamo dhajo sampaggāho ketukamyatā cittassa- ayaṃ vuccati atimāno. Yasseso atimāno pahīno samucchinnō vūpasanto paṭipassaddho abhappattiko ñāṇagginā daḍḍho, so atimāne ca no yuto na yutto nappayutto na sammāyuttoti- atimāne ca no yuto.

Saṇho ca paṭibhānavāti. Saṇhoti saṇhena kāyakamma samannāgatoti saṇho, saṇhena vacīkamma... saṇhena manokamma samannāgatoti saṇho, saṇhehi satipaṭṭhānehi samannāgatoti saṇho, saṇhehi sammappadhānehi... saṇhehi iddhipādehi... saṇhehi indriyehi... saṇhehi balehi... saṇhehi bojjhaṅgehi samannāgatoti saṇho, saṇhena ariyena aṭṭhaṅgikena maggena samannāgatoti- saṇho.

Paṭibhānavāti tayo paṭibhānavanto- pariyattipaṭibhānavā, paripucchāpaṭibhānavā, adhigamapaṭibhānavā. Katamo pariyattipaṭibhānavā? Idhekaccassa pakatiyā pariyāpuṭaṃ hoti- suttaṃ geyyaṃ veyyākaraṇaṃ gāthā udānaṃ itivuttakaṃ jātaṃ abbhutadhammaṃ vedallaṃ, tassa pariyattiṃ nissāya paṭibhāyati- ayaṃ pariyattipaṭibhānavā. Katamo paripucchāpaṭibhānavā? Idhekacco paripucchitā § hoti attatthe ca ñāyatthe ca lakkhaṇe ca kāraṇe ca ṭhānāṭhāne ca, tassa taṃ paripucchāṃ nissāya paṭibhāyati- ayaṃ paripucchāpaṭibhānavā. Katamo adhigamapaṭibhānavā? Idhekaccassa adhigatā honti cattāro satipaṭṭhānā cattāro sammappadhānā cattāro iddhipādā pañcindriyāni pañca balāni satta bojjhaṅgā ariyo aṭṭhaṅgiko maggo cattāro ariyamaggā cattāri sāmaññaphalāni catasso

paṭisambhidāyo cha abhiññāyo, tassa attho ñāto dhammo ñāto nirutti ñātā, atthe ñāte attho paṭibhāyati, dhamme ñāte dhammo paṭibhāyati, niruttiyā ñātāya nirutti paṭibhāyati; imesu tisu (..0181) ñāṇesu ñāṇaṃ paṭibhānapaṭisambhidā. Imāya paṭibhānapaṭisambhidāya upeto samupeto upagato samupagato upapanno samupapanno samannāgato so vuccati paṭibhānavā. Yassa pariyatti natthi, paripucchā natthi, adhigamo natthi, kiṃ tassa paṭibhāyissatīti- saṅho ca paṭibhānavā.

Na saddho na virajjatīti. Na saddhoti sāmaṃ sayam abhiññātaṃ attapaccakkham dhammaṃ na kassaci saddahati aññassa samaṇassa vā brāhmaṇassa vā devassa vā mārassa vā brahmuno vā. “Sabbe saṅkhārā aniccā”ti sāmaṃ sayam abhiññātaṃ ...pe... “sabbe saṅkhārā dukkhā”ti... “sabbe dhammā anattā”ti... “avijjāpaccayā saṅkhārā”ti ...pe... “jātipaccayā jarāmaṇaṇ”ti... “avijjānirodhā saṅkhāranirodho”ti ...pe... “jātinirodhā jarāmaṇanirodho”ti... “idaṃ dukkhan”ti ...pe... “ayaṃ dukkhanirodhagāminī paṭipadā”ti... “ime āsavā”ti ...pe... “ayaṃ āsavanirodhagāminī paṭipadā”ti... “ime dhammā abhiññeyyā”ti ...pe... “ime dhammā sacchikātabbā”ti sāmaṃ sayam abhiññātaṃ ...pe... channaṃ phassāyatanānaṃ samudayaṅca atthaṅgamaṅca assādaṅca ādīnavaṅca nissaraṅca, pañcannaṃ upādānakkhandhānaṃ samudayaṅca ...pe... catunnaṃ mahābhūtānaṃ samudayaṅca atthaṅgamaṅca assādaṅca ādīnavaṅca nissaraṅca sāmaṃ sayam abhiññātaṃ ...pe... “yaṃ kiñci samudayadhammaṃ sabbaṃ taṃ nirodhadhamman”ti sāmaṃ sayam abhiññātaṃ attapaccakkham dhammaṃ na kassaci saddahati aññassa samaṇassa vā brāhmaṇassa vā devassa vā mārassa vā brahmuno vā §.

Vuttañhetam bhagavatā- “saddhasi tvam, sārīputta, saddhindriyam bhāvitaṃ bahulīkataṃ amatogadham hoti amataparāyanaṃ amatapariyosānaṃ; vīriyindriyam... satindriyam... samādhindriyam... paññindriyam bhāvitaṃ bahulīkataṃ amatogadham hoti amataparāyanaṃ amatapariyosānan”ti?

“Na khvāham ettha, bhante, bhagavato saddhāya gacchāmi saddhindriyam... vīriyindriyam... satindriyam... samādhindriyam... paññindriyam bhāvitaṃ bahulīkataṃ amatogadham hoti amataparāyanaṃ amatapariyosānaṃ. Yesam nūnetam, bhante, aññātam assa adittham aviditam asacchikataṃ aphassitam paññāya, te tattha paresam saddhāya gaccheyyūṃ saddhindriyam bhāvitaṃ bahulīkataṃ amatogadham hoti amataparāyanaṃ amatapariyosānaṃ. Vīriyindriyam... satindriyam... samādhindriyam (..0182) ... paññindriyam bhāvitaṃ bahulīkataṃ amatogadham hoti amataparāyanaṃ amatapariyosānaṃ. Yesāṅca kho etaṃ, bhante, ñātam dittham viditam sacchikataṃ phassitam paññāya, nikkaṅkhā te tattha nibbīcīcīcchā. Saddhindriyam... vīriyindriyam... satindriyam... samādhindriyam... paññindriyam bhāvitaṃ bahulīkataṃ amatogadham hoti amataparāyanaṃ amatapariyosānaṃ. Mayhaṅca kho, etaṃ bhante, ñātam dittham viditam sacchikataṃ phassitam paññāya, nikkaṅkhoham tattha nibbīcīcīccho. Saddhindriyam... vīriyindriyam... satindriyam... samādhindriyam... paññindriyam bhāvitaṃ bahulīkataṃ amatogadham hoti amataparāyanaṃ amatapariyosānan”ti.

“Sādhu sādhu, sārīputta! Yesañhetam, sārīputta, aññātam assa adittham avi-

ditam asacchikataṃ aphasitaṃ paññāya, te tattha paresaṃ saddhāya gaccheyyūṃ saddhindriyaṃ ...pe... paññindriyaṃ bhāvitam bahuḷikataṃ amato-gadham hoti amataparāyanaṃ amatapariyosānanti.

“Assaddho akataññū ca, sandhicchedo ca yo naro;
hatāvakāso vantāso, sa ve uttamaporiso”ti.

Na saddho na virajjati. Sabbe bālaputhujjanā rajjanti, puthujjanakalyāṇakaṃ upādāya satta sekkhā virajjanti. Arahā neva rajjati no virajjati, viratto so khayā rāgassa vītarāgattā khayā dosassa vītadosattā, khayā mohassa vītamohattā. So vuṭṭhavāso ciṇṇacaraṇo ...pe... jātimaraṇasaṃsāro natthi tassa punabbhavoti- na saddho na virajjati.

Tenāha bhagavā-

“Sātiyesu anassāvī, atimāne ca no yuto;
saṅho ca paṭibhānavā, na saddho na virajjati”ti.

**89. Lābhakamyā na sikkhati, alābhe ca na kuppati;
Aviruddho ca taṇhāya, rasesu § nānugijjhati.**

Lābhakamyā na sikkhati, alābhe ca na kuppati. Kathaṃ lābhakamyā sikkhati? Idha, bhikkhave, bhikkhu bhikkhuṃ passati lābhiṃ cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhārānaṃ. Tassa evaṃ hoti- “kena nu (..0183) kho ayamāyasmā lābhī cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhārānan”ti? Tassa evaṃ hoti- “ayaṃ kho āyasmā suttantiko, tenāyamāyasmā lābhī cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhārānan”ti. So lābhahetu lābhapaccayā lābhakāraṇā lābhābhiniḃbattiyā lābham paripācento suttantaṃ pariyāpuṇāti. Evampi lābhakamyā sikkhati.

Atha vā bhikkhu bhikkhuṃ passati lābhiṃ cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhārānaṃ. Tassa evaṃ hoti- “kena nu kho ayamāyasmā lābhī cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhārānan”ti? Tassa evaṃ hoti- “ayaṃ kho āyasmā vinayadharo ...pe... dhammakathiko... ābhidhammiko, tenāyamāyasmā lābhī cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhārānan”ti. So lābhahetu lābhapaccayā lābhakāraṇā lābhābhiniḃbattiyā lābham paripācento abhidhammaṃ pariyāpuṇāti. Evampi lābhakamyā sikkhati.

Atha vā bhikkhu bhikkhuṃ passati lābhiṃ cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhārānaṃ. Tassa evaṃ hoti- “kena nu kho ayamāyasmā lābhī cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhārānan”ti? Tassa evaṃ hoti- “ayaṃ kho āyasmā āraññiko... piṇḍapātiko... paṃsukūliko... tecīvariko... sapadānacāriko... khalupacchābhattiko... nesajjiko... yathāsanthatiko, tenāyamāyasmā lābhī cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhārānan”ti. So lābhahetu lābhapaccayā lābhakāraṇā lābhābhiniḃbattiyā lābham paripācento āraññiko hoti ...pe... yathāsanthatiko hoti. Evampi lābhakamyā sikkhati.

Kathaṃ na lābhakamyā sikkhati? Idha bhikkhu na lābhahetu, na lābhapaccayā, na lābhakāraṇā, na lābhābhiniḃbattiyā, na lābham paripācento, yāvadeva attadamatthāya attasamatthāya attapariniḃbāpanatthāya suttantaṃ pariyāpuṇāti, vinayaṃ pariyāpuṇāti, abhidhammaṃ pariyāpuṇāti. Evampi na lābhakamyā

sikkhati.

Atha (..0184) vā bhikkhu na lābhahetu, na lābhapaccayā, na lābhakāraṇā, na lābhābhiniḅbattiyā, na lābhaṃ paripācento, yāvadeva appicchaññeva § nissāya santuṭṭhiññeva nissāya sallekhaññeva nissāya pavivekaññeva nissāya idamatthitaññeva § nissāya āraññiko hoti, piṇḍapātiko hoti, paṃsukūliko hoti, tecīvariko hoti, sapadānacāriko hoti, khalupacchābhattiko hoti, nesajjiko hoti, yathāsanthattiko hoti. Evampi na lābhakamyā sikkhatīti- lābhakamyā na sikkhati.

Alābhe ca na kuppātīti. Kathaṃ alābhe kuppāti? Idhekacco “kulaṃ vā na labhāmi, gaṇaṃ vā na labhāmi, āvāsaṃ vā na labhāmi, lābhaṃ vā na labhāmi, yasaṃ vā na labhāmi, pasaṃsaṃ vā na labhāmi, sukhaṃ vā na labhāmi, cīvaraṃ vā na labhāmi, piṇḍapātaṃ vā na labhāmi, senāsaṃ vā na labhāmi, gilānapaccayabhesajjaparikkhāraṃ vā na labhāmi, gilānupaṭṭhākaṃ vā na labhāmi, appaññātomhī”ti kuppāti byāpajjati patitṭhīyati, kopañca dosañca appaccayañca pātukaroti. Evaṃ alābhe kuppāti.

Kathaṃ alābhe na kuppāti? Idha bhikkhu “kulaṃ vā na labhāmi gaṇaṃ vā na labhāmi ...pe... appaññātomhī”ti na kuppāti na byāpajjati na patitṭhīyati, na kopañca dosañca appaccayañca pātukaroti. Evaṃ alābhe na kuppātīti- lābhakamyā na sikkhati alābhe ca na kuppāti.

Aviruddho ca taṇhāya, rasesu nānugijjhatīti. Viruddhoti yo cittassa āghāto paṭighāto, paṭighaṃ paṭivirodho, kopo pakopo sampakopo, doso padoso sampadoso, cittassa byāpatti manopadoso, kodho kujjhanā kujjhitattaṃ, doso dussanā dussitattaṃ, byāpatti byāpajjanā byāpajjitattaṃ virodho paṭivirodho, caṇḍikkaṃ, asuro, anattamanatā cittassa- ayaṃ vuccati virodho. Yasseso virodho pahīno samucchinnō vūpasanto paṭipassaddho abhappattiko nāṇagginā daḍḍho, so vuccati aviruddho. **Taṇhāti** rūpataṇhā saddataṇhā gandhataṇhā rasataṇhā phoṭṭhabbataṇhā dhammataṇhā. **Rasoti** mūlaraso khandharaso tacaraso pattaraso puppharaso phalaraso, ambilaṃ (..0185) madhuraṃ tittakaṃ kaṭukaṃ loṇikaṃ khārikaṃ lambikaṃ § kasāvo sādu asādu sītaṃ uṇhaṃ. Santeke samaṇabrāhmaṇā rasagiddhā. Te jivhaggena rasaggāni pariyesantā āhiṇḍanti, te ambilaṃ labhitvā anambilaṃ pariyesanti, anambilaṃ labhitvā ambilaṃ pariyesanti; madhuraṃ labhitvā amadhuraṃ pariyesanti, amadhuraṃ labhitvā madhuraṃ pariyesanti; tittakaṃ labhitvā atittakaṃ pariyesanti, atittakaṃ labhitvā tittakaṃ pariyesanti; kaṭukaṃ labhitvā akaṭukaṃ pariyesanti, akaṭukaṃ labhitvā kaṭukaṃ pariyesanti; loṇikaṃ labhitvā aloṇikaṃ pariyesanti, aloṇikaṃ labhitvā loṇikaṃ pariyesanti; khārikaṃ labhitvā akhārikaṃ pariyesanti, akhārikaṃ labhitvā khārikaṃ pariyesanti; lambikaṃ labhitvā kasāvaṃ pariyesanti, kasāvaṃ labhitvā lambikaṃ pariyesanti; sādum labhitvā asādum pariyesanti, asādum labhitvā sādum pariyesanti; sītaṃ labhitvā uṇhaṃ pariyesanti, uṇhaṃ labhitvā sītaṃ pariyesanti. Te yaṃ yaṃ labhitvā tena tena na santussanti aparāparaṃ pariyesanti, manāpikesu rasesu rattā giddhā gadhitā mucchitā ajjhosannā laggā laggitā palibuddhā. Yassesā rasataṇhā pahinā samucchinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhappattikā nāṇagginā daḍḍhā, so paṭisaṅkhā yoniso āhāraṃ āhāreti- “neva davāya na madāya na

maṇḍanāya na vibhūsanāya, yāvadeva imassa kāyassa ṭhitiyā yāpanāya vihiṃsū-
paratīyā brahmacariyānuggahāya. Iti purāṇaṅca vedanaṃ paṭihaṅkhāmi, navaṅca
vedanaṃ na uppādessāmi, yātrā ca me bhavissati anavajjatā ca phāsuvihāro
cā”ti.

Yathā vanaṃ ālimpeyya yāvadeva ropanatthāya, yathā vā pana akkhaṃ abba-
ñjeyya yāvadeva bhārassa nittharaṇatthāya, yathā vā pana puttamaṃsaṃ āhāraṃ
āhareyya yāvadeva kantārassa nittharaṇatthāya; evameva bhikkhu paṭisaṅkhā
yoniso āhāraṃ āhāreti- “neva davāya ...pe... phāsuvihāro cā”ti. Rasataṇhaṃ
pajahati vinodeti byantiṃ karoti anabhāvaṃ gameti, rasataṇhāya ārato assa virato
paṭivirato nikkhanto nissaṭṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā vihara-
tīti- aviruddho ca taṇhāya rasesu nānugijjhati.

Tenāha bhagavā-

“Lābhakamyā (..0186) na sikkhati, alābhe ca na kuppati;
aviruddho ca taṇhāya, rasesu nānugijjhati”ti.

90. Upekkhako sadā sato, na loke maññate samaṃ;

Na visesī na nīceyyo, tassa no santi ussadā.

Upekkhako sadā satoti. Upekkhakoti

chaṅgupekkhāya samannāgato. Cakkhunā rūpaṃ disvā neva sumano hoti na dummano, upekkhako viharati sato sampajāno. Sotena saddaṃ sutvā ...pe... manasā dhammaṃ viññāya neva sumano hoti na dummano, upekkhako viharati sato sampajāno. Cakkhunā rūpaṃ disvā manāpaṃ nābhigijjhati nābhihaṃsati § na rāgaṃ janeti, tassa t̥hitova kāyo hoti, t̥hitaṃ cittaṃ ajjhataṃ susaṅghitaṃ suvimuttaṃ. Cakkhunā kho paneva rūpaṃ disvā amanāpaṃ na maṅku hoti appatit̥hitacitto § alīnamanaso § abyāpannacetaso, tassa t̥hitova kāyo hoti, t̥hitaṃ cittaṃ ajjhataṃ susaṅghitaṃ suvimuttaṃ. Sotena saddaṃ sutvā... ghānena gandhaṃ ghāyitvā... jivhāya rasaṃ sāyitvā... kāyena phoṭṭhabbaṃ phusitvā... manasā dhammaṃ viññāya manāpaṃ nābhigijjhati nābhihaṃsati na rāgaṃ janeti, tassa t̥hitova kāyo hoti, t̥hitaṃ cittaṃ ajjhataṃ susaṅghitaṃ suvimuttaṃ. Manasā kho paneva dhammaṃ viññāya amanāpaṃ na maṅku hoti appatit̥hitacitto alīnamanaso abyāpannacetaso, tassa t̥hitova kāyo hoti, t̥hitaṃ cittaṃ ajjhataṃ susaṅghitaṃ suvimuttaṃ.

Cakkhunā rūpaṃ disvā manāpāmanāpesu rūpesu tassa t̥hitova kāyo hoti, t̥hitaṃ cittaṃ ajjhataṃ susaṅghitaṃ suvimuttaṃ. Sotena saddaṃ sutvā ...pe... manasā dhammaṃ viññāya manāpāmanāpesu dhammesu tassa t̥hitova kāyo hoti, t̥hitaṃ cittaṃ ajjhataṃ susaṅghitaṃ suvimuttaṃ.

Cakkhunā rūpaṃ disvā rajaniye na rajjati, dussaniye § na dussati, mohaniye na muyhati, kopaniye na kuppati, madaniye na majjati, kilesaniye na kilissati. Sotena saddaṃ sutvā ...pe... manasā dhammaṃ viññāya rajaniye na rajjati dussaniye na dussati, mohaniye na muyhati, kopaniye na kuppati, madaniye na majjati, kilesaniye na kilissati. Diṭṭhe (..0187) diṭṭhamatto, sute sutamatto, mute mutamatto, viññāte viññātamatto. Diṭṭhe na limpati, sute na limpati, mute na limpati, viññāte na limpati. Diṭṭhe anūpayo anapāyo anissito appaṭibaddho vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā viharati. Sute... mute... viññāte anūpayo anapāyo anissito appaṭibaddho vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā viharati.

Samvijjati arahato cakkhu, passati arahā cakkhunā rūpaṃ. Chandarāgo arahato natthi, suvimuttacitto arahā. Samvijjati arahato sotaṃ, suṇāti arahā sotena saddaṃ. Chandarāgo arahato natthi, suvimuttacitto arahā. Samvijjati arahato ghānaṃ, ghāyati arahā ghānena gandhaṃ. Chandarāgo arahato natthi, suvimuttacitto arahā. Samvijjati arahato jivhā, sāyati arahā jivhāya rasaṃ ...pe... samvijjati arahato kāyo, phusati arahā kāyena phoṭṭhabbaṃ ...pe... samvijjati arahato mano, vijānāti arahā manasā dhammaṃ. Chandarāgo arahato natthi suvimuttacitto arahā.

Cakkhu rūpārāmaṃ rūparataṃ rūpasammuditaṃ, taṃ arahato dantaṃ guttaṃ rakkhitaṃ saṃvutaṃ, tassa ca saṃvarāya dhammaṃ deseti. Sotaṃ saddārāmaṃ ...pe... ghānaṃ gandhārāmaṃ... jivhā rasārāmā rasaratā rasasammuditā, sā arahato dantā guttā rakkhitā saṃvutā, tassā ca saṃvarāya dhammaṃ deseti. Kāyo phoṭṭhabbārāmo ...pe... mano dhammārāmo dhammarato dhammasammudito, so arahato danto gutto rakkhito saṃvuto, tassa ca saṃvarāya dhammaṃ deseti.

“Dantaṃ nayanti samitiṃ, dantaṃ rājābhirūhati;

danto seṭṭho manussesu, yotivākyam titikkhati.

“Varamassatarā dantā, ājāniyā ca § sindhavā;
kuñjarā ca mahānāgā, attadanto tato varam.

“Na hi etehi yānehi, gaccheyya agatam disam;
yathāttanā sudantena, danto dantena gacchati.

“Vidhāsu (..0188) na vikampanti, vippamuttā punabbhavā;
dantabhūmimanuppattā, te loke vijitāvino.

“Yassindriyāni bhāvitāni §, ajjhattam bahiddhā ca § sabbaloke.

nibbijha imam § parañca lokam, kālam kañkhati bhāvito sa danto”ti.

Upekkhako sadāti. Sadā sabbadā sabbakālam niccakālam dhuvakālam ...pe...

pacchime vayokhandhe. **Satoti** catūhi kāraṇehi sato- kāye kāyānupassanāsatipa-
ṭṭhānam bhāvento sato, vedanāsu... citte... dhammesu dhammānupassanāsatipa-
ṭṭhānam bhāvento sato ...pe... so vuccati satoti- upekkhako sadā sato.

Na loke maññate samanti. “Sadisohamasmī”ti mānam na janeti jātiyā vā
gottena vā ...pe... aññataraññatarena vā vatthunāti- na loke maññate samam.

Na visesī na nīceyyoti. “Seyyohamasmī”ti atimānam na janeti jātiyā vā gottena
vā ...pe... aññataraññatarena vā vatthunā. “Hīnohamasmī”ti omānam na janeti
jātiyā vā gottena vā ...pe... aññataraññatarena vā vatthunāti- na visesī na nīceyyo.

Tassa no santi ussadāti. **Tassāti** arahato khīṇāsavassa. **Ussadāti** sattussadā-
rāgussado dosussado mohussado mānussado diṭṭhussado kilesussado kammus-
sado. Tassime ussadā natthi na santi na saṃvijjanti nupalabbhanti, pahīnā samu-
cchinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhabbuppattikā ñāṇagginā daḍḍhāti- tassa no
santi ussadā.

Tenāha bhagavā-

“Upekkhako sadā sato, na loke maññate samam;
na visesī na nīceyyo, tassa no santi ussadā”ti.

91. Yassa (..0189) nissayatā § natthi, ñatvā dhammam anissito.

Bhavāya vibhavāya vā, taṇhā yassa na vijjati.

Yassa nissayatā natthīti. **Yassāti** arahato khīṇāsavassa. **Nissayāti** dve nissayā-
taṇhānissayo ca diṭṭhinissayo ca ...pe... ayam taṇhānissayo ...pe... ayam diṭṭhini-
ssayo. Tassa taṇhānissayo pahīno, diṭṭhinissayo paṭinissatṭho; taṇhānissayassa
pahīnattā diṭṭhinissayassa paṭinissatṭhattā nissayatā yassa natthi na santi na
saṃvijjati nupalabbhati, pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhabbu-
ppattikā ñāṇagginā daḍḍhāti- yassa nissayatā natthi.

Ñatvā dhammam anissitoti. **Ñatvāti** ñatvā jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā
vibhūtam katvā, “sabbe sañkhārā aniccā”ti ñatvā jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāva-
yitvā vibhūtam katvā, “sabbe sañkhārā dukkhā”ti... “sabbe dhammā anattā”ti
...pe... “yam kiñci samudayadhammam sabbam tam nirodhadhamman”ntti ñatvā
jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtam katvā. **Anissitoti** dve nissayā-
taṇhānissayo ca diṭṭhinissayo ca ...pe... ayam taṇhānissayo ...pe... ayam diṭṭhini-
ssayo. Taṇhānissayam pahāya diṭṭhinissayam paṭinissajjitvā cakkhum anissito,
sotam anissito, ghānam anissito, jivham anissito, kāyam anissito, manam anissito,

rūpe... sadde... gandhe... rase... phoṭṭhabbe... kulaṃ... gaṇaṃ... āvāsaṃ ...pe... diṭṭhasutamutaviññātabbe dhamme anissito anallīno anupagato anajjhosito anadhimutto nikkhanto nissaṭṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā viharatī- ñatvā dhammaṃ anissito.

Bhavāya vibhavāya vā, taṇhā yassa na vijjatīti. Taṇhāti rūpataṇhā saddataṇhā gandhataṇhā rasataṇhā phoṭṭhabbatāṇhā dhammataṇhā. **Yassāti** arahato khīṇāsavassa. **Bhavāyāti** bhavadiṭṭhiyā, **vibhavāyāti** vibhavadiṭṭhiyā; **bhavāyāti** sassatadiṭṭhiyā, **vibhavāyāti** ucchedadiṭṭhiyā; **bhavāyāti** punappunabhavāya punappunagatiyā punappuna-upapattiyā punappunapaṭisandhiyā punappuna-attabhāvābhini-bbattiyā. Taṇhā yassa natthi na santi (..0190) na saṃvijjati nupalabbhati, pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhabbuppattikā ñāṇagginā daḍḍhāti-bhavāya vibhavāya vā taṇhā yassa na vijjati.

Tenāha bhagavā-

“Yassa nissayatā natthi, ñatvā dhammaṃ anissito; bhavāya vibhavāya vā, taṇhā yassa na vijjatī” ti.

92. Taṃ brūmi upasantoti, kāmesu anapekkhinam;

Ganthā tassa na vijjanti, atarī so visattikaṃ.

Taṃ brūmi upasantoti. Upasanto vūpasanto nibbuto paṭipassaddhoti. Taṃ brūmi taṃ kathemi taṃ bhaṇāmi taṃ dīpayāmi taṃ voharāmīti- taṃ brūmi upasantoti.

Kāmesu anapekkhinanti. **Kāmāti** uddānato dve kāmā- vatthukāmā ca kilesakāmā ca ...pe... ime vuccanti vatthukāmā ...pe... ime vuccanti kilesakāmā. Vatthukāme pariṇānitvā, kilesakāme pahāya pajahitvā vinodetvā byantiṃ karitvā anabhāvaṃ gametvā kāmesu anapekkhino vītakāmo cattakāmo vantakāmo muttakāmo pahīnakāmo paṭinissaṭṭhakāmo, kāmesu vītarāgo vigatarāgo cattarāgo vantarāgo muttarāgo pahīnarāgo paṭinissaṭṭharāgo nicchāto nibbuto sītibhūto sukhappaṭisaṃvedī brahmabhūtena attanā viharatīti- kāmesu anapekkhinam.

Ganthā tassa na vijjantīti. **Ganthāti** cattāro ganthā- abhijjhā kāyagantho, byāpādo kāyagantho, sīlabbataparāmāso kāyagantho, idaṃsaccābhiniveso kāyagantho. Attano diṭṭhiyā rāgo abhijjhā kāyagantho, paravādesu āghāto appaccayo byāpādo kāyagantho, attano sīlaṃ vā vataṃ vā sīlabbataṃ vā parāmāso sīlabbataparāmāso kāyagantho, attano diṭṭhi idaṃsaccābhiniveso kāyagantho. **Tassāti** arahato khīṇāsavassa. **Ganthā tassa na vijjantīti.** Ganthā tassa natthi na santi na saṃvijjanti nupalabbhanti, pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhabbuppattikā ñāṇagginā daḍḍhāti- ganthā tassa na vijjanti.

Atarī so visattikanti. **Visattikā** vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo ...pe... abhijjhā lobho akusalamūlaṃ. **Visattikāti** kenatṭhena visattikā (..0191)? Visatāti visattikā, visālāti visattikā, visaṭṭāti visattikā, visamāti visattikā, visakkatīti visattikā, visaṃharatīti visattikā, visaṃvādikāti visattikā, visamūlāti visattikā, visaphalāti visattikā, visaparibhogāti visattikā, visālā vā pana sā taṇhā rūpe... sadde... gandhe... rase... phoṭṭhabbe... kule... gaṇe... āvāse ...pe... diṭṭhasutamutaviññātabbesu dhammesu visataṃ vitthatāti visattikā. **Atarī so visattikanti.** So imaṃ visattikaṃ

taṇhaṃ atari uttari patari samatikkami vītivattīti- atarī so visattikaṃ.

Tenāha bhagavā-

“Taṃ brūmi upasantoti, kāmesu anapekkhinam;
ganthā tassa na vijjanti, atarī so visattikan” ti.

93. Na tassa puttā pasavo, khettaṃ vatthuñca vijjati;

Attā vāpi nirattā vā, na tasmim̐ upalabbhati.

Na tassa puttā pasavo, khettaṃ vatthuñca vijjatīti. Nāti paṭikkhepo. Tassāti ara-
hato khīṇāsavassa. **Puttāti** cattāro puttā- attajo putto, khettajo putto, dinnako putto
, antevāsiko putto. **Pasavoti.** Ajeḷakā kukkuṭasūkarā hatthigāvāssavaḷavā.
Khattanti sālikhettaṃ vīhikhettaṃ muggakhettaṃ māsakhettaṃ yavakhettaṃ
godhumakhettaṃ tilakhettaṃ. **Vatthunti** gharavatthum̐ koṭṭhavatthum̐ purevatthum̐
pacchāvattum̐ āramavatthum̐ vihāravattum̐. **Na tassa puttā pasavo, khettaṃ**
vatthuñca vijjatīti. Tassa puttapariggaho vā pasupariggaho vā khettaapariggaho vā
vatthupariggaho vā natthi na santi na saṃvijjanti nupalabbhanti, pahīnā samu-
cchinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhabbuppattikā ñāṇagginā daḍḍhāti- na tassa
puttā pasavo, khettaṃ vatthuñca vijjati.

Attā vāpi nirattā vā, na tasmim̐ upalabbhatīti. Attāti attadiṭṭhi, **nirattāti** uccheda-
diṭṭhi; **attāti** gahitaṃ natthi, **nirattāti** muñcitabbaṃ natthi. Yassa natthi gahitaṃ
tassa natthi muñcitabbaṃ. Yassa natthi muñcitabbaṃ tassa natthi gahitaṃ. Gāha-
muñcanasamatikkanto arahā vuddhiparihānivītivatto. So vuṭṭhavāso ciṇṇacaraṇo
...pe... jātimaraṇasaṃsāro natthi tassa punabbhavoti- attā vāpi nirattā vā, na
tasmim̐ upalabbhati.

Tenāha bhagavā-

“Na (.0192) tassa puttā pasavo, khettaṃ vatthuñca vijjati;
attā vāpi nirattā vā, na tasmim̐ upalabbhati” ti.

94. Yena naṃ vajjuṃ puthujjanā, atho samaṇabrāhmaṇā;

Taṃ tassa apurakkhataṃ, tasmā vādesu nejati.

Yena naṃ vajjuṃ puthujjanā, atho samaṇabrāhmaṇāti. Puthujjanāti puthu kilese
janentīti puthujjanā, puthu avihatasakkāyadiṭṭhikāti puthujjanā, puthu satthārānaṃ
mukhullokikāti § puthujjanā, puthu sabbagatīhi avuṭṭhitāti puthujjanā, puthu nānā-
bhisaṅkhāre abhisaṅkharontīti puthujjanā, puthu nānā-oghehi vuyhantīti puthu-
jjanā, puthu nānāsantāpehi santappentīti puthujjanā, puthu nānāpariḷāhehi pariḷa-
yantīti puthujjanā, puthu pañcasu kāmaguṇesu rattā giddhā gadhitā mucchitā
ajjhosannā laggā laggitā palibuddhāti puthujjanā, puthu pañcahi nīvaraṇehi āvutā
nivutā ovutā pihitā paṭicchannā paṭikujjitāti- puthujjanā. **Samaṇāti** ye keci ito
bahiddhā paribbajūpagatā paribbajasamāpannā. **Brāhmaṇāti** ye keci bhovādikā.
Yena naṃ vajjuṃ puthujjanā, atho samaṇabrāhmaṇāti. Puthujjanā yena taṃ
rāgena vadeyyum̐, yena dosena vadeyyum̐, yena mohena vadeyyum̐, yena
mānena vadeyyum̐, yāya diṭṭhiyā vadeyyum̐, yena uddhaccena vadeyyum̐, yāya
vicikicchāya vadeyyum̐, yehi anusayehi vadeyyum̐, rattoti vā duṭṭhoti vā mūḷhoti vā
vinibaddhoti vā parāmaṭṭhoti vā vikkhepagatoti vā aniṭṭhaṅgatoti vā thāmagatoti vā
te abhisaṅkhārā pahīnā; abhisaṅkhārānaṃ pahīnattā gatiyā § yena taṃ vadeyyum̐-
nerayikoti vā tiracchānayanikoti vā pettivisayikoti vā manussoṭi vā devoti vā rūpīti

vā arūpīti vā saññīti vā asaññīti vā nevasaññīnāsaññīti vā. So hetu natthi paccayo natthi kāraṇaṃ natthi yena naṃ vadeyyuṃ katheyyuṃ bhaṇeyyuṃ dīpayeyyuṃ vohareyyunti- yena naṃ vajjuṃ puthujjanā, atho samaṇabrāhmaṇā.

Taṃ tassa apurakkhatanti. Tassāti arahato khīṇāsavassa. **Purekkhārāti** dve purekkhārā- taṇhāpurekkhāro ca diṭṭhipurekkhāro ca ...pe... ayaṃ (..0193) taṇhāpurekkhāro ...pe... ayaṃ diṭṭhipurekkhāro. Tassa taṇhāpurekkhāro pahīno, diṭṭhipurekkhāro paṭinissaṭṭho; taṇhāpurekkhārassa pahīnattā, diṭṭhipurekkhārassa paṭinissaṭṭhattā na taṇhaṃ vā diṭṭhiṃ vā purato katvā carati, na taṇhādhaḥjo na taṇhāketu na taṇhādhipateyyo, na diṭṭhidhaḥjo na diṭṭhiketu na diṭṭhādhipateyyo, na taṇhāya vā na diṭṭhiyā vā parivārito caratīti- taṃ tassa apurakkhataṃ.

Tasmā vādesu nejatīti. Tasmāti tasmā taṃkāraṇā taṃhetu tappaccayā taṃni-dānā vādesu upavādesu nindāya garahāya akittiyā avaṇṇahārikāya nejati na iñjati na calati na vedhati nappavedhati na sampavedhatīti- tasmā vādesu nejati.

Tenāha bhagavā-

“Yena naṃ vajjuṃ puthujjanā, atho samaṇabrāhmaṇā;
taṃ tassa apurakkhataṃ, tasmā vādesu nejati” ti.

95. Vītagedho amaccharī, na ussesu vadate muni;

Na samesu na omesu, kappam neti akappiyo.

Vītagedho amaccharīti. Gedho vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo ...pe... abhijjhā lobho akusalamūlaṃ. Yasseto gedho pahīno samucchinnō vūpasanto paṭipassaddho abhabbuppattiko ñāṇagginā daḍḍho, so vuccati vītagedho. So rūpe agiddho ...pe... diṭṭhasutamutaviññātabbesu dhammesu agiddho agadhito amucchito anajjhositō, vītagedho vītagedho cattagedho vantagedho muttagedho pahīnagedho paṭinissaṭṭhagedho nicchāto ...pe... brahmabhūtena attanā vihara-tīti- vītagedho. **Amaccharīti macchariyanti** pañca macchariyāni- āvāsamacchariyaṃ, kulamacchariyaṃ, lābhamacchariyaṃ, vaṇṇamacchariyaṃ, dhammamacchariyaṃ. Yaṃ evarūpaṃ ...pe... gāho- idaṃ vuccati macchariyaṃ. Yassetam macchariyaṃ pahīnaṃ samucchinnaṃ vūpasantaṃ paṭipassaddhaṃ abhabbuppattikaṃ ñāṇagginā daḍḍhaṃ, so vuccati amaccharīti- vītagedho amaccharī.

Na ussesu vadate muni, na samesu na omesūti. Munīti. Monam vuccati ñāṇaṃ ...pe... saṅgajālamaticca so muni. “Seyyohamasmi” ti vā, “sadisohamasmi” ti vā, “hīnohamasmi” ti vā na vadati na katheti na bhaṇati na dīpayati na voharatīti- na ussesu vadate muni, na (..0194) samesu na omesu.

Kappam neti akappiyoti. Kappāti dve kappā- taṇhākappo ca diṭṭhikappo ca ...pe... ayaṃ taṇhākappo ...pe... ayaṃ diṭṭhikappo. Tassa taṇhākappo pahīno, diṭṭhikappo paṭinissaṭṭho; taṇhākappassa pahīnattā, diṭṭhikappassa paṭinissaṭṭhattā taṇhākappaṃ vā diṭṭhikappaṃ vā neti na upeti na upagacchati na gaṇhāti na parāmasati nābhīnīvisatīti- kappam neti. **Akappiyoti.** Kappāti dve kappā- taṇhākappo ca diṭṭhikappo ca ...pe... ayaṃ taṇhākappo ...pe... ayaṃ diṭṭhikappo. Tassa taṇhākappo pahīno, diṭṭhikappo paṭinissaṭṭho; tassa taṇhākappassa pahīnattā, diṭṭhikappassa paṭinissaṭṭhattā taṇhākappaṃ vā diṭṭhikappaṃ vā na kappeti na janeti na sañjaneti na nibbatteti nābhīnībbattetīti- kappam neti akappiyo.

Tenāha bhagavā-

“Vītagedho amaccharī, na ussesu vadate muni;
na samesu na omesu, kappam neti akappiyo”ti.

96. Yassa loke sakam natthi, asatā ca na socati;

Dhammesu ca na gacchati, sa ve santoti vuccati.

Yassa loke sakam natthīti. Yassāti arahato khīṇāsavassa. Loke sakam natthīti.

Tassa mayham vā idam paresam vā idanti kiñci rūpagataṃ vedanāgataṃ saññāgataṃ saṅkhāragataṃ viññāṇagataṃ, gahitaṃ parāmatṭhaṃ abhiniviṭṭhaṃ ajjhositam adhimuttam, natthi na santi ...pe... ṇāṇagginā daḍḍhanti- yassa loke sakam natthi. **Asatā ca na socatīti.** Vipariṇataṃ vā vatthum na socati, vipariṇatasmiṃ vā vatthusmiṃ na socati. Cakkhu me vipariṇatanti na socati. Sotam me... ghānam me... jivhā me... kāyo me... mano me... rūpā me... saddā me... gandhā me... rasā me... phoṭṭhabbā me... kulam me... gaṇo me... āvāso me... lābho me... yaso me... pasamsā me... sukham me... cīvaram me... piṇḍapāto me... senāsanam me... gilānapaccayabhesajjaparikkhāro me... mātā me... pitā me... bhātā me... bhaginī me... putto me... dhītā me... mittā me... amaccā me... ṇātakā me... sālohitā me vipariṇatāti na socati na kilamati na paridevati na urattāḷiṃ kandati na sammoham āpajjatīti. Evampi, asatā ca na socati.

Atha vā asantāya § dukkhāya vedanāya phuṭṭho pareto samohito samannāgato na socati na kilamati na paridevati na urattāḷiṃ (..0195) kandati na sammoham āpajjati. Cakkhurogena phuṭṭho pareto samohito samannāgato na socati na kilamati na paridevati na urattāḷiṃ kandati na sammoham āpajjati, sotarogena... ghānarogena... jivhārogena... kāyarogena... sīsarogena... kaṇṇarogena... mukharogena... dantarogena... kāsenā... sāsenā... pināsenā... ḍāhena... jarena... kucchirogena... mucchāya... pakkhandikāya... sūlena... visūcīkāya... kuṭṭhena... gaṇḍena... kilāsenā... sosena... apamārena... dadduyā... kaṇḍuyā... kacchuyā... rakhasāya ... vitacchīkāya... lohitena... pittena... madhumehena... aṃsāya... piḷakāya... bhagandalena § ... pīttasamuṭṭhānena ābādhena... semhasamuṭṭhānena ābādhena... vātasamuṭṭhānena ābādhena... sannipātīkena ābādhena... utupariṇāmajena ābādhena... visamaparihārajena ābādhena... opakamīkena ābādhena... kammavipākajena ābādhena... sītena... uṇhena... jighacchāya... pipāsāya... ḍaṃsamakasavātātapasarīsapasamphassehi phuṭṭho pareto samohito samannāgato na socati na kilamati na paridevati na urattāḷiṃ kandati na sammoham āpajjatīti. Evampi, asatā ca na socati.

Atha vā asante asaṃvijjamāne anupalabbhamāne §- “aho vata me tam natthi, siyā vata me tam, tam vatāham na ca labhāmī”ti na socati na kilamati na paridevati na urattāḷiṃ kandati na sammoham āpajjatīti. Evampi asatā ca na socati. **Dhammesu ca na gacchatīti** na chandāgatiṃ gacchati, na dosāgatiṃ gacchati, na mohāgatiṃ gacchati, na bhayāgatiṃ gacchati, na rāgavasena gacchati, na dosavasena gacchati, na mohavasena gacchati, na mānavasena gacchati, na diṭṭhivasena gacchati, na uddhaccavasena gacchati, na vicīcchāvasena gacchati, na anusayavasena gacchati na ca vaggehi dhammehi yāyati nīyati vuyhati saṃhariya-

tīti- dhammesu ca na gacchati.

Sa ve santoti vuccatīti. So santo upasanto vūpasanto nibbuto paṭipassaddhoti vuccati pavuccati kathīyati bhaṇīyati dīpīyati voharīyatīti- sa ve santoti vuccati.

Tenāha bhagavā-

“Yassa (..0196) loke sakaṃ natthi, asatā ca

na socati;

dhammesu ca na gacchati, sa ve santoti vuccati” ti.

Purābhedasuttaniddeso dasamo.

11. Kalahavivādasuttaniddeso

Atha kalahavivādasuttaniddesaṃ vakkhati-

97. Kutopahūtā kalahā vivādā, paridevasokā sahamaccharā ca.

Mānātimānā sahapesuṇā ca, kutopahūtā te tadin̄gha brūhi.

Kutopahūtā kalahā vivādāti. Kalahoti ekena ākārena kalaho; vivādotipi taññeva.

Yo kalaho so vivādo, yo vivādo so kalaho. Atha vā aparena ākārena vivādo vuccati kalahassa pubbabhāgo vivādo. Rājānopi rājūhi vivadanti, khattiyāpi khattiyehi vivadanti, brāhmaṇāpi brāhmaṇehi vivadanti, gahapatīpi gahapatīhi vivadanti, mātāpi puttana vivadati, puttapi mātārā vivadati, pitāpi puttana vivadati, puttapi pitarā vivadati, bhātāpi bhātarā vivadati, bhātāpi bhaginiyā vivadati, bhaginīpi bhātarā vivadati, sahāyopi sahāyena vivadati- ayaṃ vivādo. Katamo kalaho? Āgārikā daṇḍapasutā kāyena vācāya kalahaṃ karonti, pabbajitā āpattiṃ āpajantā kāyena vācāya kalahaṃ karonti- ayaṃ kalaho.

Kutopahūtā kalahā vivādāti. Kalahā ca vivādā ca kutopahūtā kutojātā kutosañjātā kutonibbattā kuto-abhinibbattā kutopātubhūtā, kiṃnidānā kiṃsamudayā kiṃjātikā kiṃpabhavāti kalahassa ca vivādassa ca mūlaṃ pucchati, hetuṃ pucchati, nidānaṃ pucchati, sambhavaṃ pucchati, pabhavaṃ pucchati, samuṭṭhānaṃ pucchati, āhāraṃ pucchati, ārammaṇaṃ pucchati, paccayaṃ pucchati, samudayaṃ pucchati papucchati (..0197) yācati ajjhesati § pasādetīti- kutopahūtā kalahā vivādā.

Paridevasokā sahamaccharā cāti. Paridevoti ñātibyasanena vā phuṭṭhassa, bhogabyasanena vā phuṭṭhassa, rogabyasanena vā phuṭṭhassa, sīlabyasanena vā phuṭṭhassa, diṭṭhibyasanena vā phuṭṭhassa, aññataraññatarena vā byasanena samannāgatassa, aññataraññatarena vā dukkhadhammena phuṭṭhassa, ādevo paridevo, ādevanā paridevanā, ādevitattaṃ paridevitattaṃ, vācā palāpo vippalāpo lālappo lālappāyanā lālappāyitattaṃ. **Sokoti** ñātibyasanena vā phuṭṭhassa, bhogarogasīladiṭṭhibyasanena vā phuṭṭhassa, aññataraññatarena vā byasanena samannāgatassa, aññataraññatarena vā dukkhadhammena phuṭṭhassa, soko socanā socitattaṃ, antosoko antoparisoko, antoḍāho antopariḍāho, cetaso pariḍhāyanā domanassaṃ sokasallaṃ. **Maccharanti** pañca macchariyāni- āvāsamacchariyaṃ, kulamacchariyaṃ, lābhamacchariyaṃ, vaṇṇamacchariyaṃ, dhammacchariyaṃ. Yaṃ evarūpaṃ macchariyaṃ maccharāyanaṃ maccharāyitattaṃ vevicchaṃ kadariyaṃ kaṭukañcukatā aggahitattaṃ cittassa- idaṃ vuccati macchariyaṃ. Api ca, khandhamacchariyampi macchariyaṃ, dhātumacchariyampi macchariyaṃ, āyatanamacchariyampi macchariyaṃ gāho. Idaṃ vuccati macchariyanti- parideva-

sokā sahamaccharā ca.

Mānātimānā sahapesuṇā cāti. Mānoti idhekacco mānaṃ janeti jātiyā vā gottena vā kolaputtiyena vā vaṇṇapokkharatāya vā dhanena vā ajjhenena vā kammāyata-nena vā sippāyatanena vā vijjāṭṭhānena vā sutena vā paṭibhānena vā aññatara-ññatarena vā vatthunā. **Atimānoti** idhekacco paraṃ atimaññati jātiyā vā gottena vā ...pe... aññataraññatarena vā vatthunā. **Pesuññanti** idhekacco pisuṇavāco hoti- ito sutvā amutra akkhātā imesaṃ bhedāya, amutra vā sutvā imesaṃ akkhātā amūsaṃ bhedāya. Iti samaggānaṃ vā bhettā, bhinnānaṃ vā anuppadātā, vaggā-rāmo vaggarato vagganandī vaggakaraṇiṃ vācaṃ bhāsītā hoti- idaṃ vuccati pesuññaṃ. Api ca dvīhi kāraṇehi pesuññaṃ upasaṃharati- piyakamyatāya vā bhedādhippāyena vā. Kathaṃ piyakamyatāya pesuññaṃ upasaṃharati? Imassa piyo (..0198) bhavissāmi, manāpo bhavissāmi, vissāsiko bhavissāmi, abbhanta-riko bhavissāmi, suhadayo bhavissāmīti- evaṃ piyakamyatāya pesuññaṃ upasaṃharati. Kathaṃ bhedādhippāyena pesuññaṃ upasaṃharati? Kathaṃ ime nānā assu, vinā assu, vaggā assu, dvidhā assu, dvejjhā assu, dve pakkhā assu, bhijjeyyūṃ na samāgaccheyyūṃ, dukkhaṃ na phāsu vihareyyunti- evaṃ bhedā-dhippāyena pesuññaṃ upasaṃharatīti- mānātimānā sahapesuṇā ca.

Kutopahūtā te tadinṅha brūhīti. Kalaho ca vivādo ca paridevo ca soko ca macchariyañca māno ca atimāno ca pesuññañcāti- ime aṭṭha kilesā kutopahūtā kutojātā kutosañjātā kutonibbattā kuto-abhinibbattā kutopātubhūtā, kiṃnidānā kiṃsamudayā kiṃjātikā kiṃpabhavāti. Imesaṃ aṭṭhannaṃ kilesānaṃ mūlaṃ pucchati, hetuṃ pucchati, nidānaṃ pucchati, sambhavaṃ pucchati, pabhavaṃ pucchati, samuṭṭhānaṃ pucchati, āhāraṃ pucchati, ārammaṇaṃ pucchati, paccayaṃ pucchati, samudayaṃ pucchati papucchati yācati ajjhesati pasādetīti- kutopahūtā te tadinṅhaṃ brūhīti. Inṅha brūhi ācikkha desehi paññapehi paṭṭha-pehi vivara vibhaja uttānīkarohi pakāsehīti- kutopahūtā te tadinṅha brūhi.

Tenāha so nimmito-

“Kutopahūtā kalahā vivādā, paridevasokā sahamaccharā ca;
mānātimānā sahapesuṇā ca, kutopahūtā te tadinṅha brūhī”ti.

98. Piyappahūtā kalahā vivādā, paridevasokā sahamaccharā ca.

Mānātimānā sahapesuṇā ca, maccherayuttā kalahā vivādā.

Vivādajātesu ca pesuṇāni.

Piyappahūtā kalahā vivādā, paridevasokā sahamaccharā cāti. Piyāti dve piyā-sattā vā saṅkhārā vā. Katame sattā piyā? Idha yassa (..0199) te honti atthakāmā hitakāmā phāsukāmā yogakkhemakāmā mātā vā pitā vā bhātā vā bhaginī vā putto vā dhītā vā mittā vā amaccā vā ñāti vā sālohitā vā- ime sattā piyā. Katame saṅkhārā piyā? Manāpikā rūpā manāpikā saddā manāpikā gandhā manāpikā rasā manāpikā phoṭṭhabbā- ime saṅkhārā piyā.

Piyaṃ vatthuṃ acchedasaṅkinopi kalahaṃ karonti, acchijjantepi kalahaṃ karonti, acchinnepi kalahaṃ karonti. Piyaṃ vatthuṃ vipariṇāmasaṅkinopi kalahaṃ karonti, vipariṇāmantepi kalahaṃ karonti, vipariṇatepi kalahaṃ karonti. Piyaṃ vatthuṃ acchedasaṅkinopi vivadanti, acchijjantepi vivadanti, acchinnepi vivadanti.

Piyaṃ vatthuṃ vipariṇāmasaṅkinopi vivadanti, vipariṇāmantepi vivadanti, vipariṇatepi vivadanti. Piyaṃ vatthuṃ acchedasaṅkinopi paridevanti, acchijjantepi paridevanti, acchinnepi paridevanti. Piyaṃ vatthuṃ vipariṇāmasaṅkinopi paridevanti, vipariṇāmantepi paridevanti, vipariṇatepi paridevanti. Piyaṃ vatthuṃ acchedasaṅkinopi socanti, acchijjantepi socanti, acchinnepi socanti. Piyaṃ vatthuṃ vipariṇāmasaṅkinopi socanti, vipariṇāmantepi socanti, vipariṇatepi socanti. Piyaṃ vatthuṃ rakkhanti gopenti pariggaṇhanti mamāyanti maccharāyanti.

Mānātimānā sahapesuṇā cāti. Piyaṃ vatthuṃ nissāya mānaṃ janenti, piyaṃ vatthuṃ nissāya atimānaṃ janenti. Kathaṃ piyaṃ vatthuṃ nissāya mānaṃ janenti? Mayaṃ lābhino manāpikānaṃ rūpānaṃ saddānaṃ gandhānaṃ rasānaṃ phoṭṭhabbānanti. Evaṃ piyaṃ vatthuṃ nissāya mānaṃ janenti. Kathaṃ piyaṃ vatthuṃ nissāya atimānaṃ janenti? Mayaṃ lābhino manāpikānaṃ rūpānaṃ saddānaṃ gandhānaṃ rasānaṃ phoṭṭhabbānaṃ, ime panaññe na lābhino manāpikānaṃ rūpānaṃ saddānaṃ gandhānaṃ rasānaṃ phoṭṭhabbānanti. Evaṃ piyaṃ vatthuṃ nissāya atimānaṃ janenti. **Pesuññanti** idhekacco pisuṇavāco hoti, ito sutvā amutra akkhātā imesaṃ bhedāya ...pe... evaṃ bhedādhippāyena pesuññaṃ upasaṃharatīti ...pe... mānātimānā sahapesuṇā ca.

Maccherayuttā kalahā vivādāti. Kalaho ca vivādo ca paridevo ca soko ca māno ca atimāno ca pesuññañcāti- ime satta kilesā macchariye yuttā payuttā āyuttā samāyuttāti- maccherayuttā kalahā vivādā.

Vivādajātesu (..0200) ca pesuṇānīti. Vivāde jāte sañjāte nibbatte abhinibbatte pātubhūte pesuññaṃ upasaṃharanti; ito sutvā amutra akkhāyanti imesaṃ bhedāya, amutra vā sutvā imesaṃ akkhāyanti amūsaṃ bhedāya. Iti samaggānaṃ vā bhettāro, bhinnānaṃ vā anuppadātāro, vaggārāmā vaggaratā vagganandī vaggakaraṇiṃ vācaṃ bhāsītāro honti- idaṃ vuccati pesuññaṃ. Api ca dvīhi kāraṇehi pesuññaṃ upasaṃharanti- piyakamyatāya vā bhedādhippāyena vā. Kathaṃ piyakamyatāya pesuññaṃ upasaṃharanti? Imassa piyā bhavissāma, manāpā bhavissāma, vissāsikā bhavissāma, abhantarikā bhavissāma, suhadayā bhavissāmāti. Evaṃ piyakamyatāya pesuññaṃ upasaṃharanti. Kathaṃ bhedādhippāyena pesuññaṃ upasaṃharanti? “Kathaṃ ime nānā assu, vinā assu, vaggā assu, dvedhā assu, dvejjhā assu, dve pakkhā assu, bhijjeyyūṃ na samāgaccheyyūṃ, dukkhaṃ na phāsu vihareyyun”ti- evaṃ bhedādhippāyena pesuññaṃ upasaṃharantīti- vivādajātesu ca pesuṇāni.

Tenāha bhagavā-

“Piyappahūtā kalahā vivādā, paridevasokā sahamaccharā ca; mānātimānā sahapesuṇā ca, maccherayuttā kalahā vivādā; vivādajātesu ca pesuṇānī”ti.

99. Piyā su lokasmiṃ kutonidānā, ye cāpi lobhā vicaranti loke.

Āsā ca niṭṭhā ca kutonidānā, ye samparāyāya narassa honti.

Piyā su lokasmiṃ kutonidānāti. Piyā kutonidānā kutojātā kutosañjātā kutonibbattā kuto-abhinibbattā kutopātubhūtā, kiṃnidānā kiṃsamudayā kiṃjātikā kiṃpabhavāti piyānaṃ mūlaṃ pucchati ...pe... samudayaṃ pucchati papucchati yācati

ajjhesati pasādetīti- piyā su lokasmiṃ kutonidānā.

Ye cāpi lobhā vicaranti loketi. Ye cāpīti khattiyā ca brāhmaṇā ca vessā ca suddā ca gahaṭṭhā ca pabbajitā ca devā ca manussā (..0201) ca. **Lobhāti** yo lobho lubbhanā lubbhitattaṃ sārāgo sārājanā sārājjitattaṃ abhijjhā lobho akusalamūlaṃ. **Vicarantīti** vicaranti viharanti iriyanti vattanti pārenti yapenti yāpentī. **Loketi** apāya-loke manussaloke devaloke khandhaloke dhātuloke āyatanaloketi- ye cāpi lobhā vicaranti loke.

Āsā ca niṭṭhā ca kutonidānāti. Āsā ca niṭṭhā ca kutonidānā kutojātā kutosañjātā kutonibbattā kuto-abhinibbattā kutopātubhūtā, kiṃnidānā kiṃsamudayā kiṃjātikā kiṃpabhavāti āsāya ca niṭṭhāya ca mūlaṃ pucchati ...pe... samudayaṃ pucchati papucchati yācati ajjhesati pasādetīti- āsā ca niṭṭhā ca kutonidānā. **Ye samparāyāya narassa hontīti.** Ye narassa parāyanā honti

dīpā honti tāṇā honti leṇā honti saraṇā honti niṭṭhā parāyanā hontiti- ye samparāyāya narassa honti.

Tenāha so nimmito-

“Piyā su lokasmiṃ kutonidānā, ye cāpi lobhā vicaranti loke;
āsā ca niṭṭhā ca kutonidānā, ye samparāyāya narassa honti” ti.

100. Chandānidānāni piyāni loke, ye cāpi Ṣ lobhā vicaranti loke.

Āsā ca niṭṭhā ca itonidānā, ye samparāyāya narassa honti.

Chandānidānāni piyāni loketi. Chandoti yo kāmesu kāmacchando kāmarāgo kāmanandī kāmataṇhā kāmasneho kāmapariḷāho kāmamucchā kāmajhosānaṃ kāmogho kāmayogo kāmupādānaṃ kāmacchandanivaraṇaṃ. Api ca pañca chandā- pariyesanacchando, paṭilābhacchando, paribhogacchando, sannidhicchando, visajjanacchando. Katamo pariyesanacchando? Idhekacco ajjhositoyeva atthiko chandajāto rūpe pariyesati, sadde... gandhe... rase... phoṭṭhabbe pariyesati- ayaṃ (..0202) pariyesanacchando. Katamo paṭilābhacchando? Idhekacco ajjhositoyeva atthiko chandajāto rūpe paṭilabhati, sadde... gandhe... rase... phoṭṭhabbe paṭilabhati- ayaṃ paṭilābhacchando. Katamo paribhogacchando? Idhekacco ajjhositoyeva atthiko chandajāto rūpe paribhuñjati, sadde... gandhe... rase... phoṭṭhabbe paribhuñjati- ayaṃ paribhogacchando. Katamo sannidhicchando? Idhekacco ajjhositoyeva atthiko chandajāto dhanasannicayaṃ karoti “āpadāsu bhavissati” ti- ayaṃ sannidhicchando. Katamo visajjanacchando? Idhekacco ajjhositoyeva atthiko chandajāto dhanam visajjeti hatthārohānaṃ assārohānaṃ rathikānaṃ dhanuggahānaṃ pattikānaṃ “ime maṃ rakkhissanti gopi- ssanti samparivārissanti” ti- ayaṃ visajjanacchando. **Piyāni** dve piyā- sattā vā saṅkhārā vā ...pe... ime sattā piyā ...pe... ime saṅkhārā piyā. **Chandānidānāni piyāni loketi.** Piyā chandanidānā chandasamudayā chandajātikā chandapabhavāti- chandānidānāni piyāni loke.

Ye cāpi lobhā vicaranti loketi. Ye cāpīti khattiyā ca brāhmaṇā ca vessā ca suddā ca gahaṭṭhā ca pabbajitā ca devā ca manussā ca. **Lobhāti** yo lobho lubbhanā lubbhitattaṃ sārāgo sārājanā sārājjitattaṃ abhijjhā lobho akusalamūlaṃ. **Vicarantīti** vicaranti viharanti iriyanti vattanti pārenti yapenti yāpenti. **Loketi** apāyalo- ke ...pe... āyatanaloketi- ye cāpi lobhā vicaranti loke.

Āsā ca niṭṭhā ca itonidānāti. Āsā vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo ...pe... abhijjhā lobho akusalamūlaṃ. **Niṭṭhāti** idhekacco rūpe pariyesanto rūpaṃ paṭilabhati, rūpaniṭṭho hoti, sadde... gandhe... rase... phoṭṭhabbe... kulaṃ... gaṇaṃ... āvāsaṃ... lābhaṃ... yasaṃ... pasamsaṃ... sukhaṃ... cīvaraṃ... piṇḍapātaṃ... senāsa- naṃ... gilānapaccayabhesajjaparikkhāraṃ ... suttantaṃ... vinayaṃ... abhidha- mmaṃ... āraññikaṅgaṃ... piṇḍapātikaṅgaṃ... paṃsukūlikaṅgaṃ... tecīvarika- ṅgaṃ... sapadānacārikaṅgaṃ... khalupacchābhattikaṅgaṃ... nesajjikaṅgaṃ... yathāsanthatikaṅgaṃ... paṭhamaṃ jhānaṃ... dutiyaṃ jhānaṃ... tatiyaṃ jhānaṃ... catutthaṃ jhānaṃ... ākāsaññāyatanaṃ samāpattiṃ... viññāṇaṃ cāyatanaṃ samāpattiṃ... ākiñcaññāyatanaṃ samāpattiṃ (..0203) ... nevasaññānāsaññāyatanaṃ samāpattiṃ pariyesanto nevasaññānāsaññāyatanaṃ samāpattiṃ paṭilabhati, nevasaññā-

nāsaññāyatanasamāpattiniṭṭho hoti.

“Āsāya kasate khettaṃ, bījaṃ āsāya vappati;
āsāya vāṇijā yanti, samuddaṃ dhanahārakā;
yāya āsāya tiṭṭhāmi, sā me āsā samijjhati” ti.

Āsāya samiddhi vuccate niṭṭhā. **Āsā ca niṭṭhā ca itonidānāti.** Āsā ca niṭṭhā ca ito chandanidānā chandasamudayā chandajātikā chandapabhavāti- āsā ca niṭṭhā ca itonidānā.

Ye samparāyāya narassa hontīti. Ye narassa parāyanā honti dīpā honti tāṇā honti leṇā honti saraṇā honti niṭṭhā parāyanā hontīti- ye samparāyāya narassa honti.

Tenāha bhagavā-

“Chandānidānāni piyāni loke, ye cāpi lobhā vicaranti loke;
āsā ca niṭṭhā ca itonidānā, ye samparāyāya narassa hontī” ti.

101. Chando nu lokasmiṃ kutonidāno, vinicchayā cāpi § kutopahūtā.

Kodho mosavajjañca kathaṃkathā ca, ye cāpi dhammā samaṇena vuttā.

Chando nu lokasmiṃ kutonidānoti. Chando kutonidāno kutojāto kutosañjāto kutonibbatto kuto-abhinibbatto kutopātubhūto, kiṃnidāno kiṃsamudayo kiṃjātikō kiṃpabhavoti chandassa mūlaṃ pucchati ...pe... samudayaṃ pucchati papucchati yācati ajjhesati pasādetīti- chando nu lokasmiṃ kutonidāno.

Vinicchayā cāpi kutopahūtāti. Vinicchayā kutopahūtā kutojātā kutosañjātā kuto-nibbattā kuto-abhinibbattā kutopātubhūtā (..0204), kiṃnidānā kiṃsamudayā kiṃjātikā kiṃpabhavāti vinicchayānaṃ mūlaṃ pucchati ...pe... samudayaṃ pucchati papucchati yācati ajjhesati pasādetīti- vinicchayā cāpi kutopahūtā.

Kodho mosavajjañca kathaṃkathā cāti. **Kodhoti** yo evarūpo cittassa āghāto paṭighāto, paṭighaṃ paṭivirodho, kopo pakopo sampakopo, doso padoso sampa-doso, cittassa byāpatti manopadoso, kodho kujjhanā kujjhitattaṃ, doso dussanā dussitattaṃ, byāpatti byāpajjanā byāpajjitattaṃ, virodho paṭivirodho, caṇḍikkaṃ asuro po anattamanatā cittassa. Mosavajjaṃ vuccati musāvādo. Kathaṃkathā vuccati vicikicchāti- kodho mosavajjañca kathaṃkathā ca.

Ye cāpi dhammā samaṇena vuttāti. **Ye cāpīti** ye kodhena ca mosavajjena ca kathaṃkathāya ca sahaḡatā sahaḡatā saṃsaṭṭhā sampayuttā, ekuppādā ekani-rodhā ekavatthukā ekārammaṇā- ime vuccanti ye cāpi dhammā. Atha vā ye te kilesā aññajātikā aññavihitakā- ime vuccanti ye cāpi dhammā. **Samaṇena vuttāti** samaṇena samitapāpena brāhmaṇena bāhitapāpadhammena bhikkhunā bhinna-kilesamūlena sabbākusalamūlabandhanā pamuttana vuttā pavuttā ācikkhitā desitā paññapitā paṭṭhapitā vivaṭā vibhattā uttānīkatā pakāsītāti- ye cāpi dhammā samaṇena vuttā.

Tenāha so nimmito-

“Chando nu lokasmiṃ kutonidāno, vinicchata cāpi kutopahūtā;
kodho mosavajjañca kathaṃkathā ca, ye cāpi dhammā samaṇena vuttā” ti.

102. Sātaṃ asātanti yamāhu loke, tamūpanissāya pahoti chando.

Rūpesu disvā vibhavaṃ bhavañca, vinicchayaṃ kubbatī § jantu loke.

Sātaṃ asātanti yamāhu lokeṭi. Sātanti sukhā ca vedanā, iṭṭhañca vatthu §. Asātanti dukkhā ca vedanā, aniṭṭhañca vatthu. Yamāhu lokeṭi (..0205) yaṃ āhaṃsu yaṃ kathenti yaṃ bhaṇanti yaṃ dīpenti yaṃ voharantīti- sātaṃ asātanti yamāhu loke.

Tamūpanissāya pahoti chandoti. Sātāsātaṃ nissāya, sukhadukkhaṃ nissāya, somanassadomanassaṃ nissāya, iṭṭhāniṭṭhaṃ nissāya, anunayapaṭighaṃ nissāya chando pahoti pabhavati jāyati sañjāyati nibbattati abhinibbattatīti- tamūpanissāya pahoti chando.

Rūpesu disvā vibhavaṃ bhavañcāti. Rūpesūti cattāro ca mahābhūtā catunnañca mahābhūtānaṃ upādāya rūpaṃ. Katamo rūpānaṃ bhavo? Yo rūpānaṃ bhavo jāti sañjāti nibbatti abhinibbatti pātubhāvo- ayaṃ rūpānaṃ bhavo. Katamo rūpānaṃ vibhavo? Yo rūpānaṃ khayō vayo bhedo paribhedo aniccatā antarahānaṃ- ayaṃ rūpānaṃ vibhavo. **Rūpesu disvā vibhavaṃ bhavañcāti** rūpesu bhavañca vibhavañca disvā passitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvāti- rūpesu disvā vibhavaṃ bhavañca.

Vinicchayaṃ kubbati jantu lokeṭi. Vinicchayāti dve vinicchayā- taṇhāvinicchayo ca, diṭṭhivinicchayo ca. Kathaṃ taṇhāvinicchayaṃ karoti? Idhekaccassa anuppannā ceva bhogā na uppajjanti, uppannā ca bhogā parikkhayaṃ gacchanti. Tassa evaṃ hoti- “kena nu kho me upāyena anuppannā ceva bhogā na uppajjanti, uppannā ca bhogā parikkhayaṃ gacchantī”ti. Tassa pana evaṃ hoti “surāmerayamajjappamādaṭṭhānānuyogaṃ anuyuttassa me anuppannā ceva bhogā na uppajjanti, uppannā ca bhogā parikkhayaṃ gacchanti; vikālavisikhācariyānuyogaṃ anuyuttassa me anuppannā ceva bhogā na uppajjanti, uppannā ca bhogā parikkhayaṃ gacchanti; samajjābhicaraṇaṃ anuyuttassa me... jutappamādaṭṭhānānuyogaṃ anuyuttassa me... pāpamittānuyogaṃ anuyuttassa me anuppannā ceva bhogā na uppajjanti, uppannā ca bhogā parikkhayaṃ gacchanti; ālasyānuyogaṃ anuyuttassa me anuppannā ceva bhogā na uppajjanti, uppannā ca bhogā parikkhayaṃ gacchantī”ti evaṃ ñāṇaṃ katvā cha bhogānaṃ apāyamukhāni na sevati, cha bhogānaṃ āyamukhāni sevati. Evampi taṇhāvinicchayaṃ karoti.

Atha (..0206) vā kasiyā vā vaṇijjāya vā gorakkhena vā issatthena § vā rājapori-sena vā sippaṇṇatarena vā paṭipajjati. Evampi taṇhāvinicchayaṃ karoti. Kathaṃ diṭṭhivinicchayaṃ karoti? Cakkhusmiṃ uppanne jānāti- “attā me uppanno”ti, cakkhusmiṃ antarahite jānāti- “attā me antarahito vigato me attā”ti. Evampi diṭṭhivinicchayaṃ karoti. Sotasmiṃ... ghānasmimṃ... jivhāya... kāyasmimṃ... rūpasimṃ... saddasmimṃ... gandhasmimṃ... rasasmimṃ... phoṭṭhabbasmimṃ uppanne jānāti- “attā me uppanno”ti, phoṭṭhabbasmimṃ antarahite jānāti- “attā me antarahito vigato me attā”ti. Evampi diṭṭhivinicchayaṃ karoti janeti sañjaneti nibbatteti abhinibbatteti. **Jantūti** satto naro mānava ...pe... manujo. **Lokeṭi** apāyaloke ...pe... āyatana-lokeṭi- vinicchayaṃ kubbati jantu loke.

Tenāha bhagavā-

“Sātaṃ asātanti yamāhu loke, tamūpanissāya pahoti chando;
rūpesu disvā vibhavaṃ bhavañca, vinicchayaṃ kubbati jantu

loke”ti.

103. Kodho mosavajjañca kathaṃkathā ca, etepi dhammā dvayameva sante.

Kathaṃkathī ñāṇapathāya sikkhe, ñatvā pavuttā samaṇena dhammā.

Kodho mosavajjañca kathaṃkathā cāti. Kodhoti yo evarūpo cittassa āghāto paṭighāto ...pe... mosavajjaṃ vuccati musāvādo. Kathaṃkathā vuccati vicikicchā. Itthaṃ vatthuṃ nissāyapi kodho jāyati, anitthaṃ vatthuṃ nissāyapi kodho jāyati. Itthaṃ vatthuṃ nissāyapi musāvādo uppajjati, anitthaṃ vatthuṃ nissāyapi musāvādo uppajjati. Itthaṃ vatthuṃ nissāyapi kathaṃkathā uppajjati, anitthaṃ vatthuṃ nissāyapi kathaṃkathā uppajjati.

Kathaṃ anitthaṃ vatthuṃ nissāya kodho jāyati? Pakatiyā anitthaṃ vatthuṃ nissāya kodho jāyati. Anattaṃ me acarīti kodho jāyati, anattaṃ me caratīti kodho jāyati, anattaṃ me carissatīti (..0207) kodho jāyati; piyassa me manāpassa anattaṃ acari ... anattaṃ carati... anattaṃ carissatīti kodho jāyati; appiyassa me amanāpassa atthaṃ acari... atthaṃ carati... atthaṃ carissatīti kodho jāyati. Evaṃ anitthaṃ vatthuṃ nissāya kodho jāyati.

Kathaṃ itthaṃ vatthuṃ nissāya kodho jāyati? Itthaṃ vatthuṃ acchedasañkinopi kodho jāyati, acchijjantepi kodho jāyati, acchinnepi kodho jāyati. Itthaṃ vatthuṃ vipariṇāmasañkinopi kodho jāyati, vipariṇāmantepi kodho jāyati, vipariṇatepi kodho jāyati. Evaṃ itthaṃ vatthuṃ nissāya kodho jāyati.

Kathaṃ anitthaṃ vatthuṃ nissāya musāvādo uppajjati? Idhekacco andubandhanena § vā baddho §; tassa bandhanassa mokkhatthāya sampajānamusā bhāsati... rajjubandhanena vā baddho... sañkhalikabandhanena vā baddho... vettabandhanena vā baddho... latābandhanena vā baddho... pakkhepabandhanena vā baddho... parikkhepabandhanena vā baddho... gāmanigamanagararaṭṭhabandhanena vā baddho... janapadabandhanena vā baddho; tassa bandhanassa mokkhatthāya sampajānamusā bhāsati. Evaṃ anitthaṃ vatthuṃ nissāya musāvādo uppajjatīti.

Kathaṃ itthaṃ vatthuṃ nissāya musāvādo uppajjati? Idhekacco manāpikānaṃ § rūpānaṃ hetu sampajānamusā bhāsati... manāpikānaṃ saddānaṃ... gandhānaṃ... rasānaṃ... phoṭṭhabbānaṃ hetu... cīvarahetu... piṇḍapātahetu... senāsanahetu... gilānapaccayabhesajjaparikkhārahetu sampajānamusā bhāsati. Evaṃ itthaṃ vatthuṃ nissāya musāvādo uppajjati.

Kathaṃ anitthaṃ vatthuṃ nissāya kathaṃkathā uppajjati? “Muccissāmi § nu kho cakkhurogato, na nu kho mucchissāmi cakkhurogato. Muccissāmi nu kho sotarogato... ghānarogato... jivhārogato... kāyarogato... sīsarogato... kaṇṇarogato... mukharogato... mucchissāmi nu kho dantarogato, na nu kho mucchissāmi dantarogato”ti. Evaṃ anitthaṃ vatthuṃ nissāya kathaṃkathā uppajjati.

Kathaṃ (..0208) itthaṃ vatthuṃ nissāya kathaṃkathā uppajjati? “Labhissāmi nu kho manāpīke § rūpe, na nu kho labhissāmi manāpīke rūpe. Labhissāmi nu kho manāpīke sadde... gandhe... rase... phoṭṭhabbe... kulaṃ... gaṇaṃ... āvāsaṃ... lābhaṃ... yasaṃ... pasamsaṃ... sukhaṃ... cīvaraṃ... piṇḍapātaṃ... senāsaṃ... gilānapaccayabhesajjaparikkhāraṃ”ti. Evaṃ itthaṃ vatthuṃ nissāya

kathaṃkathā uppajjatīti- kodho mosavajjañca kathaṃkathā ca.

Etepi dhammā dvayameva santeti. Sātāsāte sante, sukhadukkhe sante, somanassadomanasse sante, iṭṭhāniṭṭhe sante, anunayapaṭighe sante saṃvijjamāne atthi upalabbhamāneti- etepi dhammā dvayameva sante.

Kathaṃkathī ñāṇapathāya sikkheti. Ñāṇampi ñāṇapatho, ñāṇassa ārammaṇampi ñāṇapatho, ñāṇasahabhunopi dhammā ñāṇapatho. Yathā ariyamaggo ariyapatho, devamaggo devapatho, brahmamaggo brahmapatho; evameva ñāṇampi ñāṇapatho, ñāṇassa ārammaṇampi ñāṇapatho, ñāṇasahabhunopi dhammā ñāṇapatho.

Sikkheti tisso sikkhā- adhisīlasikkhā, adhicittasikkhā, adhipaññāsikkhā. Katamā adhisīlasikkhā? Idha bhikkhu sīlavā hoti, pātimokkhasaṃvarasaṃvuto viharati ācāragocarasaṃpanno, aṇumattesu vajjesu bhayadassāvī, samādāya sikkhati sikkhāpadesu, khuddako sīlakkhandho... mahanto sīlakkhandho... sīlaṃ paṭiṭṭhā ādi caraṇaṃ saṃyamo saṃvaro mukhaṃ pamukhaṃ kusalānaṃ dhammānaṃ samāpattiyā- ayaṃ adhisīlasikkhā. Katamā adhicittasikkhā? Idha bhikkhu vivicceva kāmehi ...pe... catutthaṃ jhānaṃ upasampajja viharati- ayaṃ adhicittasikkhā. Katamā adhipaññāsikkhā? Idha bhikkhu paññavā hoti, udayatthagāminiyā paññāya samannāgato ariyāya nibbedhikāya sammādukkhakkhayagāminiyā. So “idaṃ dukkhan”ti yathābhūtaṃ pajānāti ...pe... “ayaṃ dukkhanirodhagāminī paṭipadā”ti yathābhūtaṃ pajānāti, “ime āsavā”ti yathābhūtaṃ pajānāti ...pe... “ayaṃ āsavanirodhagāminī paṭipadā”ti yathābhūtaṃ pajānāti- ayaṃ adhipaññāsikkhā.

Kathaṃkathī (..0209) ñāṇapathāya sikkheti. Kathaṃkathī puggalo sakaṅkho savilekho sadveḷhako savicikiccho, ñāṇādhigamāya ñāṇaphusanāya ñāṇasacchikiriyāya adhisīlampi sikkheyya, adhicittampi sikkheyya, adhipaññampi sikkheyya; imā tisso sikkhāyo āvajjanto sikkheyya, jānanto sikkheyya, passanto sikkheyya, paccavekkhanto sikkheyya, cittaṃ adhiṭṭhahanto sikkheyya, saddhāya adhimuccanto sikkheyya, vīriyaṃ paggaṇhanto sikkheyya, satiṃ upaṭṭhahanto sikkheyya, cittaṃ samādahanto sikkheyya, paññāya pajānanto sikkheyya, abhiññeyyaṃ abhijānanto sikkheyya, pariññeyyaṃ parijānanto sikkheyya, pahātabbaṃ pajahanto sikkheyya, bhāvetabbaṃ bhāvento sikkheyya, sacchikātabbaṃ sacchikaronto sikkheyya ācareyya samācareyya samādāya vatteyyāti- kathaṃkathī ñāṇapathāya sikkhe.

Ñatvā pavuttā samaṇena dhammāti. Ñatvāti ñatvā jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā vuttā pavuttā ācikkhitā desitā paññapitā paṭṭhapitā vivaṭā vibhattā uttānīkatā § pakāsītā. “Sabbe saṅkhārā aniccā”ti ñatvā jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā vuttā pavuttā ācikkhitā desitā paññapitā paṭṭhapitā vivaṭā vibhattā uttānīkatā pakāsītā, “sabbe saṅkhārā dukkhā”ti... “sabbe dhammā anattā”ti... “avijjāpaccayā saṅkhārā”ti ...pe... “jātipaccayā jarāmarāṇaṃ”ti... “avijjānirodhā saṅkhāranirodho”ti ...pe... “jātinirodhā jarāmarāṇanirodho”ti... “idaṃ dukkhan”ti ...pe... “ayaṃ dukkhanirodhagāminī paṭipadā”ti... “ime āsavā”ti ...pe... “ayaṃ āsavanirodhagāminī paṭipadā”ti... “ime dhammā abhiññeyyā”ti... “ime dhammā pariññeyyā”ti... “ime dhammā pahātabbā”ti... “ime

dhammā bhāvetabbā”ti... “ime dhammā sacchikātabbā”ti... channaṃ phassāyata-nānaṃ samudayañca atthaṅgamañca assādañca ādīnavañca nissaraṇaṃca... pañcannaṃ upādānakkhandhānaṃ... catunnaṃ mahābhūtānaṃ... “yaṃ kiñci samudayadhammaṃ sabbaṃ taṃ nirodhadhammaṃ”ntti ñatvā jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā vuttā pavuttā ācikkhitā desitā paññapitā paṭṭhapitā vivaṭā vibhattā uttānīkatā pakāsītā.

Vuttañhettaṃ (..0210) bhagavatā- “abhiññāyāhaṃ, bhikkhave, dhammaṃ desemi, no anabhiññāya. Sanidānaṃ, bhikkhave, dhammaṃ desemi, no anidānaṃ. Sappāṭihāriyāhaṃ, bhikkhave, dhammaṃ desemi, no appāṭihāriyaṃ. Tassa mayhaṃ, bhikkhave, abhiññāya dhammaṃ desayato, no anabhiññāya, sanidānaṃ dhammaṃ desayato, no anidānaṃ, sappāṭihāriyaṃ dhammaṃ desayato, no appāṭihāriyaṃ, karaṇiyo ovādo, karaṇiyā anusāsani. Alañca pana, bhikkhave, vo tuṭṭhiyā alaṃ pāmojjāya alaṃ somanassāya sammāsambuddho bhagavā, svākkhāto dhammo, suppaṭipanno saṅghoti. Imasmiñca pana veyyākaraṇasmiṃ bhaññamāne dasasahassī lokadhātu akampitthā”ti- ñatvā pavuttā samaṇena dhammā.

Tenāha bhagavā-

“Kodho mosavajjañca kathaṃkathā ca, etepi dhammā dvayameva sante; kathaṃkathī ñāṇapathāya sikkhe, ñatvā pavuttā samaṇena dhammā”ti.

104. Sātaṃ asātañca kutonidānā, kismiṃ asante na bhavanti hete.

Vibhavaṃ bhavañcāpi yametamatthaṃ, etaṃ me pabrūhi yatonidānaṃ.

Sātaṃ asātañca kutonidānāti. Sātā asātā kutonidānā kutojātā kutosañjātā kuto-nibbattā kuto-abhinibbattā kutopātubhūtā, kiṃnidānā kiṃsamudayā kiṃjātikā kiṃpabhavāti sātāsātānaṃ mūlaṃ pucchati ...pe... samudayaṃ pucchati papucchati yācati ajjhesati pasādetīti- sātaṃ asātañca kutonidānā.

Kismiṃ asante na bhavanti heteti. Kismiṃ asante asaṃvijjamāne natthi anupa-labbhamāne sātāsātā na bhavanti nappabhavanti na jāyanti na sañjāyanti na nibbantanti na abhinibbantanti- kismiṃ asante na bhavanti hete.

Vibhavaṃ bhavañcāpi yametamatthanti. Katamo sātāsātānaṃ bhavo? Yo sātā-sātānaṃ bhavo pabhavo jāti sañjāti nibbatti abhinibbatti pātubhāvo- ayaṃ sātāsātānaṃ bhavo. Katamo sātāsātānaṃ vibhavo? Yo sātāsātānaṃ khayō vayo bhedo paribhedo aniccatā (..0211) antaradhānaṃ- ayaṃ sātāsātānaṃ vibhavo. **Yameta-matthanti** yaṃ paramatthanti- vibhavaṃ bhavañcāpi yametamatthaṃ.

Etaṃ me pabrūhi yatonidānanti. Etanti yaṃ pucchāmi yaṃ yācāmi yaṃ ajjhe-sāmi yaṃ pasādemi. **Pabrūhīti** brūhi vadehi ācikkha desehi paññapehi paṭṭhapehi vivara vibhaja uttānīkarohi pakāsehīti- etaṃ me pabrūhi. **Yatonidānanti** yaṃni-dānaṃ yaṃsamudayaṃ yaṃjātikaṃ yaṃpabhavanti- etaṃ me pabrūhi yatonidānaṃ.

Tenāha so nimmito-

“Sātaṃ asātañca kutonidānā, kismiṃ asante na bhavanti hete; vibhavaṃ bhavañcāpi yametamatthaṃ, etaṃ me pabrūhi yatonidānaṃ”ti.

105. Phassanidānaṃ sātaṃ asātaṃ, phasse asante na bhavanti hete.

Vibhavaṃ bhavañcāpi yametamatthaṃ, etaṃ te pabrūmi itonidānaṃ.

Phassanidānaṃ sātaṃ asātanti. Sukhavedaniyaṃ phassaṃ paṭicca uppajjati sukhā vedanā. Yā tasseva sukhavedaniyassa phassassa nirodhā, yaṃ tajaṃ vedayitaṃ sukhavedaniyaṃ phassaṃ paṭicca uppannā sukhā vedanā sā nirujjhati, sā vūpasammati. Dukkavedaniyaṃ phassaṃ paṭicca uppajjati dukkhā vedanā. Yā tasseva dukkhavedaniyassa phassassa nirodhā, yaṃ tajaṃ vedayitaṃ dukkhavedaniyaṃ phassaṃ paṭicca uppannā dukkhā vedanā sā nirujjhati, sā vūpasammati. Adukkhamasukhavedaniyaṃ phassaṃ paṭicca

Kutopahūtā.

Kismiṃ asante na mamattamatthi, kismiṃ vibhūte na phusanti phassā.

Phasso nu lokasmiṃ kutonidānoti. Phasso kutonidāno kutojāto kutosañjāto kuto-nibbatto kuto-abhinibbatto kutopātubhūto, kiṃnidāno kiṃsamudayo kiṃjātiko kiṃpabhavoti phassassa mūlaṃ pucchati hetuṃ pucchati ...pe... samudayaṃ pucchati papucchati yācati ajjhesati pasādetīti- phasso nu lokasmiṃ kutonidāno.

Pariggahā cāpi kutopahūtāti pariggahā kutopahūtā kutojātā kutosañjātā kutoni-bbattā kuto-abhinibbattā kutopātubhūtā, kiṃnidānā kiṃsamudayā kiṃjātikā kiṃpabhavāti pariggahānaṃ mūlaṃ pucchati hetuṃ pucchati ...pe... samudayaṃ pucchati papucchati yācati ajjhesati pasādetīti- pariggahā cāpi kutopahūtā.

Kismiṃ (..0213) asante na mamattamatthīti. Kismiṃ asante asaṃvijjamāne natthi anupalabbhamāne mamattā natthi na santi na saṃvijjanti nupalabbhanti, pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhabbuppattikā ñāṇagginā daḍḍhāti- kismiṃ asante na mamattamatthi.

Kismiṃ vibhūte na phusanti phassāti. Kismiṃ vibhūte vibhavite atikkante samatikkante vītivatte phassā na phusantīti- kismiṃ vibhūte na phusanti phassā.

Tenāha so nimmito-

“Phasso nu lokasmiṃ kutonidāno, pariggahā cāpi kutopahūtā;

kismiṃ asante na mamattamatthi, kismiṃ vibhūte na phusanti phassā” ti.

107. Nāmañca rūpañca paṭicca phasso, icchānidānāni pariggahāni.

icchāyasantyā na mamattamatthi, rūpe vibhūte na phusanti phassā.

Nāmañca rūpañca paṭicca phassoti. Cakkhuñca paṭicca rūpe ca uppajjati cakkhaviññāṇaṃ, tiṇṇaṃ saṅgati phasso. Cakkhu ca § rūpā ca rūpasmiṃ cakkhu-samphassaṃ ṭhapetvā sampayuttakā dhammā nāmasmiṃ. Evampi nāmañca rūpañca paṭicca phasso. Sotañca paṭicca sadde ca uppajjati sotaviññāṇaṃ, tiṇṇaṃ saṅgati phasso. Sotañca saddā ca rūpasmiṃ sotasamphassaṃ ṭhapetvā sampayuttakā dhammā nāmasmiṃ. Evampi nāmañca rūpañca paṭicca phasso. Ghānañca paṭicca gandhe ca uppajjati ghānaviññāṇaṃ, tiṇṇaṃ saṅgati phasso. Ghānañca gandhā ca rūpasmiṃ ghānasamphassaṃ ṭhapetvā sampayuttakā dhammā nāmasmiṃ. Evampi nāmañca rūpañca paṭicca phasso. Jivhañca paṭicca rase ca uppajjati jivhaviññāṇaṃ, tiṇṇaṃ saṅgati phasso. Jivhā ca rasā ca rūpasmiṃ jivhāsamphassaṃ ṭhapetvā sampayuttakā dhammā nāmasmiṃ. Evampi nāmañca rūpañca paṭicca phasso. Kāyañca paṭicca phoṭṭhabbe ca uppajjati kāyaviññāṇaṃ, tiṇṇaṃ saṅgati phasso. Kāyo ca phoṭṭhabbā ca rūpasmiṃ kāyasamphassaṃ ṭhapetvā sampayuttakā dhammā nāmasmiṃ. Evampi nāmañca rūpañca paṭicca phasso. Manañca paṭicca dhamme ca uppajjati manoviññāṇaṃ, tiṇṇaṃ saṅgati phasso. Vatthu (..0214) rūpaṃ rūpasmiṃ, dhammā rūpino rūpasmiṃ manosamphassaṃ ṭhapetvā sampayuttakā dhammā nāmasmiṃ. Evampi nāmañca rūpañca paṭicca phasso.

icchānidānāni pariggahānīti. Iccā vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo ...pe... abhijjhā lobho akusalamūlaṃ. **Pariggahāti** dve pariggahā- taṇhāpariggaho ca ditṭhipariggaho ca ...pe... ayaṃ taṇhāpariggaho ...pe... ayaṃ ditṭhipariggaho.

icchānidānāni pariggahānīti. Pariggahā icchānidānā icchāhetukā icchāpaccayā icchākāraṇā icchāpabhavāti- icchānidānāni pariggahāni.

icchāyasantyā na mamattamatthīti. Icchā vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo ...pe... abhijjhā lobho akusalamūlaṃ. **Mamattāti** dve mamattā- taṇhāmamattañca diṭṭhimamattañca ...pe... idaṃ taṇhāmamattaṃ ...pe... idaṃ diṭṭhimamattaṃ. **icchāyasantyā na mamattamatthīti.** Icchāya asantyā asaṃvijjamānāya natthi anupalabbhamānāya mamattā natthi na santi na saṃvijjanti nupalabbhanti, pahīnā samuccinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhabbuppattikā ñāṇagginā daḍḍhāti- icchāyasantyā na mamattamatthi.

Rūpe vibhūte na phusanti phassāti. Rūpeti cattāro ca mahābhūtā catunnañca mahābhūtānaṃ upādāya rūpaṃ. **Rūpe vibhūteti** catūhākārehi § rūpaṃ vibhūtaṃ hoti- ñātavibhūtena §, tīraṇavibhūtena, pahānavibhūtena, samatikkamavibhūtena. Kathaṃ ñātavibhūtena rūpaṃ vibhūtaṃ hoti? Rūpaṃ jānāti- “yaṃ kiñci rūpaṃ sabbaṃ rūpaṃ cattāri ca mahābhūtāni catunnañca mahābhūtānaṃ upādāya rūpan”ti jānāti passati. Evaṃ ñātavibhūtena rūpaṃ vibhūtaṃ hoti.

Kathaṃ tīraṇavibhūtena rūpaṃ vibhūtaṃ hoti? Evaṃ ñātaṃ katvā rūpaṃ tīreti, aniccato dukkhato rogato gaṇḍato sallato aghato ābādhato parato palokato itito upaddavato bhayato upasaggato calato pabhaṅguto adhuvato atāṇato aleṇato asaraṇato rittato tucchato suññato anattato ādīnavato vipariṇāmadhammato asāra-kato aghamūlato vadhakato (..0215) vibhavato sāsavato saṅkhatato mārāmisato jātidhammato jarādhammato byādhidhammato maraṇadhammato, sokaparideva-dukkhadomanassupāyāsadhammato saṃkilesikadhammato samudayato attha-ṅgamato, assādato ādīnavato nissaraṇato tīreti. Evaṃ tīraṇavibhūtena rūpaṃ vibhūtaṃ hoti.

Kathaṃ pahānavibhūtena rūpaṃ vibhūtaṃ hoti? Evaṃ tīrayitvā rūpe chandarāgaṃ pajahati vinodeti byantiṃ karoti anabhāvaṃ gameti. Vuttañhetam bhagavatā- “yo, bhikkhave, rūpe chandarāgo taṃ pajahatha. Evaṃ taṃ rūpaṃ pahīnaṃ bhavissati ucchinnaṃ tālāvattukataṃ anabhāvaṃkataṃ āyatiṃ anuppāda-dhamman”ti. Evaṃ pahānavibhūtena rūpaṃ vibhūtaṃ hoti.

Kathaṃ samatikkamavibhūtena rūpaṃ vibhūtaṃ hoti. Catasso arūpasamāpattiyo paṭiladdhassa rūpā vibhūtā honti vibhāvītā atikkantā samatikkantā vītivattā. Evaṃ samatikkamavibhūtena rūpaṃ vibhūtaṃ hoti. Imehi catūhi kāraṇehi rūpaṃ vibhūtaṃ hoti.

Rūpe vibhūte na phusanti phassāti. Rūpe vibhūte vibhāvīte atikkante samatikkante vītivatte pañca phassā na phusanti- cakkhusamphasso, sotasamphasso, ghānasamphasso, jivhāsamphasso, kāyasamphassoti- rūpe vibhūte na phusanti phassā.

Tenāha bhagavā-

“Nāmañca rūpañca paṭicca phasso, icchānidānāni pariggahāni;
icchāyasantyā na mamattamatthi, rūpe vibhūte na phusanti phassā”ti.

**108. Kathaṃ sametassa vibhoti rūpaṃ, sukhaṃ dukhañcāpi § kathaṃ vibhoti.
Etaṃ me pabrūhi yathā vibhoti, taṃ jāniyāmāti § me mano ahu.**

Kathaṃ sametassa vibhoti rūpanti. Kathaṃ sametassāti kathaṃ sametassa kathaṃ paṭipannassa kathaṃ iriyantassa kathaṃ vattentassa kathaṃ pālentassa kathaṃ yapentassa kathaṃ yāpentassa rūpaṃ vibhoti vibhāvīyati atikkamīyati (..021 samatikkamīyati § vītivattīyatīti- kathaṃ sametassa vibhoti rūpaṃ.

Sukhaṃ dukhañcāpi kathaṃ vibhotīti sukhañca dukkhañca kathaṃ vibhoti vibhāvīyati atikkamīyati samatikkamīyati vītivattīyatīti- sukhaṃ dukhañcāpi kathaṃ vibhoti.

Etaṃ me pabrūhi yathā vibhotīti. Etanti yaṃ pucchāmi yaṃ yācāmi yaṃ ajjhe-sāmi yaṃ pasādemīti- etaṃ. **Me pabrūhīti** me pabrūhi ācikkha desehi paññapehi paṭṭhapehi vivara vibhaja uttānīkarohi pakāsehīti- etaṃ me pabrūhi. **Yathā vibhotīti** yathā vibhoti vibhāvīyati atikkamīyati samatikkamīyati vītivattīyatīti- etaṃ me pabrūhi yathā vibhoti.

Taṃ jāniyāmāti me mano ahūti. Taṃ jāniyāmāti taṃ jāneyyāma ājāneyyāma vijāneyyāma paṭivijāneyyāma paṭivijjheyyāmāti- taṃ jāniyāma. **Iti me mano ahūti** iti me mano ahu, iti me cittaṃ ahu, iti me saṅkappo ahu, iti me viññāṇaṃ ahūti- taṃ jāniyāma iti me mano ahu.

Tenāha so nimmito-

“Kathaṃ sametassa vibhoti rūpaṃ, sukhaṃ dukhañcāpi kathaṃ vibhoti; etaṃ me pabrūhi yathā vibhoti, taṃ jāniyāmāti me mano ahū”ti.

109. Na saññasaññī na visaññasaññī, nopi asaññī na vibhūtasaññī.

Evaṃ sametassa vibhoti rūpaṃ, saññānidānā hi papañcasaṅkhā.

Na saññasaññī na visaññasaññīti. Saññasaññīno vuccanti ye pakatisaññāya ṭhitā, napi so pakatisaññāya ṭhito. Visaññasaññīno vuccanti ummattakā ye ca khittacittā Ṣ, napi so ummattako, nopi khittacittoti- na saññasaññī na visaññasaññī.

Nopi (..0217) asaññī na vibhūtasaññīti. Asaññīno vuccanti nirodhasamāpannā ye ca asaññasattā, napi so nirodhasamāpanno, napi asaññasatto. Vibhūtasaññīno vuccanti ye catunnaṃ arūpasamāpattīnaṃ lābhino, napi so catunnaṃ arūpasamāpattīnaṃ lābhiti- nopi asaññī na vibhūtasaññī.

Evaṃ sametassa vibhoti rūpanti. Idha bhikkhu sukhasa ca pahānā ...pe... catutthaṃ jhānaṃ upasampajja viharati. So evaṃ samāhite citte parisuddhe pari-yodāte anaṅgaṇe vigatūpakkilese mudubhūte kammaniye ṭhite āneñjappatte ākā-sānañcāyatanasamāpattipaṭilābhatthāya cittaṃ abhinīharati abhininnāmeti āruppamaggasamaṅgīti. Evaṃ sametassa evaṃ paṭipannassa evaṃ iriyantassa evaṃ vattentassa evaṃ pālentassa evaṃ yapentassa evaṃ yāpentassa rūpaṃ vibhoti vibhāvīyati atikkamīyati samatikkamīyati vītivattīyatīti- evaṃ sametassa vibhoti rūpaṃ.

Saññānidānā hi papañcasaṅkhāti. Papañcāyeva papañcasaṅkhā taṇhāpapañcasaṅkhā, diṭṭhipapañcasaṅkhā, mānapapañcasaṅkhā saññānidānā saññāsamudayā saññājātikā saññāpabhavāti- saññānidānā hi papañcasaṅkhā.

Tenāha bhagavā-

“Na saññasaññī na visaññasaññī, nopi asaññī na vibhūtasaññī;
evaṃ sametassa vibhoti rūpaṃ, saññānidānā hi papañcasaṅkhā” ti.

110. Yaṃ taṃ apucchimha akittayī no, aññaṃ taṃ pucchāma tadiṅgha brūhi.

Ettāvataggaṃ nu vadanti heke, yakkhassa suddhiṃ idha paṇḍitāse.

Udāhu aññaṃpi vadanti etto.

Yaṃ taṃ apucchimha akittayī noti. Yaṃ taṃ apucchimha ayācimha ajjhesimha pasādayimha. **Akittayī noti** kittitaṃ pakittitaṃ ācikkhitaṃ desitaṃ paññapitaṃ paṭṭhapitaṃ vivaṭaṃ vibhattaṃ uttānikataṃ pakāsitaṃ- yaṃ taṃ apucchimha akittayī no.

Aññaṃ taṃ pucchāma tadiṅgha brūhīti. Aññaṃ taṃ pucchāma, aññaṃ taṃ yācāma, aññaṃ taṃ ajjhesāma, aññaṃ taṃ pasādema, uttariṃ taṃ pucchāma. **Tadiṅgha brūhīti** iṅgha (..0218) brūhi ācikkha desehi paññapehi paṭṭhapehi vivara vibhaja uttānikarohi pakāsehīti- aññaṃ taṃ pucchāma tadiṅgha brūhi.

Ettāvataggaṃ nu vadanti heke yakkhassa suddhiṃ idha paṇḍitāseti. Eke samaṇabrāhmaṇā etā arūpasamāpattiyo aggaṃ seṭṭhaṃ viṣiṭṭhaṃ pāmokkhaṃ uttamaṃ pavaraṃ vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharanti. **Yakkhassāti** sattassa narassa mānavassa posassa puggalassa jīvassa jāgussa jantussa indagussa manujassa. **Suddhinti** suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ. **Idha paṇḍitāseti** idha paṇḍitavādā thiravādā ñāyavādā hetuvādā lakkhaṇavādā kāraṇavādā ṭhānavādā sakāya laddhiyāti- ettāvataggaṃ nu vadanti heke yakkhassa suddhiṃ idha paṇḍitāse.

Udāhu aññampi vadanti ettoti. Udāhu eke samaṇabrāhmaṇā etā arūpasamāpattiyo atikkamitvā samatikkamitvā vītivattetvā etto arūpasamāpattito aññaṃ uttariṃ yakkhassa suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharantīti- udāhu aññampi vadanti etto.

Tenāha so nimmito-

“Yaṃ taṃ apucchimha akittayī no, aññaṃ taṃ pucchāma tadin̄gha brūhi; ettāvataggaṃ nu vadanti heke, yakkhassa suddhiṃ idha paṇḍitāse; udāhu aññampi vadanti etto” ti.

111. Ettāvataggampi vadanti heke, yakkhassa suddhiṃ idha paṇḍitāse.

Tesaṃ paneke samayaṃ vadanti, anupādisese kusalāvadānā.

Ettāvataggampi vadanti heke, yakkhassa suddhiṃ idha paṇḍitāseti. Santeke samaṇabrāhmaṇā sassatavādā, etā arūpasamāpattiyo aggaṃ seṭṭhaṃ viṣiṭṭhaṃ pāmokkhaṃ uttamaṃ pavaraṃ vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharanti. **Yakkhassāti** sattassa narassa mānavassa posassa puggalassa jīvassa jāgussa jantussa indagussa manujassa. **Suddhinti** suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ, muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ. **Idha paṇḍitāseti** idha paṇḍitavādā thiravādā ñāyavādā hetuvādā (..0219) lakkhaṇavādā kāraṇavādā ṭhānavādā sakāya laddhiyāti- ettāvataggampi vadanti heke yakkhassa suddhiṃ idha paṇḍitāse.

Tesaṃ paneke samayaṃ vadanti, anupādisese kusalāvadānāti tesameva samaṇabrāhmaṇānaṃ eke samaṇabrāhmaṇā ucchedavādā bhavatajjitā vibhavaṃ abhinandanti, te sattassa samaṃ upasamaṃ vūpasamaṃ nirodhaṃ paṭipassaddhinti vadanti, yato kiṃ, bho, ayaṃ attā kāyassa bheda ucchijjati vinassati na hoti paraṃ maraṇā, ettāvatā anupādisesoti. **Kusalāvadānāti** kusalavādā paṇḍitavādā thiravādā ñāyavādā hetuvādā lakkhaṇavādā kāraṇavādā ṭhānavādā sakāya laddhiyāti- tesaṃ paneke samayaṃ vadanti anupādisese kusalāvadānā.

Tenāha bhagavā-

“Ettāvataggampi vadanti heke, yakkhassa suddhiṃ idha paṇḍitāse; tesaṃ paneke samayaṃ vadanti, anupādisese kusalāvadānā” ti.

112. Ete ca ñatvā upanissitāti, ñatvā muni nissaye so vīmaṃsī.

Ñatvā vimutto na vivādameṭi, bhavābhavāya na sameti dhīro.

Ete ca ñatvā upanissitāti. Eteṭi diṭṭhigatike. **Upanissitāti** sassatadiṭṭhinissitāti ñatvā, ucchedadiṭṭhinissitāti ñatvā, sassatucchedadiṭṭhinissitāti ñatvā jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvāti- ete ca ñatvā upanissitāti.

Ñatvā muni nissaye so vīmaṃsī. **Munīti.** Monaṃ vuccati ñāṇaṃ ...pe... saṅga-jālamaticca so muni. Muni sassatadiṭṭhinissitāti ñatvā, ucchedadiṭṭhinissitāti ñatvā, sassatucchedadiṭṭhinissitāti ñatvā jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā. **So vīmaṃsīti** paṇḍito paññavā buddhimā ñāṇī vibhāvī medhāvīti ñatvā muni nissaye so vīmaṃsī. **Ñatvā vimutto na vivādameṭi**ti ñatvā jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā (..0220). **Vimuttoti** mutto vimutto parimutto suvimutto accanta-anupādāvimokkheṇa. “Sabbe saṅkhārā aniccā” ti ñatvā jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā mutto vimutto parimutto suvimutto accanta-anupādāvimokkheṇa. “Sabbe saṅkhārā dukkhā” ti... “sabbe dhammā ana-

ttā”ti ...pe... “yaṃ kiñci samudayadhammaṃ sabbaṃ taṃ nirodhadhammaṃ”ti
ñatvā jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā mutto vimutto pari-
mutto suvimutto accanta-anupādāvimokkhenāti- ñatvā vimutto. **Na vivādametī**ti na
kalahamaṃ karoti, na bhaṇḍanaṃ karoti, na viggamaṃ karoti, na vivādaṃ karoti, na
medhamaṃ karoti. Vuttañhetamaṃ bhagavatā- “evaṃ vimuttacitto kho, aggivessana,
bhikkhu na kenaci saṃvadati, na kenaci vivadati, yañca loke vuttaṃ tena ca voha-
rati aparāmasaṃ”ti- ñatvā vimutto na vivādameti.

Bhavābhavāya na sameti dhīroti. Bhavābhavāyāti bhavāya kammabhavāya
punabbhavāya kāmabhavāya, kammabhavāya kāmabhavāya punabbhavāya rūpa-
bhavāya, kammabhavāya rūpabhavāya punabbhavāya arūpabhavāya, kamma-
bhavāya arūpabhavāya punabbhavāya punappunabbhavāya punappunagatiyā
punappuna-upapattiyā punappunapaṭisandhiyā punappuna-attabhāvāya punappu-
nābhinibbattiyā na sameti na samāgacchati na gaṇhāti na parāmasati nābhinivi-
sati. **Dhīroti** dhīro paṇḍito paññavā buddhimā ñāṇī vibhāvī medhāvīti- bhavābha-
vāya na sameti dhīro.

Tenāha bhagavā-

“Ete ca ñatvā upanissitāti, ñatvā munī nissaye so vīmaṃsī;
ñatvā vimutto na vivādameti, bhavābhavāya na sameti dhīro”ti.

Kalahavivādasuttaniddeso ekādasamo.

12. Cūlaviyūhasuttaniddeso

Atha cūlaviyūhasuttaniddesaṃ vakkhati-

113. Sakaṃ sakaṃ diṭṭhiparibbasānā, viggayha nānā kusalā vadanti.

Yo evaṃ jānāti § sa vedi dhammaṃ, idaṃ paṭikkosamakevalī so.

Sakaṃ (..0221) **sakaṃ diṭṭhiparibbasānāti**. Santeke samaṇabrāhmaṇā diṭṭhiga-
tikā; te dvāsaṭṭhiyā diṭṭhigatānaṃ aññataraññataraṃ diṭṭhigataṃ gahetvā ugga-
hetvā gaṇhitvā parāmasitvā abhinivisitvā sakāya sakāya diṭṭhiyā vasanti saṃva-
santi āvasanti parivasanti. Yathā agārikā gharesu vasanti, sāpattikā vā āpattisu
vasanti, sakilesā vā kilesesu vasanti; evameva santeke samaṇabrāhmaṇā diṭṭhiga-
tikā, te dvāsaṭṭhiyā diṭṭhigatānaṃ aññataraññataraṃ diṭṭhigataṃ gahetvā ugga-
hetvā gaṇhitvā parāmasitvā abhinivisitvā sakāya sakāya diṭṭhiyā vasanti saṃva-
santi āvasanti parivasantīti- sakaṃ sakaṃ diṭṭhiparibbasānā.

Viggayha nānā kusalā vadantīti. Viggayhāti gahetvā uggahetvā gaṇhitvā parā-
masitvā abhinivisitvā nānā vadanti vividhaṃ vadanti aññoññaṃ vadanti puthu §
vadanti, na ekaṃ vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharanti. **Kusalāti** kusala-
vādā paṇḍitavādā thiravādā ñāyavādā hetuvādā lakkhaṇavādā

Tucchaṃ musāti.

Evampi viggayha vivādayanti, kasmā na ekaṃ samaṇā vadanti.

Yamāhu saccaṃ tathiyanti eketi. Yaṃ dhammaṃ diṭṭhiṃ paṭipadaṃ maggaṃ eke samaṇabrāhmaṇā “idaṃ saccaṃ tacchaṃ tathaṃ bhūtaṃ yāthāvaṃ aviparīta-
n”ti, evamāhaṃsu evaṃ kathenti evaṃ bhaṇanti evaṃ dīpayanti evaṃ voharantīti-
yamāhu saccaṃ tathiyanti eke.

Tamāhu aññepi tucchaṃ musātīti. Tameva dhammaṃ diṭṭhiṃ paṭipadaṃ maggaṃ eke samaṇabrāhmaṇā “tucchaṃ etaṃ, musā etaṃ, abhūtaṃ etaṃ, alikaṃ etaṃ, ayāthāvaṃ etaṃ”ti, evamāhaṃsu evaṃ kathenti evaṃ bhaṇanti evaṃ dīpayanti evaṃ voharantīti- tamāhu aññepi tucchaṃ musāti.

Evampi (..0226) viggayha vivādayantīti. Evaṃ gahetvā uggahetvā gaṇhitvā parāmasitvā abhinivisitvā vivādayanti, kalahaṃ karonti, bhaṇḍanaṃ karonti, viggahaṃ karonti, vivādaṃ karonti, medhagaṃ karonti- “na tvaṃ imaṃ dhamma-
vinayaṃ ājānāsi ...pe... nibbeṭhehi vā sace pahosi”ti- evampi viggayha vivāda-
yanti.

Kasmā na ekaṃ samaṇā vadantīti. Kasmāti kasmā kiṃkāraṇā kiṃhetu kiṃpa-
ccayā kiṃnidānā kiṃsamudayā kiṃjātikā kiṃpabhavā na ekaṃ vadanti nānā
vadanti vividhaṃ vadanti aññoññaṃ § vadanti puthu vadanti kathenti bhaṇanti
dīpayanti

voharantīti- kasmā na ekaṃ samaṇā vadanti.

Tenāha so nimmito-

“Yamāhu saccaṃ tathiyanti eke, tamāhu aññepi tucchaṃ musāti;
evampi viggayha vivādayanti, kasmā na ekaṃ samaṇā vadanti”ti.

119. Ekañhi saccaṃ na dutiyamatthi, yasmim pajā no vivade pajānaṃ.

Nānā te saccāni sayam thunanti, tasmā na ekaṃ samaṇā vadanti.

Ekañhi saccaṃ na dutiyamatthīti. Ekaṃ saccaṃ vuccati dukkhanirodho nibbānaṃ. Yo so sabbasaṅkhārasamatho sabbūpadhipaṭinissaggo taṇhakkhayo virāgo nirodho nibbānaṃ. Atha vā ekaṃ saccaṃ vuccati- maggasaccaṃ, niyyāna-saccaṃ, dukkhanirodhagāminī paṭipadā, ariyo aṭṭhaṅgiko maggo, seyyathidaṃ-sammādiṭṭhi, sammāsaṅkappo, sammāvācā, sammākammanto, sammā-ājīvo, sammāvāyāmo, sammāsati, sammāsamādhīti- ekañhi saccaṃ na dutiyamatthi.

Yasmim pajā no vivade pajānanti. Yasminti yasmim sacce. Pajāti sattādhiva-
canaṃ. Pajānanti § yaṃ saccaṃ pajānantā ājānantā vijānantā paṭivijānantā paṭi-
vijhantā na kalahaṃ kareyyuṃ, na bhaṇḍanaṃ kareyyuṃ, na viggahaṃ kareyyuṃ,
na vivādaṃ kareyyuṃ, na medhagaṃ kareyyuṃ, kalahaṃ bhaṇḍanaṃ viggahaṃ
vivādaṃ medhagaṃ pajaheyyuṃ, vinodeyyuṃ, byantiṃ kareyyuṃ §, anabhāvaṃ
gameyyunti- yasmim pajā no vivade pajānaṃ.

Nānā (..0227) **te saccāni sayam thunantīti.** Nānā te saccāni sayam thunanti
vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharanti. “Sassato loko, idameva saccaṃ
moghamaññan”ti sayam thunanti vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharanti.
“Asassato loko ...pe... neva hoti na na hoti tathāgato paraṃ maraṇā, idameva
saccaṃ moghamaññan”ti sayam thunanti vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti
voharantīti- nānā te saccāni sayam thunanti.

Tasmā na ekaṃ samaṇā vadantīti. Tasmāti tasmā taṃkāraṇā taṃhetu tappa-
ccayā taṃnidānā na ekaṃ vadanti nānā vadanti vividhaṃ vadanti aññoññaṃ
vadanti puthu vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharantīti- tasmā na ekaṃ
samaṇā vadanti.

Tenāha bhagavā-

“Ekañhi saccaṃ na dutiyamatthi, yasmim pajā no vivade pajānaṃ;
nānā te saccāni sayam thunanti, tasmā na ekaṃ samaṇā vadanti”ti.

120. Kasmā nu saccāni vadanti nānā, pavādiyāse kusalāvadānā.

Saccāni sutāni bahūni nānā, udāhu te takkamanussaranti.

Kasmā nu saccāni vadanti nānāti. Kasmāti kasmā kiṃkāraṇā kiṃhetu kiṃpa-
ccayā kiṃnidānā saccāni nānā § vadanti, vividhāni vadanti, aññoññāni vadanti,
puthūni vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharantīti- kasmā nu saccāni
vadanti nānā.

Pavādiyāse kusalāvadānāti. Pavādiyāseti vippavadantītipi pavādiyāse. Atha vā
sakaṃ sakaṃ diṭṭhigataṃ pavadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharanti.
“Sassato loko, idameva saccaṃ moghamaññan”ti pavadanti kathenti bhaṇanti
dīpayanti voharanti. “Asassato loko ...pe... neva hoti na na hoti tathāgato paraṃ
maraṇā, idameva saccaṃ moghamaññan”ti pavadanti kathenti bhaṇanti dīpa-

yanti voharanti. **Kusalāvadānā**ti (..0228) kusalavādā paṇḍitavādā thiravādā ñāya-
vādā hetuvādā lakkhaṇavādā kāraṇavādā ṭhānavādā sakāya laddhiyāti- pavādi-
yāse kusalāvadānā.

Saccāni sutāni bahūni nānāti saccāni sutāni bahukāni nānāni vividhāni añño-
ññāni puthūnīti- saccāni sutāni bahūni nānā.

Udāhu te takkamanussarantīti udāhu takkena saṅkappena yāyanti nīyanti
vuyhanti saṃharīyantīti. Evampi udāhu te takkamanussaranti. Atha vā takkapariyā-
hataṃ vīmaṃsānucaritaṃ sayamaṃ paṭibhānaṃ vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti
voharantīti. Evampi udāhu te takkamanussaranti.

Tenāha so nimmito-

“Kasmā nu saccāni vadanti nānā, pavādiyāse kusalāvadānā;
saccāni sutāni bahūni nānā, udāhu te takkamanussaranti”ti.

121. Na heva saccāni bahūni nānā, aññatra saññāya niccāni loke.

Takkañca diṭṭhīsu pakappayitvā, saccaṃ musāti dvayadhammāhu.

Na heva saccāni bahūni nānāti na heva saccāni bahukāni nānāni vividhāni
aññoññāni puthūnīti- na heva saccāni bahūni nānā.

Aññatra saññāya niccāni loketi aññatra saññāya niccaggāhā ekaññeva saccaṃ
loke kathīyati bhaṇīyati dīpīyati voharīyati- dukkhanirodho nibbānaṃ. Yo so sabba-
saṅkhārasamatho sabbūpadhipaṭinissaggo taṇhakkhayo virāgo nirodho nibbānaṃ.
Atha vā ekaṃ saccaṃ vuccati maggasaccaṃ, niyyānasaccaṃ, dukkhanirodhagā-
minī paṭipadā, ariyo aṭṭhaṅgiko maggo, seyyathidaṃ- sammādiṭṭhi ...pe... sammā-
samādhīti- aññatra saññāya niccāni loke.

Takkañca diṭṭhīsu pakappayitvā, saccaṃ musāti dvayadhammāhūti. Takkaṃ
vitakkaṃ saṅkappaṃ takkayitvā vitakkayitvā saṅkappayitvā diṭṭhigatāni janenti
sañjanenti (..0229) nibbattenti abhinibbattenti. Diṭṭhigatāni janetvā sañjanetvā
nibbattetvā abhinibbattetvā “mayhaṃ saccaṃ tuyhaṃ musā”ti, evamāhaṃsu
evaṃ kathenti evaṃ bhaṇanti evaṃ dīpayanti evaṃ voharantīti- takkañca diṭṭhīsu
pakappayitvā saccaṃ musāti dvayadhammāhu.

Tenāha bhagavā-

“Na heva saccāni bahūni nānā, aññatra saññāya niccāni loke;
takkañca diṭṭhīsu pakappayitvā, saccaṃ musāti dvayadhammāhū”ti.

122. Diṭṭhe sute sīlavate mute vā, ete ca § nissāya vimānadassī.

Vinicchaye ṭhatvā pahassamāno, bālo paro akkusaloti cāha.

Diṭṭhe sute sīlavate mute vā, ete ca nissāya vimānadassīti. Diṭṭhaṃ vā diṭṭha-
suddhiṃ vā, sutamaṃ vā sutasuddhiṃ vā, sīlamaṃ vā sīlasuddhiṃ vā, vataṃ vā vata-
suddhiṃ vā, mutaṃ vā mutasuddhiṃ vā nissāya upanissāya gaṇhitvā parāma-
sitvā abhinivisitvāti- diṭṭhe sute sīlavate mute vā. **Ete ca nissāya vimānadassī**ti. Na
sammānetītipi vimānadassī. Atha vā domanassaṃ janetītipi vimānadassīti- diṭṭhe
sute sīlavate mute vā ete ca nissāya vimānadassī.

Vinicchaye ṭhatvā pahassamānoti. Vinicchayā vuccanti dvāsaṭṭhi diṭṭhigatāni.
Diṭṭhivinicchaye vinicchayadiṭṭhiyā ṭhatvā patiṭṭhahitvā gaṇhitvā parāmasitvā abhi-
nivitvāti- vinicchaye ṭhatvā. **Pahassamānoti** tuṭṭho hoti haṭṭho pahaṭṭho attamano

paripuṇṇasaṅkappo. Atha vā dantavidamaṣakaṃ pahassamānoti- vinicchaye
ṭhatvā pahassamāno.

Bālo paro akkusaloti cāhāti. Paro bālo hīno nihīno omako lāmako chatukko
paritto akusalo avidvā avijjāgato aññāṇī avibhāvī amedhāvī duppaññoti, evamāha
evaṃ katheti evaṃ bhaṇati evaṃ dīpayati evaṃ voharatīti- bālo paro akkusaloti
cāha.

Tenāha bhagavā-

“Diṭṭhe (..0230) sute sīlavate mute vā, ete ca nissāya vimānadassī;
vinicchaye ṭhatvā pahassamāno, bālo paro akkusaloti cāhā”ti.

123. Yeneva bāloti paraṃ dahāti, tenātumānaṃ kusaloti cāha.

Sayamattanā so kusalāvadāno, aññaṃ vimāneti tadeva pāva.

Yeneva bāloti paraṃ dahātīti. Yeneva hetunā yena paccayena yena kāraṇena
yena pabhavena paraṃ bālato hīnato nihīnato omakato lāmakato chatukkato pari-
ttato dahati passati dakkhati oloketi nijjhāyati upaparikkhatīti- yeneva bāloti paraṃ
dahāti.

Tenātumānaṃ kusaloti cāhāti. Ātumāno vuccati attā. Sopi teneva hetunā tena
paccayena tena kāraṇena tena pabhavena attānaṃ ahamasmi kusalo paṇḍito
paññavā buddhimā ṇāṇī vibhāvī medhāvīti- tenātumānaṃ kusaloti cāha.

Sayamattanā so kusalāvadānoti. Sayameva attānaṃ kusalavādo paṇḍitavādo
thiravādo ñāyavādo hetuvādo lakkhaṇavādo kāraṇavādo ṭhānavādo sakāya
laddhiyāti- sayamattanā so kusalāvadāno.

Aññaṃ vimāneti tadeva pāvāti. Na sammānetītipi aññaṃ vimāneti. Atha vā
domanassaṃ janetītipi aññaṃ vimāneti. **Tadeva pāvāti** tadeva taṃ diṭṭhigataṃ
pāvadati “itipāyaṃ puggalo micchādiṭṭhiko viparītadassano”ti- aññaṃ vimāneti
tadeva pāvada.

Tenāha bhagavā-

“Yeneva bāloti paraṃ dahāti, tenātumānaṃ kusaloti cāha;

sayamattanā so kusalāvadāno, aññaṃ vimāneti tadeva pāvā”ti.

124. Atisāraditthiyā (..0231) so samatto, mānena matto paripuṇṇamānī.

Sayameva sāmaṃ manasābhisitto, ditthī hi sā tassa tathā samattā.

Atisāraditthiyā so samattoti. Atisāraditthiyō vuccanti dvāsaṭṭhi ditthigatāni.

Kimkāraṇā atisāraditthiyō vuccanti dvāsaṭṭhi ditthigatāni? Sabbā tā ditthiyō kāraṇā-tikkantā lakkhaṇātikkantā ṭhānātikkantā, taṃkāraṇā atisāraditthiyō vuccanti dvāsaṭṭhi ditthigatāni. Sabbāpi ditthiyō atisāraditthiyō §. Kimkāraṇā sabbāpi ditthiyō vuccanti atisāraditthiyō? Te § aññamaññaṃ atikkamitvā samatikkamitvā vītivattitvā ditthigatāni janenti sañjanenti nibbattenti abhinibbattenti, taṃkāraṇā sabbāpi ditthiyō vuccanti atisāraditthiyō. **Atisāraditthiyā so samattoti.** Atisāraditthiyā samatto paripuṇṇo anomoti- atisāraditthiyā so samatto.

Mānena matto paripuṇṇamānīti. Sakāya ditthiyā ditthimānena matto pamatto ummatto atimattoti- mānena matto. **Paripuṇṇamānīti** paripuṇṇamānī samattamānī anomamānīti- mānena matto paripuṇṇamānī.

Sayameva sāmaṃ manasābhisittoti. Sayameva attānaṃ cittena abhisiñcati “ahamasmi kusalo paṇḍito paññavā buddhimā ñāṇī vibhāvī medhāvī”ti- sayameva sāmaṃ manasābhisitto.

Ditthī hi sā tassa tathā samattāti. Tassa sā ditthī tathā samattā samādinnaṃ gahitā parāmaṭṭhā abhinivīṭṭhā ajjhositā adhimuttāti- ditthī hi sā tassa tathā samattā.

Tenāha bhagavā-

“Atisāraditthiyā so samatto, mānena matto paripuṇṇamānī;
sayameva sāmaṃ manasābhisitto, ditthī hi sā tassa tathā samattā”ti.

125. Parassa (..0232) ce hi vacasā nihīno, tumo sahā hoti nihīnapañño.

Atha ce sayam vedagū hoti dhīro, na koci bālo samaṇesu atthi.

Parassa ce hi vacasā nihīnoti parassa ce vācāya vacanena ninditakāraṇā garahitakāraṇā upavaditakāraṇā paro bālo hoti hīno nihīno omako lāmako chatukko parittoti- parassa ce hi vacasā nihīno. **Tumo sahā hoti nihīnapañnoti.** Sopi teneva sahā hoti hīnapañño nihīnapañño omakapañño lāmakapañño chatukkapañño parittapañnoti- tumo sahā hoti nihīnapañño.

Atha ce sayam vedagū hoti dhīroti atha ce sayam vedagū hoti dhīro paṇḍito paññavā buddhimā ñāṇī vibhāvī medhāvīti- atha ce sayam vedagū hoti dhīro.

Na koci bālo samaṇesu atthīti. Samaṇesu na koci bālo hīno nihīno omako lāmako chatukko paritto atthi, sabbeva seṭṭhapaññā § viṣiṭṭhapaññā pāmokkha- paññā uttamapaññā pavarapaññāti- na koci bālo samaṇesu atthi.

Tenāha bhagavā-

“Parassa ce hi vacasā nihīno, tumo sahā hoti nihīnapañño;
atha ce sayam vedagū hoti dhīro, na koci bālo samaṇesu atthī”ti.

126. Aññaṃ ito yābhivadanti dhammaṃ, aparaddhā suddhimakevalī te.

Evampi titthyā puthuso vadanti, sanditthirāgena hi te bhirattā.

Aññaṃ ito yābhivadanti dhammaṃ, aparaddhā suddhimakevalī teti. Ito aññaṃ dhammaṃ ditthiṃ paṭipadaṃ maggaṃ ye abhivadanti, te suddhimaggaṃ visu-

ddhimaggaṃ parisuddhimaggaṃ vodātamaggaṃ pariyodātamaggaṃ viraddhā aparaddhā khalitā galitā aññāya aparaddhā (..0233) akevalī te, asamattā te, apari-puṇṇā te, hīnā nihīnā omakā lāmakā chatukkā parittāti- aññaṃ ito yābhivadanti dhammaṃ, aparaddhā suddhimakevalī te.

Evampi titthyā puthuso vadantīti. Titthaṃ vuccati diṭṭhigataṃ. Titthiyā vuccanti diṭṭhigatikā. Puthudiṭṭhiyā puthudiṭṭhigatāni vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharantīti- evampi titthyā puthuso vadanti.

Sandiṭṭhirāgena hi tebhirattāti. Sakāya diṭṭhiyā diṭṭhirāgena rattā abhirattāti- sandiṭṭhirāgena hi tebhirattā.

Tenāha bhagavā-

“Aññaṃ ito yābhivadanti dhammaṃ, aparaddhā suddhimakevalī te; evampi titthyā puthuso vadanti, sandiṭṭhirāgena hi tebhirattā” ti.

127. Idheva suddhiṃ iti vādayanti, nāññesu dhammesu visuddhimāhu.

Evampi titthyā puthuso nivīṭṭhā, sakāyane tattha daḷhaṃ vadānā.

Idheva suddhiṃ iti vādayantīti. Idha suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ, muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharanti. “Sassato loko, idameva saccaṃ moghamaññaṃ” ti idha suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ, muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharanti. “Asassato loko ...pe... neva hoti na na hoti tathāgato paraṃ maraṇā, idameva saccaṃ moghamaññaṃ” ti idha suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharantīti- idheva suddhiṃ iti vādayanti.

Nāññesu dhammesu visuddhimāhūti. Attano sathāraṃ dhammakkhānaṃ gaṇaṃ diṭṭhiṃ paṭipadaṃ maggaṃ ṭhapetvā sabbe paravāde khipanti ukkhipanti parikkhipanti. “So sathā na sabbaññū, dhammo na svākkhāto, gaṇo na suppaṭi-panno, diṭṭhi na bhaddikā, paṭipadā na supaññattā, maggo na niyyāniko, natthettha suddhi vā visuddhi vā parisuddhi vā, mutti vā vimutti vā parimutti vā, natthettha sujjhanti vā visujjhanti vā parisujjhanti vā, muccanti vā vimuccanti vā parimuccanti vā hīnā (..0234) nihīnā omakā lāmakā chatukkā parittā” ti, evamā- haṃsu evaṃ kathenti evaṃ bhaṇanti evaṃ dīpayanti evaṃ voharantīti- nāññesu dhammesu visuddhimāhu.

Evampi titthyā puthuso nivīṭṭhāti. Titthaṃ vuccati diṭṭhigataṃ. Titthiyā vuccanti diṭṭhigatikā. Puthudiṭṭhiyā § puthudiṭṭhigatesu nivīṭṭhā patiṭṭhitā allīnā upagatā ajjhositā adhimuttāti- evampi titthyā puthuso nivīṭṭhā.

Sakāyane tattha daḷhaṃ vadānāti. Dhammo sakāyanaṃ, diṭṭhi sakāyanaṃ, paṭi-padā sakāyanaṃ, maggo sakāyanaṃ, sakāyane daḷhavādā thiravādā balikavādā avaṭṭhitavādāti- sakāyane tattha daḷhaṃ vadānā.

Tenāha bhagavā-

“Idheva suddhiṃ iti vādayanti, nāññesu dhammesu visuddhimāhu; evampi titthyā puthuso nivīṭṭhā, sakāyane tattha daḷhaṃ vadānā” ti.

128. Sakāyane vāpi daḷhaṃ vadāno, kamettha § bāloti paraṃ daheyya.

Sayaṃva § so medhagamāvaheyya, paraṃ vadaṃ bālamasuddhidhammaṃ. Sakāyane vāpi daḷhaṃ vadānoti. Dhammo sakāyanaṃ, diṭṭhi sakāyanaṃ, paṭi-

padā sakāyanaṃ, maggo sakāyanaṃ, sakāyane daḷhavādo thiravādo balikavādo avatṭhitavādoti- sakāyane vāpi daḷhaṃ vadāno.

Kamettha bāloti paraṃ daheyyāti. Etthāti sakāya diṭṭhiyā sakāya khantiyā sakāya ruciyā sakāya laddhiyā paraṃ bālato hīnato nihīnato omakato lāmakato chatukkato parittato kaṃ daheyya kaṃ passeyya kaṃ dakkheyya kaṃ olokeyya kaṃ nijjhāyeyya kaṃ upaparikkheyyāti- kamettha bāloti paraṃ daheyya.

Sayaṃva (..0235) **so medhagamāvaheyya, paraṃ vadaṃ bālamasuddhidhammanti.** Paro bālo hīno nihīno omako lāmako chatukko paritto asuddhidhammo avisuddhidhammo aparisuddhidhammo avodātadhammoti- evaṃ vadanto evaṃ kathento evaṃ bhaṇanto evaṃ dīpayanto evaṃ voharanto sayameva kalahaṃ bhaṇḍanaṃ viggahaṃ vivādaṃ medhagaṃ āvaheyya samāvaheyya āhareyya samāhareyya ākaḍḍheyya samākaḍḍheyya gaṇheyya parāmaseyya abhiniviseyyāti- sayaṃva so medhagamāvaheyya paraṃ vadaṃ bālamasuddhidhammaṃ.

Tenāha bhagavā-

“Sakāyane vāpi daḷhaṃ vadāno, kamettha bāloti paraṃ daheyya;

sayaṃva so medhagamāvaheyya, paraṃ vadaṃ bālamasuddhidhammaṃ” ti.

129. Vinicchaye ṭhatvā sayaṃ pamāya, uddhaṃsa § lokasmiṃ vivādameti.

Hitvāna sabbāni vinicchayāni, na medhagaṃ kubbatī jantu loke.

Vinicchaye ṭhatvā sayaṃ pamāyāti. Vinicchayā vuccanti dvāsaṭṭhi diṭṭhigatāni. Vinicchayadiṭṭhiyā ṭhatvā patitṭhahitvā gaṇhitvā parāmasitvā abhinivisitvā vinnicchaye ṭhatvā. **Sayaṃ pamāyāti** sayaṃ pamāya paminitvā. “Ayaṃ satthā sabbāññū” ti sayaṃ pamāya paminitvā, “ayaṃ dhammo svākkhāto... ayaṃ gaṇo suppaṭipanno... ayaṃ diṭṭhi bhaddikā... ayaṃ paṭipadā supaññattā... ayaṃ maggo niyyāniko” ti sayaṃ pamāya paminitvāti- vinicchaye ṭhatvā sayaṃ pamāya.

uddhaṃ ṭhapetvā sayameva kalahaṃ bhaṇḍanaṃ viggahaṃ vivādaṃ medhagaṃ
Uddhaṃsa lokasmiṃ vivādameṭīti. Uddhaṃso vuccati anāgataṃ. Attano vādaṃ
uddhaṃ ṭhapetvā sayameva kalahaṃ bhaṇḍanaṃ viggahaṃ vivādaṃ medhagaṃ
eti upeti upagacchati gaṇhāti parāmasati abhinivisatīti. Evampi uddhaṃsa
lokasmiṃ vivādameṭi. Atha vā aññaena uddhaṃ vādena saddhiṃ kalahaṃ karoti
bhaṇḍanaṃ karoti viggahaṃ karoti vivādaṃ karoti medhagaṃ karoti- “na tvaṃ
imaṃ dhammavinayaṃ ājānāsi ...pe... nibbeṭhehi vā sace pahosī”ti. Evampi
uddhaṃsa lokasmiṃ vivādameṭi.

Hitvāna (..0236) **sabbāni vinicchayānīti.** Vinicchayā vuccanti dvāsaṭṭhi diṭṭhiga-
tāni. Diṭṭhivinicchayā sabbe vinicchaye § hitvā cajitvā pariccajitvā jahitvā paja-
hitvā vinodetvā byantiṃ karitvā anabhāvaṃ gametvāti- hitvāna sabbāni viniccha-
yāni.

Na medhagaṃ kubbati jantu loketi. Na kalahaṃ karoti, na bhaṇḍanaṃ karoti, na
viggahaṃ karoti, na vivādaṃ karoti, na medhagaṃ karoti. Vuttañhetam bhagavatā-
“evaṃ vimuttacitto kho, aggivessana, bhikkhu na kenaci saṃvadati, na kenaci
vivadati, yañca loke vuttaṃ tena ca voharati aparāmasan”ti. **Jantūti** satto naro
mānavo poso puggalo jīvo jāgu jantu indagu manujo. **Loketi** apāyaloke ...pe... āya-
tanaloketi- na medhagaṃ kubbati jantu loketi.

Tenāha bhagavā-

“Vinicchaye ṭhatvā sayam pamāya, uddhaṃsa lokasmiṃ vivādameṭi;
hitvāna sabbāni vinicchayāni, na medhagaṃ kubbati jantu loke”ti.

Cūḷaviyūhasuttaniddeso dvādasamo.

13. Mahāviyūhasuttaniddeso

Atha mahāviyūhasuttaniddesaṃ vakkhati-

130. Ye kecime diṭṭhiparibbasānā, idameva saccanti ca vādayanti §.

Sabbeva te nindamanvānanti, atho paṃsaṃsampi labhanti tattha.

Ye kecime diṭṭhiparibbasānāti. Ye kecīti sabbena sabbam sabbathā sabbam
asesam nissesam pariyādiyanavacanametam- ye kecīti. **Diṭṭhiparibbasānāti.**
Santeke samaṇabrāhmaṇā diṭṭhigatikā; te dvāsaṭṭhiyā diṭṭhigatānaṃ aññatarañña-
taraṃ diṭṭhigataṃ gahetvā uggahetvā gaṇhitvā parāmasitvā (..0237) abhinivisitvā
sakāya sakāya diṭṭhiyā vasanti saṃvasanti āvasanti parivasanti. Yathā agārikā vā
gharesu vasanti, sāpattikā vā āpattisu vasanti, sakilesā vā kilesesu vasanti; eva-
meva santeke ...pe... parivasantīti- ye kecime diṭṭhiparibbasānā.

Idameva saccanti ca vādayantīti. “Sassato loko, idameva saccaṃ moghamañña-
n”ti vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharanti. “Asassato loko ...pe... neva
hoti na na hoti tathāgato paraṃ maraṇā, idameva saccaṃ moghamañña”ti
vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharantīti- idameva saccanti ca vādayanti.

Sabbeva te nindamanvānayanāntīti. Sabbeva te samaṇabrāhmaṇā nindameva anventi, garahameva anventi, akittimeva anventi; sabbe ninditāyeva honti, garahitāyeva honti, akittitāyeva hontīti- sabbeva te nindamanvānayananti.

Atho paṣaṃsampi labhanti tatthāti. Tattha sakāya diṭṭhiyā sakāya khantiyā sakāya ruciyā sakāya laddhiyā paṣaṃsaṃ thomaṇaṃ kittiṃ vaṇṇahārikaṃ labhanti paṭilabhanti upagacchanti vindantīti- atho paṣaṃsampi labhanti tattha.

Tenāha so nimmito-

“Ye kecime diṭṭhiparibbasānā, idameva saccanti ca vādayanti; sabbeva te nindamanvānayananti, atho paṣaṃsampi labhanti tatthā”ti.

131. Appaṇhi etaṃ na alaṃ samāya, duve vivādassa phalāni brūmi.

Etampi disvā na vivādayetha, khemābhipassaṃ avivādabhūmiṃ.

Appaṇhi etaṃ na alaṃ samāyāti. Appaṇhi etanti appakaṃ etaṃ, omakaṃ etaṃ, thokakaṃ etaṃ, lāmakaṃ etaṃ, chatukkaṃ etaṃ, parittakaṃ etanti- appaṇhi etaṃ. **Na alaṃ samāyāti** nālaṃ rāgassa samāya, dosassa samāya, mohassa samāya (..02 kodhassa... upanāhassa... makkhassa... paḷāsassa... issāya... macchariyassa... māyāya... sāṭheyassa... thambhassa... sārambhassa... mānassa... atimānassa... madassa... pamādassa... sabbakilesānaṃ... sabbaduccaritānaṃ... sabbadarathānaṃ ... sabbapariḷāhānaṃ... sabbasantāpānaṃ... sabbākusalābhisaṅkhārānaṃ samāya upasamāya vūpasamāya nibbānāya paṭinissaggāya paṭipassaddhiyāti- appaṇhi etaṃ na alaṃ samāya.

Duve vivādassa phalāni brūmīti. Diṭṭhikalahaṃsa diṭṭhibhaṇḍanaṃsa diṭṭhiviggahaṃsa diṭṭhivivādassa diṭṭhimedhagaṃsa dve phalāni honti- jayaparājayo hoti, lābhālābho hoti, yasāyaso hoti, nindāpaṣaṃso hoti, sukhadukkhaṃ hoti, somanassadomanassaṃ hoti, iṭṭhāniṭṭhaṃ hoti, anunayapaṭighaṃ hoti, ugghātinigghāti hoti, anurodhavirodho hoti. Atha vā taṃ kammaṃ nirayasamvattanikaṃ, tiracchānayanisamvattanikaṃ, pettivisayasamvattanikanti brūmi ācikkhāmi desemi pañṇāpemi paṭṭhapemi vivarāmi vibhajāmi uttānīkaromi pakāsemīti- duve vivādassa phalāni brūmi.

Etampi disvā na vivādayethāti. Etampi disvāti etaṃ ādīnavaṃ disvā passivā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā diṭṭhikalahaṃsu diṭṭhibhaṇḍanesu diṭṭhiviggahaṃsu diṭṭhivivādesu diṭṭhimedhagesūti- etampi disvā. **Na vivādayethāti** na kalahaṃ kareyya, na bhaṇḍanaṃ kareyya, na viggahaṃ kareyya, na vivādaṃ kareyya, na medhagaṃ kareyya, kalahaṃ bhaṇḍanaṃ viggahaṃ vivādaṃ medhagaṃ pajaheyya vinodeyya byantiṃ kareyya anabhāvaṃ gameyya, kalahā bhaṇḍanā viggahā vivādā medhagā ārato assa virato paṭivirato nikkhanto nissaṭṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā vihareyyāti- etampi disvā na vivādayetha.

Khemābhipassaṃ avivādabhūmīti. Avivādabhūmiṃ vuccati amataṃ nibbānaṃ. Yo so sabbasaṅkhārasamatho sabbūpadhipaṭinissaggo taṇhakkhayo virāgo nirodho nibbānaṃ. Etaṃ avivādabhūmiṃ khemato tāṇato leṇato saraṇato abhayaṭo accutato amatato nibbānato passanto dakkhanto olokento nijjhāyanto upaparikkhantoti- khemābhipassaṃ avivādabhūmiṃ.

Tenāha bhagavā-

“Appañhi (..0239) etaṃ na alaṃ samāya, duve vivādassa phalāni brūmi; etampi disvā na vivādayetha, khemābhipassaṃ avivādabhūmin”ti.

132. Yā kācimā sammutiyo puthujjā, sabbāva etā na upeti vidvā.

Anūpayo so upayaṃ kimeyya, diṭṭhe sute khantimakubbamāno.

Yā kācimā sammutiyo puthujjāti. Yā kācīti sabbena sabbam sabbathā sabbam asesam nissesam pariyādiyanavacanametam- yā kācīti. **Sammutiyoti.** Sammutiyo vuccanti dvāsaṭṭhi diṭṭhigatāni diṭṭhisammutiyo. **Puthujjāti** puthujjanehi janitā sammutiyoti puthujjā, puthu nānājanehi janitā vā sammutiyoti puthujjāti- yā kācimā sammutiyo puthujjā.

Sabbāva etā na upeti vidvāti. Vidvā vijjāgato ñāṇī vibhāvī medhāvī. Sabbāva etā diṭṭhisammutiyo neti na upeti na upagacchati na gaṇhāti na parāmasati nābhinivisaṭṭi- sabbāva etā na upeti vidvā.

Anūpayo so upayaṃ kimeyyāti. Upayoti dve upayā- taṇhūpayo ca diṭṭhūpayo ca ...pe... ayaṃ taṇhūpayo ...pe... ayaṃ diṭṭhūpayo. Tassa taṇhūpayo pahīno, diṭṭhūpayo paṭinissaṭṭho; taṇhūpayassa pahīnattā, diṭṭhūpayassa paṭinissaṭṭhattā anūpayo puggalo kiṃ rūpaṃ upeyya upagaccheyya gaṇheyya parāmaseyya abhiniviseyya attā meti. Kiṃ vedanaṃ... kiṃ saññaṃ... kiṃ saṅkhāre... kiṃ viññāṇaṃ... kiṃ gatiṃ... kiṃ upapattiṃ... kiṃ paṭisandhiṃ... kiṃ bhavaṃ ... kiṃ saṃsāraṃ... kiṃ vaṭṭaṃ upeyya upagaccheyya gaṇheyya parāmaseyya abhiniveseyyāti- anūpayo so upayaṃ kimeyya.

Diṭṭhe sute khantimakubbamānoti. Diṭṭhe vā diṭṭhasuddhiyā vā sute vā sutasuddhiyā vā mute vā mutasuddhiyā vā khantiṃ akubbamāno chandaṃ akubbamāno pemaṃ akubbamāno rāgaṃ akubbamāno ajanayamāno asaṅjanayamāno anibbattayamāno anabhinibbattayamānoti- diṭṭhe sute khantimakubbamāno.

Tenāha bhagavā-

“Yā (..0240) kācimā sammutiyo puthujjā, sabbāva etā na upeti vidvā; anūpayo so upayaṃ kimeyya, diṭṭhe sute khantimakubbamāno”ti.

133. Sīluttamā saññaṃmenāhu suddhiṃ, vataṃ samādāya upaṭṭhitāse.

Idheva sikkhema athassa suddhiṃ, bhavūpanitā kusalāvadānā.

Sīluttamā saññaṃmenāhu suddhinti. Santeke samaṇabrāhmaṇā sīluttamavādā; te sīlamattena saññaṃmattena saṃvaramattena avītikkamattena suddhiṃ visuddhiṃ parivissuddhiṃ, muttiṃ vimuttiṃ parivimuttiṃ āhu § vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharanti.

Samaṇamuṇḍikāputto evamāha- “catūhi kho ahaṃ, gahapati, dhammehi samannāgataṃ purisapuggalaṃ paññapemi sampannakusalaṃ paramakusalaṃ uttamapattipattaṃ samaṇaṃ ayojjhaṃ. Katamehi catūhi? Idha, gahapati, na kāyena pāpakammaṃ karoti, na pāpikaṃ § vācaṃ bhāsati, na pāpakaṃ saṅkappaṃ saṅkappeti, na pāpakaṃ ājīvaṃ ājīvati. Imehi kho ahaṃ, gahapati, catūhi dhammehi samannāgataṃ purisapuggalaṃ paññapemi sampannakusalaṃ paramakusalaṃ uttamapattipattaṃ samaṇaṃ ayojjhaṃ; evameva santeke samaṇabrāhmaṇā sīluttamavādā; te sīlamattena saññaṃmattena saṃvaramattena avītikka-

mamattena suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ, muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ āhu
vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti

voharanti”ti- sīluttamā saññamenāhu suddhiṃ.

Vataṃ samādāya upaṭṭhitāseti. Vatanti hatthivatam vā assavatam vā govataṃ vā kukkuravatam vā kākavatam vā vāsudevavatam vā baladevatam vā puṇṇabhaddavatam vā maṇibhaddavatam vā aggivatam vā nāgavatam vā supaṇṇavatam vā yakkhavatam vā asuravatam vā gandhabbavatam vā mahārājavatam vā candavatam vā sūriyavatam vā indavatam vā brahmavatam vā devavatam vā disāvatam vā ādāya samādāya ādiyitvā samādiyitvā gaṇhitvā parāmasitvā abhinivisitvā (..0241) upaṭṭhitā paccupaṭṭhitā allinā upagatā ajjhositā adhimuttāti- vataṃ samādāya upaṭṭhitāse.

Idheva sikkhema athassa suddhinti. Idhāti sakāya diṭṭhiyā sakāya khantiyā sakāya ruciyā sakāya laddhiyā. **Sikkhemāti** sikkhema ācarema samācarema samādāya vattermāti- idheva sikkhema. **Athassa suddhinti** athassa suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ, muttiṃ vimuttiṃ parimuttinti- idheva sikkhema athassa suddhiṃ.

Bhavūpanitā kusalāvadānāti. Bhavūpanitāti bhavūpanitā bhavūpagatā bhavajjhositā bhavādhimuttāti- bhavūpanitā. **Kusalāvadānāti** kusalavādā paṇḍitavādā thiravādā ṇāyavādā hetuvādā lakkhaṇavādā kāraṇavādā ṭhānavādā sakāya laddhiyāti- bhavūpanitā kusalāvadānā.

Tenāha bhagavā-

“Sīluttamā saññamenāhu suddhiṃ, vataṃ samādāya upaṭṭhitāse; idheva sikkhema athassa suddhiṃ, bhavūpanitā kusalāvadānā”ti.

134. Sace cuto sīlavatato hoti, pavedhatī Ṣ kammavirādhayitvā.

Pajappatī Ṣ patthayatī ca suddhiṃ, satthāva hīno pavasaṃ gharamhā.

Sace cuto sīlavatato hotīti. Dvīhi kāraṇehi sīlavatato cavati- paravicchindanāya vā cavati, anabhisambhuṇanto vā cavati. Kathaṃ paravicchindanāya cavati? Paro vicchindati so satthā na sabbaññū, dhammo na svākkhāto, gaṇo na suppaṭipanno, diṭṭhi na bhaddikā, paṭipadā na supaññattā, maggo na niyyāniko, natthettha suddhi vā visuddhi vā parisuddhi vā, mutti vā vimutti vā parimutti vā, natthettha sujjhanti vā visujjhanti vā parisujjhanti vā, muccanti vā vimuccanti vā, parimuccanti vā, hīnā nihīnā omakā lāmakā chatukkā parittāti. Evaṃ paro vicchindati. Evaṃ vicchindiyamāno satthārā cavati, dhammakkhānā cavati, gaṇā cavati, diṭṭhiyā cavati, paṭipadāya cavati, maggato cavati. Evaṃ parivicchindanāya (..0242) cavati. Kathaṃ anabhisambhuṇanto cavati? Sīlaṃ anabhisambhuṇanto sīlato cavati, vataṃ anabhisambhuṇanto vatato cavati, sīlabbataṃ anabhisambhuṇanto sīlabbatato cavati. Evaṃ anabhisambhuṇanto cavatīti- sace cuto sīlavatato hoti.

Pavedhati kammavirādhayitvāti. Pavedhatīti sīlaṃ vā vataṃ vā sīlabbataṃ vā “viraddhaṃ mayā, aparaddhaṃ mayā, khalitaṃ mayā, galitaṃ mayā, aññāya aparaddho ahan”ti vedhati pavedhati sampavedhatīti- pavedhati. **Kammavirādhayitvāti** puññābhisaṅkhāraṃ vā apuññābhisaṅkhāraṃ vā āneñjābhisaṅkhāraṃ vā “viraddhaṃ mayā, aparaddhaṃ mayā, khalitaṃ mayā, galitaṃ mayā, aññāya aparaddho ahan”ti vedhati pavedhati sampavedhatīti- pavedhati kammavirādhayitvā.

Pajappatī patthayatī ca suddhinti. Pajappatīti sīlaṃ vā jappati, vataṃ vā jappati,

sīlabbatam vā jappati pajappati abhijappatīti- pajappati. **Patthayatī ca suddhinti** sīlasuddhiṃ vā pattheti, vatasuddhiṃ vā pattheti, sīlabbatasuddhiṃ vā pattheti piheti abhijappatīti- pajappatī patthayatī ca suddhiṃ.

Satthāva hīno pavasaṃ gharamhāti. Yathā puriso gharato nikkhanto satthena pavasaṃ vasanto satthā ohīno, taṃ vā sattham anubandhati sakaṃ vā gharaṃ paccāgacchati; evameva so diṭṭhigatiko taṃ vā satthāraṃ gaṇhāti aññaṃ vā satthāraṃ gaṇhāti, taṃ vā dhammakkhānaṃ gaṇhāti aññaṃ vā dhammakkhānaṃ gaṇhāti, taṃ vā gaṇaṃ gaṇhāti aññaṃ vā gaṇaṃ gaṇhāti, taṃ vā diṭṭhiṃ gaṇhāti aññaṃ vā diṭṭhiṃ gaṇhāti, taṃ vā paṭipadaṃ gaṇhāti aññaṃ vā paṭipadaṃ gaṇhāti, taṃ vā maggaṃ gaṇhāti aññaṃ vā maggaṃ gaṇhāti parāmasati abhinivīsatīti- satthāva hīno pavasaṃ gharamhā.

Tenāha bhagavā-

“Sace cuto sīlavatato hoti, pavedhatī kammavirādhayitvā;

pajappatī patthayatī ca suddhiṃ, satthāva hīno pavasaṃ gharamhā”ti.

135. Sīlabbatam (..0243) vāpi pahāya sabbam, kammañca sāvajjanavajjametaṃ.

Suddhiṃ asuddhinti apatthayāno, virato care santimanuggahāya.

Sīlabbatam vāpi pahāya sabbanti. Sabbā sīlasuddhiyo pahāya pajahitvā vinodetvā byantiṃ karitvā anabhāvaṃ gametvā, sabbā vatasuddhiyo pahāya pajahitvā vinodetvā byantiṃ karitvā anabhāvaṃ gametvā, sabbā sīlabbatasuddhiyo pahāya pajahitvā vinodetvā byantiṃ karitvā anabhāvaṃ gametvāti- sīlabbatam vāpi pahāya sabbam.

Kammañca sāvajjanavajjametanti. Sāvajjakammaṃ vuccati- kaṇham kaṇhavi-pākaṃ. Anavajjakammaṃ vuccati- sukkaṃ sukkavipākaṃ. Sāvajjañca kammaṃ anavajjañca kammaṃ pahāya pajahitvā vinodetvā byantiṃ karitvā anabhāvaṃ gametvāti- kammañca sāvajjanavajjametaṃ.

Suddhiṃ asuddhinti apatthayānoti. Asuddhinti asuddhiṃ patthenti, akusale dhamme patthenti. **Suddhinti** suddhiṃ patthenti, pañca kāmagaṇe patthenti; asuddhiṃ patthenti, akusale dhamme patthenti, pañca kāmagaṇe patthenti; suddhiṃ patthenti, dvāsaṭṭhi diṭṭhigatāni patthenti, asuddhiṃ patthenti, akusale dhamme patthenti, pañca kāmagaṇe patthenti, dvāsaṭṭhi diṭṭhigatāni patthenti; suddhiṃ patthenti, tedhātuke kusale dhamme patthenti, asuddhiṃ patthenti, akusale dhamme patthenti, pañca kāmagaṇe patthenti, dvāsaṭṭhi diṭṭhigatāni patthenti, tedhātuke kusale dhamme patthenti; suddhiṃ patthenti, puthujjanakalyāṇakā § niyāmāvakkantiṃ § patthenti. Sekkhā aggadhammaṃ arahattaṃ patthenti. Arahatte patte arahā neva akusale dhamme pattheti, napi pañca kāmagaṇe pattheti, napi dvāsaṭṭhi diṭṭhigatāni pattheti, napi tedhātuke kusale dhamme pattheti, napi niyāmāvakkantiṃ pattheti, napi aggadhammaṃ arahattaṃ pattheti. Patthanā samatikkanto arahā vuddhipārihānivitivatto §. So vuṭṭhavāso ciṇṇacaraṇo ...pe... jātijarāmarāṇasaṃsāro natthi tassa punabbhavoti- suddhiṃ asuddhinti apatthayāno.

Virato (..0244) care santimanuggahāyāti. Viratoti suddhi-asuddhiyā ārato assa

virato paṭivirato nikkhanto nissaṭo vippamutto visaññutto, vimariyādikatena cetasā viharatīti- virato. **Careti** careyya vicareyya vihareyya iriyeyya vatteyya pāleyya yapeyya yāpeyyāti- virato care. **Santimanuggahāyāti** santiyo vuccanti dvāsaṭṭhi diṭṭhigatāni diṭṭhisantiyo agaṇhanto aparāmasanto anabhinivisantoti- virato care santimanuggahāya.

Tenāha bhagavā-

“Sīlabbatam vāpi pahāya sabbam, kammañca sāvajjanavajjametaṃ; suddhim asuddhinti apatthayāno, virato care santimanuggahāyā” ti.

136. Tamūpanissāya jigucchitam vā, atha vāpi diṭṭham va sutam mutam vā. Uddhamṣarā suddhimanutthunanti, avītaṇhāse bhavābhavesu.

Tamūpanissāya jigucchitam vāti. Santeke samaṇabrāhmaṇā tapojigucchavādā tapojigucchāsārā tapojigucchanissitā ānissitā allīnā upagatā ajjhositā adhimuttāti- tamūpanissāya jigucchitam vā.

Atha vāpi diṭṭham va sutam mutam vāti. Diṭṭham vā diṭṭhasuddhim vā sutam vā sutasuddhim vā mutam vā mutasuddhim vā nissāya upanissāya gaṇhitvā parāmasitvā abhinivisitvāti- atha vāpi diṭṭham va sutam mutam vā.

Uddhamṣarā suddhimanutthunantīti. Santeke samaṇabrāhmaṇā uddhamṣarāvādā. Katame te samaṇabrāhmaṇā uddhamṣarāvādā? Ye te samaṇabrāhmaṇā accantasuddhikā, saṃsārasuddhikā, akiriyadiṭṭhikā, sassatavādā- ime te samaṇabrāhmaṇā uddhamṣarāvādā. Te saṃsāre suddhim visuddhim parisuddhim, muttim vimuttim parimuttim thunanti vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharantīti- uddhamṣarā suddhimanutthunanti.

Avītaṇhāse bhavābhavesūti. Taṇhāti rūpataṇhā saddataṇhā gandhataṇhā rasataṇhā phoṭṭhabbataṇhā dhammataṇhā. Bhavābhavesūti bhavābhave kammabhavave punabbhavave kāmabhavave, kammabhavave kāmabhavave punabbhavave rūpabhavave (..0245), kammabhavave rūpabhavave punabbhavave arūpabhavave, kammabhavave arūpabhavave punabbhavave punappunabbhavave punappunagatiyā punappuna-upapattiyā punappunapaṭisandhiyā punappuna-attabhāvābhinibbattiyā avītaṇhā avigataṇhā acattataṇhā avantataṇhā amuttataṇhā appahīnataṇhā appaṭinissaṭṭhataṇhāti- avītaṇhāse bhavābhavesu.

Tenāha bhagavā-

“Tamūpanissāya jigucchitam vā, atha vāpi diṭṭham va sutam mutam vā; uddhamṣarā suddhimanutthunanti, avītaṇhāse bhavābhavesū” ti.

137. Patthayamānassa hi jappitāni, pavedhitam vāpi pakappitesu.

Cutūpapāto idha yassa natthi, sa kena vedheyya kuhiṃ va jappe.

Patthayamānassa hi jappitānīti. Patthanā vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo ...pe... abhijjhā lobho akusalamūlaṃ. **Patthayamānassāti** patthayamānassa icchamānassa sādiyamānassa pihayamānassa abhijappayamānassāti- patthayamānassa hi. **Jappitānīti. Jappanā** vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo ...pe... abhijjhā lobho akusalamūlanti- patthayamānassa hi jappitāni.

Pavedhitam vāpi pakappitesūti. Pakappanāti dve pakappanā- taṇhāpakappanā ca diṭṭhipakappanā ca ...pe... ayaṃ taṇhāpakappanā ...pe... ayaṃ diṭṭhipaka-

ppanā. **Pavedhitam vāpi pakappitesūti.** Pakappitam vatthum acchedasaṅkinopi vedhenti,

acchijjantepi vedhenti, acchinnepi vedhenti; pakappitaṃ vatthumaṃ vipariṇāmasa-
ñkinopi vedhenti, vipariṇamantepi vedhenti, vipariṇatepi vedhenti pavedhenti
sompavedhentīti- pavedhitaṃ vāpi pakappitesu.

Cutūpapāto idha yassa natthīti. Yassāti arahato khīṇāsavassa. Yassa gamanaṃ
āgamaṃ gamaṇāgamaṃ kālaṃgati bhavābhavo cuti ca upapatti ca nibbatti
ca bhedo ca jāti ca jarāmarañña natthi na santi na saṃvijjanti nupalabbhanti,
pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhabbuppattikā ñāṇaggīnā
daḍḍhātīti- cutūpapāto idha yassa natthi.

Sa (..0246) **kena vedheyya kuhiṃ va jappeti**. So kena rāgena vedheyya, kena
dosena vedheyya, kena mohena vedheyya, kena mānena vedheyya, kāya diṭṭhiyā
vedheyya, kena uddhaccena vedheyya, kāya vicikicchāya vedheyya, kehi anusa-
yehi vedheyya- rattoti vā duṭṭhoti vā mūḷhoti vā vinibaddhoti vā parāmaṭṭhoti vā
vikkhepagatoti vā anīṭṭhaṅgatoti vā thāmagatoti vā. Te abhisāṅkhārā pahīnā; abhi-
saṅkhārānaṃ pahīnattā gatiyā kena vedheyya- nerayikoti vā tiracchānayanikoti vā
pettivisayikoti vā manussoti vā devoti vā rūpīti vā arūpīti vā saññīti vā asaññīti vā
nevasaññīnāsaññīti vā, so hetu natthi paccayo natthi kāraṇaṃ natthi yena
vedheyya pavedheyya sampavedheyyātīti- sa kena vedheyya. **Kuhiṃva jappeti**
kuhiṃ vā jappeyya kimhi jappeyya, kattha jappeyya pajappeyya abhijappeyyātīti-
sa kena vedheyya kuhiṃ va jappe.

Tenāha bhagavā-

“Patthayamānassa hi jappitāni, pavedhitaṃ vāpi pakappitesu;
cutūpapāto idha yassa natthi, sa kena vedheyya kuhiṃ va jappe”ti.

138. Yamāhu dhammaṃ paramanti eke, tameva hīnanti panāhu aññe.

Sacco nu vādo katamo imesaṃ, sabbeva hīme kusalāvadānā.

Yamāhu dhammaṃ paramanti eketi. Yaṃ dhammaṃ diṭṭhiṃ paṭipadaṃ
maggamaṃ eke samaṇabrāhmaṇā “idaṃ paramaṃ aggamaṃ seṭṭhamaṃ viṣiṭṭhamaṃ
pāmokkamaṃ uttamaṃ pavaraṃ”ti, evamāhaṃsu evamaṃ kathenti evamaṃ bhaṇanti
evamaṃ dīpayanti evamaṃ voharantīti- yamāhu dhammaṃ paramanti eke.

Tameva hīnanti panāhu aññeti tameva dhammaṃ diṭṭhiṃ paṭipadaṃ maggaṃ
eke samaṇabrāhmaṇā “hīnaṃ etaṃ, nihīnaṃ etaṃ, omakaṃ etaṃ, lāmakamaṃ etaṃ,
chatukkaṃ etaṃ, parittakamaṃ etaṃ”ti, evamāhaṃsu evamaṃ kathenti evamaṃ bhaṇanti
evamaṃ dīpayanti evamaṃ voharantīti- tameva hīnanti panāhu aññe.

Sacco (..0247) **nu vādo katamo imesanti**. Imesaṃ samaṇabrāhmaṇānaṃ vādo
katamo sacco taccho tatho bhūto yāthāvo aviparītōti- sacco nu vādo katamo
imesaṃ.

Sabbeva hīme kusalāvadānātīti. Sabbevime samaṇabrāhmaṇā kusalavādā
paṇḍitavādā thiravādā ñāyavādā hetuvādā lakkhaṇavādā kāraṇavādā ṭhānavādā
sakāya laddhiyātīti- sabbeva hīme kusalāvadānā.

Tenāha so nimmito-

“Yamāhu dhammaṃ paramanti eke, tameva hīnanti panāhu aññe;
sacco nu vādo katamo imesaṃ, sabbeva hīme kusalāvadānā”ti.

139. Sakañhi dhammaṃ paripuṇṇamāhu, aññassa dhammaṃ pana hīnamāhu.

Evampi viggayha vivādayanti, sakaṃ sakaṃ sammutimāhu saccaṃ.

Sakañhi dhammaṃ paripuṇṇamāhūti sakaṃ dhammaṃ diṭṭhiṃ paṭipadaṃ maggaṃ eke samaṇabrāhmaṇā “idaṃ samattaṃ paripuṇṇaṃ anomaṇ”ti, evamāhaṃsu ...pe... evaṃ voharantīti- sakañhi dhammaṃ paripuṇṇamāhu.

Aññassa dhammaṃ pana hīnamāhūti. Aññassa dhammaṃ diṭṭhiṃ paṭipadaṃ maggaṃ eke samaṇabrāhmaṇā “hīnaṃ etaṃ, nihīnaṃ etaṃ, omakaṃ etaṃ, lāmakaṃ etaṃ, chatukkaṃ etaṃ, parittakaṃ etaṇ”ti, evamāhaṃsu evaṃ kathenti evaṃ bhaṇanti evaṃ dīpayanti evaṃ voharantīti- aññassa dhammaṃ pana hīnamāhu.

Evampi viggayha vivādayantīti evaṃ gahetvā uggahetvā gaṇhitvā parāmasitvā abhinivisitvā vivādayanti, kalahaṃ karonti, bhaṇḍanaṃ karonti, viggahaṃ karonti, vivādaṃ karonti, medhagaṃ karonti- “na tvaṃ imaṃ dhammavinayaṃ ājānāsi ...pe... nibbeṭhehi vā sace pahosi”ti- evampi viggayha vivādayanti.

Sakaṃ sakaṃ sammutimāhu saccanti. “Sassato loko, idameva saccaṃ moghamaññaṇ”ti- sakaṃ sakaṃ sammutimāhu saccaṃ. “Asassato loko (..0248) ...pe... neva hoti na na hoti tathāgato paraṃ maraṇā, idameva saccaṃ moghamaññaṇ”ti- sakaṃ sakaṃ sammutimāhu saccaṃ.

Tenāha bhagavā-

“Sakañhi dhammaṃ paripuṇṇamāhu, aññassa dhammaṃ pana hīnamāhu; evampi viggayha vivādayanti, sakaṃ sakaṃ sammutimāhu saccan”ti.

140. Parassa ce vambhayitena hīno, na koci dhammesu visesi assa.

Puthū hi aññassa vadanti dhammaṃ, nihīnato samhi daḷhaṃ vadānā.

Parassa ce vambhayitena hīnoti parassa ce vambhayitakāraṇā ninditakāraṇā garahitakāraṇā upavaditakāraṇā paro bālo hoti hīno nihīno omako lāmako chatukko parittoti- parassa ce vambhayitena hīno.

Na koci dhammesu visesi assāti. Dhammesu na koci aggo seṭṭho visiṭṭho pāmokkho uttamo pavaro assāti- na koci dhammesu visesi assa.

Puthū hi aññassa vadanti dhammaṃ, nihīnatoti. Bahukāpi bahūnaṃ dhammaṃ vadanti upavadanti nindanti garahanti hīnato nihīnato omakato lāmakato chatukko parittato, bahukāpi ekassa dhammaṃ vadanti upavadanti nindanti garahanti hīnato nihīnato omakato lāmakato chatukkato parittato, ekopi bahūnaṃ dhammaṃ vadati upavadati nindati garahati hīnato nihīnato omakato lāmakato chatukkato parittato, ekopi ekassa dhammaṃ vadati upavadati nindati garahati hīnato nihīnato omakato lāmakato chatukkato parittatoti- puthū hi aññassa vadanti dhammaṃ.

Nihīnato samhi daḷhaṃ vadānāti. Dhammo sakāyanaṃ, diṭṭhi sakāyanaṃ, paṭipadā sakāyanaṃ, maggo sakāyanaṃ, sakāyane daḷhavādā thiravādā balikavādā (..0249) aṭṭhitavādāti- nihīnato samhi daḷhaṃ vadānā.

Tenāha bhagavā-

“Parassa ce vambhayitena hīno, na koci dhammesu visesi assa; puthū hi aññassa vadanti dhammaṃ, nihīnato samhi daḷhaṃ vadānā”ti.

141. Saddhammapūjāpi § panā tatheva, yathā pasamsanti sakāyanāni.

Sabbeva vādā § tathiyā § bhaveyyuṃ, suddhī hi nesaṃ paccattameva.

Saddhammapūjāpi panā tathevāti. Katamā saddhammapūjā? Sakaṃ satthāraṃ sakkaroti garuṃ karoti māneti pūjeti “ayaṃ satthā sabbaññū”ti- ayaṃ saddhammapūjā. Sakaṃ dhammakkhānaṃ sakaṃ gaṇaṃ sakaṃ diṭṭhiṃ sakaṃ paṭipadaṃ sakaṃ maggaṃ sakkaroti garuṃ karoti māneti pūjeti “ayaṃ maggo niyyāniko”ti- ayaṃ saddhammapūjā. **Saddhammapūjāpi panā tathevāti** saddhammapūjā tathā tacchā bhūtā yāthāvā aviparītāti- saddhammapūjāpi panā tatheva.

Yathā pasamsanti sakāyanāni. Dhammo sakāyanaṃ diṭṭhi sakāyanaṃ paṭipadā sakāyanaṃ maggo sakāyanaṃ, sakāyanāni pasamsanti thomenti kittenti vaṇṇentīti- yathā pasamsanti sakāyanāni.

Sabbeva vādā tathiyā bhaveyyuntī sabbeva vādā tathā tacchā bhūtā yāthāvā aviparītā bhaveyyuntī- sabbeva vādā tathiyā bhaveyyuṃ.

Suddhī hi nesaṃ paccattamevāti. Paccattameva tesāṃ samaṇabrāhmaṇānaṃ suddhi visuddhi parisuddhi, mutti vimutti parimuttīti- suddhī hi nesaṃ paccattameva.

Tenāha bhagavā-

“Saddhammapūjāpi panā tatheva, yathā pasamsanti sakāyanāni;
sabbeva vādā tathiyā bhaveyyuṃ, suddhī hi nesaṃ paccattamevā”ti.

142. Na (..0250) brāhmaṇassa paraneyyamatthi, dhammesu niccheyya samuggahitaṃ.

Tasmā vivādāni upātivatto, na hi seṭṭhato passati dhammamaññaṃ.

Na brāhmaṇassa paraneyyamatthīti. Nāti paṭikkhepo. **Brāhmaṇoti** sattannaṃ dhammānaṃ bāhitattā brāhmaṇo ...pe... asito tādi pavuccate sa brahmā. **Na brāhmaṇassa paraneyyamatthīti** brāhmaṇassa paraneyyatā natthi, brāhmaṇo na paraneyyo, na parapattiyo, na parapaccayo, na parapaṭibaddhagū § jānāti passati asammūḷho sampajāno paṭissato. “Sabbe saṅkhārā aniccā”ti brāhmaṇassa paraneyyatā natthi, brāhmaṇo na paraneyyo, na parapattiyo, na parapaccayo, na parapaṭibaddhagū jānāti passati asammūḷho sampajāno paṭissato. “Sabbe saṅkhārā dukkhā”ti ...pe... “yaṃ kiñci samudayadhammaṃ sabbaṃ taṃ nirodhadhammaṃ”ntti brāhmaṇassa paraneyyatā natthi, brāhmaṇo na paraneyyo, na parapattiyo, na parapaccayo, na parapaṭibaddhagū jānāti passati asammūḷho sampajāno paṭissatoti- na brāhmaṇassa paraneyyamatthi.

Dhammesu niccheyya samuggahitanti. **Dhammesūti** dvāsaṭṭhiyā diṭṭhigatesu. **Niccheyyāti** nicchinitvā vinicchinitvā vicinitvā pavicinitvā tulayitvā tīrayitvā

vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā. Odhiggāho bilaggāho varaggāho koṭṭhāsaggāho uccayaggāho samuccayaggāho “idaṃ saccaṃ tathaṃ bhūtaṃ yāthāvaṃ aviparīta-
n”ti gahitaṃ parāmatṭhaṃ abhiniviṭṭhaṃ ajjhositaṃ adhimuttaṃ natthi na santi na saṃvijjati nupalabbhati, pahīnaṃ samucchinnaṃ vūpasantaṃ paṭipassaddhaṃ abhappattikaṃ ñāṇagginā daḍḍhanti- dhammesu niccheyya samuggahītaṃ.

Tasmā vivādāni upātivattoti. Tasmāti tasmā taṃkāraṇā taṃhetu tappaccayā taṃnidānā diṭṭhikalāhāni diṭṭhibhaṇḍanāni diṭṭhiviggahāni diṭṭhivivādāni diṭṭhime-
dhagāni upātivatto atikkanto samatikkanto vītivattoti- tasmā vivādāni upātivatto.

Na hi seṭṭhato passati dhammamaññaṇti. Aññaṃ satthāraṃ dhammakkhānaṃ gaṇaṃ diṭṭhiṃ paṭipadaṃ maggaṃ aññaṭṭa satipaṭṭhānehi, aññaṭṭa sammappa-
dhānehi, aññaṭṭa iddhipādehi (..0251), aññaṭṭa indriyehi, aññaṭṭa balehi, aññaṭṭa bojjaṅgehi, aññaṭṭa ariyā aṭṭhaṅgikā maggā, aggaṃ seṭṭhaṃ viṣiṭṭhaṃ pāmokkhaṃ uttamaṃ pavaraṃ dhammaṃ na passati na dakkhati na oloketi na nijjhāyati na upaparikkhatī- na hi seṭṭhato passati dhammamaññaṇaṃ.

Tenāha bhagavā-

“Na brāhmaṇassa paraneyyamatthi, dhammesu niccheyya samuggahītaṃ; tasmā vivādāni upātivatto, na hi seṭṭhato passati dhammamaññaṇaṃ”ti.

143. Jānāmi passāmi tatheva etaṃ, diṭṭhiyā eke paccenti suddhiṃ.

Adakkhi ce kiñhi tumassa tena, atisivā aññaṇa vadanti suddhiṃ.

Jānāmi passāmi tatheva etanti. Jānāmīti paracittañāṇena § vā jānāmi, pubbeni-
vāsānussatiñāṇena vā jānāmi. **Passāmīti** maṃsacakkhunā vā passāmi, dibbena cakkhunā vā passāmi. **Tatheva etanti** etaṃ tathaṃ tacchaṃ bhūtaṃ yāthāvaṃ aviparītanti- jānāmi passāmi tatheva etaṃ.

Diṭṭhiyā eke paccenti suddhinti. Diṭṭhiyā eke samaṇabrāhmaṇā suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ, muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ paccenti. “Sassato loko, ida-
meva saccaṃ moghamaññaṇaṃ”ti diṭṭhiyā eke samaṇabrāhmaṇā suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ, muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ paccenti. “Asassato loko ...pe... neva hoti na na hoti tathāgato paraṃ maraṇā, idameva saccaṃ moghamaññaṇaṃ”ti diṭṭhiyā eke samaṇabrāhmaṇā suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ, muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ paccenti- diṭṭhiyā eke paccenti suddhiṃ.

Adakkhi ce kiñhi tumassa tenāti. Adakkhīti paracittañāṇena vā adakkhi, pubbe-
nivāsānussatiñāṇena vā adakkhi, maṃsacakkhunā vā adakkhi, dibbena cakkhunā vā adakkhīti- adakkhi ce. **Kiñhi tumassa tenāti.** Tassa tena dassanena kiṃ kataṃ? Na dukkhapariññaṇa atthi, na samudayassa pahānaṃ atthi, na maggabhāvanā atthi, na phalacchikiriyā atthi, na rāgassa samucchadapahānaṃ atthi, na dosassa samucchadapahānaṃ atthi, na mohassa samucchadapahānaṃ atthi (..0252), na kilesānaṃ samucchadapahānaṃ atthi, na saṃsāravaṭṭassa upacchedo atthīti- adakkhi ce kiñhi tumassa tena.

Atisivā aññaṇa vadanti suddhinti te titthiyā suddhimaggaṃ visuddhimaggaṃ parisuddhimaggaṃ vodātamaggaṃ parivodātamaggaṃ atikkamitvā samatikka-
mitvā vītivattitvā aññaṭṭa satipaṭṭhānehi, aññaṭṭa sammappadhānehi, aññaṭṭa iddhipādehi, aññaṭṭa indriyehi, aññaṭṭa balehi aññaṭṭa bojjaṅgehi, aññaṭṭa ariyā

aṭṭhaṅgikā maggā suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ, muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharantīti. Evampi atisitvā aññaena vadanti suddhiṃ.

Atha vā buddhā ca buddhasāvakaṃ ca paccekabuddhā ca tesam titthiyānaṃ asuddhimaggaṃ avisuddhimaggaṃ aparisuddhimaggaṃ avodātamaggaṃ aparivodātamaggaṃ atikkamitvā samatikkamitvā vītivattitvā catūhi satipaṭṭhānehi catūhi sammappadhānehi catūhi iddhipādehi pañcahi indriyehi pañcahi balehi sattaḥ bojjhaṅgehi ariyena aṭṭhaṅgikena maggena suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ, muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharantīti- evampi atisitvā aññaena vadanti suddhiṃ.

Tenāha bhagavā-

“Jānāmi passāmi tatheva etaṃ, diṭṭhiyā eke paccenti suddhiṃ; adakkhi ce kiñhi tumassa tena, atisitvā aññaena vadanti suddhin”ti.

144. Passaṃ naro dakkhati nāmarūpaṃ, disvāna vā ñāyati § tānimeva.

Kāmaṃ bahuṃ passatu appakaṃ vā, na hi tena suddhiṃ kusalā vadanti.

Passaṃ naro dakkhati nāmarūpanti passaṃ naro dakkhati paracittaññaena vā passanto, pubbenivāsānussatiññaena vā passanto, maṃsacakkhunā vā passanto, dibbena cakkhunā vā passanto nāmarūpaṃyeva dakkhati niccato sukhato attato, na tesam dhammānaṃ samudayaṃ vā atthaṅgamaṃ vā assādaṃ vā ādīnavaṃ vā nissaraṇaṃ vā dakkhatīti- passaṃ naro dakkhati nāmarūpaṃ.

Disvāna (..0253) **vā ñāyati tānimevāti.** **Disvāti** paracittaññaena vā disvā, pubbenivāsānussatiññaena vā disvā, maṃsacakkhunā vā disvā, dibbena cakkhunā vā disvā, nāmarūpaṃyeva disvā ñāyati niccato sukhato attato, na tesam dhammānaṃ samudayaṃ vā atthaṅgamaṃ vā assādaṃ vā ādīnavaṃ vā nissaraṇaṃ vā ñāyati- disvāna vā ñāyati tānimeva.

Kāmaṃ bahuṃ passatu appakaṃ vāti. Kāmaṃ bahukaṃ vā passanto nāmarūpaṃ appakaṃ vā niccato sukhato attatoti- kāmaṃ bahuṃ passatu appakaṃ vā.

Na hi tena suddhiṃ kusalā vadantīti. **Kusalāti** ye te khandhakusalā dhātukusalā āyatanakusalā paṭiccasamuppādakusalā satipaṭṭhānakusalā sammappadhānakusalā iddhipādakusalā indriyakusalā balakusalā bojjhaṅgakusalā maggakusalā phalakusalā nibbānakusalā, te kusalā paracittaññaena vā pubbenivāsānussatiññaena vā maṃsacakkhunā vā dibbena cakkhunā vā nāmarūpadassanena suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ na vadanti na kathenti na bhaṇanti na dīpayanti na voharantīti- na hi tena suddhiṃ kusalā vadanti.

Tenāha bhagavā-

“Passaṃ naro dakkhati nāmarūpaṃ, disvāna vā ñāyati tānimeva; kāmaṃ bahuṃ passatu appakaṃ vā, na hi tena suddhiṃ kusalā vadantī”ti.

145. Nivissavādī na hi subbināyo, pakappitā diṭṭhipurekkharāno.

Yaṃ nissito tatha subhaṃ vadāno, suddhiṃ vado tatha tathaddasā so.

Nivissavādī na hi subbināyoti. “Sassato loko, idameva saccaṃ moghamaññaṃ”- ti nivissavādī, “asassato loko ...pe... neva hoti na na hoti tathāgato paraṃ maraṇā, idameva saccaṃ moghamaññaṃ”ti- nivissavādī. **Na hi subbināyoti.** Nivissavādī

dubbinayo duppaññāpayo § dunnijjhāpayo (..0254) duppekkhāpayo duppasāda-
yoti- nivissavādī na hi subbināyo.

Pakappitā diṭṭhipurekkharānoti. Kappitā pakappitā abhisaṅkhatā saṅghapitā
diṭṭhiṃ purekkhato katvā carati. Diṭṭhidhajo diṭṭhiketu diṭṭhādhipateyyo diṭṭhiyā
parivārito caratīti- pakappitā diṭṭhipurekkharāno.

Yaṃ nissito tattha subhaṃ vadānoti. Yaṃ nissitoti yaṃ sathāraṃ dhamma-
kkhānaṃ gaṇaṃ diṭṭhiṃ paṭipadaṃ maggaṃ nissito ānissito allīno upagato ajjho-
sito adhimuttoti- yaṃ nissito. **Tatthāti sakāya diṭṭhiyā sakāya khantiyā sakāya**
ruciya sakāya laddhiyā. **Subhaṃ vadānoti** subhavādo sobhanavādo paṇḍitavādo
thiravādo ñāyavādo hetuvādo lakkhaṇavādo kāraṇavādo ṭhānavādo sakāya
laddhiyāti- yaṃ nissito tattha subhaṃ vadāno.

Suddhiṃ vado tattha tathaddasā soti. Suddhivādo visuddhivādo parisuddhivādo
vodātavādo parivodātavādo. Atha vā suddhidassano visuddhidassano parisuddhi-
dassano vodātadassano parivodātadassanoti- suddhiṃ vādo. **Tatthāti sakāya**
diṭṭhiyā sakāya khantiyā sakāya ruciya sakāya laddhiyā tathaṃ tacchaṃ bhūtaṃ
yāthāvaṃ aviparītaṃ addassa adakkhi apassi paṭivijjhīti- suddhiṃ vādo tattha
tathaddasā so.

Tenāha bhagavā-

“Nivissavādī na hi subbināyo, pakappitā diṭṭhipurekkharāno;
yaṃ nissito tattha subhaṃ vadāno, suddhiṃ vado tattha tathaddasā so” ti.

146. Na brāhmaṇo kappamupeti saṅkhā, na diṭṭhisārī napi ñāṇabandhu.

Ñatvā ca so sammutiyo puthujjā, upekkhatī uggahaṇanti maññe.

Na brāhmaṇo kappamupeti saṅkhāti. Nāti paṭikkhepo. **Brāhmaṇoti** sattannaṃ
dhammānaṃ bāhitattā brāhmaṇo ...pe... asito tādi pavuccate sa brahmā.
Kappāti dve kappā- taṇhākappo ca diṭṭhikappo ca ...pe... ayaṃ taṇhākappo
...pe... ayaṃ diṭṭhikappo. Saṅkhā vuccati ñāṇaṃ. Yā paññā pajānanā ...pe...
amoho (..0255) dhammavicayo sammādiṭṭhi. **Na brāhmaṇo kappamupeti**
saṅkhāti. Brāhmaṇo saṅkhāya jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ
katvā. “Sabbe saṅkhārā aniccā... sabbe saṅkhārā dukkhā ...pe... yaṃ kiñci samu-
dayadhammaṃ sabbaṃ taṃ nirodhadhammaṃ” tntti saṅkhāya jānitvā tulayitvā tīra-
yitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā taṇhākappaṃ vā diṭṭhikappaṃ vā neti na upeti
na upagacchati na gaṇhāti na parāmasati nābhinivisatīti- na brāhmaṇo kappamu-
peti saṅkhā.

Na diṭṭhisārī napi ñāṇabandhūti. Tassa dvāsaṭṭhi diṭṭhigatāni pahīnāni samu-
cchinnāni vūpasantāni paṭipassaddhāni abhabbuppattikāni ñāṇagginā daḍḍhāni.
So diṭṭhiyā na yāyati na nīyati na vuyhati na saṃharīyati napi taṃ diṭṭhigataṃ
sārato pacceti na paccāgacchatīti- na diṭṭhisārī. **Napi ñāṇabandhūti**

aṭṭhasamāpattiñāṇena vā pañcābhiññāṇāṇena vā taṇhābandhuṃ vā diṭṭhi-
bandhuṃ vā na karoti na janeti na sañjaneti na nibbatteti nābhinibbattetī- na
diṭṭhisārī napi ñāṇabandhu.

Ñatvā ca so sammutiyo puthujjāti. Ñatvāti ñatvā jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhā-
vayitvā vibhūtaṃ katvā. “Sabbe saṅkhārā aniccā”ti ñatvā jānitvā tulayitvā tīrayitvā
vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā, “sabbe saṅkhārā dukkhā”ti ...pe... “yaṃ kiñci samu-
dayadhammaṃ sabbam taṃ nirodhadhamman”ti ñatvā jānitvā tulayitvā tīrayitvā
vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvāti- ñatvā ca so. **Sammutiyo** vuccanti dvāsaṭṭhi diṭṭhiga-
tāni diṭṭhisammutiyo. **Puthujjāti** puthujjanehi janitā vā tā sammutiyoti- puthujjā.
Puthu nānājanehi janitā vā sammutiyoti puthujjāti- ñatvā ca so sammutiyo puthujjā.

Upekkhatī uggahaṇanti maññeti. Aññe taṇhāvasena diṭṭhivasena gaṇhanti parā-
masanti abhinivisanti. Arahā upekkhati na gaṇhāti na parāmasati nābhinivisatī-
upekkhatī uggahaṇanti maññe.

Tenāha bhagavā-

“Na brāhmaṇo kappamupeti saṅkhā, na diṭṭhisārī napi ñāṇabandhu;
ñatvā ca so sammutiyo puthujjā, upekkhatī uggahaṇanti maññe”ti.

147. Vissajja (..0256) ganthāni munīdha loke, vivādajātesu na vaggasārī.

Santo asantesu upekkhako so, anuggaho uggahaṇanti maññe.

Vissajja ganthāni munīdha loketi. Ganthāti cattāro ganthā- abhijjhā kāyagantho,
byāpādo kāyagantho, sīlabbataparāmāso kāyagantho, idaṃsaccābhiniveso kāya-
gantho. Attano diṭṭhiyā rāgo abhijjhā kāyagantho, paravādesu āghāto appaccayo
byāpādo kāyagantho, attano sīlaṃ vā vataṃ vā sīlabbataṃ vā parāmasati sīlabba-
taparāmāso kāyagantho, attano diṭṭhiṃ abhiniveso kāyagantho idaṃsaccābhini-
veso kāyagantho. **Vissajjāti** ganthe vossajjitvā vissajja. Atha vā ganthe gadhite
ganthite § bandhe vibandhe ābandhe § lagge laggite palibuddhe bandhane
phoṭayitvā vissajja. Yathā vayhaṃ vā rathaṃ vā sakaṭaṃ vā sandamānikaṃ vā
sajjaṃ vissajjaṃ karonti vikopenti; evameva ganthe vossajjitvā vissajja. Atha vā
ganthe gathite gaṇṭhite bandhe vibandhe ābandhe lagge laggite palibuddhe
bandhane phoṭayitvā vissajja. **Munīti. Monam** vuccati ñāṇaṃ ...pe... saṅgajālama-
ticca so muni. **Idhāti** imissā diṭṭhiyā ...pe... imasmim manussaloketi- vissajja
ganthāni munīdha loke.

Vivādajātesu na vaggasārīti. Vivādajātesu sañjātesu nibbattesu abhinibbattesu
pātubhūtesu § chandāgatiṃ gacchantesu dosāgatiṃ gacchantesu bhayāgatiṃ
gacchantesu mohāgatiṃ gacchantesu na chandāgatiṃ gacchati, na dosāgatiṃ
gacchati, na bhayāgatiṃ gacchati, na mohāgatiṃ gacchati, na rāgavasena
gacchati, na dosavasena gacchati, na mohavasena gacchati, na mānavasena
gacchati, na diṭṭhivasena gacchati, na uddhaccavasena gacchati, na vicikicchāva-
sena gacchati, na anusayavasena gacchati, na vaggehi dhammehi yāyati nīyati
vuyhati saṃhariyatī- vivādajātesu na vaggasārī.

Santo asantesu upekkhako soti. Santoti rāgassa santattā santo, dosassa
santattā santo, mohassa santattā santo ...pe... sabbākusalābhisaṅkhārānaṃ
santattā samitattā vūpasamitattā vijjhātattā nibbutattā (..0257) vigatattā paṭipassa-

ddhattā santo upasanto vūpasanto nibbuto paṭipassaddhoti- santo. **Asantesūti** asantesu anupasantesu avūpasantesu anibbutesu appaṭipassaddhesūti- santo asantesu. **Upekkhako soti** arahā chaḷaṅgupekkhāya samannāgato cakkhunā rūpaṃ disvā neva sumano hoti na dummano upekkhako viharati sato sampajāno. Sotena saddaṃ sutvā ...pe... kālaṃ kaṅkhati bhāvito santoti- santo asantesu upekkhako so.

Anuggaho uggahaṇanti maññeti. Aññe taṇhāvasena diṭṭhivasena gaṇhante parāmasante abhinivisante. Arahā upekkhati na gaṇhāti na parāmasati nābhinivisatīti- anuggaho uggahaṇanti maññe.

Tenāha bhagavā-

“Vissajja ganthāni munīdha loke, vivādajātesu na vaggasārī;
santo asantesu upekkhako so, anuggaho uggahaṇanti maññe”ti.

148. Pubbāsava hitvā nave akubbaṃ, na chandagū nopi nivissavādī.

Sa vippamutto diṭṭhigatehi dhīro, na limpāti loke anattagarahī.

Pubbāsava hitvā nave akubbanti. Pubbāsavā vuccanti atītā rūpavedanāsaññā-saṅkhāraviññāṇā. Atite saṅkhāre ārabba ye kilesā uppajjeyyūṃ te kilesa hitvā cajitvā pariccajitvā pajahitvā vinodetvā byantiṃ karitvā anabhāvaṃ gametvāti-pubbāsava hitvā. **Nave akubbanti** navā vuccanti paccuppanā rūpavedanāsaññā-saṅkhāraviññāṇā. Paccuppanne saṅkhāre ārabba chandaṃ § akubbamāno pemaṃ akubbamāno rāgaṃ akubbamāno ajanayamāno asaṅjanayamāno anibbattayamāno anabhinibbattayamānoti- pubbāsava hitvā nave akubbaṃ.

Na chandagū nopi nivissavādīti. Na chandāgatiṃ gacchati, na dosāgatiṃ gacchati, na mohāgatiṃ gacchati, na bhayāgatiṃ gacchati, na rāgavasena gacchati (..0258), na dosavasena gacchati, na mohavasena gacchati, na mānavasena gacchati, na diṭṭhivasena gacchati, na uddhaccavasena gacchati, na vicikicchavasena gacchati, na anusayavasena gacchati, na vaggehi dhammehi yāyati nīyati vuyhati na saṃhariyatīti- na chandagū. **Nopi nivissavādīti** “sassato loko, idameva saccaṃ moghamaññan”ti na nivissavādī ...pe... “neva hoti na na hoti tathāgato paraṃ maraṇā, idameva saccaṃ moghamaññan”ti na nivissavādīti- na chandagū nopi nivissavādī.

Sa vippamutto diṭṭhigatehi dhīroti tassa dvāsaṭṭhi diṭṭhigatāni pahīnāni samucchinnāni vūpasantāni paṭipassaddhāni abhabbuppattikāni ñāṇagginā daḍḍhāni. So diṭṭhigatehi vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā viharati. **Dhīro**ti dhīro paṇḍito paññavā buddhimā ñāṇī vibhāvī medhāvīti- sa vippamutto diṭṭhigatehi dhīro.

Na limpāti loke anattagarahīti. Lepāti dve lepā- taṇhālepo ca diṭṭhilepo ca ...pe... ayaṃ taṇhālepo ...pe... ayaṃ diṭṭhilepo. Tassa taṇhālepo pahīno, diṭṭhilepo paṭinissaṭṭho; tassa taṇhālepassa pahīnattā, diṭṭhilepassa paṭinissaṭṭhattā apāyaloke na limpāti, manussaloke na limpāti, devaloke na limpāti, khandhaloke na limpāti, dhātuloke na limpāti, āyatanaloke na limpāti na palimpāti na upalimpāti, alitto apalitto anupalitto nikkhanto nissaṭṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā viharatīti- na limpāti loke.

Anattagarahīti dvīhi kāraṇehi attānaṃ garahati- katattā ca akatattā ca. Kathaṃ katattā ca akatattā ca attānaṃ garahati? “Kataṃ me kāyaduccaritaṃ, akataṃ me kāyasucaritaṃ”ti attānaṃ garahati. “Kataṃ me vacīduccaritaṃ ...pe... kataṃ me manoduccaritaṃ ... kato me pāṇātipāto ...pe... katā me micchādīṭṭhi, akatā me sammādīṭṭhī”ti attānaṃ garahati. Evaṃ katattā ca akatattā ca attānaṃ garahati.

Atha vā “sīlesumhi na paripūrakārī”ti attānaṃ garahati. “Indriyesumhi aguttadvāro”ti... “bhojanemhi amattaññū”ti... “jāgariyamhi ananuyutto”ti... “na satisampajāññenāmi samannāgato”ti... “abhāvitā me (..0259) cattāro satipaṭṭhānā”ti... “abhāvitā me cattāro sammappadhānā”ti... “abhāvitā me cattāro iddhipādā”ti... “abhāvitāni me pañcindriyāni”ti... “abhāvitāni me pañca balāni”ti... “abhāvitā me satta bojjhaṅgā”ti... “abhāvito me ariyo aṭṭhaṅgiko maggo”ti... “dukkhaṃ me aparīññātan”ti... “dukkhasamudayo me appahīno”ti... “maggo me abhāvito”ti... “nirodho me asacchikato”ti attānaṃ garahati. Evaṃ katattā ca akatattā ca attānaṃ garahati. Evaṃ attagarahī. Tayidaṃ kammaṃ akubbamāno ajanayamāno asañjanayamāno anibbattayamāno anabhinibbattayamāno anattagarahīti- na limpāti loke anattagarahī.

Tenāha bhagavā-

“Pubbāsava hitvā nave akubbaṃ, na chandagū nopi nivissavādī;
sa vippamutto diṭṭhigatehi dhīro, na limpāti loke anattagarahī”ti.

149. Sa sabbadhammesu visenibhūto, yaṃ kiñci diṭṭhaṃ va suttaṃ mutaṃ vā.

Sa pannabhāro muni vippamutto, na kappiyo nūparato na patthiyo.[Iti bhagavā]

Sa sabbadhammesu visenibhūto yaṃ kiñci diṭṭhaṃ va suttaṃ mutaṃ vāti. Senā vuccati mārasenā. Kāyaduccaritaṃ mārasenā, vacīduccaritaṃ mārasenā, manoduccaritaṃ mārasenā, rāgo... doso... moho... kodho... upanāho... makkho... paḷāso... issā... macchariyaṃ... māyā... sāṭṭheyyaṃ... thambho... sārāmbho... māno... atimāno... mado... pamādo... sabbe kilesā... sabbe duccharitā... sabbe darathā... sabbe pariḷāhā... sabbe santāpā... sabbākusalābhisaṅkhārā mārasenā.

Vuttañhettaṃ bhagavatā-

“Kāmā te paṭṭhamā senā, dutiyā arati vuccati ...pe...;
na naṃ asuro jināti, jetvāva labhate sukhaṃ”ti.

Yato catūhi ariyamaggehi sabbā ca mārasenā sabbe ca paṭṭisenikarā kilesā jitā ca parājitā ca bhaggā vippaluggā parammukhā- so vuccati visenibhūto. So diṭṭhe visenibhūto, sute... mute (..0260) ... viññāte visenibhūtoti- sa sabbadhammesu visenibhūto, yaṃ kiñci diṭṭhaṃ va suttaṃ mutaṃ vā.

Sa pannabhāro muni vippamuttoti. Bhārāti tayo bhārā- khandhabhāro, kilesabhāro, abhisaṅkhārabhāro. Katamo khandhabhāro? Paṭṭisandhiyā rūpaṃ vedanā saññā saṅkhārā viññāṇaṃ- ayaṃ khandhabhāro. Katamo kilesabhāro? Rāgo doso moho ...pe... sabbākusalābhisaṅkhārā- ayaṃ kilesabhāro.

Katamo abhisankhārabhāro? Puññābhisankhāro apuññābhisankhāro āneñjābhisankhāro- ayaṃ abhisankhārabhāro. Yato khandhabhāro ca kilesabhāro ca abhisankhārabhāro ca pahīnā honti ucchinnamūlā tālavatthukatā anabhāvaṃkatā āyatim anuppādadhammā, so vuccati pannabhāro patitabhāro oropitabhāro samoropitabhāro nikkhitabhāro paṭipassaddhabhāro.

Munīti monaṃ vuccati ñāṇaṃ. Yā paññā pajānanā vicayo pavicayo dhammavicayo sallakkhaṇā upalakkhaṇā paccupalakkhaṇā, paṇḍiccaṃ kosallaṃ nepuññaṃ vebhabyā cintā upaparikkhā bhūri medhā parināyikā vipassanā sampajaññaṃ patodo paññā paññindriyaṃ paññābalaṃ paññāsattaṃ paññāpāsādo paññā-āloko paññā-obhāso paññāpajjoto paññāratanaṃ amoho dhammavicayo sammā-ditṭhi. Tena ñāṇena samannāgato muni monappatto.

Tīṇi moneyyāni- kāyamoneyyaṃ, vacimoneyyaṃ, manomoneyyaṃ. Katamaṃ kāyamoneyyaṃ? Tividhānaṃ kāyaduccaritānaṃ § pahānaṃ kāyamoneyyaṃ, tividhaṃ kāyasucaritaṃ kāyamoneyyaṃ, kāyārammaṇe ñāṇaṃ kāyamoneyyaṃ, kāyapariññā kāyamoneyyaṃ, pariññāsahagato maggo kāyamoneyyaṃ, kāye chandarāgassa pahānaṃ kāyamoneyyaṃ, kāyasaṅkhāranirodho catutthajjhānasamāpatti kāyamoneyyaṃ- idaṃ kāyamoneyyaṃ.

Katamaṃ vacimoneyyaṃ? Catubbidhānaṃ vaciduccaritānaṃ pahānaṃ vacimoneyyaṃ, catubbidhaṃ vacisucaritaṃ vacimoneyyaṃ, vācārammaṇe ñāṇaṃ vacimoneyyaṃ, vācāpariññā vacimoneyyaṃ, pariññāsahagato maggo vacimoneyyaṃ, vācāya chandarāgassa pahānaṃ vacimoneyyaṃ, vacisaṅkhāranirodho dutiyajjhānasamāpatti vacimoneyyaṃ- idaṃ vacimoneyyaṃ.

Katamaṃ manomoneyyaṃ? Tividhānaṃ manoduccaritānaṃ pahānaṃ manomoneyyaṃ, tividhaṃ manosucaritaṃ manomoneyyaṃ, cittārammaṇe (.0261) ñāṇaṃ manomoneyyaṃ, cittapariññā manomoneyyaṃ, pariññāsahagato maggo manomoneyyaṃ, citte chandarāgassa pahānaṃ manomoneyyaṃ, cittasaṅkhāranirodho saññāvedayitanirodhasamāpatti manomoneyyaṃ- idaṃ manomoneyyaṃ.

“Kāyamuniṃ vācāmunim, manomunimanāsavaṃ;
muniṃ moneyyasampannaṃ, āhu sabbappahāyinaṃ.

“Kāyamuniṃ vācāmunim, manomunimanāsavaṃ;
muniṃ moneyyasampannaṃ, āhu ninhātapāpakan”ti §.

Imehi tīhi moneyyehi dhammehi samannāgatā cha munino §- agāramunino, anagāramunino, sekhamunino, asekkhamunino, paccekamunino, munimuninoti §. Katame agāramunino? Ye te agārikā diṭṭhapadā viññātasāsanā- ime agāramunino. Katame anagāramunino? Ye te pabbajitā diṭṭhapadā viññātasāsanā- ime anagāramunino. Satta sekhā sekhamunino, arahanto asekkhamunino. Paccekabuddhā paccekamunino. Munimunino vuccanti tathāgatā arahanto sammāsaṃbuddhā.

“Na monena muni hoti, mūḷharūpo aviddasu;
yo ca tulaṃva paggayha, varamādāya paṇḍito.

“Pāpāni parivajjeti, sa muni tena so muni;
yo munāti ubho loke, muni tena pavuccati.

“Asatañca satañca ñatvā dhammaṃ, ajjhattaṃ bahiddhā ca sabbaloke;
devamanussehi pūjito yo, saṅgajālamaticca so muni”.

Vippamuttoti munino rāgā cittaṃ muttaṃ vimuttaṃ suvimuttaṃ; dosā cittaṃ...
mohā cittaṃ muttaṃ vimuttaṃ suvimuttaṃ ...pe... sabbākusalābhisañkhārehi
cittaṃ muttaṃ vimuttaṃ suvimuttanti- sa pannabhāro muni vippamutto.

Na kappiyo nūparato na patthiyoti bhagavāti. **Kappāti** dve kappā- taṇhākappo
ca diṭṭhikappo ca ...pe... ayaṃ taṇhākappo ...pe... ayaṃ diṭṭhikappo. Tassa
taṇhākappo pahīno, diṭṭhikappo paṭinissaṭṭho; taṇhākappassa pahīnattā (..0262)
diṭṭhikappassa paṭinissaṭṭhattā taṇhākappaṃ vā diṭṭhikappaṃ vā na kappeti na
janeti na sañjaneti na nibbatteti nābhinibbattetīti- na kappiyo. **Nūparatoti.** Sabbe
bālaputhujjanā rajjanti, puthujjanakalyāṇakaṃ upādāya satta sekhā appattassa
pattiyā anadhigatassa adhigamāya asacchikatassa sacchikiriyāya āramanti vira-
manti paṭiviramanti, arahā ārato virato paṭivirato nikkhanto nissaṭo vippamutto
visaññutto vimariyādikatena cetasā viharatīti- na kappiyo nūparato. **Na patthiyoti.**
Patthanā vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo ...pe... abhijjhā lobho akusalamūlaṃ.
Yassesā patthanā taṇhā pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhabbu-
ppattikā ñāṇagginā daḍḍhā, so vuccati na patthiyo.

Bhagavāti gāravādhivacanaṃ. Api ca bhaggarāgoti bhagavā, bhaggadosoti
bhagavā, bhaggamohoti bhagavā, bhaggamānoti bhagavā, bhaggadiṭṭhīti
bhagavā, bhaggakaṇḍakoti bhagavā, bhaggakilesoti bhagavā, bhaji vibhaji pavi-
bhaji dhammaratananti bhagavā, bhavānaṃ antakaroti bhagavā, bhāvitakāyo
bhāvitasīlo bhāvitacitto bhāvitapaññoti bhagavā; bhāgī vā bhagavā araññavanapa-
tthāni pantāni senāsanāni appasaddāni appanigghosāni vijanavātāni manussarā-
hasseyyakāni paṭisallānasāruppānīti bhagavā, bhāgī vā bhagavā cīvarapiṇḍapāta-
senāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhārānanti bhagavā, bhāgī vā bhagavā
attharasassa dhammarasassa vimuttirasassa adhisīlassa adhicittassa adhipaññā-
yāti bhagavā, bhāgī vā bhagavā catunnaṃ jhānānaṃ catunnaṃ appamaññānaṃ
catunnaṃ arūpasamāpattinanti bhagavā, bhāgī vā bhagavā aṭṭhannaṃ vimo-
kkhānaṃ aṭṭhannaṃ abhibhāyatanānaṃ navannaṃ anupubbavihārasamāpatti-
nanti bhagavā, bhāgī vā bhagavā dasannaṃ saññābhāvanānaṃ dasannaṃ kasi-
ṇasamāpattinaṃ ānāpānassatisamādhissa asubhasamāpattiyāti bhagavā, bhāgī
vā bhagavā catunnaṃ satipaṭṭhānānaṃ catunnaṃ sammappadhānānaṃ
catunnaṃ iddhipādānaṃ pañcannaṃ indriyānaṃ pañcannaṃ balānaṃ sattannaṃ
bojjhaṅgānaṃ ariyassa aṭṭhaṅgikassa maggassāti bhagavā, bhāgī vā bhagavā
dasannaṃ tathāgatabalānaṃ catunnaṃ vesārajjanaṃ catunnaṃ paṭisambhi-
dānaṃ channaṃ abhiññānaṃ channaṃ buddhadhammānanti bhagavā, bhaga-
vāti nettaṃ nāmaṃ mātarā kataṃ na pitarā kataṃ na bhātarā kataṃ na bhaginiyā
kataṃ na mittāmaccehi kataṃ na ñātisālohitehi (..0263) kataṃ na samaṇabrāhma-
ṇehi kataṃ na devatāhi kataṃ; vimokkhantikametaṃ buddhānaṃ bhagavantānaṃ
bodhiyā mūle saha sabbaññutaññāṇassa paṭilābhā sacchikā paññatti yadidaṃ
bhagavāti- na kappiyo nūparato na patthiyo iti bhagavā.

Tenāha bhagavā-

“Sa sabbadhammesu visenibhūto, yaṃ kiñci diṭṭhaṃ va suttaṃ mutaṃ vā;
sa pannabhāro muni vippamutto, na kappiyo nūparato na patthiyo”.[iti bhaga-
vāti]

Mahāvīyūhasuttaniddeso terasamo.

14. Tuvaṭṭakasuttaniddeso

Atha tuvaṭṭakasuttaniddesaṃ vakkhati-

150. Pucchāmi taṃ ādiccabandhu, § vivekaṃ santipadañca mahesi §.

Kathaṃ disvā nibbāti bhikkhu, anupādiyāno lokasmiṃ kiñci.

Pucchāmi taṃ ādiccabandhūti. Pucchāti tisso pucchā- adiṭṭhajotanā pucchā, diṭṭhasaṃsandanā pucchā, vimaticchedanā pucchā. Katamā adiṭṭhajotanā pucchā? Pakatiyā lakkhaṇaṃ aññātaṃ hoti adiṭṭhaṃ atulitaṃ atīritaṃ avibhūtaṃ avibhāvitam, tassa ñāṇāya dassanāya tulanāya tīraṇāya vibhāvanāya pañhaṃ pucchati- ayaṃ adiṭṭhajotanā pucchā. Katamā diṭṭhasaṃsandanā pucchā? Pakatiyā lakkhaṇaṃ ñātaṃ hoti diṭṭhaṃ tulitaṃ tīritaṃ vibhūtaṃ vibhāvitam, aññehi paṇḍitehi saddhiṃ saṃsandanatthāya pañhaṃ pucchati- ayaṃ diṭṭhasaṃsandanā pucchā. Katamā vimaticchedanā pucchā? Pakatiyā saṃsayapakkhando § hoti vimatipakkhando dveḥhakajāto, “evaṃ nu kho, na nu kho, kiṃ nu kho, kathaṃ nu kho”ti so vimaticchedanatthāya pañhaṃ pucchati- ayaṃ vimaticchedanā pucchā. Imā tisso pucchā.

Aparāpi (.0264) tisso pucchā- manussapucchā, amanussapucchā, nimmitapucchā. Katamā manussapucchā? Manussā buddhaṃ bhagavantaṃ upasaṅkamitvā pañhaṃ pucchanti, bhikkhū pucchanti, bhikkhuniyo pucchanti, upāsakā pucchanti, upāsikāyo pucchanti, rājāno pucchanti, khattiyā pucchanti, brāhmaṇā pucchanti, vessā pucchanti, suddā pucchanti, gahaṭṭhā pucchanti, pabbajitā pucchanti- ayaṃ manussapucchā. Katamā amanussapucchā? Amanussā buddhaṃ bhagavantaṃ upasaṅkamitvā pañhaṃ pucchanti, nāgā pucchanti, supaṇṇā pucchanti, yakkhā pucchanti, asurā pucchanti, gandhabbā pucchanti, mahārājāno pucchanti, indā pucchanti, brahmāno pucchanti, devatāyo pucchanti- ayaṃ amanussapucchā. Katamā nimmitapucchā? Yaṃ bhagavā rūpaṃ abhinimmināti manomayaṃ sabbaṅgapaccaṅgaṃ ahīnindriyaṃ taṃ so nimmito buddhaṃ bhagavantaṃ upasaṅkamitvā pañhaṃ pucchati, bhagavā tassa § visa-jjeti- ayaṃ nimmitapucchā. Imā tisso pucchā.

Aparāpi tisso pucchā- attatthapucchā, paratthapucchā, ubhayatthapucchā. Aparāpi tisso pucchā- diṭṭhadhammikattapucchā, samparāyikatthapucchā, paramatthapucchā. Aparāpi tisso pucchā- anavajjatthapucchā, nikkilesatthapucchā §, vodānatthapucchā. Aparāpi tisso pucchā- atītapucchā, anāgatapucchā, paccuppannapucchā. Aparāpi tisso pucchā- ajjhattapucchā, bahiddhāpucchā, ajjhatabhiddhāpucchā. Aparāpi tisso pucchā- kusalapucchā, akusalapucchā, abyākata-

pucchā. Aparāpi tisso pucchā- khandhapucchā, dhātupucchā, āyatanapucchā. Aparāpi tisso pucchā- satipaṭṭhānapucchā, sammappadhānapucchā, iddhipādapucchā. Aparāpi tisso pucchā- indriyapucchā, balapucchā, bojjhaṅgapucchā. Aparāpi tisso pucchā- maggapucchā, phalapucchā, nibbānapucchā.

Pucchāmi tanti pucchāmi taṃ yācāmi taṃ ajjhesāmi taṃ pasādemi taṃ, “kathayassu me”ti- pucchāmi taṃ. Ādiccabandhūti. Ādicco vuccati sūriyo §. Sūriyo gotamo gottena, bhagavāpi gotamo gottena, bhagavā sūriyassa gottañātako gottabandhu; tasmā buddho ādiccabandhūti- pucchāmi taṃ ādiccabandhu.

Vivekaṃ santipadañca mahesīti. Vivekāti tayo vivekā- kāyaviveko, cittaviveko, upadhiviveko. Katamo kāyaviveko? Idha (..0265) bhikkhu vivittaṃ senāsanam bhajati araññaṃ rukkhamūlam pabbataṃ kandaram giriguham susānam vana-pattham abbhokāsam palālapuñjam kāyena vivittena viharati. So eko gacchati, eko tiṭṭhati, eko nisīdati, eko seyyam kappeti, eko gāmaṃ piṇḍāya pavisati, eko paṭikkamati, eko raho nisīdati, eko caṅkamaṃ adhiṭṭhāti, eko carati viharati iriyati vattati pāleti yapeti yāpeti- ayaṃ kāyaviveko.

Katamo cittaviveko? Paṭhamam jhānam samāpannassa nīvaraṇehi cittaṃ vivittaṃ hoti, dutiyam jhānam samāpannassa vitakkavicārehi cittaṃ vivittaṃ hoti, tatiyam jhānam samāpannassa pītiyā cittaṃ vivittaṃ hoti, catuttham jhānam samāpannassa sukhadukkhehi cittaṃ vivittaṃ hoti, ākāsānañcāyatanam samāpannassa rūpasaññāya paṭighasaññāya nānattasaññāya cittaṃ vivittaṃ hoti, viññānañcāyatanam samāpannassa ākāsānañcāyatanasaññāya cittaṃ vivittaṃ hoti, ākiñcaññāyatanam samāpannassa viññānañcāyatanasaññāya cittaṃ vivittaṃ hoti, nevasaññānāsaññāyatanam samāpannassa ākiñcaññāyatanasaññāya cittaṃ vivittaṃ hoti. Sotāpannassa sakkāyadiṭṭhiyā vicikicchāya sīlabbataparāmāsā diṭṭhānusayā vicikicchānusayā, tadekaṭṭhehi ca kilesehi cittaṃ vivittaṃ hoti. Saka-dāgāmissa oḷārikā kāmarāgasaññojanā paṭighasaññojanā oḷārikā kāmarāgānusayā paṭighānusayā, tadekaṭṭhehi ca kilesehi cittaṃ vivittaṃ hoti. Anāgāmissa anusahagatā kāmarāgasaññojanā paṭighasaññojanā anusahagatā kāmarāgānusayā paṭighānusayā, tadekaṭṭhehi ca kilesehi cittaṃ vivittaṃ hoti. Arahato rūparāgā arūparāgā mānā uddhaccā avijjāya mānānusayā bhavarāgānusayā avijjānusayā, tadekaṭṭhehi ca kilesehi bahiddhā ca sabbanimittehi cittaṃ vivittaṃ hoti- ayaṃ cittaviveko.

Katamo upadhiviveko? **Upadhi** vuccati kilesā ca khandhā ca abhisāṅkhārā ca. Upadhiviveko vuccati amataṃ nibbānam. Yo so sabbasaṅkhārasamatho sabbūpadhipaṭinissaggo taṇhakkhayo virāgo nirodho nibbānam- ayaṃ upadhiviveko. Kāyaviveko ca vivekaṭṭhakāyānam § nekkhammābhiraṭānam, cittaviveko ca parisuddhacittānam paramavodānapattānam, upadhiviveko ca (.0266) nirupadhīnam puggalānam visaṅkhāragatānam. **Santīti** ekena ākārena santipi santipadampi taṃyeva amataṃ nibbānam, yo so sabbasaṅkhārasamatho sabbūpadhipaṭinissaggo taṇhakkhayo virāgo nirodho nibbānam. Vuttañhetam bhagavatā- “santametaṃ padaṃ, paṇitametaṃ padaṃ, yadidaṃ sabbasaṅkhārasamatho sabbūpadhipaṭinissaggo taṇhakkhayo virāgo nirodho nibbānan”ti. Atha aparena ākārena ye dhammā santādhigamāya santiphusanāya santisacchikiriyāya saṃvattanti, seyyathidaṃ- cattāro satipaṭṭhānā, cattāro sammappadhānā, cattāro iddhipādā, pañcindriyāni, pañca balāni, satta bojjhaṅgā, ariyo aṭṭhaṅgiko maggo- ime vuccanti santipadam tāṇapadam leṇapadam saraṇapadam abhayapadam accutapadam amatapadam nibbānapadam.

Mahesīti mahesi bhagavā. Mahantaṃ sīlakkhandham esī gavesī pariyesīti mahesi, mahantaṃ samādhikkhandham ...pe... mahantaṃ paññākkhandham... mahantaṃ vimuttikkhandham... mahantaṃ vimuttiñāḍadassanakkhandham esī gavesī pariyesīti mahesi; mahato tamokāyassa padālanam, mahato vipallāsassa bhedanam, mahato taṇhāsallassa abbaṇam §, mahato diṭṭhisaṅghātassa vini-veṭhanam, mahato mānadhajassa papātanam §, mahato abhisāṅkhārassa vūpasamaṃ, mahato oghassa nittharaṇam, mahato bhārassa nikkhepanam, mahato saṃsāravaṭṭassa upacchedam, mahato santāpassa nibbāpanam, mahato pariāhassa paṭipassaddhiṃ, mahato dhammadhajassa ussāpanam esī gavesī pariyesīti mahesi, mahante satipaṭṭhāne mahante sammappadhāne mahante iddhipāde

mahantāni indriyāni mahantāni balāni mahante bojjaṅge mahantaṃ ariyaṃ aṭṭha-
ṅgikaṃ maggaṃ mahantaṃ paramatthaṃ amataṃ nibbānaṃ esī gavesī pariye-
sīti mahesi; mahesakkehi vā sattehi esito gavesito pariyesito kahaṃ buddho
kahaṃ bhagavā kahaṃ devadevo kahaṃ narāsabhoti mahesīti- vivekaṃ santipa-
dañca mahesi.

Kathaṃ disvā nibbāti bhikkhūti. Kathaṃ disvā passitvā tulayitvā tīrayitvā vibhā-
vayitvā vibhūtaṃ katvā attano rāgaṃ nibbāpeti, dosaṃ nibbāpeti, mohaṃ nibbā-
peti, kodhaṃ ...pe... upanāhaṃ... makkhaṃ... paḷāsaṃ... issaṃ... macchari-
yaṃ... māyaṃ... sāṭṭheyyaṃ... thambhaṃ... sārambhaṃ... mānaṃ... atimānaṃ...
madaṃ... pamādaṃ... sabbe kilese... sabbe duccharite... sabbe darathe... sabbe
pariḷāhe... sabbe santāpe (..0267) ... sabbākusalābhisaṅkhāre nibbāpeti sameti
upasameti vūpasameti paṭipassambheti. **Bhikkhūti** puthujjanakalyāṅako vā
bhikkhu sekho vā bhikkhūti- kathaṃ disvā nibbāti bhikkhu.

Anupādiyāno lokasmiṃ kiñcīti. Catūhi upādānehi anupādiyamāno agaṇhaya-
māno aparāmasamāno anabhinivisamāno. **Lokasinti** apāyaloke manussaloke
devaloke, khandhaloke dhātuloke āyatanaloke. **Kiñcīti** kiñci rūpagataṃ vedanā-
gataṃ saññāgataṃ saṅkhāragataṃ viññāṅagatanti- anupādiyāno lokasmiṃ kiñci.

Tenāha so nimmito-

“Pucchāmi taṃ ādiccabandhu, vivekaṃ santipadañca mahesi;

kathaṃ disvā nibbāti bhikkhu, anupādiyāno lokasmiṃ kiñci”ti.

151. Mūlaṃ papañcasaṅkhāya, [iti bhagavā]

Mantā asmīti sabbamuparundhe §.

Yā kāci taṇhā ajjhataṃ, tāsāṃ vinayā sadā sato sikkhe.

Mūlaṃ papañcasaṅkhāya, [iti bhagavā] mantā asmīti sabbamuparundheti.
Papañcāyeva papañcasaṅkhā. Taṇhāpapañcasaṅkhā diṭṭhipapañcasaṅkhā.
Katamaṃ taṇhāpapañcassa mūlaṃ? Avijjāmūlaṃ, ayonisomanasikāro mūlaṃ,
asmimāno mūlaṃ, ahirikaṃ mūlaṃ, anottappaṃ mūlaṃ, uddhaccaṃ mūlaṃ- idaṃ
taṇhāpapañcassa mūlaṃ. Katamaṃ diṭṭhipapañcassa mūlaṃ? Avijjāmūlaṃ, ayo-
nisomanasikāro mūlaṃ, asmimāno mūlaṃ, ahirikaṃ mūlaṃ, anottappaṃ mūlaṃ,
uddhaccaṃ mūlaṃ- idaṃ diṭṭhipapañcassa mūlaṃ.

Bhagavāti gāravādhivacanaṃ. Api ca bhaggarāgoti bhagavā, bhaggadosoti
bhagavā, bhaggamohoti bhagavā, bhaggamānoti bhagavā, bhaggadiṭṭhīti
bhagavā, bhaggakaṇḍakoti bhagavā, bhaggakilesoti bhagavā, bhaji vibhaji pavi-
bhaji dhammaratananti bhagavā, bhavānaṃ antakaroti bhagavā, bhāvitakāyo
bhāvitasīlo bhāvitacitto bhāvitapaññoti bhagavā; bhāgī vā bhagavā (..0268) ara-
ññavanapatthāni pantāni senāsanāni appasaddāni appanigghosāni vijanavātāni
manussarāhasseyyakāni paṭisallānasāruppānīti bhagavā, bhāgī vā bhagavā cīva-
rapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhārānanti bhagavā, bhāgī vā
bhagavā attharasassa dhammarasassa vimuttirasassa adhisīlassa adhiccittassa
adhipaññāyāti bhagavā, bhāgī vā bhagavā catunnaṃ jhānānaṃ catunnaṃ appa-
maññānaṃ catunnaṃ arūpasamāpattinanti bhagavā, bhāgī vā bhagavā aṭṭhannaṃ
vimokkhānaṃ aṭṭhannaṃ abhibhāyatanānaṃ navannaṃ anupubbavihārasamāpa-

ttinanti bhagavā, bhāgī vā bhagavā dasannaṃ saññābhāvanānaṃ dasannaṃ kasiṇasamāpattinaṃ ānāpānassatisamādhissa asubhasamāpattiyāti bhagavā, bhāgī vā bhagavā catunnaṃ satipaṭṭhānaṃ catunnaṃ sammappadhānaṃ catunnaṃ iddhipādānaṃ pañcannaṃ indriyānaṃ pañcannaṃ balānaṃ sattannaṃ bojjaṅgānaṃ ariyassa aṭṭhaṅgikassa maggassāti bhagavā, bhāgī vā bhagavā dasannaṃ tathāgatabalānaṃ catunnaṃ vesārajjanaṃ catunnaṃ paṭisambhīdānaṃ channaṃ abhiññānaṃ channaṃ buddhadhammānanti bhagavā, bhagavāti netaṃ nāmaṃ mātarā kataṃ na pitarā kataṃ na bhātarā kataṃ na bhaginiyā kataṃ na mittāmaccehi kataṃ na ñātisālohitehi kataṃ na samaṇabrāhmaṇehi kataṃ na devatāhi kataṃ; vimokkhanikametaṃ buddhānaṃ bhagavantānaṃ bodhiyā mūle saha sabbaññutaññaṃsa paṭilābhā sacchikā paññatti yadidaṃ bhagavāti- mūlaṃ papañcasaṅkhāya iti bhagavā.

Mantā asmīti sabbamuparundheti. Mantā vuccati paññā. Yā paññā pajānanā ...pe... amoho dhammavicayo sammādiṭṭhi. **Asmīti** rūpe asmīti māno asmīti chando asmīti anusayo; vedanāya... saññāya... saṅkhāresu... viññāṇe asmīti māno asmīti chando asmīti anusayoti. Mūlaṃ papañcasaṅkhāya iti bhagavā. **Mantā asmīti sabbamuparundheti.** Papañcasaṅkhāya mūlañca asmimānañca mantāya sabbam rundheyya uparundheyya nirodheyya vūpasameyya atthaṅgameyya paṭi-passambheyāti- mūlaṃ papañcasaṅkhāya iti bhagavā, mantā asmīti sabbamuparundhe.

Yā kāci taṇhā ajjhantanti. Yā kācīti sabbena sabbam sabbathā sabbam asesam nissesam pariyādiyanavacanametaṃ- yā kācīti. **Taṇhāti** rūpataṇhā ...pe... dhammataṇhā. **Ajjhattanti** ajjhattasamuṭṭhānā vā § sā taṇhāti- ajjhattaṃ (.0269). Atha vā **ajjhattikaṃ** vuccati cittaṃ. Yaṃ cittaṃ mano mānasam hadayaṃ paṇḍaram mano manāyatanaṃ manindriyaṃ viññāṇam viññāṇakkhandho tajjā manoviññāṇadhātu. Cittena sā taṇhā sahaḡatā sahaḡatā saṃsaṭṭhā sampayuttā ekuppādā ekanirodhā ekavatthukā ekārammaṇātipi ajjhantanti- yā kāci taṇhā ajjhattaṃ.

Tāsam vinayā sadā sato sikkheti. Sadāti sadā sabbadā sabbakālaṃ niccakālaṃ dhuvakālaṃ, satataṃ samitaṃ abbokiṇṇam poṅkhānupoṅkham udakūmigajātaṃ avīcisantatisahitaṃ phusitaṃ, purebhattaṃ pacchābhattaṃ, purimaṃ yāmaṃ majjhimaṃ yāmaṃ pacchimaṃ yāmaṃ, kāle juṇhe, vasse hemante gimhe, purime vayokhandhe majjhime vayokhandhe pacchime vayokhandhe. **Satoti** catūhi kāraṇehi sato- kāye kāyānupassanāsatipaṭṭhānaṃ bhāvento sato, vedanāsu ...pe... citte ...pe... dhammesu dhammānupassanāsatipaṭṭhānaṃ bhāvento sato. Aparehipi catūhi kāraṇehi sato- asati parivajjanāya sato, satikaraṇiyānaṃ dhammānaṃ katattā sato, satipaṭipakkhānaṃ dhammānaṃ hatattā sato, satinimittānaṃ asammūṭṭhattā sato. Aparehipi catūhi kāraṇehi sato- satiyā samannāgatattā sato, satiyā vasitattā sato, satiyā pāguññatāya sato, satiyā apaccorohanatāya sato. Aparehipi catūhi kāraṇehi sato- sattattā sato, santattā sato, samitattā sato, santadhammasamannāgatattā sato. Buddhānussatiyā sato, dhammānussatiyā sato, saṅghānussatiyā sato, silānussatiyā sato, cāgānussatiyā sato, devatānussatiyā

sato, ānāpānassatiyā sato, maraṇassatiyā sato, kāyagatāsatiyā sato, upasamānu-
ssatiyā sato. Yā sati anussati paṭissati, sati saraṇatā dhāraṇatā apilāpanatā asa-
mmussanatā, sati satindriyaṃ satibalaṃ sammāsati satisambojjhaṅgo ekāyana-
maggo- ayaṃ vuccati sati. Imāya satiyā upeto samupeto, upagato samupagato,
upapanno samupapanno, samannāgato so vuccati sato.

Sikkheti tisso sikkhā- adhisīlasikkhā, adhicitasikkhā, adhipaññāsikkhā. Katamā
adhisīlasikkhā? Idha bhikkhu sīlavā hoti, pātimokkhasaṃvarasaṃvuto viharati ācā-
ragocarasaṃpanno, aṇumattesu vajjesu (..0270) bhayadassāvī, samādāya
sikkhati sikkhāpadesu, khuddako sīlakkhandho... mahanto sīlakkhandho, sīlaṃ
patiṭṭhā ādi caraṇaṃ saṃyamo saṃvaro mukhaṃ pamukhaṃ kusalānaṃ
dhammānaṃ samāpattiyā- ayaṃ adhisīlasikkhā.

Katamā adhicitasikkhā? Idha bhikkhu vivicceva kāmehi vivicca akusalehi
dhammehi savitakkaṃ savicāraṃ vivekajaṃ pītisukhaṃ paṭhamaṃ jhānaṃ upasa-
mpajja viharati. Vitakkavicārānaṃ vūpasamā ajjhattaṃ sampasādanaṃ cetaso
ekodibhāvaṃ avitakkaṃ avicāraṃ samādhijaṃ pītisukhaṃ dutiyaṃ jhānaṃ upasa-
mpajja viharati. Pītiyā ca virāgā upekkhako ca viharati sato ca sampajāno
sukhañca kāyena paṭisaṃvedeti, yaṃ taṃ ariyā ācikkhanti “upekkhako satimā
sukhavihāri”ti tatiyaṃ jhānaṃ upasampajja viharati. Sukhassa ca pahānā
dukkhassa ca pahānā pubbeva somanassadomanassānaṃ atthaṅgamā **adukkha-
masukhaṃ** upekkhāsati pārisuddhiṃ catutthaṃ jhānaṃ upasampajja viharati-
ayaṃ adhicitasikkhā.

Katamā adhipaññāsikkhā? Idha bhikkhu paññavā hoti, udayatthagāminiyā
paññāya samannāgato ariyāya nibbedhikāya sammādukkhakkhayagāminiyā. So
idaṃ dukkhanti yathābhūtaṃ pajānāti, ayaṃ dukkhasamudayoti yathābhūtaṃ
pajānāti, ayaṃ dukkhanirodhoti yathābhūtaṃ pajānāti, ayaṃ dukkhanirodhagā-
minī paṭipadāti yathābhūtaṃ pajānāti, ime āsavāti yathābhūtaṃ pajānāti, ayaṃ
āsavasamudayoti

yathābhūtaṃ pajānāti, ayaṃ āsavanirodhoti yathābhūtaṃ pajānāti, ayaṃ āsavani-rodhagāminī paṭipadāti yathābhūtaṃ pajānāti- ayaṃ adhipaññāsikkhā.

Tāsaṃ vinayā sadā sato sikkheti. Tāsaṃ taṇhānaṃ vinayāya paṭivinayāya pahānāya vūpasamāya paṭinissaggāya paṭipassaddhiyā adhisīlampi sikkheyya, adhicitampi sikkheyya, adhipaññampi sikkheyya; imā tisso sikkhāyo āvajjanto sikkheyya, pajānanto sikkheyya, passanto sikkheyya, paccavekkhanto sikkheyya, cittaṃ adhiṭṭhahanto sikkheyya, saddhāya adhimuccanto sikkheyya, vīriyaṃ paggaṇhanto sikkheyya, satīṃ upaṭṭhapento sikkheyya, cittaṃ samādahanto sikkheyya, paññāya pajānanto sikkheyya, abhiññeyyaṃ abhijānanto sikkheyya, pariññeyyaṃ pari jānanto sikkheyya, pahātabbaṃ pajahanto sikkheyya, bhāve-
tabbaṃ bhāvento sikkheyya, sacchikātabbaṃ (..0271) sacchikaronto sikkheyya ācareyya samācareyya samādāya vatteyyāti- tāsaṃ vinayā sadā sato sikkhe.

Tenāha bhagavā-

“Mūlaṃ papañcasaṅkhāya, [iti bhagavā]

mantā asmīti sabbamuparundhe;

yā kāci taṇhā ajjhataṃ, tāsaṃ vinayā sadā sato sikkhe”ti.

152. Yaṃ kiñci dhammabhijaññā, ajjhataṃ atha vāpi bahiddhā.

Na tena thāmaṃ kubbetha, na hi sā nibbuti satam vuttā.

Yaṃ kiñci dhammabhijaññā ajjhattanti. Yaṃ kiñci attano guṇaṃ jāneyya kusale vā dhamme abyākate vā dhamme. Katame attano guṇā? Uccā kulā pabbajito vā assaṃ Ṣ, mahābhogakulā pabbajito vā assaṃ, uḷārabhogakulā pabbajito vā assaṃ, ñāto yasassī sagahaṭṭhapabbajitānanti vā assaṃ, lābhimhi cīvarapiṇḍa-pātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhārānanti vā assaṃ, suttantiko vā assaṃ, vinayadharo vā assaṃ, dhammakathiko vā assaṃ, āraññiko vā assaṃ, piṇḍapātiko vā assaṃ, paṃsukūliko vā assaṃ, tecīvariko vā assaṃ, sapadānacā-
riko vā assaṃ, khalupacchābhattiko vā assaṃ, nesajjiko vā assaṃ, yathāsantha-
tiko vā assaṃ, paṭhamassa jhānassa lābhīti vā assaṃ, dutiyassa jhānassa lābhīti
vā assaṃ, tatiyassa jhānassa lābhīti vā assaṃ, catutthassa jhānassa lābhīti vā
assaṃ, ākāsānañcāyatanasamāpattiyā lābhīti vā assaṃ, viññāṇañcāyatanasamā-
pattiyā... ākiñcaññāyatanasamāpattiyā... nevasaññānāsaññāyatanasamāpattiyā
lābhīti vā assaṃ- ime vuccanti attano guṇā. Yaṃ kiñci attano guṇaṃ jāneyya ājā-
neyya vijāneyya paṭivijāneyya paṭivijjheyyāti- yaṃ kiñci dhammabhijaññā
ajjhataṃ. **Atha vāpi bahiddhāti.** Upajjhāyassa vā ācariyassa vā te guṇā assūti Ṣ-
atha vāpi bahiddhā.

Na (..0272) tena thāmaṃ kubbethāti. Attano vā guṇena paresaṃ vā guṇena
thāmaṃ na kareyya, thambhaṃ na kareyya, mānaṃ na kareyya, unnatiṃ na
kareyya, unnamāṃ na kareyya, na tena mānaṃ jāneyya, na tena thaddho assa
patthaddho paggahtasiroti- na tena thāmaṃ kubbetha.

Na hi sā nibbuti satam vuttāti. Satānaṃ santānaṃ sappurisānaṃ buddhānaṃ
buddhasāvakaṇaṃ paccekabuddhānaṃ sā nibbutīti na vuttā na pavuttā na āci-
kkhitā na desitā na paññapitā na paṭṭhapitā na vivaṭā na vibhattā na uttānīkatā
nappakāsītīti- na hi sā nibbuti satam vuttā.

Tenāha bhagavā-

“Yaṃ kiñci dhammamabhijaññā, ajjhataṃ atha vāpi bahiddhā;
na tena thāmaṃ kubbetha, na hi sā nibbuti sataṃ vuttā”ti.

153. Seyyo na tena maññeyya, nīceyyo atha vāpi sarikkho.

Phuṭṭho anekarūpehi, nātumānaṃ vikappayaṃ tiṭṭhe.

Seyyo na tena maññeyyāti. “Seyyohamasmī”ti atimānaṃ na janeyya jātiyā vā gottena vā kolaputtiyena vā vaṇṇapokkharatāya vā dhanena vā ajjhenena vā kammāyatanena vā sippāyatanena vā vijjāṭṭhānena vā sutena vā paṭibhānena vā aññataraññatarena vā vatthunāti- seyyo na tena maññeyya.

Nīceyyo atha vāpi sarikkhoti. “Hīnohamasmī”ti omānaṃ na janeyya jātiyā vā gottena vā ...pe... aññataraññatarena vā vatthunā. “Sadisohamasmī”ti mānaṃ na janeyya jātiyā vā gottena vā kolaputtiyena vā vaṇṇapokkharatāya vā dhanena vā ajjhenena vā kammāyatanena vā sippāyatanena vā vijjāṭṭhānena vā sutena vā paṭibhānena vā aññataraññatarena vā vatthunāti- nīceyyo atha vāpi sarikkho.

Phuṭṭho anekarūpehīti. Anekavidhehi ākārehi phuṭṭho pareto samohito samannāgatoti- phuṭṭho anekarūpehi.

Nātumānaṃ (..0273) **vikappayaṃ tiṭṭheti.** **Ātumā** vuccati attā. Attānaṃ kappento vikappento vikappaṃ āpajjanto na tiṭṭheyāti- nātumānaṃ vikappayaṃ tiṭṭhe.

Tenāha bhagavā-

“Seyyo na tena maññeyya, nīceyyo atha vāpi sarikkho;
phuṭṭho anekarūpehi, nātumānaṃ vikappayaṃ tiṭṭhe”ti.

154. Ajjhataṃ evupasame, na aññato bhikkhu santimeseyya;

Ajjhattaṃ upasantassa, natthi attā Ṣ kuto nirattā Ṣ vā.

Ajjhattamevupasameti. Ajjhataṃ rāgaṃ sameyya, dosaṃ sameyya, mohaṃ sameyya, kodhaṃ ...pe... upanāhaṃ... makkhaṃ... paḷāsaṃ... issaṃ... macchariyaṃ... māyaṃ... sāṭṭheyyaṃ... thambhaṃ... sārambhaṃ ... mānaṃ... atimānaṃ... madaṃ... pamādaṃ... sabbe kilese... sabbe duccharite... sabbe darathe... sabbe pariḷāhe... sabbe santāpe... sabbākusalābhisaṅkhāre sameyya upasameyya vūpasameyya nibbāpeyya paṭipassambheyāti- ajjhataṃ evupasame.

Na aññato bhikkhu santimeseyyāti. Aññato asuddhimaggena, micchāpaṭipadāya, aniyānāpatena, aññatra satipaṭṭhānehi, aññatra sammappadhānehi, aññatra iddhipādehi, aññatra indriyehi, aññatra balehi, aññatra bojjhaṅgehi, aññatra ariyā aṭṭhaṅgikā maggā santiṃ upasantiṃ vūpasantiṃ nibbutiṃ paṭipassaddhiṃ na eseyya na gaveseyya na pariyeseyyāti- na aññato bhikkhu santimeseyya.

Ajjhattaṃ upasantassāti. Ajjhataṃ rāgaṃ santassa, dosaṃ santassa, mohaṃ santassa ...pe... sabbākusalābhisaṅkhāre santassa upasantassa vūpasantassa nibbutassa paṭipassaddhiyāti- ajjhataṃ upasantassa.

Natthi attā kuto nirattā vāti. **Natthīti** paṭikkhepo. **Attāti** attadiṭṭhi natthi; **nirattāti** ucchedadiṭṭhi natthi. **Attāti** gahitaṃ natthi; **nirattāti** muñcitabbaṃ natthi. Yassatthi gahitaṃ, tassatthi muñcitabbaṃ. Tassa gahitaṃ gāhaṃ (..0274) muñcanaṃ samattikkanto arahā vuddhipārihānivītivatto. So vuṭṭhavāso ciṇṇacaraṇo ...pe... jātima-

raṇasaṃsāro, natthi tassa punabbhavoti- natthi attā kuto nirattā vā.

Tenāha bhagavā-

“Ajjhattamevupasame, na aññato bhikkhu santimeseyya;
ajjhataṃ upasantassa, natthi attā kuto nirattā vā” ti.

155. Majjhe yathā samuddassa, ūmi no jāyatī ʘhito hoti.

Evaṃ ʘhito anejassa, ussadaṃ bhikkhu na kareyya ʘ kuhlñci.

Majjhe yathā samuddassa, ūmi no jāyatī ʘhito hotīti. Samuddo caturāsītiyojana-sahassāni ubbedhena gambhīro. Heṭṭhā cattārīsayojanasahassāni udakaṃ macchakacchapehi kampati. Upari cattārīsayojanasahassāni udakaṃ vātehi kampati. Majjhe cattārīsayojanasahassāni udakaṃ na kampati na vikampati na calati na vedhati nappavedhati na sampavedhati. Anerito aghaṭṭito acalito aluṭito abhanto vūpasanto tatra ūmi no jāyati, ʘhito hoti samuddoti. Evampi majjhe yathā samuddassa ūmi no jāyatī ʘhito hoti.

Atha vā sattannaṃ pabbatānaṃ antarikāsu sattasīdantarā mahāsamuddā. ʘ Tatra udakaṃ na kampati na vikampati na calati na vedhati nappavedhati na sampavedhati. Anerito aghaṭṭito acalito aluṭito abhanto vūpasanto tatra ūmi no jāyati, ʘhito hoti samuddoti. Evampi majjhe yathā samuddassa ūmi no jāyatī ʘhito hoti.

Evaṃ ʘhito anejassāti. Evanti opammasampañipādanaṃ. ʘhitoti lābhēpi na kampati, alābhēpi na kampati, yasepi na kampati, ayasepi na kampati, pasamsāyapi na kampati, nindāyapi na kampati, sukhepi na kampati, dukkhepi na kampati na vikampati na calati na vedhati nappavedhati na sampavedhatīti- evaṃ ʘhito. **Anejassāti eja vuccati taṇhā. Yo rāgo (..0275) sārāgo ...pe... abhijjhā lobho akusalamūlaṃ. Yassesā eja taṇhā pahīnā ucchinnā samucchinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhabbuppattikā ñāṇagginā daḍḍhā, so vuccati anejo. Ejāya pahīnattā anejo; so lābhēpi na iñjati, alābhēpi na iñjati, yasepi na iñjati, ayasepi na iñjati, pasamsāyapi na iñjati, nindāyapi na iñjati, sukhepi na iñjati, dukkhepi na iñjati, na calati na vedhati nappavedhati na sampavedhatīti- evaṃ ʘhito anejassa.**

Ussadaṃ bhikkhu na kareyya kuhlñcīti. Ussadāti sattussadā- rāgussadaṃ ʘ, dosussadaṃ, mohussadaṃ, mānussadaṃ, diṭṭhussadaṃ, kilesussadaṃ, kammussadaṃ na kareyya na janeyya na sañjaneyya na nibbatteyya nābhinibbatteyya. **Kuhlñcīti** kuhlñci kismiñci katthaci ajjhataṃ vā bahiddhā vā ajjhatabahiddhā vāti- ussadaṃ bhikkhu na kareyya kuhlñci.

Tenāha bhagavā-

“Majjhe yathā samuddassa, ūmi no jāyatī ʘhito hoti;

evaṃ ṭhito anejassa, ussadaṃ bhikkhu na kareyya kuhiñcī”ti.

156. Akittayī vivaṭacakkhu, sakkhidhammaṃ parissayavinayaṃ;

Paṭipadaṃ vadehi bhaddante, pātimokkhaṃ atha vāpi samādhim.

Akittayī vivaṭacakkhūti. Akittayīti kittitaṃ ācikkhitaṃ desitaṃ paññapitaṃ paṭṭha-pitaṃ vivaṭaṃ vibhattaṃ uttānīkataṃ pakāsitaṃ akittayī §. **Vivaṭacakkhūti** bhagavā pañcahi cakkhūhi vivaṭacakkhu- maṃsacakkhunāpi vivaṭacakkhu, dibbena cakkhunāpi vivaṭacakkhu, paññācakkhunāpi vivaṭacakkhu, buddhacakkhunāpi vivaṭacakkhu, samantacakkhunāpi vivaṭacakkhu.

Kathaṃ bhagavā maṃsacakkhunāpi vivaṭacakkhu? Maṃsacakkhumhipi bhagavato pañca vaṇṇā saṃvijjanti- nīlo ca vaṇṇo, pītako ca vaṇṇo, lohitaṃ ca (..0276) vaṇṇo, kaṇho ca vaṇṇo, odāto ca vaṇṇo. Akkhilomāni ca bhagavato yattha ca akkhilomāni patitṭhitāni taṃ nīlaṃ hoti sunīlaṃ pāsādikaṃ dassaneyyaṃ umāpupphasamānaṃ §. Tassa parato pītakaṃ hoti supītakaṃ suvaṇṇavaṇṇaṃ pāsādikaṃ dassaneyyaṃ kaṇikārapupphasamānaṃ. Ubhayato ca akkhikūṭāni bhagavato lohitaṃ honti sulohitaṃ pāsādikaṃ dassaneyyāni indagopakasamānāni. Majjhe kaṇhaṃ hoti sukaṇhaṃ alūkhaṃ siniddhaṃ pāsādikaṃ dassaneyyaṃ addāriṭṭhakasamānaṃ §. Tassa parato odātaṃ hoti su-odātaṃ setaṃ paṇḍaraṃ pāsādikaṃ dassaneyyaṃ osadhitārakasamānaṃ. Tena bhagavā pākatikena maṃsacakkhunā attabhāvapariyāpanna purimasucaritakammābhinibbattena samantā yojanaṃ passati divā ceva rattiñca. Yadā hipi caturaṅgasamannāgato andhakāro hoti. Sūriyo vā atthaṅgato hoti. Kāḷapakko ca uposatho hoti. Tibbo ca vanasaṅgo hoti. Mahā ca kāḷamegho § abbuṭṭhito hoti. Evarūpepi caturaṅgasamannāgate andhakāre samantā yojanaṃ passati. Natthi so kuṭṭo § vā kavāṭaṃ vā pākāro vā pabbato vā gaccho vā latā vā āvaraṇaṃ rūpānaṃ dassanāya. Ekañce tilaphalaṃ nimittaṃ katvā tilavāhe pakkhipeyya. Taññeva tilaphalaṃ uddhareyya. Evaṃ parisuddhaṃ bhagavato pākatikaṃ maṃsacakkhu. Evaṃ bhagavā maṃsacakkhunāpi vivaṭacakkhu.

Kathaṃ bhagavā dibbena cakkhunāpi vivaṭacakkhu? Bhagavā dibbena cakkhunā visuddhena atikkantamānusakena satte passati cavamāne upapajjamāne hīne paṇite suvaṇṇe dubbaṇṇe sugate duggate. Yathākammūpage satte pajānāti- “ime vata bhonto sattā kāyaduccaritena samannāgatā vacīduccaritena samannāgatā manoduccaritena samannāgatā ariyānaṃ upavādakā micchādiṭṭhikā micchādiṭṭhikammasamādānā, te kāyassa bhedaṃ paraṃ maraṇā apāyaṃ duggatiṃ vinipātaṃ nirayaṃ upapannā. Ime vā pana bhonto sattā kāyasucaritena samannāgatā vacīsucaritena samannāgatā manosucaritena samannāgatā ariyānaṃ anupavādakā sammādiṭṭhikā sammādiṭṭhikammasamādānā, te kāyassa bhedaṃ paraṃ maraṇā sugatiṃ saggamaṃ lokamaṃ upapannā”ti (..0277). Iti dibbena cakkhunā visuddhena atikkantamānusakena satte passati cavamāne upapajjamāne hīne paṇite suvaṇṇe dubbaṇṇe sugate duggate; yathākammūpage satte pajānāti. Ākaṅkhamāno ca bhagavā ekampi lokadhātuṃ passeyya, dvepi lokadhātuyo passeyya, tissopi lokadhātuyo passeyya, catassopi lokadhātuyo passeyya, pañcapi lokadhātuyo passeyya, dasapi lokadhātuyo passeyya, vīsampi lokadhā-

tuyo passeyya, tiṃsampi lokadhātuyo passeyya, cattālisampi lokadhātuyo passeyya, paññāsampi lokadhātuyo passeyya, satampi lokadhātuyo passeyya, saḥassimpi cūḷanikaṃ lokadhātumaṃ passeyya, dvisahassimpi majjhimikaṃ lokadhātumaṃ passeyya, tisahassimpi lokadhātumaṃ passeyya, mahāsahassimpi § lokadhātumaṃ passeyya. Yāvatakaṃ vā pana ākaṅkheyya tāvatakaṃ passeyya. Evaṃ parisuddhaṃ bhagavato dibbacakkhu. Evaṃ bhagavā dibbena cakkhunāpi vivaṭacakkhu.

Kathaṃ bhagavā paññācakkhunāpi vivaṭacakkhu? Bhagavā mahāpañño puthupañño hāsapañño javanapañño tikkhapañño nibbedhikapañño paññāpabhedakusalo pabhinnañño adhigatapaṭisambhido catuvesārajjappatto dasabaladhārī purisāsabho purisāsīho purisanāgo purisājañño purisadhoraḥyo anantañño anantatejo anantayaso aḍḍho mahaddhano dhanavā netā vinetā anunetā paññāpetā anijjhāpetā pekkhetā pasādetā. So hi bhagavā anuppannaṃ maggaṃ uppādetā, asaṅgataṃ maggaṃ saṅgataṃ, anakkhātaṃ maggaṃ akkhātaṃ, maggaññū maggaḍḍhū maggaḍḍhū maggaḍḍhū ca pana etarahi sāvaka viharanti pacchā samannāgatā.

So hi bhagavā jānaṃ jānāti passaṃ passati, cakkhubhūto ñāṇabhūto dhammabhūto brahmabhūto vattā pavattā atthassa ninnetā amatassa dātā dhammassāmī tathāgato. Natthi tassa bhagavato aññātaṃ adiṭṭhaṃ aviditaṃ asacchikataṃ aphaṣṣitaṃ paññāya. Atītaṃ anāgataṃ paccuppannaṃ § upādāya sabbe dhammā sabbākārena buddhassa bhagavato ñāṇamukhe āpāthaṃ āgacchanti. Yaṃ kiñci neyyaṃ nāma atthi jānitabbaṃ § attattho vā parattho vā ubhayattho vā diṭṭhadhammiko vā attho (..0278) samparāyiko vā attho uttāno vā attho gambhīro vā attho gūḷho vā attho paṭicchanno vā attho neyyo vā attho nīto vā attho anavajjo vā attho nikkilesa vā attho vodāno vā attho paramattho vā attho, sabbaṃ taṃ § antobuddhaññaṃ parivattati.

Sabbaṃ kāyakammaṃ buddhassa bhagavato ñāṇānuparivatti sabbaṃ vacīkammaṃ... sabbaṃ manokammaṃ... atīte buddhassa bhagavato appaṭihataṃ ñāṇaṃ, anāgate paccuppanne appaṭihataṃ ñāṇaṃ. Yāvatakaṃ neyyaṃ tāvatakaṃ ñāṇaṃ, yāvatakaṃ ñāṇaṃ tāvatakaṃ neyyaṃ; neyyapariyantikaṃ ñāṇaṃ ñāṇapariyantikaṃ neyyaṃ, neyyaṃ atikkamitvā ñāṇaṃ nappavattati, ñāṇaṃ atikkamitvā neyyapatho natthi. Aññamaññapariyantatṭhāyino te dhammā. Yathā dvinnaṃ samuggapaṭalānaṃ sammāphusitānaṃ heṭṭhimaṃ samuggapaṭalaṃ uparimaṃ nātivattati, uparimaṃ samuggapaṭalaṃ heṭṭhimaṃ nātivattati, aññamaññapariyantatṭhāyino; evameva buddhassa bhagavato neyyañca ñāṇañca aññamaññapariyantatṭhāyino. Yāvatakaṃ neyyaṃ tāvatakaṃ ñāṇaṃ, yāvatakaṃ ñāṇaṃ tāvatakaṃ neyyaṃ; neyyapariyantikaṃ ñāṇaṃ ñāṇapariyantikaṃ neyyaṃ. Neyyaṃ atikkamitvā ñāṇaṃ nappavattati, ñāṇaṃ atikkamitvā neyyapatho natthi. Aññamaññapariyantatṭhāyino te dhammā.

Sabbadhammesu buddhassa bhagavato ñāṇaṃ pavattati. Sabbe dhammā buddhassa bhagavato āvajjanapaṭibaddhā ākaṅkhaṭṭhā manasikārapaṭibaddhā cittuppādaṭṭhā. Sabbasattesu buddhassa bhagavato ñāṇaṃ pava-

ttati. Sabbesaṃ sattānaṃ bhagavā āsayaṃ jānāti, anusayaṃ jānāti, caritaṃ jānāti, adhimuttiṃ jānāti, apparajakkhe mahārajakkhe tikkhindriye mudindriye svākāre dvākāre suviññāpaye duviññāpaye bhabbābhabbe satte pajānāti. Sadevako loko samārako sabrahmako sassamaṇabrāhmaṇi pajā sadevamanussā antobuddhañāṇe parivattati §.

Yathā ye keci macchakacchapā antamaso timitimiṅgalaṃ upādāya antomahāsamudde parivattanti; evameva sadevako loko samārako sabrahmako sassamaṇabrāhmaṇi pajā sadevamanussā antobuddhañāṇe parivattati §. Yathā ye keci pakkhī antamaso garuḷaṃ venateyyaṃ upādāya ākāsassa padese parivattanti; evameva yepi te (..0279) sārīputtasamā paññāya tepi buddhañāṇassa padese parivattanti; buddhañāṇaṃ devamanussānaṃ paññaṃ pharivā abhibhavitvā tiṭṭhati. Yepi te khattiyapaṇḍitā brāhmaṇapaṇḍitā gahapatipaṇḍitā samaṇapaṇḍitā nipuṇā kataparappavādā vāavedhirūpā vobhindantā maññe caranti paññāgatena diṭṭhigatāni, te pañhaṃ abhisankharitvā abhisankharitvā tathāgataṃ upasaṅkaṃ mitvā pucchanti gūḷhāni ca paṭicchannāni ca. Kathitā visajjitā ca te pañhā bhagavatā honti niddiṭṭhakāraṇā. Upakkhittakā ca te bhagavato sampajjanti. Atha kho bhagavā tattha atirocati yadidaṃ paññāyāti. Evaṃ bhagavā paññācakkhunāpi vivaṭacakkhu.

Kathaṃ bhagavā buddhacakkhunāpi vivaṭacakkhu? Bhagavā buddhacakkhunā lokaṃ volokento addasa satte apparajakkhe mahārajakkhe tikkhindriye mudindriye svākāre dvākāre suviññāpaye duviññāpaye appekacce paralokavajjabhaya-dassāvino viharante, appekacce na paralokavajjabhaya-dassāvino viharante. Seyyathāpi nāma uppaliniyaṃ vā paduminiyaṃ vā puṇḍarīkiniyaṃ vā appekaccāni uppalāni vā padumāni vā puṇḍarīkāni vā udake jātāni udake saṃvaḍḍhāni udakā anuggatāni antonimuggaposīni, appekaccāni uppalāni vā padumāni vā puṇḍarīkāni vā udake jātāni udake saṃvaḍḍhāni samodakaṃ ṭhitāni, appekaccāni uppalāni vā padumāni vā puṇḍarīkāni vā udake jātāni udake saṃvaḍḍhāni udakā accuggamma tiṭṭhanti anupalittāni udakena; evameva bhagavā buddhacakkhunā lokaṃ volokento addasa satte apparajakkhe mahārajakkhe tikkhindriye mudindriye svākāre dvākāre suviññāpaye duviññāpaye appekacce paralokavajjabhaya-dassāvino viharante, appekacce na paralokavajjabhaya-dassāvino viharante. Jānāti bhagavā- “ayaṃ puggalo rāgacarito, ayaṃ dosacarito, ayaṃ mohacarito, ayaṃ vitakkacarito, ayaṃ saddhācarito, ayaṃ ñāṇacarito”ti. Rāgacaritassa bhagavā puggalassa asubhakathaṃ katheti; dosacaritassa bhagavā puggalassa mettābhāvanaṃ ācikkhati; mohacaritassa bhagavā puggalassa uddese paripucchāya kālena dhammassavane kālena dhammasākacchāya garusaṃvāse nive-seti; vitakkacaritassa bhagavā puggalassa ānāpānassatiṃ ācikkhati; saddhācaritassa bhagavā puggalassa pasādanīyaṃ nimittaṃ ācikkhati buddhasubodhiṃ (..028 dhammasudhammataṃ saṅghasuppaṭipattiṃ silāni ca; attano ñāṇacaritassa bhagavā puggalassa ācikkhati vipassanānimittaṃ aniccākāraṃ dukkhākāraṃ anatākāraṃ.

“Sele yathā pabbatamuddhaniṭṭhito, yathāpi passe janataṃ samantato;

tathūpamaṃ dhammamayaṃ sumedha, pāsādamāruyha samantacakkhu;
sokāvatiṇṇaṃ janatamapetasoko, avekkhassu jātijarābhibhūtaṃ” ti.

Evaṃ bhagavā buddhacakkhunāpi vivaṭacakkhu.

Kathaṃ bhagavā samantacakkhunāpi vivaṭacakkhu? **Samantacakkhu** vuccati sabbaññutaññaṃ. Bhagavā sabbaññutaññaṇena upeto samupeto upagato samupagato upapanno samupapanno samannāgato.

“Na tassa adiṭṭhamidhatthi kiñci, atho aviññātamajānitabbaṃ;

sabbaṃ abhiññāsi yadatthi neyyaṃ, tathāgato tena samantacakkhū” ti.

Evaṃ bhagavā samantacakkhunāpi vivaṭacakkhūti- akittayi vivaṭacakkhu.

Sakkhidhammaṃ parissayavinayanti. Sakkhidhammanti na itihitihaṃ, na itiki-
rāya, na paramparāya, na piṭakasampadāya, na takkahetu, na nayahetu, na ākāra-
parivitakkena, na diṭṭhinijjhānakkhantiyā sāmaṃ sayamabhiññātaṃ attapa-
ccakkhaṃ dhammanti- sakkhidhammaṃ. **Parissayavinayanti. Parissayāti** dve
parissayā- pākaṭaparissayā ca paṭicchannaparissayā ca. Katame pākaṭapari-
ssayā? Sīhā byagghā dīpī acchā taracchā kokā mahiṃsā § hatthī ahi vicchikā
satapadī, corā vā assu mānavā vā katakammā vā akatakammā vā, cakkhurogo
sotarogo ghānarogo jivhārogo kāyarogo sīsarogo kaṇṇarogo mukharogo danta-
rogo kāso sāso pināso ḍāho § jaro kucchirogo mucchā pakkhandikā sūlā visūcikā
kuṭṭhaṃ gaṇḍo kilāso soso apamāro (..0281) daddu kaṇḍu kacchu rakhasā vita-
cchikā

lohitapittam § madhumeho aṃsā piḷakā bhagandalā, pittasamuṭṭhānā ābādhā semhasamuṭṭhānā ābādhā vātasamuṭṭhānā ābādhā sannipātikā ābādhā utupariṇāmajā ābādhā visamaparihārajā ābādhā opakkamikā ābādhā kammavipākajā ābādhā, sītam uṇham jighacchā pipāsā uccāro passāvo ḍaṃsamakasavātātapasarīsapasamphassā iti vā- ime vuccanti pākaṭaparissayā.

Katame paṭicchannaparissayā? Kāyaduccaritam vacīduccaritam manoduccaritam kāmaccchandanivaraṇam byāpādanīvaraṇam thinamiddhanīvaraṇam uddhaccakukkuccanīvaraṇam vicikicchānīvaraṇam rāgo doso moho kodho upanāho makkho paḷāso issā macchariyam māyā sāṭheyyam thambho sārambho māno atimāno mado pamādo, sabbe kilesā sabbe duccharitā sabbe darathā sabbe pariḷāhā sabbe santāpā sabbākusalābhisaṅkhārā- ime vuccanti paṭicchannaparissayā.

Parissayāti kenatṭhena parissayā? Parisahantīti parissayā, parihānāya saṃvattantīti parissayā, tatrāsayāti parissayā. Katham parisahantīti parissayā? Te parissayā tam puggalam saṅgati parisahanti abhibhavanti ajjhottharanti pariyādiyanti maddanti. Evaṃ parisahantīti- parissayā.

Katham parihānāya saṃvattantīti parissayā? Te parissayā kusalānam dhammānam antarāyāya parihānāya saṃvattanti. Katamesam kusalānam dhammānam? Sammāpaṭipadāya anulomapaṭipadāya apaccanīkapaṭipadāya aviruddhapaṭipadāya anvatthapaṭipadāya dhammānudhammapaṭipadāya sīlesu paripūrākāritāya indriyesu guttadvāratāya bhojane mattaññutāya jāgariyānuyogassa satisampajaññassa catunnam satipaṭṭhānānam bhāvanānuyogassa catunnam sammappadhānānam catunnam iddhipādānam pañcannam indriyānam pañcannam balānam sattannam bojjhaṅgānam ariyassa aṭṭhaṅgikassa maggassa bhāvanānuyogassa- imesam kusalānam dhammānam antarāyāya parihānāya saṃvattanti. Evampi parihānāya saṃvattantīti- parissayā.

Katham (..0282) tatrāsayāti parissayā? Tatthete pāpakā akusalā dhammā uppajjanti attabhāvasannissayā. Yathā bile bilāsayā pāṇā sayanti, dake dakāsayā pāṇā sayanti, vane vanāsayā pāṇā sayanti, rukkhe rukkhāsayā pāṇā sayanti; evameva tatthete pāpakā akusalā dhammā uppajjanti attabhāvasannissayāti. Evampi tatrāsayāti- parissayā.

Vuttañhetam bhagavatā- “sāntevāsiko, bhikkhave, bhikkhu sācariyako dukkham na phāsu viharati. Kathaṅca, bhikkhave, bhikkhu sāntevāsiko sācariyako dukkham na phāsu viharati? Idha, bhikkhave, bhikkhuno cakkhunā rūpam disvā uppajjanti pāpakā akusalā dhammā sarasaṅkappā saññojaniyā, tyassa anto vasanti anvāssavanti pāpakā akusalā dhammāti. Tasmā sāntevāsikoti vuccati. Te nam samudācaranti, samudācaranti § nam pāpakā akusalā dhammāti. Tasmā sācariyakoti vuccati.

“Puna caparam, bhikkhave, bhikkhuno sotena saddam sutvā ...pe... ghānena gandham ghāyitvā... jivhāya rasam sāyitvā... kāyena phoṭṭhabbam phusitvā ... manasā dhammam viññāya uppajjanti pāpakā akusalā dhammā sarasaṅkappā saññojaniyā, tyassa anto vasanti anvāssavanti pāpakā akusalā dhammāti. Tasmā sāntevāsikoti vuccati. Te nam samudācaranti, samudācaranti nam pāpakā aku-

salā dhammāti. Tasmā sācariyakoti vuccati. Evaṃ kho, bhikkhave, bhikkhu sāntevāsiko sācariyako dukkhaṃ na phāsu viharatī” ti. Evampi tatrāsayāti- parissayā.

Vuttañhetam bhagavatā- “tayome, bhikkhave, antarāmalā antarā-amittā antarāsapattā antarāvadhakā antarāpaccatthikā. Katame tayo? Lobho, bhikkhave, antarāmalā § antarā-amitto antarāsapatto antarāvadhako antarāpaccatthiko; doso, bhikkhave ...pe... moho, bhikkhave, antarāmalā antarā-amitto antarāsapatto antarāvadhako antarāpaccatthiko. Ime kho, bhikkhave, tayo antarāmalā antarā-amittā antarāsapattā antarāvadhakā antarāpaccatthikā” ti.

“Anatthajanano (..0283) lobho, lobho cittappakopano; bhayamantarato jātam, tam jano nāvabujjhati.

“Luddho attham na jānāti, luddho dhammam na passati; andhantamam § tadā hoti, yam lobho sahate naram.

“Anatthajanano doso, doso cittappakopano; bhayamantarato jātam, tam jano nāvabujjhati.

“Kuddho attham na jānāti, kuddho dhammam na passati; andhantamam tadā hoti, yam doso sahate naram.

“Anatthajanano moho, moho cittappakopano; bhayamantarato jātam, tam jano nāvabujjhati.

“Mūḷho attham na jānāti, mūḷho dhammam na passati; andhantamam tadā hoti, yam moho sahate naran” ti.

Evampi tatrāsayāti- parissayā.

Vuttañhetam bhagavatā- “tayo kho, mahārāja, purisassa dhammā ajjhataṃ uppajjamānā uppajjanti ahitāya dukkhāya aphāsuvihārāya. Katame tayo? Lobho kho, mahārāja, purisassa dhammo ajjhataṃ uppajjamāno uppajjati ahitāya dukkhāya aphāsuvihārāya; doso kho, mahārāja ...pe... moho kho, mahārāja, purisassa dhammo ajjhataṃ uppajjamāno uppajjati ahitāya dukkhāya aphāsuvihārāya. Ime kho, mahārāja, tayo purisassa dhammā ajjhataṃ uppajjamānā uppajjanti ahitāya dukkhāya aphāsuvihārāya.

“Lobho doso ca moho ca, purisam pāpacetasam; hiṃsanti attasambhūtā, tacasāramva samphalan” ti.

Evampi tatrāsayāti- parissayā.

Vuttañhetam (..0284) bhagavatā-

“Rāgo ca doso ca ito nidānā, aratī ratī lomahaṃso itojā; ito samuṭṭhāya manovittakkā, kumārakā dhaṅkamivossajantī” ti.

Evampi tatrāsayāti- parissayā.

Parissayavinayanti parissayavinayaṃ parissayappahānaṃ parissayavūpasamaṃ parissayapaṭinissaggaṃ parissayapaṭipassaddhiṃ amataṃ nibbānanti-sakkhidhammaṃ parissayavinayaṃ.

Paṭipadam vadehi bhaddanteti. Paṭipadam vadehi- sammāpaṭipadam anuloma-paṭipadam apaccanīkapaṭipadam aviruddhapaṭipadam anvatthapaṭipadam dhammānudhammapaṭipadam sīlesu paripūrakāritaṃ indriyesu guttadvārataṃ bhojane mattaññutaṃ jāgariyānuyogaṃ satisampajaññaṃ cattāro satipaṭṭhāne

cattāro sammappadhāne cattāro iddhipāde pañcindriyāni pañca balāni satta bojjhaṅge ariyaṃ atthaṅgikaṃ maggaṃ nibbānañca nibbānagāminiñca paṭipadaṃ vadehi ācikkha desehi paññapehi paṭṭhapehi vivara vibhaja uttānīkarohi pakāse-hīti- paṭipadaṃ vadehi. **Bhaddante**ti so nimmito buddhaṃ bhagavantaṃ ālapati. Atha vā yaṃ tvaṃ dhammaṃ ācikkhasi desesi paññapesi paṭṭhapesi vivari vibhaji uttānī-akāsi pakāsesi sabbam taṃ sundaram bhaddakaṃ kalyāṇam anavajjaṃ sevittabanti- paṭipadaṃ vadehi bhaddante.

Pātimokkhaṃ atha vāpi samādhinti. Pātimokkhanti sīlaṃ paṭiṭṭhā ādi caraṇaṃ saṃyamo saṃvaro mukhaṃ pamukhaṃ kusalānaṃ dhammānaṃ samāpattiyā. **Atha vāpi samādhinti** yā cittassa ṭhiti saṅṭhiti avatṭhiti avisāhāro avikkhepo avisā-hatamānasatā samatho samādhindriyaṃ samādhibalaṃ sammāsamādhīti- pāti-mokkhaṃ atha vāpi samādhiṃ.

Tenāha so nimmito-

“Akittayī vivaṭacakkhu, sakkhidhammaṃ parissayavinayaṃ;
paṭipadaṃ vadehi bhaddante, pātimokkhaṃ atha vāpi samādhin”ti.

157. Cakkhūhi (..0285) **neva lolassa, gāmakathāya āvaraye sotaṃ.**

Rase ca nānugijjheyya, na ca mamāyetha kiñci lokasmiṃ.

Cakkhūhi neva lolassāti. Kathaṃ cakkhuloloti? Idhekacco cakkhuloliyena sama-nnāgato hoti- “adiṭṭhaṃ dakkhitabbaṃ, diṭṭhaṃ samatikkamitabban”ti ārāmena ārāmaṃ uyyānena uyyānaṃ gāmena gāmaṃ nigamena nigamaṃ nagarena nagaraṃ raṭṭhena raṭṭhaṃ janapadena janapadaṃ dīghacārikaṃ anavaṭṭhitacā-rikaṃ § anuyutto ca hoti rūpassa dassanāya. Evampi cakkhulolo hoti.

Atha vā bhikkhu antaragharaṃ pavittṭho vithiṃ paṭipanno asaṃvuto gacchati hatthiṃ olokento, assaṃ olokento, rathaṃ olokento, pattiṃ olokento, itthiyo olo-kento, purise olokento, kumārake olokento, kumārikāyo olokento, antarāpaṇaṃ olokento, gharamukhāni olokento, uddhaṃ olokento, adho olokento, disāvidisaṃ vipekkhamāno gacchati. Evampi cakkhulolo hoti.

Atha vā bhikkhu cakkhunā rūpaṃ disvā nimittaggāhī hoti anubyañjanaggāhī. Yatvādhikaraṇaṃ cakkhundriyaṃ asaṃvutaṃ viharantaṃ abhijjhādoma-nassā pāpakā akusalā dhammā anvāssaveyyuṃ, tassa saṃvarāya na paṭipajjati, na rakkhati cakkhundriyaṃ, cakkhundriye na saṃvaraṃ āpajjati. Evampi cakkhu-lolo hoti.

Yathā vā paneke bhonto samaṇabrāhmaṇā saddhādeyyāni bhojanāni bhuñjitvā te evarūpaṃ visūkadassanaṃ anuyuttā viharanti, seyyathidaṃ- naccaṃ gītaṃ vāditaṃ pekkhaṃ akkhānaṃ pāṇissaraṃ vetālaṃ kumbhathūṇaṃ § sobhanakaṃ § caṇḍālaṃ vaṃsaṃ dhovanaṃ hatthiyuddhaṃ assayuddhaṃ mahimsayuddhaṃ § usabhayuddhaṃ ajayuddhaṃ meṇḍayuddhaṃ kukkuṭayuddhaṃ vaṭṭaka-yuddhaṃ daṇḍayuddhaṃ muṭṭhiyuddhaṃ nibbuddhaṃ uyyodhikaṃ balaggaṃ senābyūhaṃ anīkadassanaṃ iti vā. Evampi cakkhulolo hoti.

Kathaṃ (..0286) na cakkhulolo hoti? Idha bhikkhu antaragharaṃ pavittṭho vithiṃ paṭipanno asaṃvuto gacchati na hatthiṃ olokento, na assaṃ olokento, na rathaṃ olokento, na pattiṃ olokento, na itthiyo olokento, na purise olokento, na kumārake

olokento, na kumārikāyo olokento, na antarāpaṇaṃ olokento, na gharamukhāni olokento, na uddhaṃ olokento, na adho olokento, na disāvidisāvipekkhamāno gacchati. Evampi na cakkhulolo hoti.

Atha vā bhikkhu cakkhunā rūpaṃ disvā na nimittaggāhī hoti nānubyañjana-ggāhī. Yatvādhikaraṇaṃ cakkhundriyaṃ asaṃvutaṃ viharantaṃ abhijjhādo-manassā pāpakā akusalā dhammā anvāssaveyyuṃ, tassa

saṃvarāya paṭipajjati, rakkhati cakkhundriyaṃ, cakkhundriye saṃvaram āpajjati. Evampi na cakkhulolo hoti.

Yathā vā paneke bhonto samaṇabrāhmaṇā saddhādeyyāni bhojanāni bhuñjitvā te evarūpaṃ visūkadassanaṃ ananuyuttā viharanti, seyyathidaṃ- naccaṃ gītaṃ vāditaṃ pekkhaṃ akkhānaṃ ...pe... anīkadassanaṃ iti vā. Evarūpā visūkadassanā paṭivirato hoti. Evampi na cakkhulolo hoti.

Cakkhūhi neva lolassāti. Cakkhuloliyaṃ pajaheyya vinodeyya byantiṃ kareyya anabhāvaṃ gameyya, cakkhuloliyā ārato assa virato paṭivirato nikkhanto nissaṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā vihareyyāti- cakkhūhi neva lolassa.

Gāmakathāya āvaraye sotanti. Gāmakathā vuccati bāttiṃsa tiracchānakathā, seyyathidaṃ- rājakathā corakathā mahāmattakathā senākathā bhayakathā yuddhakathā annakathā pānakathā vatthakathā yānakathā sayanakathā mālākathā gandhakathā ñātikathā gāmakathā nigamakathā nagarakathā janapadākathā itthikathā § sūrakathā visikhākathā kumbhaṭṭhānakathā pubbapetakathā nānattakathā lokakkhāyikā samuddakkhāyikā itibhavābhavakathā iti vā. **Gāmakathāya āvaraye sotanti** (..0287). Gāmakathāya sotaṃ āvareyya nivāreyya saṃvareyya rakkheyya gopeyya pidaheyya pacchindeyyāti- gāmakathāya āvaraye sotaṃ.

Rase ca nānugijjheyāti. Rase cāti mūlaraso khandharaso tacaraso pattaraso puppharaso phalaraso ambilaṃ madhuraṃ tittakaṃ kaṭukaṃ loṇikaṃ khārikaṃ lambikaṃ kasāvo sādu asādu sītaṃ uṇhaṃ. Santeke samaṇabrāhmaṇā rasa-giddhā; te jivhaggena rasaggāni pariyesantā āhiṇḍanti, te ambilaṃ labhitvā anambilaṃ pariyesanti, anambilaṃ labhitvā ambilaṃ pariyesanti ...pe... sītaṃ labhitvā uṇhaṃ pariyesanti, uṇhaṃ labhitvā sītaṃ pariyesanti. Te yaṃ yaṃ labhitvā tena tena na tussanti, aparāparaṃ pariyesanti, manāpikesu rasesu rattā giddhā gadhitā mucchitā ajjhosannā laggā laggitā palibuddhā. Yassesā rasataṇhā pahīnā samucchinnā ...pe... ñāṇagginā daḍḍhā, so paṭisaṅkhā yoniso āhāraṃ āhāreti neva davāya ...pe... anavajjatā ca phāsuvihāro cāti.

Yathā vaṇaṃ ālimpeyya yāvadeva āruhaṇatthāya §, yathā vā pana akkhaṃ abbhāñjeyya yāvadeva bhārassa nittharaṇatthāya, yathā vā puttamaṃsaṃ āhāraṃ āhāreyya yāvadeva kantārassa nittharaṇatthāya; evamevaṃ bhikkhu paṭisaṅkhā yoniso āhāraṃ āhāreti neva davāya ...pe... anavajjatā ca phāsuvihāro cāti rasataṇhaṃ pajaheyya vinodeyya byantiṃ kareyya anabhāvaṃ gameyya, rasataṇhāya ārato assa virato paṭivirato nikkhanto nissaṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā vihareyyāti- rase ca nānugijjheyya.

Na ca mamāyetha kiñci lokasminti. Mamattāti dve mamattā- taṇhāmamattañca diṭṭhimamattañca ...pe... idaṃ taṇhāmamattaṃ ...pe... idaṃ diṭṭhimamattaṃ. Taṇhāmamattaṃ pahāya diṭṭhimamattaṃ paṭinissajjitvā cakkhuṃ na mamāyeyya na gaṇheyya na parāmaseyya nābhiniviseyya; sotaṃ... ghānaṃ... jivhaṃ... kāyaṃ... rūpe... sadde... gandhe... rase... phoṭṭhabbe... kulaṃ... gaṇaṃ... āvāsaṃ... lābhaṃ... yasaṃ... pasaṃsaṃ... sukhaṃ... cīvaraṃ... piṇḍapātaṃ... senāsaṃ... gilānapaccayabhesajjaparikkhāraṃ... kāmādhātuṃ... rūpadhātuṃ... arūpadhātuṃ... kāmabhavaṃ... rūpabhavaṃ... arūpabhavaṃ... saññābha-

vaṃ... asaññābhavaṃ... nevasaññānāsaññābhavaṃ ... ekavokārabhavaṃ...
catuvokārabhavaṃ... pañcavokārabhavaṃ (..0288) ... atītaṃ... anāgataṃ...
paccuppannaṃ... diṭṭhasutamutaviññātabbe dhamme na mamāyeyya na
gaṇheyya na parāmaseyya nābhiniviseyya. **Kiñcīti** kiñci rūpagataṃ vedanāgataṃ
saññāgataṃ sañkhāragataṃ viññāṇagataṃ. **Lokasminti** apāyaloke ...pe... āyata-
naloketi- na ca mamāyetha kiñci lokasmiṃ.

Tenāha bhagavā-

“Cakkhūhi neva lolassa, gāmakathāya āvaraye sotaṃ;
rase ca nānugijjheyya, na ca mamāyetha kiñci lokasmiṃ”ti.

158. Phassena yadā phuṭṭhassa, paridevaṃ bhikkhu na kareyya kuhiñci.

Bhavañca nābhijappeyya, bheravesu ca na sampavedheyya.

Phassena yadā phuṭṭhassāti. Phassoti rogaphasso. Rogaphassena phuṭṭho
pareto samohito samannāgato assa; cakkhurogena phuṭṭho pareto samohito
samannāgato assa, sotarogena ...pe... ghānarogena... jivhārogena... kāyaroge-
na... sīsarogena... kaṇṇarogena... mukharogena... dantarogena... kāsena...
sāsena... pināsena... ḍāhena... jarena... kucchirogena... mucchāya... pakkha-
ndikāya... sūlāya... visūcikāya... kuṭṭhena... gaṇḍena... kilāsena... sosena... apa-
mārena... dadduyā... kaṇḍuyā ... kacchuyā... rakhasāya... vitacchikāya... lohite-
na... pittena... madhumeheyya... aṃsāya... piḷakāya... bhagandalena... pittasamu-
ṭṭhānena ābādhena... semhasamuṭṭhānena ābādhena... vātasamuṭṭhānena ābā-
dhena... sannipātikena ābādhena... utupariṇāmajena ābādhena... visamaparihā-
rajena ābādhena... opakamikena ābādhena... kammavipākajena ābādhena...
sītena... uṇhena... jighacchāya... pipāsāya... uccārena... passāvena... ḍaṃsama-
kasavātātapasarīsapasamphassehi phuṭṭho pareto samohito samannāgato assāti-
phassena yadā phuṭṭhassa.

Paridevaṃ bhikkhu na kareyya kuhiñcīti. Ādevaṃ paridevaṃ ādevanaṃ paride-
vanaṃ ādevitattaṃ paridevitattaṃ vācā palāpaṃ vippalāpaṃ lālappaṃ lālappā-
yanaṃ lālappāyitattaṃ na kareyya na janeyya na sañjaneyya na (..0289) nibba-
tṭheyya nābhinibbatteyya. **Kuhiñcīti** kuhiñci kimhici katthaci ajjhattaṃ vā bahiddhā
vā ajjhatabhiddhā vāti- paridevaṃ bhikkhu na kareyya kuhiñci.

Bhavañca nābhijappeyyāti. Kāmabhavaṃ na jappeyya, rūpabhavaṃ na
jappeyya, arūpabhavaṃ na jappeyya na pajappeyya nābhijappeyyāti- bhavañca
nābhijappeyya.

Bheravesu ca na sampavedheyyāti. Bheravāti ekenākārena bhayampi bhera-
vampi taññeva. Vuttañhettaṃ bhagavatā- “etaṃ nūna taṃ bhayaṃ bheravaṃ na
jahe āgacchatī”ti. Bahiddhārammaṇaṃ vuttaṃ sihā byagghā dipī acchā taracchā
kokā mahiṃsā assā hatthī ahi vicchikā satapadī, corā vā assu mānavā vā kata-
kammā vā akatakammā vā. Athāparena ākārena bhayaṃ vuccati ajjhattikaṃ citta-
samuṭṭhānaṃ bhayaṃ bhayānakaṃ chambhitattaṃ lomahaṃso cetaso ubbego
utrāso, jātibhayaṃ jarābhayaṃ byādhībhayaṃ maraṇabhayaṃ rājabhayaṃ cora-
bhayaṃ aggībhayaṃ udakabhayaṃ attānuvādabhayaṃ parānuvādabhayaṃ
daṇḍabhayaṃ duggatībhayaṃ ūmībhayaṃ kumbhīlabhayaṃ āvaṭṭabhayaṃ susu-

kābhayaṃ § ājivikabhayaṃ asilokabhayaṃ parisāya sārabbhayaṃ madana-
bhayaṃ duggatibhayaṃ bhayaṃ bhayānakaṃ chambhitattaṃ lomahaṃso cetaso
ubbego utrāso. **Bheravesu ca na sampavedheyyā**ti bherave passivā vā suṇitvā
vā na vedheyya na pavedheyya na sampavedheyya na taseyya na uttaseyya na
paritaseyya na bhāyeyya na santāsaṃ āpajjeyya, abhīrū assa achambhī anutrāsī
apalāyī, pahīnabhayaṃ bheravo vigatalomahaṃso vihareyyāti- bheravesu ca na
sampavedheyya.

Tenāha bhagavā-

“Phassena yadā phuṭṭhassa, paridevaṃ bhikkhu na kareyya kuhiñci;
bhavañca nābhijappeyya, bheravesu ca na sampavedheyyā”ti.

159. Annānamatho pānānaṃ, khādaniyānamathopi vatthānaṃ;

Laddhā na sannidhiṃ kayirā, na ca parittase tāni alabhamāno.

Annānamatho (..0290) **pānānaṃ, khādaniyānamathopi vatthānanti.** Annānanti
odano kummāso sattu maccho maṃsaṃ. **Pānānanti** aṭṭha pānāni- ambapānaṃ,
jambupānaṃ, cocapānaṃ, mocapānaṃ, madhupānaṃ, muddikapānaṃ, sāluka-
pānaṃ, phārusakapānaṃ. Aparānipi aṭṭha pānāni- kosambapānaṃ, kolapānaṃ,
badarapānaṃ, ghatapānaṃ, telapānaṃ, payopānaṃ, yāgupānaṃ, rasapānaṃ.
Khādaniyānanti piṭṭhakhajjakaṃ, pūvakhajjakaṃ, mūlakhajjakaṃ, tacakhajjakaṃ,
pattakhajjakaṃ, pupphakhajjakaṃ, phalakhajjakaṃ. **Vatthānanti** cha cīvarāni-
khomaṃ, kappāsikaṃ, koseyyaṃ, kambalaṃ, sāṇaṃ, bhaṅganti- annānamatho
pānānaṃ khādaniyānamathopi vatthānaṃ.

Laddhā na sannidhiṃ kayirāti. **Laddhāti** laddhā labhitvā adhigantvā vinditvā
paṭilabhitvā na kuhanāya, na lapanāya, na nemittikatāya, na nippesikatāya, na
lābhena lābhaṃ nijigīsanatāya §, na kaṭṭhadānena, na veḷudānena, na pattadā-
nena, na pupphadānena, na phaladānena, na sinānadānena, na cuṇṇadānena, na
mattikādānena, na dantakaṭṭhadānena, na mukhodakadānena, na cāṭukamyatāya,
na muggasūpyatāya §, na pāribhaṭṭayayatāya, na piṭṭhamaddikatāya §, na vatthu-
vijjāya, na tiracchānavijjāya, na aṅgavijjāya, na nakkhattavijjāya, na dūtagama-
nena, na paṇṇagamanena, na jaṅghapesaniyena, na vejjakammena, na navaka-
mmena, na piṇḍapaṭiṇḍakena, na dānānuppādānena dhammena samena
laddhā labhitvā adhigantvā vinditvā paṭilabhitvāti- laddhā. **Na sannidhiṃ kayirāti**
annasannidhiṃ pānasannidhiṃ vatthasannidhiṃ yānasannidhiṃ sayanasa-
nnidhiṃ gandhasannidhiṃ āmisasannidhiṃ na kareyya na janeyya na sañjaneyya
na nibbatteyya nābhinibbatteyyāti- laddhā na sannidhiṃ kayirā.

Na ca parittase tāni alabhamānoti. Annaṃ vā na labhāmi, pānaṃ vā na
labhāmi, vatthaṃ vā na labhāmi, kulaṃ vā na labhāmi, gaṇaṃ vā na labhāmi,
āvāsaṃ vā na labhāmi, lābhaṃ vā na labhāmi, yasaṃ vā na labhāmi, pasamaṃ
vā na labhāmi, sukhaṃ vā na labhāmi, cīvaraṃ vā na labhāmi, piṇḍapātaṃ vā na
labhāmi, senāsaṃ vā na labhāmi, gilānapaccayabhesajjaparikkhāraṃ vā na
labhāmi, gilānupaṭṭhākaṃ vā na labhāmi, “appaññātomhi”ti na taseyya na utta-
seyya na parittaseyya na bhāyeyya na santāsaṃ āpajjeyya (..0291), abhīrū assa
achambhī anutrāsī apalāyī, pahīnabhayaṃ bheravo vigatalomahaṃso vihareyyāti-

na ca parittase tāni alabhamāno.

Tenāha bhagavā-

“Annānamatho pānānaṃ, khādaniyānamathopi vatthānaṃ;
laddhā na sannidhiṃ kayirā, na ca parittase tāni alabhamāno”ti.

160. Jhāyī na pādaloḷassa, virame kukkuccā nappamajjeyya;

Athāsanesu sayanesu, appasaddesu bhikkhu vihareyya.

Jhāyī na pādaloḷassāti. Jhāyīti paṭhamenapi jhānena jhāyī, dutiyenapi jhānena jhāyī, tatiyenapi jhānena jhāyī, catutthenapi jhānena jhāyī, savitakkasavicārenapi jhānena jhāyī, avitakkavicāramattenapi jhānena jhāyī, avitakka-avicārenapi jhānena jhāyī, sappītikenapi jhānena jhāyī, nippītikenapi jhānena jhāyī, pītisahagatenapi jhānena jhāyī, sātasahagatenapi jhānena jhāyī,

sukhasahagatenapi jhānena jhāyī, upekkhāsahagatenapi jhānena jhāyī, suññate-
napi jhānena jhāyī, animittenapi jhānena jhāyī, appaṇihitenapi jhānena jhāyī, loki-
yenapi jhānena jhāyī, lokuttarenapi jhānena jhāyī, jhānarato ekattamanuyutto para-
matthagarakoti §- jhāyī.

Na pādalolessāti. Kathaṃ pādalo hoti? Idhekacco pādaloiyena samannāgato
hoti āramena āramaṃ uyyānena uyyānaṃ gāmena gāmaṃ nigamena nigamaṃ
nagarena nagaraṃ raṭṭhena raṭṭhaṃ janapadena janapadaṃ dīghacārikaṃ anava-
ṭṭhitacārikaṃ anuyutto viharati. Evampi pādalo hoti.

Atha vā bhikkhu antopisaṅghārāme pādaloiyena samannāgato hoti. Na attha-
hetu na kāraṇahetu uddhato avūpasantacitto pariveṇato pariveṇaṃ gacchati vihā-
rato vihāraṃ gacchati aḍḍhayogato (..0292) aḍḍhayogaṃ gacchati pāsādato
pāsādaṃ gacchati hammiyato hammiyaṃ gacchati guhāya guhaṃ gacchati leṇato
leṇaṃ gacchati kuṭito kuṭiṃ gacchati kūṭāgārato kūṭāgāraṃ gacchati aṭṭato aṭṭaṃ
gacchati māḷato māḷaṃ gacchati uddaṇḍato uddaṇḍaṃ gacchati upaṭṭhānasāto
upaṭṭhānasālaṃ gacchati maṇḍalamāḷato maṇḍalamāḷaṃ gacchati rukkhamaḷato
rukkhamaḷaṃ gacchati. Yattha vā pana bhikkhū nisīdanti taḥiṃ gacchati, tattha
ekassa vā dutiyo hoti, dvinnaṃ vā tatiyo hoti, tiṇṇaṃ vā catuttho hoti. Tattha
bahuṃ samphappalāpaṃ palapati, seyyathidaṃ- rājakathaṃ corakathaṃ mahā-
mattakathaṃ senākathaṃ bhayakathaṃ yuddhakathaṃ annakathaṃ pānakathaṃ
vatthakathaṃ yānakathaṃ sayanakathaṃ mālākathaṃ gandhakathaṃ ñātikathaṃ
gāmakathaṃ nigamakathaṃ nagarakathaṃ janapadakathaṃ itthikathaṃ sūra-
kathaṃ visikhākathaṃ kumbhaṭṭhānakathaṃ pubbapetakathaṃ nānattakathaṃ
lokakkhāyikaṃ samuddakkhāyikaṃ iti bhavābhavakathaṃ iti vā. Evampi pādalo
hoti.

Na pādalolessāti. Pādaloiyāṃ pajaheyya vinodeyya byantiṃ kareyya ana-
bhāvaṃ gameyya, pādaloiyā ārato assa virato paṭivirato nikkhanto nissaṭo vippa-
mutto visaññutto vimariyādikatena cetasā vihareyya careyya vicareyya iriyeyya
vatteyya pāleyya yapeyya yāpeyya, paṭisallānārāmo assa paṭisallānarato ajjhataṃ
cetosamathamanuyutto anirākatajjhāno vipassanā samannāgato brūhetā suññā-
gārānaṃ jhāyī jhānarato ekattamanuyutto paramatthagarakoti- jhāyī na pādalo-
lassa.

Virame kukkucā nappamajjeyyāti. Kukkuccanti hatthakukkuccampi kukkucāṃ,
pādakukkuccampi kukkucāṃ, hatthapādakukkuccampi kukkucāṃ, akappiye
kappiyasaññitā, kappiye akappiyasaññitā, avajje vajjasaññitā, vajje avajjasaññitā,
yaṃ evarūpaṃ kukkucāṃ kukkucāyanā kukkucāyitattaṃ cetaso vippaṭisāro
manovilekho- idaṃ vuccati kukkucāṃ.

Api ca dvīhi kāraṇehi uppajjati kukkucāṃ cetaso vippaṭisāro manovilekho-
katattā ca akatattā ca. Kathaṃ katattā ca akatattā ca uppajjati kukkucāṃ cetaso
vippaṭisāro manovilekho? “Kataṃ me kāyaduccaritaṃ, akataṃ me kāyasucaritaṃ”-
ti uppajjati kukkucāṃ cetaso (..0293) vippaṭisāro manovilekho, “kataṃ me vacīdu-
ccaritaṃ, akataṃ me vacīsucaritaṃ”ti uppajjati kukkucāṃ cetaso vippaṭisāro
manovilekho, “kataṃ me manoduccaritaṃ, akataṃ me manosucaritanti ...pe...

“kato me pāṇātipāto, akatā me pāṇātipātā veramaṇī”ti uppajjati kukkucçaṃ ...pe... manovilekko, “katam me adinnādānaṃ... kato me kāmesumicchācāro... kato me musāvādo... katā me pisuṇavācā... katā me pharusavācā... kato me samphappalāpo... katā me abhijjhā... kato me byāpādo... katā me micchādiṭṭhi, akatā me sammādiṭṭhi”ti uppajjati kukkucçaṃ cetaso vippaṭisāro manovilekko. Evaṃ katattā ca akatattā ca uppajjati kukkucçaṃ cetaso vippaṭisāro manovilekko.

Atha vā “sīlesumhi na paripūrakārī”ti uppajjati kukkucçaṃ cetaso vippaṭisāro manovilekko, “indriyesumhi aguttadvāro”ti ...pe... “bhojane amattaññumhi”ti... “jāgariyaṃ ananuyuttomhi”ti... “na satisampajañña samannāgatomhi”ti... “abhāvitā me cattāro satipaṭṭhānā”ti... “abhāvitā me cattāro sammappadhānā”ti... “abhāvitā me cattāro iddhipādā”ti... “abhāvitāni me pañcindriyāni”ti... “abhāvitāni me pañca balāni”ti... “abhāvitā me satta bojjhaṅgā”ti... “abhāvito me ariyo aṭṭhaṅgiko maggo”ti... “dukkhaṃ me apariññātan”ti... “samudayo me appahīno”ti... “maggo me abhāvito”ti... “nirodho me asacchikato”ti uppajjati kukkucçaṃ cetaso vippaṭisāro manovilekko. **Virame kukkuccāti** kukkuccā ārameyya virameyya paṭivirameyya kukkucçaṃ pajaheyya vinodeyya byantiṃ kareyya anabhāvaṃ gameyya. Kukkuccā ārato assa virato paṭivirato nikkhanto nissaṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā vihareyyāti- virame kukkuccā.

Nappamajjeyyāti sakkaccakārī assa sātaccakārī aṭṭhitakārī anolīnavuttiko anikkhittacchando anikkhittadhuro appamādo kusalesu dhammesu. “Kadāhaṃ aparipūraṃ vā silakkhandhaṃ paripūreyyaṃ, paripūraṃ vā silakkhandhaṃ tattha tattha paññāya anuggaṇheyyaṃ”ti? Yo tattha chando ca vāyāmo ca ussāho ca ussoḥi ca thāmo ca appaṭivāni ca sati ca sampajaññaṃ ātappaṃ padhānaṃ adhiṭṭhānaṃ anuyogo appamādo kusalesu dhammesu (.0294). “Kadāhaṃ aparipūraṃ vā samādhikkhandhaṃ ...pe... paññākkhandhaṃ... vimuttikkhandhaṃ... vimuttiñāṇadassanakkhandhaṃ... kadāhaṃ apariññātaṃ vā dukkhaṃ parijāneyyaṃ, appahīne vā kilese pajaheyyaṃ, abhāviṃ vā maggaṃ bhāveyyaṃ, asacchikataṃ vā nirodhaṃ sacchikareyyaṃ”ti? Yo tattha chando ca vāyāmo ca ussāho ca ussoḥi ca thāmo ca appaṭivāni ca sati ca sampajaññaṃ ātappaṃ padhānaṃ adhiṭṭhānaṃ anuyogo appamādo kusalesu dhammesūti- virame kukkuccā nappamajjeyya.

Athāsanesu sayanesu, appasaddesu bhikkhu vihareyyāti. Athāti padasandhi ...pe... āsanaṃ vuccati yattha nisīdati- mañco piṭhaṃ bhisi taṭṭikā cammakhaṇḍo tiṇasanthāro paṇṇasanthāro palālasanthāro. Sayanaṃ vuccati senāsaṇaṃ vihāro aḍḍhayogo pāsādo hammiyaṃ guhāti- athāsanesu sayanesu.

Appasaddesu bhikkhu vihareyyāti. Appasaddesu appanigghosesu vijanavātesu manussarāhasseyyakesu paṭisallānasārappesu senāsanesu careyya vicareyya vihareyya iriyeyya vatteyya pāleyya yapeyya yāpeyyāti- athāsanesu sayanesu appasaddesu bhikkhu vihareyya.

Tenāha bhagavā-

“Jhāyī na pādaloḷassa, virame kukkuccā nappamajjeyya;
athāsanesu sayanesu, appasaddesu bhikkhu vihareyyā”ti.

161. Niddaṃ na bahulīkareyya, jāgariyaṃ bhajeyya ātāpī;

Tandiṃ māyaṃ hassaṃ khiḍḍaṃ, methunaṃ vippajahe savibhūsaṃ.

Niddaṃ na bahulīkareyyāti. Rattindivaṃ chakoṭṭhāsaṃ kāretvā pañcakotṭhāsaṃ paṭipajjeyya ekakoṭṭhāsaṃ nippajjeyyāti- niddaṃ na bahulīkareyya.

Jāgariyaṃ bhajeyya ātāpīti. Idha bhikkhu divasaṃ caṅkamaṇa nisajjāya āvaraṇīyehi dhammehi cittaṃ parisodheyya, rattiyā paṭhamaṃ yāmaṃ caṅkamaṇa nisajjāya āvaraṇīyehi dhammehi cittaṃ parisodheyya, rattiyā majjhimaṃ yāmaṃ (..0295 dakkhiṇena passaṇa sīhaseyyaṃ kappeyya pādepādaṃ accādhāya sato sampa-jāno uṭṭhānasaññaṃ manasikarivā, rattiyā pacchimaṃ yāmaṃ paccuṭṭhāya caṅka-mena nisajjāya āvaraṇīyehi dhammehi cittaṃ parisodheyya.

Jāgariyaṃ bhajeyyāti jāgariyaṃ bhajeyya sambhajeyya seveyya niseveyya saṃseveyya paṭiseveyyāti- jāgariyaṃ bhajeyya.

Ātāpīti. Ātappaṃ vuccati vīriyaṃ §. Yo cetasiko vīriyārambho nikkamo para-kkamo uyyāmo vāyāmo ussāho ussoḥi thāmo ṭhiti asithilaparakkamatā anikkhitta-cchandatā anikkhittadhuratā dhurasampaggaho vīriyaṃ vīriyindriyaṃ vīriyabalaṃ sammāvāyāmo. Iminā ātāpena upeto samupeto upagato samupagato upapanno samupapanno samannāgato so vuccati ātāpīti- jāgariyaṃ bhajeyya ātāpī.

Tandiṃ māyaṃ hassaṃ khiḍḍaṃ, methunaṃ vippajahe savibhūsanti. Tandīti § tandī tandiyanā tandiyitattaṃ § tandimanakatā ālasyaṃ ālasyāyanā ālasyāyi-tattaṃ. Māyā vuccati vañcanikā cariyā. Idhekacco kāyena duccharitaṃ caritvā ...pe... vācāya manasā duccharitaṃ caritvā tassa paṭicchādanahetu pāpikaṃ icchaṃ paṇidhāti. Mā maṃ jaññāti § icchati, mā maṃ jaññāti saṅkappeti, mā maṃ jaññāti vācaṃ bhāsati, mā maṃ jaññāti kāyena parakkamati. Yā evarūpā māyāvitā accasarā vañcanā nikati nikiraṇā pariharaṇā gūhanā parigūhanā chādanā paricchādanā § anuttānikammaṃ anāvikammaṃ vocchādanā pāpaki-riyā- ayaṃ vuccati māyā. **Hassanti** idhekacco ativelaṃ dantavidamaṃsakaṃ hasati. Vuttañhettaṃ bhagavatā- “kumārakamidaṃ, bhikkhave, ariyassa vinaye yadidaṃ ativelaṃ dantavidamaṃsakaṃ hasitaṃ” ti.

Khiḍḍāti dve khiḍḍā- kāyikā ca khiḍḍā vācasikā ca khiḍḍā. Katamā kāyikā khiḍḍā? Hatthīhipi kīḷanti, assehipi kīḷanti, rathehipi kīḷanti, dhanūhipi kīḷanti, aṭṭha-padehipi kīḷanti, dasapadehipi kīḷanti, ākāsepi kīḷanti, parihārapathepi kīḷanti, santi-kāyapi kīḷanti, khalikāyapi kīḷanti, ghaṭikāyapi kīḷanti, salākahatthenapi kīḷanti, akkhenapi kīḷanti, paṅkacīrenapi kīḷanti (..0296), vaṅkakenapi kīḷanti, mokkhacikā-yapi kīḷanti, ciṅgulakenapi kīḷanti, pattāḷhakenapi kīḷanti, rathakenapi kīḷanti, dhanu-kenapi kīḷanti, akkharikāyapi kīḷanti, manesikāyapi kīḷanti, yathāvajjenapi kīḷanti- ayaṃ kāyikā khiḍḍā. Katamā vācasikā khiḍḍā? Mukhabherikaṃ § mukhāla-mbaraṃ mukhaḍḍimakaṃ § mukhavalimakaṃ mukhabheruḷakaṃ § mukhada-ddarikaṃ nāṭakaṃ lāpaṃ gītaṃ davakammaṃ- ayaṃ vācasikā khiḍḍā.

Methunadhammo nāma yo so asaddhammo gāmadhammo vasaladhammo duṭṭhullo odakantiko rahasso dvayaṃdvayasamāpatti. Kiṃkāraṇā vuccati methu-nadhammo? Ubhinnaṃ rattānaṃ sārattānaṃ avassutānaṃ pariyuṭṭhitānaṃ pariyā-dinnacittānaṃ ubhinnaṃ sadisānaṃ dhammoti, taṃkāraṇā vuccati methuna-dhammo. Yathā ubho kalahakārakā methunakāti vuccanti, ubho bhaṇḍanakārakā

...pe... ubho bhassakārakā... ubho adhikaraṇakārakā... ubho vivādakārakā...
ubho vādino... ubho sallāpakā methunakāti vuccanti; evameva ubhinnaṃ
rattānaṃ sārattānaṃ avassutānaṃ pariyuṭṭhitānaṃ pariyādinnaṃ ubhinnaṃ
sadisānaṃ dhammoti, taṃkāraṇā vuccati methunadhammo.

Vibhūsāti dve vibhūsā- atthi agāriyassa vibhūsā, atthi pabbajitassa vibhūsā.
Katamā agāriyassa vibhūsā? Kesā ca massu ca mālā ca gandhā ca vilepanā ca
ābharaṇā ca pilandhanā ca vatthaṅca sayanāsanaṅca veṭhanaṅca ucchādanaṃ
parimaddanaṃ nhāpanaṃ sambāhanaṃ ādāsaṃ añjanaṃ mālāvilepanaṃ mukha-
cuṇṇakaṃ mukhalepaṃ hatthabandhaṃ sikhābandhaṃ § daṇḍanāḷiyaṃ
khaggaṃ chattaṃ citrā upāhanā uṇhisaṃ maṇiṃ vāḷabijaniṃ odātāni vatthāni
dīghadasāni iti vā- ayaṃ agāriyassa vibhūsā. Katamā pabbajitassa vibhūsā? Cīva-
ramaṇḍanā pattamaṇḍanā senāsanamaṇḍanā imassa vā pūtikāyassa bāhirānaṃ
vā parikkhārānaṃ maṇḍanā vibhūsanā keḷanā parikeḷanā gedhitatā gedhitattaṃ
capalatā cāpalyaṃ- ayaṃ pabbajitassa vibhūsā.

Tandiṃ māyaṃ hassaṃ khiḍḍaṃ, methunaṃ vippajahe savibhūsanti. Tandiṅca
māyaṅca hassaṅca khiḍḍaṅca methunadhammaṅca savibhūsaṃ saparivāraṃ
saparibhaṇḍaṃ saparikkhāraṃ pajaheyya vinodeyya byantiṃ kareyya anabhāvaṃ
gameyyāti- tandiṃ māyaṃ hassaṃ khiḍḍaṃ, methunaṃ vippajahe savibhūsaṃ.

“Niddaṃ (..0297) na bahulīkareyya, jāgariyaṃ bhajeyya ātāpī;
Tenāha bhagavā-

“Niddaṃ (..0297) na bahulīkareyya, jāgariyaṃ bhajeyya ātāpī;
tandiṃ māyaṃ hassaṃ khiḍḍaṃ, methunaṃ vippajahe savibhūsan”ti.

162. Āthabbaṇaṃ supinaṃ lakkhaṇaṃ, no vidahe athopi nakkhattaṃ.

Virutañca gabbhakaṇaṃ, tikiççaṃ māmako na seveyya.

Āthabbaṇaṃ supinaṃ lakkhaṇaṃ, no vidahe athopi nakkhattanti. Āthabbaṇikā āthabbaṇaṃ payojenti, nagare vā ruddhe § saṅgāme vā paccupaṭṭhite parasena-paccatthikesu paccāmittesu ittiṃ uppādentī, upaddavaṃ uppādentī, rogaṃ uppādentī, pajjarakaṃ karonti, sūlaṃ karonti, visūcikaṃ karonti, pakkhandaṃ karonti. Evaṃ āthabbaṇikā āthabbaṇaṃ payojenti.

Supinapāṭhakā supinaṃ ādisanti, yo pubbaṇhasamayaṃ supinaṃ passati, evaṃ vipāko hoti. Yo majjhanhikasamayaṃ § supinaṃ passati, evaṃ vipāko hoti. Yo sāyanhasamayaṃ supinaṃ passati, evaṃ vipāko hoti. Yo purime yāme ...pe... yo majjhime yāme... yo pacchime yāme... yo dakkhiṇena passena nipanno... yo vāmena passena nipanno... yo uttānaṃ nipanno... yo avakujja nipanno... yo candaṃ passati... yo sūriyaṃ passati... yo mahāsamuddaṃ passati... yo sinerūṃ pabbatarājānaṃ passati... yo hatthiṃ passati... yo assaṃ passati... yo rathaṃ passati... yo pattiṃ passati... yo senābyūhaṃ passati... yo ārāmarāmaṇeyyakaṃ passati... yo vanarāmaṇeyyakaṃ passati... yo bhūmirāmaṇeyyakaṃ passati... yo pokkharaṇīrāmaṇeyyakaṃ § passati, evaṃ vipāko hoti. Evaṃ supinapāṭhakā supinaṃ ādisanti.

Lakkhaṇapāṭhakā lakkhaṇaṃ ādisanti- maṇilakkhaṇaṃ daṇḍalakkhaṇaṃ vatthalakkhaṇaṃ asilakkhaṇaṃ usulakkhaṇaṃ dhanulakkhaṇaṃ āvudhala-kkhaṇaṃ itthilakkhaṇaṃ purisalakkhaṇaṃ kumārikālakkhaṇaṃ kumāralakkhaṇaṃ dāsīlakkhaṇaṃ dāsīlakkhaṇaṃ hatthilakkhaṇaṃ assalakkhaṇaṃ mahiṃsala-kkhaṇaṃ usabhalakkhaṇaṃ goṇalakkhaṇaṃ (..0298) ajalakkhaṇaṃ meṇḍala-kkhaṇaṃ kukkuṭalakkhaṇaṃ vaṭṭalakkhaṇaṃ godhālakkhaṇaṃ kaṇṇikālakkhaṇaṃ kacchapalakkhaṇaṃ migalakkhaṇaṃ iti vāti. Evaṃ lakkhaṇapāṭhakā lakkhaṇaṃ ādisanti.

Nakkhattapāṭhakā nakkhattaṃ ādisanti. Aṭṭhavīsati nakkhattāni. Iminā nakkhattena gharappaveso kattabbo, iminā nakkhattena makuṭaṃ bandhitabbaṃ, iminā nakkhattena vāreyyaṃ kāretabbaṃ, iminā nakkhattena bījañihāro § kattabbo, iminā nakkhattena saṃvāso § gantabboti. Evaṃ nakkhattapāṭhakā nakkhattaṃ ādisanti.

Āthabbaṇaṃ supinaṃ lakkhaṇaṃ, no vidahe athopi nakkhattanti. Āthabba-ñañca supinañca lakkhaṇañca nakkhattañca no vidaheyya na careyya na samāca-reyya na samādāya vatteyya. Atha vā na gaṇheyya na uggaṇheyya na dhāreyya na upadhāreyya na upalakkheyya nappayojeyyāti- āthabbaṇaṃ supinaṃ lakkhaṇaṃ, no vidahe athopi nakkhattaṃ.

Virutañca gabbhakaṇaṃ, tikiççaṃ māmako na seveyyāti. Virutaṃ vuccati

migavākkam. Migavākkapāṭhakā § migavākkam ādisanti- sakuntānam vā catu-
ppadānam vā rutam § vassitam jānantīti. Evaṃ migavākkapāṭhakā migavākkam
ādisanti. Gabbhakarāṇiyā gabbham saṅghāpentī. Dvīhi kāraṇehi gabbho na
saṅghāti- pāṇakehi vā vātakuppehi vā. Pāṇakānam vā vātakuppānam vā paṭighā-
tāya osadham dentīti. Evaṃ gabbhakarāṇiyā gabbham saṅghāpentī. **Tikicchāti**
pañca tikicchā- sālākiyam, sallakattiyam, kāyatikkham, bhūtiyam, komāra-
bhaccam. **Māmakoti** buddhamāmakō dhammāmāmakō saṅghamāmakō, so vā
bhagavantam mamāyati bhagavā vā tam puggalam pariggaṇhāti. Vuttañhetam
bhagavatā- “ye te, bhikkhave, bhikkhū kuhā thaddhā lapā siṅgī unnaḷā asamāhitā
na me te, bhikkhave, bhikkhū māmakā, apagatā ca te, bhikkhave, bhikkhū imasmā
dhammavinayā, na ca te bhikkhū imasmiṃ dhammavinaye vuddhiṃ virūḷhiṃ
vepullam āpajjanti. Ye ca kho, bhikkhave, bhikkhū nikkuhā nillapā dhīrā atthaddhā
susamāhitā te kho me, bhikkhave, bhikkhū māmakā na ca apagatā te, bhikkhave,
bhikkhū imasmā dhammavinayā, te ca bhikkhū imasmiṃ dhammavinaye vuddhiṃ
virūḷhiṃ vepullam āpajjanti”.

“Kuhā (..0299) thaddhā lapā siṅgī, unnaḷā asamāhitā;

na te dhamme virūhanti, sammāsambuddhadesite.

“Nikkuhā nillapā dhīrā, atthaddhā susamāhitā;

te ve dhamme virūhanti, sammāsambuddhadesite”.

Virutañca gabbhakarāṇam, tikiccham māmakō na seveyyāti. Virutañca gabbha-
karaṇāñca tikicchañca māmakō na seveyya na niseveyya na saṃseveyya nappa-
ṭiseveyya na careyya na samācareyya na samādāya vatteyya. Atha vā na
gaṇheyya na uggaṇheyya na dhāreyya na upadhāreyya na upalakkheyya nappa-
yojeyyāti- virutañca gabbhakarāṇam tikiccham māmakō na seveyya.

Tenāha bhagavā-

“Āthabbaṇam supinaṃ lakkhaṇam, no vidahe athopi nakkhattam;
virutañca gabbhakarāṇam, tikiccham māmakō na seveyyā” ti.

163. Nindāya nappavedheyya, na unnameyya pasamsito bhikkhu.

Lobham saha macchariyena, kodham pesuṇiyañca panudeyya.

Nindāya nappavedheyyāti. Idhekacce bhikkhū nindanti jātiyā vā gottena vā kola-
puttiyena vā vaṇṇapokkharatāya vā dhanena vā ajjenena vā kammāyatanena vā
sippāyatanena vā vijjāṭṭhānena vā sutena vā paṭibhānena vā aññataraññatarena
vā vatthunā nindanti garahanti upavadanti, nindito garahito upavadito nindāya
garahāya upavādena akittiyā avaṇṇahārikāya na vedheyya nappavedheyya na
sappavedheyya na taseyya na uttaseyya na paritaseyya na bhāyeyya na
santāsam āpajjeyya, abhīrū assa achambhī anutrāsī apalāyī, pahīnabhayabheravo
vigatalomahaṃso vihareyyāti- nindāya nappavedheyya.

Na unnameyya pasamsito bhikkhūti. Idhekacce bhikkhū pasamsanti jātiyā vā
gottena vā kolaputtiyena vā vaṇṇapokkharatāya vā dhanena vā ajjenena vā
kammāyatanena vā sippāyatanena vā vijjāṭṭhānena vā (..0300) sutena vā paṭibhā-
nena vā aññataraññatarena vā vatthunā pasamsanti thomenti kittenti vaṇṇenti,
pasamsito thomito kittito vaṇṇito pasamsāya thomanena kittiyā vaṇṇahārikāya

unnatiṃ na kareyya unnamamṃ na kareyya mānamṃ na kareyya thambhamṃ na kareyya, na tena mānamṃ janeyya na tena thaddho assa patthaddho paggahitassi-
roti- na unnameyya pasamsito bhikkhu.

Lobham saha macchariyena, kodham pesuṇiyañca panudeyyāti. Lobhoti yo lobho lubbhanā lubbhitattamṃ sārāgo sārājanā sārājitattamṃ abhijjhā lobho akusala-
mūlamṃ. **Macchariyanti** pañca macchariyāni- āvāsamacchariyamṃ ...pe... gāho
vuccati macchariyamṃ. **Kodhoti** yo cittassa āghāto paṭighāto paṭighamṃ paṭivirodho,
kopo pakopo sampakopo, doso padoso sampadoso, cittassa byāpatti manopa-
doso, kodho kujjhanā kujjhitattamṃ, doso dussanā dussitattamṃ, byāpattiṃ byāpa-
jjanā byāpajjitattamṃ, virodho paṭivirodho caṇḍikkamṃ asuro po anattamanatā
cittassa. **Pesuññanti** idhekacco pisuṇavāco hoti ito sutvā amutra akkhātā imesamṃ
bhedāya, amutra vā sutvā imesamṃ akkhātā amūsamṃ bhedāya. Iti samaggānamṃ vā
bhattā bhinnānamṃ vā anuppadātā, vaggārāmo vaggarato vagganandī vaggaka-
raṇiṃ vācamṃ bhāsītā hoti- idaṃ vuccati pesuññamṃ.

Api ca dvīhi kāraṇehi pesuññamṃ upasaṃharati- piyakamyatāya vā bhedādhippā-
yena vā. Kathamṃ piyakamyatāya pesuññamṃ upasaṃharati? Imassa piyo bhavi-
ssāmi manāpo bhavissāmi vissāsiko bhavissāmi abbhantariko bhavissāmi suha-
dayo bhavissāmīti. Evaṃ piyakamyatāya pesuññamṃ upasaṃharati. Kathamṃ
bhedādhippāyena pesuññamṃ upasaṃharati? Kathamṃ ime nānā assu vinā assu
vaggā assu dvedhā assu dvejjhā assu dve pakkhā assu bhijjheyymṃ na samāga-
ccheyymṃ dukkhamṃ na phāsu vihareyyunti. Evaṃ bhedādhippāyena pesuññamṃ
upasaṃharati. **Lobham saha macchariyena, kodham pesuṇiyañca panudeyyāti.**
Lobhañca macchariyañca kodhañca pesuññañca nudeyya panudeyya pajaheyya
vinodeyya byantiṃ kareyya anabhāvamṃ gameyyāti- lobham saha macchariyena,
kodham pesuṇiyañca panudeyya.

Tenāha bhagavā-

“Nindāya (..0301) nappavedheyya, na unnameyya pasamsito bhikkhu;
lobham saha macchariyena, kodham pesuṇiyañca panudeyyā” ti.

164. Kayavikkaye na tiṭṭheyya, upavādamṃ bhikkhu na kareyya kuhiñci.

Gāme ca nābhisajjeyya, lābhakamyā janamṃ na lapayeyya.

Kayavikkaye na tiṭṭheyyāti. Ye kayavikkayā vinaye paṭikkhittā na te imasmimṃ
atthe adhippetā. Kathamṃ kayavikkaye tiṭṭhati? Pañcannamṃ saddhiṃ pattamṃ vā
cīvaramṃ vā aññamṃ vā kiñci parikkhāramṃ vañcaniyamṃ vā karonto udayamṃ vā pattha-
yanto parivatteti. Evaṃ kayavikkaye tiṭṭhati. Kathamṃ kayavikkaye na tiṭṭhati?
Pañcannamṃ saddhiṃ pattamṃ vā cīvaramṃ vā aññamṃ vā kiñci parikkhāramṃ na vañca-
niyamṃ vā karonto na udayamṃ vā patthayanto parivatteti. Evaṃ kayavikkaye na
tiṭṭhati. **Kayavikkaye na tiṭṭheyyāti.** Kayavikkaye na tiṭṭheyya na santiṭṭheyya, kaya-
vikkayamṃ pajaheyya vinodeyya byantiṃ kareyya anabhāvamṃ gameyya, kayavi-
kkayā ārato assa virato paṭivirato nikkhanto nissaṭo vippamutto visaññutto vimari-
yādikatena cetasā vihareyyāti- kayavikkaye na tiṭṭheyya.

Upavādamṃ bhikkhu na kareyya kuhiñcīti. Katame upavādakarāti kilesā?
Santeke samaṇabrāhmaṇā iddhimanto dibbacakkhukā paracittaviduno, te dūra-

topi passanti āsannāpi na dissanti cetasāpi cittaṃ pajānanti, devatāpi kho santi iddhimantiniyo dibbacakkhukā paracittaviduniyo, tā dūratopi passanti, āsannāpi na dissanti cetasāpi cittaṃ pajānanti. Te oḷārikehi vā kilesehi majjhimehi vā kilesehi sukhumehi vā kilesehi upavadeyyuṃ. Katame oḷārikā kilesā? Kāyaduccaritaṃ vacīduccaritaṃ manoduccaritaṃ- ime vuccanti oḷārikā kilesā. Katame majjhimā kilesā? Kāmavitakko byāpādavitakko vihiṃsāvitakko- ime vuccanti majjhimā kilesā. Katame sukhumā kilesā? Ātīvitakko, janapadavitakko, aparavitakko, parānudayatā paṭisaññutto vitakko (..0302), lābhasakkārasilokapaṭisaññutto vitakko, anavaññattipaṭisaññutto vitakko- ime vuccanti sukhumā kilesā. Te oḷārikehi vā kilesehi majjhimehi vā kilesehi sukhumehi vā kilesehi na upavadeyya upavādaṃ na kareyya upavādakare kilese na kareyya na janeyya na sañjaneyya na nibbatteyya nābhinibbatteyya, upavādakare kilese pajaheyya vinodeyya byantiṃ kareyya anabhāvaṃ gameyya, upavādakarehi kilesehi ārato assa virato paṭivirato nikkhanto nissaṭo vippamutto

visaññutto vimariyādikatena cetasā vihareyya. **Kuhiñcīti** kuhiñci kimhici katthaci ajjhattaṃ vā bahiddhā vā ajjhattabahiddhā vāti- upavādaṃ bhikkhu na kareyya kuhiñci.

Gāme ca nābhisajjeyyāti. Kathaṃ gāme sajjati? Idha bhikkhu gāme gihīhi saṃsaṭṭho viharati sahanandī sahasokī sukhitesu sukhitō dukkhitesu dukkhito, uppannesu kiccakaraṇīyesu attanā voyogaṃ āpajjati. Evampi gāme sajjati.

Atha vā bhikkhu pubbaṅhasamayaṃ nivāsetvā pattacīvaramādāya gāmaṃ vā nigamaṃ vā piṇḍāya pavisati arakkhiteneva kāyena arakkhitāya vācāya arakkhitena cittaṃ anupaṭṭhitāya satiyā asaṃvutehi indriyehi. So tatra tatra sajjati tatra tatra gaṇhāti tatra tatra bajjhati tatra tatra anayabyasanaṃ āpajjati. Evampi gāme sajjati.

Kathaṃ gāme na sajjati? Idha bhikkhu gāme gihīhi asaṃsaṭṭho viharati na sahanandī na sahasokī na sukhitesu sukhitō na dukkhitesu dukkhito, uppannesu kiccakaraṇīyesu na attanā voyogaṃ āpajjati. Evampi gāme na sajjati.

Atha vā bhikkhu pubbaṅhasamayaṃ nivāsetvā pattacīvaramādāya gāmaṃ vā nigamaṃ vā piṇḍāya pavisati rakkhiteneva kāyena rakkhitāya vācāya rakkhitena cittaṃ upaṭṭhitāya satiyā saṃvutehi indriyehi. So tatra tatra na sajjati tatra tatra na gaṇhāti tatra tatra na bajjhati tatra tatra na anayabyasanaṃ āpajjati. Evampi gāme na sajjati. **Gāme ca nābhisajjeyyāti** gāme na sajjeyya na gaṇheyya na bajjheyya na palibajjheyya, agiddho (..0303) assa agadhito amucchito anajjhosanno vīta-gedho vigatagedho cattagedho ...pe... brahmabhūtena attanā vihareyyāti- gāme ca nābhisajjeyya.

Lābhakamyā janaṃ na lapayeyyāti. Katamā lapanā? Lābhasakkārasilokasannissitassa pāpicchassa icchāpakatassa āmisacakkhukassa lokadhammagarukassa yā paresaṃ ālapanā lapanā sallapanā ullapanā samullapanā unnahanā samunnahanā ukkācanā samukkācanā § anupiyabhāṇitā cātukamyatā muggasūpyatā pāribhaṭṭayatā parapiṭṭhimaṃsikatā §, yā tattha saṅhavācatā sakhilavācatā sithilavācatā § apharusavācatā- ayaṃ vuccati lapanā.

Api ca dvīhi kāraṇehi janaṃ lapati- attānaṃ vā nīcaṃ ṭhapento paraṃ uccaṃ ṭhapento janaṃ lapati, attānaṃ vā uccaṃ ṭhapento paraṃ nīcaṃ ṭhapento janaṃ lapati. Kathaṃ attānaṃ nīcaṃ ṭhapento paraṃ uccaṃ ṭhapento janaṃ lapati? “Tumhe me bahūpakārā, ahaṃ tumhe nissāya labhāmi cīvarapiṇḍapātasenāsana-gilānapaccayabhesajjaparikkhāraṃ, yepi me aññe dātuṃ vā kātuṃ vā maññanti, tumhe nissāya tumhe sampassantā yampi me purāṇaṃ mātāpettikaṃ nāmadheyyaṃ tampi me antarahitaṃ. Tumhehi ahaṃ ñāyāmi asukassa kulūpako asukāya kulūpako”ti. Evaṃ attānaṃ nīcaṃ ṭhapento paraṃ uccaṃ ṭhapento janaṃ lapati.

Kathaṃ attānaṃ uccaṃ ṭhapento paraṃ nīcaṃ ṭhapento janaṃ lapati? “Ahaṃ tumhākaṃ bahūpakāro, tumhe maṃ āgamma buddhaṃ saraṇaṃ gatā, dhammaṃ saraṇaṃ gatā, saṅghaṃ saraṇaṃ gatā, pāṇātipātā paṭiviratā, adinnādānā paṭiviratā, kāmesumicchācārā paṭiviratā, musāvādā paṭiviratā, surāmerayamajjappamādaṭṭhānā paṭiviratā. Ahaṃ tumhākaṃ uddesaṃ demi, paripucchaṃ demi, upo-

satham ācikkhāmi, navakammaṃ adhiṭṭhāmi. Atha pana tumhe maṃ ujjhivā aññe sakkarotha garuṃ karotha mānetha pūjethā”ti. Evaṃ attānaṃ uccaṃ ṭhapento paraṃ nīcaṃ ṭhapento janaṃ lapati.

Lābhakamyā (..0304) **janaṃ na lapayeyyā**ti. Lābhahetu lābhapaccayā lābhakāraṇā lābhābhiniḅbattiyā lābhaṃ paripācento janaṃ na lapayeyya, lapanāṃ pajaheyya vinodeyya byantiṃ kareyya anabhāvaṃ gameyya, lapanā ārato assa virato paṭivirato nikkhanto nissaṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā vihareyyāti- lābhakamyā janaṃ na lapayeyya.

Tenāha bhagavā-

“Kayavikkaye na tiṭṭheyya, upavādaṃ bhikkhu na kareyya kuhiñci; gāme ca nābhisaḅjeyya, lābhakamyā janaṃ na lapayeyyā”ti.

165. Na ca katthiko Ṣ siyā bhikkhu, na ca vācaṃ payuttaṃ bhāseyya.

Pāgabbhiyaṃ na sikkheyya, kathaṃ viggāhikaṃ na kathayeyya.

Na ca katthiko siyā bhikkhūti. Idhekacco katthī hoti vikatthī. So katthati vikatthati ahamasmi sīlasampannoti vā vatasampannoti vā sīlabbatasampannoti vā jātiyā vā gottena vā kolaputtiyena vā vaṇṇapokkharatāya vā dhanena vā ajjhenena vā kammāyatanena vā sippāyatanena vā vijjāṭṭhānena vā sutena vā paṭibhānena vā aññataraññatarena vā vatthunā. Uccā kulā pabbajitoti vā mahābhogakulā pabbajitoti vā uḷārabhogakulā pabbajitoti vā suttantikoti vā vinayadharoti vā dhammakathikoti vā āraññikoti vā ...pe... nevasaññānāsaññāyatanasamāpattiyā lābhīti vā katthati vikatthati. Evaṃ na kattheyya na vikattheyya, kathaṃ pajaheyya vinodeyya byantiṃ kareyya anabhāvaṃ gameyya, kathanā ārato assa virato paṭivirato nikkhanto nissaṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā vihareyyāti- na ca katthiko siyā bhikkhu.

Na (..0305) **ca vācaṃ payuttaṃ bhāseyyā**ti. Katamā payuttavācā? Idhekacco cīvarapayuttaṃ vācaṃ bhāsatī, piṇḍapātapayuttaṃ vācaṃ bhāsatī, senāsanapayuttaṃ vācaṃ bhāsatī, gilānapaccayabhesajjaparikkhārapayuttaṃ vācaṃ bhāsatī- ayampi vuccati payuttavācā.

Atha vā cīvarahetu piṇḍapātahetu senāsanahetu gilānapaccayabhesajjaparikkhārahetu saccampi bhaṇati musāpi bhaṇati, piṣuṇampi bhaṇati apisuṇampi bhaṇati, pharusampi bhaṇati aphaṛusampi bhaṇati, samphappalāpampi bhaṇati asamphappalāpampi bhaṇati, mantāpi vācaṃ bhāsatī- ayampi vuccati payuttavācā. Atha vā pasannacitto paresaṃ dhammaṃ deseti- “aho vata me dhammaṃ suṇeyyūṃ, sutvāva dhammaṃ pasīdeyyūṃ, pasannā ca me pasannākāraṃ kareyyun”ti- ayaṃ vuccati payuttavācā. **Na ca vācaṃ payuttaṃ bhāseyyā**ti. Antamaso dhammadesanaṃ vācaṃ upādāya payuttavācaṃ na bhāseyya na kattheyya na bhaṇeyya na dīpeyya na vohareyya, payuttaṃ vācaṃ pajaheyya vinodeyya byantiṃ kareyya anabhāvaṃ gameyya, payuttavācāya ārato assa virato paṭivirato nikkhanto nissaṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā vihareyyāti- na ca vācaṃ payuttaṃ bhāseyya.

Pāgabbhiyaṃ na sikkheyyāti. **Pāgabbhiyanti** tiṇi pāgabbhiyāni- kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ, vācasikaṃ pāgabbhiyaṃ, cetasikaṃ pāgabbhiyaṃ. Katamaṃ kāyikaṃ

pāgabbhiyaṃ? Idhekacco saṅghagatopi kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti, gaṇagato
topi kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti, bhojanasālāyapi kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ
dasseti, jantāgharepi kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti, udakatitthepi kāyikaṃ pāga-
bbhiyaṃ dasseti, antaragharaṃ pavisantopi kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti, anta-
ragharaṃ pavitṭhopi kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti.

Kathaṃ saṅghagato kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti? Idhekacco saṅghagato
acittikāarakato there bhikkhū ghaṭṭayantopi tiṭṭhati, ghaṭṭayantopi nisīdati, puratopi
tiṭṭhati, puratopi nisīdati, uccepi āsane nisīdati, sasīsaṃ pārupitvā nisīdati, ṭhita-
kopi bhaṇati, bāhāvikkhepakopi bhaṇati. Evaṃ saṅghagato kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ
dasseti.

Kathaṃ (..0306) gaṇagato kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti? Idhekacco gaṇagato
acittikāarakato therānaṃ bhikkhūnaṃ anupāhanānaṃ caṅkamantānaṃ sa-upā-
hano caṅkamati, nice caṅkame caṅkamantānaṃ ucce caṅkame caṅkamati,
chamāya caṅkamantānaṃ caṅkame caṅkamati, ghaṭṭayantopi tiṭṭhati, ghaṭṭaya-
ntopi nisīdati, puratopi tiṭṭhati, puratopi nisīdati, uccepi āsane nisīdati, sasīsaṃ
pārupitvāpi nisīdati, ṭhitopi bhaṇati, bāhāvikkhepakopi bhaṇati. Evaṃ gaṇagato
kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti.

Kathaṃ bhojanasālāya kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti? Idhekacco bhojanasā-
lāya acittikāarakato there bhikkhū anupakhajja nisīdati, navepi bhikkhū āsanena
paṭibāhati, ghaṭṭayantopi tiṭṭhati, ghaṭṭayantopi nisīdati, puratopi tiṭṭhati, puratopi
nisīdati, uccepi āsane nisīdati, sasīsaṃ pārupitvā nisīdati, ṭhitakopi bhaṇati, bāhā-
vikkhepakopi bhaṇati. Evaṃ bhojanasālāya kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti.

Kathaṃ jantāghare kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti? Idhekacco jantāghare acitti-
kāarakato there bhikkhū ghaṭṭayantopi tiṭṭhati, ghaṭṭayantopi nisīdati, puratopi
tiṭṭhati, puratopi nisīdati, uccepi āsane nisīdati, anāpucchāpi kaṭṭhaṃ pakkhipati,
anāpucchāpi dvāraṃ pidahati. Evaṃ jantāghare kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti.

Kathaṃ udakatitthe kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti? Idhekacco udakatitthe aci-
ttikāarakato there bhikkhū ghaṭṭayantopi otarati, puratopi otarati, ghaṭṭayantopi
nhāyati, puratopi nhāyati, uparitopi nhāyati, ghaṭṭayantopi uttarati, puratopi utta-
rati. Evaṃ udakatitthe kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti.

Kathaṃ antaragharaṃ pavisanto kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti? Idhekacco
antaragharaṃ pavisanto acittikāarakato there bhikkhū ghaṭṭayantopi gacchati, pura-
topi gacchati, vakkammapi therānaṃ bhikkhūnaṃ purato gacchati. Evaṃ antara-
gharaṃ pavisanto kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti.

Kathaṃ antaragharaṃ pavitṭho kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti? Idhekacco anta-
ragharaṃ pavitṭho “na pavisa, bhante”ti vuccamāno pavisati, “na tiṭṭha, bhante”ti
vuccamāno (..0307) tiṭṭhati, “na nisīda, bhante”ti vuccamāno nisīdati, anokāsampi
pavisati, anokāsepi tiṭṭhati, anokāsepi nisīdati, yānipi tāni honti kulānaṃ ovara-
kāni gūḷhāni ca paṭicchannāni ca, yattha kulitthiyo kuladhītaro kulasuṇhāyo kulaku-
māriyo nisīdanti tatthapi sahasā pavisati, kumārakassa sīsampi parāmasati. Evaṃ
antaragharaṃ pavitṭho kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti- idaṃ kāyikaṃ pāga-
bbhiyaṃ.

Katamaṃ vācasikaṃ pāgabbhiyaṃ? Idhekacco saṅghagatopi vācasikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti, gaṇagatopi vācasikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti, antaragharaṃ pavīṭṭhopi vācasikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti. Kathaṃ saṅghagato vācasikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti? Idhekacco saṅghagato acittikārakato there bhikkhū anāpucchā vā anajjhīṭṭho vā āramagatānaṃ bhikkhūnaṃ dhammaṃ bhaṇati, pañhaṃ visajjeti, pātimokkhaṃ uddisati, ṭhitakopi bhaṇati, bāhāvikkhepakopi bhaṇati. Evaṃ saṅghagato vācasikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti.

Kathaṃ gaṇagato vācasikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti? Idhekacco gaṇagato acittikārakato there bhikkhū anāpucchā vā anajjhīṭṭho vā āramagatānaṃ bhikkhūnaṃ dhammaṃ bhaṇati, pañhaṃ visajjeti, ṭhitakopi bhaṇati, bāhāvikkhepakopi bhaṇati; āramagatānaṃ bhikkhunīnaṃ upāsakānaṃ upāsikānaṃ dhammaṃ bhaṇati, pañhaṃ visajjeti, ṭhitakopi bhaṇati, bāhāvikkhepakopi bhaṇati. Evaṃ gaṇagato vācasikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti.

Kathaṃ antaragharaṃ pavīṭṭho vācasikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti? Idhekacco antaragharaṃ pavīṭṭho itthiṃ vā kumāriṃ vā evamāha- “itthannāme itthaṃgotte kiṃ atthi? Yāgu atthi, bhattaṃ atthi, khādaniyaṃ atthi? Kiṃ pivissāma, kiṃ bhuñjissāma, kiṃ khādissāma, kiṃ vā atthi, kiṃ vā me dassathā”ti

vippalapati. Evaṃ antaragharaṃ pavittṭho vācasikaṃ pāgabbhiyaṃ dasseti- idaṃ vācasikaṃ pāgabbhiyaṃ.

Katamaṃ cetasikaṃ pāgabbhiyaṃ? Idhekacco na uccā kulā pabbajito samāno uccā kulā pabbajitena saddhiṃ sadisaṃ attānaṃ karoti cittaṃ, na mahābhoga- kulā pabbajito samāno mahābhogakulā pabbajitena saddhiṃ sadisaṃ attānaṃ karoti cittaṃ, na uḷārabhogakulā pabbajito (..0308) samāno uḷārabhogakulā pabbajitena saddhiṃ sadisaṃ attānaṃ karoti cittaṃ, na suttantiko samāno suttan- tikenā saddhiṃ sadisaṃ attānaṃ karoti cittaṃ, na vinayadharo samāno vinaya- dharena... na dhammakathiko samāno dhammakathikena... na ārañṇiko samāno ārañṇakena... na piṇḍapātiko samāno piṇḍapātikena... na paṃsukūliko samāno paṃsukūlikena... na tecīvariko samāno tecīvarakena... na sapaḍānacāriko samāno sapaḍānacārikena... na khalupacchābhattiko samāno khalupacchābha- ttikena... na nesajjiko samāno nesañṇikena... na yathāsanthatiko samāno yathā- santhatikena saddhiṃ sadisaṃ attānaṃ karoti cittaṃ, na paṭhamassa jhānassa lābhī samāno paṭhamassa jhānassa lābhīnaṃ saddhiṃ sadisaṃ attānaṃ karoti cittaṃ, na dutiyassa jhānassa lābhī samāno dutiyassa... na tatiyassa jhānassa lābhī samāno tatiyassa... na catutthassa jhānassa lābhī samāno lābhī samāno catutthassa... na ākāsañācāyatanasamāpattiyā lābhī samāno ākāsañācāya- tanasamāpattiyā... na viññāṇañcāyatanasamāpattiyā lābhī samāno viññāṇañcāya- tana samāpattiyā... na ākiñcaññāyatanasamāpattiyā lābhī samāno ākiñcaññāya- tana samāpattiyā... na nevaśāññānāsaññāyatanasamāpattiyā lābhī samāno neva- saññānāsaññāyatanasamāpattiyā lābhīnaṃ saddhiṃ sadisaṃ attānaṃ karoti cittaṃ- idaṃ cetasikaṃ pāgabbhiyaṃ. **Na sikkheyyāti** pāgabbhiyaṃ na sikkheyya na careyya na ācareyya na samācareyya na samādāya vatteyya, pāgabbhiyaṃ pajaheyya vinodeyya byantiṃ kareyya anabhāvaṃ gameyya, pāgabbhiyā ārato assa virato paṭivirato nikkhanto nissaṭṭo vippamutto visañṇutto vimariyādikatena cetasā vihareyyāti- pāgabbhiyaṃ na sikkheyya.

Kathaṃ viggāhikaṃ na kathayeyyāti. Katamā viggāhikā kathā? Idhekacco eva- rūpiṃ kathaṃ kattā hoti- “na tvaṃ imaṃ dhammavinayaṃ ājānāsi ...pe... nibbe- ṭṭhehi vā sace pahosī”ti. Vuttañhetam bhagavatā- “viggāhikāya kho, moggallāna, kathāya sati kathābhūllam pāṭikañkham, kathābhūlle sati uddhaccaṃ, uddha- tassa asaṃvaro, asaṃvutassa ārā cittaṃ samādhimhā”ti. **Kathaṃ viggāhikaṃ na kathayeyyāti.** Viggāhikaṃ kathaṃ na katheyya na bhaṇeyya na dīpeyya na voha- reyya, viggāhikaṃ kathaṃ pajaheyya vinodeyya byantiṃ kareyya anabhāvaṃ gameyya, viggāhikakathāya ārato assa virato paṭivirato nikkhanto nissaṭṭo vippa- mutto visañṇutto vimariyādikatena cetasā vihareyyāti- kathaṃ viggāhikaṃ na kathayeyya.

Tenāha bhagavā-

“Na (..0309) ca katthiko siyā bhikkhu, na ca vācam payuttaṃ bhāseyya; pāgabbhiyaṃ na sikkheyya, kathaṃ viggāhikaṃ na kathayeyyā”ti.

166. Mosavajje na niyyetha, sampajāno saṭṭhāni na kayirā.

Atha jīvitena paññāya, sīlabbatena nāññamatimaññe.

Mosavajje na niyyethāti. Mosavajjaṃ vuccati musāvādo. Idhekacco sabhaggato § vā parisaggato § vā ...pe... āmisakiñcikkhahetu vā sampajānamusā bhāsītā hoti- idaṃ vuccati mosavajjaṃ. Api ca tīhākārehi musāvādo hoti- pubbevassa hoti “musā bhaṇissan”ti, bhaṇantassa hoti “musā bhaṇāmi”ti, bhaṇitassa hoti “musā mayā bhaṇitan”ti, imehi tīhākārehi musāvādo hoti. Api ca catūhākārehi... pañcahākārehi... chahākārehi... sattahākārehi... aṭṭhahākārehi... musāvādo hoti- pubbevassa hoti “musā bhaṇissan”ti, bhaṇantassa hoti “musā bhaṇāmi”ti, bhaṇitassa hoti “musā mayā bhaṇitan”ti vinidhāya diṭṭhiṃ vinidhāya khantiṃ vinidhāya ruciṃ vinidhāya saññaṃ vinidhāya bhāvaṃ- imehi aṭṭhahākārehi musāvādo hoti.

Mosavajje na niyyethāti. Mosavajje na yāyeyya na niyyāyeyya na vaheyya § na saṃhareyya, mosavajjaṃ pajaheyya vinodeyya byantiṃ kareyya anabhāvaṃ gameyya, mosavajjā ārato assa virato paṭivirato nikkhanto nissaṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā vihareyyāti- mosavajje na niyyetha.

Sampajāno saṭhāni na kayirāti. Katamaṃ sāṭheyyaṃ? Idhekacco saṭho hoti parisāṭho, yaṃ tattha saṭhaṃ saṭhatā sāṭheyyaṃ kakkaratā kakkariyaṃ parikkhattatā pārikkhattiyaṃ- idaṃ vuccati sāṭheyyaṃ. **Sampajāno saṭhāni na kayirāti.** Sampajāno hutvā sāṭheyyaṃ na kareyya na janeyya na sañjaneyya na nibbatteyya nābhiniibatteyya, sāṭheyyaṃ pajaheyya vinodeyya byantiṃ kareyya anabhāvaṃ gameyya, sāṭheyyā ārato assa (..0310) virato paṭivirato nikkhanto nissaṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā vihareyyāti- sampajāno saṭhāni na kayirā.

Atha jīvitena paññāya, sīlabbatena nāññamatimaññeti. Athāti padasandhi ...pe... padānupubbatāpetam- athāti. Idhekacco lūkhajīvitaṃ jīvanto paraṃ paṇitajīvitaṃ jīvantaṃ atimaññati- “kiṃ panāyaṃ bahulājīvo sabbaṃ saṃbhakkheti, seyyathidaṃ- mūlabijaṃ khandhabijaṃ phaḷubijaṃ aggabijaṃ bijabijameva pañcamaṃ asanivicakkadantakūṭasamaṇappadhānenā”ti §. So tāya lūkhajīvitāya paraṃ paṇitajīvitaṃ jīvantaṃ atimaññati.

Idhekacco paṇitajīvitaṃ jīvanto paraṃ lūkhajīvitaṃ jīvantaṃ atimaññati- “kiṃ panāyaṃ appapuñño appesakkho na lābhī cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhārānan”ti. So tāya paṇitajīvitāya paraṃ lūkhajīvitaṃ jīvantaṃ atimaññati. Idhekacco paññāsampanno hoti. So puṭṭho pañhaṃ visajjeti. Tassa evaṃ hoti- “ahamasmi paññāsampanno, ime panaññe na paññāsampannā”ti. So tāya paññāsampadāya paraṃ atimaññati. Idhekacco sīlasampanno hoti, pātimokkhasaṃvarasaṃvuto viharati ācāragocarasaṃpanno, aṇumattesu vajjesu bhayadaśśāvī, samādāya sikkhati sikkhāpadesu. Tassa evaṃ hoti- “ahamasmi sīlasampanno, ime panaññe bhikkhū dussīlā pāpadhammā”ti. So tāya sīlasampadāya paraṃ atimaññati. Idhekacco vatasampanno hoti āraññiko vā piṇḍapātiko vā paṃsukūliko vā tecīvariko vā sapadānacāriko vā khalupacchābhattiko vā nesajjiko vā yathāsanthatiko vā. Tassa evaṃ hoti- “ahamasmi vata sampanno, ime panaññe na vatasampannā”ti. So tāya vatasampadāya paraṃ atimaññati. **Atha jīvitena paññāya, sīlabbatena nāññamatimaññeti.** Lūkhajīvitāya vā paṇitajīvitāya vā paññāsampadāya vā sīlasampadāya vā vatasampadāya vā paraṃ nātimaññeyya,

nāvajāneyya, na tena mānaṃ janeyya, na tena thaddho assa, patthaddho pagga-
hitasiroti- atha jīvitena paññāya sīlabbatena nāññamatimaññe.

Tenāha bhagavā-

“Mosavajje na niyyetha, sampajāno saṭhāni na kayirā;
atha jīvitena paññāya, sīlabbatena nāññamatimaññe”ti.

167. Sutvā (..0311) rusito § bahuṃ vācaṃ, samaṇānaṃ vā puthujanānaṃ §.

Pharusena ne na paṭivajjā, na hi santo paṭiseniṃ karonti §.

Sutvā rusito bahuṃ vācaṃ, samaṇānaṃ puthujanānanti. Rusitoti dūsito
khuṃsito ghaṭṭito vambhito garahito upavadito. **Samaṇānanti** ye keci ito bahiddhā
paribbajūpagatā paribbajasamāpannā. **Puthujanānanti** khattiyā ca brāhmaṇā ca
vessā ca suddā ca gahaṭṭhā ca pabbajitā ca devā ca manussā ca, te bahukāhi
vācāhi aniṭṭhāhi akantāhi amanāpāhi akkoseyyuṃ paribhāseyyuṃ roseyyuṃ viro-
seyyūṃ hiṃseyyūṃ vihiṃseyyūṃ heṭṭheyūṃ viheṭṭheyūṃ ghāteyyūṃ upaghā-
teyyūṃ upaghātaṃ kareyyūṃ tesāṃ bahuṃ vācaṃ aniṭṭhaṃ akantaṃ amanāpaṃ
sutvā suṇitvā uggahitvā upadhārayitvā upalakkhayitvāti- sutvā rusito bahuṃ
vācaṃ, samaṇānaṃ vā puthujanānaṃ.

Pharusena ne na paṭivajjāti. **Pharusenāti** pharusena kakkhaḷena na paṭivajjā
nappaṭibhaṇeyya, akkosantaṃ na paccakkoseyya, rosantaṃ nappaṭiroseyya,
bhaṇḍanaṃ nappaṭibhaṇḍeyya na kalahaṃ kareyya na bhaṇḍanaṃ kareyya na
viggahaṃ kareyya na vivādaṃ kareyya na medhagaṃ kareyya, kalahabhaṇḍana-
viggahavivādamedhagaṃ pajaheyya vinodeyya byantiṃ kareyya anabhāvaṃ
gameyya, kalahabhaṇḍanaviggahavivādamedhagā ārato assa virato paṭivirato
nikkhanto nissaṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā vihareyyāti-
pharusena ne na paṭivajjā.

Na hi santo paṭiseniṃ karontīti. **Santoti** rāgassa santattā santo, dosassa...
mohassa... kodhassa... upanāhassa ...pe... sabbākusalābhisañkhārānaṃ
santattā samitattā vūpasamitattā vijjhātattā nibbutattā vigatattā paṭipassaddhattā
santo upasanto vūpasanto nibbuto paṭipassaddhoti- santo. **Na hi santo paṭiseniṃ
karontīti.** Santo paṭiseniṃ paṭimallaṃ paṭikaṇṭakaṃ § paṭipakkaṃ na karonti na
janenti na sañjanenti (..0312) na nibbattenti nābhinibbattenti- na hi santo paṭi-
seniṃ karonti.

Tenāha bhagavā-

“Sutvā rusito bahuṃ vācaṃ, samaṇānaṃ vā puthujanānaṃ;
pharusena ne na paṭivajjā, na hi santo paṭiseniṃ karontī”ti.

168. Etañca dhammamaññāya, vicinaṃ bhikkhu sadā sato sikkhe.

Santīti nibbutiṃ ñatvā, sāsane gotamassa nappamajjeyya.

Etañca dhammamaññāyāti. **Etanti** ācikkhitaṃ desitaṃ paññapitaṃ paṭṭhapitaṃ
vivaṭaṃ vibhattaṃ uttānīkataṃ pakāsitaṃ dhammaṃ aññāya jānitvā tulayitvā tīra-
yitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvāti. Evampi etañca dhammamaññāya. Atha vā
samañca visamañca pathañca vipathañca sāvajjañca anavajjañca hīnañca paṇi-
tañca kaṇhañca sukkañca viññūgarahitañca viññūpasatthañca dhammaṃ aññāya
jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvāti. Evampi etañca dhamma-

maññāya. Atha vā sammāpaṭipadaṃ anulomapaṭipadaṃ apaccanīkapaṭipadaṃ aviruddhapaṭipadaṃ anvatthapaṭipadaṃ dhammānudhammapaṭipadaṃ sīlesu paripūrakāritaṃ indriyesu guttadvārataṃ bhojane mattaññutaṃ jāgariyānuyogaṃ satisampajaññaṃ, cattāro satipaṭṭhāne cattāro sammappadhāne cattāro iddhi-pāde pañcindriyāni pañca balāni satta bojjhaṅge ariyaṃ aṭṭhaṅgikaṃ maggaṃ, nibbānañca nibbānagāminiñca paṭipadaṃ dhammaṃ aññāya jānitvā tulayitvā tīra-yitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvāti. Evampi tañca dhammamaññāya.

Vicinaṃ bhikkhu sadā sato sikkheti. Vicinanti vicinanto pavicinanto tulayanto tīrayanto

vibhāvayanto vibhūtaṃ karonto. “Sabbe saṅkhārā aniccā”ti ...pe... “yaṃ kiñci samudayadhammaṃ sabbam taṃ nirodhadhamman”ti vicinanto pavicinanto tula-
yanto tīrayanto vibhāvayanto vibhūtaṃ karontoti- vicinaṃ bhikkhu. **Sadāti** sadā
sabbadā sabbakālaṃ ...pe... pacchime vayokhandhe. **Satoti** catūhi kāraṇehi sato-
kāye kāyānupassanāsatiṭṭhānaṃ bhāvento sato ...pe... so vuccati sato.
Sikkheti (..0313) tisso sikkhāyo- adhisīlasikkhā, adhiccittasikkhā, adhipaññāsikkhā
...pe... ayaṃ adhipaññāsikkhā. Imā tisso sikkhāyo āvajjanto sikkheyya ...pe...
sikkheyya ācareyya samācareyya samādāya vatteyyāti- vicinaṃ bhikkhu sadā
sato sikkhe.

Santīti nibbutiṃ ñatvāti. Rāgassa nibbutiṃ santīti ñatvā, dosassa... mohassa
...pe... sabbākusalābhisaṅkhārānaṃ nibbutiṃ santīti ñatvā jānitvā tulayitvā tīra-
yitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvāti- santīti nibbutiṃ ñatvā.

Sāsane gotamassa nappamajjeyyāti. Gotamassa sāsane buddhasāsane jinasā-
sane tathāgatasāsane devasāsane arahantasāsane. **Nappamajjeyyāti** sakkacca-
kāri assa sātaccakāri aṭṭhitakāri anolīnavuttiko anikkhittacchando anikkhittadhuro
kusalesu dhammesu. “Kadāhaṃ aparipūraṃ vā silakkhandhaṃ paripūreyyaṃ
...pe... aparipūraṃ vā samādhikkhandhaṃ... paññākkhandhaṃ... vimuttikkha-
ndhaṃ... vimuttiñāṇadassanakkhandhaṃ? Kadāhaṃ apariññātaṃ vā dukkhaṃ
parijāneyyaṃ, appahīne vā kilese pajaheyyaṃ, abhāvitaṃ vā maggaṃ bhāveyyaṃ,
asacchikataṃ vā nirodhaṃ sacchikareyyan”ti? Yo tattha chando ca vāyāmo ca
ussāho ca ussoḥi ca thāmo ca appaṭivānī ca sati ca sampajaññaṅca ātappaṃ
padhānaṃ adhiṭṭhānaṃ anuyogo appamādo kusalesu dhammesūti- sāsane gota-
massa nappamajjeyya.

Tenāha bhagavā-

“Etañca dhammamaññāya, vicinaṃ bhikkhu sadā sato sikkhe;
santīti nibbutiṃ ñatvā, sāsane gotamassa nappamajjeyyā”ti.

169. Abhibhū hi so anabhibhūto, sakkhidhammamanītihamaddasi.

Tasmā hi tassa bhagavato sāsane, appamatto sadā namassamanusikkhe.[
Iti bhagavā]

Abhibhū (..0314) **hi so anabhibhūtoti.** **Abhibhūti** rūpābhībhū Ṣ saddābhībhū
gandhābhībhū rasābhībhū phoṭṭhabbābhībhū dhammābhībhū, anabhibhūto kehici
kilesehi, abhibhosi ne pāpake Ṣ akusale dhamme saṃkilesike ponobhavike
sadare dukkhavipāke āyatīṃ jātijarāmarañiyeti- abhibhū hi so anabhibhūto.

Sakkhidhammamanītihamaddasīti. **Sakkhidhammanti** na itihitihaṃ na itikiriya
na paramparāya na piṭakasampadāya na takkahetu na nayahetu na ākāraparivita-
kkena na diṭṭhiniijhānakkhantiyā sāmaṃ sayamabhiññātaṃ attapaccakkha-
dhammaṃ addasi addakkhi apassi paṭivijjhīti- sakkhidhammamanītihamaddasi.

Tasmā hi tassa bhagavato sāsane. **Tasmāti** tasmā taṃkāraṇā taṃhetu tappa-
ccayā taṃnidānā. **Tassa bhagavato sāsane.** Tassa bhagavato sāsane gotamasā-
sane buddhasāsane jinasāsane tathāgatasāsane devasāsane arahantasāsane-
tasmā tassa bhagavato sāsane.

Appamatto sadā namassamanusikkhe (iti bhagavā)ti. **Appamattoti** sakkacca-

kārī ...pe... appamādo kusalesu dhammesu. **Sadāti** sadā sabbakālaṃ ...pe... pacchime vayokhandhe. **Namassanti** kāyena vā namassamāno vācāya vā namassamāno cittaena vā namassamāno anvatthapaṭipattiyā vā namassamāno dhammānudhammapaṭipattiyā vā namassamāno sakkurumāno garukurumāno § mānāyamāno pūjayamāno apacayamāno. **Anusikkheti** tisso sikkhāyo- adhisīla-sikkhā, adhicittasikkhā, adhipaññāsikkhā ...pe... ayaṃ adhipaññāsikkhā. Imā tisso sikkhāyo āvajjanto sikkheyya ...pe... sacchikātabbaṃ sacchikaronto sikkheyya careyya ācareyya samācareyya samādāya vatteyya. **Bhagavāti** gāravādhivacaṇaṃ ...pe... sacchikā paññatti yadidaṃ bhagavāti- appamatto sadā namassamanusikkhe. (iti bhagavā).

Tenāha bhagavā-

“Abhibhū (..0315) hi so anabhibhūto, sakkhidhammamanītihamaddasi;

tasmā hi tassa bhagavato sāsane, appamatto sadā namassamanusikkhe”. [iti bhagavāti]

Tuvaṭṭakasuttaniddeso § cuddasamo.

15. Attadaṇḍasuttaniddeso

Atha attadaṇḍasuttaniddesaṃ vakkhati-

170. Attadaṇḍā bhayaṃ jātaṃ, janaṃ passatha medhagaṃ.

Samvegaṃ kittayissāmi, yathā samvijitaṃ mayā.

Attadaṇḍā bhayaṃ jātanti. Daṇḍāti tayo daṇḍā- kāyadaṇḍo, vacīdaṇḍo, mano-daṇḍo. Tividhaṃ kāyaduccaritaṃ kāyadaṇḍo, catubbidhaṃ vacīduccaritaṃ vacīdaṇḍo, tividhaṃ manoduccaritaṃ manodaṇḍo. **Bhayanti** dve bhayāni- diṭṭhadhammikañca bhayaṃ samparāyikañca bhayaṃ. Katamaṃ diṭṭhadhammikaṃ bhayaṃ? Idhekacco kāyena duccaritaṃ carati, vācāya duccaritaṃ carati, manasā duccaritaṃ carati, pāṇampi hanati, adinnampi ādiyati, sandhimpī chindati, nillopampi harati, ekāgārikampi karoti, paripanthepi tiṭṭhati, paradārampi gacchati, musāpi bhaṇati. Tameṇaṃ gahetvā rañño dassenti- “ayaṃ, deva, coro āgucārī. Imassa yaṃ icchasi taṃ daṇḍaṃ paṇehi”ti. Tameṇaṃ rājā paribhāsati. So paribhāsapaccayā bhayampi uppādeti, dukkhaṃ domanassaṃ § paṭisaṃvedeti. Etaṃ bhayaṃ dukkhaṃ domanassaṃ kuto tassa? Attadaṇḍato jātaṃ sañjātaṃ nibbattaṃ abhinibbattaṃ pātubhūtaṃ.

Ettakenapi rājā na tussati. Tameṇaṃ rājā bandhāpeti andubandhanena vā rajjubandhanena vā saṅkhalikabandhanena vā vettabandhanena vā latābandhanena vā pakkhepabandhanena vā § parikkhepabandhanena vā gāmabandhanena vā nigamabandhanena vā nagarabandhanena vā raṭṭhabandhanena vā janapadabandhanena vā antamaso savacaniyampi karoti- “na te labbhā ito pakkamitun”ti. So bandhanapaccayāpi dukkhaṃ domanassaṃ (..0316) paṭisaṃvedeti. Etaṃ bhayaṃ dukkhaṃ domanassaṃ kuto tassa? Attadaṇḍato jātaṃ sañjātaṃ nibbattaṃ abhinibbattaṃ pātubhūtaṃ.

Ettakenapi rājā na tussati. Rājā tassa dhanam āharāpeti- sataṃ vā sahasam vā satahasam vā. So dhanajānipaccayāpi dukkham domanassam paṭisamvedeti. Etaṃ bhayaṃ dukkham domanassam kuto tassa? Attadaṇḍato jātaṃ sañjātaṃ nibbattaṃ abhinibbattaṃ pātubhūtaṃ.

Ettakenapi rājā na tussati. Tamenam rājā vividhā kammakāraṇā kārāpeti- kasāhipi tāḷeti, vettehipi tāḷeti, aḍḍhadaṇḍakehipi tāḷeti, hatthampi chindati, pādampi chindati, hatthapādampi chindati, kaṇṇampi chindati, nāsampi chindati, kaṇṇanāsampi chindati, bilaṅgathālikampi karoti, saṅkhamuṇḍikampi karoti, rāhumukhampi karoti, jotimālikampi karoti, hatthapajjotikampi karoti, erakapattikampi karoti, cīrakavāsikampi karoti, eṇeyyakampi karoti, baḷisamaṃsikampi karoti, kahāpaṇikampi karoti, khārāpatacchikampi karoti, palighaparivattakampi karoti, palālapīṭhakampi karoti, tattenapi telena osiñcati, sunakhehipi khādāpeti, jīvantampi sūle uttāseti, asināpi sīsam chindati. So kammakāraṇapaccayāpi dukkham domanassam paṭisamvedeti. Etaṃ bhayaṃ dukkham domanassam kuto tassa? Attadaṇḍato jātaṃ sañjātaṃ nibbattaṃ abhinibbattaṃ pātubhūtaṃ. Rājā imesaṃ catunnaṃ daṇḍānaṃ issaro.

So sakena kamma kāyassa bhedā paraṃ maraṇā apāyaṃ duggatiṃ vini-pātaṃ nirayaṃ upapajjati. Tamenam nirayapālā pañcavidhabandhanam nāma kammakāraṇam kārenti- tattaṃ ayokhilaṃ hatthe gamenti, tattaṃ ayokhilaṃ dutiye hatthe gamenti, tattaṃ ayokhilaṃ pāde gamenti, tattaṃ ayokhilaṃ dutiye pāde gamenti, tattaṃ ayokhilaṃ majjhe urasmiṃ gamenti. So tattha dukkhā tibbā Ṣ kaṭukā vedanā vedeti; na ca tāva kālaṃkaroti yāva na taṃ pāpakammaṃ byantīhoti. Etaṃ bhayaṃ dukkham domanassam kuto tassa? Attadaṇḍato jātaṃ sañjātaṃ nibbattaṃ abhinibbattaṃ pātubhūtaṃ.

Tamenam (..0317) nirayapālā saṃvesetvā Ṣ kuṭhārihi Ṣ tacchenti. So tattha dukkhā tibbā kaṭukā vedanā vedeti; na ca tāva kālaṃkaroti yāva na taṃ pāpakammaṃ byantīhoti. Tamenam nirayapālā uddhaṃpādam Ṣ adhosiraṃ gahetvā vāsīhi tacchenti. Tamenam nirayapālā rathe yojetvā ādittāya pathaviyā sampajjalitāya sajotibhūtāya sārentipi paccāsārentipi Ṣ ...pe... tamenam nirayapālā mahantaṃ aṅgārapabbataṃ ādittaṃ sampajjalitaṃ sajotibhūtaṃ āropentipi oropentipi ...pe... tamenam nirayapālā uddhaṃpādam adhosiraṃ gahetvā tattāya lohakumbhiyā pakkhipanti ādittāya sampajjalitāya sajotibhūtāya. So tattha pheṇuddehakaṃ paccati. So tattha pheṇuddehakaṃ paccamāno sakimpi uddham gacchati, sakimpi adho gacchati, sakimpi tiriyaṃ gacchati. So tattha dukkhā tibbā kaṭukā vedanā vedeti; na ca tāva kālaṃkaroti yāva na taṃ pāpakammaṃ byantīhoti. Etaṃ bhayaṃ dukkham domanassam kuto tassa? Attadaṇḍato jātaṃ sañjātaṃ nibbattaṃ abhinibbattaṃ pātubhūtaṃ. Tamenam nirayapālā mahāniraye pakkhipanti. So kho pana mahānirayo-

“Catukkaṇṇo catudvāro, vibhatto bhāgasō mito;
ayopākārapariyanto Ṣ, ayasā paṭikujjito.

“Tassa ayomayā bhūmi, jalitā tejasā yutā;
samantā yojanasataṃ, pharivā tiṭṭhati sabbadā.

“Kadariyātapanā ghorā, accimanto durāsadā;
lomahaṃsanarūpā ca, bhismā paṭibhayā dukhā.
“Puratthimāya bhittiyā, accikkhandho samuṭṭhito;
dahanto pāpakammante, pacchimāya paṭihaññati.
“Pacchimāya ca bhittiyā, accikkhandho samuṭṭhito;
dahanto pāpakammante, puratthimāya paṭihaññati.
“Uttarāya ca bhittiyā, accikkhandho samuṭṭhito;
dahanto pāpakammante, dakkhiṇāya paṭihaññati.
“Dakkhiṇāya (..0318) ca bhittiyā,

accikkhandho samuṭṭhito;

dahanto pāpakammante, uttarāya paṭihaññati.

“Heṭṭhato ca samuṭṭhāya, accikkhandho bhayānako;

dahanto pāpakammante, chadanasmiṃ paṭihaññati.

“Chadanamhā samuṭṭhāya, accikkhandho bhayānako;

dahanto pāpakammante, bhūmiyaṃ paṭihaññati.

“Ayokapālamādittam, santattam jalitam yathā;

evam avīcinirayo, heṭṭhā upari passato.

“Tattha sattā mahāluddā, mahākibbisakārino;

accantapāpakammantā, paccanti na ca miyyare §.

“Jātavedasamo kāyo, tesam nirayavāsinaṃ;

passa kammānaṃ daḥhattam, na bhasmā hoti napī masi.

“Puratthimenapi dhāvanti, tato dhāvanti pacchimaṃ;

uttarenapi dhāvanti, tato dhāvanti dakkhiṇaṃ.

“Yaṃ yaṃ disaṃ padhāvanti §, taṃ taṃ dvāraṃ pidhīyati §.

abhinikkhamitāsā te, sattā mokkhagavesino.

“Na te tato nikkhamituṃ, labhanti kamma-paccayā;

tesaṃca pāpakammantaṃ, avipakkaṃ kataṃ bahun” ti.

Etaṃ bhayaṃ dukkhaṃ domanassaṃ kuto tassa? Attadaṇḍato jātaṃ sañjātaṃ nibbattaṃ abhinibbattaṃ pātubhūtaṃ. Yāni ca nerayikāni dukkhāni yāni ca tiracchānayanikāni dukkhāni yāni ca pettivisayikāni dukkhāni yāni ca mānusikāni dukkhāni; tāni kuto jātāni kuto sañjātāni kuto nibbattāni kuto abhinibbattāni kuto pātubhūtāni? Attadaṇḍato jātāni sañjātāni nibbattāni abhinibbattāni pātubhūtāni-attadaṇḍā bhayaṃ jātaṃ.

Janaṃ passatha medhaganti. Jananti khattiyā ca brāhmaṇā ca vessā ca suddā ca gahaṭṭhā ca pabbajitā ca devā ca manussā ca medhagaṃ janaṃ kalahaṃ janaṃ viruddhaṃ janaṃ paṭiviruddhaṃ janaṃ āhataṃ janaṃ paccāhataṃ janaṃ āghātitaṃ janaṃ paccāghātitaṃ (..0319) janaṃ passatha dakkhatha oloketha nijjhāyetha upaparikkhathāti- janaṃ passatha medhagaṃ.

Samvegamaṃ kittayissāmīti. Samvegamaṃ ubbegaṃ utrāsaṃ bhayaṃ piḷanaṃ ghaṭṭanaṃ upaddavaṃ upasaggamaṃ. **Kittayissāmīti** pakittayissāmi ācikkhissāmi desessāmi paññapessāmi paṭṭhapessāmi vivarissāmi vibhajissāmi uttānikari-ssāmi pakāsissāmīti- samvegamaṃ kittayissāmi.

Yathā samvijitaṃ mayāti. Yathā mayā attanāyeva attānaṃ samvejito ubbejito samvegamaṃpāditoti- yathā samvijitaṃ mayā.

Tenāha bhagavā-

“Attadaṇḍā bhayaṃ jātaṃ, janaṃ passatha medhagaṃ;

samvegamaṃ kittayissāmi, yathā samvijitaṃ mayā” ti.

171. Phandamānaṃ pajamaṃ disvā, macche appodake yathā;

Aññamaññehi byāruddhe, disvā maṃ bhayamāvisi.

Phandamānaṃ pajamaṃ disvāti. Pajāti sattādhivacanaṃ. Pajamaṃ taṇhāphanda-nāya phandamānaṃ diṭṭhiphandanāya phandamānaṃ kilesaphandanāya phanda-

mānaṃ duccharitaphandanāya phandamānaṃ payogaphandanāya phandamānaṃ vipākaphandanāya phandamānaṃ rattamaṃ rāgena phandamānaṃ duṭṭhaṃ dosena phandamānaṃ mūḷhaṃ mohena phandamānaṃ vinibaddhaṃ mānena phandamānaṃ parāmatṭhaṃ diṭṭhiyā phandamānaṃ vikkhepagataṃ uddhaccena phandamānaṃ aniṭṭhaṅgataṃ vicikicchāya phandamānaṃ thāmagataṃ anusayehi phandamānaṃ lābhena phandamānaṃ alābhena phandamānaṃ yasena phandamānaṃ ayasena phandamānaṃ pasaṃsāya phandamānaṃ nindāya phandamānaṃ sukhena phandamānaṃ dukkhena phandamānaṃ jātiyā phandamānaṃ jarāya phandamānaṃ byādhinā phandamānaṃ maraṇena phandamānaṃ sokapari-devadukkhadomanassupāyāsehi phandamānaṃ nerayikena dukkhena phandamānaṃ tiracchānayanikena dukkhena phandamānaṃ pettivisayikena dukkhena phandamānaṃ mānusikena dukkhena phandamānaṃ gabbhokkantimūlakena dukkhena... gabbhaṭṭhitimūlakena § dukkhena... gabbhāvutṭhānamūlakena dukkhena... jātassūpanibandhakena dukkhena... jātassa parādheyyakena dukkhena... attūpakkamena dukkhena... parūpakkamena dukkhena... dukkhadukkhena... saṅkhāradukkhena... vipariṇāmadukkhena... cakkhurogena dukkhena... sotarogena ... ghānarogena... jivhārogena ... kāyarogena... sīsarogena (.0320) kaṇṇarogena... mukharogena... dantarogena... kāsena... sāsena... pināsena... ḍāhena... jarena... kucchirogena... mucchāya... pakkhandikāya... sūlāya... visūcikāya... kuṭṭhena... gaṇḍena... kilāsena... sosena... apamārena... dadduyā... kaṇḍuyā... kacchuyā... rakhasāya... vitacchikāya... lohiteṇa... pittena... madhumehena... aṃsāya... piḷakāya... bhagandalena... pittasamuṭṭhānena ābādhena... semhasamuṭṭhānena ābādhena... vātasamuṭṭhānena ābādhena... sannipātikena ābādhena... utupariṇāmajena ābādhena... visamaparihārajena ābādhena ... opakamikena ābādhena... kammavipākajena ābādhena... sīteṇa... uṇhena... jighaccāya... pipāsāya... uccārena... passāvena... ḍaṃsamakasavātātapasarīsapa-samphassena dukkhena... mātumaraṇena dukkhena... pitumaraṇena dukkhena... bhātumaraṇena dukkhena... bhaginimaraṇena dukkhena... puttamaraṇena dukkhena... dhītumaraṇena dukkhena... ñātumaraṇena dukkhena... bhogabyasana dukkhena... rogabyasana dukkhena... sīlabhyasana dukkhena... diṭṭhibhyasana dukkhena phandamānaṃ samphandamānaṃ vipphandamānaṃ vedhamānaṃ pavedhamānaṃ sampavedhamānaṃ. **Disvāti** disvā passitvā tula-yitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvāti- phandamānaṃ pajamaṃ disvā.

Macche appodake yathāti yathā macchā appodake udakapariyādāne kākehi vā kulalehi vā balākāhi vā paripātiyamānā ukkhipiyamānā khajjamānā phandanti samphandanti vipphandanti vedhanti pavedhanti sampavedhanti; evameva pajā taṇhāphandanāya phandanti ...pe... diṭṭhibhyasana dukkhena phandanti samphandanti vipphandanti vedhanti pavedhanti sampavedhanti- macche appodake yathā.

Aññamaññehi byāruddheti aññamaññaṃ sattā viruddhā paṭiviruddhā āhatā paccāhatā āghātītā paccāghātītā. Rājānopi rājūhi vivadanti, khattiyāpi khattiyehi vivadanti, brāhmaṇāpi brāhmaṇehi vivadanti, gahapatīpi gahapatīhi vivadanti,

mātāpi puttena vivadati, puttapi mātārā vivadati, pitāpi puttena vivadati, puttapi pitarā vivadati, bhātāpi bhātarā vivadati, bhaginīpi bhaginiyā vivadati, bhātāpi bhaginiyā vivadati, bhaginipi bhātarā vivadati, sahāyopi sahāyena vivadati; te tattha kalahaviggahavivādāpannā aññamaññaṃ pāṇhipi upakkamanti, leḍḍūhipi upakkamanti, daṇḍehipi upakkamanti, satthehipi upakkamanti, te tattha maraṇampi nigacchanti maraṇamattampi dukkhanti- aññamaññehi byāruddhe.

Disvā (..0321) **maṃ bhayamāvisīti**. **Disvāti** disvā passitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā bhayaṃ piḷanaṃ ghaṭṭanaṃ upaddavo upasaggo āvisīti §- disvā maṃ bhayamāvisi.

Tenāha bhagavā-

“Phandamānaṃ pajaṃ disvā, macche appodake yathā;
aññamaññehi byāruddhe, disvā maṃ bhayamāvisi” ti.

172. Samantamasāro loko, disā sabbā sameritā;

icchaṃ bhavanamattano, nāddasāsiṃ anositaṃ.

Samantamasāro lokoti. Lokoti nirayaloko tiracchānayoniloko pettivisayaloko manussaloko devaloko, khandhaloko dhātuloko āyatanaloko, ayaṃ loko paro loko, brahmaloko devaloko- ayaṃ vuccati loko. Nirayaloko asāro nissāro sārāpagato niccasārasārena vā sukhasārasārena vā attasārasārena vā niccena vā dhuvena vā sassatena vā avipariṇāmadhammena vā. Tiracchānayoniloko ...pe... pettivisayaloko... manussaloko... devaloko... khandhaloko... dhātuloko... āyatanaloko... ayaṃ loko... paro loko... brahmaloko... devaloko asāro nissāro sārāpagato niccasārasārena vā sukhasārasārena vā attasārasārena vā niccena vā dhuvena vā sassatena vā avipariṇāmadhammena vā.

Yathā pana naḷo asāro nissāro sārāpagato, yathā eraṇḍo asāro nissāro sārāpagato, yathā udumbaro asāro nissāro sārāpagato, yathā setakaccho asāro nissāro sārāpagato, yathā pāribhaddako asāro nissāro sārāpagato, yathā pheṇapiṇḍo asāro nissāro sārāpagato, yathā udakapubbuḷaṃ § asāraṃ nissāraṃ sārāpagataṃ, yathā marīci asārā nissārā sārāpagatā, yathā kadalikkhandho asāro nissāro sārāpagato, yathā māyā asārā nissārā sārāpagatā; evameva nirayaloko asāro nissāro sārāpagato niccasārasārena (..0322) vā sukhasārasārena vā attasārasārena vā niccena vā dhuvena vā sassatena vā avipariṇāmadhammena vā.

Tiracchānayoniloko... pettivisayaloko... manussaloko... devaloko asāro nissāro sārāpagato niccasārasārena vā sukhasārasārena vā attasārasārena vā niccena vā dhuvena vā sassatena vā avipariṇāmadhammena vā. Khandhaloko... dhātuloko... āyatanaloko... ayaṃ loko... paro loko... brahmaloko... devaloko asāro nissāro sārāpagato niccasārasārena vā sukhasārasārena vā attasārasārena vā niccena vā dhuvena vā sassatena vā avipariṇāmadhammena vāti- samantamasāro loko.

Disā sabbā sameritāti. Ye puratthimāya disāya saṅkhārā, tepi eritā sameritā calitā ghaṭṭitā aniccatāya jātiyā anugatā jarāya anusaṭṭā byādhinā abhibhūtā maraṇena abbhāhatā dukkhe patiṭṭhitā atāṇā aleṇā asaraṇā asaraṇibhūtā. Ye pacchimāya disāya saṅkhārā ...pe... ye uttarāya disāya saṅkhārā... ye dakkhiṇāya

disāya saṅkhārā... ye puratthimāya anudisāya saṅkhārā... ye pacchimāya anudisāya saṅkhārā... ye uttarāya anudisāya saṅkhārā... ye dakkhiṇāya anudisāya saṅkhārā... ye heṭṭhimāya disāya saṅkhārā... ye uparimāya disāya saṅkhārā... ye dasasu disāsu saṅkhārā, tepi eritā sameritā calitā ghaṭṭitā aniccatāya jātiyā anugatā jarāya anusaṭṭā byādhinā abhibhūtā maraṇena abbhāhatā dukkhe patiṭṭhitā atāṇā aleṇā asaraṇā asaraṇībhūtā. Bhāsitampi cetaṃ-

“Kiñcāpi cetaṃ jalatī vimānaṃ, obhāsayaṃ uttariyaṃ disāya;
rūpe raṇaṃ disvā sadā pavedhitaṃ, tasmā na rūpe ramatī

sumedho.

“Maccunābbhāhato loko, jarāya parivārito;
taṅhāsallena otiṅṅo, icchādhūmāyito § sadā.

“Sabbo ādīpito (..0323) loko, sabbo loko padhūpito;
sabbo pajjalito loko, sabbo loko pakampito” ti.

Disā sabbā sameritā.

Icchaṃ bhavanamattanoti. Attano bhavanaṃ tāṇaṃ leṇaṃ saraṇaṃ gatiṃ parā-
yanaṃ icchanto sādiyanto patthayanto pihayanto abhijappantoti- icchaṃ bhavana-
mattano. **Nāddasāsiṃ anositanti.** Ajjhositamaṃyeva addasaṃ, anajjhositamaṃ
nāddasaṃ, sabbaṃ yobbaññaṃ jarāya ositaṃ, sabbaṃ ārogyaṃ byādhinā ositaṃ,
sabbaṃ jīvitaṃ maraṇena ositaṃ, sabbaṃ lābhaṃ alābhena ositaṃ, sabbaṃ
yasaṃ ayasena ositaṃ, sabbaṃ pasaṃsaṃ nindāya ositaṃ, sabbaṃ sukhaṃ
dukkhena ositaṃ.

“Lābho alābho yaso ayaso ca, nindā pasaṃsā ca sukhaṃ dukhañca;
ete aniccā manujesu dhammā, asassatā vipariṇāmadhammā” ti.

Nāddasāsiṃ anositaṃ.

Tenāha bhagavā-

“Samantamasāro loko, disā sabbā sameritā;
icchaṃ bhavanamattano, nāddasāsiṃ anositaṃ” ti.

173. Osāne tveva byāruddhe, disvā me aratī ahu.

Athettha sallamaddakkhiṃ, duddasaṃ hadayassitaṃ.

Osāne tveva byāruddheti. Osāne tvevāti sabbaṃ yobbaññaṃ jarā osāpeti,
sabbaṃ ārogyaṃ byādhi osāpeti, sabbaṃ jīvitaṃ maraṇaṃ osāpeti, sabbaṃ
lābhaṃ alābho osāpeti, sabbaṃ yasaṃ ayaso osāpeti, sabbaṃ pasaṃsaṃ nindā
osāpeti, sabbaṃ sukhaṃ dukkhaṃ osāpeti- osāne tveva. **Byāruddheti** yobbañña-
kāmaṃ sattā jarāya paṭiviruddhā, ārogyakāmaṃ sattā byādhinā paṭiviruddhā, jīvita-
kāmaṃ sattā maraṇena paṭiviruddhā, lābhakāmaṃ sattā alābhena paṭiviruddhā, yasa-
kāmaṃ sattā ayasena paṭiviruddhā, pasaṃsakāmaṃ sattā nindāya paṭiviruddhā,
sukhakāmaṃ sattā dukkhena paṭiviruddhā āhatā paccāhatā āghātitaṃ paccāghātitaṃ-
osāne tveva byāruddhe.

Disvā (..0324) me aratī ahūti. Disvāti disvā passitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāva-
yitvā vibhūtaṃ katvāti- disvā. **Me aratīti** yā arati yā anabhirati yā anabhiramanā yā
ukkaṅṅhitā yā paritasitā ahūti- disvā me aratī ahu.

Athettha sallamaddakkhinti. Athāti padasandhi ...pe... padānupubbatāpetamaṃ-
athāti. **Etthāti** sattesu. **Sallanti** satta sallāni- rāgasallaṃ, dosasallaṃ, mohasallaṃ,
mānasallaṃ, diṭṭhisallaṃ, sokasallaṃ, kathaṃkathāsallaṃ. **Addakkhinti** addasaṃ
adakkhiṃ apassiṃ paṭivijjhinti- athettha sallamaddakkhiṃ.

Duddasaṃ hadayassitanti. Duddasanti duddasaṃ duddakkaṃ duppassaṃ
dubbujjhaṃ duranubujjhaṃ duppaṭivijjhanti- duddasaṃ. **Hadayassitanti** hadayaṃ
vuccati cittaṃ. Yaṃ cittaṃ mano mānasaṃ hadayaṃ paṇḍaraṃ mano manāya-
tanaṃ manindriyaṃ viññāṇaṃ viññāṇakkhandho tajjā manoviññāṇadhātu. **Hadaya-**
ssitanti hadayanissitaṃ cittasitaṃ cittanissitaṃ cittaena sahaḡataṃ sahaḡataṃ

saṃsaṭṭhaṃ sampayuttaṃ ekuppādaṃ ekanirodhaṃ ekavatthukaṃ ekāramma-
ṇanti- duddasaṃ hadayassitaṃ.

Tenāha bhagavā-

“Osāne tveva byāruddhe, disvā me aratī ahu;
athettha sallamaddakkhiṃ, duddasaṃ hadayassitaṃ”ti.

174. Yena sellena otiṇṇo, disā sabbā vidhāvati;

Tameva sallamabbuyha, na dhāvati na sīdati.

Yena sellena otiṇṇo, disā sabbā vidhāvati. Sallanti. Satta sallāni- rāgasallaṃ,
dosasallaṃ, mohasallaṃ, mānasallaṃ, diṭṭhisallaṃ, sokasallaṃ, kathaṃkathā-
sallaṃ. Katamaṃ rāgasallaṃ? Yo rāgo sārāgo anunayo anurodho nandirāgo
cittassa sārāgo ...pe... abhijjhā lobho akusalamūlaṃ- idaṃ rāgasallaṃ.

Katamaṃ dosasallaṃ? “Anatthaṃ me acarī”ti āghāto jāyati “anatthaṃ me cara-
tī”ti āghāto jāyati, “anatthaṃ me carissatī”ti āghāto jāyati ...pe... caṇḍikkaṃ asu-
ropo anattamanatā cittassa- idaṃ dosasallaṃ.

Katamaṃ mohasallaṃ? Dukkhe aññāṇaṃ ...pe... dukkhanirodhagāminiyā paṭi-
padāya aññāṇaṃ, pubbante aññāṇaṃ, aparante aññāṇaṃ, pubbantāparante
aññāṇaṃ (..0325), idappaccayatāpaṭiccasamuppannesu dhammesu aññāṇaṃ.
Yaṃ evarūpaṃ adassanaṃ anabhisamayo ananubodho asambodho appaṭivedho
asaṅgāhaṇā aparīyogāhaṇā § asamapekkhanā apaccavekkhanā apaccakkha-
kammaṃ dummejjhaṃ bālyaṃ moho pamoho sammoho avijjā avijjogho avijjā-
yogo avijjānusayo avijjāpariyuṭṭhānaṃ avijjālaṅgī moho akusalamūlaṃ- idaṃ
mohasallaṃ.

Katamaṃ mānasallaṃ? “Seyyohamasmi”ti māno, “sadisohamasmi”ti māno,
“hīnohamasmi”ti māno. Yo evarūpo māno maññanā maññitattaṃ unnati unnamo
dhajo sampaggāho ketukamyatā cittassa- idaṃ mānasallaṃ.

Katamaṃ diṭṭhisallaṃ? Vīsativatthukā sakkāyadiṭṭhi, dasavatthukā micchādiṭṭhi,
dasavatthukā antaggāhikā diṭṭhi. Yā evarūpā diṭṭhi diṭṭhigataṃ diṭṭhiganaṃ
diṭṭhikantāro diṭṭhivīsūkāyikaṃ diṭṭhivipphanditaṃ diṭṭhisaññojanaṃ gāho paṭi-
ggāho abhiniveso parāmāso kummaggo § micchāpatho micchattaṃ titthāyatanaṃ
vipariyāsaggāho viparitaggaṃ vipallāsaggāho micchāgāho ayāthāvakaṃ
“yāthāvakan”ti gāho yāvatā dvāsaṭṭhi diṭṭhigatāni- idaṃ diṭṭhisallaṃ.

Katamaṃ sokasallaṃ? Ñātibyasanena vā phuṭṭhassa rogabyasanena vā
phuṭṭhassa bhogabyasanena vā phuṭṭhassa sīlabyanena vā phuṭṭhassa diṭṭhi-
byasanena vā phuṭṭhassa aññataraññatarena byasanena samannāgatassa añña-
taraññatarena dukkhadhammena phuṭṭhassa soko socanā socitattaṃ antosoko
antoparisoko antoḍāho antopariḍāho cetaso pariijhāyanā domanassaṃ- idaṃ
sokasallaṃ.

Katamaṃ kathaṃkathāsallaṃ? Dukkhe kaṅkhā, dukkhasamudaye kaṅkhā,
dukkhanirodhe kaṅkhā, dukkhanirodhagāminiyā paṭipadāya kaṅkhā, pubbante
kaṅkhā, aparante kaṅkhā, pubbantāparante kaṅkhā, idappaccayatāpaṭiccasamu-
ppannesu dhammesu kaṅkhā. Yā evarūpā kaṅkhā kaṅkhāyanā kaṅkhāyitattaṃ
vimati vicikicchā dveḷhakaṃ dvedhāpatho saṃsayo anekasaggāho āsappanā

parisappanā apariyogāhaṇā chambhitattaṃ cittassa manovilekho- idaṃ kathaṃka-
thāsallaṃ.

Yena (..0326) **sallena otiṇṇo, disā sabbā vidhāvati**. Rāgasallena otiṇṇo viddho
phuṭṭho pareto samohito samannāgato kāyena duccharitaṃ carati, vācāya duccha-
ritaṃ carati, manasā duccharitaṃ carati, pāṇampi hanati, adinnampi ādiyati,
sandhimpī chindati, nillopampi harati, ekāgārikampi karoti, paripanthepi tiṭṭhati,
paradārampi gacchati, musāpi bhaṇati; evampi rāgasallena otiṇṇo viddho phuṭṭho
pareto samohito samannāgato dhāvati vidhāvati sandhāvati saṃsarati. Atha vā
rāgasallena otiṇṇo viddho phuṭṭho pareto samohito samannāgato bhoge pariye-
santo nāvāya mahāsamuddaṃ pakkhandati. Sītassa purakkhato uṇhassa pura-
kkhato ḍaṃsamakasavātātapasarīsapasamphassehi pīḷiyamāno § khuppipāsāya
miyyamāno tigumbaṃ gacchati, takkolaṃ gacchati, takkasīlaṃ gacchati, kāḷa-
mukhaṃ gacchati, purapūraṃ gacchati, vesuṅgaṃ gacchati, verāpathaṃ
gacchati, javaṃ gacchati, tāmalīṃ gacchati, vaṅkaṃ gacchati, eḷabandhanaṃ
gacchati, suvaṇṇakūṭaṃ gacchati, suvaṇṇabhūmiṃ gacchati, tambapaṇṇiṃ
gacchati, suppādakaṃ § gacchati, bhārukacchaṃ gacchati, suraṭṭhaṃ gacchati,
bhaṅgalokaṃ § gacchati, bhaṅgaṇaṃ § gacchati, paramabhaṅgaṇaṃ gacchati,
yonaṃ gacchati, paramayonaṃ gacchati, vinakaṃ gacchati, mūlapadaṃ gacchati,
marukantāraṃ gacchati, jaṇṇupathaṃ gacchati, ajapathaṃ gacchati, meṇḍa-
pathaṃ gacchati, saṅkupathaṃ gacchati, chattapathaṃ gacchati, vaṃsapathaṃ
gacchati, sakuṇapathaṃ gacchati, mūsikapathaṃ gacchati, daripathaṃ gacchati,
vettācāraṃ gacchati; pariyesanto na labhati, alābhamūlakampi dukkhaṃ doma-
nassaṃ paṭisaṃvedeti, pariyesanto labhati, laddhā ārakkhamūlakampi dukkhaṃ
domanassaṃ paṭisaṃvedeti “kinti me bhoge neva rājāno hareyyuṃ na corā
hareyyuṃ na aggi daheyya na udakaṃ vaheyya na appiyā dāyādā hareyyun”ti.
Tassa evaṃ ārakkhato gopayato te bhogā vipalujjanti, so vippayogamūlakampi
dukkhaṃ domanassaṃ paṭisaṃvedeti. Evampi rāgasallena otiṇṇo viddho phuṭṭho
pareto samohito samannāgato dhāvati vidhāvati sandhāvati saṃsarati.

Dosasallena ...pe... mohasallena... mānasallena otiṇṇo viddho phuṭṭho pareto
samohito samannāgato kāyena duccharitaṃ carati, vācāya (..0327) duccharitaṃ
carati, manasā duccharitaṃ carati, pāṇampi hanati, adinnampi ādiyati, sandhimpī
chindati, nillopampi harati, ekāgārikampi karoti, paripanthepi tiṭṭhati, paradārampi
gacchati, musāpi bhaṇati. Evaṃ mānasallena otiṇṇo viddho phuṭṭho pareto samo-
hito samannāgato dhāvati vidhāvati sandhāvati saṃsarati.

Diṭṭhisallena otiṇṇo viddho phuṭṭho pareto samohito samannāgato acelako hoti
muttācāro hatthāpalekhano §, na ehibhadantiko, na tiṭṭhabhadantiko; nābhihaṭaṃ,
na uddissakataṃ, na nimantanaṃ sādīyati, so na kumbhimukhā paṭiggaṇhāti, na
kaḷopimukhā § paṭiggaṇhāti, na eḷakamantaraṃ, na daṇḍamantaraṃ, na musala-
mantaraṃ, na dvinnaṃ bhuñjamānānaṃ, na gabbhiniyā, na pāyamānāya, na puri-
santaragatāya, na saṃkittīsu, na yattha sā upaṭṭhito hoti, na yattha makkhikā
saṇḍasaṇḍacārīnī. Na macchaṃ na maṃsaṃ na suraṃ na merayaṃ na thuso-
dakaṃ pivati. So ekāgāriko vā hoti ekālopiko, dvāgāriko vā hoti dvālopiko ...pe...

sattāgāriko vā hoti sattālopiko. Ekissāpi bhattiyā yāpeti, dvīhipi bhattīhi yāpeti ...pe... sattahipi bhattīhi yāpeti. Ekāhikampi āhāraṃ āhāreti, dvīhikampi āhāraṃ āhāreti ...pe... sattāhikampi āhāraṃ āhāreti. Iti evarūpaṃ aḍḍhamāsikampi pariyā-yabhattabhojanānuyogamanuyutto viharati. Evampi diṭṭhisallena otiṇṇo viddho phuṭṭho pareto samohito samannāgato dhāvati vidhāvati sandhāvati saṃsarati.

Atha vā diṭṭhisallena otiṇṇo viddho phuṭṭho pareto samohito samannāgato so sākabhakkho vā hoti, sāmākabhakkho vā hoti, nīvārabhakkho vā hoti, daddula-bhakkho vā hoti, haṭṭabhakkho vā hoti, kaṇabhakkho vā hoti, ācāmabhakkho vā hoti, piññākabhakkho vā hoti, tilabhakkho vā hoti, tiṇabhakkho vā hoti, gomaya-bhakkho vā hoti, vanamūlaphalāhāro yāpeti

pavattaphalabhojano. So sāṇānipi dhāreti, masāṇānipi dhāreti, chavadussānipi dhāreti, paṃsukūlānipi dhāreti, tirīṭānipi dhāreti, ajinānipi dhāreti, ajinakkhipampi dhāreti, kusacīrampi dhāreti, vākacīrampi (..0328) dhāreti, phalakacīrampi dhāreti, kesakambalampi dhāreti, ulūkapakkhampi dhāreti, kesamassulocakopi hoti, kesamassulocanānuyogamanuyutto viharati. Ubbhaṭṭhakopi hoti āsanapaṭikkhitto, ukkuṭīkopi hoti ukkuṭīkappadhānamanuyutto, kaṇṭakāpassayiko hoti, kaṇṭakāpassaye seyyaṃ kappeti, phalakaseyyampi kappeti, thaṇḍilaseyyampi kappeti, ekāpassayiko hoti rajojalladharo, abbhokāsikopi hoti yathāsanthatiko, vekaṭīkopi hoti vikaṭābhojanānuyogamanuyutto, apānakopi hoti apānakattamanuyutto, sāyatatiyākampī udakorohanānuyogamanuyutto viharati. Iṭi evarūpaṃ anekavihitāṃ kāyassa ātāpanaparitāpanānuyogamanuyutto viharati. Evampi diṭṭhisallena otiṇṇo viddho phuṭṭho pareto samohito samannāgato dhāvati vidhāvati sandhāvati saṃsarati.

Sokasallena otiṇṇo viddho phuṭṭho pareto samohito samannāgato socati kilamati paridevati urattāḷiṃ kandati sammohaṃ āpajjati. Vuttañhetaṃ bhagavatā-

“Bhūtapubbaṃ, brāhmaṇa, imissāyeva sāvattiyā aññatarissā itthiyā mātā kālamakāsi. Sā tassā kālaṃ kiriyāya ummattikā khittacittā rathiyāya rathiyāṃ, siṅghāṭakena siṅghāṭakaṃ upasaṅkamitvā evamāha- ‘api me mātaraṃ addassatha, api me mātaraṃ addassathā’ ti.

“Bhūtapubbaṃ, brāhmaṇa, imissāyeva sāvattiyā aññatarissā itthiyā pitā kālamakāsi... bhātā kālamakāsi... bhaginī kālamakāsi... putto kālamakāsi... dhītā kālamakāsi... sāmiko kālamakāsi. Sā tassa kālaṃ kiriyāya ummattikā khittacittā rathiyāya rathiyāṃ, siṅghāṭakena siṅghāṭakaṃ upasaṅkamitvā evamāha- ‘api me sāmikaṃ addassatha, api me sāmikaṃ addassathā’ ti.

“Bhūtapubbaṃ, brāhmaṇa, imissāyeva sāvattiyā aññatarassa purisassa mātā kālamakāsi. So tassā kālaṃ kiriyāya ummattako khittacitto rathiyāya rathiyāṃ, siṅghāṭakena siṅghāṭakaṃ upasaṅkamitvā evamāha- ‘api me mātaraṃ addassatha, api me mātaraṃ addassathā’ ti.

“Bhūtapubbaṃ (..0329), brāhmaṇa, imissāyeva sāvattiyā aññatarassa purisassa pitā kālamakāsi... bhātā kālamakāsi... bhaginī kālamakāsi... putto kālamakāsi... dhītā kālamakāsi... pajāpati kālamakāsi. So tassā kālaṃ kiriyāya ummattako khittacitto rathiyāya rathiyāṃ, siṅghāṭakena siṅghāṭakaṃ upasaṅkamitvā evamāha- ‘api me pajāpatiṃ addassatha, api me pajāpatiṃ addassathā’ ti.

“Bhūtapubbaṃ, brāhmaṇa, imissāyeva sāvattiyā aññatarā itthi ñātikulaṃ agamāsi. Tassā te ñātakā sāmikaṃ acchinditvā aññassa dātukāmā, sā ca naṃ na icchati. Atha kho sā itthi sāmikaṃ etadavoca- ‘ime, ayyaputta, ñātakā tava acchinditvā aññassa dātukāmā, ubho mayaṃ marissāmā’ ti. Atha kho so puriso taṃ itthiṃ dvidhā chetvā attānaṃ opātetī- ‘ubho pecca bhavissāmā’ ti. Evaṃ sokasallena otiṇṇo viddho phuṭṭho pareto samohito samannāgato dhāvati vidhāvati sandhāvati saṃsarati.

Kathaṃkathāsallena otiṇṇo viddho phuṭṭho pareto samohito samannāgato saṃsayapakkhando hoti vimatipakkhando dveḷhakajāto- “ahosiṃ nu kho ahaṃ

atītamaddhānaṃ, nanu kho ahoṣiṃ atītamaddhānaṃ, kiṃ nu kho ahoṣiṃ atītamaddhānaṃ, kathamaṃ nu kho ahoṣiṃ atītamaddhānaṃ, kiṃ hutvā kiṃ ahoṣiṃ nu kho atītamaddhānaṃ, bhavissāmi nu kho ahaṃ anāgatamaddhānaṃ, nanu kho bhavissāmi anāgatamaddhānaṃ, kiṃ nu kho bhavissāmi anāgatamaddhānaṃ, kathamaṃ nu kho bhavissāmi anāgatamaddhānaṃ, kiṃ hutvā kiṃ bhavissāmi nu kho anāgatamaddhānaṃ, etarahi vā paccuppannaṃ addhānaṃ ajjhattaṃ kathaṃkathī hoti, ahaṃ nu khoṣmi, no nu khoṣmi, kiṃ nu khoṣmi kathaṃ nu khoṣmi, ayaṃ nu kho satto kuto āgato, so kuhiṃ gāmi bhavissati”ti. Evaṃ kathaṃkathāsallena otiṇṇo viddho phuṭṭho pareto samohito samannāgato dhāvati vidhāvati sandhāvati saṃsarati.

Te salle abhisaṅkharoti; te salle abhisaṅkharonto sallābhisaṅkhāravasena puratthimaṃ disaṃ dhāvati, pacchimaṃ disaṃ dhāvati, uttaraṃ disaṃ dhāvati, dakkhiṇaṃ disaṃ dhāvati. Te sallābhisaṅkhārā appahīnā; sallābhisaṅkhārānaṃ appahīnattā gatiyā dhāvati, niraye dhāvati, tiracchānāyoniyaṃ dhāvati, pettivisaye dhāvati, manussaloke dhāvati, devaloke dhāvati, gatiyā (..0330) gatiṃ, upapattiyā upapattiṃ, paṭisandhiyā paṭisandhiṃ, bhavena bhavaṃ, saṃsārena saṃsāraṃ, vaṭṭena vaṭṭaṃ dhāvati vidhāvati sandhāvati saṃsaratīti- yena sallena otiṇṇo disā sabbā vidhāvati.

Tameva sallamabbuyha, na dhāvati na sīdatīti. Tameva rāgasallaṃ dosasallaṃ mohasallaṃ mānasallaṃ diṭṭhisallaṃ sokasallaṃ kathaṃkathāsallaṃ abbuyha abbuyhivā uddharitvā samuddharitvā uppāṭayitvā samuppāṭayitvā § pajahitvā vinodetvā byantiṃ karitvā anabhāvaṃ gametvā neva puratthimaṃ disaṃ dhāvati na pacchimaṃ disaṃ dhāvati na uttaraṃ disaṃ dhāvati na dakkhiṇaṃ disaṃ dhāvati. Te sallābhisaṅkhārā pahīnā; sallābhisaṅkhārānaṃ pahīnattā gatiyā na dhāvati, niraye na dhāvati, tiracchānāyoniyaṃ na dhāvati, pettivisaye na dhāvati, manussaloke na dhāvati, devaloke na dhāvati, na gatiyā gatiṃ, na upapattiyā upapattiṃ, na paṭisandhiyā paṭisandhiṃ, na bhavena bhavaṃ, na saṃsārena saṃsāraṃ, na vaṭṭena vaṭṭaṃ dhāvati vidhāvati sandhāvati saṃsaratīti- tameva sallamabbuyha na dhāvati. **Na sīdatīti** kāmoghe na sīdati, bhavoghe na sīdati, diṭṭhoghe na sīdati, avijjoghe na sīdati, na saṃsīdati na osīdati na avasīdati na gacchati na avagacchati- tameva sallamabbuyha, na dhāvati na sīdati.

Tenāha bhagavā-

“Yena sallena otiṇṇo, disā sabbā vidhāvati; tameva sallamabbuyha, na dhāvati na sīdati”ti.

**175. Tattha sikkhānugīyanti, yāni loke gadhitāni;
Na tesu pasuto siyā, nibbijha sabbaso kāme.
Sikkhe nibbānamattano.**

Tattha sikkhānugīyanti, yāni loke gadhitānīti. Sikkhāti hatthisikkhā assasikkhā rathasikkhā dhanusikkhā sālākiyaṃ sallaṃkattiyaṃ kāyatikicchaṃ bhūtiyaṃ komārabhaccaṃ §. **Anugīyantīti** gīyanti niggīyanti kathīyanti bhaṇīyanti dīpīyanti voharīyanti. Atha vā gīyanti gaṇhīyanti uggaṇhīyanti (..0331) dhārīyanti upadhārīyanti upalakkhīyanti gadhitapaṭilābhāya. Gadhitā vuccanti pañca kāmagaṇā- cakkhuvi-

ññeyyā rūpā iṭṭhā kantā manāpā piyarūpā kāmūpasañhitā rajaniyā, sotaviññeyyā saddā ...pe... ghānaviññeyyā gandhā... jivhāviññeyyā rasā... kāyaviññeyyā phoṭṭhabbā iṭṭhā kantā manāpā piyarūpā kāmūpasañhitā rajaniyā. Kiṃkāraṇā gadhitā vuccanti pañca kāmaguṇā? Yebhuyyena devamanussā pañca kāmaguṇe icchanti sādiyanti patthayanti pihayanti abhijappanti taṃkāraṇā gadhitā vuccanti pañca kāmaguṇā. **Loketi** manussaloketi- tattha sikkhānugiyanti, yāni loke gadhitāni.

Na tesu pasuto siyāti. Tāsu vā sikkhāsu tesu vā pañcasu kāmaguṇesu na pasuto siyā, na tanninno assa, na tappoṇo, na tappabbhāro, na tadadhimutto, na tadadhipateyyoti- na tesu pasuto siyā.

Nibbijha sabbaso kāmeti. Nibbijhāti paṭivijjhitvā. “Sabbe sañkhārā aniccā”ti paṭivijjhitvā, “sabbe sañkhārā dukkhā”ti paṭivijjhitvā ...pe... “yaṃ kiñci samudaya-dhammaṃ sabbam taṃ nirodhadhamman”ti paṭivijjhitvā. **Sabbasoti** sabbena sabbam sabbathā sabbam asesam nissesam pariyādiyanavacanametam- sabbasoti. **Kāmāti** uddānato dve kāmā- vatthukāmā ca kilesakāmā ca ...pe... ime vuccanti vatthukāmā ...pe... ime vuccanti kilesakāmāti- nibbijha sabbaso kāme.

Sikkhe nibbānamattanoti. Sikkhāti tisso sikkhā- adhisīlasikkhā, adhicittasikkhā, adhipaññāsikkhā ...pe... ayam adhipaññāsikkhā. **Nibbānamattanoti** attano rāgassa nibbāpanāya dosassa nibbāpanāya mohassa nibbāpanāya ...pe... sabbā-kusalābhisañkhārānaṃ samāya upasamāya vūpasamāya nibbāpanāya paṭinissaggāya paṭipassaddhiyā adhisīlampi sikkheyya adhicittampi sikkheyya adhipaññampi sikkheyya, imā tisso sikkhāyo āvajjanto sikkheyya jānanto sikkheyya ...pe... sacchikātabbam sacchikaronto sikkheyya ācareyya samācareyya samādāya vatteyyāti- sikkhe nibbānamattano.

Tenāha bhagavā-

“Tattha (..0332) sikkhānugiyanti, yāni loke gadhitāni;
na tesu pasuto siyā, nibbijha sabbaso kāme;
sikkhe nibbānamattano”ti.

176. Sacco siyā appagabbho, amāyo rittapesuṇo;

Akkodhano lobhapāpaṃ, vevicchaṃ vitare muni.

Sacco siyā appagabbhoti. Sacco siyāti saccavācāya samannāgato siyā, sammā-ditṭhiyā samannāgato siyā, ariyena aṭṭhaṅgikena maggena samannāgato siyāti- sacco siyā. **Appagabbhoti** tiṇi pāgabbhiyāni- kāyikaṃ pāgabbhiyaṃ, vācasikaṃ pāgabbhiyaṃ, cetasikaṃ pāgabbhiyaṃ ...pe... idaṃ cetasikaṃ pāgabbhiyaṃ. Yassimāni tiṇi pāgabbhiyāni pahīnāni samucchinnāni vūpasantāni paṭipassaddhāni abhabbuppattikāni ñāṇagginā daḍḍhāni, so vuccati appagabbhoti- sacco siyā appagabbho.

Amāyo rittapesuṇoti. Māyā vuccati vañcanikā cariyā. Idhekacco kāyena duccharitaṃ caritvā vācāya duccharitaṃ caritvā manasā duccharitaṃ caritvā tassa paṭicchādanahetu pāpikaṃ icchaṃ paṇidahati, mā maṃ jaññāti icchatī, mā maṃ jaññāti sañkappeti, mā maṃ jaññāti vācaṃ bhāsati, mā maṃ jaññāti kāyena parakkamati. Yā evarūpā māyā māyāvitā accasarā vañcanā nikati nikiraṇā pariharaṇā gūhanā

parigūhanā chādanā paricchādanā anuttānīkammaṃ anāvikammaṃ vocchādanā pāpakiriyā- ayaṃ vuccati māyā. Yassesā māyā pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhābuppattikā ñāṇagginā daḍḍhā, so vuccati amāyo. **Rittapesu-**
ṇoti pesuññanti idhekacco pisuṇavāco hoti ...pe... evaṃ bhedaḍhippāyena pesuññam upasaṃharati. Yassetam pesuññam pahīnam samucchinnam vūpa-
santam paṭipassaddham abhābuppattikam ñāṇagginā daḍḍham, so vuccati ritta-
pesuṇo vivittapesuṇo pavivittapesuṇoti- amāyo rittapesuṇo.

Akkodhano lobhapāpaṃ, vevicchaṃ vitare munīti. Akkodhanoti hi kho vuttam, api ca kodho tāva vattabbo. Dasahākārehi kodho (..0333) jāyati. “Anattham me acarī”ti kodho jāyati ...pe... yasseto kodho pahīno samucchinnno vūpasanto paṭi-
passaddho abhābuppattiko ñāṇagginā daḍḍho,

so vuccati akkodhano. Kodhassa pahīnattā akkodhano, kodhavatthussa pariññā-tattā akkodhano, kodhahetussa upacchinnattā akkodhano. **Lobhoti** yo lobho lubbhanā lubbhitattam ...pe... abhijjhā lobho akusalamūlam. Veviccham vuccati pañca macchariyāni- āvāsamacchariyam ...pe... gāho vuccati macchariyam. **Munīti**. Monam vuccati ñānam ...pe... saṅgajālamaticca so muni. **Akkodhano lobhapāpam, veviccham vitare munīti**. Muni lobhapāpañca vevicchañca atari uttari patari samatikkami vitivattayīti §- akkodhano lobhapāpam, veviccham vitare muni.

Tenāha bhagavā-

“Sacco siyā appagabbho, amāyo rittapesuṇo;
akkodhano lobhapāpam, veviccham vitare muni”ti.

177. Niddam tandim sahe thīnam, pamādena na saṃvase;

Atimāne na tiṭṭheyya, nibbānamanaso naro.

Niddam tandim sahe thīnanti. Niddāti yā kāyassa akalyatā akammaññatā onāho pariyanāho antosamorodho middham suppaṃ pacalāyikā suppaṃ suppanā suppitattam. **Tandinti** yā tandī § tandiyanā tandiyittattam tandimanakatā ālasyam ālasyāyatā ālasyāyittattam. **Thīnanti** yā cittassa akalyatā akammaññatā oliyanā sallīyanā līnam līyanā līyittattam, thīnam thīyanā thīyittattam cittassa. **Niddam tandim sahe thīnanti**. Niddañca tandiñca thīnañca sahe saheyya parisahēyya abhibhavyeyya ajjhotthareyya pariyādiyeyya maddeyyāti- niddam tandim sahe thīnam.

Pamādena na saṃvaseti. Pamādo vattabbo kāyaduccarite vā vacīduccarite vā manoduccarite vā pañcasu vā kāmaguṇesu. Cittassa vosaggo vosaggānuppādanam § vā kusalānam vā dhammānam bhāvanāya asakkaccakiriyatā asātaccakiriyatā anaṭṭhitakiriyatā olinavuttitā nikkhittacchandatā nikkhittadhuratā anāsevanā abhāvanā abahulīkammam anadhiṭṭhānam ananuyogo pamādo. Yo evarūpo pamādo pamajjanā pamajjittattam (..0334)- ayam vuccati pamādo. **Pamādena na saṃvaseti** pamādena na vaseyya na saṃvaseyya na āvaseyya na parivaseyya, pamādam pajaheyya vinodeyya byantiṃ kareyya anabhāvam gameyya, pamādā ārato assa virato paṭivirato nikkhanto nissaṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā vihareyyāti- pamādena na saṃvase.

Atimāne na tiṭṭheyyāti. Atimānoti idhekacco param atimaññati jātiyā vā gottena vā ...pe... aññataraññatarena vā vatthunā. Yo evarūpo māno maññanā maññittattam unnati unnamo dhajo sampaggāho ketukamyatā cittassa- ayam vuccati atimāno. **Atimāne na tiṭṭheyyāti**. Atimāne na tiṭṭheyya na saṃtiṭṭheyya, atimānam pajaheyya vinodeyya byantiṃ kareyya anabhāvam gameyya, atimānā ārato assa virato paṭivirato nikkhanto nissaṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā vihareyyāti- atimāne na tiṭṭheyya.

Nibbānamanaso naroti. Idhekacco dānam dento sīlam samādiyanto uposathakammam karonto pānīyam paribhojanīyam upaṭṭhapento pariveṇam sammajjanto cetiyam vandanto cetiye gandhamālam āropento cetiyam padakkhiṇam karontam kiñci tedhātukam kusalābhisaṅkhāram abhisaṅkharonto na gatihetu na upaṭṭihetu na paṭisandhihetu na bhavahetu na saṃsārahetu na vaṭṭahetu, sabbam

taṃ viṣaṃyogādhippāyo nibbānaninno nibbānapoṇo nibbānapabbhāro abhisāṅkharotīti. Evampi nibbānamanaso naro. Atha vā sabbasaṅkhāradhātuyā cittaṃ paṭivāpetvā § amatāya dhātuyā cittaṃ upasaṃharati- “etaṃ santaṃ etaṃ paṇitaṃ yadidaṃ sabbasaṅkhārasamatho sabbūpadhipaṭinissaggo taṇhakkhayo virāgo nirodho nibbānan”ti. Evampi nibbānamanaso naro.

“Na paṇḍitā upadhisukhassa hetu, dadanti dānāni punabbhavāya;
kāmañca te upadhiparikkhayāya, dadanti dānaṃ apunabbhavāya.

“Na (..0335) paṇḍitā upadhisukhassa hetu, bhāventi jhānāni punabbhavāya.
kāmañca te upadhiparikkhayāya, bhāventi jhānaṃ apunabbhavāya.

“Te nibbuttiṃ āsisamānasā § dadanti, tanninnacittā § tadadhimuttā.
najjo yathā sāgaramajjhupetā §, bhavanti nibbānaparāyanā te”ti.

Nibbānamanaso naro. Tenāha bhagavā-

“Niddaṃ tandi sahe thīnaṃ, pamādena na saṃvase;
atimāne na tiṭṭheyya, nibbānamanaso naro”ti.

178. Mosavajje na niyyetha, § rūpe snehaṃ na kubbaye; Mānañca parijāneyya, sāhasā virato care.

Mosavajje na niyyethāti. Mosavajjaṃ vuccati musāvādo. Idhekacco sabhaggato vā parisaggato vā ñātimajjhagato vā pūgamajjhagato vā rājakulamajjhagato vā abhinīto sakkhipuṭṭho- “ehambho purisa, yaṃ jānāsi taṃ vadehī”ti, so ajānaṃ vā āha- “jānāmī”ti, jānaṃ vā āha- “na jānāmī”ti, apassaṃ vā āha- “passāmī”ti, passaṃ vā āha- “na passāmī”ti. Iti attahetu vā parahetu vā āmisakiñcikkhahetu vā sampajānamusā bhāsītā hoti- idaṃ vuccati mosavajjaṃ. Api ca tihākārehi ...pe... catūhākārehi... pañcahākārehi... chahākārehi... sattahākārehi... aṭṭhahākārehi ...pe... imehi aṭṭhahākārehi musāvādo hoti. **Mosavajje na niyyethā**ti. Mosavajje na yāyeyya na niyyāyeyya na vaheyya na saṃhareyya, mosavajjaṃ pajaheyya vinodeyya byantiṃ kareyya anabhāvaṃ gameyya, mosavajjā ārato assa virato paṭivirato nikkhanto nissaṭṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā vihareyyāti- mosavajje na niyyetha.

Rūpe (..0336) **snehaṃ na kubbayeti**. Rūpanti cattāro ca mahābhūtā, catunnañca mahābhūtānaṃ upādāya rūpaṃ. **Rūpe snehaṃ na kubbayeti**. Rūpe snehaṃ na kareyya chandaṃ na kareyya pemaṃ na kareyya rāgaṃ na kareyya na janeyya na sañjaneyya na nibbatteyya nābhinibbatteyyāti- rūpe snehaṃ na kubbaye.

Mānañca parijāneyyāti. Mānoti ekavidhena māno- yā cittassa unnati. Duvidhena māno- attukkaṃsanamāno, paravambhanamāno. Tividhena māno- “seyyohamasmi”ti māno, “sadisohamasmi”ti māno, “hīnohamasmi”ti māno. Catuvidhena māno- lābhena mānaṃ janeti, yasena mānaṃ janeti, pasaṃsāya mānaṃ janeti, sukhena mānaṃ janeti. Pañcavidhena māno- “lābhimhi manāpikānaṃ rūpānaṃ”ti mānaṃ janeti, “lābhimhi manāpikānaṃ saddānaṃ ...pe... gandhānaṃ... rasānaṃ... phoṭṭhabbānaṃ”ti mānaṃ janeti. Chabbidhena māno- cakkhusampadāya mānaṃ janeti, sotasampadāya ...pe... ghānasampadāya... jivhāsampadāya... kāyasampadāya... manosampadāya mānaṃ janeti. Sattavidhena māno- atimāno,

mānātimāno, omāno, sadisamāno, adhimāno, asmimāno, micchāmāno. Aṭṭhavi-
dhena māno- lābhena mānaṃ janeti, alābhena omānaṃ janeti, yasena mānaṃ
janeti, ayasena omānaṃ janeti, pasamsāya mānaṃ janeti, nindāya omānaṃ
janeti, sukkena mānaṃ janeti, dukkhena omānaṃ janeti. Navavidhena māno-
seyyassa “seyyohamasmī”ti māno, seyyassa “sadisohamasmī”ti māno, seyyassa
“hīnohamasmī”ti māno, sadisassa “seyyohamasmī”ti māno, sadisassa “sadisoha-
masmī”ti māno, sadisassa “hīnohamasmī”ti māno, hīnassa “seyyohamasmī”ti
māno, hīnassa “sadisohamasmī”ti māno, hīnassa “hīnohamasmī”ti māno. Dasavi-
dhena māno- idhekacco mānaṃ janeti jātiyā vā gottena vā ...pe... aññataraññata-
rena vā vatthunā. Yo evarūpo māno maññanā maññitattaṃ unnati unnamo dhajo
sampaggāho ketukamyatā cittassa- ayaṃ vuccati māno.

Mānañca parijāneyyāti. Mānaṃ tīhi pariññāhi parijāneyya- ñātapariññāya, tīraṇa-
pariññāya, pahānapariññāya. Katamā ñātapariññā? Mānaṃ jānāti ayaṃ ekavi-
dhena māno- yā cittassa unnati. Ayaṃ duvidhena māno- attukkaṃsanamāno para-
vambhanamāno ...pe... ayaṃ dasavidhena māno (..0337)- idhekacco mānaṃ
janeti jātiyā vā gottena vā ...pe... aññataraññatarena vā vatthunāti jānāti passati-
ayaṃ ñātapariññā.

Katamā tīraṇapariññā? Etaṃ ñātaṃ katvā mānaṃ tīreti aniccato dukkhato
...pe... nissaraṇato tīreti- ayaṃ tīraṇapariññā.

Katamā pahānapariññā? Evaṃ tīrayitvā mānaṃ pajahati vinodeti byantiṃ
karoti anabhāvaṃ gameti- ayaṃ pahānapariññā. **Mānañca parijāneyyāti** mānaṃ
imāhi tīhi pariññāhi parijāneyyāti- mānañca parijāneyya.

Sāhasā virato careti. Katamā sāhasā cariyā? Rattassa rāgacariyā sāhasā
cariyā, duṭṭhassa dosacariyā sāhasā cariyā, mūḷhassa mohacariyā sāhasā cariyā,
vinibaddhassa mānacariyā sāhasā cariyā, parāmaṭṭhassa diṭṭhicariyā sāhasā
cariyā, vikkhepagatassa uddhaccacariyā sāhasā cariyā, aniṭṭhaṅgatassa viciki-
cchācariyā sāhasā cariyā, thāmagatassa anusayacariyā sāhasā cariyā- ayaṃ
sāhasā cariyā. **Sāhasā virato careti** sāhasā cariyāya ārato assa virato paṭivirato
nikkhanto nissaṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā vihareyya
careyya vicareyya iriyeyya vatteyya pāleyya yapeyya yāpeyyāti- sāhasā virato
care.

Tenāha bhagavā-

“Mosavajje na niyyetha, rūpe snehaṃ na kubbaye;
mānañca parijāneyya, sāhasā virato care”ti.

179. Purāṇaṃ nābhinandeyya, nave khantiṃ na kubbaye §.

Hīyamāne na soceyya, ākāsaṃ § na sito siyā.

Purāṇaṃ nābhinandeyyāti. Purāṇaṃ vuccati atitā rūpavedanāsaññāsaṅkhāra-
viññāṇā. Atīte saṅkhāre taṇhāvasena diṭṭhivasena nābhinandeyya nābhivadeyya
na ajjhoseyya, abhinandanāṃ abhivadanāṃ ajjhosānaṃ gāhaṃ parāmāsaṃ (..0338)
abhinivesaṃ pajaheyya vinodeyya byantiṃ kareyya anabhāvaṃ gameyyāti-
purāṇaṃ nābhinandeyya.

Nave khantiṃ na kubbayeti. Navā vuccati paccuppannā rūpavedanāsaññāsa-

ñkhāraviññāṇā. Paccuppanne sañkhāre taṇhāvasena diṭṭhivasena khantiṃ na
kareyya chandaṃ na kareyya pemaṃ na kareyya rāgaṃ na kareyya na janeyya
na sañjaneyya na nibbatteyya nābhinibbatteyyāti- nave khantiṃ na kubbaye.

Hīyamāne na soceyyāti. Hīyamāne hāyamāne

Kāmapaṅko duraccayo.

Gedhaṃ brūmi mahoghotīti. Gedho vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo ...pe... abhijjhā lobho akusalamūlaṃ. Mahogho vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo ...pe... abhijjhā lobho akusalamūlaṃ. **Gedhaṃ brūmi mahoghotīti.** Gedhaṃ “mahogho”ti brūmi ācikkhāmi desemi paññapemi paṭṭhapemi vivarāmi vibhajāmi uttānīkaromi pakāsemīti- gedhaṃ brūmi mahoghoti.

Ājavaṃ brūmi jappananti. Ājavā vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo ...pe... abhijjhā lobho akusalamūlaṃ. Jappanāpi vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo ...pe... abhijjhā lobho akusalamūlaṃ. **Ājavaṃ brūmi jappananti** ājavaṃ “jappanā”ti brūmi ācikkhāmi ...pe... uttānīkaromi pakāsemīti- ājavaṃ brūmi jappanaṃ.

Ārammaṇaṃ pakampananti. Ārammaṇampi vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo ...pe... abhijjhā lobho akusalamūlaṃ. Pakampanāpi vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo ...pe... abhijjhā lobho akusalamūlanti- ārammaṇaṃ pakampanaṃ.

Kāmapaṅko duraccayoti. Kāmapaṅko kāmakaddamo kāmakilesso kāmapalipo kāmapalibodho § duraccayo durativatto duttaro duppataro dussamatikkamo dubbītivattoti- kāmapaṅko duraccayo.

Tenāha bhagavā-

“Gedhaṃ brūmi mahoghoti, ājavaṃ brūmi jappanaṃ;
ārammaṇaṃ pakampanaṃ, kāmapaṅko duraccayo”ti.

181. Saccā avokkamaṃ muni, thale tiṭṭhati brāhmaṇo;

Sabbaṃ so paṭinissajja, sa ve santoti vuccati.

Saccā avokkamaṃ munīti. Saccavācāya avokkamanto, sammādiṭṭhiyā avokkamanto, ariyā aṭṭhaṅgikā maggā avokkamanto. **Munīti.** Monamaṃ vuccati ñāṇaṃ ...pe... saṅgajālamaticca so munīti- saccā avokkamaṃ muni.

Thale (..0340) **tiṭṭhati brāhmaṇoti.** Thalaṃ vuccati amataṃ nibbānaṃ. Yo so sabbasaṅkhārasamatho sabbūpadhipaṭinissaggo taṇhakkhaya virāgo nirodho nibbānaṃ. **Brāhmaṇoti** sattannaṃ dhammānaṃ bāhitattā brāhmaṇo ...pe... asito tādī pavuccate sa brahmā. **Thale tiṭṭhati brāhmaṇoti.** Thale tiṭṭhati dīpe tiṭṭhati tāṇe tiṭṭhati leṇe tiṭṭhati saraṇe tiṭṭhati abhaye tiṭṭhati accute tiṭṭhati amate tiṭṭhati nibbāne tiṭṭhatīti- thale tiṭṭhati brāhmaṇo.

Sabbaṃ so paṭinissajjāti. Sabbaṃ vuccati dvādasāyatanāni- cakkhu ceva rūpā ca ...pe... mano ceva dhammā ca. Yato ajjhattikabāhiresu āyatanesu chandarāgo pahīno hoti ucchinnamūlo tālāvatthukato anabhāvaṃkato āyatimaṃ anuppāda-dhammo, ettāvatāpi sabbaṃ cattaṃ hoti vantaṃ muttaṃ pahīnaṃ paṭinissaṭṭhaṃ. Yato taṇhā ca diṭṭhi ca māno ca pahīnā honti ucchinnamūlā tālāvatthukatā anabhāvaṃkatā āyatimaṃ anuppādadharmā, ettāvatāpi sabbaṃ cattaṃ hoti vantaṃ muttaṃ pahīnaṃ paṭinissaṭṭhaṃ. Yato puññābhisaṅkhāro ca apuññābhisaṅkhāro ca āneñjābhisaṅkhāro ca pahīnā honti ucchinnamūlā tālāvatthukatā anabhāvaṃkatā āyatimaṃ anuppādadharmā, ettāvatāpi sabbaṃ cattaṃ hoti vantaṃ muttaṃ pahīnaṃ paṭinissaṭṭhanti- sabbaṃ so paṭinissajja.

Sa ve santoti vuccatīti. So santo upasanto vūpasanto nibbuto paṭipassaddhoti vuccati kathīyati bhaṇīyati dīpīyati voharīyatīti- sa ve santoti vuccati.

Tenāha bhagavā-

“Saccā avokkamaṃ muni, thale tiṭṭhati brāhmaṇo;
sabbamaṃ so paṭinissajja, sa ve santoti vuccatī” ti.

182. Sa ve vidvā § sa vedagū, ñatvā dhammaṃ anissito;

Sammā so loke iriyāno, na pihetīdha kassaci.

Sa ve vidvā sa vedagūti. Vidvāti vidvā vijjāgato ñāṇī vibhāvī medhāvī. **Vedagūti.**

Vedā vuccanti catūsu maggesu ñāṇaṃ ...pe... sabbavedanāsu vītarāgo sabbavedamicca vedagū soti- sa ve vidvā sa vedagū.

Ñatvā (..0341) **dhammaṃ anissitoti. Ñatvāti** ñatvā jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā. “Sabbe saṅkhārā aniccā” ti ñatvā jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā, “sabbe saṅkhārā dukkhā” ti ...pe... “yaṃ kiñci samudayadhammaṃ sabbamaṃ taṃ nirodhadhammaṃ” tntti ñatvā jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā. **Anissitoti** dve nissayā- taṇhānissayo ca diṭṭhinissayo ca ...pe... ayaṃ taṇhānissayo ...pe... ayaṃ diṭṭhinissayo. Taṇhānissayaṃ pahāya diṭṭhinissayaṃ paṭinissajjitvā cakkhuṃ anissito... sotaṃ anissito... ghānaṃ anissito ...pe... diṭṭhasutamutaviññātabbe dhamme anissito anallīno anupagato anajjhosito anadhimutto nikkhanto nissaṭṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā viharatīti- ñatvā dhammaṃ anissito.

Sammā so loke iriyānoti. Yato ajjhattikabāhiresu āyatanesu chandarāgo pahīno hoti ucchinnamūlo tālāvatthukato anabhāvaṃkato āyatimaṃ anuppādadharmo, ettāvatāpi sammā so loke carati viharati iriyati vattati pāleti yapeti yāpeti ...pe... yato puññābhisaṅkhāro ca apuññābhisaṅkhāro ca āneñjābhisaṅkhāro ca pahīnā honti ucchinnamūlā tālāvatthukatā anabhāvaṃkatā āyatimaṃ anuppādadharmā, ettāvatāpi sammā so loke carati viharati iriyati vattati pāleti yapeti yāpetīti- sammā so loke iriyāno.

Na pihetīdha kassacīti. Pihā vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo ...pe... abhijjhā lobho akusalamūlaṃ. Yassesā pihā taṇhā pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhabbuppattikā ñāṇagginā daḍḍhā, so kassaci na piheti khattiyassa vā brāhmaṇassa vā vessassa vā suddassa vā gahaṭṭhassa vā pabbajitassa vā devassa vā manussassa vāti- na pihetīdha kassaci.

Tenāha bhagavā-

“Sa ve vidvā sa vedagū, ñatvā dhammaṃ anissito;
sammā so loke iriyāno, na pihetīdha kassaci” ti.

183. Yodha kāme accatari, saṅgaṃ loke duraccayaṃ;

Na so socati nājjheti, chinnaṃ so abandhano.

Yodha (..0342) **kāme accatari, saṅgaṃ loke duraccayanti.** Yoti yo yādiso yathāyutto yathāvihito yathāpakāro yaṃ ṭhānappatto yaṃ dhammasamannāgato khattiyo vā brāhmaṇo vā vesso vā suddo vā gahaṭṭho vā pabbajito vā devo vā manusso vā. **Kāmāti** uddānato dve kāmā- vatthukāmā ca kilesakāmā ca ...pe... ime vuccanti vatthukāmā ...pe... ime vuccanti kilesakāmā. **Saṅgāti** satta saṅgārāgasaṅgo, dosasaṅgo, mohasaṅgo, mānasaṅgo, diṭṭhisasaṅgo, kilesasasaṅgo, duccharitasasaṅgo. **Loketi** apāyaloke manussaloke devaloke khandhaloke dhātuloke āyata-

naloke. **Saṅgaṃ loke duraccayanti.** Yo kāme ca saṅge ca loke duraccaye durati-
vatte duttare duppatare dussamatikkame dubbīvatte atari uttari patari samati-
kkami vītivattayīti- yodha kāme accatari, saṅgaṃ loke duraccayaṃ.

Na so socati nājjhetīti. Vipariṇataṃ vā vatthum na socati, vipariṇatasmiṃ vā
vatthusmiṃ na socati. “Cakkhu me vipariṇatan”ti na socati ...pe... sotaṃ me...
ghānaṃ me... jivhā me... kāyo me... rūpā me... saddā me... gandhā me... rasā
me... phoṭṭhabbā me... kulaṃ me... gaṇo me... āvāso me... lābho me... yaso
me... pasamsā me... sukhaṃ me... cīvaraṃ me... piṇḍapāto me... senāsaṇaṃ
me... gilānapaccayabhesajjaparikkhārā me... mātā me... pitā me... bhātā me...
bhaginī me... putto me... dhītā me... mittā me... amaccā me... ñātī me... “sālohitā
me vipariṇatā”ti na socati na kilamati na paridevati na urattāḷiṃ kandati na
sammohaṃ āpajjatīti- na socati. **Nājjhetīti** najjheti na ajjheti na upanijjhāyati na
nijjhāyati na pajjhāyati. Atha vā na jāyati na jiyati na miyyati na cavati na upapajja-
tīti- nājjhetīti- na so socati nājjheti.

Chinnasoto abandhanoti. Sotaṃ vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo ...pe... abhijjhā
lobho akusalamūlaṃ. Yassesā sotā taṇhā pahīnā samucchinnā ...pe... ñāṇagginā
daḍḍhā, so vuccati chinnasoto. **Abandhanoti** rāgabandhanaṃ dosabandhanaṃ
mohabandhanaṃ mānabandhanaṃ diṭṭhibandhanaṃ kilesabandhanaṃ duccharita-
bandhanaṃ, yassete bandhanā pahīnā samucchinnā ...pe... ñāṇagginā (..0343)
daḍḍhā, so vuccati abandhanoti- chinnasoto abandhano.

Tenāha bhagavā-

“Yodha kāme accatari, saṅgaṃ loke duraccayaṃ;

na so socati nājjheti, chinnasoto abandhano”ti.

**184. Yaṃ pubbe taṃ visosehi, pacchā te māhu kiñcanaṃ;
Majjhe ce no gahessasi, upasanto carissasi.**

Yaṃ pubbe taṃ visosehīti. Atīte saṅkhāre ārabba ye kilesā uppajjeyyūṃ te kilese sosehi visosehi sukkhāpehi visukkhāpehi abijaṃ karohi pajaha vinodehi byantiṃ karohi anabhāvaṃ gamehīti. Evampi yaṃ pubbe taṃ visosehi. Atha vā ye atītā kammābhisaṅkhārā avipakkavipākā te kammābhisaṅkhāre sosehi visosehi sukkhāpehi visukkhāpehi abijaṃ karohi pajaha vinodehi byantiṃ karohi anabhāvaṃ gamehīti. Evampi yaṃ pubbe taṃ visosehi.

Pacchā te māhu kiñcananti. Pacchā vuccati anāgataṃ. Anāgate saṅkhāre ārabba yāni uppajjeyyūṃ rāgakiñcanaṃ dosakiñcanaṃ mohakiñcanaṃ mānakiñcanaṃ diṭṭhikiñcanaṃ kilesakiñcanaṃ duccharitakiñcanaṃ, imāni kiñcanāni § tuyhaṃ mā ahu mā akāsi mā janesi mā sañjanesi mā nibbatesi mā abhinibbatesi pajaha vinodehi byantiṃ karohi anabhāvaṃ gamehīti- pacchā te māhu kiñcanaṃ.

Majjhe ce no gahessasīti. Majjhaṃ vuccati paccuppanā rūpavedanāsaññāsaṅkhāraviññāṇā. Paccuppanne saṅkhāre taṇhāvasena diṭṭhivasena na gahessasi na uggahessasi na gaṇhissasi na parāmasissasi nābhinandissasi nābhicarissasi na ajjhossissasi, abhinandanaṃ abhivadaṃ ajjhosānaṃ gāhaṃ parāmāsaṃ abhinivesaṃ pajahissasi vinodessasi byantiṃ karissasi anabhāvaṃ gamehissasīti- majjhe ce no gahessasi.

Upasanto carissasīti. Rāgassa santattā samitattā upasamitattā, dosassa santattā samitattā upasamitattā ...pe... sabbākusalābhisaṅkhārānaṃ santattā samitattā upasamitattā vūpasamitattā vijjhātattā nibbutattā vigatattā paṭipassaddhattā santo upasanto vūpasanto nibbuto paṭipassaddho (..0344) carissasi viharissasi iriyissasi vattissasi pālissasi yapissasi yāpissasīti- upasanto carissasi.

Tenāha bhagavā-

“Yaṃ pubbe taṃ visosehi, pacchā te māhu kiñcanaṃ;
majjhe ce no gahessasi, upasanto carissasi”ti.

**185. Sabbaso nāmarūpasmim, yassa natthi mamāyitaṃ;
Asatā ca na socati, sa ve loke na jīyati.**

Sabbaso nāmarūpasmim, yassa natthi mamāyitanti. Sabbasoti sabbena sabbhaṃ sabbathā sabbhaṃ aseshaṃ nissesaṃ pariyādiyanavacanamaṃ- sabbasoti. **Nāmanti** cattāro arūpino khandhā. **Rūpanti** cattāro ca mahābhūtā, catunnaṅca mahābhūtānaṃ upādāya rūpaṃ. **Yassāti** arahato khīṇāsavassa. **Mamāyitanti** dve mamattā- taṇhāmamattaṅca diṭṭhimamattaṅca ...pe... idaṃ taṇhāmamattaṃ ...pe... idaṃ diṭṭhimamattaṃ. **Sabbaso nāmarūpasmim, yassa natthi mamāyitanti** sabbaso nāmarūpasmim mamattā yassa natthi na santi na saṃvijjanti nupalabbhanti, pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhabbupattikā ñāṇagginā daḍḍhāti- sabbaso nāmarūpasmim, yassa natthi mamāyitaṃ.

Asatā ca na socatīti. Vipariṇataṃ vā vatthūṃ na socati, vipariṇatasmim vā

vatthusmiṃ na socati. “Cakkhu me vipariṇatan”ti na socati, soṭaṃ me... ghānaṃ me... jivhā me... kāyo me... rūpā me... saddā me... gandhā me... rasā me... phoṭṭhabbā me... kulaṃ me... gaṇo me... āvāso me... lābho me ...pe... “sālohitā me vipariṇatā”ti na socati na kilamati na paridevati na urattāḷiṃ kandati na sammohaṃ āpajjatīti. Evampi asatā ca na socati.

Atha vā asatāya dukkhāya vedanāya phuṭṭho pareto samohito samannāgato na socati na kilamati na paridevati na urattāḷiṃ kandati na sammohaṃ āpajjatīti. Evampi asatā ca na socati. Atha vā cakkhurogena phuṭṭho pareto ...pe... ḍaṃsa-makasavātātapasarīsapasamphassaena phuṭṭho pareto samohito samannāgato na socati na kilamati na paridevati na urattāḷiṃ kandati na sammohaṃ āpajjatīti. Evampi asatā ca na socati. Atha vā asante asaṃvijjamāne anupalabbhamāne “ahu vata me, taṃ vata me natthi (..0345), siyā vata me, taṃ vatāhaṃ na labhāmi”-ti na socati na kilamati na paridevati na urattāḷiṃ kandati na sammohaṃ āpajjatīti. Evampi asatā ca na socati.

Sa ve loke na jīyatīti. Yassa “mayhaṃ vā idaṃ paresaṃ vā idan”ti kiñci rūpagataṃ vedanāgataṃ saññāgataṃ saṅkhāragataṃ viññāṇagataṃ gahitaṃ parāmaṭṭhaṃ abhiniviṭṭhaṃ ajjhositāṃ adhimuttaṃ atthi, tassa jāni atthi.

Bhāsitampi hetam-

“Jīno § rathassaṃ § maṇikuṇḍale ca, putte ca dāre ca tatheva jīno. sabbesu bhogesu asevitesu, kasmā na santappasi sokakāle.

“Pubbeva maccaṃ vijahanti bhogā, macco dhane pubbataraṃ jahāsi; asassatā § bhāvino kāmakāmī, tasmā na socāmahaṃ sokakāle.

“Udeti āpūراتi veti cando, andhaṃ tapetvāna § paleti sūriyo.

viditā mayā sattuka lokadhammā, tasmā na socāmahaṃ sokakāle”ti.

Yassa “mayhaṃ vā idaṃ paresaṃ vā idan”ti kiñci rūpagataṃ vedanāgataṃ saññāgataṃ saṅkhāragataṃ viññāṇagataṃ gahitaṃ parāmaṭṭhaṃ abhiniviṭṭhaṃ ajjhositāṃ adhimuttaṃ natthi, tassa jāni natthi. Bhāsitampi hetam- “‘nandasi, samaṇā’ti. ‘Kiṃ laddhā, āvuso’ti? ‘Tena hi, samaṇa, socasī’ti. ‘Kiṃ jīyittha, āvuso’ti? ‘Tena hi, samaṇa, neva nandasi na socasī’ti. ‘Ēvamāvuso’”ti.

“Cirassaṃ (..0346) vata passāma, brāhmaṇaṃ parinibbutaṃ; anandiṃ anīghaṃ bhikkhuṃ, tiṇṇaṃ loke visattikan”ti.

Sa ve loke na jīyati. Tenāha bhagavā-

“Sabbaso nāmarūpasmim, yassa natthi mamāyitaṃ; asatā ca na socati, sa ve loke na jīyati”ti.

186. Yassa natthi idaṃ meti, paresaṃ vāpi kiñcanaṃ;

Mamattaṃ so asaṃvindaṃ, natthi meti na socati.

Yassa natthi idaṃ meti, paresaṃ vāpi kiñcananti. Yassāti arahato khīṇāsa-vassa. Yassa “mayhaṃ vā idaṃ paresaṃ vā idan”ti kiñci rūpagataṃ vedanāgataṃ saññāgataṃ saṅkhāragataṃ viññāṇagataṃ gahitaṃ parāmaṭṭhaṃ abhiniviṭṭhaṃ ajjhositāṃ adhimuttaṃ natthi na santi na saṃvijjati nupalabbhati, pahīnaṃ samucchinnaṃ vūpasantaṃ paṭipassaddhaṃ abhabbuppattikaṃ ñāṇagginā daḍḍhanti. Evampi yassa natthi idaṃ meti, paresaṃ vāpi kiñcanaṃ.

Vuttañhetam bhagavatā- “nāyam, bhikkhave, kāyo tumhākaṃ, napi aññesaṃ. Purāṇamidam, bhikkhave, kammaṃ abhisāṅkhataṃ abhisāñcetayitam vedaniyam daṭṭhabbam. Tatra, bhikkhave, sutavā ariyasāvako paṭiccasamuppādamyeva sādhuṃ yoniso manasikaroti- ‘iti imasmiṃ sati idam hoti imassuppādā idam uppajjati, imasmiṃ asati idam na hoti imassa nirodhā idam nirujjhati, yadidaṃ avijjāpaccayā saṅkhārā, saṅkhārapaccayā viññāṇaṃ ...pe... evametassa kevalassa dukkhakkhandhassa samudayo hoti. Avijjāyatveva asesavirāganirodhā saṅkhāra-nirodho ...pe... evametassa kevalassa dukkhakkhandhassa nirodho hoti”ti. Evampi yassa natthi idam meti, paresaṃ vāpi kiñcanaṃ.

Vuttampi hetam bhagavatā-

“Suññato lokaṃ avekkhassu, mogharāja sadā sato;
attānudiṭṭhiṃ ūhacca §, evaṃ maccutaro siyā.

evaṃ lokaṃ avekkhantaṃ, maccurājā na passatī”ti.

Evampi yassa natthi idam meti, paresaṃ vāpi kiñcanaṃ.

Vuttampi (..0347) hetam bhagavatā- “yam, bhikkhave, na tumhākaṃ, taṃ pajahatha. Taṃ vo pahīnaṃ dīgharattaṃ hitāya sukhāya bhavissati. Kiñca, bhikkhave, na tumhākaṃ? Rūpaṃ, bhikkhave, na tumhākaṃ, taṃ pajahatha. Taṃ vo pahīnaṃ dīgharattaṃ hitāya sukhāya bhavissati. Vedanā... saññā... saṅkhārā... viññāṇaṃ na tumhākaṃ, taṃ pajahatha. Taṃ vo pahīnaṃ dīgharattaṃ hitāya sukhāya bhavissati. Taṃ kiṃ maññatha, bhikkhave, yaṃ imasmiṃ jetavane tiṇakaṭṭhasākhāpālāsaṃ, taṃ jano hareyya vā ḍaheyya § vā yathāpaccayaṃ vā kareyya, api nu tumhākaṃ evamassa- ‘amhe jano harati vā ḍahati vā yathāpaccayaṃ vā karoti”ti? “No hetam, bhante”. “Taṃ kissa hetu”? “Na hi no etaṃ, bhante, attā vā attaniyam vā”ti. “Evameva kho, bhikkhave, yaṃ na tumhākaṃ, taṃ pajahatha. Taṃ vo pahīnaṃ dīgharattaṃ hitāya sukhāya bhavissati. Kiñca, bhikkhave, na tumhākaṃ? Rūpaṃ, bhikkhave, na tumhākaṃ, taṃ pajahatha. Taṃ vo pahīnaṃ dīgharattaṃ hitāya sukhāya bhavissati. Vedanā... saññā... saṅkhārā... viññāṇaṃ na tumhākaṃ, taṃ pajahatha. Taṃ vo pahīnaṃ dīgharattaṃ hitāya sukhāya bhavissati”ti. Evampi yassa natthi idam meti, paresaṃ vāpi kiñcanaṃ. Bhāsitampi hetam-

“Suddhadhammasamuppādam, suddhasaṅkhārasantatiṃ;
passantassa yathābhūtaṃ, na bhayaṃ hoti gāmaṇi.

“Tiṇakaṭṭhasamaṃ lokaṃ, yadā paññāya passati;
nāññaṃ patthayate kiñci, aññatra appaṭisandhiyā”ti §.

Evampi yassa natthi idam meti, paresaṃ vāpi kiñcanaṃ. Vajirā bhikkhuni māraṃ pāpimantaṃ etadavoca-

“Kaṃ nu sattoti pacesi, māra diṭṭhigataṃ nu te;
suddhasaṅkhārapuñjoyaṃ, nayidha sattupalabbhati.

“Yathā hi § aṅgasambhārā, hoti saddo ratho iti;
evaṃ khandhesu santesu, hoti sattoti sammuti §.

“Dukkameva hi sambhoti, dukkhaṃ tiṭṭhati veti ca;
nāññatra dukkhā sambhoti, nāññaṃ dukkhā nirujjhati” ti.

Evampi (..0348) yassa natthi idaṃ meti, paresaṃ vāpi kiñcanaṃ. Vuttaṃñhetam
bhagavatā

“Evameva kho, bhikkhave, bhikkhu rūpaṃ samannesati yāvatā rūpassa gati,
vedanaṃ... saññaṃ... saṅkhāre... viññāṇaṃ samannesati yāvatā viññāṇassa
gati. Tassa rūpaṃ samannesato yāvatā rūpassa gati, vedanaṃ... saññaṃ...
saṅkhāre... viññāṇaṃ samannesato yāvatā viññāṇassa gati, yampissa taṃ hoti
'ahan'ti vā 'maman'ti vā, 'asmī'ti vā, tampi tassa na hoti” ti. Evampi yassa natthi
idaṃ meti, paresaṃ vāpi kiñcanaṃ.

Āyasmā, ānando, bhagavantaṃ etadavoca- “suñño loko, suñño loko'ti, bhante,
vuccati. Kittāvatā nu kho, bhante, suñño lokoti vuccati” ti? “Yasmā kho, ānanda,
suññaṃ attena vā attaniyena vā, tasmā suñño lokoti vuccati. Kiñcānanda, suññaṃ
attena vā attaniyena vā? Cakkhu kho, ānanda, suññaṃ attena vā attaniyena vā.
Rūpā suññā, cakkhuvīññāṇaṃ suññaṃ, cakkhusamphasso suñño, yadidaṃ
cakkhusamphassapaccayā uppajjati vedayitaṃ sukhaṃ vā dukkhaṃ vā adukkha-
masukhaṃ vā tampi suññaṃ... sotaṃ suññaṃ... saddā suññā... ghānaṃ
suññaṃ... gandhā suññā... jivhā suññā... rasā suññā... kāyo suñño...
phoṭṭhabbā suññā... mano suñño... dhammā suññā... manovīññāṇaṃ suññaṃ...
manosamphasso suñño, yadidaṃ manosamphassapaccayā uppajjati vedayitaṃ
sukhaṃ vā dukkhaṃ vā adukkhamasukhaṃ vā tampi suññaṃ attena vā attani-
yena vā. Yasmā kho, ānanda, suññaṃ attena vā attaniyena vā, tasmā suñño
lokoti vuccati” ti. Evampi yassa natthi idaṃ meti, paresaṃ vāpi kiñcanaṃ.

Mamattaṃ so asaṃvindanti. Mamattāti dve mamattā- taṇhāmamattañca diṭṭhi-
mamattañca ...pe... idaṃ taṇhāmamattaṃ ...pe... idaṃ diṭṭhimamattaṃ. Taṇhā-
mamattaṃ pahāya diṭṭhimamattaṃ paṭinissajjitvā mamattaṃ avindanto asaṃvi-
ndanto anadhigacchanto appaṭilabhantoti- mamattaṃ so asaṃvindaṃ.

Natthi meti na socatīti. Vipariṇataṃ vā vatthum na socati, vipariṇatasmim vā
vatthusmim na socati. “Cakkhu me vipariṇatan” ti na socati, “sotaṃ me ...pe...
sālohitā me vipariṇatā” ti na socati na kilamati na paridevati na urattāḷim kandati na
sammohaṃ āpajjatīti- natthi meti na socati.

Tenāha bhagavā-

“Yassa (..0349) natthi idaṃ meti, paresaṃ vāpi kiñcanaṃ;
mamattaṃ so asaṃvindaṃ, natthi meti na socati” ti.

187. Anīṭṭhurī ananugiddho, anejo sabbadhī samo;

Tamānisaṃsaṃ pabrūmi, pucchito avikampinaṃ.

Anīṭṭhurī ananugiddho anejo sabbadhī samoti. Katamaṃ niṭṭhuriyaṃ? Idhe-
kacco niṭṭhuriyo hoti, paralābhasakkāragarukāramānavandanapūjanāsu issati
usūyati § issaṃ bandhati. Yaṃ evarūpaṃ niṭṭhuriyaṃ niṭṭhuriyakammaṃ issā issā-
yanā issāyitattaṃ usūyā usūyanā usūyitattaṃ- idaṃ vuccati niṭṭhuriyaṃ. Yassetam

niṭṭhuriyaṃ pahīnaṃ samucchinnaṃ ...pe... ñāṇagginā daḍḍhaṃ, so vuccati aniṭṭhurīti. **Ananugiddhoti.** Gedho vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo ...pe... abhijjhā lobho akusalamūlaṃ. Yassesō gedho pahīno samucchinno ...pe... ñāṇagginā daḍḍho, so vuccati ananugiddho. So rūpe agiddho sadde ...pe... diṭṭhasutamuta-viññātabbesu dhammesu agiddho agadhito amucchito anajhosanno, vītagedho vigatagedho cattagedho vantagedho muttagedho pahīnagedho paṭinissaṭṭhagedho, vītarāgo vigatarāgo cattarāgo vantarāgo muttarāgo pahīnarāgo paṭinissaṭṭharāgo, nicchāto nibbuto sītibhūto sukhappaṭisaṃvedī brahmabhūtena attanā viharatīti- aniṭṭhurī ananugiddho.

Anejo sabbadhī samoti. Ejā vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo ...pe... abhijjhā lobho akusalamūlaṃ. Yassesā ejā taṇhā pahīnā samucchinā ...pe... ñāṇagginā daḍḍhā, so vuccati anejo. Ejāya pahīnattā anejo. So lābhēpi na iñjati, alābhēpi na iñjati, yasepi na iñjati, ayasepi na iñjati, pasamsāyapi na iñjati, nindāyapi na iñjati, sukhepi na iñjati, dukkhepi na iñjati, na calati na vedhati nappavedhati na sampavedhatīti- anejo. **Sabbadhī samoti** sabbaṃ vuccati dvādasāyatanaṇi. Cakkhu ceva rūpā ca ...pe... mano ceva dhammā ca. Yato ajjhātikabāhiresu āyatanesu chandarāgo pahīno hoti ucchinnaṃ tālāvattukato anabhāvaṃkato āyatīṃ anuppādadhammo, so vuccati sabbadhi samo. So sabbattha tādi sabbattha majjhatto sabbattha upekkhakoti- anejo sabbadhī samo.

Tamānisaṃsaṃ (..0350) **pabrūmi, pucchito avikampinanti.** Avikampinaṃ puggalaṃ puṭṭho pucchito yācito ajjhesito pasādito ime cattāro ānisaṃse pabrūmi. Yo so aniṭṭhurī ananugiddho anejo sabbadhi samoti brūmi ācikkhāmi ...pe... pakāsemīti- tamānisaṃsaṃ pabrūmi pucchito avikampinaṃ.

Tenāha bhagavā-

“Aniṭṭhurī ananugiddho, anejo sabbadhī samo;
tamānisaṃsaṃ pabrūmi, pucchito avikampinan”ti.

188. Anejassa vijānato, natthi kāci nisaṅkhati §.

Virato so viyārabbhā, § khemaṃ passati sabbadhi.

Anejassa vijānatoti. Ejā vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo ...pe... abhijjhā lobho akusalamūlaṃ. Yassesā ejā taṇhā pahīnā samucchinā ...pe... ñāṇagginā daḍḍhā, so vuccati anejo. Ejāya pahīnattā anejo. So lābhēpi na iñjati, alābhēpi na iñjati, yasepi na iñjati, ayasepi na iñjati, pasamsāyapi na iñjati, nindāyapi na iñjati, sukhepi na iñjati, dukkhepi na iñjati, na calati na vedhati nappavedhati na sampavedhatīti- anejassa. **Vijānatoti** jānato ājānato vijānato paṭivijānato paṭivijjhato. “Sabbe saṅkhārā aniccā”ti jānato ājānato vijānato paṭivijānato paṭivijjhato, “sabbe saṅkhārā dukkhā”ti ...pe... “yaṃ kiñci samudayadhammaṃ sabbaṃ taṃ nirodhadhamman”ntti jānato ājānato vijānato paṭivijānato paṭivijjhato- anejassa vijānato.

Natthi kāci nisaṅkhatīti. Nisaṅkhatiyāe vuccanti puññābhisaṅkhāro apuññābhisaṅkhāro āneñjābhisaṅkhāro. Yato puññābhisaṅkhāro ca apuññābhisaṅkhāro ca āneñjābhisaṅkhāro ca pahīnā honti ucchinnaṃ tālāvattukatā anabhāvaṃkatā āyatīṃ anuppādadhammā, ettāvata nisaṅkhatiyo natthi na santi na saṃvijjanti nupalabbhanti, pahīnā samucchinā vūpasantā paṭipassaddhā abhabbuppattikā

ñāṇagginā daḍḍhāti- natthi kāci nisaṅkhati.

Virato so viyārabbhāti. Viyārabho vuccati puññābhisaṅkhāro apuññābhisaṅkhāro āneñjābhisaṅkhāro. Yato puññābhisaṅkhāro ca apuññābhisaṅkhāro (..0351) ca āneñjābhisaṅkhāro ca pahīnā honti ucchinnamūlā tālavatthukatā anabhāvaṃkatā āyatiṃ anuppādadhammā, ettāvatā ārabbhā viyārabbhā ārato assa virato paṭivirato nikkhanto nissaṭṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā viharaṭṭi- virato so viyārabbhā.

Khemaṃ passati sabbadhīti. Bhayakaro rāgo bhayakaro doso bhayakaro moho ...pe... bhayakarā kilesā. Bhayakarassa rāgassa pahīnattā ...pe... bhayakarānaṃ kilesānaṃ pahīnattā sabbattha khemaṃ passati sabbattha abhayaṃ passati sabbattha anītikaṃ passati sabbattha anupaddavaṃ passati sabbattha anupāsaggamaṃ passati sabbattha anupasaṭṭhattaṃ § passatīti- khemaṃ passati sabbadhi.

Tenāha bhagavā-

“Anejassa vijānato, natthi kāci nisaṅkhati;
virato so viyārabbhā, khemaṃ passati sabbadhi”ti.

189. Na samesu na omesu, na ussesu vadate muni;

Santo so vītamaccharo, § nādeti na nirassati. [Iti bhagavā]

Na samesu na omesu, na ussesu vadate munīti. Munīti. Monaṃ vuccati ñāṇaṃ ...pe... saṅgajālamaticca so muni. “Seyyohamasmī”ti vā “sadiso hamasmī”ti vā “hīnohamasmī”ti vā na vadati na katheti na bhaṇati na dīpayati na voharatīti- na samesu na omesu, na ussesu vadate muni.

Santo so vītamaccharoti. Santoti rāgassa santattā samitattā santo, dosassa ...pe... mohassa... sabbākusalābhisaṅkhārānaṃ santattā samitattā vūpasamitattā vijjhātattā nibbutattā vigatattā paṭipassaddhattā santo upasanto vūpasanto nibbuto paṭipassaddhoti- santo. So **vītamaccharoti.** Pañca macchariyāni āvāsamacchariyaṃ ...pe... gāho vuccati macchariyaṃ. Yassetamaṃ macchariyaṃ pahīnaṃ samucchinnaṃ ...pe... ñāṇagginā daḍḍhaṃ, so vuccati vītamaccharo vigatamaccharo cattamaccharo vantamaccharo muttamaccharo pahīnamaccharo paṭinissaṭṭhamaccharoti- santo so vītamaccharo.

Nādeti (..0352) **na nirassati, iti bhagavāti. Nādetīti** rūpaṃ nādiyati na upādiyati na gaṇhāti na parāmasati nābhinivisati, vedanaṃ... saññaṃ... saṅkhāre... viññāṇaṃ... gatiṃ... upapattiṃ... paṭisandhiṃ... bhavaṃ... saṃsāraṃ... vaṭṭaṃ nādiyati na upādiyati na gaṇhāti na parāmasati nābhinivisatīti- nādeti. **Na nirassatīti** rūpaṃ na pajahati na vinodeti na byantiṃ karoti na anabhāvaṃ gameti, vedanaṃ... saññaṃ... saṅkhāre... viññāṇaṃ... gatiṃ... upapattiṃ ... paṭisandhiṃ... bhavaṃ... saṃsāraṃ... vaṭṭaṃ na pajahati na vinodeti na byantiṃ karoti na anabhāvaṃ gameti. **Bhagavāti** gāravādhivacanaṃ ...pe... sacchikā paññatti yadidaṃ bhagavāti.

Tenāha bhagavā-

“Na samesu na omesu, na ussesu vadate muni;
santo so vītamaccharo, nādeti na nirassati”. [iti bhagavā]

Attadaṇḍasuttaniddeso pannarasamo.

16. Sāriputtasuttaniddeso

190. Na me diṭṭho ito pubbe, [iccāyasmā sāriputto]

Atha sāriputtasuttaniddesaṃ vakkhati-

190. Na me diṭṭho ito pubbe, [iccāyasmā sāriputto]

Na suto uda kassaci.

Evaṃ vagguvado satthā, tusitā gaṇimāgato.

Na me diṭṭho ito pubbeti. Ito pubbe me mayā na diṭṭhapubbo so bhagavā iminā cakkhunā iminā attabhāvena. Yadā bhagavā tāvatimsabhavane pāricchattakamūle paṇḍukambalasilāyaṃ vassaṃvuttho § devagaṇaparivuto majjhe maṇimayena sopāṇena saṅkassanagaraṃ otiṇṇo imaṃ dassanaṃ pubbe na diṭṭhoti- na me diṭṭho ito pubbe.

Iccāyasmā sāriputtoti. Iccāti padasandhi padasaṃsaggo padapāripūrī akkharasamavāyo byañjanasiliṭṭhatā padānupubbatāpetam- iccāti. **Āyasmāti** piyavacanaṃ garuvacanaṃ sagāravasappatissavacanametam- āyasmāti. **Sāriputtoti** (..0353) tassa therassa nāmaṃ saṅkhā samaññā paññatti vohāro nāmaṃ nāmakammaṃ nāmadheyyaṃ nirutti byañjanaṃ abhilāpoti- iccāyasmā sāriputto.

Na suto uda kassacīti. Nāti paṭikkhepo. **Udāti** padasandhi padasaṃsaggo padapāripūrī akkharasamavāyo byañjanasiliṭṭhatā padānupubbatāpetam- udāti. **Kassacīti** khattiyassa vā brāhmaṇassa vā vessassa vā suddassa vā gahaṭṭhassa vā pabbajitassa vā devassa vā manussassa vāti- na suto uda kassaci.

Evaṃ vagguvado satthāti. Evaṃ vagguvado madhuravado pemaṇiyavado hadayaṅgamavado karavīkarutamañjughoso §. Aṭṭhaṅgasamannāgato kho pana tassa bhagavato mukhato ghoso niccharati- visaṭṭho ca viññeyyo ca mañju ca savanīyo ca bindu ca avisārī ca gambhīro ca ninnādi ca. Yathā parisam kho pana so bhagavā sarena viññāpeti, na assa bahiddhā parisāya ghoso niccharati, brahmasaro kho pana so bhagavā karavīkabhāṇīti- evaṃ vagguvado.

Satthāti satthā bhagavā satthavāho. Yathā satthavāho satte kantāraṃ tāreti, corakantāraṃ tāreti, vāḷakantāraṃ tāreti, dubbhikkhakantāraṃ tāreti, nirudakakantāraṃ tāreti uttāreti nittāreti patāreti khemantabhūmiṃ sampāpeti; evameva bhagavā satthavāho satte kantāraṃ tāreti, jātikantāraṃ tāreti, jarākantāraṃ tāreti, byādhikantāraṃ ...pe... maraṇakantāraṃ... sokaparidevadukkhadomanassupāyāsakantāraṃ tāreti rāgakantāraṃ tāreti dosakantāraṃ... mohakantāraṃ... mānakantāraṃ... diṭṭhikantāraṃ... kilesakantāraṃ... duccharitakantāraṃ tāreti, rāgagahanaṃ tāreti, dosagahanaṃ... mohagahanaṃ... mānagahanaṃ... diṭṭhigahanaṃ... kilesagahanaṃ... duccharitagahanaṃ tāreti uttāreti nittāreti patāreti khemantaṃ amataṃ nibbānaṃ sampāpetīti. Evampi bhagavā satthavāho.

Atha vā bhagavā netā vinetā anunetā paññāpetā nijjhāpetā pekkhetā pasādetāti. Evampi bhagavā satthavāho.

Atha (..0354) vā bhagavā anuppannassa maggassa uppādetā, asañjātassa maggassa sañjanetā, anakkhātassa maggassa akkhātā, maggaññū maggavidū maggakovido maggānugā ca pana etarahi sāvakā viharanti pacchā samannāgatāti. Evampi bhagavā satthavāhoti- evaṃ vagguvado satthā.

Tusitā gaṇimāgatoti. Bhagavā tusitakāyā cavitvā sato sampajāno mātukucchiṃ okkantoti. Evampi tusitā gaṇimāgato.

Atha vā devā vuccanti tusitā. Te tuṭṭhā santuṭṭhā attamanā pamuditā pītisomana-ssajātā devalokato gaṇiṃ āgatoti. Evampi tusitā gaṇimāgato. Atha vā arahanto vuccanti tusitā. Te tuṭṭhā santuṭṭhā attamanā paripuṇṇasaṅkappā arahantānaṃ gaṇiṃ āgatoti. Evampi tusitā gaṇimāgato. **Gaṇīti** gaṇi bhagavā. Gaṇācariyoti gaṇi, gaṇassa sathhāti gaṇi, gaṇaṃ pariharatīti gaṇi, gaṇaṃ ovadatīti gaṇi, gaṇamanusāsatīti gaṇi, visārado gaṇaṃ upasaṅkamatīti gaṇi, gaṇassa § sussūsati sotaṃ odati aññā cittaṃ upaṭṭhapetīti gaṇi, gaṇaṃ akusalā vuṭṭhāpetvā kusale patiṭṭhāpetīti gaṇi, bhikkhugaṇassa gaṇi, bhikkhunigaṇassa gaṇi, upāsakagaṇassa gaṇi, upāsikāgaṇassa gaṇi, rājagaṇassa gaṇi, khattiyagaṇassa... brāhmaṇagaṇassa... vessagaṇassa... suddagaṇassa... devagaṇassa... brahmagaṇassa gaṇi, saṅghī gaṇi gaṇācariyo. **Āgatoti** upagato samupagato samupapanno § saṅkassanagaranti- tusitā gaṇimāgato.

Tenāha thero sāriputto-

“Na me diṭṭho ito pubbe, [iccāyasmā sāriputto]

na suto uda kassaci;

evaṃ vagguvado sathhā, tusitā gaṇimāgato”ti.

191. Sadevakassa lokassa, yathā dissati cakkhumā;

Sabbaṃ tamaṃ vinodetvā, ekova ratimajjhagā.

Sadevakassa (..0355) **lokassāti** sadevakassa lokassa samārakassa sabrahmakassa sassamaṇabrāhmaṇiyā pajāya sadevamanussāyāti- sadevakassa lokassa.

Yathā dissati cakkhumāti yathā bhagavantaṃ tāvatimsabhavane pāricchattakamūle paṇḍukambalasilāyaṃ nisinnaṃ dhammaṃ desentaṃ devatā passanti tathā manussā passanti. Yathā manussā passanti tathā devatā passanti. Yathā devānaṃ dissati tathā manussānaṃ dissati. Yathā manussānaṃ dissati tathā devānaṃ dissatīti. Evampi yathā dissati cakkhumā. Yathā vā paneke bhonto samaṇabrāhmaṇā adantā dantavaṇṇena dissanti, asantā santavaṇṇena dissanti, anupasantā upasantavaṇṇena dissanti, anibbutā nibbutavaṇṇena dissanti.

“Patirūpako mattikākuṇḍalova, lohaddhamāsova § suvaṇṇachanno.

caranti loka parivārachannā, anto asuddhā bahi sobhamānā”ti §.

Na bhagavā evaṃ dissati. Bhagavā bhūtena tacchena tathena yāthāvena aviparītena sabhāvena danto dantavaṇṇena dissati, santo santavaṇṇena dissati, upasanto upasantavaṇṇena dissati, nibbuto nibbutavaṇṇena dissati, akappita-iriyāpathā ca buddhā bhagavanto paṇidhisampannāti. Evampi yathā dissati cakkhumā.

Atha vā bhagavā visuddhasaddo gatakittisaddasiloko § nāgabhavane ca supaṇṇabhavane ca yakkhabhavane ca asurabhavane ca gandhabbabhavane ca mahārājabhavane ca indabhavane ca brahmabhavane ca devabhavane ca ediso ca tādiso ca tato ca bhīyyoti. Evampi yathā dissati cakkhumā.

Atha vā bhagavā dasahi balehi samannāgato, catūhi vesārajjehi, catūhi paṭisa-mbhidāhi, chahi abhiññāhi, chahi buddhadhammehi, tejena ca balena ca guṇena ca vīriyena ca paññāya ca dissati ñāyati paññāyati.

“Dūre (..0356) santo pakāśenti, himavantova pabbato;
asantettha na dissanti, rattiṃ khittā § yathā sarā” ti.

Evampi yathā dissati cakkhumā.

Cakkhumāti bhagavā pañcahi cakkhūhi cakkhumā- maṃsacakkhunāpi cakkhumā, dibbacakkhunāpi cakkhumā, paññācakkhunāpi cakkhumā, buddhacakkhunāpi cakkhumā, samantacakkhunāpi cakkhumā.

Kathaṃ bhagavā maṃsacakkhunāpi cakkhumā? Maṃsacakkhumhi bhagavato pañca vaṇṇā saṃvijjanti- nīlo ca vaṇṇo, pītako ca vaṇṇo, lohitaṅko ca vaṇṇo, kaṇho ca vaṇṇo, odāto ca vaṇṇo. Akkhilomāni ca bhagavato. Yattha ca akkhilomāni patiṭṭhitāni taṃ nīlaṃ hoti sunīlaṃ pāsādikaṃ dassaneyyaṃ umāpupphasamānaṃ. Tassa parato pītakaṃ hoti supītakaṃ suvaṇṇavaṇṇaṃ pāsādikaṃ dassaneyyaṃ kaṇikārapupphasamānaṃ. Ubhato akkhikūṭāni bhagavato lohitaṅkāni honti sulohitaṅkāni pāsādikāni dassaneyyāni indagopakasamānāni. Majjhe kaṇhaṃ hoti sukaṇhaṃ alūkhaṃ suddhaṃ pāsādikaṃ dassaneyyaṃ addāriṭṭhakaṃ samānaṃ. Tassa parato odātaṃ hoti su-odātaṃ setaṃ paṇḍaraṃ pāsādikaṃ dassaneyyaṃ osadhitarakasaṃ samānaṃ. Tena bhagavā pākatikena maṃsacakkhunā attabhāvaparīyāpanna purimasucaritakammābhinnibbattena samantā yojanaṃ passati divā ceva rattiṃca. Yadāpi caturaṅgasamannāgato andhakāro hoti sūriyo ca atthaṅgato hoti; kāḷapakkho ca uposatho hoti, tibbo ca vanasaṅgo hoti, mahā ca kāḷamegho abbhūṭṭhito hoti. Evarūpepi caturaṅgasamannāgate andhakāre samantā yojanaṃ passati. Natthi so kuṭṭo vā kavāṭaṃ vā pākāro vā pabbato vā gaccho vā latā vā āvaraṇaṃ rūpānaṃ dassanāya. Ekañce tilaphalaṃ nimittaṃ katvā tilavāhe pakkhipeyya, taññeva tilaphalaṃ uddhareyya. Evaṃ parisuddhaṃ bhagavato pākatikamaṃsacakkhu. Evaṃ bhagavā maṃsacakkhunāpi cakkhumā.

Kathaṃ bhagavā dibbena cakkhunāpi cakkhumā? Bhagavā dibbena cakkhunā visuddhena atikkantamānusakena satte passati cavamāne upapajjamāne hīne (..0356) paṇīte suvaṇṇe dubbaṇṇe sugate duggate; yathākammūpage satte pajānāti- “ime vata bhonto sattā kāyaduccaritena samannāgatā vacīduccaritena samannāgatā manoduccaritena samannāgatā ariyānaṃ upavādakā micchādiṭṭhikā micchādiṭṭhikammasamādānā, te kāyassa bhedaṃ paraṃ maraṇā apāyaṃ duggatiṃ vinipātaṃ nirayaṃ upapannā; ime vā pana bhonto sattā kāyasucaritena samannāgatā vacī-sucaritena samannāgatā manosucaritena samannāgatā ariyānaṃ anupavādakā sammādiṭṭhikā sammādiṭṭhikammasamādānā, te kāyassa bhedaṃ paraṃ maraṇā sugatiṃ saggamaṃ lokaṃ upapannā” ti. Iti dibbena cakkhunā visuddhena atikkantamānusakena satte passati cavamāne upapajjamāne hīne paṇīte suvaṇṇe dubbaṇṇe sugate duggate; yathākammūpage satte pajānāti. Ākaṅkhamāno ca bhagavā ekampi lokadhātumaṃ passeyya, dvepi lokadhātumaṃ passeyya, tissopi lokadhātumaṃ passeyya, catassopi lokadhātumaṃ passeyya, pañcapi lokadhātumaṃ passeyya, dasapi lokadhātumaṃ passeyya, vīsampi § lokadhātumaṃ passeyya, tiṃsampi lokadhātumaṃ passeyya, cattālīsampi lokadhātumaṃ passeyya, paññā-sampi lokadhātumaṃ passeyya, satampi lokadhātumaṃ passeyya, sahasimpi cūḷa-nikaṃ lokadhātumaṃ passeyya, dvisahasimpi majjhikaṃ lokadhātumaṃ passeyya,

tisahassimpi lokadhātum passeyya, mahāsahassimpi lokadhātum passeyya, yāvatakaṃ pana ākaṅkheyya tāvatakaṃ passeyya. Evaṃ parisuddhaṃ bhagavato dibbacakkhu. Evaṃ bhagavā dibbena cakkhunāpi cakkhumā.

Kathaṃ bhagavā paññācakkhunāpi cakkhumā? Bhagavā mahāpañño puthu-
pañño hāsapañño javanapañño tikkhapañño nibbedhikapañño paññāpabhedaku-
salo pabhinnañāṇo adhigatapaṭisambhido catuvesārajjappatto dasabaladhārī
purisāsabho purisasīho purisanāgo purisājañño purisadhorayho anantañāṇo ana-
ntatejo anantayasa aḍḍho mahaddhano dhanavā netā vinetā anunetā paññāpetā
nijjhāpetā pekkhetā pasādetā. So hi bhagavā anuppannassa maggassa

uppādetā, asañjātassa maggassa sañjanetā, anakkhātassa maggassa akkhātā, maggaññū (..0358) maggavidū maggakovidō maggānugā ca pana etarahi sāvakā viharanti pacchā samannāgatā.

So hi bhagavā jānaṃ jānāti, passaṃ passaṃti, cakkhubhūto ñāṇabhūto dhamma-
bhūto brahmabhūto vattā pavattā atthassa ninnetā amatassa dātā dhammassāmī
tathāgato. Natthi tassa bhagavato aññātaṃ adiṭṭhaṃ aviditaṃ asacchikataṃ apha-
ssitaṃ paññāya. Atītaṃ anāgataṃ paccuppannaṃ upādāya sabbe dhammā
sabbākārena buddhassa bhagavato ñāṇamukhe āpāthaṃ āgacchanti. Yaṃ kiñci
neyyaṃ nāma atthi jānitabbaṃ § attattho vā, parattho vā, ubhayattho vā, diṭṭha-
dhammiko vā attho, samparāyiko vā attho, uttāno vā attho, gambhīro vā attho,
gūḷho vā attho, paṭicchanno vā attho, neyyo vā attho, nīto vā attho, anavajjo vā
attho, nikkilesō vā attho, vodāno vā attho, paramattho vā attho, sabbaṃ taṃ anto-
buddhañāṇe parivattati.

Atīte buddhassa bhagavato appaṭihataṃ ñāṇaṃ, anāgate appaṭihataṃ ñāṇaṃ,
paccuppanne appaṭihataṃ ñāṇaṃ. Sabbaṃ kāyakammaṃ buddhassa bhagavato
ñāṇānuparivatti. Sabbaṃ vacīkammaṃ... sabbaṃ manokammaṃ buddhassa
bhagavato ñāṇānuparivatti. Yāvatakaṃ neyyaṃ tāvatakaṃ ñāṇaṃ, yāvatakaṃ
ñāṇaṃ tāvatakaṃ neyyaṃ; neyyapariyantikaṃ ñāṇaṃ, ñāṇapariyantikaṃ neyyaṃ;
neyyaṃ atikkamitvā ñāṇaṃ nappavattati, ñāṇaṃ atikkamitvā neyyapatho natthi;
aññamaññapariyantaṭṭhāyino te dhammā. Yathā dvinnaṃ samuggapaṭalānaṃ
sammāphusitānaṃ heṭṭhimaṃ samuggapaṭalaṃ uparimaṃ nātivattati, uparimaṃ
samuggapaṭalaṃ heṭṭhimaṃ nātivattati, aññamaññapariyantaṭṭhāyino; evamevaṃ
buddhassa bhagavato neyyaṃca ñāṇaṃca aññamaññapariyantaṭṭhāyino. Yāva-
takaṃ neyyaṃ tāvatakaṃ ñāṇaṃ, yāvatakaṃ ñāṇaṃ tāvatakaṃ neyyaṃ, neyyapa-
riyantikaṃ ñāṇaṃ, ñāṇapariyantikaṃ neyyaṃ; neyyaṃ atikkamitvā ñāṇaṃ na
pavattati, ñāṇaṃ atikkamitvā neyyapatho natthi; aññamaññapariyantaṭṭhāyino te
dhammā.

Sabbadhammesu buddhassa bhagavato ñāṇaṃ pavattati. Sabbe dhammā
buddhassa bhagavato āvajjanapaṭibaddhā ākaṅkhapaṭibaddhā manasikārapaṭi-
baddhā cittuppādapaṭibaddhā. Sabbasattesu buddhassa bhagavato ñāṇaṃ pava-
ttati. Sabbesaṃ sattānaṃ (..0359) bhagavā āsayāṃ jānāti, anusayāṃ jānāti,
caritaṃ jānāti, adhimuttiṃ jānāti, apparajakkhe mahārajakkhe tikkhindriye mudi-
ndriye svākāre dvākāre suviññāpaye duviññāpaye bhabbābhabbe satte pajānāti.
Sadevako loko samārako sabrahmako sassamaṇabrāhmaṇī pajā sadevamanussā
antobuddhañāṇe parivattati.

Yathā ye keci macchakacchapā antamaso timitimiṅgalaṃ upādāya antomahāsa-
mudde parivattanti; evameva sadevako loko samārako sabrahmako sassamaṇa-
brāhmaṇī pajā sadevamanussā antobuddhañāṇe parivattati. Yathā ye keci
pakkhī antamaso garuḷaṃ venateyyaṃ upādāya ākāsaṃ padese parivattanti;
evameva yepi te sārīputtasamā paññāya tepi buddhañāṇassa padese parivattanti;
buddhañāṇaṃ devamanussānaṃ paññaṃ pharivā abhibhavitvā tiṭṭhati. Yepi te
khattiyapaṇḍitā brāhmaṇapaṇḍitā gahapatipaṇḍitā samaṇapaṇḍitā nipuṇā katapa-

rappavādā vāavedhirūpā vobhindantā maññe caranti paññāgatena diṭṭhigatāni, te pañhe abhisankharitvā abhisankharitvā tathāgataṃ upasankamitvā pucchanti gūḷhāni ca paṭicchannāni ca. Kathitā visajjitāva te pañhā bhagavatā honti niddiṭṭhākāraṇā upakkhittakā ca. Te bhagavato sampajjanti. Atha kho bhagavāva tattha atirocati, yadidaṃ paññāyāti. Evaṃ bhagavā paññācakkhunāpi cakkhumā.

Kathaṃ bhagavā buddhacakkhunāpi cakkhumā? Bhagavā buddhacakkhunā lokam volokento § addasa satte apparajakkhe mahārajakkhe tikkhindriye mudindriye svākāre dvākāre suviññāpaye duviññāpaye appekacce paralokavajjabhayadassāvino viharante appekacce naparalokavajjabhayadassāvino viharante. Seyyathāpi nāma uppalinīyaṃ vā padumīniyaṃ vā puṇḍarīkīniyaṃ vā appekaccāni uppālāni vā padumāni vā puṇḍarīkāni vā udake jātāni udake saṃvaḍḍhāni udakānuggatāni antonimuggaposīni, appekaccāni uppālāni vā padumāni vā puṇḍarīkāni vā udake jātāni udake saṃvaḍḍhāni samodakaṃ ṭhitāni, appekaccāni uppālāni vā padumāni vā puṇḍarīkāni vā udake jātāni udake saṃvaḍḍhāni udakaṃ accuggamma tiṭṭhanti anupalittāni (..0360) udakena; evamevaṃ bhagavā buddhacakkhunā lokam volokento addasa satte apparajakkhe mahārajakkhe tikkhindriye mudindriye svākāre dvākāre suviññāpaye duviññāpaye appekacce paralokavajjabhayadassāvino viharante appekacce naparalokavajjabhayadassāvino viharante. Jānāti bhagavā- “ayaṃ puggalo rāgacarito, ayaṃ dosacarito, ayaṃ mohacarito, ayaṃ vitakkacarito, ayaṃ saddhācarito, ayaṃ ñāṇacarito”ti. Rāgacaritassa bhagavā puggalassa asubhakathaṃ katheti; dosacaritassa bhagavā puggalassa mettābhāvanam ācikkhati; mohacaritassa bhagavā puggalassa uddese paripucchāya kālena dhammassavane kālena dhammasākacchāya garusaṃvāse niveseti; vitakkacaritassa bhagavā puggalassa ānāpānassatiṃ ācikkhati; saddhācaritassa bhagavā puggalassa pasādaniyam nimittam ācikkhati buddhasubodhiṃ dhammasudhammataṃ saṅghasuppaṭipattiṃ sīlāni ca attano; ñāṇacaritassa bhagavā puggalassa vipassanānimittam ācikkhati aniccākāram dukkhākāram anattākāram.

“Sele yathā pabbatamuddhaniṭṭhito, yathāpi passe janataṃ samantato; tathūpamaṃ dhammamayaṃ sumedha, pāsādamāruya samantacakkhu; sokāvatiṇṇam janatamapetasoko, avekkhassu jātijarābhībhūtan”ti.

Evaṃ bhagavā buddhacakkhunāpi cakkhumā.

Kathaṃ bhagavā samantacakkhunāpi cakkhumā? Samantacakkhu vuccati sabbaññutañāṇam. Bhagavā sabbaññutañāṇena upeto samupeto upagato samupagato upapanno samupapanno samannāgato.

“Na tassa adiṭṭhamidhatthi kiñci, atho aviññātamajānitabbaṃ; sabbam abhiññāsi yadatthi neyyam, tathāgato tena samantacakkhū”ti.

Evaṃ bhagavā samantacakkhunāpi cakkhumāti- yathā dissati cakkhumā.

Sabbam (..0361) **tamam vinodetvāti** sabbam rāgatamaṃ dosatamaṃ mohatamaṃ mānatamaṃ diṭṭhitamaṃ kilesatamaṃ duccharitatamaṃ andhakaraṇam acakkhukaraṇam aññāṇakaraṇam paññānirodhikaṃ vighātapakkhikaṃ anibbāna-saṃvattanikaṃ nuditvā panuditvā jahitvā pajahitvā vinodetvā byantiṃ karitvā ana-

bhāvaṃ gametvāti- sabbaṃ tamaṃ vinodetvā.

Ekova ratimajjhagāti. Ekoti bhagavā pabbajjāsaṅkhātena eko, adutiyaṭṭhena eko, taṇhāya pahānaṭṭhena eko, ekantavītarāgoti eko, ekantavītadosoti eko, ekantavītamohoti eko, ekantanikkilesoti eko, ekāyanamaggaṃ gatoti eko, anuttaraṃ sammāsambodhiṃ abhisambuddhoti eko.

Kathaṃ bhagavā pabbajjāsaṅkhātena eko? Bhagavā daharova samāno susu kāḷakeso bhadrena § yobbanena samannāgato paṭhamena vayasā akāmakānaṃ mātāpitūnaṃ assumukhānaṃ rudantānaṃ vilapantānaṃ ñātisaṅghaṃ pahāya sabbaṃ gharāvāsapalibodhaṃ chinditvā puttadārapalibodhaṃ chinditvā ñātipalibodhaṃ chinditvā mittāmaccapalibodhaṃ chinditvā sannidhipalibodhaṃ chinditvā kesamassuṃ ohāretvā kāsāyāni vatthāni acchādetvā agāasmā anagāriyaṃ pabbajitvā akiñcanabhāvaṃ upagantvā eko carati viharati iriyati vattati pāleti yapeti yāpeti- evaṃ bhagavā pabbajjāsaṅkhātena eko.

Kathaṃ bhagavā adutiyaṭṭhena eko? So evaṃ pabbajito samāno eko araṇṇavanapatthāni pantāni senāsanāni paṭisevati appasaddāni appanigghosāni vijanavātāni manussarāhasseyyakāni paṭisallānasāruppāni. So eko carati, eko gacchati, eko tiṭṭhati, eko nisīdati, eko seyyaṃ kappeti, eko gāmaṃ piṇḍāya pavisati, eko paṭikkamati, eko raho nisīdati, eko caṅkamaṃ adhiṭṭhāti, eko carati viharati iriyati vattati pāleti yapeti yāpeti- evaṃ bhagavā adutiyaṭṭhena eko.

Kathaṃ bhagavā taṇhāya pahānaṭṭhena eko? So evaṃ eko adutiyo appamatto ātāpī pahitatto viharanto najjā nerañjarāya (..0362) tīre bodhirukkhamūle mahāpadhānaṃ padahanto māraṃ sasenaṃ kaṇhaṃ namuciṃ pamattabandhuṃ vidhamitvā taṇhājāliniṃ visaritaṃ visattikaṃ pajahasi vinodesi byantiṃ akāsi ana bhāvaṃ gamesi.

“Taṇhādutiyo puriso, dīghamaddhānasamsaram;
itthabhāvaññathābhāvaṃ §, saṃsāraṃ nātivattati.

“Etamādīnavaṃ ñatvā, taṇhaṃ dukkhassa sambhavaṃ;
vītataṇho anādāno, sato bhikkhu paribbaje” ti.

Evaṃ bhagavā taṇhāya pahānaṭṭhena eko.

Kathaṃ bhagavā ekantavītarāgoti eko? Rāgassa pahīnattā ekantavītarāgoti eko, dosassa pahīnattā ekantavītadosoti eko, mohassa pahīnattā ekantavītamohoti eko, kilesānaṃ pahīnattā ekantanikkilesoti eko.

Kathaṃ bhagavā ekāyanamaggaṃ gatoti eko? Ekāyanamaggo vuccati cattāro satipaṭṭhānā cattāro sammappadhānā cattāro iddhipādā pañcīndriyāni pañca balāni satta bojjhaṅgā ariyo aṭṭhaṅgiko maggo.

“Ekāyanaṃ jātikhayantadassī, maggaṃ pajānāti hitānukampī;
etena maggena tariṃsu § pubbe, tarissanti ye ca taranti oghan” ti.

Evaṃ bhagavā ekāyanamaggaṃ gatoti eko.

Kathaṃ bhagavā eko anuttaraṃ sammāsambodhiṃ abhisambuddhoti eko? Bodhi vuccati catūsu maggesu ñāṇaṃ paññīndriyaṃ paññābalaṃ dhammavicaya-sambojjhaṅgo vīmaṃsā vipassanā sammādiṭṭhi. Bhagavā tena bodhiñāṇena “sabbe saṅkhārā aniccā” ti bujji, “sabbe saṅkhārā dukkhā” ti bujji, “sabbe

dhammā anattā”ti bujji, “avijjāpaccayā saṅkhārā”ti bujji ...pe... “jātipaccayā jarā-maraṇan”ti bujji; “avijjānirodhā saṅkhāranirodho”ti bujji ...pe... “jātinirodhā jarā-maraṇanirodho”ti bujji; “idaṃ dukkhan”ti bujji, “ayaṃ dukkhasamudayo”ti bujji, “ayaṃ dukkhanirodho”ti bujji, “ayaṃ dukkhanirodhagāminī (..0363) paṭipadā”ti bujji; “ime āsavā”ti bujji ...pe... “ayaṃ āsavanirodhagāminī paṭipadā”ti bujji; “ime dhammā pariññeyyā”ti bujhi... pahātabbāti... bhāvetabbāti... sacchikātabbāti bujji, channaṃ phassāyatanānaṃ samudayaṅca atthaṅgamaṅca assādaṅca ādīnavaṅca nissaraṅca bujji, pañcannaṃ upādānakkhandhānaṃ samudayaṅca atthaṅgamaṅca assādaṅca ādīnavaṅca nissaraṅca bujji, catunnaṃ mahābhūtānaṃ samudayaṅca atthaṅgamaṅca assādaṅca ādīnavaṅca nissaraṅca bujji, “yaṃ kiñci samudayadhammaṃ, sabbaṃ taṃ nirodhadhan”ntti bujji.

Atha vā yaṃ kiñci bujjhitabbaṃ anubujjhitabbaṃ paṭibujjhitabbaṃ sambujjhitabbaṃ adhigantabbaṃ phassitabbaṃ sacchikātabbaṃ, sabbaṃ taṃ tena bodhiñāṇena bujji anubujji paṭibujji sambujji sammābujji adhigacchi phassesi sacchākāsi. Evaṃ bhagavā eko anuttaraṃ sammāsambodhiṃ abhisambuddhoti eko.

Ratimajjhagāti. Ratinti nekkhammaratiṃ vivekaratiṃ upasamaratiṃ sambodhi-ratiṃ ajjhagā samajjhagā adhigacchi phassesi sacchākāsīti- ekova ratimajjhagā.

Tenāha thero sāriputto-

“Sadevakassa lokassa, yathā dissati cakkhumā;
sabbaṃ tamaṃ vinodetvā, ekova ratimajjhagā” ti.

192. Taṃ buddhaṃ asitaṃ tādimaṃ, akuhaṃ gaṇimāgataṃ;

Bahūnamidha baddhānaṃ, atthi pañhena āgamaṃ.

Taṃ buddhaṃ asitaṃ tādinti. **Buddhoti** yo so bhagavā sayambhū anācariyako pubbe ananussutesu dhammesu sāmaṃ saccāni abhisambujhi, tattha ca sabbaññutaṃ pāpuṇi §, balesu ca vasībhāvaṃ pāpuṇi. **Buddhoti** kenatthēna buddho? Bujjhitaṃ saccānīti buddho, bodhetā pajāyāti buddho, sabbaññutāya buddho, sabba-dassāvitāya buddho, anaññaneyyatāya buddho, visavitāya buddho, khīṇāsavasa-ñkhātena buddho, nirupakkilesasañkhātena buddho, ekantavītarāgoti buddho, ekantavītadosoti buddho, ekantavītamohoti buddho, ekantanikkilesoti buddho, ekāya-namaggaṃ gatoti buddho, eko anuttaraṃ sammāsambodhiṃ abhisambuddhoti buddho, abuddhivihatattā buddhipaṭilābhattā buddho. **Buddhoti** netamā mātaraṃ kataṃ na pitarā kataṃ, na bhātaraṃ kataṃ, na bhaginiyā kataṃ, na mittāmaccehi kataṃ, na ñātisālohitehi (..0364) kataṃ, na samaṇabrāhmaṇehi kataṃ, na devatāhi kataṃ. Vimokkhanīkametaṃ buddhānaṃ bhagavantānaṃ bodhiyā mūle saha sabbaññutañāṇassa paṭilābhā sacchikā paññatti, yadidaṃ buddhoti- taṃ buddhaṃ. **Asitanti** dve nissayā- taṇhānissayo ca diṭṭhinissayo ca. Katamo taṇhānissayo? Yāva taṇhāsañkhātena sīmakataṃ odhikataṃ § pariyantakataṃ pariggahitaṃ mamāyitaṃ- idaṃ mama, etaṃ mama, ettakaṃ mama, ettāvataṃ mama, mama rūpā saddā gandhā rasā phoṭṭhabbā, attharaṇā pāvuraṇā dāsīdāsā ajeḷakā kukkuṭasūkarā hatthigavāssavaḷavā, khettaṃ vatthum hiraññaṃ suvaṇṇaṃ, gāma-nigamarājadhāniyo raṭṭhañca janapado ca koso ca koṭṭhāgārañca, kevalampi mahāpathaviṃ taṇhāvasena mamāyati, yāvatā aṭṭhasataṃ taṇhāvīcaritaṃ- ayaṃ taṇhānissayo.

Katamo diṭṭhinissayo? Visativatthukā sakkāyadiṭṭhi, dasavatthukā micchādiṭṭhi, dasavatthukā antaggāhikā diṭṭhi. Yā evarūpā diṭṭhi diṭṭhigataṃ diṭṭhigahanaṃ diṭṭhikantāro diṭṭhivīsūkāyikaṃ diṭṭhivipphanditaṃ diṭṭhisaññojanaṃ gāho paṭi-ggāho abhiniveso parāmāso kummaggo micchāpatho micchattaṃ tittāyatanaṃ vipariyāsaggāho viparītaggāho vipallāsaggāho micchāgāho “ayāthāvakaṃ miṃ yāthāvakan” ti gāho yāvatā dvāsaṭṭhi diṭṭhigatāni- ayaṃ diṭṭhinissayo.

Buddhassa bhagavato taṇhānissayo pahīno, diṭṭhinissayo paṭinissaṭṭho; taṇhānissayassa pahīnattā diṭṭhinissayassa paṭinissaṭṭhattā bhagavā cakkhumā asito, sotaṃ... ghānaṃ... jivhaṃ... kāyaṃ... manaṃ asito, rūpe... sadde... gandhe... rase... phoṭṭhabbe... kulaṃ... gaṇaṃ... āvāsaṃ... lābhaṃ... yasaṃ... pasaṃ-saṃ... sukhaṃ... cīvaraṃ... piṇḍapātaṃ... senāsanaṃ... gilānapaccayabhesajja-parikkhāraṃ... kāmadhātuṃ... rūpadhātuṃ... arūpadhātuṃ ... kāmabhavaṃ... rūpabhavaṃ... arūpabhavaṃ... saññābhavaṃ... asaññābhavaṃ... nevasaññānā-saññābhavaṃ... ekavokārabhavaṃ... catuvokārabhavaṃ... pañcavokārabha-

vaṃ... atītaṃ... anāgataṃ... paccuppannaṃ... diṭṭhasutamutaviññātabbe dhamme asito anissito anallīno anupagato anajjhosito anadhimutto nikkhanto nissaṭṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā viharatīti- taṃ buddhaṃ asitaṃ.

Tādinti (..0365) bhagavā pañcahākārehi tādī- iṭṭhāniṭṭhe tādī, cattāvīti tādī, tiṇṇāvīti tādī, muttāvīti tādī, taṃniddeṣā tādī.

Kathaṃ bhagavā iṭṭhāniṭṭhe tādī? Bhagavā lābhēpi tādī, alābhēpi tādī, yasepi tādī, ayasepi tādī, paṣaṃsāyapi tādī nindāyapi tādī, sukhepi tādī, dukkhepi tādī; ekacce bāhaṃ gandhena limpeyyuṃ, ekacce bāhaṃ vāsiyā taccheyyuṃ, amukasmīṃ natthi rāgo, amukasmīṃ natthi paṭighaṃ, anunayapaṭighavippahīno ugghātinigghātivītivatto anurodhavirodhaṃ samatikkanto. Evaṃ bhagavā iṭṭhāniṭṭhe tādī.

Kathaṃ bhagavā cattāvīti tādī? Bhagavatā § rāgo catto vanto mutto pahīno paṭinissaṭṭho, doso ...pe... moho... kodho... upanāho... makkho... paḷāso... issā... macchariyaṃ... māyā... sāṭṭheyyaṃ... thambho... sārāmbho... māno... atimāno... mado... pamādo... sabbe kilesā... sabbe duccharitā... sabbe darathā... sabbe pariḷāhā... sabbe santāpā ... sabbākusalābhisaṅkhārā cattā vantā muttā pahīnā paṭinissaṭṭhā. Evaṃ bhagavā cattāvīti tādī.

Kathaṃ bhagavā tiṇṇāvīti tādī? Bhagavā kāmoghaṃ tiṇṇo, bhavoghaṃ tiṇṇo, diṭṭhoghaṃ tiṇṇo, avijjoghaṃ tiṇṇo, sabbaṃ saṃsārapathaṃ tiṇṇo uttiṇṇo nittiṇṇo atikkanto samatikkanto vītivatto. So vuṭṭhavāso ciṇṇacaraṇo gataddho gatadiso gatakoṭṭiyo pālītabrahmacariyo uttamadiṭṭhippatto bhāvitamaggo pahīnakilesa paṭi-viddhākuppo sacchikatanirodho. Dukkhaṃ tassa pariññātaṃ, samudayo pahīno, maggo bhāvito, nirodho sacchikato, abhiññeyyaṃ abhiññātaṃ, pariññeyyaṃ pariññātaṃ, pahātabbaṃ pahīnaṃ, bhāvetabbaṃ bhāvitaṃ, sacchikātabbaṃ sacchikatam. So ukkhittapaḷigo § saṃkiṇṇaparikkho abbūḷhesiko niraggaḷo ariyo pannaddhajo pannabhāro visaññutto pañcaṅgavippahīno chaḷaṅgasamannāgato ekārakkho caturāpasseno panuṇṇapaccekasacco samavayasaṭṭhesano anāvilasaṅkappo passaddhakāyasaṅkhāro suvimuttacitto suvimuttapañño kevalī vusitavā uttamapuriso paramapuriso paramapattipatto. So nevācinati, nāpacinati; apacinitvā ṭhito (..0366) neva pajahati, na upādiyati; pajahitvā ṭhito neva saṃsibbati, na usineti; visinetvā ṭhito neva vidhūpeti, na sandhūpeti; vidhūpetvā ṭhito, asekhena sīlakkhandhena samannāgatattā ṭhito, asekhena samādhikkhandhena samannāgatattā ṭhito, asekhena paññākkhandhena samannāgatattā ṭhito, asekhena vimuttikkhandhena samannāgatattā ṭhito, asekhena vimuttiñāḍadassanakkhandhena samannāgatattā ṭhito, saccaṃ sampaṭipādiyitvā ṭhito, ejaṃ samatikkamitvā ṭhito, kilesaggiṃ pariyādiyitvā ṭhito, aparigamanatāya ṭhito, kaṭaṃ samādāya ṭhito, muttapaṭisevanatāya ṭhito, mettāya pārisuddhiyā ṭhito, karuṇāya pārisuddhiyā ṭhito, muditāya pārisuddhiyā ṭhito, upekkhāya pārisuddhiyā ṭhito, accantapārisuddhiyā ṭhito, atammayatāya pārisuddhiyā ṭhito, vimuttattā ṭhito, santusitattā ṭhito, khandhāpariyante ṭhito, dhātupariyante ṭhito, āyatanāpariyante ṭhito, gatipariyante ṭhito, upapattipariyante ṭhito, paṭisandhipariyante ṭhito, bhavāpariyante ṭhito,

samsārapariyante t̥hito, vaṭṭapariyante t̥hito, antime bhavē t̥hito, antime samu-
ssaye t̥hito, antimadehadharo bhagavā.

“Tassāyaṃ pacchimako bhavo, carimoyaṃ samussayo;
jātimaraṇasaṃsāro, natthi tassa punabbhavo”ti.

Evam bhagavā tiṇṇāvīti tādī.

Kathaṃ bhagavā muttāvīti tādī? Bhagavato rāgā cittaṃ muttaṃ vimuttaṃ suvi-
muttaṃ, dosā cittaṃ... mohā cittaṃ... kodhā... upanāhā... makkhā... paḷāsā...
issāya... macchariyā... māyāya... sāṭṭheyyā... thambhā... sārāmbhā... mānā...
atimānā... madā... pamādā... sabbakilesehi... sabbaduccaritehi... sabbadarathe-
hi... sabbapariḷāhehi... sabbasantāpehi... sabbākusalābhisaṅkhārehi cittaṃ
muttaṃ vimuttaṃ suvimuttaṃ. Evam bhagavā muttāvīti tādī.

Kathaṃ bhagavā taṃniddeṣā tādī? Bhagavā sīle sati sīlavāti taṃniddeṣā tādī,
saddhāya sati saddhoti taṃniddeṣā tādī, vīriye sati vīriyavāti taṃniddeṣā tādī,
satiyā sati satimāti taṃniddeṣā tādī, samādhismiṃ sati samāhitoti taṃniddeṣā
tādī, paññāya sati paññavāti taṃniddeṣā tādī, vijjāya sati tevijjoti taṃniddeṣā tādī,
abhiññāya (..0367) sati chaḷabhiññoti taṃniddeṣā tādī, dasabale sati dasabaloti
taṃniddeṣā tādī. Evam bhagavā taṃniddeṣā tādīti- taṃ buddhaṃ asitaṃ tādīṃ.

Akuhaṃ gaṇimāgatanti. Akuhoti tīṇi kuhanavatthūni- paccayaapaṭisevanasa-
ṅkhātāṃ kuhanavatthu, iriyāpathasaṅkhātāṃ kuhanavatthu, sāmantaḷappanasa-
ṅkhātāṃ kuhanavatthu.

Katamaṃ paccayaapaṭisevanasaṅkhātāṃ kuhanavatthu? Idha gahapatikā
bhikkhuṃ nimantenti cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayaabhesajjaparikkhā-
rehi. So pāpiccho icchāpakato atthiko § cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccaya-
abhesajjaparikkhārānaṃ bhiyyokamyataṃ upādāya cīvaraṃ paccakkhāti, piṇḍa-
pātāṃ paccakkhāti, senāsaṃ paccakkhāti, gilānapaccayaabhesajjaparikkhāraṃ
paccakkhāti. So evamāha- “kiṃ samaṇassa mahagghena cīvarena! Etaṃ
sārappaṃ, yaṃ samaṇo susānā vā saṅkārakūṭā vā pāpaṇikā vā nantakāni ucci-
nitvā saṅghātiṃ karitvā dhāreyya. Kiṃ samaṇassa mahagghena piṇḍapātena!
Etaṃ sārappaṃ, yaṃ samaṇo uñchācariyāya piṇḍiyālopena jīvitaṃ kappeyya. Kiṃ
samaṇassa mahagghena senāsanena! Etaṃ sārappaṃ, yaṃ samaṇo rukkhama-
liko vā assa sosāniko vā abbhokāsiko vā. Kiṃ samaṇassa mahagghena gilānapa-
ccayaabhesajjaparikkhārena! Etaṃ sārappaṃ, yaṃ samaṇo pūtimuttana haritakī-
khaṇḍena osadhaṃ kareyyā”ti tadupādāya lūkhaṃ cīvaraṃ dhāreti, lūkhaṃ piṇḍa-
pātāṃ paribhuñjati, lūkhaṃ senāsaṃ paṭisevati, lūkhaṃ gilānapaccayaabhesajja-
parikkhāraṃ paṭisevati. Tameṃ gahapatikā evaṃ jānanti- “ayaṃ samaṇo
appiccho santuṭṭho pavivitto asaṃsaṭṭho āraddhavīriyo dhutavādo”ti bhiyyo bhiyyo
nimantenti cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayaabhesajjaparikkhārehi. So eva-
māha- “tiṇṇaṃ sammukhībhāvā saddho kulaputto bahuṃ puññaṃ pasavati,
saddhāya sammukhībhāvā saddho kulaputto bahuṃ puññaṃ pasavati, deyyadha-
mmaṃ sammukhībhāvā saddho kulaputto bahuṃ puññaṃ pasavati, dakkhiṇe-
yyānaṃ sammukhībhāvā saddho kulaputto bahuṃ puññaṃ pasavati. Tumhāka-
ñcevāyaṃ saddhā atthi, deyyadhammo ca saṃvijjati, ahañca paṭiggāhako. Sace

ahaṃ na paṭiggahessāmi (..0368), evaṃ tumhe puññaena paribāhirā § bhavi-
ssatha, na mayhaṃ iminā attho, api ca tumhākaṃyeva anukampāya paṭiggaṇhā-
mī”ti. Tadupādāya bahumpi cīvaraṃ paṭiggaṇhāti §, bahumpi piṇḍapātaṃ paṭigga-
ṇhāti, bahumpi senāsaṇaṃ paṭiggaṇhāti, bahumpi gilānapaccayabhesajjapari-
kkhāraṃ paṭiggaṇhāti. Yā evarūpā bhākuṭikā bhākuṭiyaṃ kuhanā kuhāyanā kuhi-
tattaṃ- idaṃ paccayapaṭisevanasaṅkhātāṃ kuhanavatthu.

Katamaṃ iriyāpathasaṅkhātāṃ kuhanavatthu? Idhekacco pāpiccho icchāpa-
kato sambhāvanādhippāyo, “evaṃ maṃ jano sambhāvēssati”ti gamanaṃ saṅṭha-
peti, ṭhānaṃ saṅṭhapeti, nisajjaṃ saṅṭhapeti, sayanaṃ saṅṭhapeti, paṇidhāya
gacchati, paṇidhāya tiṭṭhati, paṇidhāya nisīdati, paṇidhāya seyyaṃ kappeti, samā-
hito viya gacchati, samāhito viya tiṭṭhati, samāhito viya nisīdati, samāhito viya
seyyaṃ kappeti, āpāthakajjhāyīva hoti. Yā evarūpā iriyāpathassa āṭhapanā
ṭhapanā saṅṭhapanā bhākuṭikā bhākuṭiyaṃ kuhanā kuhāyanā kuhitattaṃ- idaṃ
iriyāpathasaṅkhātāṃ kuhanavatthu.

Katamaṃ sāmantaṃjappanasaṅkhātāṃ kuhanavatthu? Idhekacco pāpiccho
icchāpakato sambhāvanādhippāyo “evaṃ maṃ jano sambhāvēssati”ti, ariyadha-
mmasannissitaṃ vācaṃ bhāsati. “Yo evarūpaṃ cīvaraṃ dhāreti so samaṇo mahe-
sakkho”ti bhaṇati; “yo evarūpaṃ pattāṃ dhāreti... lohathālakaṃ dhāreti...
dhammakaraṇaṃ § dhāreti... parissāvanaṃ dhāreti... kuñcikaṃ dhāreti... upā-
hanaṃ dhāreti... kāyabandhanaṃ dhāreti... āyogaṃ dhāreti, so samaṇo mahesa-
kkho”ti bhaṇati; “yassa evarūpo upajjhāyo so samaṇo mahesakkho”ti bhaṇati;
“yassa evarūpo ācariyo... evarūpā samānupajjhāyakā... samānācariyakā...
mittā... sandiṭṭhā... sambhattā... sahāyā, so samaṇo mahesakkho”ti bhaṇati; “yo
evarūpe vihāre vasati, so samaṇo mahesakkho”ti

bhaṇati; “yo evarūpe aḍḍhayoge vasati... pāsāde vasati... hammiye vasati... guhāyaṃ vasati... leṇe vasati... kuṭiyā vasati... kūṭāgāre vasati... aṭṭe vasati ... māḷe vasati... uddaṇḍe vasati... upaṭṭhānasālāyaṃ vasati... maṇḍape (..0369) vasati... rukkhamūle vasati, so samaṇo mahesakkho”ti bhaṇati.

Atha vā korajikakorajiko, bhākuṭikabhākuṭiko, kuhakakuhako, lapakalapako, mukhasambhāvito “ayaṃ samaṇo imāsaṃ evarūpānaṃ vihārasamāpattīnaṃ lābhi”ti. Tādisaṃ gambhīraṃ gūḷhaṃ nipuṇaṃ paṭicchannaṃ lokuttaraṃ suññatā-paṭisaññuttaṃ kathaṃ katheti. Yā evarūpā bhākuṭikā bhākuṭiyaṃ kuhanā kuhāyanā kuhitattaṃ- idaṃ sāmantaṃ appanasaṅkhātāṃ kuhanavatthu. Buddhassa bhagavato imāni tīṇi kuhanavatthūni pahīnāni samucchinnāni vūpasantāni paṭipassaddhāni abhappattikāni ṇāṇagginā daḍḍhāni. Tasmā buddho akuhoti-akuhaṃ.

Gaṇimāgatanti. Gaṇīti gaṇī bhagavā. Gaṇācariyoti gaṇī, gaṇassa satthāti gaṇī, gaṇaṃ pariharatīti gaṇī, gaṇaṃ ovadatīti gaṇī, gaṇaṃ anusāsātīti gaṇī, visārado gaṇaṃ upasaṅkamatīti gaṇī, gaṇassa sussūsatīti sotaṃ odahati aññā cittaṃ upaṭṭhapetīti gaṇī, gaṇaṃ akusalā vuṭṭhāpetvā kusale patitṭhāpetīti gaṇī, bhikkhugaṇassa gaṇī, bhikkhunīgaṇassa gaṇī, upāsakagaṇassa gaṇī, upāsikāgaṇassa gaṇī, rājagaṇassa gaṇī, khattiyagaṇassa gaṇī, brāhmaṇagaṇassa gaṇī, vessagaṇassa gaṇī, suddagaṇassa gaṇī, brahmagaṇassa gaṇī, devagaṇassa gaṇī, saṅghīṃ § gaṇīṃ gaṇācariyaṃ. **Āgatanti** upagataṃ samupagataṃ samupapannaṃ § saṅkassanagaranti- akuhaṃ gaṇimāgataṃ.

Bahūnamidha baddhānanti. Bahūnaṃ khattiyānaṃ brāhmaṇānaṃ vessānaṃ suddānaṃ gahaṭṭhānaṃ pabbajitānaṃ devānaṃ manussānaṃ. **Baddhānanti** baddhānaṃ baddhacarānaṃ paricārakānaṃ sissānanti- bahūnamidha baddhānaṃ.

Atthi pañhena āgamanti. Pañhena atthiko āgatomhi §, pañhaṃ pucchitukāmo āgatomhi, pañhaṃ sotukāmo āgatomhīti. Evampi atthi pañhena āgamaṃ. Atha vā pañhatthikānaṃ pañhaṃ pucchitukāmānaṃ pañhaṃ sotukāmānaṃ āgamaṃ abhikkamaṃ upasaṅkamaṃ payirupāsanaṃ § siyā atthīti. Evampi atthi pañhena āgamaṃ. Atha vā pañhāgamo tuyhaṃ atthi, tvampi pahu (..0370) §, tvamasi alamatto mayā pucchitaṃ kathetuṃ visajjetuṃ “vahassetaṃ bhāraṇ”ti. Evampi atthi pañhena āgamaṃ.

Tenāha thero sārīputto-

“Taṃ buddhaṃ asitaṃ tādiṃ, akuhaṃ gaṇimāgataṃ;
bahūnamidha baddhānaṃ, atthi pañhena āgamaṇ”ti.

193. Bhikkhuno vijigucchato, bhajato rittamāsaṇaṃ;

Rukkhamūlaṃ susānaṃ vā, pabbatānaṃ guhāsu vā.

Bhikkhuno vijigucchati. Bhikkhunoti puthujjanakalyāṇassa vā bhikkhuno sekkhassa vā bhikkhuno. **Vijigucchati** jātiyā vijigucchato, jarāya... byādhinā... maraṇena... sokehi... paridevehi... dukkhehi... domanassehi... upāyāsehi vijigucchato, nerayikena dukkhena... tiracchānayanikena dukkhena... pettivisayikena dukkhena... mānusikena § dukkhena... gabbhokkantimūlakena dukkhena...

gabbhaṭṭhitimūlakena dukkhena... gabbhavuṭṭhānamūlakena dukkhena... jātassū-panibandhakena dukkhena... jātassa parādheyyakena dukkhena... attūpakka-
mena dukkhena... parūpakkamena dukkhena... dukkhadukkhena... saṅkhāradu-
kkhena ... vipariṇāmadukkhena... cakkhurogena dukkhena... sotarogena dukkhe-
na... ghānarogena dukkhena... jivhārogena dukkhena... kāyarogena dukkhena...
sīsarogena dukkhena... kaṇṇarogena dukkhena... mukharogena dukkhena...
dantarogena dukkhena... kāsena... sāsena... pināsena... ḍāhena... jarena...
kucchirogena... mucchāya... pakkhandikāya... sūlāya... visūcikāya... kuṭṭhena...
gaṇḍena... kilāsena... sosena... apamārena... dadduyā... kaṇḍuyā... kacchuyā...
rakhasāya... vitacchikāya... lohitenā... pittena... madhumeheṇa... aṃsāya... piḷa-
kāya... bhagandalena... pittasamuṭṭhānena ābādhena... semhasamuṭṭhānena
ābādhena... vātasamuṭṭhānena ābādhena... sannipātikena ābādhena... utupari-
ṇāmajena ābādhena... visamaparihārajena ābādhena... opakkamikena ābādhē-
na... kammavipākajena ābādhena... sītena... uṇhena... jighacchāya... pipāsāya...
uccārena ... passāvena... ḍaṃsamakasavātātāpasarīsapasamphassena dukkhe-
na... mātumaraṇena dukkhena... pitumaraṇena dukkhena... bhātumaraṇena...
bhaginimaraṇena... puttamaraṇena (.0371) ... dhītumaraṇena... ñātibyasanena...
bhogabyasanena... rogabyasanena... sīlabyanena... diṭṭhibyanena
dukkhena vijigucchato aṭṭiyato harāyato jigucchato- bhikkhuno vijigucchato.

Bhajato rittamāsananti. Āsanaṃ vuccati yattha nisīdati- mañco piṭhaṃ bhisi
taṭṭikā cammakhaṇḍo tiṇasanthāro paṇṇasanthāro palālasanthāro §. Taṃ āsanaṃ
asappāyarūpadassanena rittamaṃ vivittaṃ pavivittaṃ, asappāyasaddassavanena
rittamaṃ vivittaṃ pavivittaṃ, asappāyehi pañcahi kāmagaṇehi rittamaṃ vivittaṃ pavi-
vittaṃ. Taṃ pavivittaṃ āsanaṃ bhajato sambhajato sevato nisevato saṃsevato
paṭisevatoti- bhajato rittamāsanamaṃ.

Rukkhamūlaṃ susānaṃ vāti. Rukkhamūlaṃyeva rukkhamūlaṃ, susānaṃyeva
susānanti- rukkhamūlaṃ susānaṃ vā. **Pabbatānaṃ guhāsu vāti.** Pabbatāyeva
pabbatā, kandarāyeva kandarā, giriguhāyeva giriguhā. Pabbatantarikāyo
vuccanti pabbatapabbhārāti- pabbatānaṃ guhāsu vā.

Tenāha thero sārīputto-

“Bhikkhuno vijigucchato, bhajato rittamāsanamaṃ;
rukkhamūlaṃ susānaṃ vā, pabbatānaṃ guhāsu vā”ti.

194. Uccāvacesu sayanesu, kivanto § tattha bheravā.

Ye hi bhikkhu na vedheyya, nigghose sayanāsane.

Uccāvacesu sayanesūti. Uccāvacesūti uccāvacesu hīnappaṇītesu chekapāpa-
kesu. Sayanaṃ vuccati senāsanamaṃ vihāro aḍḍhayogo pāsādo hammiyamaṃ guhāti-
uccāvacesu sayanesu. **Kivanto tattha bheravāti. Kivantoti** kivanto § kūjanto
nadanto saddamaṃ karonto. Atha vā **kivantoti** kati kittakā kīvatakā kīvabahukā te.
Bheravāti sīhā byagghā dīpī acchā taracchā kokā mahiṃsā hatthī ahi vicchikā
satapadī, corā vā assu mānavā vā katakammā vā akatakammā vāti- kivanto tattha
bheravā.

Ye hi bhikkhu na vedheyyāti. Ye hīti ye hi bherave passitvā vā suṇitvā vā na

vedheyya nappavedheyya na sampavedheyya na taseyya na uttaseyya (..0372) na parittaseyya na bhāyeyya na santāsaṃ āpajjeyya, abhīrū assa acchambhī anu-trāsī apalāyī, pahīnabhayabheravo vigatalomahaṃso vihareyyāti- ye hi bhikkhu na vedheyya.

Nigghose sayanāsaneti. Appasadde appanigghose vijanavāte manussarāhasseyyake paṭisallānasāruppe senāsaneti- nigghose sayanāsane.

Tenāha thero sārīputto-

“Uccāvacesu sayanesu, kivanto tattha bheravā;
ye hi bhikkhu na vedheyya, nigghose sayanāsane” ti.

195. Kati parissayā loke, gacchato agataṃ disaṃ;

Ye bhikkhu abhisambhave, pantamhi sayanāsane.

Kati parissayā loketi. Katīti kati kittakā kīvatakā kīvabahukā. **Parissayāti** dve parissayā- pākaṭaparissayā ca paṭicchannaparissayā ca. Katame pākaṭaparissayā? Sīhā byagghā dīpī acchā taracchā kokā mahiṃsā hatthī ahi vicchikā sata-padī, corā vā assu mānavā vā katakammā vā akatakammā vā, cakkhurogo sotarogo ghānarogo jivhārogo kāyarogo sīsarogo kaṇṇarogo mukharogo dantarogo kāso sāso pināso ḍāho jaro kucchirogo mucchā pakkhandikā sūlā visūcikā kuṭṭhaṃ gaṇḍo kilāso soso apamāro daddu kaṇḍu kacchu rakhasā vitacchikā lohitaṃ pittaṃ madhumeho aṃsā piḷakā bhagandalā, pittasamuṭṭhānā ābādhā ...pe... sītaṃ uṇhaṃ jighacchā pipāsā uccāro passāvo ḍaṃsamakasavātātapasarīsapasamphassā- ime vuccanti pākaṭaparissayā.

Katame paṭicchannaparissayā? Kāyaduccaritaṃ vacīduccaritaṃ manoduccaritaṃ kāmacchandanivaraṇaṃ byāpādanīvaraṇaṃ thinamiddhanīvaraṇaṃ uddhaccakukkuccanīvaraṇaṃ vicikicchānīvaraṇaṃ rāgo doso moho kodho upanāho makkho paḷāso issā macchariyaṃ māyā sāṭheyyaṃ thambho sārāmbho māno atimāno mado pamādo, sabbe kilesā sabbe duccharitā sabbe darathā sabbe pariḷāhā sabbe santāpā sabbākusalābhisaṅkhārā- ime vuccanti paṭicchannaparissayā.

Parissayāti (..0373) kenaṭṭhena parissayā? Parisahantīti parissayā, parihānāya saṃvattantīti parissayā, tatrāsayāti parissayā.

Kathaṃ parisahantīti parissayā? Te parissayā taṃ puggalaṃ sahanti parisahanti abhibhavanti ajjhottharanti pariyādiyanti maddanti. Evaṃ parisahantīti- parissayā.

Kathaṃ parihānāya saṃvattantīti parissayā? Te parissayā kusalānaṃ dhammānaṃ antarāyāya parihānāya saṃvattanti. Katamesaṃ kusalānaṃ dhammānaṃ? Sammāpaṭipadāya anulomapaṭipadāya apaccanīkapaṭipadāya aviruddhapaṭipadāya anvatthapaṭipadāya dhammānudhammapaṭipadāya sīlesu paripūrākāritāya indriyesu guttadvāratāya bhojane mattaññutāya jāgariyānuyogassa satisampajaññaṃ catunnaṃ satipaṭṭhānānaṃ bhāvanānuyogassa catunnaṃ sammappadhānānaṃ catunnaṃ iddhipādānaṃ pañcannaṃ indriyānaṃ pañcannaṃ balānaṃ sattannaṃ bojjaṅgānaṃ ariyassa aṭṭhaṅgikassa maggassa bhāvanānuyogassa- imesaṃ kusalānaṃ dhammānaṃ antarāyāya parihānāya saṃvattanti. Evaṃ parihānāya saṃvattantīti- parissayā.

Kathaṃ tatrāsayāti parissayā? Tatthete pāpakā akusalā dhammā uppajjanti attabhāvasannissayā. Yathā bile bilāsayā pāṇā sayanti, dake dakāsayā pāṇā sayanti, vane vanāsayā pāṇā sayanti, rukkhe rukkhāsayā pāṇā sayanti; evameva tatthete pāpakā akusalā dhammā uppajjanti attabhāvasannissayāti. Evampi tatrāsayāti-parissayā.

Vuttañhetam bhagavatā-

“Sāntevāsiko, bhikkhave, bhikkhu sācariyako dukkham na phāsu viharati. Kathañca, bhikkhave, bhikkhu sāntevāsiko sācariyako dukkham na phāsu viharati? Idha, bhikkhave, bhikkhuno cakkhunā rūpaṃ disvā uppajjanti pāpakā akusalā dhammā sarasaṅkappā saññojaniyā, tyassa anto vasanti anvāssavanti pāpakā akusalā dhammāti. Tasmā sāntevāsikoti vuccati. Te naṃ samudācaranti, samudācaranti naṃ pāpakā akusalā dhammāti. Tasmā sācariyakoti

vuccati.

“Puna caparaṃ, bhikkhave, bhikkhuno sotena saddaṃ sutvā ...pe... ghānena gandhaṃ ghāyitvā... jivhāya rasaṃ sāyitvā... kāyena phoṭṭhabbaṃ phusitvā... manasā dhammaṃ (..0374) viññāya uppajjanti pāpakā akusalā dhammā sarasa-ṅkappā saññojaniyā, tyassa anto vasanti anvāssavanti pāpakā akusalā dhammāti. Tasmā sāntevāsikoti vuccati. Te naṃ samudācaranti, samudācaranti naṃ pāpakā akusalā dhammāti. Tasmā sācariyakoti vuccati. Evaṃ kho, bhikkhave, bhikkhu sāntevāsiko sācariyako dukkhaṃ na phāsu viharatī”ti.

Evampi tatrāsayāti- parissayā.

Vuttañhetam bhagavatā-

“Tayo me, bhikkhave, antarāmalā antarā-amittā antarāsapattā antarāvadhakā antarāpaccatthikā. Katame tayo? Lobho, bhikkhave, antarāmalo antarā-amitto antarāsapatto antarāvadhako antarāpaccatthiko, doso, bhikkhave ...pe... moho, bhikkhave, antarāmalo antarā-amitto antarāsapatto antarāvadhako antarāpaccatthiko. Ime kho, bhikkhave, tayo antarāmalā antarā-amittā antarāsapattā antarāvadhakā antarāpaccatthikā”.

“Anatthajanano lobho, lobho cittappakopano;

bhayamantarato jātaṃ, taṃ jano nāvabujjhati.

“Luddho atthaṃ na jānāti, luddho dhammaṃ na passati;

andhantamaṃ § tadā hoti, yaṃ lobho sahate naraṃ.

“Anatthajanano doso, doso cittappakopano;

bhayamantarato jātaṃ, taṃ jano nāvabujjhati.

“Kuddho atthaṃ na jānāti, kuddho dhammaṃ na passati;

andhantamaṃ tadā hoti, yaṃ doso sahate naraṃ.

“Anatthajanano moho, moho cittappakopano;

bhayamantarato jātaṃ, taṃ jano nāvabujjhati.

“Mūḷho atthaṃ na jānāti, mūḷho dhammaṃ na passati;

andhantamaṃ tadā hoti, yaṃ moho sahate naraṃ”ti.

Evampi tatrāsayāti- parissayā. Vuttañhetam bhagavatā-

“Tayo kho, mahārāja, purisassa dhammā ajjhataṃ uppajjamānā uppajjanti ahitāya dukkhāya aphāsuvihārāya. Katame tayo (..0375)? Lobho kho, mahārāja, purisassa dhammo ajjhataṃ uppajjamāno uppajjati ahitāya dukkhāya aphāsuvihārāya; doso kho, mahārāja ...pe... moho kho, mahārāja, purisassa dhammo ajjhataṃ uppajjamāno uppajjati ahitāya dukkhāya aphāsuvihārāya. Ime kho, mahārāja, tayo purisassa dhammā ajjhataṃ uppajjamānā uppajjanti ahitāya dukkhāya aphāsuvihārāyā”ti.

“Lobho doso ca moho ca, purisaṃ pāpacetasam;

hiṃsanti attasambhūtā, tacasāraṃva samphalan”ti.

Evampi tatrāsayāti- parissayā.

Vuttañhetam bhagavatā-

“Rāgo ca doso ca itonidānā, aratī ratī lomahaṃso itojā;

ito samuṭṭhāya manovitakkā, kumārakā dhaṅkamivossajantī”ti.

Evampi tatrāsayāti- parissayā. **Loketi** manussaloketi- kati parissayā loke.

Gacchato agataṃ disanti. Agatā disā vuccati amataṃ nibbānaṃ. Yo so sabba-saṅkhārasamatho sabbūpadhipaṭinissaggo taṇhakkhayo virāgo nirodho nibbānaṃ. Agatapubbā sā disā na sā disā gatapubbā iminā dīghena addhunā.

“Samatittikaṃ anavasesaṃ, telapattaṃ yathā parihareyya;
evaṃ sacittamanurakkhe, patthayāno § disaṃ agatapubbaṃ”.

Agatapubbaṃ disaṃ vajato gacchato abhikkamatoti- gacchato agataṃ disaṃ.

Ye bhikkhu abhisambhaveti. Yeti ye parissaye abhisambhaveyya abhibhaveyya ajjhotthareyya pariyādiyeyya maddeyyāti- ye bhikkhu abhisambhave.

Pantamhi (..0376) **sayanāsaneti.** Ante pante pariyante selante vā vanante vā nadante vā udakante vā yattha na kasiyati na vapīyati, janantaṃ atikkamitvā manussānaṃ anupacāre senāsaneti- pantamhi sayanāsane.

Tenāha thero sārīputto-

“Kati parissayā loke, gacchato agataṃ disaṃ;
ye bhikkhu abhisambhave, pantamhi sayanāsane”ti.

196. Kyāssa byappathayo assu, kyāssassu idha gocarā;

Kāni sīlabbatānāssu, pahitattassa bhikkhuno.

Kyāssa byappathayo assūti. Kīdisena byappathena samannāgato assa kiṃsaṅṅhitena kiṃpakārena kiṃpaṭibhāgenāti vacīpārisuddhiṃ pucchati. Katamā vacīpārisuddhi? Idha bhikkhu musāvādaṃ pahāya musāvādā paṭivirato hoti saccavādī saccasandho theto paccayiko avisaṃvādako lokassa. Pisuṇaṃ vācaṃ pahāya pisuṇāya vācāya paṭivirato hoti, ito sutvā na amutra akkhātā imesaṃ bhedāya, amutra vā sutvā na imesaṃ akkhātā amūsaṃ bhedāya, iti bhinnānaṃ vā sandhātā, sahitānaṃ vā anuppadātā samaggārāmo samaggarato samagganandī samaggakaraṇiṃ vācaṃ bhāsītā hoti. Pharusāṃ vācaṃ pahāya pharusāya vācāya paṭivirato hoti; yā sā vācā nelā kaṇṇasukhā pemaṇiyā hadayaṅgamā porī bahujanakantā bahujanamanāpā tathārūpiṃ vācaṃ bhāsītā hoti. Samphappalāpaṃ pahāya samphappalāpā paṭivirato hoti kālavadī bhūtavādī atthavadī dhammavadī vinayavadī, nidhānavatiṃ vācaṃ bhāsītā hoti kālena sāpadesaṃ pariyantavatī atthasaṃhitaṃ. Catūhi vacīsucaritehi samannāgato catudosāpagataṃ vācaṃ bhāsati, bāttiṃsāya tiracchānakathāya ārato assa virato paṭivirato nikkhanto nissaṭṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasa viharati. Dasa kathāvatthūni katheti, seyyathidaṃ- appicchakathaṃ santuṭṭhikathaṃ paviveka-kathaṃ asaṃsaggakathaṃ vīriyārambhakathaṃ sīlakathaṃ samādhikathaṃ paññākathaṃ vimuttikathaṃ vimuttiñāḍadassanakathaṃ satipaṭṭhānakathaṃ sammappadhānakathaṃ iddhipādakathaṃ indriyakathaṃ balakathaṃ bojjhaṅga-kathaṃ maggakathaṃ phalakathaṃ nibbānakathaṃ katheti (..0377). Vācāya yato yatto paṭiyatto gutto gopito rakkhito saṃvuto- ayaṃ vacīpārisuddhi. Edisāya vacīpārisuddhiyā samannāgato assāti- kyāssa byappathayo assu.

Kyāssassu idha gocarāti. Kīdisena gocarena samannāgato assa kiṃsaṅṅhitena kiṃpakārena kiṃpaṭibhāgenāti gocaraṃ pucchati. Atthi gocarō, atthi agocarō.

Katamo agocarō? Idhekacco vesiyāgocarō vā hoti, vidhavāgocarō vā hoti, thulla-

kumārīgocaro § vā hoti, paṇḍakagocaro vā hoti, bhikkhunīgocaro vā hoti, pānāgāragocaro vā hoti, saṃsaṭṭho viharati rājūhi rājamahāmattehi titthiyehi titthiyasāva-kehi ananulomikena saṃsaggena. Yāni vā pana tāni kulāni assaddhāni appasannāni anopānabhūtāni akkosakaparibhāsakāni anattakāmāni ahitakāmāni aphāsukāmāni ayogakkhemakāmāni bhikkhūnaṃ bhikkhunīnaṃ upāsakānaṃ upāsikānaṃ, tathārūpāni kulāni sevati bhajati payirupāsati- ayaṃ vuccati agocaro.

Atha vā antaragharaṃ pavīṭṭho vīthiṃ paṭipanno asaṃvuto gacchati, hatthiṃ olokento, assaṃ olokento, rathaṃ olokento, pattiṃ olokento, itthiyo olokento, purise olokento, kumārikāyo olokento, kumārake olokento, antarāpaṇaṃ olokento, gharamukhāni olokento, uddhaṃ olokento §, adho olokento, disāvidisaṃ vipekkhamāno gacchati- ayampi vuccati agocaro.

Atha vā cakkhunā rūpaṃ disvā nimittaggāhī hoti anubyañjanaggāhī. Yatvādhikaraṇaṃ...pe... manindriyaṃ asaṃvutaṃ viharantaṃ abhijjhā domanassā pāpakā akusalā dhammā anvāssaveyyuṃ, tassa na saṃvarāya paṭipajjati, na rakkhati manindriyaṃ manindriye na saṃvaraṃ āpajjati- ayampi vuccati agocaro.

Yathā (..0378) vā paneke bhonto samaṇabrāhmaṇā saddhādeyyāni bhojanāni bhuñjitvā te evarūpaṃ visūkadassanaṃ anuyuttā viharanti, seyyathidaṃ- naccaṃ gītaṃ vāditaṃ pekkhaṃ akkhānaṃ pāṇissaraṃ vetālaṃ kumbhathūṇaṃ sobhanakaṃ caṇḍālaṃ vaṃsaṃ dhovanaṃ hatthiyuddhaṃ assayuddhaṃ mahiṃsayuddhaṃ usabhayuddhaṃ ajayuddhaṃ meṇḍayuddhaṃ kukkuṭayuddhaṃ vaṭṭakayuddhaṃ daṇḍayuddhaṃ muṭṭhiyuddhaṃ nibbuddhaṃ uyyodhikaṃ balaggaṃ senābyūhaṃ anīkadassanaṃ iti vā iti, evarūpaṃ visūkadassanaṃ anuyutto hoti- ayampi vuccati agocaro.

Pañcapi kāmagaṇā agocarā. Vuttañhettaṃ bhagavatā- “mā, bhikkhave, agocare caratha paravisaye. Agocare, bhikkhave, carataṃ paravisaye lacchati māro otāraṃ, lacchati māro ārammaṇaṃ. Ko ca, bhikkhave, bhikkhuno agocaro paravisayo? Yadidaṃ pañca kāmagaṇā. Katame pañca? Cakkhaviññeyyā rūpā iṭṭhā kantā manāpā piyarūpā kāmūpasamaṃhitā rajanīyā, sotaviññeyyā saddā... ghānaviññeyyā gandhā... jivhāviññeyyā rasā... kāyaviññeyyā phoṭṭhabbā iṭṭhā kantā manāpā piyarūpā kāmūpasamaṃhitā rajanīyā. Ayaṃ vuccati, bhikkhave, bhikkhuno agocaro paravisayo”- ayampi vuccati agocaro.

Katamo gocaro? Idha bhikkhu na vesiyāgocaro hoti, na vidhavāgocaro hoti, na thullakumārīgocaro hoti, na paṇḍakagocaro hoti, na bhikkhunīgocaro hoti, na pānāgāragocaro hoti, saṃsaṭṭho viharati rājūhi rājamahāmattehi titthiyehi titthiyasāva-kehi ananulomikena saṃsaggena. Yāni vā pana tāni kulāni saddhāni pasannāni opānabhūtāni kāsāvapajjotāni isivātaṭṭhāni atthakāmāni hitakāmāni phāsukāmāni yogakkhemakāmāni bhikkhūnaṃ bhikkhunīnaṃ upāsakānaṃ upāsikānaṃ, tathārūpāni kulāni sevati bhajati payirupāsati- ayampi vuccati gocaro.

Atha vā bhikkhu antaragharaṃ pavīṭṭho vīthiṃ paṭipanno saṃvuto gacchati, na hatthiṃ olokento, na assaṃ olokento, na rathaṃ olokento, na pattiṃ olokento ...pe... na disāvidisaṃ vipekkhamāno gacchati- ayampi vuccati gocaro.

Atha (..0379) vā bhikkhu cakkhunā rūpaṃ

disvā na nimittaggāhī hoti ...pe... manindriye saṃvaram āpajjati- ayampi vuccati gocarō.

Yathā vā paneke bhonto samaṇabrāhmaṇā saddhādeyyāni bhojanāni bhuñjitvā te evarūpaṃ visūkadassanaṃ ananuyuttā viharanti, seyyathidaṃ- naccaṃ gītaṃ vāditaṃ ...pe... anīkadassanaṃ iti vā iti, evarūpā visūkadassanā paṭivirato hoti- ayampi vuccati gocarō.

Cattāropi satipaṭṭhānā gocarō. Vuttañhetam bhagavatā- “gocare, bhikkhave, caratha sake pettike visaye. Gocare, bhikkhave, carataṃ sake pettike visaye na lacchati māro otāraṃ, na lacchati māro ārammaṇaṃ. Ko ca, bhikkhave, bhikkhuno gocarō sako pettiko visayo? Yadidaṃ cattāro satipaṭṭhānā. Katame cattāro? Idha, bhikkhave, bhikkhu kāye kāyānupassī viharati, vedanāsu ...pe. ... citte ...pe... dhammesu dhammānupassī viharati ātāpī sampajāno satimā vineyya loke abhi- jhādomanassaṃ. Ayaṃ vuccati, bhikkhave, bhikkhuno gocarō sako pettiko visayo- ayampi vuccati gocarō. Edisena gocarena samannāgato assā”ti- kyāssassu idha gocarā.

Kāni sīlabbatānāssūti. Kīdisena sīlabbatena samannāgato assa kiṃsaṅghitena kiṃpakārena kiṃpaṭibhāgenāti sīlabbatapārisuddhiṃ pucchati. Katamā sīlabbatapārisuddhi? Atthi sīlañceva vatañca, atthi vataṃ na sīlaṃ. Katamaṃ sīlañceva vatañca? Idha bhikkhu sīlavā hoti, pātimokkhasaṃvarasaṃvuto viharati ācārago- carasampanno, aṇumattesu vajjesu bhayadassāvī, samādāya sikkhati sikkhāpa- desu. Yo tattha saññāmo saṃvaro avītikkamo- idaṃ sīlaṃ. Yaṃ samādānaṃ- taṃ vataṃ. Saṃvaraṭṭhena sīlaṃ, samādānaṭṭhena vataṃ- idaṃ vuccati sīlañceva vatañca.

Katamaṃ vataṃ na sīlaṃ? Aṭṭha dhutaṅgāni- āraññikaṅgaṃ, piṇḍapātikaṅgaṃ, paṃsukūlikaṅgaṃ, tecīvarikaṅgaṃ, sapadānacārikaṅgaṃ, khalupacchābhatti- kaṅgaṃ, nesajjikaṅgaṃ, yathāsanthatikaṅgaṃ- idaṃ vuccati vataṃ na sīlaṃ. Vīri- yasamādānampi vuccati vataṃ na sīlaṃ. Kāmaṃ taco ca nhāru ca aṭṭhi ca avasi- ssatu, sarīre upasussatu maṃsalohitaṃ, yaṃ taṃ purisathāmena purisabalena purisavīriyena purisaparakkamena pattabbaṃ na taṃ apāpuñitvā vīriyassa saṅghānaṃ bhavissatīti (..0380)- cittaṃ paggaṇhāti padahati. Evarūpampi vīriyasa- mādānaṃ vuccati vataṃ na sīlaṃ.

“Nāsissaṃ na pivissāmi, vihārato na nikkhame §.

napi passaṃ nipātesaṃ, taṇhāsalle anūhate”ti.

Cittaṃ paggaṇhāti padahati. Evarūpampi vīriyasamādānaṃ vuccati vataṃ na sīlaṃ. Na tāvāhaṃ imaṃ pallaṅkaṃ bhindissāmi yāva me na anupādāya āsavehi cittaṃ vimuccissatīti- cittaṃ paggaṇhāti padahati. Evarūpampi vīriyasamādānaṃ vuccati vataṃ, na sīlaṃ. Na tāvāhaṃ imamahā āsanā vuṭṭhahissāmi... na tāvāhaṃ imamahā caṅkamā orohissāmi... vihārā nikkhamissāmi... aḍḍhayogā nikkhamissā- mi... pāsādā nikkhamissāmi... hammiyā... guhāya... leṇā... kuṭiyā... kūṭāgārā... aṭṭā... māḷā... uddaṇḍā... upaṭṭhānasālāya... maṇḍapā... rukkhamūlā nikkhami- ssāmi yāva me na anupādāya āsavehi cittaṃ vimuccissatīti- cittaṃ paggaṇhāti padahati. Evarūpampi vīriyasamādānaṃ vuccati vataṃ, na sīlaṃ. Imasmiññeva

pubbaṅhasamayaṃ ariyadhammaṃ āharissāmi samāharissāmi adhigacchissāmi phassayissāmi sacchikarissāmiti- cittaṃ paggaṅhāti padahati. Evarūpampi vīriya-samādānaṃ vuccati vataṃ, na sīlaṃ. Imasmiññeva majjhanhikasamayaṃ... sāyanhasamayaṃ ... purebhattaṃ... pacchābhattaṃ... purimayāmaṃ... majjhimayāmaṃ... pacchimayāmaṃ... kāle... juṅhe... vasse... hemante... gimhe... purime vayokhandhe... majjhime vayokhandhe... pacchime vayokhandhe ariyadhammaṃ āharissāmi samāharissāmi adhigacchissāmi phassayissāmi sacchikarissāmiti-cittaṃ paggaṅhāti padahati. Evarūpampi vīriyasamādānaṃ vuccati vataṃ, na sīlaṃ- ayaṃ sīlabbatapārisuddhi. Edisāya § sīlabbatapārisuddhiyā samannāgato assāti- kāni sīlabbatānāssu.

Pahitattassa bhikkhunoti. Pahitattassāti āradhvavīriyassa thāmagatassa daḥha-parakkamassa anikkhittacchandassa anikkhittadhurassa kusalesu dhammesu. Atha vā pesitattassa yassatthāya pesito attatthe ca ñāye ca lakkhaṇe ca kāraṇe ca ṭhānāṭhāne ca. “Sabbe saṅkhārā aniccā”ti pesitattassa, “sabbe saṅkhārā dukkhā”ti pesitattassa, “sabbe dhammā anattā”ti pesitattassa, “avijjāpaccayā saṅkhārā”ti pesitattassa (..0381) ...pe... “jātipaccayā jarāmarāṇan”ti pesitattassa, “avijjānirodhā saṅkhāranirodho”ti pesitattassa ...pe... “jātinirodhā jarāmarāṇanirodho”ti pesitattassa, “idaṃ dukkhan”ti pesitattassa ...pe... “ayaṃ dukkhanirodhagāminī paṭipadā”ti pesitattassa, “ime āsavā”ti pesitattassa ...pe... “ayaṃ āsavanirodhagāminī paṭipadā”ti pesitattassa, “ime dhammā abhiññeyyā”ti pesitattassa ...pe... “ime dhammā sacchikātabbā”ti pesitattassa, channaṃ phassāyatanānaṃ samudayaṅca atthaṅgamaṅca assādaṅca ādīnavaṅca nissaraṅca pesitattassa, pañcannaṃ upādānakkhandhānaṃ... catunnaṃ mahābhūtānaṃ samudayaṅca atthaṅgamaṅca assādaṅca ādīnavaṅca nissaraṅca pesitattassa, “yaṃ kiñci samudayadhammaṃ, sabbaṃ taṃ nirodhadhamman”ntti pesitattassa. **Bhikkhunoti** puthujjanakalyāṅakassa vā bhikkhuno sekkhassa vā bhikkhunoti- pahitattassa bhikkhuno.

Tenāha thero sāriputto-

“Kyāssa byappathayo assu, kyāssassu idha gocarā;
kāni sīlabbatānāssu, pahitattassa bhikkhuno”ti.

197. Kaṃ so sikkhaṃ samādāya, ekodi nipako sato;

Kammāro rajatasseva, niddhame malamattano.

Kaṃ so sikkhaṃ samādāyāti kaṃ so sikkhaṃ ādāya samādāya ādiyitvā samādiyitvā gaṇhitvā parāmasitvā abhinivisitvāti- kaṃ so sikkhaṃ samādāya.

Ekodi nipako satoti. Ekodīti ekaggacitto avikkhittacitto avisāhaṭamānaso samatho samādhindriyaṃ samādhibalaṃ ...pe... sammāsamādhi. **Nipakoti** nipako paṇḍito paññavā buddhimā ñāṇī vibhāvī medhāvī. **Satoti** catūhi kāraṇehi sato- kāye kāyānupassanāsatipaṭṭhānaṃ bhāvento sato, vedanāsu ...pe... citte ...pe... dhammesu dhammānupassanāsatipaṭṭhānaṃ bhāvento sato. So vuccati satoti- sato. Kaṃ so sikkhaṃ samādāyāti adhisīlasikkhaṃ pucchati. **Ekodīti** adhicittasikkhaṃ pucchati. **Nipakoti** adhipaññāsikkhaṃ pucchati. **Satoti** pārisuddhiṃ pucchati- kaṃ so sikkhaṃ samādāya, ekodi nipako sato.

Kammāro (..0382) **rajatasseva, niddhame malamattanoti.** Kammāro vuccati suvaṇṇakāro, rajataṃ vuccati jātarūpaṃ. Yathā suvaṇṇakāro jātarūpassa oḷārikampi malaṃ dhamati sandhamati niddhamati, majjhimakampi malaṃ dhamati sandhamati niddhamati, sukhumakampi malaṃ dhamati sandhamati niddhamati; evameva bhikkhu attano oḷārikepi kilese dhamati sandhamati niddhamati pajahati vinodeti byantiṃ karoti anabhāvaṃ gameti, majjhimatepi kilese... sukhumakepi kilese dhamati sandhamati niddhamati pajahati vinodeti byantiṃ karoti anabhāvaṃ gameti.

Atha vā bhikkhu attano rāgamalaṃ dosamalaṃ mohamalaṃ mānamalaṃ diṭṭhimalaṃ kilesamalaṃ duccharitamalaṃ andhakaraṇaṃ acakkhukaraṇaṃ aññānaka-
raṇaṃ paññānirodhikaṃ vighātapakkhikaṃ anibbānasaṃvattanikaṃ dhamati sandhamati niddhamati pajahati vinodeti byantiṃ karoti anabhāvaṃ gameti.

Atha vā sammādiṭṭhiyā micchādiṭṭhiṃ dhamati sandhamati niddhamati pajahati vinodeti byantiṃ karoti anabhāvaṃ gameti. Sammāsaṅkappaṇa micchāsa-
ṅkappaṃ ...pe... sammāvācāya micchāvācaṃ... sammākammanta micchākam-
mantaṃ... sammā-ājīvena micchā-ājīvaṃ... sammāvāyāmena micchāvāyā-
maṃ... sammāsatīyā micchāsatīṃ... sammāsamādhinā micchāsamāधिṃ...
sammāñāṇena micchāñāṇaṃ... sammāvimuttiyā micchāvimuttiṃ dhamati sandha-
mati niddhamati pajahati vinodeti byantiṃ karoti anabhāvaṃ gameti.

Atha vā ariyena aṭṭhaṅgikena maggena sabbe kilese sabbe duccharite sabbe darathe sabbe pariḷāhe sabbe santāpe sabbākusalābhisaṅkhāre dhamati sandha-
mati niddhamati pajahati vinodeti byantiṃ karoti anabhāvaṃ gametīti- kammāro rajatasseva niddhame malamattano.

Tenāha thero sārīputto-

“Kaṃ so sikkhaṃ samādāya, ekodi nipako sato;
kammāro rajatasseva, niddhame malamattano”ti.

198. Vijigucchamānassa yadidaṃ phāsu, [sārīputtāti bhagavā]

Rittāsaṇaṃ sayanaṃ sevato ve.

Sambodhikāmassa yathānudhammaṃ, taṃ te pavakkhāmi yathā pajānaṃ.

Vijigucchamānassa (..0383) **yadidaṃ phāsūti.** **Vijigucchamānassāti** jātiyā vijigu-
cchamānassa, jarāya... byādhinā... maraṇena... sokehi ... paridevehi... dukkhe-
hi... domanassehi... upāyāsehi ...pe... diṭṭhibyasanena dukkhena vijigucchamā-
nassa aṭṭīyamānassa § harāyamānassāti- vijigucchamānassa. **Yadidaṃ phāsūti**
yaṃ phāsuvihāraṃ taṃ kathayissāmi. Katamo phāsuvihāro? Sammāpaṭipadā anu-
lomapaṭipadā apaccanīkapaṭipadā aviruddhapaṭipadā anvatthapaṭipadā dhammā-
nudhammapaṭipadā sīlesu paripūrakāritā indriyesu guttadvāratā bhojane matta-
ññutā jāgariyānuyogo satisampajaññaṃ cattāro satipaṭṭhānā cattāro sammappa-
dhānā cattāro iddhipādā pañcindriyāni pañca balāni satta bojjhaṅgā ariyo aṭṭha-
ṅgiko maggo nibbānañca nibbānagāminī ca paṭipadā- ayaṃ phāsuvihāroti- vijigu-
cchamānassa yadidaṃ phāsu.

Sārīputtāti bhagavāti. Taṃ theram nāmenālapati. **Bhagavāti** gāravādhivacanaṃ.
Api ca bhaggarāgoti bhagavā, bhaggadosoti bhagavā, bhaggamohoti bhagavā,

bhaggamānoti bhagavā, bhaggadiṭṭhīti bhagavā, bhaggakaṇḍakoti bhagavā, bhaggakilesoti bhagavā, bhaji vibhaji pavibhaji § dhammaratananti bhagavā, bhavānaṃ antakaroti bhagavā, bhāvitakāyo bhāvitasīlo bhāvitacitto bhāvitapaññoti bhagavā; bhaji vā bhagavā araññavanapatthāni pantāni senāsanāni appasaddāni appanigghosāni vijanavātāni manussarāhasseyyakāni paṭisallānasāruppānīti bhagavā, bhāgī vā bhagavā cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhārānanti bhagavā, bhāgī vā bhagavā attharasassa dhammarasassa vimuttirasassa adhisīlassa adhiccitassa adhipaññāyāti bhagavā, bhāgī vā bhagavā catunnaṃ jhānānaṃ catunnaṃ appamaññānaṃ catunnaṃ āruppasamāpattīnanti bhagavā, bhāgī vā bhagavā aṭṭhannaṃ vimokkhānaṃ aṭṭhannaṃ abhiññāyatanānaṃ navannaṃ anupubbavīhārasamāpattīnanti bhagavā, bhāgī vā bhagavā dasannaṃ saññābhāvanānaṃ dasannaṃ kasiṇasamāpattīnaṃ ānāpānassatisamādhissa asubhasamāpattiyāti bhagavā, bhāgī vā bhagavā catunnaṃ satipaṭṭhānānaṃ catunnaṃ sammappadhānānaṃ catunnaṃ iddhipādānaṃ pañcannaṃ indriyānaṃ pañcannaṃ balānaṃ sattannaṃ bojjhaṅgānaṃ ariyassa aṭṭhaṅgikassa maggassāti bhagavā, bhāgī vā bhagavā dasannaṃ tathāgatabalānaṃ catunnaṃ

vesārajjānaṃ catunnaṃ paṭisambhidānaṃ channaṃ abhiññānaṃ channaṃ buddhadhammānanti bhagavā (..0384); bhagavāti nettaṃ nāmaṃ mātarā kataṃ, na pitarā kataṃ, na bhātarā kataṃ, na bhaginiyā kataṃ, na mittāmaccehi kataṃ, na ñātisālohitehi kataṃ, na samaṇabrāhmaṇehi kataṃ, na devatāhi kataṃ; vimo-kkhantikametaṃ buddhānaṃ bhagavantānaṃ bodhiyā mūle saha sabbaññutañā-ṇassa paṭilābhā sacchikā paññatti yadidaṃ bhagavāti- sārīputtāti bhagavā.

Rittāsaṇaṃ sayanaṃ sevato veti. Āsanaṃ vuccati yattha nisīdati- mañco piṭhaṃ bhisī taṭṭikā cammakhaṇḍo tiṇasanthāro paṇṇasanthāro palālasanthāro. Sayanaṃ vuccati senāsaṇaṃ vihāro aḍḍhayogo pāsādo hammiyaṃ guhā. Taṃ sayanā-ṣaṇaṃ asappāyārūpadassanena rittaṃ vivittaṃ pavivittaṃ, asappāyasaddassava-ṇena ...pe... asappāyehi pañcahi kāmagaṇehi rittaṃ vivittaṃ pavivittaṃ. Taṃ sayanāsaṇaṃ sevato nisevato saṃsevato paṭisevatoti- rittāsaṇaṃ sayanaṃ sevato ve.

Sambodhikāmassa yathānudhammanti. Sambodhi vuccati catūsu maggesu ñāṇaṃ paññā paññindriyaṃ paññābalaṃ ...pe... dhammavicayasambojjhaṅgo vīmaṃsā vipassanā sammādiṭṭhi. Taṃ sambodhiṃ bujjhitukāmassa anubujjhitukā-ṣaṇaṃ paṭibujjhitukāmassa sambujjhitukāmassa adhigantukāmassa phassitukā-ṣaṇaṃ sacchikātukāmassāti- sambodhikāmassa.

Yathānudhammanti katame bodhiyā anudhammā? Sammāpaṭipadā anulomapa-ṭipadā apaccanīkapaṭipadā aviruddhapaṭipadā anvatthapaṭipadā dhammānudha-ṣaṇaṃ paṭipadā sīlesu paripūrakāritā indriyesu guttadvāratā bhojane mattaññutā jāgariyānuyogo satisampajaññaṃ- ime vuccanti bodhiyā anudhammā. Atha vā catunnaṃ maggānaṃ pubbabhāge vipassanā- ime vuccanti bodhiyā anudha-ṣaṇaṃ mātī- sambodhikāmassa yathānudhammaṃ.

Taṃ te pavakkhāmi yathā pajānanti. Tanti bodhiyā anudhammaṃ. **Pavakkhā-ṣaṇaṃ mīti** pavakkhāmi ācikkhissāmi desessāmi paññapessāmi paṭhapessāmi vivari-ssāmi vibhajissāmi uttānīkarissāmi pakāsisissāmi. **Yathā pajānanti** yathā pajānaṃ yathā pajānanto ājānanto vijānanto paṭivijānanto paṭivijjhanto na itihitihaṃ na itiki-rāya na paramparāya na piṭakasampadāya na takkahetu na nayahetu na ākārapa-rivitakkena na diṭṭhinijjhānakkhantiyā sāmaṃ sayamabhiññātaṃ attapaccakkhaṃ dhammaṃ, taṃ kathayissāmi- taṃ te pavakkhāmi yathā pajānaṃ.

Tenāha bhagavā-

“Vijigucchamānassa (..0385) yadidaṃ phāsu, [sārīputtāti bhagavā] rittāsaṇaṃ sayanaṃ sevato ve;

sambodhikāmassa yathānudhammaṃ, taṃ te pavakkhāmi yathā pajānaṃ”ti.

199. Pañcannaṃ dhīro bhayānaṃ na bhāye, bhikkhu sato sapariyantacārī.

Ḍaṃsādhīpātānaṃ sarīsapānaṃ §, manussaphassānaṃ catuppadānaṃ.

Pañcannaṃ dhīro bhayānaṃ na bhāyeti. Dhīroti dhīro paṇḍito paññavā buddhimā ñāṇī vibhāvī medhāvī. Dhīro pañcannaṃ bhayānaṃ na bhāyeyya na taseyya na santaseyya na uttaseyya na parittaseyya na santāsaṃ āpajjeyya, abhīrū assa acchambhī anutrāsī apalāyī pahīnabhayaabheravo vigatalomaṃso vihareyyāti- pañcannaṃ dhīro bhayānaṃ na bhāye.

Bhikkhu sato sapariyantacārīti. **Bhikkhūti** puthujjanakalyāṇako vā bhikkhu sekkho vā bhikkhu. **Satoti** catūhi kāraṇehi sato- kāye kāyānupassanāsati- paṭṭhānaṃ bhāvento sato, vedanāsu ...pe... citte... dhammesu dhammānupassanā- satipaṭṭhānaṃ bhāvento sato- so vuccati sato. **Sapariyantacārīti** cattāro pariyantā- silasaṃvarapariyanto, indriyasaṃvarapariyanto, bhojane mattaññutāpariyanto, jāgariyānuyogapariyanto.

Katamo silasaṃvarapariyanto? Idha bhikkhu silavā hoti, pātimokkhasaṃvara- saṃvuto viharati ācāragocarasaṃpanno, aṇumattesu vajjesu bhayadassāvī, samā- dāya sikkhati sikkhāpadesu. Antopūtibhāvaṃ paccavekkhamāno anto silasaṃva- rapariyante carati, mariyādaṃ na bhindati- ayaṃ silasaṃvarapariyanto.

Katamo indriyasaṃvarapariyanto? Idha bhikkhu cakkhunā rūpaṃ disvā na nimi- ttaggāhī hoti nānubyañjanaggāhī. Yatvādhikaraṇameṇaṃ ...pe... cakkhundriye saṃvaraṃ (..0386) āpajjati. Sotena saddaṃ sutvā... ghānena gandhaṃ ghāyitvā... jivhāya rasaṃ sāyitvā... kāyena phoṭṭhabbaṃ phusitvā... manasā dhammaṃ viññāya na nimittaggāhī hoti nānubyañjanaggāhī. Yatvādhikaraṇameṇaṃ mani- ndriyaṃ susaṃvutaṃ viharantaṃ abhiññādomanassā pāpakā akusalā dhammā nānvāssaveyyuṃ, tassa saṃvarāya paṭipajjati, rakkhati manindriyaṃ, manindriye saṃvaraṃ āpajjati. Ādittapariyāyaṃ paccavekkhamāno anto indriyasaṃvarapari- yante carati, mariyādaṃ na bhindati- ayaṃ indriyasaṃvarapariyanto.

Katamo bhojane mattaññutāpariyanto? Idha bhikkhu paṭisaṅkhā yoniso āhāraṃ āhāreti neva davāya na madāya na maṇḍanāya na vibhūsanāya, yāvadeva imassa kāyassa ṭhitiyā yāpanāya vihiṃsūparatiyā brahmacariyānuggahāya. Iti purāṇaṅca vedanaṃ paṭihaṅkhāmi navaṅca vedanaṃ na uppādessāmi, yātrā ca me bhavissati anavajjatā ca phāsuvihāro cāti. Akkhabbhañjanavaṇapaṭicchādāna- puttamaṃsūpamaṃ paccavekkhamāno anto bhojane mattaññutāpariyante carati, mariyādaṃ na bhindati- ayaṃ bhojane mattaññutāpariyanto.

Katamo jāgariyānuyogapariyanto? Idha bhikkhu divasaṃ caṅkamaṇa nisajjāya āvaraṇīyehi dhammehi cittaṃ parisodheti, rattiyā paṭhamaṃ yāmaṃ caṅkamaṇa nisajjāya āvaraṇīyehi dhammehi cittaṃ parisodheti, rattiyā majjhimaṃ yāmaṃ dakkhiṇena passena sīhaseyyaṃ kappeti pāde pādaṃ accādhāya sato sampa- jāno uṭṭhānasaññaṃ manasi karitvā, rattiyā pacchimaṃ yāmaṃ paccuṭṭhāya caṅkamaṇa nisajjāya āvaraṇīyehi dhammehi cittaṃ parisodheti. Bhaddekarattavi- hāraṃ § paccavekkhamāno anto jāgariyānuyogapariyante carati, mariyādaṃ na bhindati- ayaṃ jāgariyānuyogapariyantoti- bhikkhu sato sapariyantacārī.

Ḍaṃsādhipātānaṃ sarīsapānanti. Ḍaṃsā vuccanti piṅgalamakkhikāyo. Adhipā- takā vuccanti sabbāpi makkhikāyo. Kiṃkāraṇā adhipātakā vuccanti sabbāpi makkhikāyo? Tā uppativā uppativā khādanti; taṃkāraṇā adhipātakā vuccanti sabbāpi makkhikāyo. Sarīsapā vuccanti ahīti- Ḍaṃsādhipātānaṃ sarīsapānaṃ.

Manussaphassānaṃ (..0387) catuppadānanti. Manussaphassā vuccanti corā vā assu mānavā vā katakammā vā akatakammā vā. Te bhikkhuṃ pañhaṃ vā puccheyyuṃ vādaṃ vā āropeyyuṃ akkoseyyuṃ paribhāseyyuṃ roseyyuṃ viro- seyyuṃ hiṃseyyuṃ vihiṃseyyuṃ heṭṭheyyuṃ viheṭṭheyyuṃ ghāteyyuṃ upaghā-

teyyuṃ upaghātaṃ vā kareyyuṃ. Yo koci manussato upaghāto- manussaphasso. **Catuppadānanti** sīhā byagghā dīpi acchā taracchā kokā mahiṃsā hatthī. Te bhikkhuṃ maddeyyuṃ khādeyyuṃ hiṃseyyuṃ vihiṃseyyuṃ heṭṭheyyuṃ viheṭṭheyyuṃ ghāteyyuṃ upaghāteyyuṃ upaghātaṃ vā kareyyuṃ. Catuppadato upaghāto yaṃ kiñci catuppadabhayanti- manussaphassānaṃ catuppadānaṃ.

Tenāha bhagavā-

“Pañcannaṃ dhīro bhayānaṃ na bhāye, bhikkhu sato sapariyantacārī; ḍaṃsādhipātānaṃ sarisapānaṃ, manussaphassānaṃ catuppadānaṃ” ti.

200. Parādhāmmikānāmpī na santaseyya, disvāpī tesāṃ bahubheravānī.

Athāparānī abhisambhaveyya, parissayānī kusalānu-esī.

Parādhāmmikānāmpī na santaseyya, disvāpī tesāṃ bahubheravānīti. Parādhāmmikā vuccanti satta sahadhāmmike ṭhapetvā ye keci buddhe dhamme saṅghe appasannā. Te bhikkhuṃ pañhaṃ vā puccheyyūṃ vādaṃ vā āropeyyūṃ akko-seyyūṃ paribhāseyyūṃ roseyyūṃ viroseyyūṃ hiṃseyyūṃ vihiṃseyyūṃ heṭṭheyyūṃ viheṭṭheyyūṃ ghāteyyūṃ upaghāteyyūṃ upaghātaṃ vā kareyyūṃ. Tesāṃ bahubherave passivā vā suṇitvā vā na vedheyya na pavedheyya na sampavedheyya na taseyya na santaseyya na uttaseyya na parittaseyya na bhāyeyya na santāsaṃ āpajjeyya, abhīrū assa acchambhī anutrāsī apalāyī pahīna-bhayabheravo vigatalomahaṃso vihareyyāti- parādhāmmikānāmpī na santaseyya disvāpī tesāṃ bahubheravānī.

Athāparānī abhisambhaveyya, parissayānī kusalānu-esīti. Athāparānīpi atthi abhisambhotabbānī abhibhavittabbānī ajjhottharittabbānī pariyādiyittabbānī (..0388) maddittabbānī. **Parissayāti** dve parissayā- pākāṭaparissayā ca paṭicchannaparissayā ca ...pe... evampi tatrāsayāti- parissayā. **Kusalānu-esī**ti sammāpaṭipadaṃ anulomapaṭipadaṃ apaccanīkapaṭipadaṃ aviruddhapaṭipadaṃ anvatthapaṭipadaṃ ...pe... ariyaṃ aṭṭhaṅgikaṃ maggaṃ nibbānaṅca nibbānagāminiṅca paṭipadaṃ esantena gavesantena pariyesantena parissayā abhisambhotabbā abhibhavittabbā ajjhottharittabbā pariyādiyittabbā maddittabbāti- athāparānī abhisambhaveyya parissayānī kusalānu-esī.

Tenāha bhagavā-

“Parādhāmmikānāmpī na santaseyya, disvāpī tesāṃ bahubheravānī; athāparānī abhisambhaveyya, parissayānī kusalānu-esī” ti.

201. Ātaṅkaphassena khudāya phuṭṭho, sītaṃ athuṅhaṃ § adhvāsayeyya.

So tehi phuṭṭho bahudhā anoko, vīriyaparakkamaṃ daḷhaṃ kareyya.

Ātaṅkaphassena khudāya phuṭṭhoti. Ātaṅkaphasso vuccati rogaphasso. Rogaphassena phuṭṭho pareto samohito samannāgato assa; cakkhurogena phuṭṭho pareto samohito samannāgato assa, sotarogena... ghānarogena... jivhārogena... kāyarogena ...pe... ḍaṃsamakasavātātapasarīsapasamphassena phuṭṭho pareto samohito samannāgato assa. Khudā vuccati chātako. Chātakena phuṭṭho pareto samohito samannāgato assāti- ātaṅkaphassena khudāya phuṭṭho.

Sītaṃ athuṅhaṃ adhvāsayeyyāti. **Sītanti** dvīhi kāraṇehi sītaṃ hoti- abbhantara-dhātuppakopavasena § vā sītaṃ hoti, bahiddhā utuvasena vā sītaṃ hoti. **Uṇhanti**

dvīhi kāraṇehi uṇhaṃ hoti- abhantaradhātuppakopavasena vā uṇhaṃ hoti, bahiddhā utuvasena vā uṇhaṃ hotīti- sītaṃ athuṇhaṃ. **Adhivāsayeyyā**ti khamo assa sītassa uṇhassa jighacchāya pipāsāya ḍaṃsamakasavātātapasarīsapasa-mphassānaṃ duruttānaṃ (..0389) durāgatānaṃ vacanapathānaṃ uppannānaṃ sārīrikānaṃ vedanānaṃ dukkhānaṃ tikkānaṃ § kharānaṃ kaṭukānaṃ asātānaṃ amanāpānaṃ pāṇaharānaṃ

adhivāsakajātiko assāti- sītaṃ athuṇhaṃ adhvāsayaeyya.

So tehi phuṭṭho bahudhā anokoti. So tehīti ātaṅkaphassena ca khudāya ca sītena ca uṇhena ca phuṭṭho pareto samohito samannāgato assāti- so tehi phuṭṭho. Bahudhāti anekavidhehi ākārehi phuṭṭho pareto samohito samannāgato assāti- so tehi phuṭṭho bahudhā. **Anokoti** abhisāṅkhārasahagataviññāṇassa okāsaṃ na karotītipi- anoko. Atha vā kāyaduccaritassa vacīduccaritassa manoduccaritassa okāsaṃ na karotītipi- anokoti- so tehi phuṭṭho bahudhā anoko.

Vīriyaparakkamaṃ daḷhaṃ kareyyāti. Vīriyaparakkamo vuccati yo cetasiko vīriyārambho nikkamo parakkamo uyyāmo vāyāmo ussāho ussoḷhī appaṭivānī thāmo dhiti asithilaparakkamatā anikkhattacchandatā anikkhattadhuratā dhurasampannāgāho vīriyaṃ vīriyindriyaṃ vīriyabalaṃ sammāvāyāmo. **Vīriyaparakkamaṃ daḷhaṃ kareyyāti.** Vīriyaṃ parakkamaṃ daḷhaṃ kareyya thiraṃ kareyya, daḷhasamādāno assa avatthitasamādānoti- vīriyaparakkamaṃ daḷhaṃ kareyya.

Tenāha bhagavā-

“Ātaṅkaphassena khudāya phuṭṭho, sītaṃ athuṇhaṃ adhvāsayaeyya;
so tehi phuṭṭho bahudhā anoko, vīriyaparakkamaṃ daḷhaṃ kareyyā”ti.

202. Theyyaṃ na kāre na musā bhaṇeyya, mettāya phasse tasathāvarāni.

Yadāvilattaṃ manaso vijaññā, kaṇhassa pakkhoti vinodayeyya.

Theyyaṃ na kāre na musā bhaṇeyyāti. Theyyaṃ na kāreti idha bhikkhu adinnā-dānaṃ pahāya adinnādānā paṭivirato assa dinnādāyī dinnapāṭikaṅkhī, athenena (..0) sucibhūtena attanā vihareyyāti- theyyaṃ na kāre. **Na musā bhaṇeyyāti** idha bhikkhu musāvādaṃ pahāya musāvādā paṭivirato assa saccavādī saccasandho theto paccayiko avisaṃvādako lokassāti- theyyaṃ na kāre na musā bhaṇeyya.

Mettāya phasse tasathāvarānīti. Mettāti yā sattesu metti mettāyanā mettāyitattam anudayā anudayanā anudayitattam § hitesitā anukampā abyāpādo abyāpajjo § adoso kusalamūlaṃ. **Tasāti** yesaṃ tasitā taṇhā appahīnā, yesaṅca bhayabheravā appahīnā. Kiṃkāraṇā vuccanti tasā? Te tasanti uttasanti paritasanti bhāyanti santāsaṃ āpajjanti; taṃkāraṇā vuccanti tasā. **Thāvarāti** yesaṃ tasitā taṇhā pahīnā, yesaṅca bhayabheravā pahīnā. Kiṃkāraṇā vuccanti thāvarā? Te na tasanti na uttasanti na paritasanti na bhāyanti santāsaṃ na āpajjanti; taṃkāraṇā vuccanti thāvarā. **Mettāya phasse tasathāvarānīti.** Tase ca thāvare ca mettāya phasseyya phareyya, mettāsahagatena cetasā vipulena mahaggatena appamāṇena averena abyāpajjena pharivā vihareyyāti- mettāya phasse tasathāvarāni.

Yadāvilattaṃ manaso vijaññāti. Yadāti yadā. **Manasoti** yaṃ cittaṃ mano mānasaṃ hadayaṃ paṇḍaraṃ mano manāyatanaṃ manindriyaṃ viññāṇaṃ viññāṇakkhandho tajjā manoviññāṇadhātu. Kāyaduccaritena cittaṃ āvilaṃ hoti luḷitaṃ eritaṃ ghaṭṭitaṃ calitaṃ bhantaṃ avūpasantaṃ. Vacīduccaritena ...pe... manoduccaritena... rāgena... dosena... mohena... kodhena... upanāhena... makkhena... paḷāsena... issāya... macchariyena... māyāya... sāṭṭheyyena... thambhena... sārāmbhena... mānena... atimānena... madena... pamādena... sabbakilesehi... sabbaduccaritehi... sabbadarathehi... sabbapariḷāhehi... sabbasantāpehi... sabbākusalābhisaṅkhārehi cittaṃ āvilaṃ hoti luḷitaṃ eritaṃ ghaṭṭitaṃ calitaṃ

bhantaṃ avūpasantaṃ. **Yadāvilattaṃ manaso vijaññāti.** Cittassa (..0391) āvilabhāvaṃ jāneyya ājāneyya vijāneyya paṭivijāneyya paṭivijjheyāti- yadāvilattaṃ manaso vijaññā.

Kaṇhassa pakkhoti vinodayeyyāti. Kaṇhoti yo so māro kaṇho adhipati antagu namuci pamattabandhu. Kaṇhassa pakkho mārapakkho mārapāso mārabalisaṃ māramisaṃ māraṅvisayo māranivāso māragocarō mārabandhananti pajaheyya vinodeyya byantiṃ kareyya anabhāvaṃ gameyyāti. Evampi kaṇhassa pakkhoti vinodayeyya. Atha vā kaṇhassa pakkho mārapakkho akusalapakkho dukkhuddayo dukkhavipāko nirayaṣaṃvattaniko tiracchānayaṅisaṃvattaniko pettivisaṣaṃvattanikoti pajaheyya vinodeyya byantiṃ kareyya anabhāvaṃ gameyyāti. Evampi kaṇhassa pakkhoti vinodayeyya.

Tenāha bhagavā-

“Theyyaṃ na kāre na musā bhaṇeyya, mettāya phasse tasathāvarāni; yadāvilattaṃ manaso vijaññā, kaṇhassa pakkhoti vinodayeyyā” ti.

203. Kodhātīmānassa vasaṃ na gacche, mūlampi tesam palikhañña tiṭṭhe.

Athappiyaṃ vā pana appiyaṃ vā, addhā bhavanto abhisambhaveyya.

Kodhātīmānassa vasaṃ na gaccheti. Kodhoti yo cittassa āghāto paṭighāto ...pe... caṇḍikkaṃ asuro po anattamanatā cittassa. **Atimānoti** idhekacco paraṃ atimaññati jātiyā vā gottena vā ...pe... aññataraññatarena vā vatthunā. **Kodhātīmānassa vasaṃ na gaccheti.** Kodhassa ca atimānassa ca vasaṃ na gaccheyya, kodhañca atimānañca pajaheyya vinodeyya byantiṃ kareyya anabhāvaṃ gameyyāti- kodhātīmānassa vasaṃ na gacche.

Mūlampi tesam palikhañña tiṭṭheti. Katamaṃ kodhassa mūlaṃ? Avijjā mūlaṃ, ayoniso manasikāro mūlaṃ, asmimāno mūlaṃ, ahirikaṃ mūlaṃ, anottappaṃ mūlaṃ, uddhaccaṃ mūlaṃ- idaṃ kodhassa mūlaṃ. Katamaṃ atimānassa mūlaṃ? Avijjā mūlaṃ, ayoniso manasikāro mūlaṃ, asmimāno mūlaṃ, ahirikaṃ mūlaṃ (..039) anottappaṃ mūlaṃ, uddhaccaṃ mūlaṃ- idaṃ atimānassa mūlaṃ. **Mūlampi tesam palikhañña tiṭṭheti.** Kodhassa ca atimānassa ca mūlaṃ palikhaṇitvā uddharitvā samuddharitvā uppāṭayitvā samuppāṭayitvā pajahitvā vinodetvā byantiṃ karitvā anabhāvaṃ gametvā tiṭṭheyya santiṭṭheyāti- mūlampi tesam palikhañña tiṭṭhe.

Athappiyaṃ vā pana appiyaṃ vā, addhā bhavanto abhisambhavaṅgiyāti. Athāti padasandhi padasaṃsaggo padapāripūrī akkharasamavāyo byañjanasiliṭṭhatā padānupubbatāpetam- athāti. **Piyāti** dve piyā- sattā vā saṅkhārā vā. Katame sattā piyā? Idha yāssa § te honti atthakāmā hitakāmā phāsukāmā yogakkhemakāmā mātā vā pitā vā bhātā vā bhaginī vā puttā vā dhītā vā mittā vā amaccā vā ñāti vā sālohitā vā- ime sattā piyā. Katame saṅkhārā piyā? Manāpikā rūpā manāpikā saddā... gandhā... rasā... phoṭṭhabbā- ime saṅkhārā piyā. **Appiyāti** dve appiyā- sattā vā saṅkhārā vā. Katame sattā appiyā? Idha yāssa te honti anathakāmā ahitakāmā aphāsukāmā ayogakkhemakāmā jīvitā voropetukāmā- ime sattā appiyā. Katame saṅkhārā appiyā? Amanāpikā rūpā amanāpikā saddā, gandhā... rasā... phoṭṭhabbā- ime saṅkhārā appiyā. **Addhāti** ekaṃsavacanaṃ nissaṃsayavacanaṃ nikkāṅkhavacanaṃ advejjhavacanaṃ adveḥhakavacanaṃ niyyānikavacanaṃ apa-

ṇṇakavacanaṃ avatthāpanavacanametamaṃ- addhāti. **Athappiyaṃ vā pana appiyaṃ vā, addhā bhavanto abhisambhaveyyāti.** Piyāppiyaṃ sātāsātaṃ sukhadukkhaṃ somanassadomanassaṃ iṭṭhāniṭṭhaṃ abhisambhavanto vā abhibhaveyya adhibhavanto vā abhisambhaveyyāti- athappiyaṃ vā pana appiyaṃ vā addhā bhavanto abhisambhaveyya.

Tenāha bhagavā-

“Kodhātimānassa vasaṃ na gacche, mūlampi tesamaṃ palikhañña tiṭṭhe; athappiyaṃ vā pana appiyaṃ vā, addhā bhavanto abhisambhaveyyā” ti.

204. Paññaṃ (..0393) purakkhatvā kalyāṇapīti, vikkhambhaye tāni parissayāni.

Aratiṃ saheṭṭha sayanamhi pante, caturo saheṭṭha paridevadhamme.

Paññaṃ purakkhatvā kalyāṇapīti. Paññāti yā paññā pajānanā vicayo pavicayo dhammavicayo ...pe... amoho sammādiṭṭhi. **Paññaṃ purakkhatvāti** idhekacco paññaṃ purato katvā carati paññādhajo paññāketu paññāhipateyyo vicayabahuḷo pavicayabahuḷo pekkhāyanabahuḷo § sampekkhāyanabahuḷo § vibhūtavīhārī taccharito tabbahuḷo taggaruko tanninno tappono tappabbhāro tadadhimutto tadadhipateyyoti. Evampi paññaṃ purakkhatvā.

Atha vā gacchanta vā “gacchāmi” ti pajānāti, ṭhito vā “ṭhitomhī” ti pajānāti, nisinna vā “nisinnomhī” ti pajānāti, sayāno vā “sayānomhī” ti pajānāti, yathā yathā vā panassa kāyo paṇihito hoti tathā tathā naṃ pajānātīti. Evampi paññaṃ purakkhatvā.

Atha vā abhikkante paṭikkante sampajānakārī hoti, ālokite vilokite sampajānakārī hoti, samiñjite pasārite sampajānakārī hoti, saṅghāṭipattacīvaradhāraṇe sampajānakārī hoti, asite pīte khāyite sāyite sampajānakārī hoti, uccārapassāvākamme sampajānakārī hoti, gate ṭhite nisinne sutte jāgarite bhāsīte tuṅhibhāve sampajānakārī hotīti. Evampi paññaṃ purakkhatvā.

Kalyāṇapīti buddhānussativasena uppajjati pīti pāmojjaṃ §- kalyāṇapīti. Dhammānussati saṅghānussati sīlānussati cāgānussati devatānussati ānāpānassati maraṇassati kāyagatāsativasena upasamānussativasena uppajjati pīti pāmojjaṃ- kalyāṇapīti- paññaṃ purakkhatvā kalyāṇapīti.

Vikkhambhaye tāni parissayāni. Parissayāti dve parissayā- pākaṭaparissayā ca paṭicchannaparissayā ca ...pe... ime vuccanti pākaṭaparissayā ...pe... ime (..039 vuccanti paṭicchannaparissayā ...pe... evampi tatrāsayāti- parissayā. **Vikkhambhaye tāni parissayāni.** Tāni parissayāni vikkhambheyya abhibhaveyya ajjhotthareyya pariyādiyeyya maddeyyāti- vikkhambhaye tāni parissayāni.

Aratiṃ saheṭṭha sayanamhi panteti. Aratīti yā arati aratitā anabhirati anabhiraṃmaṇā § ukkaṇṭhitā paritassitā. **Sayanamhi panteti** pantesu vā senāsanesu aññatarāññataresu vā adhikusalesu dhammesu aratiṃ saheyya abhibhaveyya ajjhotthareyya pariyādiyeyya maddeyyāti- aratiṃ saheṭṭha sayanamhi pante.

Caturo saheṭṭha paridevadhammeti. Cattāro paridevanīye dhamme saheyya parisaheyya abhibhaveyya ajjhotthareyya pariyādiyeyya maddeyyāti- caturo saheṭṭha paridevadhamme.

“Paññaṃ purakkhatvā kalyāṇapīti, vikkhambhaye tāni parissayāni;
Tenāha bhagavā-

“Paññaṃ purakkhatvā kalyāṇapīti, vikkhambhaye tāni parissayāni;
aratiṃ saheṭṭha sayanamhi pante, caturō saheṭṭha paridevadhamme” ti.

**205. Kiṃsū asissaṃ kuva vā Ṣ asissaṃ, dukkhaṃ vata settha kuvajja sessaṃ.
Ete vitakke paridevaneyye, vinayetha sekho aniketacārī Ṣ.**

Kiṃsū asissaṃ kuva vā asissanti. Kiṃsū asissāmīti kiṃ bhuñjissāmi odanaṃ vā kummāsaṃ vā sattuṃ vā macchaṃ vā maṃsaṃ vāti- kiṃsū asissaṃ. **Kuva vā asissanti** kattha bhuñjissāmi khattiyakule vā brāhmaṇakule vā vessakule vā suddakule vāti- kiṃsū asissaṃ kuva vā asissaṃ.

Dukkhaṃ vata settha kuvajja sessanti imaṃ rattiṃ dukkhaṃ sayittha phalake vā taṭṭikāya vā cammakhaṇḍe vā tiṇasanthāre vā paṇṇasanthāre vā palālasanthāre vā. Āgāmirattiṃ Ṣ kattha sukhaṃ sayissāmi mañce vā piṭhe vā bhisiyā (..0395) vā bimbohane vā vihāre vā aḍḍhayoge vā pāsāde vā hammiye vā guhāya vāti- dukkhaṃ vata settha kuvajja sessaṃ.

Ete vitakke paridevaneyyeti. Ete vitakketi dve piṇḍapātaṭṭisaññutte vitakke, dve senāsanapaṭṭisaññutte vitakke. **Paridevaneyyeti** ādevaneyye paridevaneyyeti- ete vitakke paridevaneyye.

Vinayetha sekho aniketacārīti. Sekhoti kiṃkāraṇā vuccati sekho? Sikkhatīti- sekho. Kiñca sikkhati? Adhisīlampi sikkhati, adhicittampi sikkhati, adhipaññampi sikkhati. Katamā adhisīlasikkhā ...pe... ayaṃ adhipaññāsikkhā. Imā tisso sikkhāyo āvajjanto sikkhati, jānanto passanto paccavekkhanto cittaṃ adhiṭṭhahanto sikkhati, saddhāya adhimuccanto sikkhati, vīriyaṃ paggaṇhanto, satiṃ upaṭṭhapento, cittaṃ samādahanto, paññāya pajānanto sikkhati, abhiññeyyaṃ abhijānanto sikkhati, pariññeyyaṃ parijānanto, pahātabbaṃ pajahanto, bhāvetabbaṃ bhāvento, sacchikātabbaṃ sacchikaronto sikkhati ācarati samācarati samādāya sikkhati. Taṃkāraṇā vuccati- sekho. Vinayāya paṭivīnayaṃ pahānāya vūpasamāya paṭinissaggāya paṭipassaddhiyā adhisīlampi sikkheyya, adhicittampi sikkheyya, adhipaññampi sikkheyya. Imā tisso sikkhāyo āvajjanto sikkheyya jānanto ...pe... sacchikātabbaṃ sacchikaronto sikkheyya ācareyya samācareyya samādāya vatteyyāti- vinayetha sekho.

Aniketacārīti. Kathaṃ nicketacārī hoti? Idhekacco kulapalibodhena samannāgato hoti, gaṇapalibodhena... āvāsapalibodhena... cīvarapalibodhena... piṇḍapātapalibodhena... senāsanapalibodhena... gilānapaccayabhesajjaparikkhārapalibodhena samannāgato hoti. Evaṃ nicketacārī hoti. Kathaṃ aniketacārī hoti? Idha bhikkhu na kulapalibodhena samannāgato hoti, na gaṇapalibodhena... na āvāsapalibodhena... na cīvarapalibodhena... na piṇḍapātapalibodhena... na senāsanapalibodhena... na gilānapaccayabhesajjaparikkhārapalibodhena samannāgato hoti. Evaṃ aniketacārī hoti.

“Magadhaṃ (..0396) gatā kosalaṃ gatā, ekacciyā pana vajjibhūmiyā;
migā viya asaṅghacārino Ṣ, aniketā viharanti bhikkhavo.

“Sādhu caritakaṃ sādhu sucaritaṃ, sādhu sadā aniketavihāro;
atthapucchanaṃ padakkhiṇaṃ kammaṃ, etaṃ sāmaññaṃ akiñcanaṃ” ti.
Vinayetha sekho aniketacārī. Tenāha bhagavā-

“Kiṃsū asissaṃ kuva vā asissaṃ, dukkhaṃ vata settha kuvajja sessaṃ;
ete vitakke paridevaneyye, vinayetha sekho aniketacārī” ti.

206. Annañca laddhā vasanañca kāle, mattaṃ sa jaññā § idha tosanatthaṃ.

So tesu gutto yatacārī gāme, rusitopi § vācaṃ pharusam na vajjā.

Annañca laddhā vasanañca kāleti. Annanti odano kummāso sattu maccho maṃsaṃ. **Vasananti** cha cīvarāni- khomaṃ, kappāsikaṃ, koseyyaṃ, kambalaṃ, sāṇaṃ, bhaṅgaṃ. **Annañca laddhā vasanañca kāleti.** Cīvaraṃ labhitvā piṇḍa-pātaṃ labhitvā na kuhanāya, na lapanāya, na nemittikatāya, na nippesikatāya, na lābhena lābhaṃ nijigīsanatāya, na dārudānena, na veḷudānena, na pattadānena, na pupphadānena, na phaladānena, na sinānadānena, na cuṇṇadānena, na matti-kādānena, na dantakaṭṭhadānena, na mukhodakadānena, na cātukamyatāya, na muggasūpyatāya, na pāribhaṭṭyatāya, na piṭhamaddikatāya, na vatthuvijjāya, na tiracchānavijjāya, na aṅgavijjāya, na nakkhattavijjāya, na dūtagamanena, na pahī-ṇagamanena, na jaṅghapesanikena, na vejjakammena, na piṇḍapaṭipīṇḍakena, na dānānuppādānena dhammena samena laddhā labhitvā adhigantvā vinditvā paṭilabhitvāti- annañca laddhā vasanañca kāle.

Mattaṃ (..0397) **sa jaññā idha tosanatthanti.** **Mattaṃ sa jaññāti** dvīhi kāraṇehi mattaṃ jāneyya- paṭiggahaṇato vā paribhogato vā. Kathaṃ paṭiggahaṇato mattaṃ jānāti? Thokepi diyyamāne kulānudayāya § kulānurakkhāya kulānukampāya paṭi-ggaṇhāti, bahukepi diyyamāne kāyaparihārikaṃ cīvaraṃ paṭiggaṇhāti kucchipari-hārikaṃ piṇḍapātaṃ paṭiggaṇhāti. Evaṃ paṭiggahaṇato mattaṃ jānāti. Kathaṃ paribhogato mattaṃ jānāti?

Paṭisaṅkhā yoniso cīvaraṃ paṭisevati yāvadeva sītassa paṭighātāya uṇhassa paṭighātāya ḍaṃsamakasavātātapasarīsapasamphassānaṃ paṭighātāya, yāva-deva hirikopīnapaṭicchādanatthaṃ.

Paṭisaṅkhā yoniso piṇḍapātaṃ paṭisevati neva davāya na madāya na maṇḍa-nāya na vibhūsanāya, yāvadeva imassa kāyassa ṭhitiyā yāpanāya vihiṃsūpara-tiyā brahmacariyānuggahāya. Iti purāṇaṃca vedanaṃ paṭihaṅkhāmi navañca vedanaṃ na uppādessāmi, yātrā ca me bhavissati anavajjatā ca phāsuvihāro ca.

Paṭisaṅkhā yoniso senāsaṇaṃ paṭisevati yāvadeva sītassa paṭighātāya uṇhassa paṭighātāya ḍaṃsamakasavātātapasarīsapasamphassānaṃ paṭighātāya, yāvadeva utuparissayavinodanapaṭisallānārāmatthaṃ.

Paṭisaṅkhā yoniso gilānapaccayabhesajjaparikkhāraṃ paṭisevati yāvadeva uppanānaṃ veyyābyādhikānaṃ § vedanānaṃ paṭighātāya abyāpajjaparama-tāya.

Evaṃ paribhogato mattaṃ jānāti. **Mattaṃ sa jaññāti.** Imehi dvīhi kāraṇehi mattaṃ jāneyya ājāneyya paṭivijāneyya paṭivijjheyāti- mattaṃ sa jaññā.

Idha tosanatthanti. Idha bhikkhu santuṭṭho hoti itarītarena cīvarena itarītaracīva-rasantuṭṭhiyā ca vaṇṇavādī, na ca cīvarahetu anesaṇaṃ appatirūpaṃ āpajjati;

aladdhā ca cīvaramṃ na paritassati, laddhā ca cīvaramṃ agadhito amucchito anajjhāpanno, ādīnavadassāvī nissaraṇapañño paribhuñjati; tāya (..0398) ca pana itarītaracīvarasantuṭṭhiyā nevattānukkaṃseti, na paramṃ vambheti. Yo hi tattha dakkho analaso sampajāno paṭissato- ayaṃ vuccati bhikkhu porāṇe aggañṇe ariyavaṃse ṭhito.

Puna caparamṃ bhikkhu santuṭṭho hoti itarītarena piṇḍapātena itarītarapiṇḍapātasantuṭṭhiyā ca vaṇṇavādī, na ca piṇḍapātaṃ hetu anesanaṃ appatirūpaṃ āpajjati, aladdhā ca piṇḍapātaṃ na paritassati, laddhā ca piṇḍapātaṃ agadhito amucchito anajjhāpanno, ādīnavadassāvī nissaraṇapañño paribhuñjati; tāya ca pana itarītarapiṇḍapātasantuṭṭhiyā nevattānukkaṃseti, na paramṃ vambheti. Yo hi tattha dakkho analaso sampajāno paṭissato- ayaṃ vuccati bhikkhu porāṇe aggañṇe ariyavaṃse ṭhito.

Puna caparamṃ bhikkhu santuṭṭho hoti itarītarena senāsanena itarītarasenāsanasantuṭṭhiyā ca vaṇṇavādī, na ca senāsanahetu anesanaṃ appatirūpaṃ āpajjati, aladdhā ca senāsanamṃ na paritassati, laddhā ca senāsanamṃ agadhito amucchito anajjhāpanno, ādīnavadassāvī nissaraṇapañño paribhuñjati; tāya ca pana itarītarasenāsanasantuṭṭhiyā nevattānukkaṃseti, na paramṃ vambheti. Yo hi tattha dakkho analaso sampajāno paṭissato- ayaṃ vuccati bhikkhu porāṇe aggañṇe ariyavaṃse ṭhito.

Puna caparamṃ bhikkhu santuṭṭho hoti itarītarena gilānapaccayabhesajjaparikkhārena, itarītaragilānapaccayabhesajjaparikkhārasantuṭṭhiyā ca vaṇṇavādī, na ca gilānapaccayabhesajjaparikkhāraṃ hetu anesanaṃ appatirūpaṃ āpajjati, aladdhā ca gilānapaccayabhesajjaparikkhāramṃ na paritassati, laddhā ca gilānapaccayabhesajjaparikkhāramṃ agadhito amucchito anajjhāpanno, ādīnavadassāvī nissaraṇapañño paribhuñjati; tāya ca pana itarītaragilānapaccayabhesajjaparikkhārasantuṭṭhiyā nevattānukkaṃseti, na paramṃ vambheti. Yo hi tattha dakkho analaso sampajāno paṭissato- ayaṃ vuccati bhikkhu porāṇe aggañṇe ariyavaṃse ṭhitoti- mattaṃ sa jaññā idha tosanatthaṃ.

So (..0399) tesu gutto yatacāri gāmeti. So tesu guttoti cīvare piṇḍapāte senāsane gilānapaccayabhesajjaparikkhāre gutto gopito rakkhito saṃvutoti. Evampi so tesu gutto. Atha vā āyatanesu gutto gopito rakkhito saṃvutoti. Evampi so tesu gutto.

Yatacāri gāmeti gāme yato yatto paṭiyatto gutto gopito rakkhito saṃvutoti- so tesu gutto yatacāri gāme.

Rusitopi vācamṃ pharusamṃ na vajjāti. Dūsito khamṣito vambhito ghaṭṭito garahito upavadito pharusena kakkhaḷena nappaṭivajjā nappaṭibhaṇeyya, akkosantaṃ na paccakkoseyya, rosantaṃ nappaṭiroseyya, bhaṇḍantaṃ na paṭibhaṇḍeyya, na kalahaṃ kareyya, na bhaṇḍanaṃ kareyya, na viggahaṃ kareyya, na vivādaṃ kareyya, na medhagaṃ kareyya, kalahaṃ bhaṇḍanaṃ viggahaṃ vivādaṃ medhagaṃ pajaheyya vinodeyya byantiṃ kareyya anabhāvaṃ gameyya, kalahaṃ bhaṇḍanaviggahavivādamedhagā ārato assa virato paṭivirato nikkhanto nissaṭṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā vihareyyāti- rusitopi vācamṃ

pharusam na vajjā.

Tenāha bhagavā-

“Annañca laddhā vasanañca kāle, mattam sa jaññā idha tosanattham;

so tesu gutto yatacāri gāme, rusitopi vācaṃ pharusam na vajjā”ti.

207. Okkhittacakkhu na ca pādalo, jhānānuyutto bahujāgarassa.

Upekkhamārabha samāhitatto, takkāsayam kukkuccañcupacchinde §.

Okkhittacakkhu na ca pādalo. Kathaṃ khittacakkhu hoti? Idhekacco bhikkhu cakkhulolo, cakkhuloliyena samannāgato hoti, “adiṭṭham dakkhitabbaṃ, diṭṭham samatikkamitabban”ti ārāmena ārāmaṃ uyyānena uyyānaṃ gāmena gāmaṃ nigamena nigamaṃ nagarena nagaraṃ raṭṭhena raṭṭhaṃ janapadena janapadaṃ dīghacārikaṃ (..0400) anavaṭṭhitacārikaṃ anuyutto ca hoti rūpadassanāya. Evampi khittacakkhu hoti.

Atha vā bhikkhu antaragharaṃ pavittṭho vīthiṃ paṭipanno asaṃvuto gacchati hatthiṃ olokento, assaṃ olokento, rathaṃ olokento, pattiṃ olokento, itthiyo olokento, purise olokento, kumārake olokento, kumārikāyo olokento, antarāpaṇaṃ olokento, gharamukhāni olokento, uddhaṃ olokento, adho olokento, disāvidisaṃ vipekkhamāno § gacchati. Evampi khittacakkhu hoti.

Atha vā bhikkhu cakkhunā rūpaṃ disvā nimittaggāhī hoti anubyañjanaggāhī. Yatvādhikaraṇaṃ cakkhundriyaṃ asaṃvutaṃ viharantaṃ abhijjhādomanassā pāpakā akusalā dhammā anvāssaveyyuṃ, tassa saṃvarāya nappaṭipajjati, na rakkhati cakkhundriyaṃ, cakkhundriye na saṃvaraṃ āpajjati. Evampi khittacakkhu hoti.

Yathā vā paneke bhonto samaṇabrāhmaṇā saddhādeyyāni bhojanāni bhuñjitvā te evarūpaṃ visūkadassanaṃ anuyuttā viharanti, seyyathidaṃ- naccaṃ gītaṃ vāditaṃ pekkhaṃ akkhānaṃ pāṇissaraṃ vetālaṃ kumbhathūṇaṃ sobhanakaṃ caṇḍālaṃ vaṃsaṃ dhovanaṃ hatthiyuddhaṃ assayuddhaṃ mahimsayuddhaṃ usabhayuddhaṃ ajayuddhaṃ meṇḍayuddhaṃ kukkuṭayuddhaṃ vaṭṭakayuddhaṃ daṇḍayuddhaṃ muṭṭhiyuddhaṃ nibbuddhaṃ uyyodhikaṃ balaggaṃ senābyūhaṃ anīkadassanaṃ iti vā. Evampi khittacakkhu hoti.

Kathaṃ na khittacakkhu hoti? Idhekacco bhikkhu na cakkhulolo na cakkhuloliyena samannāgato hoti “adiṭṭham dakkhitabbaṃ diṭṭham samatikkamitabban”ti na ārāmena ārāmaṃ na uyyānena uyyānaṃ na gāmena gāmaṃ na nigamena nigamaṃ na nagarena nagaraṃ na raṭṭhena raṭṭhaṃ na janapadena janapadaṃ dīghacārikaṃ anavaṭṭhitacārikaṃ ananuyutto ca hoti rūpadassanāya. Evampi na khittacakkhu hoti.

Atha vā bhikkhu antaragharaṃ pavittṭho vīthiṃ paṭipanno saṃvuto gacchati na hatthiṃ olokento ...pe... na disāvidisaṃ vipekkhamāno gacchati. Evampi na khittacakkhu hoti.

Atha (..0401) vā bhikkhu cakkhunā rūpaṃ disvā na nimittaggāhī hoti ...pe... cakkhundriye saṃvaraṃ āpajjati. Evampi na khittacakkhu hoti.

Yathā vā paneke bhonto samaṇabrāhmaṇā saddhādeyyāni bhojanāni bhuñjitvā ...pe... anīkadassanaṃ iti vā. Evarūpā visūkadassanānuyogā paṭivirato hoti. Evampi na khittacakkhu hoti- okkhittacakkhu.

Na ca pādalo. Kathaṃ pādalo hoti? Idhekacco bhikkhu pādalo pādaliyena samannāgato hoti, ārāmena ārāmaṃ ...pe... dīghacārikaṃ anavaṭṭhitacā-

rikam anuyutto hoti rūpadassanāya. Evampi pādalolo hoti.

Atha vā bhikkhu antopi saṅghārāme pādalolo pādaloliyena samannāgato hoti, na atthahetu na kāraṇahetu uddhato avūpasantacitto pariveṇato pariveṇaṃ gacchati. Vihārato ...pe... iti bhavābhavakathaṃ katheti. Evampi pādalolo hoti.

Na ca pādaloloti. Pādaloliyaṃ pajaheyya vinodeyya byantiṃ kareyya ana-bhāvaṃ gameyya, pādaloliyā ārato assa virato paṭivirato nikkhanto nissaṭo vippa-mutto visaññutto vimariyādikatena cetasā vihareyya, paṭisallānārāmo assa paṭisa-llānarato ajjhataṃ cetosamatham anuyutto anirākatajjhāno vipassanāya samannā-gato brūhetā suññāgāraṃ jhāyī jhānarato ekattamanuyutto sadatthagarakoti-okkhittacakkhu na ca pādalolo.

Jhānānuyutto bahujāgarassāti. Jhānānuyuttoti dvīhi kāraṇehi jhānānuyutto- anu-ppannassa vā paṭhamassa jhānassa uppādāya yutto payutto āyutto samāyutto, anuppannassa vā dutiyassa jhānassa... tatiyassa jhānassa... catutthassa jhānassa uppādāya yutto payutto āyutto samāyuttoti. Evampi jhānānuyutto. Atha vā uppannaṃ vā paṭhamaṃ jhānaṃ āsevati bhāveti bahulīkaroti §, uppannaṃ vā dutiyaṃ jhānaṃ (..0402) ... tatiyaṃ jhānaṃ... catutthaṃ jhānaṃ āsevati bhāveti bahulīkarotīti. Evampi jhānānuyutto.

Bahujāgarassāti idha bhikkhu divasaṃ caṅkamaṇa nisajjāya āvaraṇīyehi dhammehi cittaṃ parisodheti, rattiyā paṭhamaṃ yāmaṃ caṅkamaṇa nisajjāya āva-raṇīyehi dhammehi cittaṃ parisodheti, rattiyā majjhimaṃ yāmaṃ dakkhiṇena passena sīhaseyyaṃ kappeti pāde pādaṃ accādhāya sato sampajāno uṭṭhāna-saññaṃ manasi katvā, rattiyā pacchimaṃ yāmaṃ paccuṭṭhāya caṅkamaṇa nisa-jjāya āvaraṇīyehi dhammehi cittaṃ parisodhetīti- jhānānuyutto bahujāgarassa.

Upekkhamārabha samāhitattoti. Upekkhāti yā catutthe jhāne upekkhā upe-
kkhanā ajjupekkhanā cittasamatā cittappassaddhatā majjhattatā cittassa. **Samā-
hitattoti** yā cittassa ṭhiti saṅṭhiti avaṭṭhiti avisāhāro avikkhepo avisāhaṭamānasatā
samatho samādhindriyaṃ samādhibalaṃ sammāsamādhī. **Upekkhamārabha
samāhitattoti.** Catutthe jhāne upekkhaṃ ārabha ekaggacitto avikkhittacitto avisā-
haṭamānasoti- upekkhamārabha samāhitatto.

Takkāsayaṃ kukkuccañcupacchindetī. Takkāti nava vitakkā- kāmavitakko, byāpādavitakko, vihiṃsāvitakko, ñātivitakko, janapadavitakko, amaravitakko, parā-nudayatāpaṭisaññutto vitakko, lābhasakkārasilokapaṭisaññutto vitakko, anavañña-ttipaṭisaññutto vitakko- ime vuccanti nava vitakkā. Kāmavitakkānaṃ kāmasaññā-sayo, byāpādavitakkānaṃ byāpādasaññāsayo, vihiṃsāvitakkānaṃ vihiṃsāsaññā-sayo. Atha vā takkānaṃ vitakkānaṃ saṅkappānaṃ avijjāsayo, ayoniso manasi-kāro āsayo, asmimāno āsayo, anottappaṃ āsayo, uddhaccaṃ āsayo.

Kukkuccanti hatthakukkuccampi kukkuccaṃ pādakukkuccampi kukkuccaṃ hatthapādakukkuccampi kukkuccaṃ, akappiye kappiyasaññitā kappiye akappiya-saññitā, avajje vajjasaññitā, vajje avajjasaññitā. Yaṃ evarūpaṃ kukkuccaṃ kukku-ccāyanā kukkuccāyitattaṃ cetaso vippaṭisāro manovilekho- idaṃ vuccati kukkuccaṃ.

Api (..0403) ca dvīhi kāraṇehi uppajjati kukkuccaṃ cetaso vippaṭisāro manovi-

lekho- katattā ca akatattā ca. Kathaṃ katattā ca akatattā ca uppajjati kukkucçaṃ cetaso vippaṭṭisāro manovilekko? “Kataṃ me kāyaduccaritaṃ, akataṃ me kāyasucaritaṃ”ti uppajjati kukkucçaṃ cetaso vippaṭṭisāro manovilekko. “Kataṃ me vacīduccaritaṃ... kataṃ me manoduccaritaṃ... kato me pāṇātipāto, akatā me pāṇātipātā veramaṇī”ti uppajjati kukkucçaṃ cetaso vippaṭṭisāro manovilekko. “Kataṃ me adinnādānaṃ... kato me kāmesumicchācāro... kato me musāvādo... katā me piṣuṇavācā... katā me pharusavācā... kato me samphappalāpo... katā me abhijjhā... kato me byāpādo... katā me micchādīṭṭhi, akatā me sammādīṭṭhī”ti uppajjati kukkucçaṃ cetaso vippaṭṭisāro manovilekko. Evaṃ katattā ca akatattā ca uppajjati kukkucçaṃ cetaso vippaṭṭisāro manovilekko.

Atha vā “sīlesumhi na paripūrakārī”ti uppajjati kukkucçaṃ cetaso vippaṭṭisāro manovilekko; “indriyesumhi aguttadvāro”ti... “bhojane amattaññūmhī”ti... “jāgarīyaṃ ananuyuttomhī”ti... “na satisampajañña samannāgatomhī”ti... “abhāvitā me cattāro satipaṭṭhānā”ti... “abhāvitā me cattāro sammappadhānā”ti... “abhāvitā me cattāro iddhipādā”ti... “abhāvitāni me pañcīndriyānī”ti... “abhāvitāni me pañca balānī”ti... “abhāvitā me satta bojjhaṅgā”ti... “abhāvito me ariyo aṭṭhaṅgiko maggo”ti... “dukkhaṃ me apariññātan”ti... “dukkhasamudayo me appahīno”ti... “maggo me abhāvito”ti... “nirodho me asacchikato”ti uppajjati kukkucçaṃ cetaso vippaṭṭisāro manovilekko. **Takkāsayaṃ kukkucçañcupacchindeti.** Takkañca takkāsayāñca kukkucçañca upacchindeyya chindeyya ucchindeyya samucchindeyya pajaheyya vinodeyya byantiṃ kareyya anabhāvaṃ gameyyāti- takkāsayāṃ kukkucçañcupacchinde.

Tenāha bhagavā-

“Okkhittacakkhu na ca pādalo, jhānānuyutto bahujāgarassa; upekkhamārabbha samāhitatto, takkāsayāṃ kukkucçañcupacchinde”ti.

208. Cudito (..0404) vacībhi satimābhinande, sabrahmacārīsu khilaṃ pabhinde.

Vācaṃ pamañce kusalaṃ nāvelaṃ, janavādadhamaṃ na cetayeyya.

Cudito vacībhi satimābhinandeti. Cuditoti upajjhāyā vā ācariyā vā samānupajjhāyakā vā samānācariyakā vā mittā vā sandīṭṭhā vā sambhattā vā sahāyā vā codenti- “idaṃ te, āvuso, ayuttaṃ, idaṃ te appattaṃ, idaṃ te asārappaṃ, idaṃ te asīlaṭṭhan”ti. Satiṃ upaṭṭhapetvā taṃ codanaṃ nandeyya abhinandeyya modeyya anumodeyya iccheyya sādīyeyya patthayeyya pihayeyya abhijappeyya. Yathā itthī vā puriso vā daharo yuvā maṇḍanajātiko sīsaṃnhāto uppalamālaṃ vā vassīkamālaṃ vā adhimuttakamālaṃ vā labhitvā ubho hi hatthehi paṭiggahetvā uttamaṅge sirasmiṃ patiṭṭhāpetvā nandeyya abhinandeyya modeyya anumodeyya iccheyya sādīyeyya patthayeyya pihayeyya abhijappeyya; evameva satiṃ upaṭṭhapetvā taṃ codanaṃ nandeyya abhinandeyya modeyya anumodeyya iccheyya sādīyeyya patthayeyya pihayeyya abhijappeyya.

“Nidhīnaṃva § pavattāraṃ, yaṃ passe vajjadassināṃ;

niggayhavādiṃ medhāviṃ, tādisaṃ paṇḍitaṃ bhaje.

“Tādisaṃ bhajamānassa, seyyo hoti na pāpiyo;

ovadeyyānusāseyya, asabbhā ca nivāraye;

satañhi so piyo hoti, asataṃ hoti appiyo”ti.

Cudito vacībhi satimābhinande, sabrahmacārīsu khilaṃ pabhindeti. Sabrahmacārīti ekakammaṃ ekuddeso samasikkhatā. **Sabrahmacārīsu khilaṃ pabhindeti.** Sabrahmacārīsu āhatacittataṃ khilajātataṃ pabhindeyya, pañcapi cetokhile bhindeyya, tayopi cetokhile bhindeyya, rāgakhilaṃ dosakhilaṃ mohakhilaṃ bhindeyya pabhindeyya sambhindeyyāti- sabrahmacārīsu khilaṃ pabhinde.

Vācaṃ (..0405) **pamuñce kusalaṃ nāivelanti.** Ñāṇasamuṭṭhitaṃ vācaṃ muñceyya, atthūpasamhitaṃ dhammūpasamhitaṃ kālena sāpadesaṃ pariyantavatiṃ vācaṃ muñceyya pamuñceyyāti- vācaṃ pamuñce kusalaṃ. **Nāivelanti. Velāti** dve velā- kālavelā

ca sīlavelā ca. Katamā kālavelā? Kālātikkantaṃ vācaṃ na bhāseyya, velāti-
kkantaṃ vācaṃ na bhāseyya, kālavelātikkantaṃ vācaṃ na bhāseyya, kālaṃ asa-
mpattaṃ vācaṃ na bhāseyya, velaṃ asampattaṃ vācaṃ na bhāseyya, kālavelaṃ
asampattaṃ vācaṃ na bhāseyya.

“Yo ve § kāle asampatte, ativelañca bhāsatī;
evaṃ so nihato seti, kokilāyeva § atrajo” ti.

Ayaṃ kālavelā. Katamā sīlavelā? Ratto vācaṃ na bhāseyya, duṭṭho vācaṃ na
bhāseyya, mūḷho vācaṃ na bhāseyya, musāvādaṃ na bhāseyya, piṣuṇavācaṃ
na bhāseyya, pharusavācaṃ na bhāseyya, samphappalāpaṃ na bhāseyya na
katheyya na bhaṇeyya na dīpayeyya na vohareyya. Ayaṃ sīlavelāti- vācaṃ
pamuñce kusalaṃ nātiveḷaṃ.

Janavādadharmāya na cetayeyyāti. Janāti khattiyā ca brāhmaṇā ca vessā ca
suddā ca gahaṭṭhā ca pabbajitā ca devā ca manussā ca. Janassa vādāya upavā-
dāya nindāya garahāya akittiyā avaṇṇahārikāya sīlavipattiyā vā ācāravipattiyā vā
diṭṭhivipattiyā vā ājīvavipattiyā vā na cetayeyya cetanaṃ na uppādeyya cittaṃ na
uppādeyya saṅkappaṃ na uppādeyya manasikāraṃ na uppādeyyāti- janavāda-
dharmāya na cetayeyya.

Tenāha bhagavā-

“Cudito vacībhi satimābhinande, sabrahmacārīsu khilaṃ pabhinde;
vācaṃ pamuñce kusalaṃ nātiveḷaṃ, janavādadharmāya na cetayeyyā” ti.

209. Athāparaṃ pañca rajāni loke, yesaṃ satimā vinayāya sikkhe.

Rūpesu saddesu atho rasesu, gandhesu phassesu sahetha rāgaṃ.

Athāparaṃ (..0406) **pañca rajāni loketi. Athāti** padasandhi padasaṃsaggo pada-
pāripūrī akkharasamavāyo byañjanasiliṭṭhatā padānupubbatāpetamaṃ- athāti. **Pañca
rajānīti** rūparaḷo, saddaraḷo, gandharaḷo, rasaraḷo, phoṭṭhabbaraḷo.

“Rāgo rajo na ca pana reṇu vuccati, rāgassetamaṃ adhivacanaṃ rajoti;
etaṃ rajaṃ vippajahitvā § paṇḍitā, viharanti te vigatarajassa sāsane.

“Doso rajo na ca pana reṇu vuccati ...pe ...;
viharanti te vigatarajassa sāsane.

“Moho rajo na ca pana reṇu vuccati ...pe ...;
viharanti te vigatarajassa sāsane”.

Loketi apāyaloke manussaloke devaloke khandhaloke dhātuloke āyatanaloketi-
athāparaṃ pañca rajāni loke.

Yesaṃ satimā vinayāya sikkheti. Yesanti rūparāgassa saddarāgassa gandharā-
gassa rasarāgassa phoṭṭhabbarāgassa. **Satimāti** yā sati anussati paṭissati sati
saraṇatā dhāraṇatā apilāpanatā asammussanatā satindriyaṃ satibalaṃ sammā-
sati satisambojjhaṅgo ekāyanamaggo- ayaṃ vuccati sati. Imāya satiyā upeto
samupeto upagato samupagato upapanno samupapanno samannāgato. So
vuccati satimā. **Sikkheti** tisso sikkhā- adhisīlasikkhā, adhiccittasikkhā, adhipaññā-
sikkhā. Katamā adhisīlasikkhā ...pe... ayaṃ adhipaññāsikkhā. **Yesaṃ satimā vina-
yāya sikkheti. Satimā** puggalo yesaṃ rūparāgassa saddarāgassa gandharāgassa
rasarāgassa phoṭṭhabbarāgassa vinayāya paṭivinayāya pahānāya vūpasamāya

paṭinissaggāya paṭipassaddhiyā adhisīlampi sikkheyya adhicittampi sikkheyya adhipaññampi sikkheyya, imā tisso sikkhāyo āvajjanto sikkheyya, jānanto sikkheyya ...pe... sacchikātabbaṃ sacchikaronto sikkheyya ācareyya samācareyya samādāya vatteyyāti- yesaṃ satimā vinayāya sikkhe.

Rūpesu (..0407) **saddesu atho rasesu, gandhesu phassesu sahetha rāganti.** Rūpesu saddesu gandhesu rasesu phoṭṭhabbesu rāgaṃ saheyya parisaheyya abhibhaveyya ajjhotthareyya pariyādiyeyya maddeyyāti- rūpesu saddesu atho rasesu gandhesu phassesu sahetha rāgaṃ.

Tenāha bhagavā-

“Athāparaṃ pañca rajāni loke, yesaṃ satimā vinayāya sikkhe;
rūpesu saddesu atho rasesu, gandhesu phassesu sahetha rāgan”ti.

210. Etesu dhammesu vineyya chandaṃ, bhikkhu satimā suvimuttacitto.

kāle so sammā dhammaṃ parivīmaṃsamāno, ekodibhūto vihane tamaṃ so. [iti bhagavā]

Etesu dhammesu vineyya chandanti. Etesūti rūpesu saddesu gandhesu rasesu phoṭṭhabbesu. **Chandoti** yo kāmesu kāmacchando kāmarāgo kāmanandī kāmataṅhā kāmasneho kāmapariḷāho kāmamucchā kāmajjhosānaṃ kāmogho kāmayogo kāmupādānaṃ ...pe... kāmacchandanivaraṇaṃ. **Etesu dhammesu vineyya chandanti.** Etesu dhammesu chandaṃ vineyya paṭivineyya pajaheyya vinodeyya byantiṃ kareyya anabhāvaṃ gameyyāti- etesu dhammesu vineyya chandaṃ.

Bhikkhu satimā suvimuttacittoti. Bhikkhūti puthujjanakalyāṇako vā bhikkhu, sekho vā bhikkhu. **Satimāti** yā sati anussati ...pe... sammāsati satisambojjhaṅgo ekāyanamaggo- ayaṃ vuccati sati. Imāya satiyā upeto samupeto ...pe... so vuccati satimā.

Bhikkhu satimā suvimuttacittoti. Paṭhamaṃ jhānaṃ samāpannassa nīvaraṇehi cittaṃ muttaṃ vimuttaṃ suvimuttaṃ, dutiyaṃ jhānaṃ samāpannassa vitakkavicārehi cittaṃ muttaṃ vimuttaṃ suvimuttaṃ, tatiyaṃ jhānaṃ samāpannassa pītiyā ca cittaṃ muttaṃ vimuttaṃ suvimuttaṃ, catutthaṃ jhānaṃ samāpannassa sukhadukkhehi cittaṃ muttaṃ vimuttaṃ suvimuttaṃ; ākāsānañcāyatanaṃ samāpannassa rūpasaññāya paṭighasaññāya nānattasaññāya cittaṃ muttaṃ vimuttaṃ suvimuttaṃ, viññāṇañcāyatanaṃ samāpannassa ākāsānañcāyatanaññāya (..0408) cittaṃ... ākiñcaññāyatanaṃ samāpannassa viññāṇañcāyatanaññāya cittaṃ... nevasaññānāsaññāyatanaṃ samāpannassa ākiñcaññāyatanaññāya cittaṃ muttaṃ vimuttaṃ suvimuttaṃ; sotāpannassa sakkāyadiṭṭhiyā vicikicchāya sīlabbataparāmāsā diṭṭhānusayā vicikicchānusayā tadekaṭṭhehi ca kilesehi cittaṃ muttaṃ vimuttaṃ suvimuttaṃ, sakadāgāmissa oḷārikā kāmarāgānusayā paṭighānusayā tadekaṭṭhehi ca kilesehi cittaṃ muttaṃ vimuttaṃ suvimuttaṃ, anāgāmissa anusahagatā kāmarāgasaññojanā paṭighasaññojanā anusahagatā kāmarāgānusayā paṭighānusayā tadekaṭṭhehi ca kilesehi cittaṃ muttaṃ vimuttaṃ suvimuttaṃ, arahato rūparāgā arūparāgā mānā uddhaccā avijjāya mānānusayā bhavarāgānusayā avijjānusayā tadekaṭṭhehi ca kilesehi bahiddhā ca sabbanimittehi cittaṃ muttaṃ vimuttaṃ suvimuttanti- bhikkhu satimā suvimuttacitto.

Kālena so sammā dhammaṃ parivīmaṃsamānoti. Kālenāti uddhate citte samathassa § kālo, samāhite citte vipassanāya kālo.

“Kāle paggaṇhati cittaṃ, niggaṇhati punāpare §;
sampahaṃsati kālena, kāle cittaṃ samādahe.

“Ajjhupekkhati kālena, so yogī kālakovido;
kimhi kālamhi paggāho, kimhi kāle viniggaho.

“Kimhi pahaṃsanākālo, samathakālo ca kīdiso;
upekkhākālaṃ cittassa, kathaṃ dasseti yogino.

“Līne cittaṃhi paggāho, uddhataṃhi viniggaho;
nirassādagataṃ cittaṃ, sampahaṃseyya tāvade.

“Sampahaṭṭhaṃ yadā cittaṃ, alīnaṃ bhavatinuddhataṃ;
samathassa ca so § kālo, ajjhataṃ ramaye mano.

“Etena mevupāyena, yadā hoti samāhitaṃ;
samāhitacittamaññāya, ajjhupekkheyya tāvade.

“Evaṃ (..0409) kālavidū dhīro, kālaññū kālakovido;
kālena kālaṃ cittassa, nimittamupalakkhaye” ti.

Kālena so sammā dhammaṃ parivīmaṃsamānoti. “Sabbe saṅkhārā aniccā” ti sammā dhammaṃ parivīmaṃsamāno, “sabbe saṅkhārā dukkhā” ti sammā dhammaṃ parivīmaṃsamāno, “sabbe dhammā anattā” ti sammā dhammaṃ parivīmaṃsamāno ...pe... “yaṃ kiñci samudayadhammaṃ sabbaṃ taṃ nirodhadhammaṃ” ti- sammā dhammaṃ parivīmaṃsamāno.

Ekodibhūto vihane tamaṃ so, iti bhagavāti. Ekodīti ekaggacitto avikkhittacitto avisāhaṭṭamānaso samatho samādhindriyaṃ samādhibalaṃ sammāsamādhīti- ekodibhūto. **Vihane tamaṃ soti** rāgatamaṃ dosatamaṃ mohatamaṃ diṭṭhitamaṃ mānatamaṃ kilesatamaṃ duccharitatamaṃ andhakaraṇaṃ acakkhukaraṇaṃ aññā-ṇakaraṇaṃ paññānirodhikaṃ vighātapakkhikaṃ anibbānasamvattanikaṃ haneyya vihaneyya pajaheyya vinodeyya byantiṃ kareyya anabhāvaṃ gameyya.

Bhagavāti gāravādhivacanaṃ. Api ca bhaggarāgoti bhagavā, bhaggadosoti bhagavā, bhaggamohoti bhagavā, bhaggamānoti bhagavā, bhaggadiṭṭhīti bhagavā, bhaggakaṇḍakoti bhagavā, bhaggakilesoti bhagavā, bhaji vibhaji pavibhaji dhammaratananti bhagavā, bhavānaṃ antakaroti bhagavā, bhāvitakāyo bhāvitasilo bhāvitacitto bhāvitapaññoti bhagavā, bhaji vā bhagavā araññavanapattāni pantāni senāsanāni appasaddāni appanigghosāni vijanavātāni manussarāhasseyyakāni paṭisallānasāruppānīti bhagavā, bhāgī vā bhagavā cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhārānanti bhagavā, bhāgī vā bhagavā attharasassa dhammarasassa vimuttirasassa adhisīlassa adhicittassa adhipaññāyāti bhagavā, bhāgī vā bhagavā catunnaṃ jhānānaṃ catunnaṃ appamaññānaṃ catunnaṃ arūpasamāpattinanti bhagavā, bhāgī vā bhagavā aṭṭhannaṃ vimo- kkhānaṃ aṭṭhannaṃ abhibhāyatanānaṃ navannaṃ anupubbavīhārasamāpattinanti bhagavā, bhāgī vā bhagavā dasannaṃ saññābhāvanānaṃ dasannaṃ kasi- ṇasamāpattinaṃ ānāpānassatisamādhissa asubhasamāpattiyāti bhagavā, bhāgī vā bhagavā catunnaṃ satipaṭṭhānānaṃ catunnaṃ sammappadhānānaṃ

catunnaṃ iddhipādānaṃ pañcannaṃ indriyānaṃ pañcannaṃ balānaṃ sattannaṃ
bojjaṅgānaṃ ariyassa aṭṭhaṅgikassa maggassāti bhagavā, bhāgī vā bhagavā
dasannaṃ tathāgatabalānaṃ catunnaṃ vesārajjanaṃ catunnaṃ paṭisambhi-
dānaṃ channaṃ abhiññānaṃ channaṃ

buddhadhammānanti bhagavā (..0410), bhagavāti netam nāmaṃ mātaraṃ kataṃ na pitarā kataṃ na bhātaraṃ kataṃ na bhaginiyā kataṃ na mittāmaccehi kataṃ na ñātisālohitehi kataṃ na samaṇabrāhmaṇehi kataṃ na devatāhi kataṃ; vimokkha-ntikametam buddhānaṃ bhagavantānaṃ bodhiyā mūle saha sabbaññutañāṇassa paṭilābhā sacchikā paññatti yadidaṃ bhagavāti- ekodibhūto vihane tamaṃ so iti bhagavā.

Tenāha bhagavā-

“Etesu dhammesu vineyya chandaṃ, bhikkhu satimā suvimuttacitto;
kālena so sammā dhammaṃ parivīmaṃsamāno, ekodibhūto vihane tamaṃ so”. [iti bhagavāti]

Sāriputtasuttaniddeso soḷasamo.

Aṭṭhakavaggamhi soḷasa suttaniddesā samattā.

Mahāniddesapāḷi niṭṭhitā.